

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

Zborník je výstupom z medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni „Reformy v práve, justícii a verejnej správe“, konaného v dňoch 29. až 30. septembra 2022 v Trnave.

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie „Možné zmeny v oblasti ochrany slobôd prostriedkami trestného práva“ vznikol s finančnou podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja v rámci riešenia projektu s názvom „Trestnoprávna ochrana slobody“, projekt číslo APVV-19-0050, zodpovedná riešiteľka projektu doc. JUDr. Eva Szabová, PhD.

Editorky:

Eva Szabová
Karin Vrtíková
Ivana Mokrá

Recenzenti:

doc. JUDr. et PhDr. mult. Libor Klimek, PhD.
doc. JUDr. Simona Ferenčíková, PhD.

DIES IURIS TYRNAVIENSES
Trnavské právnické dni

29. – 30. september 2022

REFORMY V PRÁVE, JUSTÍCII A VEREJNEJ SPRÁVE
REFORMS IN LAW, JUSTICE AND PUBLIC ADMINISTRATION

**MOŽNÉ ZMENY
V OBLASTI OCHRANY SLOBÔD
PROSTRIEDKAMI TRESTNÉHO PRÁVA**

POSSIBLE CHANGES IN THE FIELD
OF THE PROTECTION OF FREEDOM
BY MEANS OF CRIMINAL LAW

*Zborník príspevkov
z medzinárodnej vedeckej konferencie*

29. – 30. september 2022
Trnava, Slovenská republika

Právnická fakulta
Trnavskej univerzity v Trnave 2022

Vzor citácie:

SZABOVÁ, E., VRTÍKOVÁ, K., MOKRÁ, I. *Možné zmeny v oblasti ochrany slobôd prostriedkami trestného práva. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie.* Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, 2022. 431 s.

© *Tibor Bartoš, Radovan Blažek, Rastislav Bublák, Miloš Deset, Dušan Joachim Fraňo, Jaroslav Ivor, Adrián Jalč, Jiří Jelínek, Jaroslav Klátik, Marek Kordík, Patrícia Krásná, Lucia Kurilovská, Miloš Maďar, Marko Mašan, Stanislav Mihálik, Ivana Mokrá, Jiří Mulák, Magdaléna Ondicová, Peter Polák, Sergej Romža, Vladimír Smejkal, Eva Szabová, Ján Šanta, Ivan Šimovček, Adrián Vaško, Vladislav Vnenk, Karin Vrtíková, Jozef Záhora, Štefan Zeman, 2022*

ISBN 978-80-568-0525-1 (tlač)
ISBN 978-80-568-0524-4 (on-line)

OBSAH

Predhovor	7
Ke zlepšení procesních práv obviněné právnické osoby v českém trestním řízení prof. JUDr. Jíří Jelínek, CSc.	9
Šanca na slobodu u odsúdených na doživotie Dr.h.c. prof. JUDr. Jaroslav Ivor, DrSc.	22
V zajetí digitálních důkazů prof. Ing. Vladimír Smejkal, CSc., LL.M., DrSc.	29
Ochrana práv a slobôd podozrivej osoby prostriedkami trestného práva prof. JUDr. Sergej Romža, PhD.	54
Inštitúty začatia trestného stíhania a vznesenia obvinenia ako procesné záruky práv a slobôd osôb zúčastnených na trestnom konaní prof. JUDr. Peter Polák, PhD.	65
Zabezpečenie štátom garantovanej ochrany obhajcu z pohľadu zachovania rovnosti zbraní v trestnom konaní prof. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD. – Mgr. Ing. Tibor Bartoš	87
Zefektívnenie prípravného konania za účelom najvyššej podpory obetí trestných činov Dr.h.c. prof. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD. npor. JUDr. Patrícia Krásná, PhD., LL.M	100
Nekonsenzuálne znásilnenie prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.	119
Možné zmeny v trestnoprávnej ochrane súkromia prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.	135
Historický pohľad na jeden z najznámejších procesov vedúcich k pozbaveniu osobnej slobody a smrti doc. JUDr. Ján Šanta, PhD., LL.M., MBA doc. JUDr. Eva Szabová, PhD.	146

Ústavné limity niektorých inštitútov trestnej zodpovednosti právnických osôb doc. JUDr. Marek Kordík, PhD., LL.M – doc. JUDr. Radovan Blažek, PhD.	167
Možnosti ochrany vybraných slobôd občanov Slovenskej republiky v intenciách trestného práva ako súčasť terciárnej prevencie kriminality pplk. doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD.	177
Dôkazy v trestnom práve podľa osobitných zákonov – zákonnosť, prípustnosť, účinnosť doc. JUDr. Adrián Vaško, PhD.	191
Dovolání v českém trestním řízení JUDr. Jiří Mulák , Ph.D.	212
Vybraná specifika řízení před odvolacím soudem v trestní věci v kontextu záruk spravedlivého procesu a práva na obhajobu JUDr. Vladislav Vnenk, Ph.D.	226
Ústavnoprávne aspekty ochrany osobnej slobody vo väzobných veciach JUDr. Miloš Mačar, PhD., LL.M.	234
Trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky v kontexte technologického rozvoja JUDr. Stanislav Mihálik, PhD.	246
Aplikácia zásady primeranosti a zdržanlivosti v trestnom práve Mgr. Marko Mašan	257
K niektorým upraveným inštitútom zaistenia osôb v kontexte ochrany základných práv slobôd prof. JUDr. Ing. Adrián Jalč, PhD.	272
Trestné činy proti rodine a mládeži vo svetle veľkej novely trestného zákona JUDr. Mgr. Joachim Dušan Fraňo	287
Niekoľko poznámok k trestnému činu sexuálneho zneužívania doc. JUDr. Miloš Deset, PhD. – JUDr. Štefan Zeman, PhD.	298
Trestné právo ako nástroj eliminácie slobody zhromažďovania a slobody prejavu JUDr. Rastislav Bublák	322
Vybrané informačno-technické prostriedky a ich využitie v rámci odhaľovania organizovanej kriminality JUDr. Karin Vrtíková, PhD. – JUDr. Ivana Mokrá	328

PREDHOVOR

Ochrana slobody patrí k jedným z najzásadnejších a najvýznamnejších hodnôt každej vyspelej spoločnosti. Slobodu pritom možno chápať ako neprítomnosť donútenia k niečomu nechcenému. Sloboda však neznamená absolútnu voľnosť konať čokoľvek chcené, preto sa pojem slobody odlišuje od pojmu svojvôle. Pojem slobody je veľmi mnohoznačný, je to mohutnosť zakorenená v rozume a vo vôli konať, alebo nekonať, urobiť to alebo ono, a tak sám od seba konať vedomé skutky. Otázky slobody, resp. slobôd človeka a osobitne ich ochrany sa v historickej perspektíve riešili už od najstarších čias. Význam hodnoty slobody a osobitne ochrany slobody sa však v dejinách menili a menia v závislosti od stupňa vývoja určitej spoločnosti a jej hodnotového ukotvenia, ako aj v závislosti od sily a akceptácie ideálov liberalizmu a autonómie jednotlivca. Ochrana slobody je dnes vo vyspelej spoločnosti jednou z najvyšších priorít.

O význame ochrany slobody prostriedkami trestného práva svedčí zaradenie trestných činov proti slobode až do dvoch hláv (2. a 9. hlava) slovenského Trestného zákona. V tejto súvislosti je však dôležité zdôrazniť, že problematika ochrany slobody prostriedkami trestného práva nie je iba záležitosťou trestného práva hmotného. Osobitne je vhodné upriamiť pozornosť na prepojenie existujúce medzi problematikou ochrany slobody s inštitútmi trestného práva procesného, zasahujúcimi v značnej miere do roviny slobôd osôb podozrivých a obvinených zo spáchania trestného činu. Nemožno tiež opomenúť prienik tejto problematiky do oblasti európskeho, resp. medzinárodného práva či jej nepopierateľný presah do súvisiacich vedných disciplín, akými sú kriminológia či kriminalistika. Z uvedeného tak vyplýva potreba skúmania otázok ochrany slobody jednotlivca nielen z trestnoprávných a trestno-procesných aspektov, ale rovnako tiež z aspektov kriminologických, kriminalistických či dokonca historických.

Práve s cieľom preskúmať naznačené aspekty problematiky ochrany slobody, riešia členovia Katedry trestného práva a kriminológie Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, Katedry dejín Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave a Katedry správneho práva, práva životného prostredia a finančného práva Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave vedecký projekt s názvom „Trestnoprávna ochrana slobody“ podporený Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-19-0050.

V rámci riešenia predmetného vedeckého projektu usporiadal riešiteľský kolektív Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave medzinárodnú ve-

deckú konferenciu na tému „Možné zmeny v oblasti ochrany slobôd prostriedkami trestného práva“, ktorá sa uskutočnila 30. septembra 2022 v Trnave. Hlavným cieľom konferencie bolo poukázať na aktuálny legislatívny vývoj v oblasti trestného práva hmotného a rovnako aj v oblasti trestného práva procesného, ktorý má zásadný vplyv na práva a slobody osôb zúčastnených na trestnom konaní. Pre aktuálny vývoj trestného práva je príznačná pomerne častá aktivita zákonodarcu smerujúca k novelizácii príslušných trestných kódexov. Konferencia bola z tohto dôvodu venovaná analýze najvýznamnejších aktuálnych legislatívnych zmien, ktoré majú podobu či už novo formulovaných skutkových podstat trestných činov alebo novo zavedených procesných nástrojov smerujúcich k dosiahnutiu účelu trestného konania. Vzhľadom na to, že v oblasti trestného práva sa stále častejšie hovorí aj o potrebe ďalšieho revidovania trestného konania, bola v rámci konferencie otvorená aj diskusia o možnostiach budúcej deformalizácie trestného procesu a o možných spôsoboch zefektívnenia jeho priebehu. V tejto súvislosti bola pozornosť sústredená aj na otázku možného stretu už koncipovaných návrhov s právom na obhajobu, osobitne pokiaľ ide o jeho uplatňovanie v rámci prípravného konania. Na konferencii sa zúčastnili mnohí právnici teoretici, ako aj odborníci z praxe, ktorých príspevky v tomto zborníku obsahujú, okrem iného, aj formulovanie riešení, prostredníctvom ktorých bude možné zabezpečiť nielen zefektívnenie trestného konania, ale súčasne aj zachovanie práva na obhajobu obvinenej osoby. Príspevky v tomto zborníku okrem toho obsahujú aj ďalšie veľmi podnetné myšlienky, ktoré budú bezpochyby predmetom ďalšieho vedeckého skúmania. Odbornými garantmi konferencie boli prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc. a doc. JUDr. Eva Szabová, PhD. V súvislosti s organizáciou konferencie si dovoľujem vysloviť úprimné poďakovanie organizačnému tímu konferencie, a to predovšetkým JUDr. Karin Vrtíkovej, PhD. a JUDr. Ivane Mokrej za zabezpečenie organizačnej stránky konferencie, ako aj za pomoc so zostavovaním zborníka.

Trnava september 2022

Eva Szabová

MOŽNOSTI ZLEPŠENÍ PROCESNÍCH PRÁV OBVINĚNÉ PRÁVNICKÉ OSOBY V ČESKÉM TRESTNÍM ŘÍZENÍ

POSSIBILITIES OF IMPROVING THE PROCEDURAL RIGHTS OF THE ACCUSED LEGAL PERSON IN CZECH CRIMINAL PROCEEDINGS

prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Katedra trestního práva, Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Abstrakt: Článek pojednává o procesních právech obviněné právnické osoby v českém trestním řízení. Procesní práva obviněné právnické osoby jsou obsažena jednak v trestním řádu (zák. č. 141/1961 Sb.) a jednak ve zvláštním zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. (zák. č. 418/2011 Sb.). Procesní část tohoto zvláštního zákona není dostatečně zpracovaná, je jen obecná nepamatující na některé otázky, které vůbec neřeší. Autor se zabývá třemi otázkami: 1. Platí v řízení proti právnickým osobám koncept tzv. spravedlivého procesu? 2. Jak postupovat v případě přechodu trestní odpovědnosti právnických osob na právního nástupce, když zvláštní procesní ustanovení chybí. 3. Obhajoba obviněné právnické osoby v řízení proti právnickým osobám.

Klíčová slova: Obviněný, procesní práva obviněného v trestním řízení, právnická osoba jako obviněný v trestním řízení, spravedlivý proces v řízení proti právnickým osobám, obhajoba obviněné právnické osoby v českém trestním řízení.

Abstract: The article focuses on the procedural rights of an accused legal person in Czech criminal proceedings. The procedural rights of the accused legal person are contained both in the Criminal Procedure Code (Act No. 141/1961 Coll.) and in the special Act on Criminal Liability of Legal Persons and Proceedings Against Them (Act No. 418/2011 Coll.). The procedural part of this special law is not sufficiently elaborated, it is only general and does not address certain issues at all. The author deals with three questions: 1. Does the concept of fair trial operate properly in proceedings against legal persons? 2. How to proceed in the case of transfer of criminal liability of legal persons to a legal successor when there is no specific procedural provision to deal with the matter. 3. Defence of the accused legal person in proceedings against legal persons.

Keywords: The accused, procedural rights of the accused in criminal proceedings, legal person as the accused in criminal proceedings, fair trial in proceedings against legal persons, defence of the accused legal person in Czech criminal proceedings.

Úvod

Hovoříme-li o ochraně procesních práv subjektů v trestním řízení, máme zpravidla na mysli ochranu procesních práv obviněných (podezřelých, obžalovaných, odsouzených) fyzických osob. Na obviněné právnické osoby a je-

jich procesní práva v trestním řízení proti právnickým osobám se neprávem zapomíná, anebo se zmiňují jen okrajově.

Přítom od roku 2012 máme v České republice (a od roku 2016 ve Slovenské republice) zakotvenu pravou trestní odpovědnost osob právnických. Český zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (dále jen „topo“), je vedlejším trestním zákonem, který má část hmotně právní a část procesní. Procesní část tohoto zákona je od jeho přijetí považována, a to právem, za nepřilíš dopracovanou, jen obecnou, nepamatující na některé otázky, které neřeší vůbec, anebo připouští možnost vícero řešení.

I když počty odsouzených právnických osob od nabytí účinnosti českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob dosahují v České republice jen promile odsouzených osob fyzických, lze důvodně očekávat, že v policejních i justičních statistikách se bude právní osoba v budoucnu vyskytovat častěji než dosud, ať již jako osoba podezřelá, obviněná nebo i odsouzená. Tento předpoklad vychází z relativně široce pojaté koncepce trestní odpovědnosti právnických osob v České republice, relativně širokého rozsahu kriminalizace jednání právnických osob a především z relativně rozšířeného zneužívání právnických osob k páčání trestné činnosti zejména v oblasti hospodářské (majetkové) kriminality.

Úvahy o účelnosti a správnosti konkrétní přijaté právní úpravy trestního řízení proti právnickým osobám i dosavadní zkušenosti z aplikační praxe mne vedou k závěrům o nutnosti de lege ferenda novelizovat některá nejasná, neurčitá, vnitřně rozporná či dokonce nesprávná procesní ustanovení zákona č. 418/2011 Sb., případně zakotvit novou právní úpravu tam, kde zákon na některé otázky nepamatuje.

V této spojitosti můžeme připomenout již kritiku návrhu zákona obsaženou v prezidentském vetu po přijetí návrhu zákona Poslaneckou sněmovnou v roce 2011. Poté, co byl schválený návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob postoupen prezidentu republiky k podepsání, tehdejší prezident České republiky, Václav Klaus, využil svého ústavního práva a podle čl. 62 písm. h) Ústavy ČR vrátil Parlamentu ČR přijatý zákon (tzv. veto prezidenta republiky).

V dopise předsedkyni Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky Miroslavě Němcové prezident republiky své veto v souladu s Ústavou odůvodnil. K procení části zákona Václav Klaus v prezidentském vetu uvedl: *„Navíc je konkrétní podoba zákona špatně zpracována, neboť představuje jen velmi hrubou kostru procesních otázek trestního stíhání právnických osob. V praxi to nemůže stačit a soudy budou nuceny v konkrétních kauzách improvizovat a dikci zákona dotvářet. Jsem přesvědčen, že soudy takovou moc mít nemají a že by to bylo v příkrém rozporu se základním principem právního státu, kterým je právní jistota. Každý, kdo*

*má být trestán, má znát pravidla předem. To platí obecně a v trestním právu to musí platit ještě silněji.*¹

O zákonu vráceném prezidentem republiky hlasovala 6. 12. 2011 Poslanecká sněmovna znovu a prezidentovo veto přehlasovala (120 hlasů pro přijetí zákona, 30 hlasů proti).² Poslanecká sněmovna České republiky pak přijala usnesení, kterým setrvala na původním návrhu zákona.

Aplikační praxe během dosavadní jedenáctileté účinnosti tohoto zákona, výhrady uvedené či spíše jen nastíněné v prezidentském vetu k procesní části zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim jen potvrdila a přinesla řadu dokladů o tom, že procesní část zákona o trestní odpovědnosti právnických osob by bylo naléhavě žádoucí dopracovat, respektive přepracovat, případně přijmout zcela nový zákon o trestní odpovědnosti právnických osob se zcela novou procesní částí. Škála problémů v oblasti trestního řízení proti právnické osobě je veliká, což vyplývá z konstrukce právnické osoby jako umělého organizačního útvaru a z toho vyplývající nutnosti určit fyzickou osobu, která za právnickou osobu jedná navenek.

Jako problematické se jeví zejména následující otázky:

- určení osoby – zmocněnce, která může právnickou osobu v řízení zastupovat,
- možnost ustanovit právnické osobě opatrovníka, přičemž kritéria pro ustanovení opatrovníka v zákoně chybí,
- otázka, zda a v jaké podobě platí pro řízení proti právnickým osobám principy spravedlivého procesu,
- jak se uplatňují základní zásady trestního řízení v řízení proti právnickým osobám,
- obhajoba právnické osoby obhájcem, resp. nutná obhajoba právnické osoby v trestním řízení,
- souběžné řízení proti osobě fyzické a osobě právnické,
- otázka zajišťovacích úkonů v řízení proti právnické osobě,
- odklony v trestním řízení – jsou, či nejsou přípustné v řízení proti právnickým osobám.
- absence procesního ustanovení, které by navazovalo na hmotné právo, tj. procesní ustanovení o přechodu trestní odpovědnosti na právního nástupce (topo obsahuje v § 10 odst. 1 pouze hmotněprávní úpravu, nikoliv úpravu procesní).

¹ KLAUS, V. Prezident vetoval zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Tisková sdělení. 18. 11. 2011. Dostupné z webové stránky: <http://www.klaus.cz/clanky/2971> [zobrazeno 20. 11. 2011].

² Usnesení Poslanecké sněmovny ze dne 6. 12. 2011 publikované pod č. 419/2011 Sb. zák.

Rozsah příspěvku mi nedovoluje vyjádřit se ke všem z výše uvedených problémů, proto jsem si vybral pouze tři z nich.

1. Platí v trestním řízení proti právnickým osobám principy spravedlivého procesu?

Spravedlivý proces je doktrína, kterou vymezuje, podporuje, upřesňuje, propaguje ve svých rozhodnutích Evropský soud pro lidská práva a také český Ústavní soud. Pojem spravedlivého procesu není statický, ale dynamický, je upřesňován a precizován právě judikaturou Evropského soudu pro lidská práva a českého Ústavního soudu.

Existence řádného procesu je nevyhnutelnou podmínkou existence demokratického právního státu. Pojem spravedlivého procesu se dovozuje z mezinárodních pramenů – Všeobecné deklarace lidských práv podepsané v roce 1948, Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (čl. 14, 15) a především Evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod, která je základním mezinárodním pramenem spravedlivého procesu.³ Článek 6 Evropské úmluvy nese název „Právo na spravedlivý proces“, nemůžeme ovšem říci, že by tento článek obsah pojmu, který je tvořen více složkami, vyčerpával. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) je „lidskoprávním“ aktem mezinárodního práva veřejného, který ukládá všem členským státům povinnost zajistit, aby jejich justiční orgány respektovaly právo na spravedlivý proces. Zároveň Úmluva respektuje právo každého členského státu uplatňovat požadavek na spravedlivý proces v rámci historických modelů trestního řízení, které jsou v té které zemi uplatňovány (zejména adversární a inkviziční). Tuzemskými prameny práva na spravedlivý proces jsou Ústava (zák. č. 1/1993 Sb.) a Listina základních práv a svobod (č. 2/1993 Sb.). Jak jsem uvedl výše, v České republice pojem spravedlivého procesu ústavně definován není, odvozujeme jej z dikce dvou ustanovení Listiny základních práv a svobod, a to z článku 36 odst. 1 Listiny, podle kterého má každý právo domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a z článku 8 odst. 2 Listiny, podle něhož nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon -to je vlastně základní zásada trestního řízení – zásada stíhání ze zákonných důvodů a zákonným způsobem. V české odborné literatuře se

³ Úmluva byla podepsána v roce 1950 v Římě, účinnosti nabyla v roce 1953. Úmluva byla publikována ve Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb. Československo se stalo historicky dvacátým šestým členem Rady Evropy.

otázkou, zda spravedlivý proces platí i v řízení proti právnické osobě zabývali například Herczeg nebo Fenyk,⁴ ve slovenské literatuře zejména Polák.⁵

Herczeg (s odkazem na četné judikáty českého Ústavního soudu) uvádí, že právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod přísluší i právnickým osobám. Právnická osoba, proti které se vede trestní řízení, má tedy právo na to, aby její trestní věc byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o oprávněnosti jakéhokoliv trestního obvinění proti ní.

V roce 2002 Evropský soud pro lidská práva v případě Fortum Oil and Gas Oy proti Finsku judikoval, že článek 6 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod je aplikovatelný na právnické osoby stejně jako na fyzické osoby. V rozsudku v téže věci ze dne 12. listopadu 2011 Evropský soud pro lidská práva uvedl, že společnosti lze považovat za samostatné subjekty podléhající trestnímu stíhání, kterým jsou jako takové poskytnuty záruky spravedlivého procesu podle článku 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

Procesní zásady a záruky nezbytné pro projednání odpovědnosti právnické osoby jsou v zásadě stejné jako v trestním řízení proti fyzické osobě (zásada stíhání jen ze zákonných důvodů, zásada presumpce nevinny, zásada legality, zásada oficiality, zásada vyhledávací, zásada materiální pravdy, zásada veřejnosti, bezprostřednosti a zásada ústnosti, zásada volného hodnocení důkazů, zásada obžalovací a zásada zajištění práva na obhajobu).

Právo na obhajobu se vztahuje na celé trestní řízení a všem orgánům činným v trestním řízení je uloženo umožnit osobě, proti níž se řízení vede, uplatnění jejich práv. Smyslem této základní zásady je zaručit plno ochranu zákonných zájmů a práv osoby, proti níž se řízení vede, a tím dosažení spravedlivého rozhodnutí. Jde o právo, které je jeno ve prospěch a v zájmu trestně stíhané osoby, ale nepochybně také v zájmu demokratického právního státu, založeného na úctě k právům a svobodám člověka a občana (čl. 1 odst. 1 Ústavy).

⁴ FENYK, J. Právo právnické osoby na spravedlivý proces alias... „není-li z povahy věci vyloučeno“. In: JELÍNEK, J. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté*. Praha: Leges, 2017, s. 89 – 98.

⁵ HERCZEG, J. Právo na obhajobu a zásada nemo tenetur v řízení proti právnickým osobám. In: JELÍNEK, J. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté*. Praha: Leges, 2017, s. 154 – 155. POLÁK, P. Možné problémy súvisiace s trestným konaním proti právnickým osobám v Slovenskej republike. In: JELÍNEK, J. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté*. Praha: Leges, 2017, s. 160 – 170.

Účelem trestního řízení totiž není jenom spravedlivé potrestání pachatele, účelem trestního řízení je rovněž „fair proces“. Existence řádného procesu je nevyhnutelnou podmínkou existence demokratického právního státu. Stát, má-li zajistit uvedená ústavně garantovaná práva, musí proto v zákoně upravujícím trestní řízení vytvořit podmínky procesních záruk postavení obhájce i obviněného. Právo na obhajobu je tak důležitým předpokladem zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a vydání zákonného a spravedlivého rozhodnutí.⁶

S tímto názorem souhlasím a jeho odůvodnění považuji v zásadě za správné. U právnické osoby však platí, že může být nositelem jen těch dílčích procesních práv, kde je to z povahy věci možné. Jinak řečeno ony vyjmenované základní zásady trestního řízení se uplatní v řízení proti právnickým osobám s dílčími modifikacemi, které mají svůj původ v povaze právnické osoby. Příkladem může být ustanovení § 3 tr. řádu o spolupráci se zájmovým sdružením občanů. Z obsahu citovaného ustanovení je zřejmé, že se vztahuje pouze na osoby fyzické.

Také některá zajišťovací opatření (zadržení, vazba, zákaz vycestování do zahraničí) lze uplatnit jenom proti osobě fyzické, nikoliv podle osobě právnické.

Ještě jiným příkladem, kdy použití institutu trestního práva procesního brání „povaha“ věci, je ustanovení § 163 a § 163a tr. řádu o souhlasu poškozeného s trestním stíháním. Podle citovaného ustanovení českého trestního řádu má poškozený za určitých podmínek u vybraných trestných činů možnost vyjádřit souhlas nebo nesouhlas s trestním stíháním, jestliže je mezi ním a pachatelem příbuzenský poměr. Z povahy věci nemůžeme u právnických osob hovořit o nějakém příbuzenském vztahu, to platí jenom pro osoby fyzické, a proto se ustanovení § 163a § 163a tr. řádu u právnických osob nepoužijí.

Dílčí procesní práva tvořící obsah spravedlivého procesu se pochopitelně neuplatní, pokud je zákon výslovně vylučuje. Tak je tomu například v ustanovení § 35 odst. 2 topo, který stanoví, že „pro právnickou osobu se nepoužijí ustanovení trestního řádu o nutné obhajobě“.

Limitujícím ustanovením pro použití ustanovení trestního řádu na řízení proti právnickým osobám je ustanovení § 3 odst. 2 topo, podle něhož se v řízení proti právnickým osobám použije trestní řád, „není-li to z povahy věci vyloučeno,“ přičemž „povaha věci“ je poměrně neurčitým pojmem.⁷

⁶ HERCZEG, J. Op. cit. s. 155.

⁷ Srov. FENYK, J. Právo právnické osoby na spravedlivý proces alias... „není-li to z povahy věci vyloučeno“. In: Tlapák Navrátilová, J., Galovcová, I. *Pocta Jiřímu Jelínkovi*. Praha, Leges, 2020, s. 89 – 100.

2. Chybějící procesní ustanovení o přechodu trestní odpovědnosti na právního nástupce

Podle § 10 odst. 1 topo „trestní odpovědnost právnické osoby přechází na všechny její právní nástupce.“

Citované znění je součástí právního řádu po celou dobu účinnosti zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim a nebylo (bohužel) změněno žádnou z celkem jedenácti novel českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

Citované ustanovení je nepochybně hmotněprávním ustanovením, což vyplývá z jeho obsahu a také ze systematiky topo. Ustanovení § 10 odst. 1 topo je obsaženo v hmotněprávní části citovaného zákona, v části druhé zákonodárcem nazvané „Základy trestní odpovědnosti právnických osob“. Procesní ustanovení začínají až od Části čtvrté topo označené jako „Zvláštní ustanovení o řízení proti právnickým osobám“, fakticky ustanovení § 29 topo a následující.

Smysl citovaného ustanovení je zřejmý – zabránit, aby se provinilá právnická osoba vyhnula důsledkům trestní odpovědnosti tím, že se nějakým způsobem transformuje (sloučí se, splyne, rozštěpí, odštěpí, převede jmění na právního nástupce, změní svoji organizační strukturu etc.).

Zásada přechodu trestní odpovědnosti právnické osoby na všechny právní nástupce je novou zásadou trestního práva hmotného, která mění dosavadní ryze osobní základní trestněprávní vztah mezi orgánem činným v trestním řízení a pachatelem trestného činu, který vzniká na základě protiprávního úkonu, tj. spáchání trestného činu. Do přijetí topo trestní právo neznalo trestněprávní odpovědnost právního nástupce pachatele trestného činu. Po smrti pachatele trestného činu – fyzické osoby dochází k zániku trestněprávního vztahu a zanikají práva a povinnosti plynoucí z trestněprávního vztahu. Tento princip zákon o trestní odpovědnosti právnických osob ovšem mění, protože podle § 10 cit. zákona trestní odpovědnost právnické osoby přechází na všechny její právní nástupce.

Je zde ovšem jeden kardinální nedostatek platné právní úpravy: V zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim ani v trestním řádu ani jinde neexistuje žádné procesní ustanovení, jak postupovat v případě, kdy dojde k přechodu trestní odpovědnosti právnické osoby na jejího právního nástupce, a nejde o případ předpokládaný ustanovením § 32 odst. 1 topo.

V literatuře na tento problém upozornila Tibitanzlová v článku, který publikovala v *Bulletinu advokacie*.⁸ Autorka nejprve charakterizuje povahu

⁸ TIBITANZLOVÁ, A. K problému procesního postupu v případě přechodu trestní odpovědnosti právnické osoby na jejího právního nástupce. *Bulletin advokacie*, 2021, č. 6, s. 40 – 43.

ustanovení § 10 odst. 1 topo a sumarizuje jeho vady či nedostatky v oblasti hmotného práva. Následně si klade otázku, podle jakého procesního ustanovení bude vlastně k přechodu této trestní odpovědnosti docházet, nejde-li o případ předpokládaný ustanovením § 32 topo.⁹ O takový případ se jedná, pokud dojde k přechodu trestní odpovědnosti například převodem závodu nebo jeho části. Nejde tedy o přeměnu ve smyslu § 32 odst. 1 topo, ale o přechod trestní odpovědnosti v důsledku toho, že právní nástupce B. „nabyl“ trestní odpovědnost v důsledku koupě (části) závodu od právnické osoby A. Na řešení takové procesní situace zákon o trestní odpovědnosti právnických osob ani trestní řád nepočítaly.

Autorka dochází podle mne ke správnému závěru, že v tomto případě žádné procesní ustanovení o právním nástupnictví není obsaženo ani v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim a není obsaženo ani v trestním řádu. Poukazuje na tendenci praxe vyrovnat se s tímto problémem tak, že právní nástupce na základě „přehodnocení“ obžaloby soudem vstupuje přímo do postavení obviněného, resp. obžalovaného (podle toho v jakém stadiu se řízení nachází) a tuto praxi oprávněně kritizuje pro rozpor se základními zásadami trestního řízení.

Konkrétně uvádí: „Právní nástupce ‚originální‘ právnické osoby může mít zcela odlišné orgány, personální substrát. Může mu být o údajné trestné činnosti ‚originální‘ právnické osoby cokoli známo, k čemu se může nově, relevantně a snad i ve prospěch ‚originální‘ právnické osoby vyjádřit, a materiálně tak ‚originální‘ právnickou osobu v trestním řízení hájit. Z tohoto důvodu by tak bylo na místě zahájit úkony trestního řízení, resp. trestní řízení, právního nástupce právnické osoby, obdobně, právně formálně tak, jak by tomu bylo kupříkladu v situaci, kdy by v hlavním líčení vyšlo najevo, že se na trestném činu pachatele podílel jako pomocník, když ustanovení § 160 odst. 5 tr. řádu stanoví, že vyjde-li během vyšetřování najevo, že se obviněný dopustil dalšího skutku, který není uveden v usnesení o zahájení trestního stíhání, postupuje se ohledně tohoto skutku způsobem uvedeným v odst. 1 a 2, tedy se zahájí trestní stíhání...“¹⁰ Autorka se tedy domnívá se,

⁹ Ustanovení § 32 odst. 1 topo právnická osoba, proti které bylo zahájeno trestní stíhání, je povinna neprodleně písemně oznámit státnímu zástupci a v řízení před soudem předsedovi senátu, že budou prováděny úkony směřující k jejímu zrušení, zániku nebo přeměně, a to před provedením těchto úkonů, jinak jsou neplatné. O tom, zda právnická osoba může být zrušena a zda smí dojít k její přeměně, popřípadě k jejímu zániku, rozhodne na návrh této právnické osoby nebo jiné oprávněné osoby v přípravném řízení soudce a v řízení před soudem předseda senátu (§ 32 odst. 3 topo). Toto ustanovení brání, aby právnická osoba, proti níž bylo zahájeno trestní stíhání, provedla vlastní zrušení nebo přeměnu, aby se vyhnula trestní odpovědnosti.

¹⁰ TIBITANZLOVÁ, A. Op. cit. s. 43.

že problém by bylo třeba aktuálně a rychle řešit legislativní úpravou ve shora uvedeném smyslu.

Jakkoli jsem se zprvu domníval, že jde o problém více méně akademický, že věc je tak jasná, protože chybějící procesní ustanovení brání tomu, aby se postupovalo tak, jak k němu podle autorky v praxi dochází, totiž že orgány činné v trestním řízení se domnívají, že jde o automatický vstup druhé právnické osoby do postavení obviněného (obžalovaného), aniž by muselo být zahájeno trestní stíhání, podána obžaloba a respektována základní práva obviněného – právnické osoby. Poznatky z praxe mne ovšem vedou k tomu, abych se tímto problémem a (podle mého názoru nesprávným) postupem aplikační praxe věnoval z pohledu práva obviněné právnické osoby na spravedlivý proces, abych podpořil shora uvedený názor.

Problém by ovšem vyřešila výslovná právní úprava a k té musí zákonodárce přistoupit co nejdříve.

3. Obhajoba obviněné právnické osoby v řízení proti právnickým osobám

Právo na spravedlivý proces, jak vyplývá z výkladu shora uvedeného, přísluší i právnickým osobám. V trestním řízení proti právnické osobě se tak uplatní stejné procesní zásady a záruky spravedlivého procesu jako v trestním řízení proti fyzické osobě, a to včetně práva na obhajobu. Vzhledem k tomu, že právo na obhajobu se uplatňuje v zájmu celé společnosti, je nezbytným předpokladem úspěšného výkonu celého soudnictví, nelze činit rozdílu mezi jeho výkonem ve vztahu k fyzickým a právnickým osobám, a pokud ano, pak musí jít o výjimku řádně odůvodněnou.

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim upravuje právo na obhajobu právnické osoby poměrně stručně. V ustanovení § 35 odst. 1 topo označeném jako „Obhájce“ (což je nepřesné označení, protože obhajoba v trestním řízení, resp. výkon obhajoby, je širší pojem než pouze obhajoba obhájcem) pouze říká, že vymezením osob, kterým přísluší právo vystupovat za právnickou osobu v rámci trestního řízení (§ 34 topo), není nijak dotčeno právo právnické osoby na obhajobu. V ustanovení § 35 odst. 2 je nadto zakotveno, že se pro obviněnou právnickou osobu nepoužijí ustanovení trestního řádu o nutné obhajobě.

Také pro právnickou osobu proto platí zásada zajištění práva na obhajobu vyjádřená v ustanovení § 2 odst. 13, podle něhož „ten, proti němuž se vede trestní řízení, musí být v každém období řízení vhodným způsobem poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a o tom, že si též může

zvolit obhájce. Všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny umožnit mu uplatnění jeho práv“. Také pro právnickou osobu proto platí i ustanovení o obhajobě vyplývající z Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod, resp. dalších mezinárodních dokumentů a standardů.

Nás však nezajímá obhajoba právnické osoby jako celek, ale jen dílčí problém, a to konkrétně ustanovení § 35 odst. 2 topo o vyloučení nutné obhajoby v řízení proti právnickým osobám, které však vyvolává řadu otázek.

Vyloučením nutné obhajoby není dotčeno právo obviněné právnické osoby na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu. Osvědčí-li obviněná právnická osoba, že nemá dostatek prostředků, aby si hradila náklady obhajoby, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení soudce, že má nárok na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu. Vyplývá-li ze shromážděných důkazů, že obviněná právnická osoba nemá dostatek prostředků na náhradu nákladů obhajoby, může, je-li to třeba k ochraně práv takové obviněné, rozhodnout předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce o nároku na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu i bez návrhu obviněné právnické osoby. V těchto případech náklady obhajoby zcela nebo zčásti hradí stát (§ 33 odst. 2 tr. řádu).

Návrh na takové rozhodnutí včetně příloh, jimiž má být prokázána jeho důvodnost, podává obviněný v přípravném řízení prostřednictvím státního zástupce a v řízení před soudem soudu, který koná řízení v prvním stupni. Pokud byl pravomocným rozhodnutím obviněné právnické osobě přiznán nárok na bezplatnou obhajobu nebo obhajobu za sníženou odměnu a obviněná právnická osoba o ustanovení obhájce požádá, bude jí obhájce neprodleně ustanoven. Obhájce ustanoví a, pominou-li důvody, ustanovení zruší předseda senátu a v přípravném řízení soudce.

Fenyk a kolektiv v komentáři k topo uvádí, že vzhledem k vyloučení nutné obhajoby u právnických osob nebude v trestním řízení vystupovat ustanovený obhájce, ale toliko obhájce zvolený. Výjimkou může být pouze žádost obviněné právnické osoby o bezplatnou obhajobu nebo obhajobu za sníženou odměnu a následné ustanovení takového obhájce.¹¹

Otázkou se v literatuře zabýval i Čep, který po rozboru této otázky uzavírá, že de lege ferenda by bylo možné uvážit zavedení institutu nutné obhajoby právnické osoby v případech závažných, popřípadě alespoň nejzávažnějších trestných činů, přičemž kritériem pro jejich vymezení by byla typová společenská škodlivost, od níž se trestní sazba pouze odvíjí, což a vice versa neplatí.¹²

¹¹ FENYK, J., SMEJKAL, L., BÍLÁ, I. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 759.

¹² ČEP, D. Nutná obhajoba právnické osoby de lege ferenda. *Státní zastupitelství*, 2018, č. 2, s. 7 – 21.

Kriticky se k ustanovení o vyloučení nutné obhajoby pro obviněnou právnickou osobu podle § 35 odst. 2 topo vyjádřila v literatuře Tibitanzlová, která dovozuje věcnou nesprávnost takového legislativního řešení a kritizuje i chartrné odůvodnění takového řešení v důvodové zprávě k topo. Ve své studii rozdělené na dva články celou problematiku zevrubně rozebírá a uvádí celkem osmnáct důvodů proti vyloučení ustanovení o nutné obhajobě z řízení proti právnickým osobám. Za důvod vyloučení institutu nutné obhajoby z řízení proti právnickým osobám považuje důvody ekonomické stojící na straně státu. Takový důvod je podle mínění autorky „důvodem hanebným nadřazujícím ekonomické zájmy státu veřejnému zájmu na kvalitní obhajobě, a s ohledem na účel či funkci institutu nutné obhajoby s ním nelze v žádném případě souhlasit“.¹³

Uvádí, že neexistuje teoretická ani praktická překážka, která by znemožňovala zakotvit do trestního řádu nebo do topo institut nutné obhajoby právnických osob, a logicky proto pléduje za zakotvení institutu nutné obhajoby pro právnické osoby, a to vytvořením speciálního důvodu nutné obhajoby a jeho zakotvení do zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Je však ke svému návrhu skeptická vzhledem k tomu, že zákonodárce v minulosti nutnou obhajobu v trestním řízení omezil (institutem omezení nutné obhajoby z vůle obviněného, § 36b tr. řádu). Právnickým osobám lze tedy pro tuto chvíli pouze doporučit, píše autorka, aby nepodceňovaly od počátku možnost volby obhájce a obhájce si skutečně v trestním řízení vedeném proti právnickým osobám zvolily.

Podle mého názoru argumenty pro vyloučení institutu nutné obhajoby z řízení proti právnickým osobám nemohou obstát. Je pravdou, že některé důvody nutné obhajoby v řízení proti fyzickým osobám jsou vázány výlučně na osobu fyzickou. Právnickou osobu nelze vzít do vazby nebo jí uložit trest odnětí svobody etc. Je také pravdou, že v trestním řízení proti právnické osobě jsou obhajovací práva vykonávána zástupcem této právnické osoby. Osoba oprávněná ve smyslu ustanovení § 34 topo je chápána jako ztělesnění právnické osoby v trestním řízení. Mohlo by se tak na první pohled zdát, že by tato osoba měla výhradně hájit zájmy právnické osoby. Opak však může být pravdou. Nelze vyloučit, že úkony činěné osobou oprávněnou (stejně tak i zmocněncem, resp. opatrovníkem) v trestním řízení mohou být motivovány odlišně. Vzhledem k organizační struktuře právnické osoby, v jejímž rámci mohou být jednotlivé osoby vzájemně propojeny, nemusí být vždy jednoduché určit, kdy tyto osoby upřednostňují zájmy vlastní nebo třetích osob před zájmy právnické osoby.

¹³ TIBITANZLOVÁ, A. Nutná obhajoba právnické osoby – ano či ne? I. část. *Bulletin advokacie*, 2018, č. 6, s. 29 – 33. 2. část. *Bulletin advokacie*, 2018, č. 7 – 8, s. 20 – 23.

Navíc oprávnění může být konkrétní osobě odebráno (např. na základě rozhodnutí statutárního orgánu) a v trestním řízení bude následně jménem právnické osoby vystupovat jiná oprávněná osoba (obdobně tomu bude v případě zmocněnce či opatrovníka odvolaného soudem). Může tak nastat situace, kdy bude v trestním řízení osoba oprávněná vystupovat za právnickou osobu konfrontována s výpovědí předchozí oprávněné osoby. Obě výpovědi budou de iure považovány za výpověď jedné právnické osoby. Při zjišťování skutkového stavu věci tak budou na orgány činné v trestním řízení kladeny zvýšené nároky.

Jednoduchým řešením této situace může být jediné řešení de lege ferenda, tj. zakotvení institutu nutné obhajoby také do řízení proti právnickým osobám, byť pouze v určitých případech.¹⁴

Závěr

Z předchozího výkladu shrnuji: De lege ferenda se jeví naléhavě žádoucí posílit postavení obviněné právnické osoby v českém trestním řízení vedeném proti ní. Tím by se eliminoval stav právní nejistoty, vzhledem k tomu, že některé ustanovení v trestním řízení vedeném proti právnické osobě podle topo chybí (procesní ustanovení o nástupci právnické osoby, na kterého přechází trestní odpovědnost podle § 10 topo nebo ustanovení o nutné obhajobě v řízení proti právnické osobě). Ke stavu právní jistoty také nepřispívá, pokud je postavení právnické osoby v trestním řízení vedeném proti ní podle topo stanoveno judikaturou místo, aby byla přijata výslovná právní úprava.

Alespoň u závažných případů trestního stíhání právnické osoby by bylo žádoucí zvažovat možnost nutné obhajoby.

LITERATURA

1. ČEP, D. Nutná obhajoba právnické osoby de lege ferenda. *Státní zastupitelství*, 2018, č. 2, s. 7 – 21.
2. FENYK, J. Právo právnické osoby na spravedlivý proces alias... „není-li z povahy věci vyloučeno.“ In: TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, J., GALOVCOVÁ, I. *Pocta Jiřímu Jelínkovi*. Praha, Leges, 2020, s. 89 – 100.
3. FENYK, J., SMEJKAL, L., BÍLÁ, I. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 759.
4. HERCZEG, J. Právo na obhajobu a zásada nemo tenetur v řízení proti právnickým osobám. In: JELÍNEK, J. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté*. Praha: Leges, 2017, s. 154 – 155.

¹⁴ JELÍNEK, J. *Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté*. Praha: Leges, 2017, s. 330 – 335.

5. JELÍNEK, J. *Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté*. Praha: Leges, 2017.
6. JELÍNEK, J. HERCZEG, J. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2013.
7. KLAUS, V. Prezident vetoval zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. *Tisková sdělení*. 18. 11. 2011. Dostupné z webové stránky: <http://www.klaus.cz/clanky/2971> [zobrazeno 20. 11. 2011].
8. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012.
9. RICHTER, J. K některým aspektům práva právnických osob na spravedlivý proces [online]. *Epravo.cz*, 10. února 2016. [Cit. 2021-04-26]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/k-nejkterym-aspektum-prava-pravnickych-osob-na-spravedlivy-proces-100411.html>.
10. TIBITANZLOVÁ, A. K problému procesního postupu v případě přechodu trestní odpovědnosti právnické osoby na jejího právního nástupce. *Bulletin advokacie*, 2021, č. 6, s. 40 – 43.
11. TIBITANZLOVÁ, A. Nutná obhajoba právnické osoby – ano či ne? I. část. *Bulletin advokacie*, 2018, č. 6, s. 29 – 33. 2. část. *Bulletin advokacie*, 2018, č. 7 – 8, s. 20 – 23.
12. POLÁK, P. Možné problémy súvisiace s trestným konaním proti právnickým osobám v Slovenskej republike. In: JELÍNEK, J. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté*. Praha: Leges, 2017, s. 160 – 170.

Kontaktní údaje autora

prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.
Právnická fakulta UK
Praha
jelinek@prf.cuni.cz

ŠANCA NA SLOBODU U ODSÚDENÝCH NA DOŽIVOTIE

A CHANCE FOR FREEDOM FOR THOSE SENTENCED TO LIFE IMPRISONMENT

Dr.h.c. prof. Jaroslav Ivor, DrSc.

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín,
Právnická fakulta UMB v Banskej Bystrici.

Abstrakt: *Problematika výnimočného trestu je stále predmetom záujmu nielen trestnoprávnych disciplín, ale i širokej laickej verejnosti. V posledných rokoch došlo k významným zmenám v slovenskej legislatíve, ktorá reagovala na judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva. Príspevok analyzuje predovšetkým legislatívne i aplikačné podmienky podmieneneého prepustenia na slobodu u odsúdených na doživotie.*

Kľúčové slová: *výnimočný trest, trest odňatia slobody na doživotie, Európska judikatúra k výnimočnému trestu, podmieneneé prepustenie na slobodu u doživotne odsúdených, resocializácia doživotne odsúdených*

Abstract: *The issue of exceptional punishment is still a subject of interest not only for criminal law disciplines, but also for the general lay public. In recent years, there have been significant changes in Slovak legislation, which responded to the jurisprudence of the European Court of Human Rights. The article primarily analyzes the legislative and application conditions of conditional release to freedom for those sentenced to life imprisonment.*

Key words: *exceptional punishment, life imprisonment sentence, European jurisprudence on exceptional punishment, parole for life sentences, resocialization of life convicts*

A priori tvrdiť, že človek musí byť odrezaný od spoločnosti, pretože predstavuje absolútne zlo, je to isté ako hovoriť, že spoločnosť predstavuje absolútne dobro. Tomu dnes nikto naozaj neverí.

Albert Camus

(7.11.1913 – 4. 1. 1960)

Francúzsky spisovateľ a filozof,
nositeľ Nobelovej ceny za literatúru

V priebehu ľudských dejín sa vystriedalo obrovské množstvo trestov, ktoré boli často veľmi kruté a neľudské. Trest bol spočiatku chápaný predovšetkým ako odplata či prostriedok odstrašenia, až neskôr bol ponímaný ako spôsob nápravy zločinca, zabránenie recidíve a spôsob preventívneho pôsobenia na ostatných členov spoločnosti. Trest odňatia slobody nemá zďaleka

takú dlhú tradíciu ako trest smrti. V prvotných spoločnostiach bol trest smrti univerzálnym trestom. Uplatňoval sa ako prostriedok vylúčovania páchatel'a z komunity. Trest smrti tak bol po dlhý čas ľudskej histórie najpoužívanejším trestom a až relatívne nedávno bol vo frekvencii užívania nahradený trestami spojenými s odňatím slobody.¹

Po rozpade Rakúska-Uhorska československý právny poriadok prevzal Trestný zákonník z roku 1852, ktorý okrem iných obsahoval i trest smrti. Tento absolútny trest potom ostal zachovaný i v neskorších úpravách trestného práva až do roku 1990. Celkom bolo v rokoch 1918 až 1989 v Československu popravených 1207 ľudí (toto číslo nezahŕňa popravy za nemeckej okupácie). Posledná poprava bola vykonaná 2. februára 1989 – Štefan Svitek bol odsúdený a popravený za trojnásobnú vraždu manželky a dvoch dcér. Zmena režimu v Československu po roku 1989 viedla i k zmene pohľadu na trestanie najzávažnejších trestných činov, najmä pristúpením k medzinárodnému paktu o občianskych a politických právach a Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Zrušenie trestu smrti vstúpilo do platnosti 1. júla 1990, rozsudky smrti vynesené pred týmto dátumom boli zmenené na doživotie.

Náhradou za trest smrti sa tak stal u nás trest odňatia slobody na doživotie.

Zákonodarca vnímal doživotný trest ako vhodný nástroj na ochranu spoločnosti pred páchatel'mi najzávažnejších foriem trestnej činnosti.

Trest odňatia slobody na doživotie bol prezentovaný ako výnimočný trest (§ 29 TZ), ktorý bolo možné uložiť iba páchatel'ovi za taxatívne uvedené trestné činy (§ 29 ods. 3) iba ak

- a) stupeň nebezpečnosti činu je pre spoločnosť mimoriadne vysoký vzhľadom na obzvlášť zavrhnutiahodný spôsob vykonania činu, pohnútku alebo ťažko napravitelný následok
- b) uloženie trestu vyžaduje účinnú ochranu spoločnosti a
- c) nie je nádej, že by páchatel'a bolo možné napraviť trestom odňatia slobody nad pätnásť do 25 rokov.

Ak súd uloží trest odňatia slobody na doživotie, môže zároveň rozhodnúť, že prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody nie je prípustné, ak páchatel' naplnil taxatívne stanovené podmienky resp. situácie uvedené v § 30 ods. 1 písm. a) až d) TZ.

Osoba opätovne odsúdená na doživotie nesmie byť z tohto trestu podmienčne prepustená.

Aj rekodifikovaný Trestný zákon (zák. č. 300/2005 Z. z.) v ustanovení § 34 ods. 8 zachoval možnosť súdu rozhodnúť o neprípustnosti podmienenečného

¹ Navrátilová, J. *Výjimeční trest*. Praha: Leges 2009, s. 11 – 13.

prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody na doživotie v prípadoch taxatívne uvedených v § 34 ods. 8 písm. a) až d). Vtedajší minister spravodlivosti Daniel Lipšic, ako predkladateľ zákona k problematike uviedol, že „Kde nie je absolútna nádej, že by sa páchatel mohol napraviť, je doživotný trest bez možnosti podmieneného prepustenia správny, spravodlivý a v princípe jediný, ktorý môže ochrániť spoločnosť.“²

Už v tom čase sa konštatovalo, že slovenský trestný zákon je v mnohých ohľadoch považovaný za najprísnejší v Európskej únii. Aj podmienené prepustenie na slobodu u doživotne odsúdených malo na Slovensku veľmi tvrdé pravidlá a výrazne prísnejší režim než v iných európskych štátoch. Doživotie na Slovensku sa stalo skutočne doživotným oproti iným krajinám Európy.

Trest odňatia slobody na doživotie sa po zrušení trestu smrti stal v týchto krajinách väčšinou najťažším trestom. Úplne logicky sa preto začala v teórii i praxi zameriavať pozornosť práve na tento trest. Začala sa nastoľovať otázka, či doživotný trest nie je v rozpore so základnými ľudskými právami, garantujúcimi dôstojnosť a integritu každého človeka, či nie je nehumánny, prípadne či neodporuje Dohovoru proti mučeniu a inému krutému, neludskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu. Trest odňatia slobody na doživotie býva označovaný ako „sociálny trest smrti“, „trest smrti na splátky“, „trest smrti po kvapkách“, alebo „trest smrti doživotím“. Uvádza sa, že zatiaľ čo trestom smrti je život zničený naraz, doživotný trest ho ničí postupne. O tom, ktorý trest možno považovať za krutý a neludský, možno diskutovať, ale je nevyvrátiteľné, že nech je doživotný trest akýkoľvek, rešpektuje právo na život, ktoré je bezosporu základným ľudským právom.³

V mnohých európskych krajinách prebieha búrlivá diskusia o prípustnosti trestu odňatia slobody na doživotie, podobná diskusia o treste smrti prebehla aj v nedávnej minulosti. Niektoré európske krajiny už tento trest nahradili časovo obmedzeným trestom odňatia slobody a iné o jeho zrušení uvažujú.

V podmienkach SR sa výkon doživotného trestu realizuje v samostatnej cele v ústave s maximálnym stupňom stráženia o rozmere minimálne 3,5 m² s vnútorným vybavením pozostávajúcím z lôžka, stoličky, stolíka, uzamykateľnej skrinky, ktoré sú pripevnené k podlahe alebo stene, toalety a rozhlasu. Na každej cele sú umiestnené bezpečnostné dvere a signalizačné zariadenia. Oddiel doživotných trestov je oddelený od ostatných priestorov väznice a zabezpečený vlastným vnútorným bezpečnostným systémom. Odsúdený je umiestnený oddelene od ostatných odsúdených a nezaraďuje sa do aktivít

² Online dostupné na: <https://www.noviny.sk/krimi/505851-nádej-pre-doživotne-odsúdených-so-zmenou-zákona-majú-sancu-sa-dostať-na-slobodu>

³ Navrátilová, J. *Výjimeční trest*. Praha: Leges, 2009, s. 21.

organizovaných pre celý ústav. Ak je zaradený do práce, vykonáva ju individuálne v cele, kde je ubytovaný. Má právo na poskytnutie stravy trikrát denne, nepretržitý osemhodinový spánok na lôžku, dennú vychádzku pod dozorom príslušníka zboru v určenom otvorenom priestore ústavu oddelenom od ostatných odsúdených v trvaní najmenej jednej hodiny a návštevy blízkych osôb najmenej raz za kalendárny mesiac v trvaní dvoch hodín bez priameho kontaktu a pod dozorom príslušníka zboru.

Podľa názoru niektorých neúnosné a neľudské podmienky, podľa názoru iných spravodlivý, ba možno dokonca mierny trest za spáchanie najzávažnejších trestných činov.

Odporcovia trestu odňatia slobody na doživotie spochybňujú jeho účel a efektívnosť a svoje argumenty opierajú prevažne o argumenty spočívajúce v nehumánosti, krutosti, ponížujúcom charaktere tohto trestu. Možno spomenúť tiež názor, ktorý tvrdí, že trest odňatia slobody na doživotie je ešte krutejší ako trest smrti. Väzenské prostredie a dlhodobá izolácia má negatívny vplyv na psychiku človeka a pôsobí deštruktívne na jeho celkovú osobnosť. Ide pritom o trvalé a negatívne zmeny jeho charakteru.

Podľa viacerých výskumov⁴ v tejto oblasti odsúdený na doživotný trest odňatia slobody prechádza viacerými fázami, z ktorých prvá nastupuje po odsúdení. Na jednej strane možno hovoriť o uvoľnení po stresujúcom trestnom konaní, no vyznačuje sa najmä nástupom depresie po skutočnom uvedomení si dôsledkov tohto trestu. V druhej fáze, po uplynutí jedného až dvoch rokov, sa odsúdený prispôsobí podmienkam výkonu trestu a zároveň sa prejavuje aktivita a snaha o podmienené prepustenie. Tretie štádium nastupuje po približne dvadsiatich rokoch výkonu trestu odňatia slobody. Je charakteristické postojom rezignácie, keďže odsúdený berie výkon trestu už ako pomalé umieranie a bezúčelnú tvrdosť trestu. Aktivitu vystrieda apatia, nedôvera, znížené sebavedomie a nenávisť k spoločnosti.

Trest odňatia slobody na doživotie predstavuje nepochybne najzávažnejší zásah do osobnej slobody a z povahy veci vyplýva, že aj do mnohých iných ústavou garantovaných práv a slobôd. Treba zdôrazniť, že súčasné skutočné a relevantné výskumy o vplyve dlhodobých trestov na odsúdeného absentujú.

Aj keď sa nepochybne možno prikloniť k záveru o negatívnych dôsledkoch väzenského prostredia na človeka, nemožno obísť fakt, že tento vplyv a jeho intenzita je individuálny, rovnako ako je individuálny počet rokov výkonu trestu odňatia slobody, po ktorých nastupuje. K poruche osobnosti môže, ale nemusí dôjsť a táto skutočnosť závisí od mnohých faktorov, ktoré

⁴ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu Nemecka sp. zn. 1Bvt 14/76 zo dňa 21. 6. 1977.

môžu byť zmierené správnym prístupom k odsúdenému. Práve z uvedeného dôvodu treba klásť mimoriadne veľký dôraz na podmienky odňatia slobody na doživotie.⁵

Spolkový ústavný súd Nemecka vyslovil v jednom zo svojich najvýznamnejších rozhodnutí⁶ v tejto oblasti, že trest odňatia slobody na doživotie môže byť považovaný za rešpektujúci právo na ľudskú dôstojnosť len vtedy, pokiaľ má odsúdený zákonom stanovenú reálnu možnosť na opätovný život na slobode. Možnosť podmieneného prepustenia vo výraznej miere znižuje negatívne pôsobenie výkonu trestu odňatia slobody na psychiku a zmeny v osobnosti odsúdeného, pretože pôsobí motivujúco. Len myšlienka na možný opätovný život na slobode môže dĺžku výkonu tohto trestu zachovať únosnou. Pričom v rozpore so základnými ľudskými právami a slobodami nebude ani reálny doživotný výkon tohto trestu v obzvlášť výnimočných prípadoch. Nemožno totiž obísť fakt, že trest odňatia slobody na doživotie plní viaceré funkcie, okrem prevýchovy odsúdeného aj generálnu prevenciu a ochranu spoločnosti izoláciou páchatela.

K podobným záverom dospel aj Európsky súd pre ľudské práva vo svojej rozhodovacej činnosti, keď okrem iného konštatoval, že absolútne doživotie je v kontexte medzinárodného práva v rozpore so základnými ľudskými právami a slobodami. Tento záver prezentoval napr. v rozsudku EŠLP Vinter a ost. proti Spojenému kráľovstvu z 9. júla 2013, rozsudku EŠLP Laszlo Magyar proti Maďarsku z 20. mája 2017, rozsudku EŠLP Kafkaris proti Cypru z 12. februára 2008. Podľa názoru EŠLP má zakotvenie absolútneho trestu doživotia v právnom poriadku za následok porušenie čl. 3 Európskeho dohovoru o ľudských právach. Uvedené je odôvodnené tvrdením, že je neprijateľné, aby odsúdený nedisponoval akoukoľvek možnosťou, aby bola jeho žiadosť o podmienené prepustenie preskúmateľná súdom. Je teda nežiaduce, aby v právnom poriadku neexistoval mechanizmus, prostredníctvom ktorého dôjde k preskúmaniu toho, či u odsúdeného na doživotie nenastali určité zmeny, ktoré eliminujú jeho nebezpečnosť a taktiež či je nevyhnutné, aby u neho naďalej pretrvávalo odňatie slobody.

Novela slovenského trestného poriadku zákonom č. 214/2019 Z. z. s účinnosťou od 1. augusta 2019 zosúladiť našu právnu úpravu s rozhodovacou činnosťou Európskeho súdu pre ľudské práva:

⁵ Bližšie Odporúčanie Rady Európy Rec (2003)23 o podmienkach výkonu trestu odňatia slobody na doživotie a ostatných dlhodobých trestov.

⁶ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu Nemecka sp. Zn. 1BvL 14/76.

- vypustením § 34 ods. 8 TZ sa vypustila možnosť súdu, aby rozhodol o tzv. absolútnom doživotnom treste t.j. treste odňatia slobody na doživotie bez možnosti podmieneného prepustenia,
- vypustil sa i § 67 ods. 3, ktorý ustanovoval, že osoba opätovne odsúdená na trest odňatia slobody na doživotie nemôže byť podmienne prepustená,
- zaviedlo sa nové znenie § 68 ods. 1, ktoré upravilo predĺženie skúšobnej doby na 10 rokov, zároveň ustanovilo povinnosť súdu nariadiť nad odsúdeným probačný dohľad vo výmere do 5 rokov a ustanoviť mu primerané obmedzenia alebo povinnosti uvedené v § 51 ods. 3 a 4 TZ,
- podľa § 67 ods. 2 TZ môže byť osoba odsúdená na doživotie podmienne prepustená najskôr po výkone 25 rokov tohto trestu, ak s ohľadom na okolnosti činu, za ktorý bola odsúdená a povahu jej osobnosti nehrozí jej prepustením opakovanie spáchaného činu alebo obdobného činu.

V podmienenom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody na doživotie je príslušný okresný súd, v ktorého obvode sa trest vykonáva. Súd rozhoduje na verejnom zasadnutí na návrh odsúdeného, prokurátora, riaditeľa ústavu na výkon trestu odňatia slobody, v ktorom sa trest vykonáva alebo záujmového združenia občanov. (§ 415, § 416 TP).

Citované ustanovenia Trestného poriadku bližšie nešpecifikujú, na základe akých podkladov rozhoduje súd o podmienenom prepustení, resp. o zamietnutí návrhu. O týchto skutočnostiach sa zmieňuje Zákon o výkone trestu odňatia slobody (zák. č. 475/2005 Z. z.) v ustanovení § 62 a Vyhláška MS SR č. 368/2008 Z. z., ktorou sa vykonáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody v ustanoveniach §§ 64 a 65.

Ku konaniu o návrhu na podmienené prepustenie odsúdeného si súd vyžiada hodnotenie, ktoré vypracúva príslušný ústav. V hodnotení sa uvedú osobné údaje odsúdeného, údaje z rozsudku súdu a údaje preukazujúce stav plnenia podmienok na podmienené prepustenie, najmä

- a) hodnotenie správania odsúdeného vo výkone trestu,
- b) aktivitu odsúdeného a plnenie programu zaobchádzania,
- c) resocializačnú prognózu podľa hodnotenia rizika sociálneho zlyhania.

Hodnotenie ústavu, ktoré spracúva pedagóg v spolupráci so psychológom, sociálnym pracovníkom, vedúcim oddelenia výkonu trestu, má byť objektívne a konkrétne, v závere s odporúčaním riaditeľa ústavu, či odporúča, resp. neodporúča podmienené prepustenie. Zastávam názor, že ani objektívne a komplexné hodnotenie ústavu nemôže postačovať k súdnemu preskúmaniu podmienok podmieneného prepustenia. Tieto podmienky sú stanovené odlišne u osôb vykonávajúcich tresty odňatia slobody a osôb odsúdených na doživotie. Pripomínam, že § 67 ods. 2 žiada u osoby odsúdenej na doživotie

- aby vykonala 25 rokov z uloženého trestu,
- aby s ohľadom na okolnosti činu, za ktorý bola odsúdená,
- a povahu jej osobnosti nehrozí jej prepustením opakovanie spáchaného alebo obdobného činu.

Domnievam sa, že odborne posúdiť povahu osobnosti odsúdeného, najmä vo vzťahu k prognóze jej resocializácie a vylúčením, resp. minimalizovaním možnosti recidívy by mal jednoznačne posúdiť a zhodnotiť znalec z odboru psychiatrie s využitím ustanovenia § 148 TP. Splnenie tejto podmienky by malo byť obligatórne a zakotvené v príslušných trestnoprocesných normách.

Na záver mi dovoľte prezentovať, že počet odsúdených na doživotie sa každým rokom zvyšuje. Podľa údajov GR ZUJS bolo k 1. septembru 2022 na Slovensku vo výkone trestu odňatia slobody na doživotie celkom 60 odsúdených. Z tohto počtu si už 6 podalo žiadosť o podmienené prepustenie na slobodu, avšak ani v jednom prípade súd návrhu na prepustenie nevyhovel. Opakovanie žiadosti je možné až po uplynutí troch rokov od zamietnutia.

Úplne na záver sa domnievam, že inštitút podmieneného prepustenia na slobodu z výkonu trestu odňatia slobody má aj v našej trestnoprávnej úprave svoje opodstatnenie. Treba zároveň zdôrazniť, že rozhodnutie o podmienenom prepustení je fakultatívnym rozhodnutím a jeho vydanie závisí od konkrétnych okolností prípadu. Existenciu tohto inštitútu nemožno považovať za spôsobilú narušiť právnu istotu, pocit bezpečia spoločnosti či odstrašujúci účinok trestu.⁷

LITERATÚRA

1. NAVRÁTILOVÁ, J. *Výjimeční trest*. Praha: Leges, 2009.
2. LEFLEROVÁ, L. *Úvahy o treste odňatia slobody na doživotie*. Všehrd, spolek českých právníků, Brno.
3. TITLOVÁ, M. *Zákon o výkone trestu odňatia slobody. Komentár*. Wolters Kluwers 2017.
4. MENCEROVÁ, I. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. 3. vydanie. Heureka, Šamorín 2021.

Kontaktné údaje autora

Dr. h. c. prof. JUDr. Jaroslav Ivor, DrSc.

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín

Právnická fakulta UMB v Banskej Bystrici

jaroslav.ivor@umb.sk

⁷ Leflerová, L. *Úvahy o treste odňatia slobody na doživotie*. Všehrd, spolek českých právníků, Brno.

V ZAJETÍ DIGITÁLNÍCH DŮKAZŮ

CAPTIVE OF DIGITAL EVIDENCE

prof. Ing. Vladimír Smejkal, CSc., LL. M., DrSc.

Fakulta podnikatelská Vysokého učení technického v Brně a soudní znalec v Praze

Abstrakt: Příspěvek se zabývá silnými a slabými stránkami digitálních stop a jejich interpretací. Poukazuje na rizika zneužívání plošného sběru informací o obyvatelstvu. Upozorňuje na limitovanou věrohodnost digitálních důkazů a nejčastější chyby s nimi související, a to zejména z hlediska přípravného řízení trestního. Konstatuje, že ochrana svobod prostředky trestního práva může fungovat v případě jejich ohrožení soukromoprávními subjekty, ale proti atakům ze strany státních orgánů nikoliv.

Klíčové slová: Kyberprostor; stopa; digitální stopa; důkaz; nosiče dat; přípravné řízení trestní; osobní údaje

Abstract: This paper discusses the strengths and weaknesses of digital traces and their interpretation. It points to the risks of misuse of the blanket collection of population information. It highlights the limited credibility of digital evidence and the most common errors associated with it, especially from the perspective of preliminary criminal proceedings. Notes that the protection of freedoms by means of criminal law can work in the event of their being threatened by private law entities, but not against attacks by state authorities.

Key words: Cyberspace; trace; digital trace; evidence; data carriers; preliminary criminal proceedings; personal data

Úvod

Nelze pochybovat, že dnešní fungování lidské společnosti je extrémně a ve stále narůstající míře závislé na informačních a komunikačních systémech, jež jsou nejen součástí kritické infrastruktury¹ a zajišťují fungování státu, zásobování vodou, energetikou a palivy, potravinami atd., ale staly se integrální součástí převážné až absolutní většiny činností fyzických a právnických osob. K tomu přistupuje další fakt, a to že dnes díky mnohdy až nezdravě se projevující závislosti fyzických osob na elektronické komunikaci prakticky neexistuje jedinec, který by dokázal fungovat bez v podstatě nepřetržitého používání mobilního telefonu, připojení k Internetu a sociálních sítí. To, čeho se v minulosti vědci a politici až přehnaně obávali – tzv. digitální propast (digital divide), se zdaleka nenaplnilo, protože ani majetkové, ani věkové

¹ Viz zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon), ve znění pozdějších předpisů.

znevýhodnění neodradilo většinu občanů od rozsáhlého používání zařízení připojených k Internetu. To má logicky své výhody a nevýhody.

Z hlediska tématu tohoto příspěvku můžeme dopady „kyberpokroku“ ve vztahu k trestné činnosti rozdělit na kladné a záporné takto:²

Klady	Zápory
Získávání informací – Možnost sběru, uchování, zpracovávání a výměny obrovského množství dat takřka v globálním měřítku; Informační technologie umožňují zpracovávat značné objemy dat, které přinášejí nové vědecké poznatky nebo nám mohou usnadňovat život.	Vliv na fyzické a duševní zdraví – Neschopnost vypnout, odpojit se, odpočívat; Vznik různých závislostí; Kyberšikana, stalking...; Ztráta sociálních vazeb, rostoucí odcizenost a atomizace společnosti; Netaholizmus, také netolizmus – chorobná závislost na internetu ve všech formách, negativní vliv na zrak, psychiku, pohybový aparát); Ztráta soukromí
Sdělování informací – Možnost být 24/7 online pro rodinu, přátele; komunikace se všemi kdykoli a kdekoli; Možnost kontaktu i tam, kde není možný osobní kontakt nebo je obtížný; Levná a rychlá výměna informací; Svoboda nakládání s informacemi	Kyberprostor je ideálním prostředím pro šíření negativních informací: od hybridních útoků a informační války až po šíření poplašných zpráv, manipulaci s kurzy, pomluv; Neoprávněné nakládání s osobními údaji; Šíření dezinformací, hoaxů; Přehlcení v důsledku komunikace, zahlcování informacemi (informační exploze, redundantní informace, exformace – informační smog); Volný přístup jedinců se zlými úmysly nebo jedinců psychopatických na sociální síť může mít, spíše už má, nepředvídatelné následky v myšlení a chování lidí.
Zpracování dat – Dochází ke zrychlení a zpřesnění řady lidských činností, v podstatě jakékoliv činnosti, kde je IT využitelné, tedy asi všude.	Zrychlení a zjednodušení páčání trestných činů, k nimž je IT použitelné. Kybernetický organizovaný zločin.
Vzdělávání – Prostřednictvím IT jsou lidé vzdělanější, mají možnost si ověřit informace, a tedy snadněji odolávat podvodům a jiným informačním útokům ³ ; snadná dostupnost materiálů z nejrůznějších kulturních, výzkumných institucí z celého světa zájemcům takřka z celého světa; dále možnosti rychlých kontaktů studentů a učitelů a vzájemné výměny informací na dálku; totéž samozřejmě platí pro sféru vědy a výzkumu.	Hloupnutí společnosti neboli negativní efekt v podobě spoléhání se na schopnosti IT vybavení a úměrně tomu odpovídající degradace vlastních lidských činností (např. neschopnost mnohých osob provést základní početní úkony bez pomoci IT vybavení)

² Autor provedl malý průzkum mezi svými kontakty a jejich názory zde zohlednil. Tímto děkuje abecedně seřazeným respondentům: J. Fortinová, T. Fortinová, H. Janišová, J. Kodl, J. Kříženecký, H. Schelová Bachrachová, D. Seigová, T. Sokol, I. Telec, M. Uříčář, M. A. Valášek. Dále také viz NESPĚŠNÝ, David. *Informační technologie – úskalí a pasti?* 1. díl. *Onkologie* 2009; 3(5): 319 – 321.

³ Skutkové podstaty viz SMEJKAL, Vladimír. *Kybernetická kriminalita*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2022, kap. 2 Kriminalita v prostředí informačních systémů a na Internetu.

Zaměstnání – flexibilita, pružná pracovní doba, home office. Možnost pracovat odkudkoli, kde je Internet; Nové profese	Diskriminace osob bez chytrých telefonů; Rušení pracovních míst – náhrada „stroji“
Vyřizování věcí na dálku, rychlý a snadný přístup k službám (e-learning, e-business, e-banking, e-medicína) a možnost nákupu čehokoli odkudkoliv	V případě výpadku IT neschopnost přežití jedince i společnosti. Možností zneužití špatně chráněných dat je nekonečně mnoho. Od finanční sféry, přes sféru výrobní, až po vojenství, obranu a bezpečnost.
„Chytré věci“ – Chytrá domácnost; Internet věci; mobilní telefony nahradí funkce jiných zařízení: kalkulačka, kompas, zápisník, hodiny, fotoaparát, hudba, ladička, metronom atd.	
Nové možnosti zábavy – hry, virtuální realita, sociální sítě apod.	Méně čtení knih; Přílišná technologizace myšlení, až necitlivá k uživatelům a individuálním postavením a zájmům (dehumanizace); Utrácení peněz za postradatelné nehmotné věci – hry, aplikace atd.
Kryptoměny	Podvody, krádeže a používání kryptoměn zločinci

Souhrnně lze podle názoru autora konstatovat, že přínosy digitalizace jsou více než dostatečně vyváženy negativy, a to zejména v oblasti získávání údajů o osobách, sledování jejich aktivit a možností dalšího zpracování těchto údajů s cílem získat propojováním dat a používáním vyspělých nástrojů další informace o osobách.

1. Analogový a digitální svět

V souvislosti s digitalizací a kyberprostorem se objevily termíny jako virtuální realita⁴, rozšířená realita⁵ nebo digitální dvojče⁶ a vznikl dojem, že kromě reálného světa existuje ještě nějaký jiný, digitální, a proto nereálný. Toto není zcela přesné. Pro účely tohoto příspěvku se jeví vhodnější rozdělení na svět analogový a svět digitální, přičemž zatímco analogový svět je vždy 100% reálný, svět digitální může a nemusí být odrazem skutečné reality.

⁴ Virtuální realita je nahrazení fyzického světa umělou realitou vytvořeného pomocí zpracování digitálních dat.

⁵ Rozšířená realita (Extended Reality – ER) resp. obohacená nebo smíšená realita (Augmented Reality – AR) jsou kombinací reálného a virtuálního světa, přičemž přesně řečeno jedná se o reálný obraz světa doplněný počítačem vytvořenými objekty (textové, grafické, animace, video atd.), a to v reálném čase.

⁶ Novým fenoménem, který se objevil v souvislosti s Průmyslem 4.0, jsou tzv. „digitální dvojčata“ (digital twins), kdy každý fyzický prvek má svoji virtuální reprezentaci, kdy je jeho chování a interakce s okolím simulováno softwarovým modulem.

Obr. 1 Mezilidská komunikace v analogovém a digitálním světě⁷

Analogový prvek chápeme jako hmotný nebo nehmotný, ve druhém případě vyjádřitelný spojitém signálem zapsaným na nosiči dat. Autor se inspiroje českým zákonem o archivnictví č. 499/2004 Sb., kde je termín „analogový“ používán jako notorieta postavená oproti podobě digitální, používané rovněž coby notorieta, aniž by bylo oboje nějak definováno.⁸ Nehmotné prvky mohou tvořit soustavy (systémy) a mohou být přenášeny na dálku i zapisovány na nosiče dat, ale při přenosu nebo kopírování obvykle z fyzikálního principu dochází ke zkreslení a/nebo úbytku informací. Ve fyzickém, analogovém světě se snadněji provádí zjištění a zajištění stop i jejich interpretace (jsou výjimky – pachové stopy, fyziodetekce, výpovědi svědků apod., které vykazují nižší míru spolehlivosti, resp. jsou více subjektivní)

Digitální prvek je pouze nehmotný, jsou to data, která mohou obsahovat informace (ale nemusí – mohou to být data neobsahující žádnou informaci, pouze tzv. šum), vyjádřená elektronickými, elektromagnetickými, optickými apod. metodami, reprezentující dva stavy: ANO/NE, 0/1. Tyto prvky mohou být přenášeny na dálku i zapisovány na nosiče informací, přičemž při běžném nakládání s nimi nedochází ani ke zkreslení, ani úbytku informací, případně je toto detekovatelné a opravitelné. Zatímco v analogovém záznamu (spoji-

⁷ Digitální komunikace – ilustrace z https://www.freepik.com/free-photo/young-businessman-talking-manager-remote-teleconference-using-online-conference-meeting-computer-manager-chatting-with-woman-videocall-connection-telecommunication_25858354.htm#query=conference%20call&position=8&from_view=search&track=sph

⁸ Dokumentem každá písemná, obrazová, zvuková nebo jiná zaznamenaná informace, ať již v podobě analogové či digitální, která byla vytvořena původcem nebo byla původci doručena.

tém v čase) je jakýkoliv zásah detekovatelný, v případě digitálního záznamu (bez použití speciálních nástrojů⁹) tomu tak není.

Stále více se ze světa analogového přesouváme do světa digitálního, kde jsme reprezentováni informacemi přenášenými na větší či menší vzdálenosti. Zásadním rozdílem je potom to, že (opět bez použití speciálních nástrojů) nemáme absolutní, nevyvratitelnou jistotu, kdo se nachází na druhém konci drátu nebo kdo měl v případě provádění určitých operací ruce na klávesnici.

Na druhé straně digitální komunikace se může nacházet jiná osoba, než za kterou se vydává, nebo sice osoba skutečná, ale obsah jejího sdělení (zejména, ale nikoliv výlučně v případě off-line nahrávky nebo jiného zápisu digitálních dat) může být podvržen, modifikován apod.

2. Digitální stopy vypovídající o osobách a jejich aktivitách

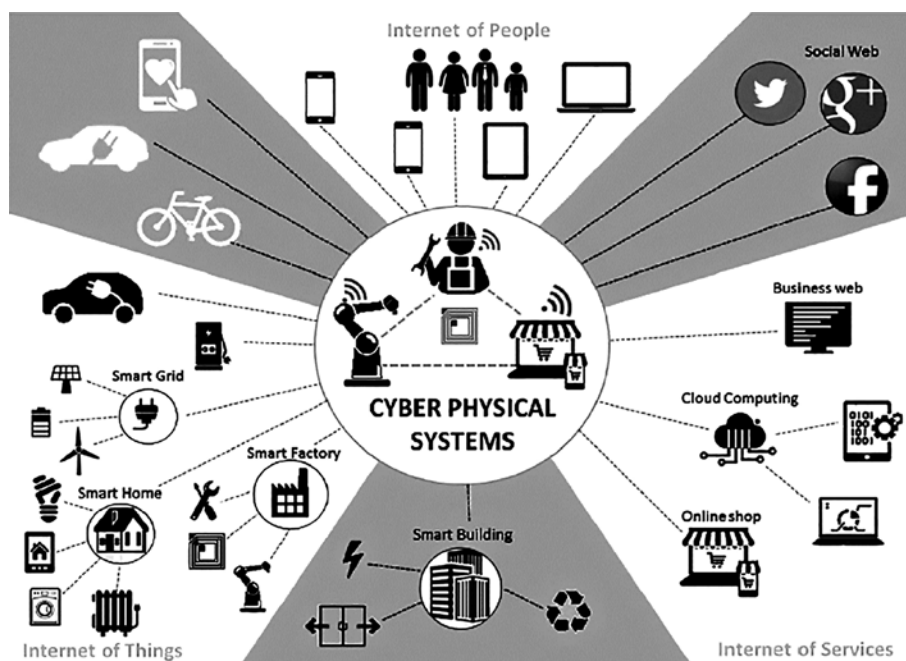
2.1. Digitální stopy v širším slova smyslu

Digitální stopy v širším slova smyslu jsou všechny informace, které o sobě zanecháme (vědomě či nevědomě) v kyberprostoru. Mohou být uloženy na nosiči dat, či dokonce existovat jen po velmi krátkou dobu v operační paměti počítače, tiskárny atd. nebo pouze po dobu přenosu sítí elektronických komunikací. Jsou to data vzniklá interakcí v online prostředí: dotazy ve vyhledávacích, informace a propojení v rámci sociálních sítí, sdílené texty, fotografie a videa, SMS a emaily, komentáře k informacím uveřejněným na různých serverech připojených k Internetu (v kyberprostoru), ale i informace vzniklé při elektronickém obchodování, komunikaci se soukromoprávním subjekty i orgány státu atd.

Dále jsou to informace vzniklé při interakci v reálném světě, monitorovaném prostředky informačních technologií: informace o osobách, automobilech a jiných dopravních prostředcích, o penězích a jiných majetkových hodnotách, zásilkách, zbraních a střelivu, užívaných lécích, ale i o věcech nakupovaných ve fyzických (kamenných) obchodech. S rozšiřováním nositelné elektroniky a internetu věcí (Internet of Things, IoT) však mohou tato data mít čím dál častěji původ v našem soukromí: historie GPS polohy uživatele, jeho fyzická aktivita a zdravotní ukazatele, data z palubních systémů „chytrých“ automobilů, systémů „chytré domácnosti“, jako jsou vysavače, chladničky apod.¹⁰ Začínáme hovořit o „Internetu všeho“ (Internet of Everything, IoE).

⁹ Např. kontrolní součty, tzv. hashe, elektronický podpis, elektronická pečeť, časové razítko.

¹⁰ SEDLÁČEK, Jakub. Digitální stopa: Konec empirické sociologie? *Sociologický časopis/Czech*

Obr. 2 Internet of Everything¹¹

U některých služeb do nich vstupujeme dobrovolně, pokud chceme používat Internet, mobilní telefon nebo bankovní účet a platební kartu apod. Další sběr a zpracování dat provádí stát nebo komerční subjekty na základě zákonů a zákonného zmocnění, někdy ovšem velmi vágního či vágně odůvodněného.¹² A konečně jsou zde stopy, které o každé osobě vznikají v kyberprostoru. Vzhledem k tomu, že Internet se z místa setkávání několika technologických nadšenců postupně proměnil v prostor, kde žijí životy běžní lidé, je rozsah těchto dat skutečně nebyvalý. Facebook dnes po celém světě využívá každý

Sociological Review, 2020, 56(4): 471 – 490. DOI: 10.13060/csr.2020.015. Dostupné na: https://sreview.soc.cas.cz/artkey/csr-202004-0002_digital-trace-data-the-end-of-empirical-sociology.php.

¹¹ ACATECH. *Recommendations for implementing the strategic initiative INDUSTRIE 4.0*. Final report of the Industrie 4.0 Working Group, 2013. Dostupné na: <https://www.acatech.de/publikation/umsetzungsempfehlungen-fuer-das-zukunftsprojekt-industrie-4-0-abschlussbericht-des-arbeitskreises-industrie-4-0> (upraveno autorem).

¹² Autor doporučuje pozornosti Národní zdravotnický informační systém, jak je definován v zákoně č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách).

den 1,5 miliardy lidí, Instagram 500 milionů, WhatsApp dalších 500 milionů. Všechny tři uvedené služby navíc spadají pod stejného provozovatele, který sebraná data ve svých produktech kombinuje.¹³ „Digitální stopa“ představuje pomyslný soubor všech dat, která v systémech těchto služeb zůstávají jako otisk každodenních aktivit každého z nich.

O každém z nás vypovídají profily na sociálních sítích, fotografie, vytvořené účty k různým službám, komentáře, odběr newsletterů... apod. Digitální stopu nejde úplně smazat. Odstranit 100 % informací, které o nás na Internetu kolují, je prakticky nemožné. Kromě stopy, kterou jsme si vytvořili sami a vědomě, jsou stopy „nevědomé“ (včetně takových, které se o nás vytvářejí povinně, na základě zákona) a stopy, které o nás zanechali jiní (např. tzv. lajkem, sdílením polohy či zážitku, komentářem nebo hodnocením atd.). Součástí digitální stopy jsou samozřejmě i metadata (tedy data o datech), která jsou součástí jakéhokoliv souboru, který uživatel vytvoří či modifikuje (včetně fotografií, audiovizuálních nahrávek, e-mailů), dále do digitálních stop patří logy (záznamy o chování uživatele v kyberprostoru, na určitém serveru, v rámci nějaké služby atd.) a záznamy o IP adresách a cookies, lokalizačních a provozních údajích elektronických komunikací atd.

Absolutně největším zdrojem „soukromých“ informací jsou sociální sítě jako Facebook, YouTube, Google+, Instagram, Twitter, Snapchat a další. Nebezpečnost zneužití dat na sociálních sítích ještě zvyšují vlastnické poměry – např. společnosti Meta patří Facebook, Instagram, WhatsApp a Oculus – aplikace virtuální reality).¹⁴ A samozřejmě značný význam má i počet jejich uživatelů. V České republice jsou čísla následující:¹⁵

Počet obyvatel Česka v lednu 2022	10,73 milionu
Počet uživatelů internetu	9,66 milionu (90 % populace)
Počet uživatelů sociálních sítí s více než 1 mil. uživatelů (mohou být započítáni vícenásobně, pro každou síť zvlášť)	8,05 milionu
– YouTube	8,05 milionu
– Facebook	4,85 milionu
– Facebook Messenger	4,20 milionu

¹³ Statista. 2019. Number of daily active Facebook users worldwide as of 1st quarter 2019. Statista [online]. [cit. 24. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.statista.com/statistics/346167/facebook-global-dau/>. Cit. dle Sedláček, Jakub.

¹⁴ SMEJKAL, Vladimír. *Kybernetická kriminalita*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2022, s. 264 an.

¹⁵ Zdroj: <https://datareportal.com/reports/digital-2022-czechia>.

– Instagram	3,60 milionu
– LinkedIn	2,00 milionu
– Pinterest	1,48 milionu
– TikTok	1,46 milionu

Většina sociálních sítí a různých uživatelských účtů sice nabízí možnost účet smazat, je to však složité až nemožné, přičemž ve skutečnosti jde pouze o deaktivaci účtu, ale vlastní obsah, tedy digitální stopa uživatele, provozovateli sítě zůstane.

Všechny tyto vymoženosti digitální doby jsou dnes využívány k plošnému sledování obyvatelstva, jakkoliv velmi často vznikají s velmi bohužel účelem. Jenže od inkasování mýtného k sledování všech automobilů je jen nepatrný krůček, jak nám ukazuje současnost. Systematický sběr dat je dnes jakýmsi samozřejmým, základním nastavením digitálních služeb, pevně zakotveným v podmínkách jejich užívání.¹⁶

Digitální stopa nachází bohaté využití i jako nástroj dohledu nad občany a korporacemi, a to zdaleka nejen v rukou totalitních režimů, ale i složek státního aparátu a tajných služeb demokratických zemí, a to v míře narůstající překvapivým a znepokojivým tempem.

Tyto obrovské objemy dat lze následně vytěžovat nástroji pro tzv. big data a nástroji umělé inteligence, zejména pak na základě propojování dat z různých oblastí, což vytváří vysoce nebezpečnou možnost totálního a nepřetržitého dohledu. Současný celosvětový trend upřednostňující údajnou potřebu ochrany před nepřiliš přesvědčivě definovanými hrozbami před ochranou svobody a soukromí jednotlivců, který stále sílí, podle názoru autora směřuje k vytvoření světa, před nímž Orwell varoval již před více než sedmdesáti lety.¹⁷

Dnes existuje velké množství státem provozovaných IS, které jsou používány pro Policii ČR,¹⁸ zřejmě nemalé množství IS provozovaných tajnými službami, existují i systémy, které pod rádobou užitečným odůvodněním mohou sloužit jako zdroj informací o chování obyvatelstva v reálném čase, a to jak systémy tuzemského původu, tak přicházející ze zahraničí. Patří sem např. projekty typu EET, jejichž základním cílem mělo být údajně zabránit daňovým únikům na straně obchodníků, ale ve skutečnosti monitorují většinu ekonomických aktivit osob, nebo různé aplikace související s covidem (Tečka,

¹⁶ SEDLÁČEK, Jakub. Tamtéž.

¹⁷ ORWELL, George. *Nineteen Eighty-Four*. Secker & Warburg, 1949.

¹⁸ K tomu viz např. PORADA, Viktor a kol. *Bezpečnostní vědy*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019.

Chytrá karanténa, eRouška apod.) umožňující monitorování pohybu a kontaktů osob. Nejvíce plošně jsou zaměřeny následující informační systémy.

2.2. Data Retention

Poměrně známá je problematika a problematičnost tzv. Data Retention – povinného plošného uchovávání provozních a lokalizačních údajů¹⁹ a jejich využívání orgány států, která od okamžiku vydání tzv. Data Retention Směrnice,²⁰ ukládající členským státům EU zajistit uchovávání provozních a lokalizačních údajů účastníků sítí elektronických komunikací, byla promítnuta do právních řádů všech zemí EU. Její problematičnost se projevila v opakovaných rozhodnutích řady národních ústavních soudů i Soudního dvora EU. Soudní dvůr EU prohlásil Data Retention směrnici za neplatnou již 8. dubna 2014,²¹ tedy před více než 6 lety. Některé členské státy EU následně svou národní právní úpravu zrušily, či výrazně omezily, v ČR však v tuto povinnost stále přetrvává. Orgány oprávněnými k získání údajů jsou v ČR orgány činné v trestním řízení, Policie ČR, Bezpečnostní informační služba, Vojenské zpravodajství a Česká národní banka.²² Naproti tomu ve Slovenské republice nejprve velmi rychle slovenský Ústavný súd pozastavil účinnost napadených ustanovení zákona o elektronických komunikáciách a následně rozhodl,²³ že napadená ustanovení nejsou v souladu s ústavními předpisy Slovenské republiky, jakož i mezinárodních smluv. Podle aktuální slovenské právní úpravy nedochází, bohužel na rozdíl od České republiky, k plošnému uchovávání

¹⁹ Podle § 90-91 českého zákona č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích (EKZ) provozními údaji jsou „jakékoli údaje zpracovávané pro potřeby přenosu zprávy sítí elektronických komunikací nebo pro její účtování“, lokalizační údaje pak ZoEK vymezuje jako „jakékoli údaje zpracovávané v síti elektronických komunikací nebo službou elektronických komunikací, které určují zeměpisnou polohu telekomunikačního koncového zařízení uživatele veřejně dostupné služby elektronických komunikací“.

²⁰ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/24/ES ze dne 15. března 2006 o uchovávání údajů vytvářených nebo zpracovávaných v souvislosti s poskytováním veřejně dostupných služeb elektronických komunikací nebo veřejných komunikačních sítí a o změně směrnice 2002/58/ES.

²¹ Rozsudek Soudního dvora EU (velkého senátu) z 8. dubna 2014. *Digital Rights Ireland Ltd v. Minister for Communications, Marine and Natural Resources a další a Kärntner Landesregierung a další*. Žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce podané High Court (Irsko) a Verfassungsgerichtshof. Spojené věci C-293/12 a C-594/12.

²² Podrobně viz UŘIČAŘ, Miroslav. Data Retention – povinnost uchovávat provozní a lokalizační údaje účastníků a uživatelů služeb a sítí elektronických komunikací ve světle judikatury. In: ROMŽA, Sergej (ed.). *Priemky trestného práva k iným právnym odvetoiam a vedným disciplinam*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2017, s. 185 – 202.

²³ Nález Ústavného súdu SR sp. zn. PL.ÚS 10/2014 dne 29. dubna 2015.

provozních a lokalizačních údajů všech účastníků a uživatelů služeb elektronických komunikací.²⁴ Slovenská právní úprava místo plošného principu Data Retention aplikuje tzv. princip Data Freeze, tedy využívání provozních a lokalizačních údajů k tomu oprávněnými orgány pouze do budoucna, na základě žádosti. Žádost oprávněného orgánu o „dálkový, přímý a nepřetržitý přístup“ k údajům zahrnujícím i lokalizační údaje (údaje o základnových stanicích veřejné telefonní sítě) je v aktuálním slovenském zákoně o elektronických komunikacích formulován dosti široce a dle hodnocení autora umožňuje i plošné získávání takovýchto údajů, byť pouze do budoucna.²⁵

Soudní dvůr EU o povinnosti Data Retention dosud rozhodoval celkem pětkrát a konstatoval, že „právní úprava stanoví plošné a nerozlišující uchovávání veškerých provozních a lokalizačních údajů všech účastníků a registrovaných uživatelů, prostřednictvím veškerých prostředků elektronické komunikace a ukládající povinnost ukládat tyto údaje systematicky a průběžně, bez jakékoli výjimky, překračuje meze toho, co je naprosto nezbytné a tudíž ji nelze v demokratické společnosti považovat za odůvodněnou“.²⁶ Přesto ale konstatoval, že „mohou členské státy v určitých případech po časově omezenou dobu a za splnění dalších podmínek přijmout legislativní opatření ukládající plošné a nerozlišující uchovávání provozních a lokalizačních údajů; jedná se však vždy o výjimky z obecné nepřipustnosti takovéto právní úpravy a to pouze „v situacích, kdy členský stát čelí závažnému ohrožení národní bezpečnosti a toto ohrožení se jeví jako skutečné a aktuální nebo předvídatelné; i v takovém případě však lze uložit povinnost plošného a nerozlišujícího uchovávání provozních a lokalizačních údajů pouze na omezenou, nezbytně nutnou dobu s možností prodloužení a při dodržení dalších podmínek“.²⁷ Lze pozorovat, jak – konkrétně v ČR – neustále existuje tlak na možnost, aby stále další a další orgány státu získaly přístup k těmto údajům: je jím ČNB a paradoxně Úřad pro ochranu osobních údajů, byly rovněž učiněny kroky, aby toto oprávnění získaly Úřad pro ochranu hospodářské soutěže (ÚOHS) a Státní hygienická služba. Jak varuje Uříčář, „když už jsou takovéto údaje uchovávány pro určitý účel, a jsou tak k dispozici, může je jistě pro svou činnost, tedy pro další účely, vhodně využít ještě ten či onen další orgán. ... Soudní dvůr

²⁴ Dle § 111 odst. 1 zákona č. 452/2021 Z. z. o elektronických komunikacích, platí, že: „*Prevádzkové údaje týkajúce sa účastníkov a užívateľov sa nesmú uchovávať a podnik je povinný ich po skončení prenosu správy bezodkladne zlikvidovať alebo anonymizovať okrem prípadov uvedených v tomto zákone.*“

²⁵ Viz § 117 odst. 5 zákona č. 452/2021 Z. z. o elektronických komunikacích.

²⁶ Rozsudek Soudního dvora EU ve spojených věcech C-203/15 a C-698/15 ze dne 21. prosince 2016.

²⁷ Společně vyhlášené rozsudky Soudního dvora EU z 6. října 2020 ve věci C-623/17 a ve spojených věcech C-511/18, C-512/18 a C-520/18.

EU se v aktuálních rozhodnutích rozebíraných výše zabýval – v mezích posuzovaných návrhů – pouze uchováváním a využitím provozních a lokalizačních údajů pro účely zajištění národní bezpečnosti, boje proti závažné trestné činnosti a předcházení závažnému ohrožení veřejné bezpečnosti. I u těchto, nepochybně zásadních, účelů však Soudní dvůr dospěl k jednoznačnému závěru. Ani takovéto závažné účely neodůvodňují časově neomezené, tedy stálé uchovávání a využití údajů“.²⁸

2.3. Automatické tísňové volání eCall

Systém eCall byl zaveden v EU tzv. nařízením eCall,²⁹ které od 31. března 2018 ukládá výrobcům vybavit všechny nové typy osobních a lehkých nákladních vozidel palubním systémem eCall využívajícím linku tísňového volání 112, vč. vestavěné SIM karty. Systém průběžně zaznamenává a aktualizuje informace o vozidle, o počtu zapnutých bezpečnostních pásů a také údaje o přesné poloze vozidla a směru jízdy; minimální soubor údajů odesílaný palubním systémem eCall není vymezen přímo v Nařízení eCall, které v tomto směru odkazuje na zvláštní evropskou normu EN.³⁰ Jakkoliv se zdůrazňuje, že nařízení ukládá, aby nedocházelo k žádnému stálému zaznamenávání polohy vozidla vyjma tří posledních a aby údaje interní paměti palubního systému eCall byly automaticky a systematicky odstraňovány, autora tyto prohlášení nepřesvědčily o tom, že tomu tak ve skutečnosti opravdu bude.

2.4. Jmenné evidence cestujících v letecké dopravě

Povinnost leteckých dopravců shromažďovat údaje jmenné evidence cestujících (Passenger Name Records) a používání těchto údajů zavedla Směrnice PNR.³¹ Do právního řádu ČR směrnici transponovala novela zákona

²⁸ URČIČAŘ, Miroslav. Dramatický nárůst zájmu o provozní a lokalizační údaje. *Data Security Management*, 2021, č. 1, s. 16 – 20.

²⁹ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2015/758 ze dne 29. dubna 2015 o požadavcích na schválení typu pro zavedení palubního systému eCall využívajícího linku tísňového volání 112 a o změně směrnice 2007/46/ES.

³⁰ Nyní norma EN 15722:2021 „Inteligentní dopravní systémy – eSafety – Minimální soubor dat pro eCall“. Protože jako většina technických norem je tato norma k dispozici pouze za poměrně vysokou úplatu, není možné posoudit, o jaké údaje skutečně jde. Významné je i to, že rozsah sbíraných dat lze stanovit nikoliv právním předpisem, ale výrazně podzákonnou normou.

³¹ Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/681 ze dne 27. dubna 2016 o používání údajů jmenné evidence cestujících (PNR) pro prevenci, odhalování, vyšetřování a stíhání teroristických trestných činů a závažné trestné činnosti.

č. 49/1997 Sb., o civilním letectví. Sledovaným účelem vymezeným ve směrnici je prevence, odhalování, vyšetřování a stíhání teroristických trestných činů a závažné trestné činnosti. Tento účel zahrnuje i posuzování cestujících před jejich plánovaným příletem do nebo odletem, analýzu údajů za účelem aktualizace nebo vytvoření nových kritérií k použití při následných prováděných posuzováních, porovnání údajů PNR s databázemi s významem z hlediska prevence, odhalování, vyšetřování a stíhání teroristických trestných činů a závažné trestné činnosti.³²

2.5. Kamerové systémy

Kamerové systémy v současnosti monitorují veřejná prostranství měst a obcí, a to prostřednictvím tisíců kamer, čímž vznikají obrovské databáze osobních údajů vypovídajících o osobách, které se ocitly v jejich záběru. Existují i kamery provozované osobami soukromého práva, obvykle za účelem ochrany majetku a osob. V obou případech podléhá jejich provozování GDPR, případně tzv. Trestněprávní směrnici³³ a příslušné národní právní úpravě, nicméně jak se ukazuje, kamerové záznamy, které vznikají zejména následujícími specifickými způsoby, hrají zásadní roli pro jejich další využívání orgány činnými v trestním řízení (OČVTR), ale také dalšími orgány, např. včetně správců daně.

Jednak to jsou tzv. Městské kamerové dohlížecí systémy (MKDS), které podle Ministerstva vnitra mají sloužit k vytváření bezpečných zón v exponovaných lokalitách. MKDS jsou instalovány v místech, kde se nejčastěji pohybují obyvatelé a návštěvníci měst, kde jsou koncentrovány kulturní, komerční a společenské instituce a kde jsou dopravní uzly měst (např. náměstí, peší a obchodní zóny, parkoviště, autobusové či vlakové nádraží, sídliště).³⁴ Jejich provozování se poměrně vágně opírá o zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, a zákon č. 553/91 Sb., o obecní policii.

Také tzv. úseková měření rychlosti prostřednictvím kamer jsou na silnicích v ČR běžná, na rozdíl od řady okolních zemí, např. včetně Slovenska, či Ně-

³² UŘIČAŘ, Miroslav. Ochrana soukromí a zásahy do něj – aktuální otázky právní úpravy. In: *Sborník 20tého ročníku mezinárodní konference Information Security Summit (IS2)*. Praha: TATE International, s.r.o., 2019, 278 s. ISBN 978-80-86813-32-5.

³³ Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/680 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů příslušnými orgány za účelem prevence, vyšetřování, odhalování či stíhání trestných činů nebo výkonu trestů, o volném pohybu těchto údajů a o zrušení rámcového rozhodnutí Rady 2008/977/SVV.

³⁴ MV ČR. Kamerové systémy. Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/clanek/kamerove-systemy.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d>.

mecka, kde stále probíhají diskuse o zásahu do soukromí, který představují. Narušení soukromí těmito systémy spočívá v odlišnosti od jiných způsobů měření rychlosti – tyto systémy automaticky na začátku i na konci měřeného úseku zaznamenávají všechna projíždějící vozidla, tedy i ta, která povolenou rychlost nepřekračují, a teprve následně vyhodnotí porušení pravidel silničního provozu.

Samotné systémy úsekových měření rychlosti vozidel nejsou založeny na konkrétní právní úpravě, jelikož zákon o silničním provozu³⁵ stanoví pouze obecně měření rychlosti vozidel, bez podrobnější specifikace. Tyto systémy zaznamenávají obrazový záznam všech vozidel projíždějících daným úsekem, se specifickým zaměřením na SPZ projíždějících vozidel, včetně data a přesného času. Doba uchování údajů, bezpečnostní požadavky na jejich uchování a přenos ani povinnost výmazu údajů, které nejsou relevantní (údajů vozidel, která dle vyhodnocení nepřekročila v daném místě nejvyšší povolenou rychlost), nejsou stanoveny jednotně, resp. mnohdy nejsou stanoveny vůbec (např. v případě úsekových měření rychlosti provozovaných obcemi má autor pochybnosti o existenci jakéhokoli zabezpečení zpracovávaných údajů, lhůtách výmazu apod., přestože se jedná o údaje vypovídající o pohybu konkrétní osoby v konkrétním čase a místě), řídí se pouze obecnou právní úpravou ochrany osobních údajů. K daným údajům přistupuje zpravidla Policie ČR, či orgány obcí, které konkrétní kamerový systém úsekového měření zřídily a provozují,³⁶ a nelze vyloučit, že v konkrétních případech i další osoby, které pro obce zajišťují činnosti související – i zde lze pochybovat o míře zabezpečení.

Konečně existuje ještě další, pravděpodobně nerozsáhlejší databáze, neboť se týká všech vozidel, tedy nikoliv pouze těch, které projely úsekem měření rychlosti. Jde o systém Automatické kontroly vozidel (AKV) Policie České republiky, který obsahuje: registrační značku vozidla, datum a čas průjezdu, černobílou fotografii RZ a černobílou fotografii motorového vozidla. Podle sdělení Policie ČR *„Účelem informačního systému AKV je zaznamenání údaje o registrační značce motorového vozidla, přičemž spolu s ním jsou dále uchovávány údaje o čase a prostoru zaznamenání konkrétní registrační značky. Pokud jsou zaznamenány i jiné údaje, například podoba osoby, jde pouze o jejich nahodilé zaznamenání. S ohledem na charakter úkolů Policie České republiky a možné využití pořízených*

³⁵ Zákon č. 361/2000 Sb. o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

³⁶ URÍČAŘ, Miroslav. Ochrana soukromí a zásahy do něj – aktuální otázky právní úpravy. In: *Sborník 20tého ročníku mezinárodní konference Information Security Summit (IS2)*. Praha: TATE International, s.r.o., 2019, 278 s. ISBN 978-80-86813-32-5.

*záznamů pro jejich plnění jsou tímto systémem zaznamenány a po určitou dobu uchovávány i údaje o registračních značkách, u nichž v době zaznamenání nemusí být ještě známa konkrétní souvislost s úkoly tohoto bezpečnostního sboru. S ohledem na charakter úkolů Policie České republiky jsou informačním systémem AKV po určitou dobu (velmi dlouhou, v řádu mnoha měsíců, jak ukazuje rozhodovací praxe) uchovávány údaje o všech zaznamenaných registračních značkách, tedy i o registračních značkách, u nichž není v momentě jejich zaznamenání známa souvislost s úkoly Policie České republiky.*³⁷ Lze tedy konstatovat, že jde nepochybně o velmi rozsáhlé a systematické monitorování pohybu ničím se neprovinivších osob, resp. jejich vozidel, většinou však obého. Zde se již blížíme k něčemu podobnému plošným odposlechům všech osob vedeným podle předpokladu, že se v jejich obsahu jistě jednou najde něco, co se v budoucnu bude hodit.

Ukázkou, jak může dojít k využití (ne-li zneužití) informací sbíraných pod všeobíhajícíím zdůvodněním boje proti trestné činnosti, je příklad, který nedávno rozhodoval Nejvyšší správní soud. Správce daně získal od policie kamerové záznamy o pohybu žalobcova vozidla, které použil jako důkaz zpochybňující tvrzení žalobce jakožto daňového subjektu ohledně užití vozidla pro zajištění své ekonomické činnosti. NSS uvedl, že „Podle § 62 odst. 1 zákona o policii policie může, je-li to nezbytné pro plnění jejích úkolů, pořizovat zvukové, obrazové nebo jiné záznamy osob a věcí nacházejících se na místech veřejně přístupných... K oprávnění správce daně vyžádat si předmětné záznamy Nejvyšší správní soud uvádí, že § 57 daňového řádu upravuje informační povinnost osob a orgánů veřejné moci, které zpracovávají údaje nezbytné pro správu daní. Dle odst. 1 tohoto ustanovení mají *povinnost poskytnout údaje na základě vyžádání správce daně [...] orgány veřejné moci a osoby, které a) vedou evidenci osob nebo věcí, b) poskytují plnění, které je předmětem daně, c) provádějí řízení v případech, jejichž předmět podléhá daňové povinnosti, nebo d) zpracovávají jiné údaje nezbytné pro správu daní.* ... námitka stěžovatele, že záznamy představují nezákonně pořízený důkaz, není důvodná.“³⁸ Podle názoru autora má tento případ výrazně lidskoprávní, a tedy ústavněprávní rozměr. Věří proto, že tímto rozhodnutím věc nekončí a bude předmětem přezkumu ÚS, případně ESLP či SD EU.

³⁷ Policie České republiky. Automatická kontrola vozidel. Odpověď na žádost o informace podle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím ze dne 25. května 2015. Dostupné na: <https://www.policie.cz/clanek/automaticka-kontrola-vozidel.aspx>.

³⁸ Rozsudek Nejvyššího správního soudu spis. zn. 9 AfS 147/2020 ze dne 21. července 2022.

3. Digitální stopy jako důkazy v trestní věci

Z předchozího vyplývá, že při vyšetřování trestné činnosti a provádění dokazování hrají digitální důkazy významnou roli. Vzhledem k jejich specifickému charakteru zde nalezneme řadu kladů i záporů. Tím hlavním kladem je, že pachatelé v podstatě jakéhokoliv druhu trestné činnosti zanechávají za sebou stopy v kyberprostoru – nejčastěji ve formě údajů nacházejících se v nositelných zařízeních, především v mobilních telefonech, ale také ve zdrojích plošného sběru informací o obyvatelích, jak jsou popsány v předchozí kapitole. Velmi často jsou používány zejména informace o provozních a lokalizačních údajích. Záporom je to, že na rozdíl od důkazů klasických – hmotných jsou důkazy spočívající v záznamech na nosičích dat a v rámci procesů probíhajících v počítačových systémech a sítích obtížněji zjištělné a hůře zadokumentovatelné a vzhledem k obvykle velkým objemům dat i hůře zpracovatelné, především ale snadno modifikovatelné, a tedy ne vždy průkazné a obtížně interpretovatelné, pokud není dodržena správná metodika vyšetřování tohoto druhu trestné činnosti.

Podle obecné filozofické teorie odrazu (vzájemného působení): *„Působí-li na sebe současně dva nebo více objektů dochází ke vzájemnému předávání informací o jednotlivých objektech navzájem. Přitom je v podstatě lhostejné, jaký je charakter jednotlivých navzájem na sebe působících objektů. V praxi se tak setkáváme se vzájemným působením objektů anorganické přírody, organické přírody, jejich kombinacemi, ale i působením objektů na vědomí člověka, které má taktéž schopnost odrazu určitých vlastností a přijímání tak určitých informací.“*³⁹

V kriminalistice pracujeme s pojmem „odraz trestného činu“, kdy kriminalisticky relevantní události probíhají výhradně v reálném prostředí. Při nich dochází ke vzájemnému působení dvou nebo více objektů navzájem a je tedy při nich možné vhodně aplikovat teorii odrazu. *Je vhodné připomenout, že kriminalisticky relevantní události nemohou proběhnout v nereálném prostředí, například v prostředí virtuální reality.*⁴⁰ Z toho vyplývají tyto závěry:

1. reálný svět se odehrává jak v analogovém, tak v digitálním prostředí; nutnou podmínkou pro digitální formu je to, že odpovídá jednání uskutečněnému v reálném životě,
2. vzhledem ke svým vlastnostem není možné a priori předpokládat, že k jednání (události) zaznamenané v digitálních datech skutečně došlo, a pokud ano, zda proběhlo tak, jak by z dat mohlo vyplývat,

³⁹ PORADA, Viktor a kol. *Kriminalistika. Technické, forenzní a kybernetické aspekty*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, s. 112.

⁴⁰ PORADA, Viktor a kol. *Tamtéž*.

3. pokud jde o jednání osob probíhající ve virtuálním světě (prostředí simulované prostředky výpočetní techniky), pak nemá-li toto jednání přesah do reality (např. při nákupu herních nástrojů za skutečné peníze), může být předmětem zájmu OČVTŘ pouze tehdy, pokud naplní skutkovou podstatu určitého trestného činu, který může být uskutečňován nakládáním s nemotnými statky (s informacemi, s právy duševního vlastnictví apod.). Příkladem mohou být neoprávněné nakládání s osobními údaji, šíření pornografie, šíření poplašné zprávy, nekalá soutěž apod.⁴¹ Podobně uvádí Brennerová, že je možné uplatnit trestní odpovědnost na virtuální zločiny analogické k tradičním zločinům fyzického světa v případě, kdy u těchto zločinů můžeme v určité míře nalézt prvky, které daný akt ve fyzickém světě konstituují jako zločin.⁴²

Každý trestný čin je spáchán v konkrétním, hmotném prostředí a musel se nějakým způsobem projevit. Na tom je založen předpoklad a současně nutná podmínka, že musí existovat určitá interakce pachatele a jím používaných nástrojů s okolním prostředím, která musela v objektivní skutečnosti zanechat určité následky, tj. změny – stopy, které v okolním prostředí musely vzniknout v důsledku spáchání trestného činu. Předmět, na který působí jakýkoliv objekt, reaguje specificky právě na působení tohoto druhého objektu, a tak odráží jak toto působení, tak i působící objekt. Nejjednodušší formou takového odrazu je stopa, která odráží objekt (jeho vlastnosti), jenž stopu vytvořil, její složitější formou je stopa, která současně odráží i druh působení. Kriminalistická stopa je z hlediska svého vzniku specifickým odrazem, neboť ne každý odraz má charakter kriminalistické stopy. Nelze však ztotožňovat pojem odrazu s pojmem stopy.⁴³ Zatímco každá stopa je vždy odrazem, není každý odraz stopou, stejně jako každá stopa není důkazem – viz dále.

„Pojem kriminalistická stopa lze vyjádřit jako změnu v materiálním prostředí nebo ve vědomí člověka, která souvisí příčinně, místně nebo časově s kriminalisticky relevantní událostí, je zjistitelná, zajištělná a využitelná současnými metodami, prostředky a postupy.“⁴⁴

⁴¹ K tomu viz SMEJKAL, Vladimír. *Kybernetická kriminalita*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2022, kap. 2.4 Trestná činnost spojená se získáváním a šířením informací.

⁴² BRENNER, Susan W. Is There Such a Thing as „Virtual Crime?“ *California Criminal Law Review*, IV. 2001, č. 1, § 1–127. Citováno podle MIŠKECHOVÁ, T. *Virtuální zločin: kyberkrádež, kybervražda, kyberznásilnění*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2011, s. 19.

⁴³ PORADA, Viktor, STRAUS, Jiří. *Kriminalistické stopy. Teorie, metodologie, praxe*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 22.

⁴⁴ PORADA, Viktor a kol. Op. cit, s. 113.

Komentář k trestnímu řádu uvádí, že „Dokazování je vedle rozhodování nej-důležitější procesní činností orgánů činných v trestním řízení, protože umožňuje zjistit skutkový základ pro jejich rozhodování a pro další postup tak, aby mohl být splněn účel trestního řízení (viz § 1 tr. řádu). Význam dokazování spočívá především v tom, že jde o jedinou cestu, kterou si orgány činné v trestním řízení mohou a musí obstarat skutkový podklad pro své rozhodnutí, popřípadě pro jiný postup. ... Účelem dokazování je zjistit skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro každé rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení (viz § 2 odst. 5 a komentář k němu). Jen takové zjištění, k němuž dospěly orgány činné v trestním řízení po dokazování provedeném v dostatečné kvalitě, v potřebném rozsahu a za dodržení všech zákonných požadavků, může vést ke správnému, spravedlivému a přesvědčivému rozhodnutí ve věci. Dokazováním si proto opatrují orgány činné v trestním řízení hodnověrné informace o určité minulé události či o jiné skutečnosti významné pro trestní řízení, z nichž pomocí logického postupu odvozují úsudek o předmětu dokazování. Činí tak z důvodu, aby bylo jejich rozhodování dostatečně podložené, odůvodněné a přezkoumatelné. Dokazováním v procesním trestním právu se tedy rozumí zákonem upravený postup orgánů činných v trestním řízení, jehož cílem je umožnit těmto orgánům poznání skutečností důležitých pro jejich rozhodnutí, tedy vyhledat důkazy o nich, tyto důkazy provést, získané poznatky procesně zajistit a zhodnotit“.⁴⁵

Dokazování je tedy, sumárně řečeno, proces, který způsobem v úvodu popsaným usiluje o prokázání toho, co je nezbytné pro rozhodnutí o případné vině či nevině obviněného. Základním prvkem dokazování je důkaz. Ovšem od informace, která může být stopou, k důkazu je – zejména v digitálním světě – docela dlouhá cesta. A zatímco v klasickém světě fyzických stop se umíme poměrně dobře orientovat, v oblasti digitálních stop to je jinak – nejprve byly podceňovány a opomíjeny, nyní se z nich stala modla, která je mnohdy přijímána nekriticky a chybně interpretována.

Stopa je pojem technický, byť i v tomto případě se mnohdy používá pojem „důkaz“. Fyzické a jiné objekty, včetně datových jsou jako stopa relevantní a mohou být důkazem, jsou-li procesně proveditelné a získané zákonným způsobem. Prvá podmínka znamená, že to, co má být důkazem a je prozatím stopou, je smyslově seznatelné, přezkoumatelné a interpretovatelné. Zákonost opatření stopy či důkazu je samostatná a někdy dosti složitá podmínka.⁴⁶

⁴⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. vydání. Praha, C. H. Beck, 2013, s. 1313 – 1314.

⁴⁶ SMEJKAL, Vladimír, SOKOL, Tomáš. Od digitálních stop k digitálním důkazům aneb není všechno zlato, co se třpytí. In: *Sborník XX. ročníku mezinárodní konference Information Security Summit (IS2)*, 29. – 30. května 2019, Praha: TATE International, s.r.o., s. 215 – 225.

Důkazem se obvykle rozumí výsledek činnosti orgánu činného v trestním řízení při dokazování (např. obsah výpovědi vyslychané osoby, obsah listiny, výsledek znaleckého zkoumání, odpověď znalce na položené otázky, výsledek získaný ohledáním atd.).⁴⁷ Slovo „obvykle“ znamená, že důkaz může být opatřen i činností „protistrany“, tj. obviněným, a to podle § 89 odst. 2, věta druhá „Každá ze stran může důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout“.

Při práci s digitálními stopami vzniká v procesu dokazování řada problémů, které lze rozčlenit například takto:

- a. ze stejných stop⁴⁸ jsou dovozovány různé závěry (důkazy),
- b. každá ze stran (obžaloba, obhajoba) může pracovat s jinou množinou stop, potažmo důkazů.

Ad a) se jedná typicky o situace, kdy z obsahu (nejen) digitálních stop jsou dovozovány skutečnosti, jež mají sloužit jako důkazy o tom, že se určitého jednání dopustila určitá osoba (např. vytvoření dokumentu nebo jeho modifikace). Přitom vzhledem ke snadnosti podvržení či změny v těchto stopách nelze takový důkaz považovat – bez existence dalších důkazů z „nedigitálního“ světa – za důkaz, který by nebylo možno zpochybnit.

Ad b) se jedná například o případy, kdy ze zajištěného nosiče dat (např. pevného disku) jsou selektivně vybrány soubory obsahující data (typicky na základě vyhledávání klíčových slov dle zadání policie prováděné znalcem). Přitom jiné vyhledávání na základě jiných klíčových slov nebo jejich kombinací přinese další výsledky, které mnohou být v rozporu s předchozími vyhledanými stopami. Jinou variantou je zpřístupnění zaheslovaných nebo zašifrovaných souborů, k nimž má přístup pouze omezený okruh osob – např. obviněný, který nemá povinnost je zpřístupnit OČTŘ – pouze má takovou možnost, stejně jako má možnost je využít pro svoji obhajobu.⁴⁹

K výše uvedenému lze uvést nálezy Ústavního soudu, podle kterého „*Důkaz musí být odrazem skutečných událostí a situací, což má garantovat, aby byl jednatel uznán vinným na podkladě objektivních a skutečností odpovídajících zjištění, protože pouze ona jsou způsobilá ospravedlnit krajní opatření spočívající ve zbavení*

⁴⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. Op. cit., s. 1333.

⁴⁸ Stopa je pojem technický, byť i v tomto případě se mnohdy používá pojem „důkaz“. Fyzické a jiné objekty, včetně datových jsou jako stopa relevantní a mohou být důkazem, jsou-li procesně proveditelné a získané zákonným způsobem. Prvá podmínka znamená, že to, co má být důkazem a je prozatím stopou, je smyslově seznatelné, přezkoumatelné a interpretovatelné. Zákonnost opatření stopy či důkazu je samostatná a někdy dosti složitá podmínka.

⁴⁹ SMEJKAL, Vladimír. Privatizace dokazování kybernetických trestných činů. In: ROMŽA, S. a kol. (ed.). *Zborník vedeckých príspevkov z interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou III. KOŠICKÉ DNI TRESTNÉHO PRÁVA – Kriminologické a organizačno-technické aspekty privatizácie trestného práva*, 6. – 7.11.2019 Košice: Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2019, s. 20 – 32.

*jednotlivce jeho osobní svobody. Právě z tohoto důvodu lze formulovat určité principy vztahující se k provádění a hodnocení důkazů, např. princip opomenutého důkazu, princip možnosti verifikace důkazů směřujících proti obžalovanému, zásadu zákazu deformace důkazů či zákaz vyožovávání z důkazu takových skutkových zjištění, která při racionálním zhodnocení z provedeného důkazu nevyplývají a nejsou podporována ani obecnou zkušeností“.*⁵⁰

Citovaný náález ÚS je zajímavý tím, že zde lze částečně nalézt paralelu mezi světem hmotným (důkaz v podobě ztotožnění mechanoskopických stop) a digitálním (důkaz metadaty). Soud cituje názor státní zástupkyně, která upozornila, že „*mechanoskopické stopy mohou spolehlivě prokázat pouze to, že daný trestný čin byl proveden určitým nástrojem. Nevypovídají však nic o tom, kdo trestný čin spáchal*“. Ve zcela stejné důkazní situaci se ocitáme mnohdy ve světě digitálním.⁵¹

V současnosti se digitální stopy stávají v mnoha případech prakticky jedinými důkazy proti podezřelým, v dalším stádiu pak obviněným či obžalovaným, a to ze dvou důvodů. Prvním je to, že mnoho činností dnes probíhá výlučně v digitální podobě, druhým to, že pro policii je dnes nejjednodušší provádět odposlechy a prohlídky obsahu mobilů, počítačů a jiných nosičů dat, což vyžaduje minimální pracovní nasazení.⁵² Vzhledem k výše popsanému fenoménu IoT (Ineternet věcí) se lze podle názoru autora nadít v budoucnosti toho, že OČVTŘ budou stahovat data ze všech digitálně vybavených zařízení v domácnosti podezřelého či obviněného s tím, aby získaly informace o jeho přítomnosti/nepřítomnosti či prováděných aktivitách (lze si představit sejmutí záznamů v pračce, vypovídající o tom, kdy byl spouštěn prací proces a jaký, možná včetně dalších informací o obsahu náplně).

Aby se ze zjištěné digitální stopy stal důkaz akceptovatelný soudem, musí tato stopa být vyhledána a zajištěna takovým způsobem, aby byla opatřena bezvadnými procesními postupy, obstála při prověrce spolehlivosti a obstála při hodnocení důkazu z hlediska závažnosti, zákonnosti a pravdivosti.

Pokud se dokážeme vypořádat s tím, co diskvalifikuje digitální stopy oproti stopám hmotným,⁵³ pak nastane druhý, výše uvedený problém, a tím je správná interpretace zajištěných stop. „*Jak se stále více ukazuje – ačkoliv subjektivně figurující v tzv. přípravném řízení trestním (policie a státní zástupci), mají k dis-*

⁵⁰ Náález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3094/08-1 ze dne 29. 4. 2009.

⁵¹ SMEJKAL, Vladimír, SOKOL, Tomáš. Op. cit.

⁵² PORADA, Viktor, ŠEDIVÝ, Petr. Praktická využitelnost kriminalistických a forenzních aplikací v oblasti počítačové/kybernetické kriminality. *Karlovarská právní revue*, 2012, č. 3, s. 94 – 114.

⁵³ K tomu viz PORADA, Viktor, STRAUS, Jiří. *Kriminalistické stopy – Teorie, metodologie, praxe*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 306 a násl.

pozici pouze digitální stopy opatřené prostřednictvím odposlechů nebo prohlídek (domovních či jiných prostor) a při nich zajištěných počítačů a jiných nosičů dat, přesto takovým informacím bezmezně věří nebo se tváří, jako že jim věří, případně si prostě nedovedou vůbec představit, že by to mohlo být jinak, a na jejich základě konstruují obvinění různého druhu domnívaje se, že tyto stopy obstojí jako důkazy. To je problematické zejména za situace, že jiné důkazy neexistují a nejsou podporovány dalšími zjištěními z reálného či digitálního světa.“⁵⁴

Klíčovými otázkami digitálních stop jsou: prokazatelnost, že se stopa nacházela na určitém místě a že v procesu od jejího zajištění do ukončení znaleckého zkoumání nebyla žádným způsobem modifikována. Dále pak, zda lze prokázat pravost (pravdivost) jak obsahu této stopy, tak dalších údajů k ní se vztahujících (metadat). A konečně, nevyvratitelnost přiřazení stopy konkrétní osobě, a/nebo konkrétnímu jednání.

Při vyšetřování trestné činnosti v kyberprostoru máme řadu aspektů, které dokazování mimořádně znesnadňují. Jsou to:

1. fyzické vs. logické přítomnosti – u kybernetické kriminality se mohou pachatel, jím použitý nástroj, předmět útoku, tj. počítač nebo jiný nosič dat a získaná kořist nacházet na různých místech v kyberprostoru, určených pouze svojí IP adresou se všemi limity z toho vyplývajícími; z toho se odvozuje následně i problém jurisdikce,
2. času, který lze kdykoli změnit na počítači i v attributech souboru nacházejícího se na nosiči dat; tento čas může být – stejně jako další atributy souborů – změněn i neúmyslně, bez vědomí osoby, která s dokumentem nakládala, a to i následně,
3. čitelnosti dat, resp. jejich přístupnosti – problém se rozprostírá od použití proprietárního nebo unikátního datového formátu až po využití šifrování; v případě, že podezřelý či obviněný neprozradí heslo či klíč a nepodaří se technickými či jinými technikami ochranu prolomit, neexistuje zákonný nástroj, jak si tento přístup vynutit.⁵⁵ Při použití dostatečně sofistikovaného postupu či nástroje mohou být data znepřístupněna navždy,
4. identifikace a autentizace – klíčovým problémem dokazování prostřednictvím elektronických dokumentů je přiřazení dokumentu, resp. jeho obsahu (nebo provedení určité operace s dokumentem – modifikace, vymazání apod.) konkrétní osobě. Vyplývá to z možnosti jakýchkoliv změn digitálně zaznamenaných dat, přičemž použití nějakého logu, zaznamenávajícího činnosti v počítačovém systému se obvykle omezuje pouze na přihlášení/

⁵⁴ SMEJKAL, Vladimír, SOKOL, Tomáš. Op. cit.

⁵⁵ Podrobně k tomu viz SMEJKAL, Vladimír. *Kybernetická kriminalita*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2022, s. 1106 a násl. – K zákazu donucování k poskytnutí důkazů proti sobě samému.

odhlášení, v lepším případě na to, že určitá osoba v jistý okamžik nějak s dokumentem nakládala,

5. průkaznosti důkazů, kdy i přes splnění všech výše uvedených premis nemusí být důkazy dostatečné, aby byl pachatel odsouzen, nebo naopak, může dojít k obvinění (poměrně často) nebo dokonce odsouzení (byť v menším počtu případů) osoby, která měla pouze tu smůlu, že její jméno, adresa apod. se vyskytlo v určitých digitálních údajích (od metadat dokumentů, přes IP adresy až po provozní a lokalizační údaje elektronických komunikací).

S čím se autor ve své činnosti znalce v oborech kybernetika a kriminalistika nejvíce setkává, je to, že orgány činné v trestním řízení předpokládají u digitálních stop automaticky jejich pravost, přesnost, úplnost a nezpochybnitelnost. Nic z toho ale není bez dalšího dokazování a priori pravdou.⁵⁶

V článku publikovaném v roce 2019⁵⁷ byl popsán model dokazování v trestním řízení. Pokud se nyní soustředíme na fázi prověřování, pak můžeme vycházet z předpokladu, že existují stopy (S_1, \dots, S_n), které mohou poskytnout důkazy (D_1, \dots, D_n). Nevíme ovšem, zda neexistují další, nezjištěné či nevyužité stopy (S_{n+1}, \dots, S_z), a tedy možnost neznámých či opomenutých důkazů (D_{n+1}, \dots, D_z), které by mohly být (alespoň zčásti) při dalším zkoumání objeveny a jako důkazy provedeny. V souladu s tím, co je uvedeno výše, pak v případě chybného omezení se na jednu vyšetřovací verzi může dojít k dalšímu omezení vyhodnocovaných stop na podmnožinu (S_1, \dots, S_k), kde $k < n$, již odpovídá jen jediné uvažované vyšetřovací verzi, v důsledku čehož bude pracováno pouze s důkazy (D_1, \dots, D_k). Z nich bude v souladu s jedinou verzí tvrzeno, že skutek se stal, že je trestným činem a že jej spáchala osoba XY. Přitom nelze vyloučit, že existují stopy a tedy i proveditelné důkazy (D_{k+1}, \dots, D_n), z nichž lze dovozovat, že ke spáchání trestného činu nedošlo, že se o trestný čin vůbec nejedná, nebo že jej nespáchala osoba XY.⁵⁸ Některé stopy mohou být identické, takže sice tvoří shodnou množinu na straně obžaloby i obhajoby (S_i, \dots, S_j), kde $i, j \leq n$, nicméně jejich interpretace může být různá a tedy obdržíme dvě různé sady informací (I_v, \dots, I_w) a (I_x, \dots, I_y), kde $v, w, x, y \leq j$, o nichž bude třeba rozhodnout, zda jsou proveditelné jako důkazy a co ve skutečnosti tyto důkazy znamenají. I z této teoretické úvahy vyplývá nezbytnost zejména ve fázi prověřování formulovat nejprve všechny reálné

⁵⁶ K tomu viz zejména SMEJKAL, Vladimír. Identifikace osob a věcí. Kybernetické stopy a jejich interpretace. In: SUCHÁNEK, Jaroslav. a kol. *Nové, aktuální kriminalistické možnosti identifikace osob a věcí*. Praha: Policejní akademie ČR v Praze, 2021, s. 17 – 35.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Viz § 226 tr. řádu.

Obr. 3 Důkazní prostor v rámci trestního řízení

možné vyšetřovací verze v souladu s principem formulovaným v § 2 odst. 5 věta třetí tr. řádu.⁵⁹

Jak uvedl Ústavní soud, „Současná právní úprava vyšetřování, stejně jako úprava řízení před obecnými soudy, nezná institut předběžného posuzování (hodnocení) důkazů, a proto není v pravomoci kteréhokoli orgánu činného v trestním řízení provádět podle vlastních kritérií předběžnou selekci (nabízených) důkazů a upravovat tak důkazní situaci podle vlastní úvahy a volby, příp. z daných důkazů a priori preferovat ty, které potvrzují zvolenou skutkovou verzi“.⁶⁰

Činnost OČVTŘ v rámci přípravného řízení, a to zejména způsob, jakým jsou zajišťovány kriminalistické stopy a jak je s nimi dále nakládáno, ovlivňuje celý další průběh trestního řízení. Stále se ukazuje, že pochybení způsobené nevhodnými postupy OČVTŘ v rámci zajišťování stop a provádění důkazů má v nemalém počtu případů zásadní vliv na výsledek trestního procesu – někdy ve prospěch obžaloby, někdy ve prospěch obhajoby.

Závěr

Z výše uvedeného lze učinit dva závěry k plošnému monitorování obyvatelstva a k používání osobních údajů z různých IS k jiným než původním účelům:

⁵⁹ V přípravném řízení orgány činné v trestním řízení objasňují způsobem uvedeným v tomto zákoně i bez návrhu stran stejně pečlivě okolnosti svědčící ve prospěch i v neprospěch osoby, proti níž se řízení vede.

⁶⁰ Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 617/2000 ze dne 4. 10. 2001.

I. Podle Uříčáře, „Oč více povinností k ochraně soukromí je ukládáno soukromoprávním subjektům, o to více oprávnění k zásahům do soukromí naopak získávají orgány veřejné moci“.⁶¹

II. Podle autora tohoto příspěvku, „Nástroje trestního práva určené pro ochranu svobod jednotlivců nepomohou proti atakům ze strany státu, jen proti zneužívání osobních údajů či projevů osobní povahy jednotlivci, resp. subjekty soukromého práva“.

Co se týká sběru, vytěžování a používání digitálních stop vztahujících se ke konkrétnímu podezření z trestné činnosti, pak snadnost opatřování digitálních stop vede k negativním důsledkům z hlediska ochrany soukromí a dalších základních lidských práv a svobod, a to zejména:

1. vzhledem ke zneužívání některých postupů v rámci tzv. rybaření (dle principu „hledejte, ono se něco najde“ – odposlechy, monitorování elektronické komunikace, sledování osob a věcí, prohledávání obsahů nosičů dat),
2. vzhledem k chybám při jejich zajišťování (tzv. pytlování neboli zajišťování věcí v rámci prohlídek tak, že se ukládají bez zadokumentování jednotlivých položek do pytlů), nedostatečné protokolování, absence kontrolních součtů zajištěných nosičů dat apod.,
3. vzhledem k nesprávným postupům při jejich vyhodnocování (selektivní analýza zajištěných stop – digitálních dat, existence jediné hypotézy, návodné až kapciózní zadání znalci, nerovná pozice obžaloby a obhajoby při přístupu k důkaznímu materiálu) atd.

Zpracování zajištěných digitálních stop – údajných důkazů o trestné činnosti probíhá v rámci OČVTŘ a jimi příbraných znalců na základě jediné hypotézy s předem určeným pachatelem, tedy až na výjimky podjatě a v rozporu s principy zakotvenými v tr. řádu. Přitom dnes se setkáváme prakticky denně s případy, kdy je prováděno dokazování, zda se stal skutek, v němž je spatřován trestný čin, zda tento skutek spáchal obviněný, jakož i další skutečnosti uvedené v tr. řádu, prakticky výlučně obsahem zajištěných digitálních dokumentů a jejich metadat, odeslaných či přijatých e-mailů, IP adresami apod. Typickými příklady, se kterými se autor ve své činnosti znalce reálně setkal, jsou obžaloba postavená pouze na propojení IP adresy s konkrétní osobou (případ dětské pornografie) nebo na obsahu e-mailové komunikace (manipulace s veřejnými zakázkami). OČVTŘ předpokládají u digitálních stop automaticky jejich pravost, přesnost, úplnost a nezpochybnitelnost. Nic z toho ale není bez dalšího dokazování a priori pravdou.

⁶¹ UŘIČAŘ, Miroslav. Ochrana soukromí a zásahy do něj – aktuální otázky právní úpravy. In: *Sborník 20tého ročníku mezinárodní konference Information Security Summit (IS2)*. Praha: TATE International, s.r.o., 2019, 278 s. ISBN 978-80-86813-32-5.

Klíčovou se v souvislosti s popsány mi skutečnostmi jeví otázka proporcionality. Tedy zda skutečně lze ospravedlnit rozsáhlé a intenzivní porušování soukromí osob zájmem společnosti na ochranu proti trestné činnosti. Podle názoru autora existence a snadná dostupnost mnoha údajů o osobách v reálném světě včetně kyberprostoru a pohodlí při práci s nimi způsobily opuštění klasické detektivní práce, kterou bychom mohli popsat slovy *a minori ad maius* (od menšího k většímu), zatímco současné plošné sběry dat jsou spíše postupem *a maiori ad minus* (od většího k menšímu). Neustálé kladení si otázky, zda zamýšleného účinku nelze dostat jinými, pro soukromí méně invazivními metodami, je legitimním požadavkem na orgány státu.

LITERATÚRA

1. NESPĚŠNÝ, David. Informační technologie – úskalí a pasti? 1. díl. *Onkologie*, 2009; 3(5): 319 – 321.
2. SMEJKAL, Vladimír. *Kybernetická kriminalita*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2022.
3. SEDLÁČEK, Jakub. Digitální stopa: Konec empirické sociologie? *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2020, 56(4): 471 – 490. DOI: 10.13060/csr.2020.015.
4. ACATECH. *Recommendations for implementing the strategic initiative INDUSTRIE 4.0*. Final report of the Industrie 4.0 Working Group, 2013.
5. ORWELL, George. *Nineteen Eighty-Four*. Secker & Warburg, 1949.
6. PORADA, Viktor a kol. *Bezpečnostní vědy*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019.
7. UŘIČAŘ, Miroslav. Data Retention – povinnost uchovávat provozní a lokalizační údaje účastníků a uživatelů služeb a sítí elektronických komunikací ve světle judikatury. In: ROMŽA, Sergej (ed.). *Prieniky trestného práva k iným právnym odvetviam a vedným disciplinam*, Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2017, s. 185 – 202.
8. UŘIČAŘ, Miroslav. Dramatický nárůst zájmu o provozní a lokalizační údaje. *Data Security Management*, 2021, č. 1, s. 16 – 20.
9. UŘIČAŘ, Miroslav. Ochrana soukromí a zásahy do něj – aktuální otázky právní úpravy. In: *Sborník 20tého ročníku mezinárodní konference Information Security Summit (IS2)*. Praha: TATE International, s.r.o., 2019.
10. PORADA, Viktor a kol. *KRIMINALISTIKA. Technické, forenzní a kybernetické aspekty*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019.
11. BRENNER, Susan W. Is There Such a Thing as „Virtual Crime?“ *California Criminal Law Review*, IV. 2001, č. 1, § 1–127.
12. PORADA, Viktor, STRAUS, Jiří. *Kriminalistické stopy. Teorie, metodologie, praxe*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012.
13. ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. vydání. Praha, C. H. Beck, 2013.
14. SMEJKAL, Vladimír, SOKOL, Tomáš. Od digitálních stop k digitálním důkazům aneb není všechno zlato, co se třpytí. In: *Sborník XX. ročníku mezinárodní konference Information Security Summit (IS2)*, 29. – 30. května 2019, Praha: TATE International, s.r.o., s. 215–225.
15. SMEJKAL, Vladimír. Privatizace dokazování kybernetických trestných činů. In: ROMŽA, S. a kol. (ed.). *Zborník vedeckých príspevkov z interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou III. KOŠICKÉ DNI TRESTNÉHO PRÁVA – Kriminologické a organizačno-technické aspekty privatizácie trestného práva*“, 6. – 7.11.2019. Košice: Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2019, s. 20 – 32.

16. PORADA, Viktor, ŠEDIVÝ, Petr. Praktická využitelnost kriminalistických a forenzních aplikací v oblasti počítačové/kybernetické kriminality. *Karlovarská právní revue*, 2012, č. 3, s. 94 – 114.
17. SMEJKAL, Vladimír. Identifikace osob a věcí. Kybernetické stopy a jejich interpretace. In: SUCHÁNEK, Jaroslav, a kol. *Nové, aktuální kriminalistické možnosti identifikace osob a věcí*. Praha: Policejní akademie ČR v Praze, 2021, s. 17 – 35.

Kontaktné údaje autora

prof. Ing. Vladimír Smejkal, CSc., LL.M., DrSc.

Fakulta podnikatelská Vysokého učení technického v Brně a soudní znalec v Praze
smejkal@znlci.cz

OCHRANA PRÁV A SLOBÔD PODOZRIVEJ OSOBY PROSTRIEDKAMI TRESTNÉHO PRÁVA

PROTECTION OF THE RIGHTS AND FREEDOMS OF THE SUSPECT BY MEANS OF CRIMINAL LAW

prof. JUDr. Sergej Romža, PhD.

Katedra trestného práva,
Právnická fakulta Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach

Abstrakt: Ochrana práv a slobôd osoby, voči ktorej je vedené trestné konanie, vrátane podozrivej osoby, determinuje naplnenie účelu sledovaného trestným konaním. Prostriedky trestného práva, ktoré slúžia na ochranu práv a slobôd podozrivej osoby, sú pomerne štruktúrované a nesystematické, čo sťažuje ich identifikáciu, ako aj praktické uplatňovanie. Na efektívnu ochranu práv a slobôd podozrivej osoby, sa javí nevyhnutným, de lege ferenda, definičné vymedzenie procesného statusu podozrivého v trestnom konaní, a tomu korešpondujúce enumerácie procesných práv a povinností podozrivej osoby.

Kľúčové slová: podozrivá osoba; základné práva a slobody; ochrana práv a slobôd podozrivej osoby; osoba, voči ktorej je vedené trestné konanie; procesná charakteristika; skrátené vyšetrovanie; právo nazeráť do vyšetrovacieho spisu;

Abstract: The protection of the rights and freedoms of the person against whom the criminal proceeding is conducted, including the suspect, determines the fulfillment of the purpose pursued by the criminal proceedings. The means of criminal law, which serve to protect the rights and freedoms of a suspect, are relatively structured and unsystematic, which makes their identification and practical application difficult. For the effective protection of the rights and freedoms of the suspect, it seems necessary, de lege ferenda, to define the procedural status of the suspect in criminal proceedings, and the corresponding enumeration of the procedural rights and obligations of the suspect.

Keywords: the suspect; fundamental rights and freedoms; protection of the rights and freedoms of the suspect; a person against whom criminal proceedings is being conducted; process characteristic; shortened investigation; the right to inspect the investigation file;

Úvod

Ochrana práv a slobôd osobitne základných práv a slobôd, osoby, voči ktorej je vedené trestné konanie (vrátane podozrivej osoby) ako objektu trestného konania) dominuje tak medzinárodným dokumentom, ktorými je Slovenská republika viazaná (je ich signatárom), Ústave Slovenskej republiky, ako aj jednotlivým zákonom, osobitne Trestnému poriadku.

Stupeň poskytnutej ochrany práv slobôd dotknutým subjektom svedčí o stupni demokratizmu a humanizmu, v tej ktorej krajine. Samotné normatívne ukotvenie – reglementácia práv a slobôd, vytvára iba formálne podmienky na ich praktické uplatnenie – dodržiavanie v trestnom konaní.

V tejto súvislosti Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej len ako „Ústavný súd“) pripomína, že „*absolútnym základom interpretácie a aplikácie čl. 1 ods. 1 je presadenie koncepcie materiálneho, nie formálneho – právneho štátu, pričom osobitný dôraz sa kladie na ochranu tých práv, ktoré sú predmetom jej úpravy*“. Zároveň Ústavný súd dodáva, že „*povinnosťou všetkých štátnych orgánov je zabezpečiť reálnu možnosť ich uplatnenia tými subjektami, ktorými boli priznané*“.¹

Trestné konanie a postup orgánov činných v trestnom konaní (ďalej len ako „OČTK“) a súdov predstavuje najzávažnejší zásah do práv a záujmov subjektov, ktoré sa trestného konania zúčastňujú. Limitácia trestného konania a limitácia zásahov do ľudských práv je tvorená zásadami trestného konania.²

V medzinárodných dokumentoch, procesný status podozrivých osôb, reglementuje predovšetkým *Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/13/EÚ z 22. mája 2012 o práve na informácie v trestnom konaní (ďalej len „smernica EÚ 2012/13“)*, ktorá bola do právneho poriadku Slovenskej republiky implementovaná zákonom č. 174/2015 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z., v znení neskorších predpisov „Predmetná smernica EÚ 2012/13, upravuje právo podozrivých a obvinených osôb na informácie.“³

Formulácia ustanovení tejto smernice je jednoznačne v tom, že v práve Európskej únie sa rovnaké práva, ktoré smernice priznávajú obvineným, ako aj podozrivým osobám. Žiada sa pripomenúť, že hoci transpozícia predmetnej smernice do Trestného poriadku bola zrealizovaná, jej transpozícia nebola úplná pretože explicitné práva, ktoré táto smernica priznáva aj podozrivým osobám, sú v slovenskom Trestnom poriadku formálne priznané len obvineným osobám. Zrovnoprávnenie podozrivej a obvinenej osoby, v rozsahu obhajobných práv, vyplýva aj z dikcie čl. 2 predmetnej smernice, o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní, podľa ktorého sa táto smernica vzťahuje

¹ Porov. I. ÚS 17/1999; I. ÚS 44/1999; I. ÚS 54/02;

² ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠÍMOVČEK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I*; § 1 – 95; Bratislava: C. H. BECK, 2021, s. 4.

³ Podľa smernice EÚ 2012/13 skladá sa právo podozrivých alebo obvinených osôb na informácie z:

- práva na informácie o ich právach;
- práva na informácie o obvinení;
- práva na prístup k spisovému materiálu;

na podozrivé alebo obvinené osoby od chvíle, keď boli príslušnými orgánmi členského štátu prostredníctvom úradného oznámenia alebo inak upovedomené, že sú podozrivé alebo obvinené zo spáchania trestného činu, a to bez ohľadu na to, či boli pozbavené osobnej slobody.⁴

Ústavný súd konštantne judikuje, že právo na obhajobu, do okamihu nadobudnutia právneho postavenia obvineného, sa nezaručuje podľa čl. 50 ods. 3 Ústavy SR, ale je implikované v ochrane podľa čl. 47 ods. 2 Ústavy SR.⁵ Podľa čl. 47 ods. 2 Ústavy SR „každý má právo na právnu pomoc v konaní pre súdmi, inými štátnymi orgánmi alebo orgánmi verejnej správy od začiatku konania, a to za podmienok ustanovených zákonom“. K uvedenému Najvyšší súd SR dodáva, že „znemožnenie uplatnenia práva na obhajobu, ktoré zákon priznáva podozrivej osobe, je subsumovateľné po porušení práva na obhajobu ako dovolací dôvod, podľa § 371 ods. 1 písm. c) Trestného poriadku, len za predpokladu, že takýto postup orgánov činných v trestnom konaní negatívne ovplyvnil vykonávanie procesných úkonov po začatí trestného stíhania a vznosení obvinenia“.⁶

1. Aktuálne interpretačné a aplikačné problémy súvisiace s uplatňovaním a ochranou práv a slobôd podozrivej osoby v trestnom konaní

V súvislosti s materiálou posilňovania či ochrany procesných práv osoby, ktorá je podozrivá so spáchania trestného činu (v skratke „podozrivej osoby“) je namieste presvedčivým spôsobom sa vysporiadať s viacerými parciálnymi otázkami:

- 1. predovšetkým je potrebné presvedčivým spôsobom sa vysporiadať s obsahovým vymedzením pojmu podozrivého, teda s jeho procesnou charakteristikou, resp. s procesnými atribútmi signifikantnými pre podozrivého;*
- 2. aké procesné prostriedky možno voči podozrivému v trestnom konaní uplatniť, de lege lata;*
- 3. aký je okruh procesných práv (katalóg procesných práv), ktoré trestný poriadok, de lege lata priznáva podozrivému.*

⁴ LACIAK, O. *Právo na obhajobu a jeho podoby v trestnom konaní*. Bratislava: Wolters Kluwer SR; 2019; s. 15 a násl. IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné II*. Wolters Kluwer; Bratislava 2017, s. 35.

⁵ Porov. II. ÚS 34/99; Rovnako porov. ČOPKO, P., ROMŽA, S. *Obhajoba obvineného v prípravnom konaní*. Plzeň: Aleš Čeněk; 2018; s. 27.

Ad 1.) pokiaľ ide o otázku obsahového vymedzenia pojmu podozrivého je potrebné otvorene priznať a konštatovať zároveň, že Trestný poriadok, de lege lata, neobsahuje legálnu definíciu pojmu podozrivého a pravdou je, že neobsahuje ani legálnu definíciu obvineného, voči ktorému možno v trestnom konaní uplatniť invazívnejšie donucovacie procesné prostriedky, s realizáciou ktorých sú spojené aj zásahy do jeho základných práv a slobôd, ako je to v prípade podozrivého.

V každom prípade určitú implicitnú procesnú charakteristiku, teda procesné atribúty charakterizujúce osobu podozrivého, môžeme dedukovať z dikcie ust. § 85 ods. 1 Tr. por., ktoré nadobúda významne v kontexte s dikciou ust. § 206 ods. 1 tr. or., ako aj ust. § 10 ods. 10 Tr. por.

Podľa § 85 ods. 1 Tr. por. „osobu podozrivú zo spáchania trestného činu môže policajt zadržať...“.

Podľa § 206 ods. 1 Tr. por. „ak je na podklade trestného oznámenia alebo zistených skutočností, po začatí trestného stíhania, dostatočne odôvodnený záver, že trestný čin spáchala určitá osoba, policajt bez meškania vydá uznesenie o vznesení obvinenia...“.

Jednoducho komparáciou cit. ust. § 85 ods. 1 Tr. por. a § 206 ods. 1 Tr. por., zistíme zásadný rozdiel v procesnej charakteristike podozrivého a obvineného, ktorý spočíva v rôznom stupni dôvodnosti podozrenia, že určitá osoba (v danom prípade podozrivý, resp., obvinený) spáchala určitý trestný čin.

Dôvodnosť podozrenia, pritom vyjadruje mieru pravdepodobnosti, že určitá osoba spáchala trestný čin.

U obvineného sa vyžaduje vyššia miera pravdepodobnosti a to na úrovni rozumnej miery istoty. Inak povedané, u obvineného musí byť podozrenie kvalifikovanejšie ako u podozrivého, pričom kvalifikovanosť tohto podozrenia sa dosahuje – objektivizuje, vykonanou previerkou podozrenia, prostredníctvom realizácie procesných a neprocesných prostriedkov previerky.

Sumarizačne tak možno konštatovať, že podozrivým je osoba, u ktorej existuje všeobecné podozrenie, že táto osoba spáchala konkrétny trestný čin, nie však dôvodné podozrenie, ako je to v prípade obvineného, aj keď možno s jednou jedinou výnimkou a tou je zadržanie podozrivého, podľa § 85 ods. 1 z dôvodov podľa § 204 ods. 1 Tr. por., teda, že ide o osobu, ktorá bola zadržaná pri páchaní prečinu, na ktorú sa však vzťahuje osobitný procesný režim vedenia skráteného vyšetrovania.

Procesný status podozrivého v trestnom konaní, vrátane jeho procesnej charakteristiky však nemožno zadefinovať a pochopiť bez toho, aby sme sa presvedčivým spôsobom vysporiadali s otázkou vzťahu podozrivého k subjektu a procesným stranám trestného konania. Zákonodarca totiž, na rozdiel od podozrivého, normatívne ukotvil legálnu definíciu subjektu a procesnej

strany trestného konania, v ust. § 10 ods. 10 Tr. por., podľa ktorého „*subjektom trestného konania je každý, kto má a vykonáva vplyv na priebeh trestného konania a komu tento zákon na uskutočnenie tohto vplyvu priznáva určité procesné práva alebo ukladá povinnosti. V konaní pred súdom je stranou ten, proti komu sa vedie trestné konanie, Ak sa v tomto zákone používa pojem strana, rozumie sa s tým v predsúdnom konaní aj subjekt trestného konania, ak...“.*

Z dikcie cit. ust. § 10 ods. 10 tr. por. teda vyplýva, že podozrivý je procesnou stranou len v tom prípade, ak sa voči nemu vedie trestné konanie (nie však trestné stíhanie, čo je pojem užší) argumentum a contrario, nie však podozrivý, voči ktorému sa trestné konanie nevedie. Podozrivým, voči ktorému sa vedie trestné konanie, je podozrivý, voči ktorému sa uplatňujú jednotlivé procesné prostriedky, resp. voči ktorému sú realizované jednotlivé procesné úkony, z čoho potom pre podozrivého rezultujú určité procesné práva, prípadne procesné povinnosti.

Konkrétne podozrivý nadobúda procesný status osoby, voči ktorej sa vedie trestné konanie len za podmienky, že sú voči nemu realizované, resp. uplatňované nasledovné procesné úkony a opatrenia:

- 1. výsluch „podozrivého“ ku skutkovým okolnostiam vyplývajúcich z trestného oznámenia o tom, že tento mal spáchať trestný čin, podľa § 196 ods. 2 veta druhá Tr. por.;*
- 2. zadržanie podozrivej osoby, podľa § 85 ods. 1 Tr. por.;*
- 3. vykonanie osobnej prehliadky zadržanej osoby, podľa § 99 Tr. por.;*
- 4. realizácia skráteného vyšetrovania (zrýchleného skráteného vyšetrovania) voči podozrivému, ktorý bol zadržaný pri páchaní prečinu, podľa § 204 ods. 1 Tr. por.;*

Z referovaného prehľadu procesných úkonov, ktoré možno realizovať voči podozrivému, voči ktorému je vedené trestné konanie, možno dôvodiť praktický význam priznania procesného statusu podozrivého ako osoby, voči ktorej je vedené trestné konanie, s čím organicky súvisí aj jej status procesnej strany, resp. subjektu trestného konania, nakoľko označený procesný status podozrivého (ako osoby, voči ktorej sa vedie trestné konanie), legalizuje orgány činné v trestnom konaní, resp. súdy, za splnenia zákonom ustanovených podmienok zasiahnuť do základných práv a slobôd podozrivého a tomu koreluje súbor (katalóg) procesných práv priznaných podozrivému, ktoré mu umožňuje efektívne sa brániť pri realizácii predmetných procesných kompetencií orgánmi činnými v trestnom konaní či súdov.

Nad rámec uvedeného sa žiada dodať a poznamenať, že voči podozrivému, ktorému nesvedčí procesný status osoby, voči ktorej sa vedie trestné konanie (procesnej strany) síce nemožno uplatniť procesné prostriedky, ktoré svojimi účinkami do garantovaných základných práv a slobôd, avšak ani ta-

kýto podozrivý nemôže fakticky a účinne uplatňovať procesné práva, ktoré sú inak priznané podozrivému, voči ktorému je vedené trestné konanie.

V tejto súvislosti však vyvstáva absolútne legitímna otázka, či by nebolo namieste, de lege ferenda, priznať podozrivému, voči ktorému nie je formálne vedené trestné konanie, určitý redukovaný katalóg procesných práv (oproti podozrivému, voči ktorému je vedené trestné konanie), a to v záujme (za účelom) určitého preventívneho predchádzania možnosti uplatnenia procesných úkonov a opatrení, ktorých realizáciou sa predovšetkým zasahuje do základných práv a slobôd podozrivého. Uvedené osobitne platí v procesnej situácii, kedy po začatí trestného konania zdokumentované skutočnosti nasvedčujú tomu, že určitá osoba je podozrivá zo spáchania konkrétneho trestného činu, aj keď materiálne nie na úrovni, ktorá by odôvodňovala a umožňovala takejto osobe predpísaným spôsobom, podľa § 206 ods. 1 Tr. por., vzniesť obvinenie.

Sumarizačne tak možno konštatovať, vo vzťahu k potrebe či nevyhnutnosti definičného vymedzenia procesnej charakteristiky podozrivého v Trestnom poriadku, že de lege ferenda, by bolo vhodné normatívne ukotviť v Trestnom poriadku procesnú charakteristiku podozrivého vo forme legálnej definície, zo systémového hľadiska vo výkladových pravidlách obsiahnutých, de lege ferenda v ust. § 10 Tr. por., a to z dôvodu opatrnosti a v záujme právnej istoty, nakoľko na procesný status podozrivého, sú de lege lata naviazané konkrétne procesné práva a povinnosti, ktoré by de lege ferenda mali byť ďalej precizované a rozšírené o ďalší okruh procesných práv podozrivého.

Zároveň som toho názoru, že rozhodnutie o tom, že určitá osoba nadobúda procesný status podozrivého v trestnom konaní, by malo mať charakter opatrenia – úradného záznamu policajta, ktorý založí do vyšetrovacieho spisu. Z obsahu tohto rozhodnutia úradného záznamu, by malo byť zrejmé, ktoré konkrétne skutočnosti odôvodňujú záver o tom, že určitá osoba je podozrivá zo spáchania skutku, ktorý vykazuje signifikantné znaky niektorého z trestných činov obsiahnutých v osobitnej časti Trestného zákona, teda súčasťou tohto rozhodnutia by mala byť aj skutková a právna veta. V tejto súvislosti by bolo povinnosťou policajta, najneskôr na začiatku jeho prvého výsluchu či začiatku iného procesného úkonu realizovaného voči podozrivému, doručiť podozrivému alebo jeho obhajcovi, ktorého si zvolil, opis tohto rozhodnutia a najneskôr do 48 hodín doručil opis tohto rozhodnutia aj dozorovému prokurátorovi.

Vzhľadom na formu tohto rozhodnutia, teda že ide o opatrenie, proti tomuto rozhodnutiu by nebol prípustný opravný prostriedok.

Som toho názoru, že normatívne ukotvenie povinnosti policajta formálne rozhodnúť o procesnom statuse podozrivého, ako aj povinnosti toto rozhod-

nutie následne oznámiť podozrivému, nadobúda zásadný význam pre efektívne vedenie procesnej obrany či obhajoby podozrivého voči trestnému konaniu, ktoré je vedené proti jeho osobe.

Význam označeného rozhodnutia by bol pre podozrivého nesmierny, keďže na priznanie formálneho statusu podozrivého by boli naviazané konkrétne procesné oprávnenia, katalóg ktorých by bolo namieste de lege ferenda rozšíriť o ďalšie procesné práva podozrivého, ktoré, ako už bolo konštatované, by mu umožňovali efektívne vedenie procesnej obrany voči vedenému trestnému konaniu, osobitne v situáciách, keď sa voči podozrivému uplatňujú procesné úkony a opatrenia, s realizáciou ktorých sú spojené zásahy do základných práv a slobôd podozrivého.

Ad 2.) pokiaľ ide o okruh procesných úkonov a opatrení, ktoré Trestný poriadok umožňuje uplatniť, resp. realizovať voči podozrivému, v jednotlivostiach odkazujem na moju argumentáciu prezentovanú vo vzťahu k definičnému vymedzeniu podozrivej osoby, proti ktorej je vedené trestné konanie.

V tejto súvislosti je namieste osobitne akcentovať význam označených procesných úkonov a opatrení realizovaných voči podozrivému, a to tak pre vedené trestné konanie, ako aj pre samotného podozrivého.

Treba si uvedomiť, že výpoveď „podozrivého“ ku skutkovým okolnostiam, ktoré sú predmetom podaného trestného oznámenia, podľa § 196 ods. 2, veta druhá, Tr. por., je jediným z rozhodujúcich podkladov odôvodňujúcich začatie trestného stíhania a vážnou procesnou indíciou aj pre samotné vznesenie obvinenia voči podozrivému podľa § 206 ods. 1 Tr. por.

Zásadnejší význam pre ďalší „procesný osud“ podozrivého v trestnom konaní nadobúda jeho výsluch realizovaný pri jeho zadržaní, podľa § 85 ods. 1 Trestného poriadku, či už z dôvodov existencie niektorých väzobných dôvodov, podľa § 71 ods. 1 alebo 2 Tr. por., alebo preto, že ide o zadržanú podozrivú osobu pristihnutú pri páchaní priestupku podľa § 204 ods. 1 Tr. por., pretože účelom tohto výsluchu je zistiť dôvodnosť podozrenia voči tejto osobe a determinuje v konečnom dôsledku aj to, či tejto zadržanej podozrivej osobe bude vznesené obvinenie podľa § 206 ods. 1 Tr. por., a tým aj objektivizované naplnenie materiálnej podmienky pre jeho následné väzobné stíhanie či uplatnenie iných zaisťovacích opatrení.

Trestný poriadok, v súvislosti s realizáciou predmetných procesných úkonov a opatrení voči podozrivému, priznáva podozrivému určité procesné práva.

Konkrétne podľa § 196 ods. 2 veta tretia, Tr. por., zákonodarca priznáva podozrivému právo odoprieť vypovedať z dôvodov a v rozsahu, ako toto priznáva aj obvinenému, podľa § 130 ods. 2 Tr. por. a zároveň zakazuje výsluch takéhoto podozrivého v prípadoch normatívne ukotvených v ust. § 129

Tr. por. Zákonodarca rovnako priznáva podozrivému vypočúvanému, podľa § 196 ods. 2 Tr. por., aj právo na právnu pomoc advokáta (§ 196 ods. 2, veta šiesta, Tr. por.).

Z referovaného prehľadu procesných práv, ktoré zákonodarca priznáva podozrivému vypočúvanému, podľa § 196 ods. 2, veta druhá, Tr. por., okrem iného vyplýva, že zákonodarca nepriznáva označenému podozrivému právo na právo na právnu pomoc realizovanú prostredníctvom obhajcu, ale redukuje právo podozrivého na právnu pomoc realizovanú výlučne prostredníctvom advokáta ako jeho právneho zástupcu. Je nesporné, že rozdiel medzi právnou pomocou poskytovanou podozrivému prostredníctvom jeho advokáta je obsahovo a významovo odlišná od právnej pomoci poskytovanej obhajcom. Trestný poriadok totiž priznáva obhajcovi na realizáciu obhajoby, v ust. § 44 Tr. por., pomerne rozsiahly katalóg procesných práv, ktorými celkom evidentne nedisponuje advokát ako právny zástupca podozrivého. Jednoducho rozdiel medzi právnou pomocou poskytovanou advokátom a obhajcom, okrem iného, spočíva v možnosti právneho zástupcu aktívne ingerovať do priebehu realizovaného procesného úkonu. Kým advokát ako právny zástupca podozrivého môže právnu pomoc poskytovať viac-menej pasívne, keď „dohliada“ na zákonnosť realizovaného výsluchu podozrivého, potom obhajca podozrivého, v prípade jeho výsluchu realizovaného v rámci zadržania podozrivého, podľa § 85 ods. 1 Tr. por., môže aktívne ingerovať do vlastného priebehu realizovaného výsluchu tým spôsobom, že môže klásť vypočúvanému podozrivému otázky, a tým aj modelovať (kreovať) skutkový základ pre rozhodnutie o tom, či zadržanému podozrivému bude vznesené obvinenie, podľa § 206 ods. 1 Tr. por. Jednoducho podozrivý, ktorý je vypočutý podľa § 196 ods. 2 Tr. por., v dôsledku uvedeného trpí pomerne vážnym procesným handicapom, ktorý vo svojich dôsledkoch zásadným spôsobom obmedzuje podozrivého v možnosti vedenia efektívnej procesnej obrany voči existujúcemu (deklarovanému) podozreniu zo spáchania trestného činu, a tým aj možnosti odvrátiť prípadné vznesenie obvinenia, podľa § 206 ods. 1 Tr. por.

Z uvedeného dôvodu by bolo namieste, de lege ferenda, priznať podozrivému, ktorý je vypočutý podľa § 196 ods. 2 Tr. por., právo na právnu pomoc obhajcu.

Zákonodarca rovnako, na rozdiel od obvineného, nepriznáva podozrivému, ktorý je vypočúvaný podľa § 196 ods. 2 Tr. por., ani právo na nazretie do vyšetrovacieho spisu či právo si vyžiadať kópiu (rovnopis) zápisnice o jeho výsluchu.

Účelom práva nazerať do vyšetrovacieho spisu je predsa efektívne uplatňovanie procesných práv jednotlivými subjektmi trestného konania. V prí-

pade podozrivého vypočúvaného podľa § 196 ods. 2 Tr. por. to bude právo na efektívnu prípravu a realizáciu procesnej obrany (obhajoby) voči existujúcemu (deklarovanému) podozreniu zo spáchania trestného činu, ktoré pre podozrivého predstavuje potenciálnu (niekedy dokonca reálnu) hrozbu jeho trestného stíhania.

V tejto súvislosti sa vynára absolútne legitímna otázka, ako môže podozrivý efektívne reagovať (v rámci svojho výsluchu) na existujúce podozrenie vyplývajúce z podaného trestného oznámenia, vrátane jeho príloh (ak tieto trestné oznámenia obsahuje), keď nepozná ich obsah. Na efektívnu procesnú obranu predsa nepostačuje, ak policajt, často selektívne a subjektívne zreferuje podozrivému „podstatu“ podaného trestného oznámenia bez toho, aby ho oboznámil aj s obsahom prípadných príloh k podanému trestnému oznámeniu, ktoré majú objektivizovať jeho dôvodnosť. Navyše to, že považuje za podstatné, pre skutkový a právny základ, obsiahnutý v podanom trestnom oznámení policajt realizujúci výsluch podozrivého, nemusí a veľmi často ani nie je podstatné z hľadiska procesnej obrany podozrivého. Jednoducho policajt môže vnímať skutkový a právny základ podaného trestného oznámenia inou optikou ako podozrivý. Navyše ak zákonodarca podľa § 69 ods. 1 Tr. por. priznáva právo nazerať do vyšetrovacieho spisu oznamovateľovi, potom neexistuje legitímny a racionálny dôvod, prečo podozrivému, de lege ferenda, nepriznať rovnaké procesné právo aj podozrivému, voči ktorému je vedené predmetné trestné konanie.

Rovnako neexistuje ani žiadny legitímny a racionálny dôvod, pre ktorý by nebolo možné, de lege ferenda, priznať podozrivému právo žiadať kópiu jeho výsluchu, keďže procesný status podozrivého, na rozdiel od oznamovateľa či svedka je odlišný, pretože výpoveď podozrivého v ďalších štádiách trestného konania nemusí byť autentická a dokonca ani pravdivá, čo by legitimovalo odopretie tohto práva.

Záver

Na záver možno konštatovať, že súčasné procesné postavenie podozrivej osoby v trestnom konaní, a to vzhľadom na okruh a účinky procesných opatrení (úkonov), ktoré možno voči tejto osobe uplatniť, nezodpovedá okruhu procesných práv, ktoré zákonodarca priznáva podozrivému. Možno teda konštatovať, že doposiaľ nebol dosiahnutá požadovaná a očakávaná rovnováha medzi procesnými povinnosťami a procesnými právami podozrivej osoby.

Z uvedeného dôvodu je preto namieste *de lege ferenda*:

1. *normatívne ukotvenie legálnej definície (procesnej charakteristiky) po-*

dozrivého v Trestnom poriadku, pričom do úvahy prichádzajú dve eventuality spočívajúce v normatívnom ukotvení tejto legálnej definície, zo systémového hľadiska, vo výkladových pravidlách obsiahnutých v ust. § 10 Tr. por., kde je normatívne ukotvená aj legálna definícia subjektov či procesných strán trestného konania alebo v rámci štvrtého dielu, druhej hlavy, Trestného poriadku, kde sú enumerované jednotlivé procesné práva a povinnosti jednotlivých subjektov trestného konania. Z legislatívno-technického hľadiska potom do úvahy prichádzajú rovnako dve eventuality normatívneho ukotvenia definície podozrivého v Trestnom poriadku, a to buď vo forme generálnej klauzuly,⁶ alebo vo forme enumerácie jednotlivých procesných situácií či procesných oprávnení, ktoré sa podozrivému priznávajú.⁷ Eventualita definičného vymedzenia podozrivého, vo forme generálnej klauzuly, poskytuje de lege ferenda väčšiu dynamiku na modifikáciu – rozširovanie procesných situácií – opatrení, uplatnených voči podozrivému.

2. normatívne ukotviť procesnú povinnosť OČTK rozhodnúť o tom, že určitá osoba nadobúda procesný status podozrivého v trestnom konaní. A to vo forme opatrenia – úradného záznamu, ktorý by sa zakladal do vyšetrovacieho spisu. V tejto súvislosti by bolo povinnosťou policajta, najneskôr na začiatku prvého výsluchu či začiatku iného procesného opatrenia (úkonu) realizovaného voči podozrivému, doručiť tejto osobe alebo jeho obhajcovi, ktorého si zvolil, opis tohto rozhodnutia aj dozorovému prokurátorovi.

3. priznať podozrivému nasledujúci katalóg procesných práv:

- právo vyjadriť sa ku všetkým skutočnostiam, ktoré odôvodňujú podozrenie voči nemu;
- právo odoprieť vypovedať;
- právo robiť návrhy na vykonanie dôkazov;
- právo nahliadať do vyšetrovacieho spisu;
- právo zvoliť si obhajcu a žiadať, aby bol vypočutý v jeho prítomnosti;
- právo žiadať o poskytnutie odpisu o jeho výsluchu;
- právo zúčastniť sa vyšetrovacích úkonov a klásť vypočúvaným osobám otázky;
- právo na doručenie odpisu rozhodnutia o tom, že je podozrivý zo spáchania trestného činu;
- právo byť informovaný o tom, že sa podozrenie voči nemu rozplynulo;

⁶ *Podozrivým* je osoba, u ktorej zistené skutočnosti nasvedčujú tomu, že táto osoba spáchala trestný čin.

⁷ *Podozrivým* je osoba, ktorá sa mala podľa trestného oznámenia iného podnetu alebo zistených skutočností dopustiť trestného činu alebo osoba pristihnutá pri trestnom čine, zadržaná pri páchaní trestného činu alebo bezprostredne po ňom alebo zastihnutá na úteku.

LITERATÚRA

1. ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I. § 1 – 95*; Bratislava: C. H. BECK, 2021.
2. ČOPKO, P., ROMŽA, S. *Obhajoba obvineného v prípravnom konaní*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018.
3. IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné II*. Wolters Kluwer: Bratislava 2017.
4. LACIAK, O. *Právo na obhajobu a jeho podoby v trestnom konaní*. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2019.
5. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/13/EÚ z 22. mája 2012.
6. Uznesenie NS SR, z 12. augusta 2014, sp. zn.: 2Tdo 34/2014.
7. ÚS 17/1999; I. ÚS 44/1999; I. ÚS 54/02; II. ÚS 34/99.

Kontaktné údaje autora

prof. JUDr. Sergej Romža, PhD.

Katedra trestného práva

Právnická fakulta Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

sergej.romza@upjs.sk

INŠTITÚTY ZAČATIA TRESTNÉHO STÍHANIA A VZNESENIA OBVINENIA AKO PROCESNÉ ZÁRUKY PRÁV A SLOBÔD OSÔB ZÚČASTNENÝCH NA TRESTNOM KONANÍ¹

INSTITUTIONS OF INITIATION OF CRIMINAL PROSECUTION AND INDICTMENT AS PROCEDURAL GUARANTEES OF THE RIGHTS AND FREEDOMS OF PERSONS INVOLVED IN CRIMINAL PROCEEDINGS

prof. JUDr. Peter Polák, PhD.

Ústav verejného práva, Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy

Abstrakt: Uplatňovanie inštitútov „začatia trestného stíhania“ a „vznesenia obvinenia“ je spojené s viacerými problémami. Ide o problémy súvisiace s včasným uplatňovaním inštitútu vznesenia obvinenia, problémy vzťahujúce sa na formu rozhodnutia o dočasnom odložení vznesení obvinenia, problémy súvisiace s potrebou opakovania výsluchov svedkov vypočutých po začatí trestného stíhania, ale pred vznesením obvinenia, ako aj o problémy súvisiace s použitím dôkazov v konaní na súde získaných za takýchto podmienok v prípravnom konaní. Príspevok obsahuje názory na tieto problémy najmä z hľadiska ich možného riešenia, ako aj z hľadiska systémovej novej úpravy týchto inštitútov.

Kľúčové slová: začatie trestného stíhania, vznesenie obvinenia, problémy súvisiace s uplatňovaním inštitútu začatia trestného stíhania a vznesenie obvinenia, nová úprava začatia trestného stíhania a vznesenia obvinenia

Abstract: The application of the institutes of „initiation of prosecution“ and „bringing charges“ is associated with several problems. These include problems relating to the timely application of the institution of indictment, problems relating to the form of the decision on the temporary postponement of indictment, problems relating to the need to re-examine witnesses interviewed after the initiation of the prosecution but before indictment, and problems relating to the use of evidence in court proceedings obtained under such conditions in the preparatory proceedings. The paper contains opinions on these problems, especially from the point of view of their possible solution, as well as from the point of view of the systemic new regulation of these institutes.

Key words: initiation of criminal prosecution, bringing charges, problems related to the application of the institute of initiation of criminal prosecution and bringing charges, new regulation of initiation of criminal prosecution and bringing charges

¹ Tento príspevok je podporovaný Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0644.

Úvod

Spoločenská závažnosť a dôsledky, ktoré sú spojené so začatím trestného stíhania podľa § 199 ods. 1 Trestného poriadku (zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, v znení neskorších predpisov, ďalej len „Trestný poriadok“ alebo „TP“), bezprostredne súvisia s vykonaním úkonov, ktoré zasahujú do práv občanov zaručených v čl. 17 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky (ústava č. 460/1992 Zb. Ústava SR v znení neskorších ústavných zákonov, ďalej len „ústava“), ktorý stanovuje, že „nikoho nemožno stíhať alebo pozbaviť slobody inak ako z dôvodov a spôsobom, ktorý ustanoví zákon“. Z týchto dôvodov zákonodarca zveril oprávnenie začať trestné stíhanie len určitým subjektom, teda štátnym orgánom, ktoré pri výkone svojej právomoci musia dodržiavať zákonom stanovený postup. To znamená, že začať trestné stíhanie možno len vtedy, ak sú splnené zákonom (Trestným poriadkom) stanovené podmienky.

Trestné stíhanie tvorí zásadné predpoklady na vznesenie obvinenia („*conditio sine qua non*“), ktoré sa spravidla vykonáva v priebehu ďalšej fázy prípravného konania. Úlohou začatia trestného stíhania v prvotnej fáze prípravného konania je zabezpečiť, aby sa v odôvodnených prípadoch bez meškania začalo trestné stíhanie, a jednak aby sa zabránilo začatiu trestného stíhania v prípade, keď na to nie sú zákonné dôvody.² **Inštitút začatia trestného stíhania je teda nevyhnutným predpokladom úspešného boja s kriminalitou a zároveň spolu s inštitútom vznesenia obvinenia tvoria významnú záruku, že občania nebudú bezdôvodné stíhaní, čím sa zároveň napĺňa jedna zo základných zásad trestného konania, a to zásada stíhania len zo zákonných dôvodov a zákonným spôsobom (§ 2 ods. 1 Trest. poriadku).** Podstatný význam vznesenia obvinenia spočíva hlavne v tom, že trestné stíhanie sa začína viesť proti určitej osobe za určitý skutok, ktorý je posúdený ako trestný čin. Nutnou podmienkou na vznesenie obvinenia je nepochybne predchádzajúce začatie trestného stíhania pre trestný čin, ktoré alebo časovo predchádza vzneseniu obvinenia, alebo je súbežné so vznesením obvinenia.

Uplatňovanie oboch inštitútov je spojené s viacerými problémami. Ide o problémy súvisiace s včasným uplatňovaním inštitútu vznesenia obvinenia, problémy vzťahujúce sa na formu rozhodnutia o dočasnom odložení vznesení obvinenia, problémy súvisiace s potrebou opakovania výsluchov svedkov vypočutých po začatí trestného stíhania, ale pred vznesením obvinenia, ako aj o problémy súvisiace s použitím dôkazov získaných za takýchto podmienok v prípravnom konaní v konaní na súde. Okrem toho sa možno u časti odbor-

² Ivor, J., Polák, P., Záhora, J. *Trestné právo procesné II. Priebeh trestného konania*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, s. 43 a 44.

nej verejnosti stretnúť s názormi, že systém inštitútu začatia trestného stíhania a inštitútu vznesenia obvinenia je príliš byrokratický a že negatívne ovplyvňuje efektívnosť trestného konania. To sa odrazilo aj v tom, že existujú pokusy tento problém riešiť príslušnými legislatívnymi zmenami. V nasledujúcom texte sú preto uvedené názory na tieto problémy najmä z hľadiska ich možného riešenia, ako aj z hľadiska systémovej novej úpravy týchto inštitútov.

1. Právna úprava inštitútov „začatia trestného stíhania“ a „vznesenia obvinenia“, ako aj s nimi spojené teoretické a aplikačné problémy

Zákonné podmienky na začatie trestného stíhania sú upravené v § 199 Trestného poriadku. Trestné stíhanie začína policajt (§ 10 ods. 7 TP) na základe trestného oznámenia, resp. na základe iného podnetu, z ktorého vyplývajú skutočnosti odôvodňujúce začatie trestného stíhania (§ 199 ods. 2 TP), a to spravidla vydaním uznesenia o začatí trestného stíhania, avšak ak v predmetnej veci nie je dôvod na postup podľa § 197 ods. 1 a 2 Trest. poriadku (odovzdanie veci správne orgánu na prejednanie priestupku, odloženie veci z dôvodu neprípustnosti alebo neúčelnosti trestného stíhania alebo ak zanikla trestnosť činu, odmietnutie veci). Trestné stíhanie je oprávnený začať aj prokurátor, a to v rovnakom rozsahu ako policajt. Ak by v predmetnej veci hrozilo nebezpečenstvo z omeškania, môže sa trestné stíhanie začať vykonaním neopakovateľného úkonu (§ 10 ods. 17 Trest. poriadku) alebo neodkladného úkonu (§ 10 ods. 16 Trest. poriadku). Rovnako možno trestné stíhanie začať aj vykonaním zaisťovacieho úkonu. Týmto úkonom sa spravidla rozumie zadržanie podozrivej osoby (§ 85 TP), výzva na vydanie veci (§ 89a TP), odňatie veci (§ 90 TP) alebo prevzatie zaistenej veci (§ 92 TP) a pod. Následne po vykonaní takéhoto úkonu policajt vydá uznesenie o začatí trestného stíhania, vo výrokovej časti ktorého uvedie, akým konkrétnym úkonom a ktorým dňom bolo trestné stíhanie začaté. Z rovnakého dôvodu môže začať trestné stíhanie aj policajt, ktorý v predmetnej veci nie je miestne príslušný, pričom zákon mu ukladá povinnosť do troch dní odovzdať vec príslušnému policajtovi spolu s uznesením o začatí trestného stíhania. Trestné stíhanie možno začať jedným uznesením o viacerých skutkoch. Ak sa tak urobí, označenie týchto skutkov v uznesení musí byť jednoznačné, aby nedošlo k ich zámene.

Podobne je to aj v prípade, ak trestný čin nespáchal jeden páchatel'. Je tu možné vydať spoločné uznesenie proti viacerým osobám, ktoré majú byť spoločne stíhané v tej istej veci, ale iba za predpokladu, že tomu nebráni záujem vyšetrovania. V prípade, ak sa začalo trestné stíhanie o skutku, ktorého sa dopustili viacerí páchatelia a obvinenie sa vznesie uznesením proti každému

osobitne, nie je potrebné znovu v takom prípade jednotlivo začínať trestné stíhanie.

Pri vznesení obvinenia môže nastať aj situácia, že policajt bude mať iný právny názor na kvalifikáciu trestného činu, než ako bol tento skutok kvalifikovaný pri vydaní uznesenia o začatí trestného stíhania. V takomto prípade sa s uvedenou skutočnosťou policajt musí v odôvodnení uznesenia o vznesení obvinenia vysporiadať. Keďže totožnosť skutku zostáva v takomto prípade zachovaná, postačí, ak policajt v odôvodnení uznesenia o vznesení obvinenia stručne odôvodní zmenu kvalifikácie. V odôvodnení zmeny uvedie, prečo pôvodná trestnoprávna kvalifikácia nie je správna a dôvody použitia novej trestnoprávnej kvalifikácie.

Uznesenie o začatí trestného stíhania podľa § 199 ods. 1 Trestného poriadku má v určitom slova zmysle voči uzneseniu o vznesení obvinenia podľa § 206 ods. 1 Trestného poriadku špecifické postavenie. Obidve rozhodnutia sú rozhodnutím o tom istom skutku, avšak s tým rozdielom, že uznesenie podľa § 206 ods. 1 Trestného poriadku konkretizuje už aj osobu páchatela, takže obvineného sa priamo dotýka až toto rozhodnutie.³

Ak sú splnené podmienky na začatie trestného stíhania a páchatel skutku nie je známy, netvorí to prekážku začatia trestného stíhania a v takomto prípade sa vedie trestné stíhanie, tzv. vo veci. Obvinenie sa vznesie následne po tom, čo na podklade zistených skutočností je dostatočne odôvodnený záver, že trestný čin spáchala určitá osoba. Na základe uvedeného možno konštatovať, že pri začatí trestného stíhania môžu nastať dva spôsoby konania, a to:

1. sú splnené zákonné predpoklady na začatie trestného stíhania (§ 199 ods. 1 TP) a na podklade trestného oznámenia je dostatočne odôvodnený záver, že trestný čin spáchala určitá osoba (§ 206 ods. 1 TP). V takomto prípade policajt vydá spoločné uznesenie o začatí trestného stíhania a vznesení obvinenia. Teda o vznesení obvinenia a začatí trestného stíhania možno rozhodnúť jedným uznesením.
2. sú splnené zákonné predpoklady na začatie trestného stíhania (§ 199 ods. 1 TP) a z trestného oznámenia nevyplýva dostatočne odôvodnený záver, že trestný čin spáchala určitá osoba. V takom prípade sa začne trestné stíhanie pre trestný čin, tzv. vo veci. Obvinenie sa vznesie až potom, ak na podklade zistených skutočností po začatí trestného stíhania bude dostatočne odôvodnený záver, že trestný čin spáchala určitá osoba (§ 206 ods. 1 TP).

Vznesením obvinenia sa v nijakom prípade nevyjadruje vina obvineného. Nejde ani o rozhodnutie o tom, že táto osoba trestný čin spáchala, ale obvi-

³ Perhács, Z. Začatie trestného stíhania a vznesenie obvinenia. In: *Justičná revue*, 59, 2007, č. 11, s. 1409.

nením sa vyjadruje iba vyšší stupeň pravdepodobnosti, že konkrétna osoba je páchatelom skutku, v ktorom sa vidí trestný čin. Takýto záver nie je konečný a nemusí byť ani hodnoverný.⁴ Vyšetrowanie v tomto okamihu ešte stále pokračuje, pretože je potrebné objasniť a dokázať všetky právne významné okolnosti tvoriace predmet dokazovania (§ 119 ods. 1 TP), a to so zreteľom na osobu páchatela, ako aj so zreteľom na konkrétny trestný čin. Obvinený má možnosť vyjadriť sa k predmetu obvinenia, navrhovať dôkazy a pod.

Trestný poriadok nám určuje aj výnimky, keď policajt nie je povinný vzniesť obvinenie, aj napriek tomu, že je dostatočne odôvodnený záver, že trestný čin spáchala určitá osoba. Takáto výnimka je upravená v ustanovení § 205 Trestného poriadku a ide o inštitút dočasného odloženia vznesenia obvinenia. Účelom tohto inštitútu je najmä motivovať členov organizovaných skupín, zločineckých skupín alebo teroristických skupín, aby ukončili činnosť v týchto skupinách a aby orgánom činným v trestnom konaní a súdom poskytovali informácie o trestných činoch páchaných týmito skupinami, ako aj o členoch týchto skupín.⁵

Na to, aby sa mohol tento inštitút uplatniť v praxi, musia byť splnené nasledujúce zákonné podmienky:

1. vnesenie obvinenia by podstatne sťažilo objasnenie korupcie, trestného činu založenie, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny alebo teroristickej skupiny, alebo zločinu spáchaného organizovanou skupinou, zločineckou skupinou alebo teroristickou skupinou,
2. spolupracujúca osoba, ktorá je sama páchatelom trestného činu, sa významnou mierou podieľa na objasnení alebo zistení páchatelov uvedených trestných činov,
3. spolupracujúca osoba nie je organizátorom, návodcom alebo objednávateľom trestného činu, na objasnení ktorého sa podieľa (§ 205 ods. 1 TP).

O aplikácii tohto inštitútu v praxi sa nevydáva uznesenie, ale policajt o ňom vyhotoví iba záznam (§ 205 ods. 2 TP), na ktorý potrebuje predchádzajúci súhlas prokurátora. V ďalšom priebehu trestného stíhania má tzv. spolupracujúca osoba postavenie svedka, ktorý prispieva k odhaleniu stanovených trestných činov, prípadne k usvedčeniu ich páchatelov. Ak pominú dôvody, pre ktoré bolo dočasné odložené vznesenie obvinenia, prokurátor dá policajtovi pokyn, aby bez meškania vzniesol obvinenie (§ 205 ods. 3 TP).

⁴ Ivor, J., Polák, P., Záhora, J. *Trestné právo procesné II. Priebeh trestného konania*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, s. 46 a 47.

⁵ Ivor, J., Polák, P., Záhora, J. *Trestné právo procesné II. Priebeh trestného konania*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, s. 52.

V tejto súvislosti vzniká otázka, prečo zákonodarca upravil rozhodovanie o dočasnom odložení vznesení obvinenia takýmto spôsobom. Svojím spôsobom ide o významné rozhodnutie, veď policajt sa tu ako orgán činný v trestnom konaní fakticky dostáva ako keby do rozporu so zásadou oficiality (§ 2 ods. 6 TP). Záznam, ktorý v tomto prípade supluje určitý druh rozhodnutia, nemožno zaradiť do žiadnej kategórie foriem rozhodnutí, ale ide skôr o formu fixácie procesného úkonu. V prípade záznamu o dočasnom odložení vznesenia obvinenia by sa mohlo eventuálne hovoriť ako o opatrení, čo je neformálne ústne alebo písomné rozhodnutie technicko-organizačnej alebo operatívnej povahy (§ 10 ods. 18 TP). To však nie je v súlade s procesným charakterom tohto záznamu, pretože rozhodnutím o dočasnom odložení vznesenia obvinenia sa vytvára nový trestno-procesný vzťah, ktorý sa dotýka aj práv a povinností osoby, ktorej by bolo obvinenie vznesené, ak by nebolo rozhodnuté o jeho dočasnom odložení. Z uvedeného vyplýva, že procesný úkon týkajúci sa dočasného odloženia vznesenia obvinenia má charakter procesného rozhodnutia a vzhľadom na jeho závažnosť by mala byť predpísaná forma, či už uznesenia (§ 176 – § 180 TP) alebo príkazu (§ 181 a § 182 TP). V prípade rozhodnutia vo forme uznesenia, by však bolo na mieste, aby proti takému uzneseniu nebola prípustná sťažnosť. V každom prípade však riešenie naznačeného problému stojí za úvahu, a to aj preto, lebo zákonodarca sa k tejto otázke v dôvodovej správe návrhu Trestného poriadku vôbec nevyjadruje.

Po vznesení obvinená má spolupracujúca osoba právne postavenie obvineného a vo vzťahu k nej možno použiť ďalšie trestno-procesné inštitúty ako zastavenie trestného stíhania (§ 215 ods. 3 TP), podmienčné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného (§ 218 TP), prerušenie trestného stíhania (§ 228 ods. 3 TP) alebo mimoriadne zníženie trestu odňatia slobody podľa § 39 ods. 2 písm. e/ Trestného zákona (zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, ďalej len „Trestný zákon“ alebo „TZ“).

Trestný poriadok umožňuje vzniesť obvinenie aj proti osobe, u ktorej nemožno hodnoverne zistiť totožnosť. Pre lepšiu identifikáciu takejto osoby a hlavne kvôli tomu, aby sa nezamenila s inou osobou, sa podľa ustanovenia § 207 Trestného poriadku môžu k uzneseniu o vznesení obvinenia prikladať jej daktyloskopické odtlačky, obrazové záznamy, prípadne údaje o vonkajšom meraní tela a zvláštnych telesných znameniach. Namiesto osobných údajov sa smie v uznesení o vznesení obvinenia uvádzať aj prezývka takejto osoby alebo podrobný opis. Ak sa v priebehu vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania zistí totožnosť obvineného alebo vyjde najavo, že údaje o totožnosti obvineného sú iné, ako je uvedené v uznesení o vznesení obvinenia, policajt je povinný upo-

vedomiť o tom obvineného a túto skutočnosť vyznačí v zápisnici.⁶ Rovnopis tejto zápisnice sa do 48 hodín doručuje prokurátorovi, a ak je obvinený vo väzbe aj súdu, ktorý o väzbe rozhodol, ústavu v ktorom obvinený väzbu vykonáva, ako aj obhajcovi obvineného (zvolený, ustanovený). Úkony, ktoré boli vykonané pred zistením pravej totožnosti obvineného, nie je potrebné opakovať (§ 207 ods. 2 TP).

Ak policajt v priebehu vyšetrovania zistí, že na trestné stíhanie páchatela je potrebný súhlas poškodeného, vzhľadom na ustanovenie § 211 Trestného poriadku, policajt vyžiada od poškodeného súhlas na takéto trestné stíhanie, a ak už trestné stíhanie bolo začaté, vyžiada od poškodeného súhlas na pokračovanie v trestnom stíhaní. Pred vznesením obvinenia policajt dbá na to, aby vzťahy medzi páchatelom a poškodeným s poukázaním na ustanovenie § 211 Trestného poriadku boli bez zbytočných prieťahov náležite zistené a aby k trestnému stíhaniu dochádzalo len po vyjadrení poškodeného, ak takéto vyjadrenie je potrebné. Ako však tomuto ustanoveniu treba rozumieť? Je tu súvislosť so vznesením obvinenia? Určite áno. Potrebné a zároveň aj autoritatívne vysvetlenie v tomto zmysle poskytuje text učebnice Trestného práva procesného. „V teórii sa právo poškodeného súhlasí s trestným stíhaním nazýva tiež dispozičné právo. Toto dispozičné právo poškodeného sa môže uplatniť len vtedy, ak je splnená tak jeho hmotnoprávna podmienka, ako aj procesnoprávna podmienka. Hmotnoprávnou podmienkou je, že trestné stíhanie sa týka určitých v zákone striktnie vymenovaných trestných činov (§ 211 ods. 1 TP. Procesnoprávnou podmienkou je, že trestné stíhanie sa týka toho, kto je vo vzťahu k poškodenému osobou, voči ktorej by mal poškodený ako svedok právo odoprieť svoju výpoveď, teda vtedy, ak by poškodený ako svedok svojou výpoveďou spôsobil nebezpečenstvo trestného stíhania svojmu príbuznému v priamom rade (tzn. predkovi, potomkovi), svojmu súrodencovi, osvojiteľovi, manželovi alebo druhovi, alebo iným osobám v rodinnom alebo obdobnom pomere, ktorých ujmu by právom pociťoval ako ujmu vlastnú. (§ 130 ods. 2 TP).“⁷

Za určitých okolností, môže orgán činný v trestnom konaní začať trestné stíhanie alebo v ňom pokračovať aj napriek tomu, že súhlas poškodeného k trestnému stíhaniu nebol daný a ide o striktnie vymenované trestné činy v ustanovení § 211 ods. 1 Trestného poriadku. Je to vtedy, ak takýmto trestným

⁶ Hoci to zákonodarca výslovne neuvádza a ani o tejto otázke sa nevyjadruje v dôvodovej správe k Trest. poriadku, logicky možno odvodiť, že pôjde o zápisnicu o výsluchu obvineného – poznámka autora.

⁷ Ivor, J., Polák, P., Záhora, J. *Trestné právo procesné I. Všeobecná časť*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, s. 293.

činom bola spôsobená smrť, alebo ak takýmto trestným činom bola spôsobená škoda štátu, obci, vyššiemu územnému celku, právnickej osobe s majetkovou účasťou štátu (napr. štátny podnik) alebo právnickej osobe, ktorá hospodári s verejnými financiami (napr. zdravotná poisťovňa). V takomto prípade, ako už bolo uvedené, zákon umožňuje orgánom činným v trestnom konaní začať trestné stíhanie alebo v ňom pokračovať, aj keď ide o trestné činy, ktoré bez súhlasu poškodeného nie je možné prejednať (§ 211 ods.2 TP).

Poškodený svoj súhlas s trestným stíhaním oznámi buď písomne, napr. tak, že napíše list a ten doručí prokurátorovi alebo policajtovi, ktorý je príslušný v predmetnej veci konať, alebo ho oznámi ústne do zápisnice počas svojho výsluchu pred orgánom činným v trestnom konaní. Poškodený má právo svoj súhlas s trestným stíhaním výslovným vyhlásením vziať kedykoľvek späť, a to až dovtedy, kým sa odvolací súd neodoberie na záverečnú poradu (§ 212 ods. 2 TP).

Ak nastane situácia, že poškodený odoprie dať súhlas k trestnému stíhaniu alebo ho vezme späť, možno ho znovu udeliť len vtedy, ak z okolností prípadu bude zrejmé, že odopretie alebo späťvzatie bolo urobené v tiesni pod vplyvom vyhrážky, nátlaku, odkázanosti alebo podriadenosti. O prípustnosti znovu udelenia súhlasu rozhoduje ten orgán činný v trestnom konaní, ktorý v tom čase v predmetnej veci konaná. V tejto súvislosti existuje ešte ďalšia možnosť, ktorá určuje, že ak je z okolností prípadu nesporné, že súhlas nebol daný alebo znovu udelený iba preto, lebo poškodený bol v tiesni alebo bol vystavený vyhrážkam, nátlaku, bol v závislosti alebo podriadenosti, platí prezumpcia, že súhlas bol udelený. Aj v tomto prípade je potrebné, aby orgán činný v trestnom konaní, ktorý vo veci práve koná, rozhodol, či prezumpcia udelenia súhlasu poškodeného platí (§ 212 ods. 3, 4, 5 Trest. poriadku). Ako to konkrétne urobí, to je otázka. No najpravdepodobnejší sa javí postup, že orgán činný v trestnom konaní sa s touto okolnosťou vysporiada priamo v odôvodnení samotného uznesenia o vznesení obvinenia. Samostatné rozhodnutie, že platí prezumpcia udelenia súhlasu poškodeným, neprichádza do úvahy.⁸

Nepochybne v súvislosti s obvinením stojí za zmienku spomenúť aj sebaobviňovanie ako samostatný dôvod na vznesenie obvinenia. Tu treba vyriešiť otázku, či sebaobviňovanie je dostatočným dôvodom na vznesenie obvinenia, alebo nie. Nepochybne, ak sebaobviňovanie, respektíve priznanie, bolo urobené v rámci nejakého procesného úkonu, napr. pri výsluchu obvineného, možno naň pozeráť ako na jeden z dôvodov vznesenia obvinenia. V opačnom prípade je nutné ho považovať ako trestné oznámenie a nemôže byť braný ako jedi-

⁸ Ivor, J., Polák, P., Záhora, J. *Trestné právo procesné I. Všeobecná časť*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, s. 294 a 295.

ný podklad pre rozhodnutie o vznesení obvinenia a orgány činné v trestnom konaní sú povinné postupovať v zmysle vyhládávacej zásady (§ 2 ods.10 TP) a zistiť skutkový stav tak, aby o ňom neboli dôvodné pochybnosti.⁹

Policajt je povinný vzniešť obvinenie **bez meškania**, ak je na podklade trestného oznámenia alebo zistených skutočností po začatí trestného stíhania dostatočne odôvodnený záver, že trestný čin spáchala určitá osoba (§ 206 ods. 1 TP). Teda ak vzniknú na to dôvody, policajt o tom rozhodne vydaním uznesenia o vznesení obvinenia. To, kedy takéto rozhodnutie bolo urobené, treba chápať tak, že ide o deň, respektíve moment, keď policajt prejavil úmysel osobu stíhať ako obvineného, pričom trestno-procesné účinky vznikajú až v momente vydania uznesenia o vznesení obvinenia. Pojem „bez meškania“ tu treba chápať ako neprípustnosť akéhokoľvek zámerného alebo aj prípadného neúmyselného vyčkávania.

Samozrejme, že v praxi určité omeškanie pri vznesení obvinenia môže nastať, a to aj v prípade, ak sa policajt čo najviac snaží postupovať v zmysle zákona. Také omeškanie môže nastať z dôvodu, že policajt má iný právny názor na vec ako prokurátor, prípadne vzniknú prieťahy o príslušnosť, čo môže byť podľa viacerých právnych názorov ospravedlniteľné, pretože to dopredu nie je možné eliminovať.¹⁰ Neospravedlniteľné by bolo v prípade, že policajt začne trestné stíhanie, napr. pre trestný čin vraždy podľa § 145 Trestného zákona, a súčasne by nevzniesol obvinenie konkrétnej osobe aj napriek tomu, že dôkazná situácia odôvodňuje záver, že trestný čin spáchala táto osoba. Policajt by v uvedenom prípade konal v rozpore s ustanovením § 206 ods. 1 Trest. poriadku, keďže v spomínanom ustanovení sa výslovne uvádza, že „...policajt vydá bez meškania uznesenie o vznesení obvinenia...“. V praxi to znamená, že policajt by z „priveľkej opatrnosti“ začal trestné stíhanie iba vo veci aj napriek tomu, že sú splnené podmienky aj na vznesenie obvinenia a po začatí trestného stíhania by vykonal procesný úkon, napr. výsluch svedka, prípadne by pribral znalca bez toho, aby vznesol obvinenie konkrétnej osobe. Takéto počínanie policajta môže spôsobiť procesný problém, ktorý môže mať vplyv na priebeh trestného konania, a to nielen z hľadiska možného porušenia práv na obhajobu, ale aj na efektívnosť a rýchlosť konania. Takéto úkony by nemali byť platné a v konaní pred súdom použiteľné, pretože ak je dostatočne odôvodnený záver, musí byť bez meškania vznesené obvinenie. **Odkladanie, resp. posúvanie vznesenia obvinenia na neskorší čas, hoci sú pre takýto postup splnené podmienky, je určite, tak ako už bolo uvedené, porušením**

⁹ Vojna, P. Vznesení obviňení v čs. přípravném řízení trestním. In: *Právní praxe*, 10, 1988, s. 67.

¹⁰ Vojna, P. Vznesení obviňení v čs. přípravném řízení trestním. In: *Právní praxe*, 10, 1988, s. 52.

ustanovenia § 206 ods. 1 Trest. poriadku a podstatnou chybou prípravného konania, ktoré predchádza rozsudku (§ 321 ods. 1 písm. a/ Trest. poriadku). V súvislosti s tým je vo všeobecnosti možné preto uviesť, že policajt nemôže len tak „ľahkovážne“ vznášať obvinenie konkrétnej osobe, no na druhej strane aj „priveľká opatrnosť“, prípadne otáľanie so vznesením obvinenia, keď sú už na to splnené zákonné podmienky, nie je na mieste. Jedno aj druhé môže mať negatívny vplyv na ďalší priebeh trestného konania.¹¹ Na druhej strane však opačná situácia by nastala vtedy, ak by nebol dostatočne odôvodnený záver, že trestný čin spáchala určitá osoba a policajt by začal iba trestné stíhanie tzv. vo veci podľa § 199 ods. 1 Trest. poriadku. Samozrejme, takáto situácia oprávňuje policajta na vykonanie spomínaných úkonov, pričom tu treba povedať, že neskôr po vznesení obvinenia obhajca obvineného môže žiadať napr. o opätovné vypočutie svedka (R 90/2001).

Tento problém je dosť aktuálny, keďže **súčasná právna úprava zákonných podmienok pre začatie trestného stíhania a vznesenia obvinenia nenúti orgány činné v trestnom konaní dodržiavať „ani literu, ani ducha zákona“**. V aplikačnej praxi je preto, ako už bolo uvedené, bežný jav, že hoci sú pri začatí trestného stíhania splnené zákonné podmienky aj pre súčasné vznesenie obvinenia, orgány činné v trestnom konaní to zámerne nerobia. Takýto postup je diktovaný snahou nerušene vykonať po začatí trestného stíhania procesné úkony bez účasti potenciálneho obvineného, respektíve jeho obhajcu, keďže zákon nepozná lehotu na vznesenie obvinenia po začatí trestného stíhania vo veci. Takýto postup orgánov činných v trestnom konaní je podľa viacerých právnych názorov „zneužívanie inštitútu začatia trestného stíhania vo veci na vznesenie obvinenia, až na čas prakticky po zhromaždení všetkých relevantných dôkazov, čím je znemožnené dotknutej osobe účinne sa brániť, keďže ešte nie je oficiálne obvinenou“. V súčasnosti sa v rámci úvah de lege ferenda hľadajú možnosti riešenia tohto problému. Nasvedčuje tomu aj návrh pomerne rozsiahlej novely Trestného poriadku vypracovanej ministerstvom spravodlivosti a zverejnenej začiatkom septembra 2022. Pokiaľ ide o súvislosť tohto návrhu s inštitútmi začatia trestného stíhania a vznesenia obvinenia, možno uviesť, že sa navrhuje zrušenie inštitútu začatia trestného stíhania vo veci. Prípravné konanie by sa začínalo trestným oznámením alebo iným podnetom, z ktorého vyplýva podozrenie, že sa stal trestný čin. Po začatí prípravného konania by mohol orgán činný v trestnom konaní vykonávať najmä zaisťovacie úkony, ako aj iné úkony, ktoré majú povahu neodkladnosti alebo neopakovateľnosti (napr. aj výsluch svedka). Trestné stíhanie by začí-

¹¹ Perhács, Z. Začatie trestného stíhania a vznesenie obvinenia. In: *Justičná revue*, 59, 2007, č. 11, s. 1408.

nalo vznesením obvinenia konkrétnej osobe v podstate na základe rovnakých právnych podmienok, ako je to podľa platnej úpravy. Tento návrh novely Trestného poriadku však podľa aktuálnych informácií (koniec septembra 2022) nie je zaradený do ďalšieho legislatívneho procesu.

Pokusy riešiť túto situáciu boli však zaznamenané aj oveľa skôr. Konkrétnejšie možno v tejto súvislosti uviesť, že 9. apríla 2008 začala vláda Slovenskej republiky na svojom zasadnutí prerokovávať pomerne rozsiahly návrh novely Trestného zákona a Trestného poriadku, ktorý pripravila pracovná skupina odborníkov Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky. Je všeobecne známe, že rokovanie o tomto bode programu vláda prerušila vzhľadom na vtedy prebiehajúce konanie Ústavného súdu SR, týkajúce sa rozhodovania o otázke, či existencia a činnosť Špeciálneho súdu, ako súčasť sústavy súdov, je v súlade s Ústavou Slovenskej republiky. Nakoniec sa v legislatívnom procese prerokovania tejto novely tak či tak bez uvedenia dôvodov nepokračovalo. Navrhovaná novela Trestného poriadku okrem iných zmien a doplnení predpokladala aj zmenu úpravy podmienok pre vznesenie obvinenia. Podstata navrhovanej zmeny spočívala v tom, aby bol **orgán činný v trestnom konaní v prípade, že sú splnené podmienky na začatie trestného stíhania pre určitý trestný čin a zároveň aj podmienky na vznesenie obvinenia pre tento trestný čin konkrétnej osobe, povinný rozhodnúť nielen o začatí trestného stíhania, ale aj o vznesení obvinenia.**

Predkladateľ tejto nerealizovanej novely Trestného poriadku sa snažil spomínaný problém riešiť **zmenou ustanovenia upravujúceho začatie trestného stíhania (§ 199 ods.1 TP)**, a to tak, že do pôvodného znenia tohto ustanovenia navrhoval vložiť nasledujúci text: „Ak skutočnosti, vyplývajúce z trestného oznámenia, dostatočne overené postupom podľa § 196 ods. 2 Trestného poriadku, týmto postupom zistené alebo zistené použitím dôkazných prostriedkov v súlade so zákonom pred začatím trestného stíhania nasvedčujú, že bol spáchaný trestný čin a súčasne dostatočne odôvodňujú záver, že bol spáchaný určitou osobou, musí policajt súčasne postupovať aj podľa § 206 ods. 1 Trestného poriadku; to neplatí, ak je na odhalenie a usvedčenie páchatel'a potrebné použiť po začatí trestného stíhania postup podľa šiesteho dielu štvrtej hlavy prvej časti (ide o zadržanie zásielok, otvorenie zásielok, zámenu obsahu zásielok, kontrolovanú dodávku a predstieraný prevod – poznámka autora) alebo podľa piatej hlavy prvej časti (ide o sledovanie osôb a vecí, vyhotovovanie obrazových a zvukových záznamov alebo obrazovo-zvukových záznamov, odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky, agenta a o porovnávanie údajov informačných systémoch – poznámka autora) Trestného poriadku. Vykonávanie iných úkonov, na ktorých sa obvinený alebo jeho obhajca môže zúčastniť, je v tomto prípade

do vznesenia obvinenia vylúčené, ak nejde o neodkladný alebo neopakovateľný úkon. Porušenie povinnosti vzniesť obvinenie alebo zákazu vykonávať iné úkony vylučuje možnosť použiť v konaní dôkazy vykonané v rozpore so zákonom do vznesenia obvinenia“.

Na margo spomínaných pokusov novelizovať ustanovenia súvisiace s inštitútnymi začatiami trestného stíhania a vznesenia obvinenia možno konštatovať, že legitimitu navrhovaných zmien nemožno popierať. Sporné je skôr to, či práve tieto navrhované zmeny sú tým najvhodnejším riešením skúmaného problému.

Je pravdou, že podľa súčasnej úpravy a v súlade s trestno-procesnou tradíciou sú inštitúty začatia trestného stíhania a vznesenia obvinenia imanentnou súčasťou prípravného konania a trestného konania vôbec. **Preto možno v našich podmienkach aj vzhľadom na uplatňovanie týchto inštitútov považovať prípravné konanie ako štádium predsúdneho konania stále za značne formálne.** Značná časť trestných procesualistov sa však zhoduje v tom, že táto formálnosť, ktorá sa na jednej strane javí ako byrokratická prekážka dodržania primeranej rýchlosti či pružnosti trestného konania, je na druhej strane významnou procesnou zárukou právnej istoty najmä z hľadiska naplnenia zásady trestného stíhania len zo zákonných dôvodov a zákonným spôsobom.

2. Možnosti použitia dôkazov získaných výsluchmi svedkov v prípravnom konaní pred vznesením obvinenia v ďalších štádiách trestného konania

Podľa súčasne platnej procesnej úpravy možno výsluch osoby v procesnom postavení svedka vykonať najskôr až v prípravnom konaní, to znamená po začatí trestného stíhania podľa § 199 ods. 1 Trestného poriadku. V prípade, že ide o výsluch svedka ako o neodkladný a neopakovateľný úkon, môže sa vykonať aj pred začatím trestného stíhania s tým, že orgán činný v trestnom konaní musí potom bezodkladne vydať uznesenie o začatí trestného stíhania s uvedením, že trestné stíhanie bolo začaté vykonaním výsluchu svedka ako neodkladným a neopakovateľným úkonom (§ 199 ods. 1 TP). Ideálna, takzvané procesne čistá situácia nastáva vtedy, ak sa všetky výsluchy svedka vykonávajú až po tom, čo sa začne trestné stíhanie podľa § 199 ods. 1 Trestného poriadku a súčasne sa vznesie obvinenie konkrétnej osobe podľa § 206 ods. 1 Trestného poriadku. V aplikačnej praxi sa s takouto situáciou možno stretnúť len v menšom počte prípadov. **Vo väčšine prípadov začínajú orgány činné v trestnom konaní trestné stíhanie podľa § 199 ods. 1 Trestného poriadku**

a až následne, po získaní potrebných dôkazov, vznikajú obvinenie konkrétnej osoby podľa § 206 ods. 1 Trestného poriadku. Preto je v aplikačnej praxi pomerne častý jav, že sa v týchto prípadoch vykonávajú výsluchy svedkov po začatí trestného stíhania podľa § 199 ods. 1 Trestného poriadku, takzvané „vo veci“, a teda pred vznesením obvinenia. V takýchto prípadoch sa ale vykonávajú výsluchy svedkov aj po vznesení obvinenia. Je potom bežné, že v prípravnom konaní v tej istej veci je časť svedkov vypočutá po začatí trestného stíhania a časť je vypočutá až po vznesení obvinenia. V tejto súvislosti vzniká v aplikačnej praxi opakovaný problém, či sú dôkazy získané výsluchom svedka (výsluchmi svedkov), vykonaným orgánmi činnými v trestnom konaní v prípravnom konaní v čase po začatí trestného stíhania, ale pred vznesením obvinenia, prípustné ako dôkazy v konaní na súde (napríklad na hlavnom pojednávaní alebo na verejnom zasadnutí).

Základným predpokladom prípustnosti dôkazu aj v ďalšom priebehu trestného konania, respektíve v jeho ďalších štádiách, je získanie dôkazu zákonným spôsobom. Túto požiadavku možno odvodiť zo zmyslu ustanovenia § 119 ods. 2 Trestného poriadku, ako aj zo zásady voľného hodnotenia dôkazov, formulovanej v § 2 ods. 12 Trestného poriadku.

Začatie trestného stíhania podľa § 199 ods. 1 Trestného poriadku je východiskovou podmienkou, ktorá orgánu činnému v trestnom konaní umožňuje vykonávať dokazovanie podľa VI. hlavy Trestného poriadku (VI. hlava Trestného poriadku definuje jednotlivé dôkazné prostriedky vrátane výsluchu svedka a upravuje právne podmienky ich použitia – pozn. autora). V rámci dokazovania je orgán činný v trestnom konaní oprávnený vykonať aj výsluch svedka, a to ku skutku uvedenému v uznesení o začatí trestného stíhania.

Zákonný spôsob výsluchu svedka predpokladá splnenie tak formálnych (procesných) podmienok, ako aj materiálnych (obsahových) podmienok (R 38/2003-I).

Formálne, teda procesné podmienky výsluchu svedka sú upravené príslušnými právnymi predpismi, najmä Trestným poriadkom, konkrétne v ustanoveniach § 127 až 140 a primerane aj § 123 až 126. Splnenie formálnych (procesných) podmienok výsluchu svedka vyžaduje, aby orgán činný v trestnom konaní rešpektoval procesné podmienky ustanovené najmä Trestným poriadkom na vykonanie tohto dôkazného prostriedku (napr. poučenie svedka o jeho právach a povinnostiach, rešpektovanie práva svedka odoprieť výpoveď, zákaz výsluchu a podobne). V tejto súvislosti možno pripomenúť, že ak výsluch svedka nebol vykonaný v súlade s ustanoveniami Trestného poriadku (napríklad bolo opomenuté poučenie svedka), tento nedostatok nemožno napraviť tým, že pri ďalšom výsluchu tohto svedka, ktorý sa realizuje v súlade so zákonom, sa svedok iba odvolá na svoju skoršiu, pro-

cesne chybnú výpoveď, lebo tá ani na hlavnom pojednávaní nemôže poslúžiť ako dôkaz (R 34/1980, R 9/1985, R 81/2003).

Splnenie materiálnych, teda obsahových podmienok výsluchu svedka vyžaduje, aby sa orgán činný v trestnom konaní pri vykonávaní tohto dôkazu zamerlal na zistenie skutočností súvisiacich s objasnením trestného činu. Tu treba zdôrazniť, že výsluch svedkov pred vznesením obvinenia podľa § 206 ods. 1 Trestného poriadku slúži najmä na to, aby sa zistila osoba páchatela skutku, kvalifikovaného ako trestný čin, pre ktorý bolo začaté trestné stíhanie podľa § 199 ods. 1 Trestného poriadku. Splnenie materiálnych (obsahových) podmienok výsluchu svedka po začatí trestného stíhania teda úzko súvisí s ustanovením § 206 ods. 1 Trestného poriadku, ktoré upravuje podmienky vznesenia obvinenia proti konkrétnej osobe zo skutku a trestného činu, pre ktorý sa vedie trestné stíhanie. Základný význam vznesenia obvinenia spočíva v tom, že sa začína vykonávať trestné stíhanie konkrétnej osoby a určuje sa v ňom postavenie tejto osoby ako obvineného. Od okamihu vznesenia obvinenia (nastáva vydaním uznesenia o vznesení obvinenia príslušným orgánom činným v trestnom konaní – pozn. autora) možno vykonať vo vzťahu k obvinenému aj procesné úkony, ktorými sa zasahuje do jeho osobnej slobody. Z týchto dôvodov je nevyhnutné, aby orgán činný v trestnom konaní „na podklade trestného oznámenia alebo zistenia skutočností po začatí trestného stíhania, ktoré dostatočne odôvodňujú podozrenie, že trestný čin spáchala konkrétna osoba“ (§ 206 ods.1 TP) bezodkladne vydal uznesenie o vznesení obvinenia. Odkladanie alebo posúvanie vznesenia obvinenia na neskorší čas, hoci sú už pre takýto postup splnené vyššie uvedené podmienky, je porušením ustanovenia § 206 ods. 1 Trestného poriadku a podstatnou chybou prípravného konania z hľadiska porušenia práva na obhajobu a zásady rovnosti strán, ktoré možno reálne naplniť len v procesnej situácii, keď sa vedie trestné stíhanie proti konkrétnej osobe (ZSP 4/2006).

Na základe uvedených skutočností možno dospieť k záveru, že ak výsluch svedka po začatí trestného stíhania, ale pred vznesením obvinenia, spĺňa spomínané formálne a materiálne podmienky, tak ním získané informácie majú charakter dôkazu získaného zákonným spôsobom. Otázne naďalej však zostáva to, či takto vykonaný výsluch svedka je prípustný aj v súdnom konaní, najmä na hlavnom pojednávaní. Treba opätovne pripomenúť a zdôrazniť, že výsluchy svedkov pred vznesením obvinenia slúžia najmä na zadováženie informácií dôležitých pre to, aby sa zistila osoba páchatela skutku a trestného činu, pre ktorý bolo začaté trestné stíhanie. Preto nie každý výsluch svedka je dôležitý pre ďalšie dokazovanie v súdnom konaní.

Význam vznesenia obvinenia na vykonávanie procesných úkonov, a teda aj na vykonávanie jednotlivých dôkazných prostriedkov, spočíva aj

v tom, že sa ním fakticky určuje predmet trestného konania. Obžalobu totiž možno podať len pre skutok, pre ktorý sa vznieslo obvinenie, a súd môže rozhodovať len o skutku, ktorý je uvedený v obžalobnom návrhu. Podobne ako v prípade začatia trestného stíhania, aj v prípade vznesenia obvinenia je svedok vypočúvaný ku skutku. V praxi nie je neobvyklé, že svedok vypovedajúci k trestnej činnosti obvineného o nej vypovedá komplexne, bez toho, aby dôsledne odlišoval, k akému trestnoprávne relevantnému skutku tak robí.¹²

Podľa judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva majú vnútroštátne justičné orgány postupovať tak, aby v priebehu celého trestného konania bolo minimálne aspoň raz poskytnuté obvinenému právo zaručené článkom č. 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „dohovor“),¹³ teda právo na kontradiktórny postup. Pre spravodlivé súdne konanie tak postačuje, aby bol výsluch svedka vykonaný v prítomnosti obvineného, resp. jeho obhajcu v konaní pred súdom, čím sa tento dôkaz vystavuje kritickej previerke (Van Mechelen a ďalší v. Holandsko, Ludi v. Švajčiarsko). Konzekvenencie z toho vyplývajúce však možno dôsledne uplatniť len v prípade svedkov, ktorí budú v konaní na súde, napríklad na hlavnom pojednávaní, bez problémov vypovedať. Avšak **problematickí sú tí svedkovia, ktorých výpoveď vyplývajúca z výsluchu vykonanom v prípravnom konaní by bola výlučným alebo rozhodujúcim dôkazom a je tu hrozba, že by v konaní na súde vypovedať z nejakých objektívnych dôvodov nemohli vypovedať** (zmena pobytu, odchod do zahraničia, smrť svedka a pod.) alebo by vypovedať zo zákonných dôvodov odmietli (uplatnenie práva odmietnuť výpoveď podľa § 130 ods. 1 Trestného poriadku), alebo by podstatne svoju výpoveď zmenili. V takejto situácii **prichádza do úvahy riešenie predpokladané aj Trestným poriadkom a spočívajúce v tom, že sa zápisnica o výsluchu svedka z prípravného konania v konaní na súde v súlade s ustanovením § 263 Trestného poriadku prečíta**. K takémuto vykonaniu dôkazu však môže prísť v konaní na súde len vtedy, **ak bol výsluch svedka v prípravnom konaní vykonaný zákonným spôsobom z hľadiska formálneho aj materiálneho, teda v súlade s príslušnými ustanoveniami Trestného poriadku, a ak boli dodržané podmienky kontradiktórneho postupu**. Podmienky kontradiktórneho postupu však môžu byť dodržané výlučne len v prípade, ak je výsluch svedka v prípravnom konaní vykonaný po vznesení obvine-

¹² Citované podľa Čentíš, J. – Kolcunová, M. Výsluch svedka v prípravnom konaní a jeho prístupnosť v súdnom konaní. In: *Justičná revue*, 3/2010, s. 350 – 353.

¹³ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd publikovaný v oznámení FMZV ČSFR č. 209/1992 Zb., v znení dopĺňujúcich protokolov (doteraz ich bolo 14) – pozn. Autora.

nia. Len vtedy sa môže reálne uplatniť právo obvineného, respektíve jeho obhajcu podľa § 213 Trestného poriadku zúčastniť sa na výsluchu svedka a mať možnosť sa k nemu vyjadrovať, popierať informácie vyplývajúce z výpovede svedka a klásť mu otázky.¹⁴

V aplikačnej praxi sa polemizuje aj o otázke výsluchu svedka vykonaného pred vznesením obvinenia a potreba jeho zopakovania po vznesení obvinenia v súvislosti s možnosťou odmietnutia obžaloby a vrátenia veci prokurátorovi v rámci preskúmania obžaloby podľa § 241 ods. 1 písm. f) Trestného poriadku, respektíve v rámci predbežného pojednania obžaloby podľa § 244 ods. 1 písm. h) Trestného poriadku. Dôvodom, aby súd odmietol obžalobu a vrátil v jednom aj v druhom prípade vec prokurátorovi, je zistenie závažných procesných chýb v prípravnom konaní, najmä že boli porušené ustanovenia zabezpečujúce práva obhajoby, alebo ak neboli zabezpečené alebo predložené dôkazy, ktoré sú pre rozhodnutie súdu podstatné a ktoré zabezpečené mohli a mali byť. **Významným hľadiskom pri posudzovaní potreby zopakovať výsluch svedka, ktorý bol vypočutý pred vznesením obvinenia, je nesporne, a to aj vzhľadom na uvedené skutočnosti, dôkazná hodnota¹⁵ výsluchu konkrétneho svedka. Ak výsluch svedka (svedkov) nemá pre trestné konanie rozhodujúci význam v podobe usvedčenia alebo vyvinenia obvineného zo spáchania trestného činu (teda ak výpoveď svedka nemá jednoznačný charakter usvedčujúceho alebo oslobodzujúceho dôkazu), je jeho opakovanie po vznesení obvinenia bezpredmetné.**

Trestné kolégium Najvyššieho súdu SR prijalo v tejto súvislosti stanovisko, podľa ktorého platí, že **„ak je výpoveď svedka jediným usvedčujúcim dôkazom alebo vo významnej miere dôkazom rozhodujúcim, o ktorý chce prokurátor, ako nositeľ dôkazného bremena v konaní pred súdom oprieť obžalobu, je nevyhnutné takého svedka vypočuť až po vznesení obvinenia, alebo svedka vypočutého pred týmto úkonom opätovne vypočuť, a tak zachovať právo obvineného na obhajobu v rámci kontradiktórneho postupu.**¹⁶ Zároveň treba v tejto súvislosti uviesť, že v prípade opätovného výsluchu svedka nestačí, ak sa tento svedok iba odvolá na výpoveď z predchá-

¹⁴ Bližšie pozri Čentěš, J. – Kolcunová, M.: Výsluch svedka v prípravnom konaní a jeho prípustnosť v súdnom konaní. In: *Justičná revue*, 3/2010, s. 358 – 361.

¹⁵ Trestnoprávna teória nepracuje v tejto súvislosti s pojmom „dôkazná hodnota“, ale pracuje skôr s pojmom „závažnosť dôkazov“. Závažnosťou dôkazov sa rozumie ich priama alebo nepriama využiteľnosť na zistenie skutkového stavu. Ak obsah dôkazu potvrdzuje alebo vyvracia okolnosť dôležitú pre rozhodnutie veci, je dôkazom závažným. Bližšie pozri Ivor, J., Polák, P., Záhora, J. *Trestné právo procesné I. Všeobecná časť*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, s. 484.

¹⁶ Stanovisko trestnoprávneho kolégia NS SR sp. zn. Tpj 63/2009, prijaté dňa 7. decembra 2009.

dzajúceho výsluchu a tú potvrdí. Svedok musí byť pri opätovnom výsluchu k predmetu výsluchu riadne vypočutý.¹⁷

Rozhodujúcim hľadiskom na posúdenie potreby opakovať výsluch svedka v prípravnom konaní po vznesení obvinenia je nepochybne jeho dôkazná hodnota. Ak výpoveď svedka neprináša pre trestné konanie rozhodujúci význam v podobe usvedčovania obvineného zo spáchania trestného činu, alebo naopak preukazovania jeho nevinu (vrátane preukazovania poľahčujúcich alebo priťažujúcich okolností), je bezpredmetné opakovať jeho výsluch po vznesení obvinenia. Ak ale výpoveď svedka je jediným usvedčujúcim dôkazom alebo vo významnej miere rozhodujúcim dôkazom, o ktorý prokurátor mieni oprieť obžalobu, je nevyhnutné výsluch svedka vykonať aj po vznesení obvinenia, so zachovaním práva obvineného na obhajobu.

Okrem vyššie uvedených hľadísk je nemenej dôležitý postoj obvineného, resp. jeho obhajcu k výsluchu svedka, ktorý bol vykonaný pred vznesením obvinenia. Do úvahy prichádzajú dva varianty. Po prvé, obvinený môže výpoveď svedka (svedkov) akceptovať bez toho, aby žiadal počas celého prípravného konania, vrátane oboznámenia sa s výsledkami vyšetrovania, jeho zopakovanie, alebo po druhé, žiada jeho opakovanie za prítomnosti svojho obhajcu.

V tomto smere je zaujímavý názor formulovaný v jednom z rozhodnutí Ústavného súdu SR (I. ÚS 58/01). Podľa tohto názoru „ak obvinený, respektíve jeho obhajca, nežiada zopakovanie výsluchov svedkov vykonaných pred vznesením obvinenia a ponecháva si tak priestor na svoju obhajobu v konaní pred súdom, je neefektívne zo strany orgánov činných v trestnom konaní duplicitne vykonávať výsluchy svedkov len pre formálne zachovanie práva obvineného na obhajobu“.

Na druhej strane, ak obvinený sám prostredníctvom obhajcu žiada zopakovať výsluchy svedkov, je na úvahe orgánov činných v trestnom konaní, aby posúdili celkovú dôkaznú situáciu, reálnu možnosť vykonať výsluch svedka, nevyhnutnosť tohto úkonu pre efektívnosť dokazovania pred súdom a rozhodli o potrebe vykonať výsluch svedka. V tejto súvislosti treba mať na zreteli, že **vnútroštátne orgány majú postupovať tak, aby v priebehu celého trestného konania bolo minimálne aspoň raz poskytnuté obvinenému právo zaručené čl. 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, a to právo na kontradiktórny postup.** Pre spravodlivé súdne konanie tak postačuje, aby výsluch svedka bol vykonaný v prítomnosti obvineného, resp. jeho obhajcu v konaní pred súdom, čím sa

¹⁷ Bližšie pozri Uznesenie NS SR sp. zn.: 1 Tošs 29/2008.

vystavuje tento dôkaz kritickej previerke. Prokurátor, ako nositeľ dôkazného bremena v konaní pred súdom, musí z hľadiska preukázania zavinenia obvineného vziať do úvahy závažnosť výpovede svedka v prípravnom konaní a existenciu nebezpečenstva, že výsluch svedka pred súdom nebude možné vykonať, napr. z dôvodu zmeny pobytu, odchodu do zahraničia, úmrtia svedka atď. vrátane možnosti podstatnej zmeny výpovede svedka v konaní pred súdom.

Trestnoprávne kolégium Najvyššieho súdu SR preto dospelo k záveru, že odmietnutie obžaloby a vrátenie veci prokurátorovi z dôvodu porušenia práva na obhajobu, ktoré spočíva v nezopakovaní výsluchov svedkov po vznesení obvinenia, **je prísne individuálne** a závisí od okolností konkrétneho prípadu. Zachovanie princípu kontradiktórnosti v prípravnom konaní pri výsluchu svedka je podmienené charakterom úkonu, jeho povahou a významom, ako aj vzťahom obvineného či jeho obhajcu, k vykonanému dôkazu v prípravnom konaní. Obžaloba prokurátora môže byť opretá aj o výpovede svedkov a iné dôkazy vykonané v prípravnom konaní pred vydaním uznesenia o vznesení obvinenia (prípadne pred jeho oznámením), ak tieto výpovede nie sú rozhodujúcim alebo vo významnej miere rozhodujúcim dôkazom usvedčujúcim obvineného.

Na základe vyššie uvedených skutočností trestnoprávne kolégium Najvyššieho súdu SR prijalo za účelom zjednotenia výkladu zákona záver, že „obžaloba v trestnej veci môže byť opretá o výpovede svedkov a iné dôkazy vykonané pred vydaním uznesenia o vznesení obvinenia, prípadne pred oznámením uznesenia o vznesení obvinenia jeho vyhlásením podľa § 206 ods. 1 Trestného poriadku, ak k ich vykonaniu došlo po začatí trestného stíhania „vo veci“ podľa § 199 ods. 1 Trestného poriadku. Ak je ale výpoveď svedka jediným usvedčujúcim dôkazom alebo vo významnej miere rozhodujúcim dôkazom, o ktorý chce prokurátor, ako nositeľ dôkazného bremena v konaní pred súdom, oprieť obžalobu, je nevyhnutné takého svedka vypočuť až po vznesení obvinenia (alebo svedka vypočutého pred týmto úkonom znovu vypočuť), a tak zachovať právo obvineného na obhajobu (právo na kontradiktórny postup). Výnimku z kontradiktórneho postupu predstavujú výpovede svedkov, ktoré majú podľa § 263 ods. 3 písm. b) Trestného poriadku charakter neodkladného alebo neopakovateľného úkonu. Taký charakter majú aj výpovede svedkov mladších ako osemnásť (§ 135 ods. 2 veta druhá TP). Ak obvinený po vznesení obvinenia sám alebo prostredníctvom obhajcu žiada zopakovať výsluchy iných svedkov, je na úvahe orgánov činných v trestnom konaní, aby po posúdení dôkaznej situácie vo veci rozhodli o potrebe vykonať kontradiktórny výsluch svedka. Na spravodlivé súdne konanie a na kritickú previerku výpovede svedka

postačuje, ak je výsluch svedka vykonaný v prítomnosti obvineného alebo jeho obhajcu v konaní pred súdom“ (S 30/2010).

Obžaloba prokurátora sa však môže opierať aj o výsluch svedka (svedkov), ktorý nebol v prípravnom konaní vykonaný kontradiktórnym spôsobom, ale len v prípade, ak tento výsluch nie je rozhodujúcim alebo výlučne jediným dôkazom usvedčujúcim obvineného, a ak existencia iných usvedčujúcich dôkazov z prípravného konania zabezpečuje spoľahlivý podklad ďalšieho konania tak, ako to vyplýva z ustanovenia § 238 ods. 1 Trestného poriadku. Absencia takýchto dôkazov, za súčasného vykonania usvedčujúceho výsluchu svedka nekontradiktórnym spôsobom, odôvodňuje rozhodnutie súdu o odmietnutí obžaloby a vrátení veci prokurátorovi, a to bez ohľadu na pasívny postoj obvineného, prípadne jeho obhajcu, k dôkazom vykonaným v prípravnom konaní.¹⁸

Orgány činné v trestnom konaní musia dbať na to, aby sa zákonne získaný dôkaz nestal dôkazom absolútne neúčinným, ale naopak, aby bol procesné použiteľný v konaní pred súdom. Použiteľnosť dôkazu v konaní pred súdom môže okrem iného zmariť skutočnosť, že výsluch svedka nebol vykonaný kontradiktórnym spôsobom, to znamená pri zachovaní práv obvineného na obhajobu. Dodržiavanie princípu kontradiktórnosti však nie je absolútne. Trestný poriadok aj medzinárodné normy pripúšťajú z tohto princípu výnimky.

Konkrétnu výnimku z kontradiktórneho postupu v konaní pred súdom predstavujú modalities režimu čítania zápisnice o výpovedi svedka uvedené v ustanovení § 263 Trestného poriadku. Aj v prípade, ak nebol obvinený, resp. jeho obhajca prítomný pri výsluchu svedka, **ktorý mal charakter neodkladného alebo neopakovateľného úkonu, nie je nevyhnutné v prípravnom konaní jeho zopakovanie a zápisnica o takom výsluchu môže byť v súlade ustanovením § 263 ods. 3 písm. b) Trestného poriadku v konaní pred súdom prečítaná.** Navyše, obdobne Trestný poriadok v ustanovení § 135 ods. 2, veta druhá, nevyžaduje splnenie podmienok uvedených v § 263 Trestného poriadku v konaní pred súdom, **ak ide o čítanie zápisnice o výsluchu svedka mladšieho ako osemnásť rokov.** Na druhej strane, ak ide o výsluch svedka, ktorý sa po vznesení obvinenia dostáva do postavenia blízkej osoby vo vzťahu k obvinenému podľa § 127 ods. 4, resp. ods. 5 Trestného zákona, v dôsledku čoho nadobúda práva uvedené z § 130 ods. 1, ods. 2 Trestného poriadku, je výsluch takého svedka vykonaný pred vznesením obvinenia pre ďalšie trestné konanie právne neúčinný (§ 263 ods. 4 TP).

¹⁸ Bližšie pozri Čentíš, J. – Kolcunová, M. Výsluch svedka v prípravnom konaní a jeho prípustnosť v súdnom konaní. In: *Justičná revue*, 3/2010, s. 356 – 358.

Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva v zásade nevylučuje prečítanie svedeckej výpovede z prípravného konania v konaní pred súdom, ale na druhej strane kvalifikuje ako porušenie čl. 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru v spojení s čl. 6 ods. 1 Dohovoru spravidla také prípady, v ktorých je odsúdenie založené len na takto vykonanom dôkaze, čo považuje za zneвозмоžnenie uplatnenia zásady kontradiktórnosti v súdnom konaní. Prečítanie výpovede svedka z prípravného konania v konaní na súde teda na jednej strane nemôže byť samo osebe považované za nezlučiteľné s čl. 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru, na druhej strane však použitie takejto výpovede ako dôkazu musí byť zlučiteľné s právami obhajoby, ktorých ochrana je predmetom a účelom čl. 6 Dohovoru, a platí to predovšetkým v prípadoch, keď obvinený nemal príležitosť vypočúvať alebo dať vypočúvať tohto svedka proti sebe, ktorého výpoveď je pred súdom čítaná, v žiadnom predchádzajúcom štádiu trestného konania. K takémuto záveru dospel aj Európsky súd pre ľudské práva, a to napríklad v rozhodnutí *Unterpertinger* proti Rakúsku.¹⁹ A práve takáto situácia nastala aj v konaní napadnutom sťažovateľkou. Konštantná **judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva formuluje stanovisko, podľa ktorého k obmedzeniu práva na obhajobu spôsobom nezlučiteľným s čl. 6 dohovoru dochádza predovšetkým vtedy, keď sa odsúdenie zakladá výlučne alebo v rozhodujúcej miere na výpovedi svedka, ktorého obvinený vo fáze vyšetrovania a ani v súdnom konaní nemal možnosť vypočuť alebo dať vypočuť,** ako napr. v rozhodnutí *Van Mechelen* a ostatní proti Holandsku²⁰ a vo veci *Balšán* proti Českej republike.²¹ V tomto kontexte práva obsiahnuté v čl. 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru sú rozhodovacou praxou Európskeho súdu pre ľudské práva ponímané ako práva obhajoby ako celku, a **judikatúra preto považuje za dostatočné, ak bola možnosť vypočuť sporného svedka poskytnutá aspoň obhajcovi obvineného za predpokladu, že ten disponoval všetkými relevantnými informáciami potrebnými na účinnú realizáciu obhajoby,** napr. rozhodnutia *Verdam* proti Holandsku,²² *Vebiu* proti Českej republike²³ alebo *Kurup* proti Dánsku.²⁴ Právo na výsluch svedka Európsky súd pre ľud-

¹⁹ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 24. novembra 1986 vo veci *Unterpertinger* proti Rakúsku.

²⁰ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 23. apríla 1997 vo veci *Van Mechelen* a ostatní proti Holandsku.

²¹ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 18. júla 2006 vo veci *Balšán* proti Českej republike.

²² Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 31. augusta 1999 vo veci *Verdam* proti Holandsku.

²³ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 26. júla 2003 vo veci *Vebiu* proti Českej republike.

²⁴ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 10. júla 1985 vo veci *Kurup* proti Dánsku.

ské práva interpretuje ako možnosť vyjadriť sa k výpovedi svedka a súčasne možnosť klásť svedkovi otázky, teda ho priamo „vypočúvať“, a to napr. v rozhodnutí Hulki Günes proti Turecku²⁵ alebo v rozhodnutí Atanasov proti Macedónsku.²⁶

V súvislosti s otázkou existencie prekážok objektívneho charakteru brániacich vykonaniu výsluchu svedka v „súdnej sieni“ Európsky súd pre ľudské práva vyslovil názor, že dohovor zaväzuje príslušné orgány, aby využili tie z dostupných spôsobov alternatívneho vykonania výsluchu, ktoré zachovávajú práva obhajoby v čo najširšej miere, a to napr. v rozhodnutí Kachan proti Poľsku.²⁷

Záver

Z analýzy problematiky súvisiacej s procesnými inštitútmi začatia trestného stíhania podľa § 197 ods. 1 Trestného poriadku a vznesenia obvinenia podľa § 206 ods. 1 Trestného poriadku vyplývajúcej z obsahu príspevku je zrejmé, že realizácia týchto procesných inštitútov je v aplikačnej praxi spojená s viacerými problémami. Ide o problémy súvisiace s včasným uplatňovaním inštitútu vznesenia obvinenia, problémy vzťahujúce sa na formu rozhodnutia o dočasnom odložení vznesení obvinenia, problémy súvisiace s potrebou opakovania výsluchov svedkov vypočutých po začatí trestného stíhania, ale pred vznesením obvinenia, ako aj o problémy súvisiace s použitím dôkazov získaných za takýchto podmienok v prípravnom konaní v konaní na súde. Okrem toho sa možno u časti odbornej verejnosti stretnúť s názormi, že systém inštitútu začatia trestného stíhania a inštitútu vznesenia obvinenia je príliš byrokratický a že negatívne ovplyvňuje efektívnosť trestného konania. To sa odrazilo aj v tom, že existujú pokusy tento problém riešiť príslušnými legislatívnymi zmenami. Z textu príspevku je zrejmé, že všetky uvedené aplikačné problémy majú svoje legálne a legitímne riešenie, a to úpravou procesného postupu spravidla uvedeného v judikatúre slovenských súdov, ako aj v judikatúre ESLP. Aj vzhľadom na tieto skutočnosti možno konštatovať, že obidva procesné inštitúty sú napriek kritickým hodnoteniam stále funkčné, schopné zabezpečiť efektívny a hlavne zákonný priebeh trestného konania.

²⁵ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 19. júna 2003 vo veci Hulki Günes proti Turecku.

²⁶ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 19. apríla 2011 vo veci Atanasov proti Macedónsku.

²⁷ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 3. novembra 2009 vo veci Kachan proti Poľsku.

LITERATÚRA

1. ČENTĚŠ, J. – KOLCUNOVÁ, M. Výsluch svedka v prípravnom konaní a jeho prípustnosť v súdnom konaní. In: *Justičná revue*, 3/2010.
2. IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I. Všeobecná časť*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, 596 s. ISBN 978-80-571-0332-5.
3. IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné II. Priebeh trestného konania*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, 496 s. ISBN 978-80-571-0334-9.
4. PERHÁCS, Z. Začatie trestného stíhania a vznesenie obvinenia. In: *Justičná revue*, 59, 2007, č. 11.
5. VOJNA, P. Vznesení obviňení v čs. přípravném řízení trestním. In: *Právní praxe*, 10, 1988.
6. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd publikovaný v oznámení FMZV ČSFR č. 209/1992 Zb., v znení doplňujúcich protokolov
7. Stanovisko trestnoprávneho kolégia NS SR sp. zn. Tpj 63/2009, prijaté dňa 7. decembra 2009
Uznesenie NS SR sp. zn.: 1 Tošs 29/2008
8. Rozhodnutie ÚS SR - I. ÚS 58/01
9. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 24. novembra 1986 vo veci Unterpertinger proti Rakúsku. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 23. apríla 1997 vo veci Van Mechelen a ostatní proti Holandsku.
10. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 18. júla 2006 vo veci Balšán proti Českej republike.
11. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 31. augusta 1999 vo veci Verdam proti Holandsku.
12. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 26. júla 2003 vo veci Vebiu proti Českej republike.
13. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 10. júla 1985 vo veci Kurup proti Dánsku.
14. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 19. júna 2003 vo veci Hulki Günes proti Turecku.
15. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 19. apríla 2011 vo veci Atanasov proti Macedónsku.
16. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 3. novembra 2009 vo veci Kachan proti Poľsku

Kontaktné údaje autora

prof. JUD. Peter Polák, PhD.

Ústav verejného práva

Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy

peter.polak@paneurouni.com

ZABEZPEČENIE ŠTÁTOM GARANTOVANEJ OCHRANY OBHAJCU Z HĽADISKA ZACHOVANIA ROVNOSTI ZBRANÍ V TRESTNOM KONANÍ

ENSURING THE STATE-GUARANTEED PROTECTION OF THE DEFENSE ATTORNEY FROM THE POINT OF VIEW OF PRESERVING THE EQUALITY OF WEAPONS IN CRIMINAL PROCEEDINGS

prof. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD. – Mgr. Ing. Tibor Bartoš

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín
Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

***Abstrakt:** Príspevok sa venuje zabezpečeniu rovnosti zbraní v slovenskom trestnom konaní so zameraním na postavenie obhajcu vo vzťahu k prokurátorovi a k súdu. Právo na obhajobu predstavuje najvýznamnejšiu záruku toho, že vo výkone väzby vo výkone trestu odňatia slobody nebudú stíhané nespravodlivo a nezákonne odsúdené osoby a páchatelia budú odsúdení len za trestné činy, ktoré spáchali, je zároveň aj nevyhnutným prvkom demokratického a právneho štátu.*

***Kľúčové slová:** obvinený, obhajca, rovnosť zbraní, právo na obhajobu, dôkazné bremeno, súd, kontradiktórnosť, trestné stíhanie*

***Abstract:** The paper is dedicated to ensuring the equality of arms in Slovak criminal proceedings, with a focus on the position of the defense attorney in relation to the prosecutor and the court. The right to a defense is the most important guarantee that during the execution of a prison sentence unjustly and illegally convicted persons will not be prosecuted and the perpetrators will be sentenced only for the crimes they committed, it is also an essential element of a democratic and legal state.*

***Key words:** accused, defense attorney, equality of arms, right to defense, burden of proof, court, contradiction, criminal prosecution*

Úvod

Právo na obhajobu ako jedno zo základných, ústavou a medzinárodnými dokumentmi garantovaných práv prešlo do podoby, v akom ho poznáme dnes prirodzeným historickým vývojom a mnohé dnes používané inštitúty majú svoj pôvod v antickom Ríme, v ktorom nastal taký enormný rozvoj právneho poriadku, že priniesol občanom takú zložitosť a neprehľadnosť, že si už nedokázali vystačiť so svojimi vlastnými právnickými vedomosťami a začali si na pomoc vo svojich sporoch prizývať advokátov, teda mužov

znalých práva.¹ Tento prirodzeno-právny princíp rešpektovaný a cenený už od čias klasickeho rímskeho práva v sebe zahŕňa základnú podstatu toho, aby ktorýkoľvek právny spor mohol byť spravodlivo rozhodnutý. Trestné konanie v podmienkach Slovenskej republiky, by malo prebiehať pred nezávislým a nestranným súdom ako kontradiktórny spor dvoch strán, teda spor obžaloby a obhajoby, ktorý by mal súd vhodným spôsobom moderovať a čo možno najmenej a s vysokou citlivosťou do neho zasahovať pri zachovaní rovného postavenia účastníkov sporu, teda procesných strán, aby obvinený/obžalovaný so svojím obhajcom, ktorí pri väčšine trestných konaní majú nevýhodnejšie postavenie oproti žalujúcej strane, nemohli mať slabšiu pozíciu, resp. slabšie procesné postavenie.² Okrem toho, že právo na obhajobu predstavuje najvýznamnejšiu záruku toho, že vo výkone väzby a vo výkone trestu odňatia slobody nebudú stíhané nespravodlivo a nezákonne odsúdené osoby a páchatelia budú odsúdení len za trestné činy, ktoré spáchali, je zároveň aj nevyhnutným prvkom demokratickeho a právneho štátu, ku ktorého ideálom sa Slovenská republika hlási článkom 1 ods. 1 Ústavy SR. Aby idea právneho štátu neostala len formálnou, musí byť právo na obhajobu zaistené a realizované osobami, ktorým zákon priznáva oprávnenia na realizáciu tohto práva v situáciách, v ktorých má byť právo na obhajobu realizované. Keďže výkon práva na obhajobu nie je len v záujme osoby, voči ktorej sa trestné konanie vedie, ale aj v záujme celej spoločnosti, je okrem Ústavy SR garantované aj medzinárodnými dokumentmi pre Slovenskú republiku záväznými a v Trestnom poriadku je zaradené medzi základné zásady trestného konania. Možnosť realizácie práva na obhajobu je nevyhnutná na dosiahnutie spravodlivého procesu, a ak by to tak nebolo, určite by sa o spravodlivom a zákonnom procese hovoriť nemohlo. Pojem spravodlivý proces právny poriadok nedefinuje, no jeho význam si môžeme predstaviť ako právo každého domáhať sa právnej ochrany stanoveným postupom pred nestranným a nezávislým súdom, a teda v podstate právo každého jednotlivca na prejednanie svojej veci v konaní, ktoré spĺňa všetky ústavné a zákonné kritériá, so zárukou, že tieto kritériá budú bez výnimiek dodržané, výsledkom čoho bude spravodlivé rozhodnutie a štátom garantovaná povinnosť zabezpečenia súdnej ochrany.

Zabezpečenie súdnej ochrany ako povinnosti štátu v sebe zahŕňa dve integrálne zložky a síce právo na prístup k súdu a právo na spravodlivé súdne konanie, kde prvá zložka je zabezpečovaná vytvorením sústavy nezávislých a nestranných súdov a zároveň zákazom štátu vytvárať procesnoprávne pre-

¹ JELÍNEK, J., UHLÍŘOVÁ, M. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011, s. 54.

² GRÍVNA, T. a kol. *Právo na obhajobu. Teorie a praxe 21. století*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 17.

kážky, ktoré by prístup k súdom sťažovali alebo dokonca vylučovali, a druhú zložku predstavuje katalóg základných práv a slobôd ustanovených medzinárodnými dokumentmi, ústavou a všeobecne záväznými právnymi predpismi, ktoré pôsobia vo vzájomnej harmónii.³ Ďalšou dôležitou zásadou, s ktorou je právo na obhajobu a právo na spravodlivý proces veľmi úzko späté, je zásada prezumpcie neviny, ktorej podstatou je, že každý sa považuje za nevinného, kým súd právoplatným rozsudkom nevysloví opak, ktorá má svoj pôvod v anglosaskom práve. Naplnenie podmienok práva na prezumpciu neviny spočíva v dvoch aspektoch, z ktorých prvý má povahu osobnostných práv obvineného a druhý povahu procesnú. Prvým osobnostným aspektom prezumpcie neviny je, aby pred vynesením právoplatného odsudzujúceho rozsudku neboli osoby podozrivé alebo obvinené vo verejných vyjadreniach a úradných rozhodnutiach orgánov činných v trestnom konaní a orgánmi verejnej moci označované za vinné, pričom v masmediálno-komunikačných prostriedkoch je pri informovaní verejnosti o prebiehajúcim trestnom konaní nevyhnutnosťou dôsledne správne označovať procesné postavenie osoby vzhľadom na konkrétne prebiehajúce štádium a vzhľadom na citlivosť trestného konania obvinenú osobu označovať maximálne iniciálkami jej mena, keďže plné uvedenie mena a priezviska obvineného môže byť v rozpore so zásadou prezumpcie neviny.

1. Povinnosť obhajcu postupovať s odbornou starostlivosťou

V spoločnosti, kde úcta k demokracii a právu je jedným z najdôležitejších ústavných princípov, má obhajca nezastupiteľné postavenie, pretože existencia slobodného a nezávislého advokátskeho povolania je základným prostriedkom ochrany ľudských práv a slobôd proti moci štátu. Obhajca slúži spravodlivosti tým, že je povinný poskytovať právnu službu v súlade so zákonom pre tých, ktorí ho poverili obhajobou alebo právnym zastupovaním. Úlohou obhajcu je predovšetkým dbať o to, aby pre neznalosť právnych predpisov nebol obvinený na svojich právach a aby všetky právne prostriedky, ktoré právny poriadok obvinenému poskytuje, boli vynaložené na jeho prospech. Obhajca háji záujmy obvineného predovšetkým poskytovaním právnych rád a vykonávaním jednotlivých úkonov slúžiacich obhajobe a spolupracuje s obvineným pri výkone jeho právnym poriadkom garantovaných práv.⁴

³ LACIAK, O. *Právo na obhajobu a jeho podoby v trestnom konaní*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 7.

⁴ IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 222.

Povolanie advokáta je slobodným povolaním, ktoré možno vykonávať iba podľa zákona o advokácii. Advokátom je len osoba, ktorá splnila podmienky zápisu do advokátskej komory a je ako advokát zapísaná v zozname advokátov, pričom podmienky pre zápis do advokátskej komory upravuje zákon o advokácii.⁵ Zásada nezávislosti advokáta sa musí uplatňovať vo vzťahu ku konkrétnemu klientovi. Pri výkone svojej činnosti a pri poskytovaní rád klientovi a jeho zastupovaní musí byť advokát nezávislý politicky, ekonomicky a aj intelektuálne. Znamená to, že musí byť nezávislý od štátu a iných dôležitých záujmov, ako aj od neprimeraného vplyvu a tlaku svojich obchodných spoločníkov. Ak má požívať dôveru tretích strán a súdu, musí zostať nezávislý aj od klienta samotného. Bez nezávislosti od klienta nemožno zaručiť kvalitu práce advokáta. Z vyššie uvedeného možno povedať, že nezávislosť advokáta je absolútna, a to najmä od vplyvov na jeho osobu. Pri poskytovaní právnych služieb môže využívať všetky prostriedky, ktoré mu umožňuje zákon. Teda ak by aj advokát bol viazaný príkazom klienta, ktorý je v rozpore so všeobecne záväznými právnymi predpismi, advokát ho nielenže nemusí, ale nemôže vykonať. Teda obhajcom obvineného v trestnom konaní môže byť len advokát.⁶ Táto zákonná podmienka je predpokladom, že právo obvineného na obhajobu, ako aj jeho práva, ktoré mu vyplývajú z procesného postavenia obvineného, ktorého obhajobu realizuje advokát, budú v priebehu celého trestného konania garantované a zabezpečené na profesionálnej a vysokokvalifikovanej úrovni tak, aby bol zabezpečený pre obvineného spravodlivý proces.⁷ V právnom poriadku Slovenskej republiky je postavenie obhajcu a z neho vyplývajúce práva a povinnosti upravené vo viacerých právnych predpisoch, a to najmä v zákone č. 301/2005 Z. z. Trestnom poriadku (ďalej aj "TP"), v zákone o advokácii a v Advokátskom poriadku Slovenskej advokátskej komory. V trestnom konaní je obhajca samostatným subjektom, keďže v zmysle ustanovenia § 10 ods. 10 TP má vplyv na trestné konanie a na výkon tohto vplyvu mu Trestný poriadok priznáva súbor oprávnení a ukladá celý rad povinností, ktoré vykonáva v zásade v medziach súhlasu obvineného, v mene ktorého a v prospech ktorého koná. V každom prípade je obhajca viazaný princípom prísnej solidarity s obvineným a je povinný chrániť a presadzovať práva a záujmy klienta a riadiť sa jeho pokynmi. Pri výkone obhajoby je povinný postupovať s odbornou starostlivosťou, ktorou sa rozumie, že koná čestne, svedomito, primeraným

⁵ OLEJ, J., KEREČMAN, P., KALATA, P. a kol. *Zákon o advokácii Komentár 1*. Bratislava: C. H. Beck, 2013, s. 174.

⁶ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná časť*. Šamorín: Heuréka, 2016, s. 151.

⁷ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný poriadok. Veľký komentár*. Bratislava: Eurokódex, 2014, s. 116.

spôsobom a dôsledne využíva všetky právne prostriedky a uplatňuje v záujme obvineného všetko, čo podľa svojho presvedčenia považuje za prospešné. Pri výkone obhajoby postupuje tak, aby neznižoval dôstojnosť advokátskeho stavu. V záujme toho je povinný dodržiavať pravidlá profesijnej etiky a iné pravidlá, ktoré určuje predpis komory.

2. Rovnosť zbraní v trestnom konaní prostredníctvom obhajcu

Podľa § 2 ods. 10 TP jedine orgány činné v trestnom konaní postupujú tak, aby bol zistený skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na ich rozhodnutie. I keď sa podľa tohto ustanovenia zdá, že v tomto prípade je úloha obhajcu pasívna a mal by jedine zastupovať procesné práva obvineného, neznamená to, že nemôže vyhľadať a navrhnúť vykonanie dôkazov. Toto ustanovenie zároveň hovorí o tom, že právo obstarávať dôkazy majú aj strany. Podľa § 10 ods. 10 TP, ak sa v tomto zákone používa pojem strana, rozumie sa tým v predsúdnom konaní aj subjekt trestného konania, ak z jednotlivého ustanovenia nevyplýva niečo iné. Teda obvinený, a v jeho zastúpení obhajca má právo obstarávať dôkazy. Obstaraním dôkazov sa rozumie najmä vyhľadanie dôkazov, ale tiež preverenie hodnovernosti a zákonnosti dôkazu. A to je často dôvod, prečo mnohí obhajcovia sú trestne stíhaní a je im podľa § 206 ods. 1 TP vznesené obvinenie pre spáchanie trestného činu marenia spravodlivosti, vo väčšine prípadov v štádiu prípravy. Napokon dôkazy nielen prokurátora, ale aj obžalovaného posudzuje nezávislý a nestranný súd, čo je typický prvok kontradiktórneho spôsobu súdneho konania. Práve v konaní pred súdom môžeme hovoriť o rovnosti strán, o kontradiktórnom spôsobe trestného konania. Tým, že obvinený má možnosť navrhnúť vykonanie dokazovania v prípravnom konaní ešte neznamená, že rovnosť zbraní sa uplatňuje aj v prípravnom konaní. Podľa § 230 ods. 1 TP dozor nad dodržiavaním zákonnosti pred začatím trestného stíhania a v prípravnom konaní vykonáva prokurátor. Je to teda prokurátor ako dominus litis, ktorý sa vyjadruje tiež k nesúhlasu vyšetrovateľa PZ s návrhom obvineného na vykonanie dokazovania v prípravnom konaní. Úlohou prokurátora pri výkone dozoru je dohľad nad dodržiavaním príslušných trestno-procesných ustanovení zo strany ostatných orgánov činných v trestnom konaní, usmernenie postupu trestného konania smerom k dosiahnutiu jeho účelu a v neposlednom rade dohľad nad dodržiavaním základných práv a slobôd jednotlivých subjektov zúčastnených na trestnom konaní. Prokurátor ako orgán dozoru pri plnení svojich úloh nepochybne musí mať podrobný

prehľad o dôkaznej situácii v rámci konkrétneho vyšetrovania vedeného vo fáze prípravného konania.⁸

Úloha obhajcu sa skutočne stáva nezastupiteľnou v prípravnom konaní, najmä aby nedochádzalo k porušeniu základných práv a slobôd obvineného a k narušeniu ľudskej dôstojnosti. Teda pre orgány činné v trestnom konaní sa tak ani nie obvinený, ako jeho obhajca stáva tým najzásadnejším problémom, ktorý poukazuje na možné procesné pochybenia, nezákonné postupy, ktoré môžu vyšetrovanie priniesť.

Na Slovensku sú v súčasnosti trestne stíhaní desiatky obhajcov práve pre už spomínaný trestný čin marenia spravodlivosti, a to aj v rámci kvalifikovaných skutkových podstát. Je porušením akejkoľvek rovnosti zbraní a zavedenie obvineného na okraj spravodlivého trestného procesu, ak je obhajca za tento trestný čin obvinený v súvislosti s výkonom práva na obhajobu, napríklad tým, že vyhľadal svedkov a tých navrhol, aby vypovedali. Druhá strany mince je, ak boli vyhľadani a nahovorení na to, ako majú vypovedať. V tom prípade je takéto trestné stíhanie reálne. Avšak ak je procesná aktivita na vyhľadanie akéhokoľvek dôkazu, ktorý je v prospech obvineného, zákonnosť tohto musí preveriť vyšetrovateľ PZ.

Orgány činné v trestnom konaní musia s rovnakou starostlivosťou objasňovať okolnosti svedčiace proti obvinenému, ako aj okolnosti, ktoré svedčia v jeho prospech, a v oboch smeroch vykonávať dôkazy tak, aby umožnili súdu spravodlivé rozhodnutie. Keď je dôkazná situácia aktivitou obhajcu veľmi slabá, boli by v rozpore so zásadou rovnosti zbraní, so zákonným a spravodlivým trestným procesom, ak by zahrňovali do tohto procesného boja aj osobu obhajcu a práve osoba obhajcu by sa stala novým predmetom vyšetrovania. Nedôvera mnohých obhajcov k procesnej aktivite a spôsobu vyšetrovania orgánov činných v trestnom konaní prináša taktiku obhajoby v podobe navrhovania dôkazov až na hlavné pojednávanie, keďže obava mnohých obhajcov o vecné dôkazy a osoby svedkov, ktorí by mohli byť v prípravnom konaní sponchybní, sa ukázala ako reálna. Napokon Advokátsky poriadok Slovenskej advokátskej komory schválený konferenciou advokátov 11. júna 2021, ktorý vychádza zo zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon“) a z tradícií slovenskej advokácie založených na úcte k profesijným a morálnym hodnotám, jasne definuje, že advokát je pri výkone svojho povolania povinný na prospech klienta využívať svoje vedomosti a skúsenosti, skutkové a právne argumenty

⁸ Bližšie: Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 01. 08. 2017, sp. zn. III. ÚS 496/2017.

a možnosti dané právnym poriadkom (§ 2 AP). Advokát má právo vyhľadávať a ziskávať dôkazné prostriedky (svedkov, listiny, znalecké posudky atď.), zisťovať skutkové okolnosti prípadu, nesmie však svedkov ovplyvňovať a zistené dôkazy a skutočnosti pozmeňovať alebo skresľovať. O zistených skutkových okolnostiach môže vyhotoviť písomný záznam a môže ho nechať svedkom podpísať. O zistených okolnostiach so súhlasom dotknutých osôb môže vyhotoviť aj zvukový, obrazový alebo zvukovoobrazový záznam za predpokladu, že bude použitý v súlade so zákonom a bude dodržaná zásada mlčanlivosti advokáta. Môže vyhľadávať svedkov, zisťovať dôkazy a skutkové okolnosti prípadu aj prostredníctvom tretích osôb.⁹ Možno hovoriť o porušení práva na spravodlivý trestný proces, ak by v súvislosti s výkonom svojej činnosti v konkrétnej trestnej veci bol obhajca obvinený, resp. aj vzatý sudcom pre prípravné konanie do väzby. Štát je povinný zabezpečiť procesnú ochranu obhajcov, pretože nemôže byť dodržaná rovnosť strán a rovnocenný boj dvoch subjektov, ak jeden subjekt, v tomto prípade orgán činný v trestnom konaní, využije všetky možnosti a svoje kompetencie vrátane aplikácie § 206 ods. 1 TP, návrhu na vzatie do väzby, resp. vyhľadávania, zhromažďovania dôkazov voči obhajcovi, ktorý aktívne zastupuje obvineného. Táto rovnosť zbraní musí platiť nielen v konaní pred súdom, ale tiež v prípravnom konaní.

Na výkon obhajovacích práv priznáva Trestný poriadok obhajcovi súbor oprávnení a ukladá celý rad povinností. Ešte nie tak dávno sa bolo možné v právnej teórii stretnúť aj s názormi, že v záujme ochrany spoločnosti je povinnosťou obhajcu pomáhať orgánom činným v trestnom konaní pri zisťovaní skutkového stavu veci, čo nebolo celkom korektné, keďže obhajca nielenže nemá túto povinnosť, ale výslovne nesmie uvádzať skutočnosti, ktoré by boli v neprospech obvineného, alebo ktoré by mu nejakým spôsobom priťažovali, ale naopak, obhajca je povinný objasňovať a zisťovať všetky relevantné skutočnosti, ktoré obvinenému pomáhajú zbaviť sa trestnej zodpovednosti a znižujú jeho vinu, na čo musí účelne využívať všetky prostriedky a spôsoby ustanovené zákonom.¹⁰

3. Uplatňovanie rovnosti zbraní v trestnom konaní

Prípravné konanie predstavuje veľmi dôležité štádium trestného konania, ktorého riadne vykonanie má rozhodujúci vplyv na výsledok celého trestného

⁹ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný poriadok. Veľký komentár*. Žilina: Eurokódex, 2017, s. 121.

¹⁰ IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 225

konania a jeho základná úloha spočíva v zabezpečení podkladov na rozhodnutie o tom, či má byť podaná obžaloba alebo návrh na uzatvorenie dohody o uznaní viny a schválení trestu a vecou sa má zaoberať súd, alebo zabezpečenie podkladov na iné rozhodnutie vo veci samej, teda či sa má od ďalšieho pokračovania v trestnom konaní upustiť buď dočasne, alebo natrvalo.¹¹ V prípravnom konaní obhajca priamo uplatňuje procesné práva obvineného ustanovené § 34 ods. 1 TP. Toto uplatňovanie procesných práv musí byť bez akýchkoľvek zákonných prekážok a orgán činný v trestnom konaní je povinný umožniť obhajcovi tieto práva realizovať. Prípravné konanie môže byť ukončené jednak v rámci odklonov v trestnom konaní, aj aj podaním návrhu na schválenie dohody o vine a treste a obžalobou. Podľa § 34 ods. 2 TP obvinený môže už na začiatku konania pred súdom prvého stupňa uplatniť všetky dôkazy, ktoré sú mu známe a ktoré navrhne vykonať. Ak po podaní obžaloby podá obvinený návrh na vykonanie dôkazov pred začatím konania na súde prvého stupňa, súd je povinný takýto návrh bez meškania doručiť prokurátorovi a poškodenému. Dôležitým právom obhajoby už v tomto prvom štádiu konania pred súdom je tak uplatniť všetky dôkazy, ktoré sú obvinenému, a teda jeho prostredníctvom aj obhajobe známe a navrhnuť ich vykonanie v rámci dokazovania na hlavnom pojednávaní. Táto možnosť je daná obhajobe, keď podľa § 240 ods. 1 TP, spolu s rovnopisom obžaloby sa doručí výzva, aby bez meškania strany písomne oznámili súdu a ostatným stranám návrhy na vykonanie dôkazov. Obvinený sa upozorní aj na to, že ak na hlavnom pojednávaní navrhuje vypočuť svedkov, ktorých výpovede navrhol prokurátor v obžalobe iba prečítať, je povinný to bez meškania písomne oznámiť súdu.¹² Keďže jednou zo zložiek práva na obhajobu obvineného je možnosť podľa svojho presvedčenia určovať obhajobnú stratégiu, je vecou obhajoby, v ktorej fáze konania považuje uplatnenie dôkazu za najefektívnejšie. Z čoho vyplýva, že súd by asi nemal zamietat neskôr navrhnuté dôkazy, keďže uvedené právo na obhajobnú stratégiu možno zaradiť k právam obvineného, ktoré sa zvyknú označovať aj ako favor defensionis alebo výhoda obhajoby, ktorá tvorí istú protiváhu štátnemu aparátu so všetkým jeho personálnym a materiálno-technickým zabezpečením predstavovaných prokurátorom. Uplatňovanie koncentračnej zásady, čiže povinnosť obvineného označiť všetky dôkazy na začiatku konania pred súdom je možné považovať za nesúladne s riadnym výkonom práva na obhajobu.¹³ Po-

¹¹ LACIAK, O. *Právo na obhajobu a jeho podoby v trestnom konaní*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 17.

¹² VANTUCH, P. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 94.

¹³ LACIAK, O. *Právo na obhajobu a jeho podoby v trestnom konaní*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 81.

kiaľ ide o návrh na schválenie dohody o vine a treste, ten vytvára pre obhajobu a obvineného rad nových zaujímavých možností, najmä čo sa týka uloženia priaznivejšej výšky trestu či už v prípravnom konaní alebo po podaní obžaloby v konaní pred súdom. Ak k takejto dohode nedôjde v prípravnom konaní, pre obvineného ostáva podstatné, že to ešte nemusí znamenať uskutočnenie hlavného pojednávania. Obvinený môže prostredníctvom obhajcu podať návrh na nariadenie predbežného prejednávania obžaloby a po presvedčivom zdôvodnení, prečo by vzhľadom na všetky relevantné okolnosti prípadu bolo schválenie dohody o vine a treste najvhodnejším východiskom z danej situácie, možno k takejto dohode dospieť, nehovoriac už o tom, že konanie o schválení dohody o vine a treste má jednak priaznivý vplyv na rýchlosť a hospodárnosť trestného konania a jednak aj na psychiku obvineného, keďže takáto dohoda môže viesť k jeho spokojnosti s výsledkom trestného konania. Hlavné pojednávanie posilňuje postavenie procesných strán a zároveň sa na ňom výraznejšie dostávajú do popredia prvky kontradiktórnosti, čo treba chápať ako právo procesných strán byť informovaný o dôkazoch protistrany a mať možnosť sa k nim v rámci dokazovania pred nezávislým a nestranným súdom vyjadriť, teda ako vyplýva z latinského prekladu pojmu *contradictio* mať možnosť protistrane protirečiť za zachovania zásady rovnosti. Hlavné pojednávanie má v podstate charakter sporu dvoch strán, ktorého sporový charakter sa prejavuje najvýznamnejšie v etape dokazovania, kde prokurátor prostredníctvom ním zabezpečených dôkazov obžalobu dokazuje a tu, samozrejme, netreba zabudnúť pripomenúť, že unesenie dôkazného bremena je na pleciah prokurátora a obžalovaný za pomoci svojho obhajcu, alebo ak sa rozhodol obhajovať sám na základe svojich dôkazov obžalobu vyvracia alebo spochybňuje.¹⁴ Zásada kontradiktórnosti trestného konania, ktorá bola inšpirovaná trestným procesom anglo-amerického právneho systému sa v Slovenskej republike udomácnila od nadobudnutia účinnosti rekodifikovaného Trestného poriadku. Pod zásadou kontradiktórnosti si môžeme predstaviť právo mať informácie o všetkých dôkazoch, ktoré boli zabezpečené za účelom ovplyvnenia rozhodnutia súdu a mať možnosť vyjadriť k nim pripomienky, ďalej mať právo na dostatok času potrebného na oboznámenie sa s dôkazmi predloženými súdu a v neposlednom rade právo súdu vlastné dôkazy predložiť, z čoho súdu zákonite vyplýva povinnosť v zmysle zachovania princípu rovnosti zbraní poskytnúť obvinenému v tomto smere rozumnú príležitosť obhajovať svoje záujmy za podmienok, ktoré ho nepostavia do evidentne nevýhodnejšej pozície v porovnaní s protistranou. Istá výhoda obhajoby na hlavnom pojednávaní spočíva v tom, že uniesť dôkazné bremeno je povinnosťou prokuratúry. Táto povinnosť pre prokuratúru vyplýva

¹⁴ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná časť*. Šamorín: Heuréka, 2016, s. 159.

aj so smernice Európskeho parlamentu a rady (EÚ) 2016/343 o posilnení určitých aspektov prezumpcie nevinny a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní z 9. marca 2016, v ktorej preambule v článku 22 sa hovorí že, „*Dôkazné bremeno pri zisťovaní viny podozrivých a obvinených osôb spočíva na prokuratúre a v prípade akýchkoľvek pochybností by sa malo rozhodnúť v prospech podozrivej alebo obvinenej osoby. Prezumpcia nevinny by sa porušila, ak by sa dôkazné bremeno prenieslo z prokuratúry na obhajobu bez toho aby tým boli dotknuté úradné vyšetrovacie právomoci súdu, nezávislosť súdnej moci pri posudzovaní podozrivej alebo obvinenej osoby a používanie skutkových domnienok alebo právnych domnienok týkajúcich sa trestnej zodpovednosti podozrivej alebo obvinenej osoby. Takéto domnienky by mali byť primerane limitované, pričom sa dodrží závažnosť veci a dodrží sa právo na obhajobu a použité prostriedky by mali byť primerané sledovanému zákonnému cieľu. Takéto domnienky by mali byť vyvratiteľné a v každom prípade by sa mali použiť len vtedy, ak je dodržané právo na obhajobu*“. So zásadou kontradiktórnosti hlavného pojednávania veľmi úzko súvisí právo obhajoby v konaní pred súdom vypočúvať svedkov, ktorých obhajoba navrhla vypočuť a kladť im otázky, ako aj výsluch svedkov, ktorých navrhol prokurátor, ale až po tom, ako prokurátor s výsluchom ním navrhnutých svedkov skončil. Ďalším právom úzko súvisiacim s výsluchom svedkom je právo obhajoby v procesne prípustnej miere a dovoleným spôsobom zasahovať do priebehu výsluchu svedkov protistrany, pod ktorým sa rozumie najmä namietanie prípustnosti otázok, ktoré sa vypočúvanej osobe kladú, pričom v praxi sa najčastejšie namietajú buď sugestívne, alebo kapiózne otázky. Hoci o teoretickom rozpracovaní definícií sugestívnych a kapiózných otázok niet pochyb, ich rozpoznanie v praxi pri konkrétnom výsluchu si vyžaduje mimoriadnu koncentráciu a skúsenosť obhajcu, ktorý musí mať v sebe zakorenenú schopnosť včas správne procesne zareagovať, aby právo na obhajobu obžalovaného neostalo len v čisto teoreticko-formálnej rovine.¹⁵

Záver

Právo na obhajobu nespočíva len v práve zvoliť si obhajcu a radiť sa s ním, ale aj v celom aspekte práv, ktoré slúžia na dosiahnutie objektívneho a spravodlivého výsledku trestného konania. Medzi tie nepatria len práva podávať námietky, opravné prostriedky a podobne, ale aj práva týkajúce sa priameho vyjadrenia sa k dôkazom, k návrhom, k všetkým skutočnostiam, ktoré sa obvinenému kladú za vinu a podávať návrhy na vykonanie dôkazov a podobne.

¹⁵ LACIAK, O. *Právo na obhajobu a jeho podoby v trestnom konaní*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 89.

Právo na obhajobu je vyjadrené v ustanovení § 2 ods. 9 Tr. por., čl. 50 ods. 3 Ústavy, 3 čl. 6 ods. 3 písm. b) a c) Dohovoru. Vzťahuje sa na celé trestné konanie a OČTK majú zákonnú povinnosť umožniť osobe, proti ktorej sa konanie vedie, uplatniť jej práva už v prípravnom konaní aj v procese rozhodovania o väzbe. Patrí k základným atribútom spravodlivého procesu, keďže zabezpečuje aj rovnosť zbraní medzi obvineným na jednej a prokurátorom na druhej strane. Zmyslom tohto práva je zaručiť úplnú ochranu zákonných záujmov a práv osoby, proti ktorej sa konanie vedie, pretože aj bezchybné rešpektovanie práva na obhajobu je dôležitým predpokladom vydania zákonného a spravodlivého rozhodnutia. Právo obvineného na obhajobu, ako súčasť práva na spravodlivé súdne konanie, treba považovať nepochybne aj za súčasť konania o väzbe. Treba ho teda považovať za súčasť procesných práv obvineného aj podľa čl. 5 ods. 4 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, resp. čl. 17 ústavy. Povinnosťou všeobecných súdov je umožniť obvinenému uplatnenie práva na obhajobu tak, aby sa zachoval jeho reálny obsah a zmysel. Inak by totiž toto právo nebolo možné považovať za reálne, ale iba za teoretické, resp. iluzórne. Výklad príslušných ustanovení dotknutých právnych predpisov musí byť preto taký, aby uplatnenie práva na obhajobu v konaní o väzbe sa obvinenému reálne umožnilo.

Obhajca je povinný poskytovať obvinenému potrebnú právnu pomoc, účelne využívať na obhajovanie jeho záujmov prostriedky a spôsoby obhajoby uvedené v zákone, najmä starať sa o to, aby boli v konaní náležité a včas objasnené skutočnosti, ktoré obvineného zbavujú viny alebo jeho vinu zmierňujú, a tým prispievať k správne mu objasneniu a rozhodnutiu veci. Už z Trestného poriadku, ale aj zo zákona o advokácii a Advokátskeho poriadku vyplýva pre obhajcu povinnosť aktívne viesť obhajobu v prospech záujmov obvineného. Obvinený totiž má právo nielen na prítomnosť obhajcu, nielen na zvolenie a ustanovenie obhajcu, ale najmä na aktívnu obhajobu v zmysle Ústavy SR a Trestného poriadku. Pri aktívnom vedení obhajoby musí mať obhajca právo na nazretie do vyšetrovacieho spisu kedykoľvek počas trestného konania. Aktívny spôsob obhajoby je pre ochranu základných práv a slobôd obvinený nevyhnutný, povinný a potrebný. Tým však obhajca nemôže byť vnímaný v očiach orgánov činných v trestnom konaní ako subjekt, ktorý „zľahčuje“ protiprávne konanie obvineného a vyvíja ho z tohto konania. Jediným subjektom, ktorý rozhoduje o vine a nevine je nezávislý a nestranný súd. Na to, aby nebola nerušená aktívna obhajoba, musí obhajca cítiť záruku v podobe svojho postavenia a akceptovania svojej procesnej činnosti. Bolo by v rozpore so záujmami obvineného, ale aj v rozpore so zásadou stíhania len zo zákonných dôvodov, ak obhajca sa namiesto obvineného stane stredobodom záujmu procesnej činnosti operatívnych príslušníkov a vyšetrovateľa vo veci,

ktorú obhajuje, a kde aktívne vystupuje ako obhajca uplatňujúci obvineného právo na obhajobu. V demokratickom a právnom štáte by malo byť úplne výnimočnou situáciou, aby obvinený kvôli svojej procesnej činnosti a uplatnenia práva na obhajobu mal byť obvinený a dokonca by bol prípadne na základe návrhu prokurátora vzatý do väzby. Zákonodarca by tak mal obhajcovi pri zastupovaní konkrétnej trestnej veci garantovať ochranu jeho práv, ochranu jeho postavenia a rešpektovať obhajcu ako nevyhnutný prvok zabezpečenia práva na spravodlivý trestný proces. Obhajca tak pri rešpektovaní princípov právneho štátu by mal požívať, konkrétne v trestnej veci, ktorú zastupuje, kde vyhladáva dôkazy, vyhodnocuje ich a potom ich navrhuje, zvýšenú právnu ochranu pred možnými nedôvodnými a nezákonnými procesnými postupmi zabráňujúcimi plynulý a aktívny výkon obhajoby. Rešpektovanie rovnosti zbraní a rešpektovanie tzv. „nedotknuteľnosti“ obhajcu za výkon obhajoby v konkrétnej trestnej veci je nevyhnutnou súčasťou chápania právneho štátu. Možnosť byť v trestnom konaní zastúpený obhajcom aspoň čiastočne vyrovnáva tento, z pozície možností nerovný súboj medzi obvineným a štátom a vďaka právu na obhajobu má obvinená osoba oveľa väčšiu nádej, že sa mis-ky váh naklonia na jej stranu. Obhajca je tak garantom toho, že trestný proces je spravodlivý a zákonný. Ochrana práv na obhajobu je v podmienkach Slovenskej republiky garantovaná nielen prostredníctvom Ústavy Slovenskej republiky, ako právneho predpisu s najväčšou právnu silou, ale aj množstvom medzinárodnoprávných dokumentov, ktorými je Slovenská republika viazaná a prostredníctvom ktorých sa hlási k ideálom demokratického a právneho štátu patriaceho do civilizovanejšej a vyspelejšej časti sveta. Právna úprava de lege lata, najmä pokiaľ ide o Trestný poriadok, by mala zvýrazniť ochranu procesného postavenia obhajcu pred nedôvodnými zásahmi do jeho výkonu a prípadné vznesenie obvinenia, či už zo spáchania trestného činu marenia spravodlivosti alebo iných trestných činov za výkon obhajoby aplikovať len na základe súhlasu napríklad najvyššieho orgánu prokuratúry SR, ktorý by mal prísne vyhodnotiť zákonnosť takéhoto postupu.

LITERATÚRA

1. ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná časť*. Šamorín: Heuréka, 2016, 438 s. ISBN 978-80-8173-020-7.
2. ČENTĚŠ, J., a kol. *Trestný poriadok. Veľký komentár*. Bratislava: Eurokódex, 2014, 944 s. ISBN 978-80-8155-021-8.
3. GRÍVNA, T., a kolektív. *Právo na obhajobu. Teorie a praxe 21. století*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, 302 s. ISBN 978-80-7380-593-7.
4. IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, 526 s. ISBN 978-80-8168-593-4.

5. JELÍNEK, J., UHLÍŘOVÁ, M. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011, 416 s. ISBN 978-80-87212-88-2.
6. LACIAK, O. *Právo na obhajobu a jeho podoby v trestnom konaní*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, 119 s. ISBN 978-80-571-0018-8.
7. OLEJ, J., KEREČMAN, P., KALATA, P. a kol. *Zákon o advokácii. Komentár 1*. Bratislava: C. H. Beck, 2013, 789 s. ISBN 978-80-89603-11-4.
8. VANTUCH, P. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Praha: C. H. Beck, 2014, 1049 s. ISBN 978-80-7400-457-5.
9. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 01. 08. 2017, sp. zn. III. ÚS 496/2017.

Kontaktné údaje autorov

prof. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

jaroslav.klatik@umb.sk

Mgr. Ing. Tibor Bartoš

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

tibor.bartos@umb.sk

ZEFEKTÍVNENIE PRÍPRAVNÉHO KONANIA ZA ÚČELOM NAJVIŠŠEJ PODPORY OBETÍ TRESTNÝCH ČINOV¹

STREAMLINING THE PRELIMINARY PROCEEDINGS FOR THE PURPOSE OF MAXIMUM SUPPORT FOR VICTIMS OF CRIMES²

Dr. h. c. prof. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

kpt. JUDr. Patrícia Krásná, PhD., LL.M

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Abstrakt: Autorky svoj interes sústredili počas spracovania vedeckého článku na zefektívnenie prípravného konania za účelom najvyššej podpory obetí trestných činov. Prostredníctvom pozorovania, analýzy, syntézy, metódy porovnávania, zovšeobecňovania a tiež prostredníctvom spracovania informácií z realizácie riadených rozhovorov autorky prezentujú vedecké poznatky, ktoré výstižne zachytávajú podstatné, príznačné črty a skutočnosti spojené so zefektívnením prípravného konania za účelom najvyššej podpory obetí trestných činov.

Kľúčové slová: obeť, prípravné konanie, podpora obetí, ochrana obetí

Abstract: During the preparation of the scientific article, the authors focused their interest on streamlining the preliminary proceedings in order to provide maximum support to victims of crimes. Through observation, analysis, synthesis, methods of comparison, generalization, and also through the processing of information from the implementation of controlled interviews, the authors present scientific knowledge that accurately captures the essential, characteristic features and facts associated with the streamlining of preparatory proceedings for the purpose of the highest support for victims of crimes.

Key words: victim, preliminary proceedings, victim support, victim protection

Úvod

Efektívnosť prípravného konania je príznačná skutočnosťou, že v rámci jeho uskutočňovania dochádza k účelnej a efektívnej aplikácii všetkých relevantných právnych, legislatívnych, ale i ostatných, veľmi dôležitých prvkov.

¹ Túto prácu podporila Agentúra na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0102.

² This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the Contract no. APVV-19-0102.

Práve uvádzaná skutočnosť podmieňujúca efektívnosť prípravného konania podporuje viacero opodstatnených reálností, ktoré treba účelne skúmať a nachádzať ich objektívne uplatnenie na zabezpečenie čo najúčelnejšieho priebehu prípravného konania.

Vedecký článok prezentuje výsledky výskumu v rámci projektu podporeného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja. Cieľom vedeckého článku je výstižne charakterizovať podstatné, príznačné črty a skutočnosti spojené so zefektívnením prípravného konania za účelom najvyššej podpory obetí trestných činov na národnej i nadnárodnej úrovni. Uvádzané je podporené prostredníctvom vedeckých metód, ktoré sme pri spracovaní vedeckého článku využili. Vedecké metódy, ktoré boli aplikované pri výskume na účely spracovania tohto vedeckého článku, sú pozorovanie, analýza, syntéza, metóda porovnávania, zovšeobecňovania a interogatívna metóda výskumu – riadený rozhovor s odborníkmi z aplikačnej praxe. Využitie týchto vedeckých metód v rámci poznávacieho cyklu nebolo však obmedzené na jednotlivé kroky. Dané metódy boli využité súčasne vo viacerých krokoch spracovávanía vedeckého článku.

Uvádzanej téme sme sa venovali tiež s ohľadom na skutočnosť, že ochrana a podpora obetí trestných činov je jednou z najvýznamnejších tém v súvislosti s vývojom trestného konania v oblasti legislatívy a aplikačnej praxe.

Efektívnosť prípravného konania je v súčasnosti na určitej úrovni a predostiera reálny obraz priebehu prípravného konania. Avšak myslíme si, že efektívnosť prípravného konania je neustále sa vyvíjajúci inštitút, ktorý treba budovať i vedeckou činnosťou. Pretože tak ako je evidentný pokrok spoločnosti, tak je zřejmý i pokrok práva a všetkých s ním spojených artiklov. Je preto bezpodmienečne potrebné, aby sme sa venovali neustále možnostiam podmieňujúcim efektívnosť prípravného konania, pretože len v tom prípade je možné realizovať efektívne a účelné prípravné konanie. Efektívnosť prípravného konania, a teda aj práva a právnych noriem v našom právnom prostredí bola predmetom právneho výskumu dlhší čas už v minulosti, najmä v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch minulého storočia.³

Osobitne úvahy a závery o definícii efektívnosti práva, vzťahu pojmov efektívnosť a efektivita práva a efektívnosť a účinnosť práva a možnostiach skúmania efektívnosti práva sú prínosné aj dnes.⁴

³ Cepl, V. K pojmu efektívnosti právnych noriem In: *Právnik*, 1973, roč. CXII, č. 10, s. 893.

⁴ Čentéš, J., Vojtuš, F. Efektívnosť práva a prístupy k jej skúmaniu. In: ČENTÉŠ, J. (ed.) a kol. *Efektívnosť prípravného konania – jej skúmanie, výzvy a perspektívy*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020, s. 29.

Možno konštatovať, že v súčasnosti sa v našom právnom prostredí otázka efektívnosti práva, právnych noriem, a teda aj prípravného konania dostáva opäť do popredia záujmu právneho výskumu, a to ako z hľadiska samotnej teórie práva, tak aj v kontexte aplikovania externých prístupov ku skúmaniu práva. Tento vývin je vyvolaný najmä v dôsledku rozvoja Ekonomickej analýzy práva (Law & Economics)⁵ a Sociológie práva (Právnej sociológie, Law & Sociology).⁶

V kontexte uvádzaného si myslíme, že je veľmi podstatné dbať i na najvyššiu podporu obetí trestných činov. Pretože ak si uvedomíme skutočnosť objektov a subjektov, ktoré sú prítomné pri aplikácii práva v priebehu prípravného konania, s určitosťou sú to i obeť trestných činov. Obete trestných činov prezentujú veľmi opodstatnene svoje pôsobisko v rámci trestného konania, a teda i v rámci prípravného konania, práve presadzovaním ich práv a potrebou ich najvyššej podpory. Samozrejme, v kontexte prístupu k nim aj aplikácii účelnej pomoci.

V nasledujúcom texte vedeckého článku sme sa zamerali na špecifikáciu jednotlivých prvkov spojených s nami prezentovanou témou, interpretácii získaných vedeckých poznatkov, ktoré boli nadobudnuté počas výskumu a konkretizácii jednotlivých artiklov spojených so zefektívnením prípravného konania za účelom najvyššej podpory obetí trestných činov. Uvádzaná vedecká činnosť smerovala naše poznanie k vytýčeniu i konkrétnych podnetov de lege ferenda.

Myslíme si, že efektívnosť prípravného konania je podmienená pre potreby nášho vedeckého článku: účelnosťou prípravného konania, racionálnosťou prístupu k obetiam trestných činov a reálnosťou podpory a pomoci obetiam trestných činov, preto sa v našom článku venujeme týmto parciálnym oblastiam, ktoré nám v konečnom výsledku načrtnú kompletný charakter skutočností potrebných na zefektívnenie prípravného konania za účelom najvyššej podpory obetí trestných činov.

1. Účel, funkcie prípravného konania a jeho efektívnosť

Pre ozrejmienie opodstatnených skutočností spojených s efektívnosťou prípravného konania považujeme za účelné v stručnosti jasne charakterizovať samotné prípravné konanie. Domnievame sa, že uvádzané je dôležité na

⁵ Broulik, J. Nedorozumění o ekonomické analýze práva. In: *Právník*, 2015, roč. 154, č. 5, s. 375.

⁶ Večera, M., Urbanová, M. *Sociologie práva. 2. upravené vydání*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2011, s. 216.

aplikáciu jednotlivých, konkrétnych, vedeckých poznatkov a na ich účelné objasnenie.

Prípravné konanie je možné chápať ako úsek od začatia trestného stíhania do podania obžaloby, podania návrhu na schválenie dohody o uznaní a prijatí trestu alebo tiež do doby právoplatného rozhodnutia orgánu činného v trestnom konaní vo veci samej. Samozrejme, prípravné konanie je obligatórnym štádiom v konaní o trestných činoch. Prípravné konanie nasleduje po postupe orgánov činných v trestnom konaní pred začatím trestného stíhania.⁷

Veľmi dôležité je, podľa nášho názoru, ozrejmiť i účel prípravného konania. Pretože aj samotná efektívnosť prípravného konania je priamo spojená s vymedzením účelu jeho podstaty. Účel prípravného konania je obsiahnutý v skutočnosti činnosti orgánov činných v trestnom konaní takým spôsobom, aby čo najrýchlejšie a najefektívnejšie zistili skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na ich rozhodnutie. Orgány činné v trestnom konaní s rovnakou starostlivosťou objasňujú okolnosti svedčiace proti obvinenému, ako aj okolnosti, ktoré svedčia v jeho prospech, a v oboch smeroch vykonávajú dôkazy tak, aby umožnili súdu spravodlivé rozhodnutie.⁸

Je teda možné konštatovať, že uskutočňujú svoju činnosť za účelom rozhodnutia vo veci samej, alebo aby bola vec predložená na rozhodnutie súdu. Dovoľme si upriamiť pozornosť na skutočnosť, že teória zákonnosti dôkazov je téma, ktorá v súčasnosti nemá komplexné akademické pokrytie. Je to zarážajúce o to viac, že práve odvetvie trestného práva je „odsúdené“ na striktnjšie dodržiavanie zákonných ustanovení ako iné právne odvetvia.⁹

S vyššie uvádzaným bezpodmienečne súvisí tiež uplatňovanie zásady zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností, ktorá sa vzťahuje výlučne na postup orgánov činných v trestnom konaní. V prípade, ak dôjde k jej porušeniu je možné konštatovať, že efektívnosť prípravného konania sa znižuje a prípravné konanie nespĺňa účelnosť, ktorú by spĺňať malo. Porušenie tejto zásady možno vidieť napríklad v kognitívnom procese dokazovania ako procese zisťovania skutkového stavu.¹⁰

⁷ Korgo, D., Marková, V. a kol. *Trestné právo procesné*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 317.

⁸ § 2 ods. 10 Zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov.

⁹ Strémy, T., Turay, L. Procesná (ne)použitelnosť výpovede v procesnom postavení zadržaného podozrivého. In: *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2019* organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou v dňoch 14. – 15. februára 2019 pod záštitou predsedníčky Najvyššieho súdu Slovenskej republiky JUDr. Daniely Švecovej a predsedníčky Súdnej rady Slovenskej republiky JUDr. Lenky Praženkovej, s. 103.

¹⁰ Uznesenie Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. ÚS ČR 172/2004.

Ide o prípady dôkazov opomenutých, keď o dôkaze vo vlastných rozhodovacích dôvodoch nebola vôbec žiadna zmienka alebo len okrajová, ktorá všeobecne nezodpovedala povahe a závažnosti veci. Tiež je možné hovoriť o dôkazoch, ktoré neboli v odôvodnení meritórneho rozhodnutia pozitívne, alebo negatívne zohľadnené. Existujú i prípady, keď sú dôkazy získané a následne použité v rozpore s procesnými predpismi. Teda informácia obsiahnutá v dôkaze nebola v jednotlivých komponentoch procesu dokazovania získaná zákonným spôsobom, teda mala byť „a limine“ vylúčená z predmetu úvah súdu. K porušeniu zásady zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností dochádza i v prípade svojvoľného hodnotenia dôkazov vykonaného bez akéhokoľvek akceptovateľného racionálneho základu. Odôvodnenie meritórneho rozhodnutia neobsahuje vzťah medzi skutkovými zisteniami a úvahami pri hodnotení dôkazov na jednej strane a právnymi závermi na druhej strane. K uvádzanému dochádza aj vtedy, ak sú v rozhodnutí urobené skutkové zistenia v extrémnom nesúlade s vykonanými dôkazmi.¹¹

Považujeme za dôležité uviesť, že trestno-procesná teória prisudzuje prípravnému konaniu vo vzťahu k súdnemu konaniu prípravný charakter. Táto špecifikácia vychádza z právnej úpravy súdneho konania. Právna úprava súdneho konania zreteľne akcentuje to, aby sa súd pri svojom rozhodnutí opieral iba o dôkazy, ktoré boli vykonané na hlavnom pojednávaní.¹² Treba tiež uviesť, v prihliadaní na uvedené, že právna úprava umožňuje, aby súd pri svojom rozhodovaní prihliadol aj na dôkazy, ktoré boli zabezpečené a vykonané v prípravnom konaní. Tie by však mali byť vykonané zákonným spôsobom.¹³

Prípravné konanie vymedzuje rozsah a obsah budúceho súdneho konania v tom, že súd má možnosť rozhodnúť iba o skutku, ktorý je uvedený v obžalobnom návrhu. Práve konanie o tomto skutku je podstatou prípravného konania. Z uvádzaného vyplýva skutočnosť, že napriek predbežnému charakteru prípravného konania jeho výsledky môžu mať vplyv na priebeh a výsledok dokazovania na hlavnom pojednávaní.

Podľa nášho názoru je veľmi dôležité tiež uviesť skutočnosti, ktoré sa týkajú jednotlivých fáz prípravného konania. Pretože bez reflexie a pochopenia samotnej podstaty prípravného konania nie je možné účelne aplikovať poznatky za účelom efektívnej podpory obetí trestných činov. Teória trestného

¹¹ Čentéš, J., Kurilovská, L., Šimovček, I., Burda, E. a kol. *Trestný poriadok I. § 1 – 195*. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s. 33.

¹² § 278 ods. 2 a § 2 ods. 19 Zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov.

¹³ § 263 Zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov.

práva procesného rozdeľuje priebeh prípravného konania do štyroch fáz, a to konkrétne: začatie trestného stíhania; vyšetrovanie alebo skrátené vyšetrovanie; skončenie vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania a rozhodnutie vo veci. Z prezentovaného vyplýva, že právna úprava uvádza dve formy prípravného konania, a to konkrétne vyšetrovanie a skrátené vyšetrovanie.

Efektívnosť prípravného konania je podmienená s určitosťou aj aplikáciou jednotlivých prvkov práva, ktoré sa využívajú pri jeho realizácii. Myslíme si, že aby bolo prípravné konanie čo najefektívnejšie, treba ho realizovať s prihliadaním na všetky okolnosti, ktoré ovplyvňujú jeho realizáciu a jeho uskutocňovanie. Medzi tieto prvky patrí s určitosťou i aplikácia najvyššej podpory obetí trestných činov. Nie je žiaduce, aby sa na obeť trestných činov neprihliadalo s najvyšším zreteľom, pretože pri spáchaní trestného činu dochádza bezpodmienečne k zásahu do ich základných ľudských práv.

Uvádzané podmieňuje potrebu skúmania všetkých reálnych možností, ktoré by napomohli ich podpore a pomoci, a tak aj zmierneniu škody, ktorá im trestným činom vznikla. Skúmanie efektívnosti prípravného konania nám napomáha pri uplatňovaní rôznych možností, ktoré rozvíjajú výskum, ale i samotné prípravné konanie, a reflektujú tak na potrebu legislatívnej, odbornej, ale aj aplikačnej praxe. Práve táto komplexná relevantnosť uvádzaného je primárnym prvkom rozvoja efektívnosti aj prípravného konania.

Vo vlastnom zmysle slova vyjadruje efektívnosť aspekt, ktorý popisuje pomer existujúcich prostriedkov hodnotený z hľadiska dosiahnutých výsledkov. V konečnom dôsledku má efektívnosť z hľadiska výkladu veľmi blízko k pojmu účinnosť či účelnosť. Ak uvedené preklopíme do roviny trestnoprávnej, identifikovanie a hodnotenie efektívnosti trestného konania (s dôrazom na štádium prípravného konania) by malo byť rovnako vyskladané na pomere vstupov a dosiahnutých výsledkov.¹⁴

2. Racionálnosť prístupu k obetiam trestných činov v kontexte zamedzenia vzniku sekundárnej viktimizácie, s prihliadaním na vznik primárnej a opakovanej viktimizácie

Racionálny prístup k obetiam trestných činov je kľúčovým artiklom, ktorého účelom je najvyššia podpora obetí trestných činov. Pri tvorbe práva v jeho

¹⁴ Mihálik, S., Vincent, F. Úvahy k efektívnosti prípravného konania pro futuro. In: Kurilovská, L., Krásná, P. (eds.). 2021. *Efektívnosť prípravného konania – výzvy a perspektívy*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 150.

špecifických odvetviach čerpá totiž normotvorca poznatky z ostatných odborných vied, pričom súčasťou riešenia otázok pri tvorbe práva sú otázky hodnotové.¹⁵

V rámci prípravného konania treba, aj na základe uvádzaného, k obetiam trestných činov pristupovať neustále patričným spôsobom tak, aby obeť nebola traumatizovaná samotným priebehom prípravného konania. Myslíme si, že v korelácii s daným treba účelne aplikovať tak poznatky trestného práva, ako i poznatky viktimológie. Pretože iba v prípade, ak sa pristupuje k nami prezentovanej problematike z multidisciplinárneho hľadiska je možné efektívne doceliť jeho účel.

Po spáchaní trestného činu je potrebné, aby sa obeť rozhodli, či budú hľadať spravodlivosť. Ich kontakt s právnym systémom im ponúka veľké potenciálne výhody, ale zároveň ich vystavuje možným rizikám. Obete, ktoré podávajú trestné oznámenia, podliehajú pravidlám a postupom zložitého právneho systému, kde ich duševné zdravie a bezpečnosť môžu byť okrajovým problémom. Tým môže dochádzať k vysokému potenciálu retraumatizácie, resp. druhotnej viktimizácie. Všetky subjekty, s ktorými prichádza obeť do kontaktu, by preto mali postupovať tak, aby ich činnosť nespôsobovala obeť a rodinným príslušníkom obeť druhotnú viktimizáciu a mali by prijímať účinné opatrenia, ktoré majú zabrániť druhotnej a opakovanej viktimizácii.¹⁶

S uvádzaním tvrdením sa s určitosťou stotožňujeme a už sme tiež niekoľkokrát akcentovali bezpodmienečnú potrebu špecifického vzdelávania orgánov činných v trestnom konaní a súdov za účelom efektívnej podpory a pomoci obetí trestných činov. Jedným z našich podnetov *de lege ferenda* je s určitosťou aj presadzovanie myšlienky špecializovaného vzdelávania pre orgány činné v trestnom konaní a súdy za účelom ochrany a podpory obetí trestných činov. V nadväznosti na uvádzané si dovoľíme poukázať na špeciálne vzdelávanie, ktoré prebiehalo a bolo určené pre príslušníkov Policajného zboru:

- doplňujúce vzdelávanie, kurz, vyšetrovateľov pre vhodné vedenie výsluchu obeť, komunikáciu s obeťou – „Obzvlášť zraniteľné obeť – Výsluch a prístup k nim“,
- vzdelávanie k projektu Špeciálne výsluchové miestnosti pre detské obeť a ďalšie obzvlášť zraniteľné obeť trestných činov.¹⁷

¹⁵ Fraňo, J., D. Právo na sociálnu pomoc ako základné právo? In: *Budúcnosť práva – Právo budúcnosti II*. Zborník príspevkov z online vedeckej konferencie, s. 551.

¹⁶ IV. ÚS 9/2021. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 9/2021 z 07. júna 2021.

¹⁷ Pastuchová Neumannová, A. Nutnosť a aktuálny stav doplňujúceho vzdelávania vyšetrovateľov Policajného zboru Slovenskej republiky na Akadémii Policajného zboru v Bratislave.

Myslíme si, že i takýto špeciálny druh vzdelávania je veľmi vhodným artiklom pri budovaní efektívneho prípravného konania za účelom najvyššej podpory obetí trestných činov. Pretože v prípade, keď budú orgány činné v trestnom konaní a súdy pripravené účelne reflektovať na potreby obetí, s určitosťou sa zefektívni celý trestný proces, teda aj prípravné konanie. Rôzne národné i medzinárodné projekty slúžia práve na budovanie špecifického prístupu k obetiam trestných činov za účelom ich podpory, ale aj zefektívnenia celého trestného konania. V texte nášho vedeckého článku sa budeme ešte venovať i spomínaným projektom.

Následne, ako vyplýva z názvu tejto časti vedeckého článku, zameriame svoj interest na špecifikáciu primárnej, sekundárnej a opakovanej viktimizácie. Pre pochopenie a diferenciu rozlišovania ujmy, ktorá vznikne obeti trestného činu v dôsledku spáchania trestného činu je to podstatne dôležité. Taktiež je to opodstatnené aj pre aplikáciu účelných prvkov, ktoré podporia zefektívnenie prípravného konania. Pretože ak orgány činné v trestnom konaní a súdy budú poznať jednotlivé fázy viktimizácie budú vedieť účelnejšie pristupovať k obeti trestného činu a napomôže to aj efektívnosti prípravného konania.

Primárna viktimizácia je ujma, ktorá vznikla obeti priamo, bezprostredne po spáchaní trestného činu, teda je bezprostredným následkom ujmy. S primárnou viktimizáciou sa veľmi často spája i pojem „dynamika prežívania ujmy“, ktorá súvisí s prežívaním procesu viktimizácie. Dynamika prežívania ujmy, vyrovnania sa s ujmou, ktorá obeti vznikla, je veľmi individuálna a odvíja sa, samozrejme, od niekoľkých kritérií, či už ide o faktory zo strany obeť alebo o konkrétne faktory vyplývajúce z podstaty trestného činu. Viacerí autori sa zhodujú na skutočnosti, ktorou je fakt o existencii fáz prežívania ujmy. V ďalšom texte uvádzame tri fázy, ktoré sú známe a odbornou verejnosťou presadzované.

V primárnej fáze viktimizácie ide o fázu nárazu, resp. fázu šoku. Táto fáza nastáva bezprostredne po trestnom čine. Obeť je v šoku a vykazuje znaky zľaknutia, zmätenosti. Z forenzného hľadiska je táto fáza veľmi závažná, pretože ide o akútnu reakciu na vzniknutý stres.¹⁸ V súvislosti s časovým hľadiskom môže táto fáza trvať niekoľko hodín alebo dokonca aj niekoľko dní. Je možné tvrdiť, že obeť si z tejto fázy prežívania ujmy nebude určité súvislosti pamätať. Charakteristický pre túto fázu je buď pojem „expresívny vzorec

In: Patyi, P., Uhnáková, D., Mydlíková, E., Kováčová, M. (eds.). *Čo s bielymi miestami v pomoci obetiam domáceho násillia*. Zborník z medzinárodnej konferencie. Trnava: Katedra sociálnej práce Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave, 2018, s. 15.

¹⁸ Pavlovský, P. a kol. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 3., rozšírené a aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009, s. 80.

správania“ – teda pocity, dojmy obete sa premietajú do jej vonkajších prejavov, alebo pojem „kontrolovaný vzorec správania“ – opačný prípad, keď vôbec nie je na obeti badateľné, že zažila ujmu. Svoje pocity nepreukazuje navonok, ba dokonca bez okolkov hovorí aj na verejnosti o tom, čo sa jej stalo. Podľa zistených informácií, ktoré vyplývajú z aplikačnej praxe, práve obeť, ktoré sa správajú podľa kontrolovaného vzorca, médiá „zneužívajú“ na opísanie trestného činu.¹⁹

Ďalšou fázou primárnej viktimizácie je fáza nastupujúcej adjustácie, resp. predbežnej adaptácie. Pre zrozumiteľné uvádzanie si myslíme, že je účelné konkretizovať aj pojem „adjustácia“. Adjustácia značí, v nami rozoberanej problematike, zorientovanie sa v novej životnej situácii, v ktorej sa obeť po spáchaní trestného činu ocitne. Preto je aj táto fáza prežívania ujmy dôležitá a prináša zo sebou typické ukazovatele. Obeť veľmi často počas tejto fázy buď vkláza do pozície, keď sa uzatvára pred verejnosťou, ale aj blízkym okolím, alebo naopak, snaží sa porovnávať s inými obeťami. Obeť ovplyvňujú silné emócie, pocity viny, nevinu. Časovo príznačne je možné, že táto fáza bude trvať niekoľko týždňov, mesiacov alebo aj rok.²⁰ Samozrejme, upriamuje pozornosť na individualizáciu obeť.

Vo fáze konečnej adjustácie, adaptácie, obeť dosiahne stav, keď spracúva ujmu a postupne sa s ňou vyrovnáva. Osobnosť obeť sa integruje a snaží sa plnohodnotne existovať v spoločnosti. Dôležité je ale prízvukovať, že aj keď dôjde ku konečnej adaptácii, obeť nezabúda na prežitú a je možné, že sa opätovne vráti k pocitom, ktoré nadobudla počas a po spáchaní trestného činu.²¹

Uvádzané fázy nie sú výlučne dané, nemusia sa týkať každej obeť alebo na seba nadväzovať. Je možné, že obeť nepostihne niektorá z fáz prežívania ujmy alebo tiež nie je ojedinelé, že sa vráti od druhej fázy k prvej, či prejde priamo z prvej na tretiu fázu.

K *sekundárnej viktimizácii* dochádza, keď sa obeť stáva opakovane obeťou v dôsledku necitlivého konania, neadekvátneho prístupu alebo nekonania subjektu, ktorý prichádza do kontaktu s obeťou po spáchaní trestného činu. Je zhrnutím ostatných negatívnych dôsledkov, ktoré vznikli kvôli spáchaniu

¹⁹ Uvedené informácie nám boli poskytnuté pri realizácii riadeného rozhovoru so psychológom pôsobiacim na Prezídium Policajného zboru, ktorý pracuje i s obeťami trestných činov.

²⁰ Čírtková, L., Vitoušová, P. a kolektív. *Pomoc obeťom (a svedkům) trestných činů, příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 15.

²¹ Acierno, R., Kilpatrick, D. G., Resnick, H. S. Posttraumatic stress disorder: Prevalence, risk factors and comorbidity relative to criminal victimization. In: P. Saigh & D. Bremner (Eds.). *Posttraumatic stress disorder: A comprehensive approach to research and treatment*, 1999, p. 50.

trestného činu.²² Sú to dôsledky, ako napr. odmietanie obeť rodinou, strata zamestnania, negatívne zážitky z výsluchu obeť orgánmi činnými v trestnom konaní, negatívne zážitky zo samotného kontaktu obeť s orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi.

Preto je veľmi dôležité, aby pri realizácii výsluchu dochádzalo k formovaniu psychologického kontaktu medzi vypočúvajúcim a vypočúvaným. Svedok ako jeden z aspektov trestného konania a jeho výsluch ako dôkazný prostriedok je procesným prvkom, bez ktorého sa v zásade nezaobíde žiadne trestné konanie.²³

Pri primárnej viktimizácii je jej zdroj jasne a zreteľne určený – páchatel trestného činu, pri sekundárnej viktimizácii to takto jednoznačne špecifikované nie je, čo vyplýva aj z uvádzaného. Zdrojom sekundárnej viktimizácie môžu byť orgány činné v trestnom konaní, ale aj sociálne prostredie, v ktorom obeť žije. V tomto prípade hovoríme o dôsledkoch reakcií, ktoré zapríčinili tak formálne inštitúcie, ako aj neformálne sociálne prostredie. Takýmto veľmi jasným zdrojom sekundárnej viktimizácie môžu byť aj médiá.²⁴

Terciárna viktimizácia vzniká ako dôsledok stavu, keď sa obeť nedokáže vyrovnáť s ujmu, ktorá jej vznikla spáchaním trestného činu i v prípade, ak došlo k náprave, k odškodneniu. Obeť sa neustále trápi tak po psychickej stránke, ako je možné, že aj po fyzickej stránke. K uvádzanému dochádza preto, že trestný čin narušil bežný život obeť. Zmenili sa jej návyky, jej zaužívané zvyky a v podstate celý životný štýl. Terciárnu viktimizáciu preto treba nachádzať v samotnom osobnostnom založení obeť.²⁵

Z poznania, ku ktorému sme dospeli v procese vedeckého skúmania je zrejmé, že počas výkonu aplikačnej praxe²⁶ dochádza pomerne často k situáciám, keď obeť trestného činu nechce oznámiť trestný čin, resp. nemá v úmysle podať trestné oznámenie, ale dožaduje sa pomoci u subjektu, ktorý podáva pomoc obetiam trestných činov, práve z uvádzaného dôvodu – strachu vzni-

²² Staňková, L. Oběti násilné kriminality ve světě nového zákona o obětech. In: *Kriminalistika*, roč. 47, č. 2, 2014, s. 114.

²³ Vrtíková, K. Trestnoprávne a kriminalistické aspekty výsluchu svedkov. In: *Teória a prax vyšetrovania*. Zborník vedeckých prác zo dňa 17. 3. 2020. Bratislava: Akadémia PZ – K vyšetrovania, 2020, s. 282.

²⁴ Polák, P. Prezentácia kriminality v médiách, ako kriminogénny faktor. In: Strémy, T., Šimónová, L., Gregušová, A., Jurišová, K. *Psychológ medzi právnikmi. Pocta profesorovi Gustávovi Dianiškovi k 75. narodeninám*. Trnava: Typi Universitatis Tynaviensis pre Právnickú fakultu Trnavskej univerzity, 2015, s. 311.

²⁵ Zoubková, I., Moulisová, M. *Kriminologie a prevence kriminality*. Praha: Armex Publishing, 2004, s. 31.

²⁶ Riadený rozhovor bol realizovaný s odborníkom z aplikačnej praxi, ktorý každodenne prichádza do kontaktu s obetami trestných činov a má prax viac ako päť rokov.

ku druhotnej viktimizácie. Pri zamyslení sa nad tým je podstatne dôležité vyvodiť adekvátne riešenie takejto situácie. Je to tak preto, lebo platí rovnaké pravidlo, resp. vyvrátiteľná domnienka, že každá osoba, ktorá tvrdí, že je obeťou, sa považuje za obeť, kým sa nepreukáže opak, alebo ak nejde o zjavné zneužitie postavenia obeť podľa Zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, a to bez ohľadu na to, či bol páchatel trestného činu zistený, trestne stíhaný alebo odsúdený.

Avšak postup, aký zvolí daný subjekt, ktorý prichádza do kontaktu s obeťou trestného činu, je na ňom, samozrejme, za dodržania všetkých právne relevantných skutočností. Ergo rozhodnutie je na subjekte, ale dovoľme si uviesť, že prípad, kedy poskytne subjekt pomoc a podporu obeť trestného činu má byť limitovaná podaním trestného oznámenia. Je nám zrejmé, že v nadväznosti na naše tvrdenie môžu nastať problematické situácie najmä pri domácom násilí²⁷ či pri týraní blízkej osoby a zverenej osoby.²⁸ Avšak obeť týchto trestných činov si musia uvedomiť vážnosť vzniknutej situácie a v jej riešení postupovať v intenciách príslušných zákonov.

V Slovenskej republike, okrem štátnych orgánov, ktorých k tomu zaväzuje zákon, sa komplexu opatrení na podporu obeť zúčastňuje i celý rad neziskových organizácií. Podľa nášho názoru neziskové organizácie nesporne zohrávajú nezastupiteľné miesto v systéme garancie ochrany pre obeť trestných činov. Tieto premyslene usporiadané zložky celku podľa zásady pomoci obeť trestných činov sú zriadené podľa osobitného zákona a vznikajú z iniciatívy ľudí, ktorí vnímajú systém ochrany obeť ako nedostatočný a hľadajú možnosti na jeho zmenu. Viaceré aktivity realizované i mimovládnymi organizáciami sú aplikovateľné v rôznych oblastiach pomoci obeť a ich podpory. Uvádzané združenia sa zaoberajú psychologickým, právnym a sociálnym poradenstvom, krízovou intervenciou, preventívnou a osvetovou činnosťou. Tiež aj rozvojom sociálnych a komunikačných zručností obeť, zlepšením postavenia obeť na trhu práce, pomocou pri styku s orgánmi činnými v trestnom konaní, zabezpečovaním základných životných potrieb a pomocou obeť rôznej trestnej činnosti, ako aj ich blízkym.²⁹

Podnetom de lege ferenda, ktorý súvisí s vyššie prezentovaným, je s určitosťou dbať na inštitucionálne zabezpečenie podpory a ochrany obeť. V prí-

²⁷ § 2 ods. 1 písm. e) Zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

²⁸ § 208 Zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona v znení neskorších predpisov.

²⁹ Kurilovská, L. 2015. Možnosti riešenia postavenie obeť v intenciách aj restoratívnej spravodlivosti ako inštitútu posilnenia dôvery obeť v justičný systém Slovenskej republiky. In: Kuruc, P. *Obeť kriminality a ich práva*. 1. vydanie, Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 8.

pade, ak budú inštitúcie dbať na konkrétne potreby obetí trestných činov budú tak vedieť poskytnúť podporu pre obeť na požadovanej úrovni. Tieto uvádzané skutočnosti bezpodmienečne ovplyvňujú efektívnosť prípravného konania a podporujú aj najvyššiu podporu obetí trestných činov.

2.1. Oblasť monitorovania a výskumu, prognóza viktimologickej situácie na Slovensku

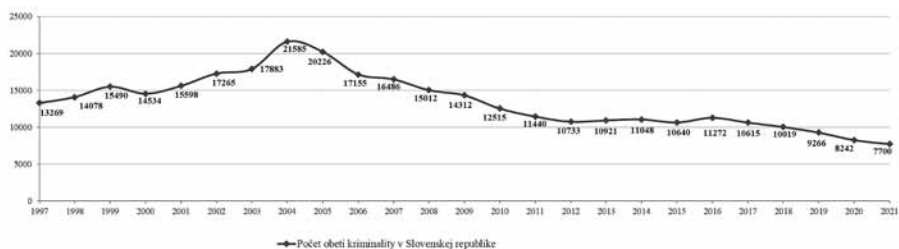
Ďalším artiklom, o ktorom si myslíme, že je podstatný s náhľadom na nami skúmanú problematiku, je oblasť monitorovania a výskumu, ale tiež aj prognóza viktimologickej situácie na Slovensku. Uvádzané je dôležité s náhľadom na aplikáciu účelnej prevencie, ktorá predchádza vzniku trestnej činnosti, a teda aj existencii obetí trestných činov. Ďalším našim podnetom de lege ferenda je práve účelná realizácia monitorovania, výskumu a prognózy viktimologickej situácie na území Slovenskej republiky.

Pri detailnejšom náhľade na uvádzané je možné konštatovať, že oblasť monitorovania je pokrytá kvantitatívnymi údajmi z Evidenčno-štatistického systému kriminality vedeného Policajným zborom. V uvádzanom štatistickom náhľade je možné nachádzať údaje o celkovom počte obetí kriminality za vybrané obdobie na území Slovenskej republiky. Taktiež tento kvantitatívny náhľad obsahuje parciálne informácie, ktoré konkretizujú údaje o obetiach trestných činov. Ide o tieto konkrétne údaje: trestný čin, ktorého sa stala osoba obeťou, pohlavie obeť, vek obeť, zamestnanie obeť, ale tiež napr. aktuálna činnosť obeť pri spáchaní trestného činu (motocyklista, cestujúci v rýchlíku, cestujúci v osobnom vlaku, autostopár, cestujúci v mestskej hromadnej doprave, cestujúci-cudzinec, podnapitý, s väčšou hotovosťou atď.) a aj príbuzenský vzťah páchatel'a k obeť či údaje o obetiach – skupine osôb.³⁰ Uvádzané údaje sú z nášho pohľadu v súčasnosti dostačujúce a poskytujú detailný prehľad o počte obetí trestných činov.

Výskum spojený s viktimologickou situáciou na Slovensku napreduje postupne v intenciách nových poznatkov a výskumov, ktoré sú realizované za účelom ochrany a podpory obetí trestných činov. Dovoľme si konštatovať, že i oblasť výskumu treba smerovať ku konkrétnostiam, ktoré v súčasnosti vznikajú, a síce napr. k vývoju sociálnych sietí – obeť kyberšikany, obeť kyberstalkingu a pod. Vedecký projekt, v rámci ktorého je spracovaný aj tento vedecký článok, taktiež s určitou akcentuje potrebu realizácie konkrétneho výskumu jednak na zefektívnenie prípravného konania a jednak na maximál-

³⁰ Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. [online]. [cit. 2022.10.09.]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml>.

Grafické zobrazenie evidovaných obetí kriminality v Slovenskej republike za obdobie rokov 1997 až 2021.

Zdroj: vlastné spracovanie na základe kvantitatívnych údajov z Evidenčno-štatistického systému kriminality.

nu podporu a ochranu obetí trestných činov. Myslíme si, že svojou vedeckou činnosťou prispejeme k vedeckému vývoju výskumu spojeného s obeťami trestných činov i my.

Následne si dovoľíme ešte prezentovať prognózu viktimologickej situácie na Slovensku s ohľadom na kvantitatívne údaje o počte obetí za posledných 25 rokov.

V súlade s naším poznaním prognóza zmien viktimologickej situácie na území Slovenskej republiky je zložitá a nesie na svojom pozadí rôzne objektívne, subjektívne, krátkodobé či dlhodobé faktory, ktoré priamo alebo nepriamo pôsobili, pôsobia alebo budú pôsobiť na celkovú kriminalitu, a tým, samozrejme, aj na počet obetí trestných činov.

Počet obetí kriminality je s ohľadom na prezentované grafické vyobrazenie na zostupe, čo predikuje, že bude mať i naďalej klesajúci charakter. Je preto veľmi vhodné, aby bola ďalšia činnosť v rámci zefektívnenia prípravného konania za účelom najvyššej podpory obetí trestných činov smerovaná na podporu prevencie a tiež po spáchaní trestného činu na konkrétnu ochranu obetí trestných činov.

S uvádzaním je späť i náš ďalší podnet *de lege ferenda*, ktorý súvisí s prevenciou viktimnosti. Považujeme za efektívne realizovať preventívne aktivity smerované na konkrétne potenciálne obeť, pretože ak bude aplikovaná adrešná prevencia, bude možné eliminovať počet obetí trestnej činnosti. Konkrétne je možné hovoriť o preventívnych aktivitách zameraných na obeť obchodovania s ľuďmi, obeť extrémizmu, už spomínané obeť kyberšikany, kyberstalkingu, ale aj obeť trestných činov páchaných na senioroch, pretože je možné konštatovať, i na základe štatistických ukazovateľov, že ich počet stúpa.

3. Realnosť podpory a pomoci obetiam trestných činov – zahraničná prax

V nasledujúcej časti nášho vedeckého článku sa budeme venovať reálnej podpore obetí trestných činov na medzinárodnej úrovni. Dovoľme si konštatovať, že i efektívnosť prípravného konania, tak ako sme už spomínali, je podmienená vývojom poznatkov a prisvojovaní si overených a účelných prístupov k obetiam trestných činov. Práve vedecké skúmanie inovatívnych metód využívaných na medzinárodnej úrovni je jedným z kľúčových atribútov zabezpečenia efektívnosti prípravného konania, ale i zabezpečenia účelného prístupu k obetiam trestných činov.

Pre znázornenie konkrétnych reálnych príkladov podpory a pomoci obetiam trestných činov, ktoré je možné aplikovať aj na národnej úrovni, sme si zvolili organizáciu Victim Support Europe (ďalej už iba „VSE“). VSE je popredná európska organizácia, ktorá obhajuje a zastrešuje všetky obeť trestných činov, bez ohľadu na to, o aký trestný čin ide, a bez ohľadu na to, kto je obeťou. Od svojho založenia v roku 1990 VSE pracuje v mene všetkých obetí na zabezpečení ich práv a služieb. VSE zastupuje 70 národných členských organizácií, ktoré každoročne poskytujú podporu a informačné služby viac ako dvom miliónom ľudí postihnutých kriminalitou v 33 krajinách. VSE spolupracuje s mnohými odborníkmi, aby jej poznanie a poslanie mohlo zlepšovať európske a medzinárodné zákony týkajúce sa práv obetí pomocou výskumu, rozvoja znalostí a budovania kapacít na národnej a medzinárodnej úrovni. Cieľom organizácie je zabezpečiť, aby každá obeť v Európe a na celom svete mala prístup k informáciám a podporným službám po trestnom čine bez ohľadu na to, kde žije alebo kde sa trestný čin stal. VSE sa tiež snaží zabezpečiť, aby boli obeť rešpektované, mali prístup k svojim právam a aby boli schopné vyjadriť svoj názor počas procesu trestného konania. Národní, európski a medzinárodní aktéri práva sa čoraz viac obracajú na VSE pri vytváraní zákonov, politik a služieb v oblasti práv obetí.³¹

Domnievame sa, že práve takýmito procesmi sa zdokonaľuje práca pri vytváraní nových modelov, opatrení a riešení na zlepšenie a uplatňovanie práv obetí trestných činov. S určitosťou si dovoľme podporiť činnosť tejto organizácie, pretože sme presvedčení, že obetiam trestných činov má byť poskytnutá podpora a pomoc počas celého trestného konania takým spôsobom, aby to bolo účelné pre samotnú obeť trestného činu, ale aj pre racionálnosť a efektívnosť trestného konania, resp. prípravného konania ako takého.

³¹ Victim Support Europe. [online]. [cit. 2022.10.09.]. Dostupné na internete: <https://victim-support.eu/>.

VSE realizuje projekty na základe ich priebežnej kontroly a analýzy potrieb a príležitostí v rámci komunity na podporu obetí v Európe. Oceňujeme, že VSE reaguje na aktuálne vznikajúce potreby obetí a neustále zlepšuje svoju činnosť s prihliadaním na inovatívne spôsoby podpory a ochrany obetí.

V ďalšom texte poukážeme na dva konkrétne projekty, ktorých spoluautorom je aj organizácia VSE. Jeden z projektov sa začína realizovať v tomto období a druhý projekt končí tento rok svoju činnosť. Samozrejme, obidva projekty vznikli v rámci podpory obetí trestných činov.

Prvým projektom, ktorý si dovoľíme špecifikovať pre potreby nášho vedeckého poznávania, je projekt s názvom „CHAT pre obeť trestných činov“ – „Zmena dostupnosti nástrojov pomoci pre obeť“. Projekt koordinujú služby na podporu obetí a svedkov v Chorvátsku. Tento projekt spája partnerov zo Španielska, Rumunska, Maďarska, Slovinska a z organizácie VSE. V nasledujúcich dvoch rokoch sa partneri projektu CHAT pre obeť trestných činov budú zaoberať tým, ako rozvíjať online „chatovacie“ služby pre obeť so zdravotným postihnutím spôsobom, ktorý je prispôbený ich špecifickým komunikačným potrebám. Budú pri tom dbať na vyšpecifikovanie konkrétnych prvkov a identifikátorov, ktoré by mohli zlepšiť postavenie zdravotne znevýhodnených obetí trestných činov.³² Ich úlohou bude taktiež spolupracovať nielen s odborníkmi z právnej praxe, ale i s odborníkmi z úseku psychológie a sociálnej práce z dôvodu, už aj nami uvádzanej prioritnej potreby multiinštitucionálnej podpory obetí trestných činov.

Naším ďalším podnetom de lege ferenda je preto práve dbanie na multiinštitucionálnu podporu obetí trestných činov. Pretože iba na základe multiinštitucionálnej podpory obetí trestných činov vieme docieľiť ich účelnú ochranu a podporu. Dovoľíme si apelovať na prioritu spolupráce medzi všetkými subjektami, ktoré prichádzajú do kontaktu s obeťami trestných činov, pretože výmena odborných informácií, ktoré sú efektívne aj pre obeť trestného činu, je kľúčovým prvkom v ich podpore a ochrane.

Informácie a podnety získané počas realizácie uvádzaného projektu budú s určitou prínosnosťou i pre potreby našej krajiny. Myslíme si, že takto účelne získané odborné skúsenosti pri práci s obeťami trestných činov budú prínosné, a teda i zefektívnia prípravné konanie za účelom najvyššej podpory obetí trestných činov. Pre konkrétnosť si dovoľíme uviesť zreteľný príklad. V prípade, ak je obeťou trestného činu zdravotne znevýhodnená osoba a orgán

³² Victim Support Europe. [online]. [cit. 2022.10.13.]. Dostupné na internete: <https://victim-support.eu/news/chat-for-victims-project-consortium-meets-in-zagreb-for-kick-off-meeting/?fbclid=IwAR2wp6TFA3vdmMbf-WKp8CHkHSPwigRpEA-yp0ljAztVGhmSKk1YWuCJuNY>.

činný v trestnom konaní nedokáže efektívne komunikovať s takouto osobou, nedokáže zistiť dôležité informácie pre trestné konanie, znalosti získané práve z realizácie takýchto projektov mu s určitou pomocou napomôžu pri jeho práci, a tak ju i zefektívnia. Dôjde k zefektívneniu prípravného konania, ale i ku konkrétnej, adresnej pomoci obeti trestného činu.

Ďalším projektom, na ktorý sme sústredili náš záujem počas vedeckého skúmania zefektívnenia prípravného konania za účelom najvyššej podpory obetí trestných činov, bol projekt „FYDO“.³³ Cieľom projektu FYDO bolo koordinovať efektívnu službu pomoci pre obzvlášť zraniteľné obeť (najmä deti, seniori, zdravotne znevýhodnené obeť) v troch európskych krajinách – Belgicku, Taliansku a Francúzsku. Psy v zariadení FYDO sú vybrané a vycvičené špecializovanými organizáciami a vyškolenými psovodmi na podporu obzvlášť zraniteľných obetí pri ich zotavovaní. Táto služba bola poskytovaná v rôznych prostrediach – Policajného zboru, Hasičského a záchranného zboru, organizáciách na podporu obetí, a to pre obeť, ktoré prechádzali trestným konaním, ako aj pre obeť, ktoré potrebovali podporu mimo trestného konania. Výsledkom projektu sú jedinečné školiace programy na podporu obzvlášť zraniteľných obetí v trestnom konaní, keď obeť, ktorá cíti podporu a ochranu aj za pomoci špeciálne vycvičeného psa, je schopná účelne spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi. Tiež sa, okrem spomínaného, lepšie zotaví z traumatickej udalosti spôsobenej trestným činom a jeho následkami. Projekt FYDO má aj osobitný význam v kontexte súčasnej revízie Smernice 2012/29/EÚ – minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov.³⁴

Projekt FYDO je propagáciou inovatívneho využívania psov v zariadeniach pre obeť a podporuje využívanie justičných asistenčných psov vo všetkých členských štátoch Európskej únie s cieľom, aby sa každá obeť cítila podporená a chránená. Doteraz bolo na podporu obetí vycvičených šesť psov v rôznych krajinách (dvaja v Belgicku, traja v Taliansku a jeden vo Francúzsku) a na prácu s nimi bolo vyškolených 15 psovodov. Projekt vyvinul jedinečný európsky program, ktorý zabezpečuje, že vysoko vycvičené psy môžu podporovať obeť trestných činov v rámci trestného konania, ale aj v rámci uľahčenia ich zotavenia sa z traumy.

Víziou spomínaného projektu do budúcnosti je zabezpečiť, aby psy „FYDO“ mali právo na prístup na akékoľvek miesto, kde je potrebná ich pod-

³³ Developmentaid. [online]. [cit. 2022.10.13.]. Dostupné na internete: <https://www.developmentaid.org/organizations/awards/view/358723/facility-dogs-in-europe-fydo>.

³⁴ Europarlament. [online]. [cit. 2022.10.10.]. Dostupné na internete: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/611022/EPRS_STU\(2017\)611022_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/611022/EPRS_STU(2017)611022_EN.pdf)

pora, vrátane súdov, prokuratúr alebo iných, napr. pri výsluchoch, konfrontáciách a pod.³⁵

Záver

Ochrana obetí trestných činov sa v poslednom čase stala jednou z najvýznamnejších tém v súvislosti s vývojom trestného konania v oblasti legislatívy a praxe. Posilnenie ochrany obetí sa stalo predmetom nastavenia noriem v národnom právnom systéme, ako aj v právnom systéme na európskej úrovni.

Predložený článok reflektuje na potrebu zefektívnenie prípravného konania za účelom najvyššej podpory obetí trestných činov v kontexte jednotlivých špecifikovaných atribútov. Hlavným cieľom vedeckého článku bolo výstižne charakterizovať podstatné, príznačné črty a skutočnosti spojené so zefektívnením prípravného konania za účelom najvyššej podpory obetí trestných činov na národnej i nadnárodnej úrovni. Daný cieľ bol naplnený so zreteľom prezentovaných skutočností týkajúcich sa účelu, resp. funkcie prípravného konania a jeho efektívnosti, tiež prostredníctvom vymedzenia racionálnosti prístupu k obetiam trestných činov v kontexte zamedzenia vzniku sekundárnej viktimizácie, s prihliadaním na vznik primárnej a opakovanej viktimizácie, ale i charakteristikou oblasti monitorovania, výskumu, prognózy viktimologickej situácie na Slovensku a reálnej podpory a pomoci obetiam trestných činov v zahraničnej praxi.

Uvádzané vedecké poznatky boli dopĺňané jednotlivými podnetmi de lege ferenda, ktoré v odôvodnených prípadoch zabezpečia účelne efektívne prípravné konanie a tiež zaistia najvyššiu podporu obetiam trestných činov, pretože prepojenie účelnej legislatívy, kvalitných vedeckých výstupov s poznatkami z aplikačnej praxe je nesmierne dôležité.

LITERATÚRA

1. ACIERNO, R., KILPATRICK, D. G., RESNICK, H. S. Posttraumatic stress disorder: Prevalence, risk factors and comorbidity relative to criminal victimization. In: P. Saigh & D. Bremner (Eds.). *Posttraumatic stress disorder: A comprehensive approach to research and treatment*. 1999. p. 44 – 68. New York: Allyn & Bacon.
2. BROULIK, J. Nedorozumění o ekonomické analýze práva. In: *Právník*, 2015, roč. 154, č. 5. s. 371 – 375. ISSN 0231-6625.

³⁵ EUagenda. [online]. [cit. 2022.10.15.]. Dostupné na internete: <https://euagenda.eu/events/2022/10/18/facility-dogs-europe-fydo-project-final-conference>.

3. CEPL, V. K pojmu efektívnosti právnych norem. In: *Právnik*, 1973, roč. CXII, č. 10. s. 892 – 900. ISSN 0231-6625.
4. ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVCĚK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I. § 1 – 195*. Bratislava: C. H. Beck, 2021. 1232 s. ISBN 978-80-89603-88-6.
5. ČENTĚŠ, J., VOJTUŠ, F. Efektívnosť práva a prístupy k jej skúmaniu. In: ČENTĚŠ, J. (ed.) a kol. *Efektívnosť prípravného konania – jej skúmanie, výzvy a perspektívy*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020, s. 28 – 41. ISBN 978-80-7160-577-5.
6. ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kolektív. *Pomoc obětem (a svedkům) trestných činů. Příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada Publishing, 2007. 192 s. ISBN 978-80-247-2014-2.
7. FRAŇO, J. D. Právo na sociálnu pomoc ako základné právo? In: *Budúcnosť práva – Právo budúcnosti II*. Zborník príspevkov z online vedeckej konferencie. S. 550 – 572. ISBN 978-80-8275-000-6.
8. KORGO, D., MARKOVÁ, V., a kol. *Trestné právo procesné*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. 518 s. ISBN 978-80-7380-650-7.
9. KURILOVSKÁ, L. 2015. Možnosti riešenia postavenie obetí v intenciách aj restoratívnej spravodlivosti ako inštitútu posilnenia dôvery obetí v justičný systém Slovenskej republiky. In: KURUC, P. *Obete kriminality a ich práva*. 1. vydanie, Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 5 – 17. ISBN 978-80-971911-0-8.
10. MIHÁLIK, S., VINCENT, F. Úvahy k efektívnosti prípravného konania pro futuro. In: KURILOVSKÁ, L., KRÁSNÁ, P. (eds.). 2021. *Efektívnosť prípravného konania – výzvy a perspektívy*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 149 – 158. ISBN 978-80-8054-926-8.
11. PASTUCHOVÁ NEUMANNOVÁ, A. Nutnosť a aktuálny stav dopĺňujúceho vzdelávania vyšetrovateľov Policajného zboru Slovenskej republiky na Akadémii Policajného zboru v Bratislave. In: PATYI, P., UHNÁKOVÁ, D., MYDLÍKOVÁ E., KOVÁČOVÁ M. (eds.). *Čo s bielymi miestami v pomoci obetiam domáceho násillia*. Zborník z medzinárodnej konferencie. Trnava: Katedra sociálnej práce Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave, 2018, s. 15 – 23. ISBN 978-80-568-0153-6.
12. PAVLOVSKÝ, P. a kol. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 3., rozšírené a aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009. 232 s. ISBN 978-80-247-2618-2.
13. POLÁK, P. Prezentácia kriminality v médiách, ako kriminogénny faktor. In: STRÉMY, T., ŠIMUNOVÁ, L., GREGUŠOVÁ, A., JURÍŠOVÁ, K. *Psychológ medzi právnikmi. Pocta profesorovi Gustávovi Dianiškovi k 75. narodeninám*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2015, s. 310 – 328. ISBN 978-808082-831-8.
14. STAŇKOVÁ, L. Oběti násillné kriminality ve světe nového zákona o obětech. In: *Kriminalistika*, roč. 47, č. 2, 2014, s. 108 – 117. ISSN 1210-9150.
15. STRÉMY, T., TURAY, L. Procesná (ne)použitelnosť výpovede v procesnom postavení zadržaného podozrivého. In: *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2019* organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou v dňoch 14. – 15. februára 2019 pod záštitou predsedníčky Najvyššieho súdu Slovenskej republiky JUDr. Daniely Švecovej a predsedníčky Súdnej rady Slovenskej republiky JUDr. Lenky Praženkovej, s. 100 – 104. ISBN 978-80-7160-520-1.
16. VRTÍKOVÁ, K. Trestnoprávne a kriminalistické aspekty výsluchu svedkov. In: *Teória a prax vyšetrovania*. Zborník vedeckých prác zo dňa 17. 3. 2020. Bratislava: Akadémia PZ – K vyšetrovania, 2020, s. 281 – 292. ISBN 978-80-8054-862-9.
17. ZOUBKOVÁ, I., MOULISOVÁ, M. *Kriminologie a prevence kriminality*. Praha: Armex Publishing, 2004. 146 s. ISBN 978-80-86795-05-5.
18. Uznesenie Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. ÚS ČR 172/2004.
19. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 9/2021 z 07. júna 2021.
20. VEČERA, M., URBANOVÁ, M. *Sociologie práva*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2011. 313 s. ISBN 978-80-7380-321-6.
21. Smernica 2012/29/EÚ.

22. Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
23. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
24. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
25. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. [online]. [cit. 2022.10.09.]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml>.
26. Victim Support Europe. [online]. [cit. 2022.10.09.]. Dostupné na internete: <https://victim-support.eu/>.
27. Európarlament. [online]. [cit. 2022.10.10.]. Dostupné na internete: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/611022/EPRS_STU\(2017\)611022_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/611022/EPRS_STU(2017)611022_EN.pdf).
28. Victim Support Europe. [online]. [cit. 2022.10.13.]. Dostupné na internete: <https://victim-support.eu/news/chat-for-victims-project-consortium-meets-in-zagreb-for-kick-off-meeting/?fbclid=IwAR2wp6TFA3vdmMbF-WKp8CHkHSPwigRpEA-yp0ljAztVGhmSKk1YWuCJuNY>.
29. Developmentaid. [online]. [cit. 2022.10.13.]. Dostupné na internete: <https://www.developmentaid.org/organizations/awards/view/358723/facility-dogs-in-europe-fydo>.
30. EUagenda. [online]. [cit. 2022.10.15.]. Dostupné na internete: <https://euagenda.eu/events/2022/10/18/facility-dogs-europe-fydo-project-final-conference>.

Kontaktné údaje autorov

Dr. h. c. prof. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6
P.O.BOX 313
810 00 Bratislava
lucia.kurilovska@flaw.uniba.sk

kpt. JUDr. Patrícia Krásná, PhD., LL.M.
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava 35
patricia.krasna@akademiapz.sk

NEKONSENZUÁLNE ZNÁSILNENIE¹

NON-CONSENSUAL RAPE

prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.

Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy

Abstrakt: V európskej právnom priestore možno v súčasnosti sledovať dva modely konštrukcie trestného činu znásilnenia, a to tzv. coercion-based model, t. j. model založený na základe násilného donútenia obete, a tzv. consent-based model, t. j. model založený na základe absencie súhlasu obete. Viaceré európske štáty postupne menia koncepciu znásilnenia z tzv. násilnej koncepcie na koncepciu založenú na základe absencie súhlasu obete. Autor poukazuje na legislatívne zmeny vo vybraných európskych štátoch a kriticky analyzuje legislatívne návrhy v Slovenskej republike.

Kľúčové slová: znásilnenie, donútenie, súhlas, súlož, obeť, nekonzenzuálny sex

Abstract: In the European legal space, we can currently see two models of construction of the rape crime, namely the so-called coercion-based model, it means a model formed on the violent coercion of the victim and the so-called consent-based model, which means a model formed on the absence of the victim's consent. Some European countries are gradually changing the concept of rape from the so-called violent conception to concept based on the absence of the victim's consent. The author points out the legislative changes in selected European countries and critically analyses the legislative proposals in the Slovak republic.

Key words: rape, coercion, consent, intercourse, victim, non-consensual sex

Úvod

Znásilnenie je jedným z najzávažnejších trestných činov, ktorým sa narúša sexuálna integrita človeka, pričom tento trestný čin postihuje predovšetkým ženy.

Uvedený trestný čin v historickom vývoji prešiel a stále prechádza podstatnými zmenami. Zatiaľ čo trestný čin znásilnenia bol kriminalizovaný rôznymi právnymi systémami celé tisícročia, definícia znásilnenia a tresty za znásilnenie na vnútroštátnej úrovni sa neustále transformovali podľa chápania spoločenskej morálky v oblasti sexuality.²

¹ Túto prácu podporovala Agentúra na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0050.

² Bližšie ERIKSSON, M. *Defining rape: emerging obligations for states under international law*. Örebro: Örebro University, 2010. s. 47.

V niektorých európskych štátoch sa diskusie a zásadné zmeny v ponímaní znásilnenia začali konkretizovať od začiatku tohto storočia. Vo všeobecnosti možno povedať, že právna úprava týkajúca sa kriminality v sexuálnej oblasti bola liberalizovaná. Niektoré sexuálne správania, ktoré boli v minulosti zakázané a trestané trestnou sankciou, napr. „*smilstvo proti prírode*“, t. j. homosexuálne styky či sexuálny styk so zvieratom alebo cudzoložstvo, boli v západnej právnej kultúre dekriminalizované.³

Na druhej strane sa zmeny dotkli aj prístupu k vymedzeniu znakov trestného činu znásilnenia. Po zmenách, ktoré boli vykonané v Európe v druhej polovici minulého storočia, týkajúce sa kriminalizácie znásilnenia v manželstve, v súčasnej v európskej právnej kultúre možno v súčasnosti sledovať dva modely trestnoprávnej konštrukcie trestného činu znásilnenia, a to tzv. *coercion-based* model, t. j. model založený na základe donútenia obeť, a tzv. *consent-based* model, t. j. model založený na základe absencie súhlasu obeť. Jednotlivé európske štáty postupne menia koncepciu znásilnenia z tzv. násilnej koncepcie na koncepciu založenú na základe absencie súhlasu obeť.⁴

1. Medzinárodné normy a odporúčania

Problematika znásilnenia je predmetom viacerých medzinárodných rezolúcií, deklarácií či odporúčaní. **Rezolúcia o násilí voči ženám**⁵ žiada preskúmať právne rozlíšenie medzi znásilnením a nedôstojným útokom (*indecent assault*), ktorého následky môžu byť pre dotknutú obeť rovnako narušujúce. **Deklarácia o odstránení násilia páchaného na ženách**⁶ za takéto násilie považuje znásilnenie v manželstve (*marital rape*) či iné sexuálne násilie.

V **Rezolúcii Bezpečnostnej rady OSN**⁷ sa konštatuje, že znásilnenie a iné formy sexuálneho násilia môžu predstavovať vojnový zločin a zločiny proti ľudskosti alebo konštitutívny čin v súvislosti s genocídou, a zdôrazňuje sa potreba vylúčenia trestných činov sexuálneho násilia z ustanovení o amnestii v kontexte procesov riešenia konfliktov a vyzýva členské štáty, aby dodržia-

³ Bližšie ZÁHORA, J. Trestný čin znásilnenia v historickom kontexte. In: *Trestněprávní revue*, č. 1/2021, s. 57 a nasl.

⁴ Pozri DOWDS, E. Towards a Contextual Definition of Rape: Consent, Coercion and Constructive Force. In: *Modern Law Review*, vol. 83, č. 1/2020, s. 36.

⁵ European Parliament's Resolution on Violence against Women (1986), *Ú. v. ES C 176*, 14.7.1986, s. 73 – 83.

⁶ Declaration on the Elimination of Violence against Women. Vyhlásená rezolúciou Valného zhromaždenia OSN č. 48/104 z 20. decembra 1993.

⁷ Resolution 1820 (2008) Adopted by the Security Council at its 5916th meeting, on 19 June 2008.

vali svoje povinnosti týkajúce sa stíhania osôb zodpovedných za takéto činy s cieľom zabezpečiť, aby všetky obeť sexuálneho násillia, ženy a dievčatá mali rovnakú ochranu podľa zákona a rovnaký prístup k spravodlivosti.

Odporúčanie o ochrane žien pred násillím⁸ v čl. 35 členským štátom odporúča trestať sexuálne násillie a znásillňovanie medzi manželmi, stálymi alebo príležitostnými partnermi alebo osobami žijúcim v spoločnej domácnosti a tiež trestať akýkoľvek sexuálny akt spáchaný na osobách, ktoré s tým nesúhlasia, aj keď nejavia známky odporu. Rovnako odporúča trestať znásillňovanie alebo sexuálne otroctvo počas vojnových konfliktov.

Odporúčanie o znásillnení žien vrátane znásillnení v manželstve⁹ zdôrazňuje, že znásillňovanie žien vrátane znásillnenia medzi manželmi, je neakceptovateľným porušením práv a dôstojnosti žien, ako aj závažným trestným činom. Valné zhromaždenie je presvedčené, že treba zintenzívniť boj proti znásillneniu, a preto odporúča, aby Výbor ministrov požiadal svoje členské štáty, aby: plne implementovali odporúčania Rec (2002)5; zabezpečili, aby ich právne predpisy o znásillňovaní a sexuálnom násillí dosahovali čo najvyššiu úroveň ochrany a aby nedochádzalo k sekundárnej viktimizácii obetí systémom trestného práva; ustanoviť znásillnenie v manželstve ako samostatný trestný čin podľa ich vnútroštátneho práva.

Istanbulský dohovor,¹⁰ ktorý Slovenská republika neratifikovala v čl. 36 vymedzuje znaky trestného činu sexuálneho násillia, vrátane znásillnenia ako:

„a) účasť na vaginálnom, análnom a orálnom preniknutí sexuálneho charakteru akoukoľvek časťou tela alebo akýmkoľvek predmetom do tela inej osoby bez jej súhlasu;

b) zapojenie sa do iných činností sexuálneho charakteru s osobou bez jej súhlasu;

c) prinútenie inej osoby zapojiť sa do činov sexuálneho charakteru s treťou osobou bez súhlasu tejto osoby.

2. *Súhlas musí byť daný dobrovoľne ako následok slobodnej vôle osoby vyjadrenej v súvislosti s danými okolnosťami.*

3. *Zmluvné strany prijímú potrebné legislatívne alebo iné opatrenia na zabezpečenie toho, aby ustanovenia odseku 1 sa taktiež uplatnili na činy spáchané proti bývalému alebo súčasnému manželovi alebo partnerovi, ako sú uznaní podľa vnútroštátnych právnych predpisov.“*

⁸ Recommendation Rec (2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence (Adopted by the Committee of Ministers on 30 April 2002 at the 794th meeting of the Ministers' Deputies).

⁹ Recommendation 1887 (2009), Rape of women, including marital rape, Parliamentary Assembly, text adopted by the Assembly on 2 October 2009 (35th Sitting).

¹⁰ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Council of Europe Treaty Series - No. 210.

Zatiaľ ostatným legislatívnym návrhom v tejto oblasti je **Návrh Smernice Európskeho parlamentu a Rady o boji proti násiliu na ženách a domácejmu násiliu**.¹¹ Cieľom tohto návrhu je účinne bojovať proti násiliu na ženách a domácejmu násiliu v celej EÚ. Dôležitou referenciou návrhu smernice je citovaný Istanbulský dohovor. Okrem toho sa v návrhu smernice prihliada aj nové javy, ako je kybernetické násilie na ženách, ktorý nie sú v Istanbulskom dohovore osobitne neriešené.

Za znásilnenie by sa v zmysle citovaného návrhu mali explicitne považovať všetky druhy sexuálnej penetrácie akoukoľvek časťou tela alebo predmetom. Pri kriminalizácii uvedeného konania návrh vychádza z tzv. *konceptie súhlasu*. Neudelenie súhlasu so sexuálnym aktom by malo byť ústredným prvkom, na základe ktorého sa vymedzuje znásilnenie, keďže fyzické násilie alebo použitie sily sa pri tomto trestnom čine nevyužíva často. Pôvodne udelený súhlas by sa mal považovať za taký, ktorý možno počas aktu vzhľadom na sexuálnu autonómiu obeť kedykoľvek odvolať, pričom by sa nemal automaticky považovať za súhlas s budúcimi sexuálnymi aktmi. Sexuálna penetrácia vykonaná bez udelenia súhlasu by sa mala považovať za znásilnenie aj vtedy, ak bola spáchaná na manželke/manželovi alebo intímnej partnerke/partnerovi.

Minimálne znaky trestného činu znásilnenia sú vymedzené v čl. 5 cit. návrhu. Členské štáty zabezpečia, aby bolo ako trestný čin postihnutelné toto úmyselné konanie:

účasť so ženou na akomkoľvek vaginálnom, análnom alebo orálnom preniknutí sexuálneho charakteru akoukoľvek časťou tela alebo akýmkoľvek predmetom bez jej súhlasu;

prinútenie ženy zapojiť sa s inou osobou na akomkoľvek vaginálnom, análnom alebo orálnom preniknutí sexuálneho charakteru s akoukoľvek časťou tela alebo akýmkoľvek predmetom bez jej súhlasu.

V zmysle cit. článku by členskými štátmi vyplývala povinnosť zabezpečiť, aby sa konanie bez súhlasu chápalo ako konanie, ktoré sa vykoná bez dobrovoľného súhlasu ženy, alebo keď žena nie je schopná prejavíť slobodnú vôľu pre jej telesný alebo duševný stav, čím sa zneužije jej neschopnosť prejavíť slobodnú vôľu, napríklad v stave bezvedomia, intoxikácie, spánku, choroby, ujmy na zdraví alebo zdravotného postihnutia. Súhlas by bolo možné počas činu kedykoľvek odvolať. Absenciu súhlasu nemožno vyvrátiť výlučne mlčaním ženy, verbálnym či telesným nevyjadrením odporu alebo sexuálnym správaním v minulosti.

¹¹ Návrh Smernice Európskeho parlamentu a Rady o boji proti násiliu na ženách a domácejmu násiliu, 8. 3. 2022, COM/2022/105 final.

Z uvedeného textu vyplýva že v Európe je trend na postupný prechod vnímania vymedzenia znakov trestného činu znásilnenia od tzv. *to tzv. coercion-based modelu*, t. j. model založený na základe donútenia obeť, a tzv. *consent-based modelu*, t. j. model založený na základe absencie súhlasu obeť.

2. Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva

Trestný čin znásilnenia je zločinom ktorý vážne zasahuje do ľudskej dôstojnosti jednotlivca v sexuálnej oblasti. Znásilnenie porušuje aj niektoré základné ľudské práva a slobody, predovšetkým zákaz mučenia a neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania a právo na súkromie. Okrem toho neefektívne vyšetrovanie, môže porušovať aj ďalšie práva, ako napr. právo na predjednanie veci v primeranej lehote alebo právo na účinný prostriedok nápravy. Koncepcia znásilnenia ako porušenia sexuálnej autonómie bez slobodného súhlasu bola naznačená aj v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“).¹²

Za rozhodujúce rozhodnutie, kde sa ESLP vyjadril aj priamo k vymedzeniu znakov trestného činu znásilnenia vo vnútroštátnej úprave je prípad *M. C. v. Bulharsko*.¹³ Sťažovateľka, v čase spáchania činu štrnásťročné dievča, malo byť údajne znásilnené dvoma mužmi, ktorých osobne poznala. V následnom vyšetrovaní, ktoré iniciovala matka dievčaťa sa dospelo k záveru, že neexistujú dostatočné dôkazy o tom, že sťažovateľka bola násilím alebo vyhrážkami násilia donútená k súloži. Predovšetkým nebol zistený žiadny odpor zo strany sťažovateľky ani pokus o privolanie pomoci. Znalec pribratý do prípadu skonštatoval, že sa domnieva, že počas činu sťažovateľka bola ohrozená vnútorným konfliktom medzi prirodzenou sexuálnou túžbou a pocitom, že čin je nehanebný, čo „znížilo jej schopnosť vzdorovať a brániť sa“. Prípad bulharské vnútroštátne orgány odložili, keďže právna úprava Bulharska pre trestnú zodpovednosť za znásilnenie v tom čase vyžadovala „*násilie alebo hrozbu...*“.

ESLP pripúšťa, že väčšine európskych krajín ovplyvnených kontinentálnou právnou tradíciou definícia znásilnenia obsahuje odkazy na použitie násilia alebo hrozby násilia zo strany páchatel'a. ESLP však poznamenáva, že členské štáty Rady Európy sa prostredníctvom Výboru ministrov dohodli,¹⁴

¹² Bližšie ZÁHORA, J. Znásilnenie v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva. In: *Justičná revue: časopis pre právnu teóriu a prax*. Roč. 73, č. 5 /2021, s. 677 a nasl.

¹³ Rozhodnutie vo veci *M.C. v. Bulharsko*, zo 4. decembra 2003, č. 39272/98, bod 163 a nasl.

¹⁴ Recommendation Rec (2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence (*Adopted by the Committee of Ministers on 30 April 2002 at the 794th meeting of the Ministers' Deputies*),

na trestaní nekonsenzuálnych sexuálnych činov „vrátane prípadov, keď obeť nevykazuje známky odporu“.¹⁵

ESLP ďalej pokračuje, že „obete sexuálneho zneužívania – najmä neplnoleté dievčatá – často fyzicky neodporujú útočníkovi najmä kvôli strachu z násilia zo strany páchatela. Okrem toho, vývoj práva a aplikačnej praxe v tejto oblasti odráža vývoj spoločností smerom k účinnej rovnosti a rešpektovaniu sexuálnej autonómie každého jednotlivca“. Vzhľadom na uvedené skutočnosti ESLP dospel k záveru, že akýkoľvek rigidný prístup k stíhaniu sexuálnych trestných činov, ako je požadovanie dôkazu o fyzickom odpore za každých okolností, predstavuje riziko nepotrestania určitých prípadov znásilnenia, a tým ohrozuje účinnú ochranu sexuálnej autonómie jednotlivca. „V súlade so súčasnými normami a trendmi v tejto oblasti a pozitívnych záväzkov členských štátov podľa článkov 3 a 8 Európskeho dohovoru, musí byť aj záväzok vyžadujúci účinné vyšetrovanie a potrestanie akéhokoľvek nekonsenzuálneho sexuálneho činu, a to aj v prípade neexistencie fyzického odporu obeť.“ ESLP sa domnieva, že hoci v praxi môže byť niekedy ťažké dokázať nesúhlas, najmä v prípade neexistencie „priameho“ dôkazu o znásilnení – ako sú stopy násilia alebo priami svedkovia činu – príslušné orgány musia napriek tomu preskúmať všetky skutočnosti a rozhodnúť na základe posúdenia všetkých okolností. Vyšetrovanie a jeho závery sa musia sústrediť na otázku súhlasu. V prejedávanej veci to však nebolo urobené. ESLP konštatoval, že neschopnosť orgánov vyšetriť tieto okolnosti bola dôsledkom toho, že kládli dôraz na „priamy“ dôkaz o znásilnení. ESLP bez toho, aby sa vyjadril k vine údajných páchatelov konštatoval, že vyšetrovanie prípadu a najmä prístup vyšetrovateľa a prokurátorov vo veci sťažovateľiek nekorešponduje s požiadavkami vyplývajúcimi z pozitívnych záväzkov štátov – zaviesť a účinne uplatňovať trestnoprávny systém trestajúci všetky formy znásilnenia a sexuálneho zneužívania. ESLP konštatuje, že v prejedávanej veci došlo k porušeniu pozitívnych povinností žalovaného štátu podľa článkov 3 a 8 Európskeho dohovoru.¹⁶

V ďalšom prípade *E. B. v. Rumunsko*¹⁷ sťažovateľka tvrdila, že bola znásilnená, neznámym mužom a to tak, že jej povedal, aby sa vyzliekla a ľahla si na zem, pričom sa mal vyhrážať nožom. Sťažovateľka tvrdila, že bola v šoku a poslúchla výzvu páchatela. Následne na nej páchatel vykonal súlož. V priebehu vyšetrovania podozrivý pripustil sexuálny styk so sťažovateľkou, tvrdil

¹⁵ „penalise any sexual act committed against non-consenting persons, even if they do not show signs of resistance;“

¹⁶ Pozri CONAGHAN, J. Extending the Reach of Human Rights to Encompass Victims of Rape: M. C. V. Bulgaria. In: *Feminist Legal Studies*, Vol. 13, no. 1/2005, s. 145 – 157.

¹⁷ Rozhodnutie vo veci *E. B. v. Rumunsko*, 19. marca 2019, č. 49089/10, bod 56 a nasl.

že išlo o konsenzuálny styk, s ktorým sťažovateľka súhlasila. Na základe psychiatrického vyšetrenia obete trestného činu bolo konštatované, že je to osoba slabomyseľná s IQ na úrovni 57. Prokurátor odmietol trestné oznámenie sťažovateľky, lebo nezistil dostupné dôkazy nasvedčujúce, že podozrivý použil fyzickú silu za účelom sexuálneho styku so sťažovateľkou.

ESLP poznamenáva, že podľa lekárskej správy bolo sťažovateľke diagnostikované ľahké mentálne postihnutie. V tejto súvislosti bola povaha sexuálneho zneužívania, ktoré bolo proti nej spáchané taká, že bola potrebná zásadná existencia účelných mechanizmov na účinné uplatňovanie práv sťažovateľky s primeranými opravnými prostriedkami. ESLP tiež vyjadril názor, že nesprávne vyšetrowanie alebo neposkytnutie primeranej trestnej reakcie na sťažnosti týkajúce sa sexuálneho zneužívania detí alebo iných zraniteľných osôb, ako sú osoby s mentálnym postihnutím, vytvára pozadie beztrestnosti, ktoré môže byť v rozpore s pozitívnym záväzku podľa článku 3 Európskeho dohovoru. *„Za týchto okolností sa Súd domnieva, že intelektuálne postihnutie sťažovateľky potvorené lekáorskými dokumentmi, ju uviedlo do zvýšenej zraniteľnosti a od vyšetrovacích orgánov a vnútroštátnych súdov vyžadovalo, aby pri hodnotení jej výpovedí prejavili zvýšenú starostlivosť. Osobitná pozornosť sa navyše mala venovať platnosti súhlasu sťažovateľky so sexuálnym stykom z hľadiska jej intelektuálnych schopností. Ukazuje sa však, že žiadne osobné pomery sťažovateľky, ako napríklad úroveň jej duševného a fyzického vývoja alebo okolnosti, za ktorých došlo k udalosti – večer, v blízkosti cintorína – prokurátori alebo sudcovia rozhodujúci v tomto prípade nezohľadňovali. Závery, ktoré vyvodil prokurátor a vnútroštátne súdy, sa zdajú byť založené výlučne na skutočnosti, že sťažovateľka počas činu nevolala o pomoc, spolu so skutočnosťou, že pohlavné orgány sťažovateľky nevykazovali znaky násillia špecifického pre znásilnenie.“* ESLP znova zopakoval, že akýkoľvek rigidný prístup k stíhaniu sexuálnych trestných činov, ako je vyžadovanie dôkazu fyzického odporu za každých okolností, môže viesť k tomu, že niektoré druhy znásilnenia nebudú nepotrebané, a tým bude ohrozená účinná ochrana sexuálnej autonómie jednotlivca. V súlade so súčasnými normami a tendenciami v tejto oblasti sa za pozitívny záväzok členských štátov podľa článkov 3 a 8 Európskeho dohovoru musí považovať to, že sa vyžaduje účinné stíhanie a potrestanie **všetkých nekonsenzuálnych sexuálnych činov**, a to aj bez fyzického odporu obete.

3. Zahraničné skúsenosti

V jednotlivých európskych štátoch sa diskusie a zásadné zmeny v ponímaní znásilnenia začali konkretizovať od začiatku tohto storočia. Zmeny do-

tkli aj prístupu k vymedzeniu znakov trestného činu znásilnenia. Viaceré zo zmien boli prijaté aj v nadväznosti na argumenty, ktoré sa snažia o rozšírenie koncepcie znásilnenia, aby znaky trestného činu znásilnenia pokrývali okrem „tradičného“ donútenia, k súloži násilím alebo hrozbou bezprostredného násillia či využitím bezbrannosti, aj vykonanie akéhokoľvek sexuálneho styku bez súhlasu obeť.¹⁸

Anglicko a Wales zákonom o sexuálnych trestných činoch¹⁹ s účinnosťou od 1. apríla 2004 zmenilo koncepciu trestného činu znásilnenia. Trestný čin znásilnenia (*rape*) je vymedzený v prvej časti – čl. 1 citovaného zákona ako úmyselné preniknutie penisom do vagíny, análneho otvoru alebo do úst inej osoby, ak s tým táto osoba **nesúhlasí** alebo páchateľ sa neodôvodnene domnieva, že súhlasí. Vzhľadom na uvedenú konštrukciu, páchateľom znásilnenia môže byť iba muž, lebo sa musí naplniť požiadavka vniknutie (penetrácia) penisu pre obvinenie zo znásilnenia, čo znamená, že žena nemôže znásilniť muža alebo inú ženu.²⁰

V **Nemecku** sú trestné činy znásilnenia (*Vergewaltigung*) sú upravené spolu s trestnými činmi sexuálneho napadnutia (*sexueller Übergriff*) a sexuálneho nátlaku (*sexuelle Nötigung*) v § 177 a 178 Trestného zákona (StGB).²¹ Na základe legislatívnych zmien²² z roku 2016, dovtedajšiu legislatívnu úpravu znásilnenia založeného na násilí, resp. hrozbe bezprostredného násillia, nahradila právna úprava založená na vykonávaní sexuálnych praktík proti vôli inej osoby.²³ Trestného činu v zmysle § 177 ods. 1 StGB sa páchateľ dopustí, ak **proti zjavnej (erkennbaren) vôli** osoby vykonáva sexuálne praktiky na tejto osobe alebo nechá túto osobu vykonávať sexuálne praktiky, alebo spôsobí, že táto osoba vykonáva alebo strpí sexuálne praktiky vykonávané treťou osobou.

Švédsky Trestný zákon²⁴ upravuje sexuálne trestné činy (*sexualbrott*) v šiestej kapitole. Od 1. júla 2018 boli vo Švédsku vykonané legislatívne zmeny týkajúce sa trestného činu znásilnenia, tzv. *zákon o súhlase (samtyckeslage-*

¹⁸ Porovnaj ANDERSON, S. A. Conceptualizing Rape as Coerced Sex. In: *Ethics. An International Journal of Social, Political, and Legal Philosophy*. Vol. 127, No. 1/2016, s. 50.

¹⁹ Sexual Offences Act 2003.

²⁰ Porovnaj McKEEVER, N. Can a Woman Rape a Man and Why Does It Matter? In: *Criminal Law and Philosophy*. Vol. 13, č. 4/2019, s. 600.

²¹ Strafgesetzbuch (StGB) z 15. 5.1871.

²² Fünffzigstes Gesetz zur Änderung des Strafgesetzbuches – Verbesserung des Schutzes der sexuellen elbstbestimmung (50. StrÄndG) G. v. 04.11.2016 BGBl. I S. 2460.

²³ Bližšie ZÁHORA, J. Unáhlená zmena koncepcie znásilnenia. In: *Paneurópske právnické listy: vedecký časopis Paneurópskej vysokej školy*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, č. 1/2022, s. 7 a nasl.

²⁴ Brottsbalk (1962:700).

n).²⁵ V zmysle § 1 cit. kapitoly osoba, ktorá vykoná sexuálny styk, alebo nejaký iný sexuálny akt, ktorý vzhľadom na závažnosť vykonania je porovnateľný so sexuálnym stykom s osobou, ktorá sa na ňom **nezúčastňuje dobrovoľne**, je vinná zo znásilnenia (*våldtäkt*) a môže byť odsúdená na trest odňatia slobody od 2 do 6 rokov. Pri posudzovaní, či je účasť dobrovoľná alebo nie, sa osobitná pozornosť venuje tomu, či bola dobrovoľnosť vyjadrená *slovom, skutkom*, alebo nejakým *iným spôsobom*. Okrem úmyselnej formy, švédsky trestný zákon obsahuje aj trestný čin znásilnenia z **nedbanlivosti** (*oaktsam våldtäkt*), ktorý je upravený v § 1a, šiestej kapitoly švédskeho Trestného zákona. Tento trestný čin spácha páchatel, ktorý sa dopustí činu uvedeného v § 1 z hrubej nedbanlivosti (*grovt oaktsam*), pokiaľ ide o skutočnosť, že druhá osoba sa na sexuálnom akte nezúčastňuje dobrovoľne.

Okrem uvedených štátov, legislatívne zmeny týkajúce sa znakov trestného činu znásilnenia boli prijaté aj v ďalších štátoch, ako napr. v Belgicku, Bulharsku, Estónsku, Írsku, Cypre, Lotyšsku, Grécku Dánsku a Slovinsku.

Zatiaľ ostatným európskym štátom, so zmenou koncepcie znásilnenia je **Španielsko**, kde po niekoľkoročných odborných diskusiách došlo k zmene koncepcie znásilnenia, keď španielsky parlament schválil zmenu koncepcie znásilnenia,²⁶ ktorá nadobúda účinnosť od 7. októbra 2022. Trestného činu sexuálneho útoku (*De las agresiones sexuales*) podľa čl. 178 španielskeho Trestného zákona²⁷ sa dopustí ten, kto spácha akýkoľvek čin proti sexuálnej slobode inej osoby bez jej súhlasu. Súhlas sa považuje za existujúci len vtedy, ak bol slobodne vyjadrený činom, ktorý vzhľadom na okolnosti prípadu jasne vyjadruje vôľu osoby. Podľa čl. 179, ak sa sexuálny útok skladá zo sexuálneho prístupu vaginálnou, análnou alebo orálnou cestou alebo zavedením telesných končatín alebo predmetov do týchto otvorov, zodpovedná osoba sa trestný čin znásilnenia.

4. Sexuálny súhlas

Problematika „sexuálneho súhlasu“ (*sexual consent*) je veľmi zložitým problémom. V posledných rokoch prebiehajú v Európe diskusie na rôznych úrovniach – médiá, psychológia, právo či ďalšia odborná verejnosť. Je to predmetom skúmania viacerých vedeckých štúdií. Dokonca v časopise *Psychology & Sexuality* bolo problematike sexuálneho súhlasu venované samostatné mono-

²⁵ Lag om ändring i brottbalken. Lag (2018:618).

²⁶ Ley Orgánica 10/2022, de 6 de septiembre, de garantía integral de la libertad sexual.

²⁷ Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal.

tematické číslo.²⁸ V odborných kruhoch nepanuje zhoda, či to musí byť súhlas výslovný alebo stačí súhlas konkludentný. V praxi sa vyskytujú prípady, že súhlas bol daný nejednoznačne, jedna zo strán dávala zmiešané – nejednoznačné signály, resp. jedna zo „strán“, ktorá pred aktom súhlas vyjadrila, počas sexuálneho aktu ho prestala vyjadrovať, čo spôsobovalo problémy pri právnom posúdení uvedených činov.

Niektoré právne trestnoprávne úpravy sa výslovne venujú problematike súhlasu vo vzťahu k trestnému činu znásilnenia. Uvádzaný Anglický zákon o sexuálnych trestných činoch²⁹ explicitne vymedzujú definíciu „súhlasu“ (čl. 74 cit. zákona) nasledujúco: „osoba súhlasí, ak súhlasí s voľbou a má slobodu a schopnosť rozhodnúť sa pre túto voľbu“.³⁰ Podľa Kompendia Korunného súdu³¹ súhlas v niektorých situáciách môže byť daný s nadšením, kým v iných prípadoch je daný s neochotou, ale je to stále súhlas. Ak sa však osoba vzdá niečoho proti svojej slobodnej vôli, nie je to súhlas, ale podvolenie sa. Podobne aj slovinský trestný zákon vymedzuje súhlas ako prejavenie svojej navonok vnímateľnej, jednoznačnej a slobodnej vôle a táto osoba bola schopná sa tak rozhodnúť. Rovnako aj španielska právna úprava výslovne uvádza, že súhlas sa považuje za existujúci len vtedy, ak bol slobodne vyjadrený činom, ktorý vzhľadom na okolnosti prípadu jasne vyjadruje vôľu osoby.

5. Diskusia

V priebehu ostatných deviatich mesiacov ministerstvo spravodlivosti predložilo do medzirezortného pripomienkového konania dva návrhy novely Trestného zákona, ktoré okrem iného, bez širšej celospoločenskej diskusie, komplexne menia koncepciu trestného činu znásilnenia a navrhuje zlúčenia tejto skutkovej podstaty so súčasným trestným činom sexuálneho násillia podľa § 200 Trestného zákona.

²⁸ Napr. WILLIS, M. Introduction to the special issue on sexual consent. In: *Psychology & Sexuality*, Volume 11, Issue 4/2020, s. 266 – 269; PIEMONTE, J. L., GUSAKOVA, S. NICHOLS, M., CONLEY, T. D. Is consent sexy? Comparing evaluations of written erotica based on verbal sexual consent. In: *Psychology & Sexuality*, Volume 11, Issue 4/2020, s. 270 – 292; HOLMSTRÖM, H., PLANTIN, L., ELMERSTIG, E. Complexities of sexual consent: young people's reasoning in a Swedish context. In: *Psychology & Sexuality*, Volume 11, Issue 4/2020, s. 342 – 357.

²⁹ Sexual Offences Act 2003.

³⁰ „...a person consents if he agrees by choice, and has the freedom and capacity to make that choice.“

³¹ *The Crown Court Compendium Part I: Jury and Trial Management and Summing*. Up July 2020, kapitola 20, s. 10 a 20.

Podľa dôvodovej správy **prvý legislatívny návrh**³² sleduje cieľ, aby sexuálny styk akéhokoľvek druhu, ktorý bol vykonaný bez súhlasu zúčastnenej osoby, bol trestným činom. Navrhovaná úprava je podľa predkladateľa inšpirovaná aj Dohovorom Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách. Sexuálny styk by podľa predkladateľa mal za každých okolností prebiehať dobrovoľne.

Z môjho pohľadu navrhovaný názov trestného činu znásilnenie a iné formy sexuálneho násillia nepovažujeme za vhodný. Pri zmene koncepcie z násillného vykonania na nekonsenzuálny styk, z etymologického hľadiska by názov trestného činu „znásilnenie“ stratil svoj zmysel, lebo práve tento názov vznikol pre to, že vykonaná súlož či iná sexuálna aktivita bola násillím. Preto by som navrhoval, aby sa uvedený trestné činy označoval tak, ako sa postupne mení terminológia v jednotlivých štátoch napr. na sexuálny útok – „*sexual assault*“, pretože sa od „tradičného“ označenia „znásilnenie“ v jednotlivých štátoch upúšťa.

Najväčšou „slabinou“ novo navrhovanej koncepcie je samotných charakter súhlasu. Z hľadiska objektívnej stránky sa vyžaduje vykonanie súložže alebo akéhokoľvek iného sexuálneho styku na inej osobe bez jej súhlasu. Na rozdiel od zahraničných úprav, uvedený legislatívny návrh nerieši obsah a formu súhlasu. Z textu zákona ani z dôvodovej správy nie je jasné, či musí ísť o výslovný súhlas, alebo môže ísť aj súhlas konkludentný v zmysle § 35 ods. 3 Občianskeho zákonníka č. 40/1964 Zb. v znení neskorších prepisov.

Citovaná civilistická úprava uvádza, že prejav vôle sa môže urobiť konaním alebo opomenutím; môže sa stať výslovné alebo iným spôsobom nevzbudzujúcim pochybnosti o tom, čo chcel účastník prejavíť. Výslovné právne úkony ako vyjadrovací prostriedok vôle predpokladajú ľudskú reč. Zásadne nezáleží na forme a spôsobe, ktorým sa táto reč reprodukuje. Výslovné právne úkony preto možno urobiť tak písomne, ako aj ústne. Za konkludentné právne úkony sa považujú všetky prejavy vôle, ktoré sa uskutočnili inak než výslovným spôsobom. Nemajú znaky slovného prejavu, avšak vôľa konajúceho je vyjadrená takým spôsobom, že nevznikajú žiadne pochybnosti o tom, že ide o prejav vôle a aký je jeho obsah. Tieto spôsoby sa vyabstrahovali zo spoločenskej a právnej praxe, a preto ide o vyjadrovacie prostriedky, ktorým by mal každý rozumieť (napr. prikývnutie hlavou – značí súhlas).

Osobitným problémom je vzťah **mlčania** a prejavu vôle. Mlčanie môže byť prejavom vôle len vtedy, keď z neho možno vyvodíť záver, že ide o prejav vôle určitého obsahu. Tým je mlčky urobený právny úkon podobný konkludent-

³² Návrh zákona, ktorým sa mení a doplňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, dátum zverejnenia 30.11.2021, číslo legislatívneho procesu: LP/2021/744.

nému právnenému úkonu. Ak nemožno z mlčania zistiť prejav vôle určitého obsahu, nejde o právny úkon. Zásadne totiž neplatí, že „kto mlčí, ten svedčí“ („*qui tacet, consentire videtur*“). Strach alebo hrozba násilím môžu potlačiť akýkoľvek pokus odporu bez toho, aby existoval skutočný súhlas. Dôvodovú správu k predmetnému návrhu zdôrazňuje, že každá obeť reaguje na stresovú situáciu inak, zvyčajný tzv. *fight or flight* režim pri sexuálnom násilí, môže nahradiť paralýza a neschopnosť akokoľvek proti situácii brániť, a preto by sa nemalo pre trestnosť činu vyžadovať vynakladanie aktívneho odporu obeť.³³

Ďalšou výhradou k navrhovanej právnej úprave je, že predkladateľ zvolil formu zloženej skutkovej podstaty s viacerými možnými formami spáchania činu, ktoré sú uvedené ako aliney. Kvôli prehľadnosti by bolo vhodnejšie, keby jednotlivé formy boli v samostatných písmenách, ako to býva zvykom pri iných skutkových podstatách.

Zároveň predkladateľ do jedného ustanovenia „zlúčil“ všetky sexuálne aktivity, čo nepovažujeme za správne, a nevyjadruje to rozdielnu závažnosť jednotlivých foriem. Na jednu úroveň kladie sexuálny akt s vniknutím „do jej tela“ s inými formami s účasťou iných sexuálnych praktikách, ktoré môžu byť neinvazívne sexuálne praktiky, napr. dotýkanie vonkajších pohlavných orgánov rukou a pod. Uvedenú konštrukciu preto nepovažujem za správnu, myslím si, že treba odlišiť „invazívne“ spôsoby sexuálneho napadnutia od neinvazívnych.

Zahraničné právne úpravy spravidla medzi týmito formami rozlišujú a sexuálny styk s vniknutím do tela obeť prísnejšie trestajú. Napr. anglická právna úprava³⁴ rozlišuje útok s vniknutím „*assault by penetration*“ a v čl. 3 sexuálny útok „*sexual assault*“, t. j. bez vniknutia do telesných otvorov obeť. Z hľadiska trestných sadziieb sa útok s vniknutím do telesných otvorov obeť prísnejšie trestá. Podobne aj španielska právna úprava³⁵ rozlišuje medzi sexuálnou agresiou „*agresión sexual*“ (čl. 178) bez prístupu k telesným otvorom. Ak sa sexuálne napadnutie skladá z telesného prístupu k vaginálnym, análnym alebo orálnym otvorom alebo zavedením telesných končatín alebo predmetov do týchto otvorov, páchatel je zodpovedný za znásilnenie „*violación*“ s prísnejšou trestnou sadzbou (čl. 179 cit. zákona).

Za nesystémový prvok považujeme skutočnosť, že zákonodarca doterajší znak spáchanie činu v ods. 1 „*násilím, hrozbou bezprostredného násilia alebo kto*

³³ Bližšie ZÁHORA, J. Unáhlená zmena koncepcie znásilnenia. In: *Paneurópske právnické listy: vedecký časopis Paneurópskej vysokej školy*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola. č. 1/2022, s. 15 a nasl.

³⁴ Sexual Offences Act 2003.

³⁵ Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal.

na taký čin zneužije bezbrannosť osoby“ v ods. 2 uvádza ako okolnosť podmieňujúcu použitie vyššej trestnej sadzby. Podľa dôvodovej správy vyššia trestná sadzba v prípade skutočného použitia násilia, jeho hrozby alebo v prípade využitia bezbrannosti obete zostane zachovaná v odseku 2 a oproti súčasnému nastaveniu nedochádza k zmene. Nesystémovosť vidíme v tom, že v ods. 3 písm. a) predkladateľ ponecháva doterajší znak „závažnejším spôsobom konania“, čo okrem iného znamená aj spáchanie činu „násilím, hrozbou bezprostredného násilia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy“ [§ 138 písm. d) Trestného zákona]. Čiže v tomto smere vidíme spáchanie činu násilím alebo hrozbou bezprostredného násilia ako duplicitnú okolnosť podmieňujúcu použitie vyššej trestnej sadzby, s rozdielnymi trestnými sadzbami, čo môže spôsobovať aplikačné problémy.

Výsledkom takejto unáhlenej zmeny je aj množstvo zásadných pripomienok, ktoré boli vznesené.³⁶ K uvedenému návrhu bolo vznesených 605 pripomienok, z toho 398 zásadných. Na ilustráciu si dovoľím predložiť niektoré „zásadné“ pripomienky, ktoré boli k predmetnému ustanoveniu vznesené:

Považujeme za potrebné upozorniť, že sa legislatívne musíme vyhnúť tomu, aby sa táto oblasť stala zneužívanou oblasťou používanou v rozvodových konaniach, pretože práve tieto koncové štádiá partnerských vzťahov sú poznačené väčšou labilitou vzájomných súhlasov či nesúhlasov, mlčaním, sťažnou komunikáciou, zlým čítaním komunikačných signálov ako aj akceptovaním sa či neakceptovaním sa v sexuálnej oblasti (Aliancia za rodinu).

Proá alínea obsahuje neurčitý právny pojem – „bez jej súhlasu“ ako zákonný znak objektívnej stránky trestného činu (in concreto bude relevantný len nesúhlas prejavovaný inou osobou výslovne verbálne alebo bude akceptovaný aj konkludentný nesúhlas prejavovaný inou osobou); táto skutočnosť môže relevantným spôsobom determinovať aplikačnú prax z hľadiska zisťovania a určovania podmienok na trestnú zodpovednosť osoby (Generálna prokuratúra Slovenskej republiky).

Zásadne žiadam v Čl. I bode 104 primerane upraviť znenie ustanovenia § 199 ods. 1 tak, aby boli rešpektované základné zásady tvorby práva, a to všeobecnosť, zrozumiteľnosť, určitosť a jasnosť právnych noriem a bola použitá už zaužívaná terminológia v Trestnom zákone, alebo alternatívne, zásadne žiadam doplniť ustanovenie § 122 Trestného zákona o definovanie pojmu „súhlas“ v spojitosti so skutkovou podstatou trestného činu znásilnenia (Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky).

³⁶ Vznesené pripomienky v rámci medzirezortného pripomienkového konania. Zákon, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Druhý legislatívny návrh³⁷ v podstate vychádza z prvého a pri trestnom čine znásilnenia a iných foriem sexuálneho násillia, až na menšie formulačné zmeny, napr. „akýkoľvek iný sexuálny styk“ ® „inú sexuálnu praktiku“ ide o identickú úpravu.

S vyššie uvádzanými výhradami vo vzťahu ku „sexuálnemu súhlasu“ sa predkladateľ pokúsil vysporiadať cez inštitút súhlasu poškodeného, kde sa do § 29 ods. 2 Trestného zákona na konci sa pripájajú tieto vety: *„Za súhlas sa považuje vážny, dobrovoľný a zrozumiteľne vyjadrený prejav vôle poškodeného, ak vzhľadom na okolnosti činu a svoje osobné pomery mohol taký súhlas prejaviť. Súhlas nemožno považovať za prejavový, ak poškodený na konanie páchatela slovne alebo fyzicky nereagoval. Za súhlas pri trestnom čine znásilnenia a iných formách sexuálneho násillia podľa § 199 sa nepovažuje prejav vôle poškodeného, ktorý už urobil v súvislosti s predchádzajúcou súložou alebo inou sexuálnou praktikou.“* Dôvodová správa však uvádza, že „takýto súhlas môže byť vyjadrený výslovne aj konkludentne, komisívnym či omisívnym konaním subjektu“. Toto „vysvetlenie“ však „neguje“ vyššie uvedený legislatívny text: *„Súhlas nemožno považovať za prejavový, ak poškodený na konanie páchatela slovne alebo fyzicky nereagoval.“* Predkladateľ však v dôvodovej správe výslovne zdôrazňuje, že ak ide o prípady znásilnenia a sexuálneho násillia bez súhlasu, prístup členských krajín Európskej únie k definovaniu súhlasu nie je jednotný.

Hypoteticky môže nastať aj stav, že po schválení uvedeného legislatívneho návrhu sa zo sexuálneho styku ako najintímnejšej formy ľudského spoluzitia sa stane „právny úkon“ s „formálnymi“ a „obsahovými“ náležitosťami. Niektorí odborníci, predovšetkým v štátoch, kde je trestný čin znásilnenia založený na absencii súhlasu kvôli predchádzaniu možnej následnej kriminalizácie, odporúčajú písomný súhlas so sexuálnym stykom podpísaný obidvoma „stranami“ pred samotným aktom. Na internete je dostupných viacero „vzorov“ na vytvorenie takéhoto „súhlasu“.³⁸

Záver

Podľa môjho názoru by sa mala pred samotným predložením návrhu k takej zásadnej koncepcii viesť odborná diskusia o nahradení súčasného zna-

³⁷ Návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, dátum zverejnenia 07.09.2022, číslo legislatívneho procesu: LP/2022/511.

³⁸ Napr. <https://eforms.com/consent/sexual/>, <https://www.snopes.com/fact-check/sweden-consent-sex/>.

ku násilia či hrozby bezprostredného násilia pri trestných činoch znásilnenia a sexuálneho násilia znakom „proti vôli“, resp. „bez súhlasu“ obete. Uvedomujem si, že je to problematika veľmi citlivá a diskusia by mala vyústiť do celospoločenského konsenzu. Skúsenosti z iných štátov ukazujú, že je to dlhá a náročná cesta, v niektorých krajinách to bol niekoľkoročný proces.

Za jeden z „unáhlených“ a neuvážených prístupov možno považovať Švédsko. Podľa štatistik kriminality má Švédsko dlhodobo jeden z najvyšších počtov registrovaných prípadov trestných činov znásilnenia v prepočte na počet obyvateľov v Európe. Podľa údajov z Eurostatu³⁹ to za rok 2016 bolo 64 registrovaných prípadov znásilnenia na 100 000 obyvateľov. Len pre porovnanie, na Slovensku to bolo v uvedenom roku registrované iba 1,5 prípadu.

Ako už bolo uvedené, švédske orgány sa rozhodli túto situáciu „radikálne“ riešiť a v roku 2018 boli vykonané legislatívne zmeny týkajúce sa trestného činu znásilnenia. Od nadobudnutia účinnosti uvedených právnych predpisov o znásilnení sa zásadným spôsobom zvýšil počet registrovaných prípadov znásilnenia. V prvom roku účinnosti tohoto zákona, narástol počet odsúdených páchatelov znásilnení v porovnaní s rokom 2017 na 75 registrovaných prípadov znásilnenia na 100 000 obyvateľov. V roku 2019 bolo zaznamenaných aj 12 prípadov znásilnenia z nedbanlivosti, ktoré boli ukončené odsudzujúcim rozsudkom.⁴⁰ V roku 2020 to už bolo na 86 registrovaných prípadov znásilnenia na 100 000 obyvateľov, čo je jednoznačne najvyšší počet registrovaných prípadov znásilnenia na počet obyvateľov vo všetkých európskych štátoch.

Hoci „švédsky experiment“ týkajúci sa *znásilnenia z nedbanlivosti* je v praxi len niečo viac ako tri roky, prvé skúsenosti naznačujú, že niekedy ide o veľmi špecifické, občas až sporné prípady. Podľa správy Švédskej národnej rady pre prevenciu kriminality⁴¹ uvedené legislatívne zmeny zasiahli predovšetkým mladých ľudí, ktorí sa cez víkendové párty zúčastnili na sexuálnej aktivite, ktorú jedna strana následne cítila ako akt napadnutia. Niekedy to bol sexuálny styk, inokedy to bolo vyjadrenie záujmu bozkom, dotykom či iným spôsobom. V posudzovaných prípadoch sa nezriedka vyskytovali aj situácie, že sexuálny styk sa začal vzájomným konsenzom, ale následne sa stal nekonsenzuálnym, pretože počas sexuálneho styku jedna zo strán z nejakého dôvodu prestala súhlas vyjadrovať. Čo sa týka dokazovania, podľa citovanej

³⁹ Recorded offences by offence category - police data, [online], dostupné: <<https://ec.europa.eu/eurostat/web/crime/data/database>> [cit. 10. 9. 2022].

⁴⁰ *The new consent law in practice. An updated review of the changes in 2018 to the legal rules concerning rape.* Brå report 2020:6. Stockholm: Swedish National Council for Crime Prevention, 2020, s. 4 a nasl.

⁴¹ *Ibidem*, s. 5 a nasl.

správy v prípadoch, ktoré sa skončili odsúdením pre trestný čin znásilnenia z nedbanlivosti, často neboli dostatočne preukázané všetky objektívne skutočnosti. Zo spomínaných 12 odsúdení z nedbanlivosti až v 9 prípadoch neboli vykonané ďalšie „podporné dôkazy“, okrem prípadov výpovedí osôb, ktoré síce neboli svedkovia uvedeného skutku, ale mali o ňom informácie od poškodenej strany (*tzv. svedectvo z druhej ruky – pozn. autora*).

Z citovanej správy vyplýva, že najzásadnejšia kritika zmien prezentovaná právnikmi spočíva predovšetkým v tom, že je ťažké posúdiť, či poškodená strana sa na sexuálnej aktivite zúčastnila dobrovoľne alebo nie. Prijatie zákona o súhlase, z ktorého nie je celkom jasné, ktoré druhy sexuálnych interakcií sú trestné, viedlo k väčšej neistote, pokiaľ ide o to, ako si bol obžalovaný vedomý skutočnosti, že poškodená strana sa dobrovoľne nezúčastňovala na sexuálnom akte a ako toto upovedomenie ovplyvnilo konanie obžalovaného.

LITERATÚRA

1. ANDERSON, S., A. Conceptualizing Rape as Coerced Sex. In: *Ethics An International Journal of Social, Political, and Legal Philosophy*. Vol. 127, No. 1/2016, s. 50 – 87. ISSN 0014-1704.
2. ASKIN, K. D. Crimes within the Jurisdiction of the International Criminal Court. In: *Criminal Law Forum*, vol. 10, no. 1/1999, s. 33 – 59, ISSN 1572-9850.
3. CONAGHAN, J. Extending the Reach of Human Rights to Encompass Victims of Rape: M. C. V. Bulgaria. In: *Feminist Legal Studies*, Vol. 13, no. 1/2005, s. 145 – 157. ISSN 1572-8455.
4. DOWDS, E. Towards a Contextual Definition of Rape: Consent, Coercion and Constructive Force. In: *Modern Law Review*. vol. 83, No. 1/2020, s. 35 – 63. ISSN 0026-7961.
5. ERIKSSON, M. *Defining rape: emerging obligations for states under international law*. Örebro: Örebro University, 2010. 695 s. ISBN 978-91-7668-730-7.
6. McKEEVER, N. Can a Woman Rape a Man and Why Does It Matter? In: *Criminal Law and Philosophy*. Vol.13, č. 4/2019, s. 599 – 619. ISSN 1871-9805.
7. SANDOZ, Y., SWINARSKI, CH., ZIMMERMANN, B. (eds.). *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Kluwer Academic Publishers Group: Dordrecht, 1987. 1625 s. ISBN 90-247-3460-6
8. ZÁHORA, J. Trestný čin znásilnenia v historickom kontexte. In: *Trestnéprávní revue* č. 1/2021, s. 53 – 59. ISSN 1213-5313.
9. ZÁHORA, J. Znásilnenie v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva. In: *Justičná revue: časopis pre právnu teóriu a prax*. Roč. 73, č. 5 /2021, s. 677 – 691. ISSN 1335-6461.
10. ZÁHORA, J. Unáhlená zmena koncepcie znásilnenia. In: *Paneurópske právnické listy: vedecký časopis Paneurópskej vysokej školy*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola. Roč. 5, č. 1/2022, s. 1 – 20, [online: <https://www.paneuropskepravnickelisty.sk/>]. ISSN 2644-450X

Kontaktné údaje autora

prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola,
Tomášikova 20, 821 02 Bratislava
jozef.zahora@paneurouni.com

MOŽNÉ ZMENY V TRESTNOPRÁVNEJ OCHRANE SÚKROMIA¹

POSSIBLE CHANGES IN THE CRIMINAL PROTECTION OF PRIVACY

prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.

Katedra trestného práva a kriminológie,
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt: Právo na súkromie predstavuje pozitívny záväzok štátu a rozširuje sa do sféry interpersonálnych vzťahov. Zmeny v trestnoprávnej ochrane súkromia sú podmienené dynamickým zmenami právnych predpisov upravujúcich vymedzenie hraníc súkromia a možnosť jej právnej ochrany mimo rámca trestného práva a tiež zmenami v ustanoveniach noriem trestného práva, poskytujúcich trestnoprávnu ochranu súkromia.

Kľúčové slová: Súkromie, právo na ochranu súkromie, trestné činy narušujúce právo na súkromie.

Abstract: The right to privacy represents a positive obligation of the state and extends to the sphere of interpersonal relations. Changes in the criminal law protection of privacy are conditioned by dynamic changes in legal regulations governing the definition of the boundaries of privacy and the possibilities of its legal protection outside the framework of criminal law, as well as changes in the provisions of criminal law standards, providing criminal law protection of privacy.

Key words: Privacy, the right to privacy, crimes violating the right to privacy.

Úvod

Úvahy o možných zmenách v trestnoprávnej ochrane súkromia vychádzajú z niekoľkých predpokladov:

- Zmeny vo vymedzení ochrany súkromia mimo trestného práva
- Zmeny vo vymedzení ochrany súkromia v rámci trestného práva
- Zmeny v ochrane súkromia vyvolané judikatúrou európskych súdov

Hranice definície práva na súkromie sú pohyblivé. Ako vyhlásil Najvyšší súd USA treba pristupovať k právu na súkromie a osobnú autonómiu od prípadu k prípadu. Ako sa mení verejná mienka týkajúca sa vzťahov a aktivít, menia sa aj hranice osobného súkromia, najmä vďaka

¹ Túto prácu podporila Agentúra na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-19-0050.

sociálnym sieťam a atmosfére „zdieľania“, sa definícia práva na sùkromie neustále mení².

Právom na sùkromie sa zaručuje ochrana hodnôt uznaných za sùkromné pred verejnou mocou, fyzickými aj právnickými osobami. Ochrana nemateriálnych hodnôt sùkromnej povahy sa zaručuje ústavou. Právo na sùkromie sa vzťahuje na koncepciu, že osobné informácie osoby sú chránené pred verejnou kontrolou. Sudca Najvyššieho súdu USA Louis Brandeis v tejto súvislosti konštatoval, že „sùkromie predstavuje právo byť ponechaný sám“.³

Právo na sùkromie treba chápať z viacerých rovín. V rovine priestorovej dimenzie pôjde o nedotknuteľnosť obydlia a sùkromie osôb v ňom sa nachádzajúcich, v rovine ochrany informačného sùkromia zasa ochrana správ podávaných telefónom, telegrafom alebo iným podobným zariadením, t. j. ochrana pred neoprávneným odpočúvaním a záznamom telekomunikačnej prevádzky.⁴

Právo na sùkromie je chránené Všeobecnou deklaráciou ľudských práv, v ktorej sa v čl. 12 uvádza, že nikto nesmie byť vystavený svojvoľnému zasahovaniu do sùkromného života, do rodiny, domova alebo korešpondencie, ani útokom na svoju česť a povesť. Každý má právo na právnu ochranu proti takým zásahom alebo útokom. Právo na sùkromie patrí medzi základné ľudské práva garantované medzinárodnými zmluvami.

Právo na sùkromie je kategória zložená z niekoľkých samostatných základných práv, ktoré sú upravené v článkoch 16, 19 a 21 Ústavy Slovenskej republiky⁵ (ďalej len „Ústava“).

Podľa čl. 16 ods. 1 Ústavy je zaručená nedotknuteľnosť osoby a jej sùkromia. Podľa čl. 19 ods. 2 Ústavy má každý právo na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do sùkromného a rodinného života. V zmysle čl. 19 ods. 3 Ústavy má každý právo na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osobe a čl. 21 Ústavy upravuje nedotknuteľnosť obydlia, do ktorého nie je dovolené vstúpiť bez súhlasu toho, kto v ňom býva. Domová prehliadka je prípustná len v súvislosti s trestným konaním, a to na písomný a odôvodnený príkaz sudcu. Iné zásahy do nedotknuteľnosti obydlia možno zákonom dovoliť iba vtedy, keď je

² SHARP, T. *Right to Privacy: Constitutional Rights & Privacy Laws*. <https://www.livescience.com/37398-right-to-privacy.html>In: (stiahnuté 12.5.2022).

³ Sudca Najvyššieho súdu USA LOUIS BRANDEIS. In: SHARP, T. *Right to Privacy: Constitutional Rights & Privacy Laws*. <https://www.livescience.com/37398-right-to-privacy.html>In: (stiahnuté 12.5.2022).

⁴ DESET, M. Právo na sùkromie v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva. In: *Európske výzvy trestného práva*. Trnava: Wolters Kluwert, 2016, s. 81.

⁵ Zákon č. 460/1992 Zb.

to v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu života, zdravia alebo majetku osôb, na ochranu práv a slobôd iných alebo na odvrátenie závažného ohrozenia verejného poriadku.

Pojem súkromný život je pojem široký a nemožno ho vyčerpávajúcim spôsobom definovať, najmä ho nemožno obmedziť na intímnu sféru, v ktorej každý môže viesť svoj osobný život podľa svojej chuti a úplne z neho vylúčiť vonkajší svet tejto sféry.⁶

Účelom práva na súkromie je poskytnúť ochranu súkromia⁷ práv priznaných podľa???, ale zároveň aj zabrániť štátnym orgánom i orgánom územnej samosprávy, aby zasahovali do správania jednotlivca nad nevyhnutnú mieru a príliš neprimerane riadili jeho súkromný život. Právom na súkromie sa zaručuje ochrana hodnôt uznaných za súkromné pred verejnou mocou, fyzickými aj právnickými osobami. Ochrana nemateriálnych hodnôt súkromnej povahy sa zaručuje podľa čl. 19 ods. 2 Ústavy. Týmto ustanovením sa nezaručuje absolútna ochrana súkromného a rodinného života, ale priznáva sa len ochrana pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života. Ústava teda umožňuje také zásahy do súkromného a rodinného života, ktoré sú oprávnené.⁸

Vnútroštátna úprava ochrany práva na súkromie vychádza z práva každej fyzickej osoby na ochranu svojej osobnosti, najmä života a zdravia, občianskej cti a ľudskej dôstojnosti, ako aj súkromia, svojho mena a prejavov osobnej povahy. Súčasne písomnosti osobnej povahy, podobizne, obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy týkajúce sa fyzickej osoby alebo jej prejavov osobnej povahy sa smú vyhotoviť alebo použiť len s jej privolením.⁹

Za osobné údaje možno považovať údaje o fyzickej osobe, pričom takou osobou je osoba, ktorú možno určiť priamo alebo nepriamo, najmä na základe všeobecne použiteľného identifikátora alebo na základe jednej či viacerých charakteristík alebo znakov, ktoré tvoria jej fyzickú, fyziologickú, psychickú, mentálnu, ekonomickú, kultúrnu alebo sociálnu identitu.¹⁰

Slovenská republika transponovala Smernicu Európskeho parlamentu a Rady 95/46/EHS z 24. októbra 1995 o ochrane fyzických osôb pri spracovaní osobných údajov a voľnom pohybe týchto údajov prijatím zákona č. 122/2013

⁶ Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. PL. ÚS 5/93, Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. PL. ÚS 15/98.

⁷ Súkromie definuje najmä § 11 a nasl. zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka.

⁸ Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. II. ÚS 1/97.

⁹ § 11 – 12 Zák. č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník.

¹⁰ § 4 ods. 1 zákona č. 122/2013 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Z. z. o ochrane osobných údajov. V zmysle § 5 daného zákona „osobné údaje možno spracúvať len spôsobom ustanoveným týmto zákonom a v jeho medziach tak, aby nedošlo k porušeniu základných práv a slobôd dotknutých osôb, najmä k porušeniu ich práva na zachovanie ľudskej dôstojnosti alebo k iným neoprávneným zásahom do ich práva na ochranu súkromia“.

Zmeny v ochrane súkromia priniesla aj Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/681 o využívaní údajov zo záznamov o cestujúcich na účely prevencie, odhaľovania, vyšetrovania a stíhania teroristických trestných činov a závažnej trestnej činnosti.¹¹ V zmysle čl. 5 danej smernice sa využívajú záznamy o cestovných požiadavkách jednotlivých cestujúcich, ktoré obsahujú informácie potrebné na spracúvanie rezervácie a jej kontrolu zo strany rezervujúceho a zúčastneného leteckého dopravcu pre každú cestu, ktorú si osoba rezervovala alebo ktorá bola rezervovaná v jej mene, bez ohľadu na to, či sú obsiahnuté v rezervačných systémoch, systémoch kontroly odletov, používané na vybavenie cestujúcich alebo v rovnocenných systémoch poskytujúcich tie isté funkcie. Údaje zo záznamov o cestujúcich sa môžu využívať len na účely odhaľovania, vyšetrovania a prevencie teroristických trestných činov a závažnej trestnej činnosti.¹²

Zmeny v ochrane súkromia priniesol aj Zák. č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám (tzv. infozákon). V zmysle § 9 tohto zákona „informácie, ktoré sa dotýkajú osobnosti a súkromia fyzickej osoby, písomnosti osobnej povahy, podobizne, obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy týkajúce sa fyzickej osoby alebo jej prejavov osobnej povahy povinná osoba sprístupní len vtedy, ak to ustanovuje osobitný zákon, alebo s predchádzajúcim písomným súhlasom dotknutej osoby. Ak dotknutá osoba nežije, taký súhlas môže poskytnúť jej blízka osoba“.

Zmeny vo vymedzení práva na ochranu súkromia môžu byť inšpirované ja zahraničnou právnou úpravou danej problematiky. Tak napríklad v USA sú upravené tieto osobitné prípady ochrany súkromia:¹³

1. Súkromie online (Online privacy)

Prehliadače a platformy sociálnych médií, ako sú Facebook a Twitter, umožňujú používateľom vybrať si úrovne nastavení ochrany osobných údajov, od zdieľania všetkého cez zdieľanie iba s priateľmi až po zdieľanie len

¹¹ Ú. v. EÚ L 119, 4. 5. 2016, s. 132.

¹² Príloha II smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/681 zo dňa 27. apríla 2016 o využívaní údajov zo záznamov o cestujúcich (PNR) na účely prevencie, odhaľovania, vyšetrovania a stíhania teroristických trestných činov a závažnej trestnej činnosti.

¹³ SHARP, T. *Right to Privacy: Constitutional Rights & Privacy Laws*. <https://www.livescience.com/37398-right-to-privacy.html>ln: (stiahnuté 12.5.2022).

minima, ako je vaše meno, pohlavie a profilový obrázok. Ochrana osobných údajov je dôležitá na zabránenie krádeži identity.

2. Právo na publicitu (Right of publicity)

Rovnako ako má osoba právo na utajenie osobných údajov, má tiež právo kontrolovať používanie svojej identity na komerčnú propagáciu. Neoprávnené použitie vlastného mena alebo podoby sa považuje za narušenie súkromia. Existujú štyri typy narušenia súkromia: narušenie, privlastnenie si mena alebo podoby, neprimeraná publicita a falošné svetlo. Ak spoločnosť použije fotografiu osoby v reklame, ktorá tvrdí, že táto osoba podporuje určitý produkt, táto osoba by mohla podať žalobu na spreneveru.

3. Zákon o ochrane súkromia detí online (COPPA) (The Children's Online Privacy Protection Act – COPPA) presadzuje právo rodičov kontrolovať, aké informácie webové stránky zhromažďujú o ich deťoch. Webové stránky, ktoré sa zameriavajú na deti mladšie ako 13 rokov alebo vedome zhromažďujú informácie od detí, musia uverejňovať zásady ochrany osobných údajov, získať súhlas rodičov pred zhromažďovaním informácií od detí, umožniť rodičom rozhodnúť sa, ako sa tieto informácie použijú, a poskytnúť možnosť odhlásenia pre budúce zhromažďovanie informácií o dieťati.

4. Trestnoprávna ochrana súkromia

Trestnoprávna ochrana súkromia je upravená priamo v ustanoveniach Trestného zákona a Trestného poriadku, resp. v iných právnych prameňoch trestného práva (napríklad zákon č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred odpočúvaním, zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody, zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby, zákon č. 586/2003 Z. z. o advokácii a iné).

Teoreticky možno vyčleniť dve základné skupiny trestnoprávnej ochrany súkromia. K prvej skupine patrí trestnoprávna ochrana pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života zo strany štátnych orgánov, vrátane orgánov činných v trestnom konaní a súdov.

K druhej skupine zaraďujeme trestnoprávnu ochranu súkromia proti útokom páchatelov fyzických osôb.

Trestný zákon vymedzil viacero trestných činov, ktoré zasahujú do súkromia osôb. Dovolím si uviesť len niektoré najdôležitejšie:

Porušenie dôvernosti ústneho prejavu a iného prejavu osobnej povahy (§ 377 TZ).

Daného trestného činu sa dopustí ten, kto poruší dôvernosť neverejne prednesených slov alebo iného prejavu osobnej povahy tým, že ho neopráv-

nene zachytí záznamovým zariadením a takto zhotovený záznam sprístupní tretej osobe alebo ho iným spôsobom použije a inému tým spôsobí vážnu ujmu na právach.

Nebezpečné prenasledovanie (§ 360a TZ), tento trestný čin spácha ten, kto iného dlhodobo prenasleduje takým spôsobom, že to môže vzbudiť dôvodnú obavu o jeho život alebo zdravie, život alebo zdravie jemu blízkej osoby alebo podstatným spôsobom zhoršiť kvalitu jeho života, tým, že sa vyhráza ublížením na zdraví alebo inou ujmu jemu alebo jemu blízkej osobe, vyhľadáva jeho osobnú blízkosť alebo ho sleduje, ho kontaktuje prostredníctvom tretej osoby alebo elektronickej komunikačnej služby, písomne alebo inak proti jeho vôli, zneužije jeho osobné údaje na účel získania osobného alebo iného kontaktu, alebo ho inak obmedzuje v jeho obvyklom spôsobe života.

Nebezpečné elektronické obťažovanie (§ 360b TZ) páchatel' spácha tým, že úmyselne prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby, počítačového systému alebo počítačovej siete podstatným spôsobom zhorší kvalitu života iného tým, že ho dlhodobo ponížuje, zastráša, neoprávnené koná v jeho mene alebo dlhodobo inak obťažuje, alebo neoprávnené zverejní alebo sprístupní tretej osobe obrazový, zvukový alebo obrazovo-zvukový záznam jeho prejavu osobnej povahy získaný s jeho súhlasom, spôsobilý značnou mierou ohroziť jeho vážnosť alebo privodiť mu inú vážnu ujmu na právach.

Trestný čin porušovania domovej slobody (§194 TZ), spočívajúci v neoprávnenom vniknutí páchatel'a do obydľia iného alebo v neoprávnenom zotrvaní v obydlí iného. Domová sloboda patrí medzi najvýznamnejšie práva a slobody. Objektívna stránka daného trestného činu možno naplniť dvomi spôsobmi, a to neoprávneným vniknutím do obydľia iného alebo neoprávneným zotrvaním v obydlí iného. Za neoprávnené vniknutie do obydľia treba považovať každé nežiaduce, bez súhlasu alebo proti vôli oprávneného užívateľa uskutočnené vojdienie do obydľia, ktorým sa prakticky zasahuje do domovej slobody.¹⁴ Neoprávneným zotrvaním sa rozumie situácia, keď sa páchatel' dostane do obydľia oprávnené, ale potom sa vzoprie vôli oprávneného užívateľa a bez oprávnenia obydľie odmieta opustiť. Táto vôľa oprávneného užívateľa môže byť prejavená výslovne alebo konkludentne.¹⁵

¹⁴ R 11/1997.

¹⁵ IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. Bratislava: Wolters Kluwert, 2016, s. 70.

Ochrana súkromia v obydlí osôb (§ 194a TZ).

Ochrana súkromia v obydlí osôb v obydlí bola posilnená zakotvením skutkovej podstaty trestného činu Ochrany súkromia v obydlí osôb v obydlí (§ 194a TZ).¹⁶ Daný trestný čin spočíva v porušení práva iného na jeho súkromie v obydlí, t. j. v porušení práva na jeho súkromný a rodinný život vedený v obydlí.

Štát má povinnosť zabezpečiť, aby súkromie bolo chránené pred neoprávnenými zásahmi štátnych orgánov a zároveň je štát aj nositeľom povinnosti vytvoriť v rámci svojej pôsobnosti také právne prostredie, ktoré zaručí ochrana súkromia pred akýmkoľvek neoprávnenými zásahmi. Zakotvením ochrany súkromia obydlia (§ 194a TZ) sa vytvorila možnosť nielen občianskoprávnej, ale aj trestnoprávnej ochrany tohto základného ľudského práva na súkromie, najmä na súkromie v obydlí.

Poznatky o živote osôb, ktoré sa zdržiavajú v obydlí, páchatel', ktorým môže byť len fyzická osoba, získava neoprávneným sledovaním, pod ktorým chápeme získavanie informácií o pohybe a činnosti osôb v obydlí utajovaným spôsobom. O danej trestnej činnosti osoby v obydlí často nemusia mať vôbec vedomosti. Motív konania páchatel'a tu môže byť rôznorodý. Medzi prevažujúce motívy možno zaradiť sexuálny motív, v danom prípade môže ísť o voyerizmus, motív získania údajov o frekvencii prítomnosti osôb v obydlí v rámci prípravy páchatel'a na spáchanie iného trestného činu (napríklad krádeže vlámaním, lúpeže a pod.), resp. motívy vychádzajúce zo snahy získať kompromitujúce údaje využiteľné na riešenia možných problematických rodinných vzťahov (nevera rozvod a pod.).

Treba konštatovať, že samotné sledovanie života osôb v cudzom obydlí bez ich súhlasu s cieľom zadovážiť poznatky o ich živote nepredstavuje spáchanie trestného činu podľa § 194a TZ, keďže objektívna stránka daného trestného činu vyžaduje, aby páchatel' súčasne nelegálne získané poznatky o živote osôb v cudzom obydlí zaznamenal s využitím informačno-technických prostriedkov a iných technických prostriedkov, resp. vyhotovil z tohto pozorovania inú dokumentáciu.

V rovine trestnoprávnej ochrany informačného súkromia môže uviesť prípady, keď páchatel' nelegálne poznatky o živote osôb v cudzom obydlí získal a zaznamenal s využitím informačno-technických prostriedkov. Medzi informačno-technické prostriedky zaraďujeme najmä elektrotechnické, rádiotechnické, fototechnické, optické, mechanické, chemické a iné prostriedky a zariadenia alebo ich súbory používané utajeným spôsobom s cieľom:

- vyhľadávať, otvárať, skúmať a vyhodnocovať poštové zásielky,

¹⁶ Zákon č. 262/2011 Z. s účinnosťou od 1.9.2011.

- získavať obsah správ prenášaných prostredníctvom elektronických komunikačných sietí vrátane odpočúvania telefónnej komunikácie,
- vyhotovovať obrazové, zvukové, obrazovo-zvukové alebo iné záznamy.¹⁷

Pre trestné útoky na súkromia je charakteristické využívanie výpočtovej techniky. V prípade, že páchatel využíva počítačovú techniku môžeme hovoriť o počítačovej kriminalite.

Počítačovú kriminalitu môže charakterizovať ako nelegálne, nemorálne a neoprávnené konanie, ktoré zahŕňa zneužitie údajov získaných prostredníctvom výpočtovej techniky alebo ich zmenu.¹⁸ Transpozíciou Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2013/40/EÚ o útokoch na informačné systémy bol bývalý trestný čin poškodenia a zneužitia záznamu na nosiči informácií rozdelený do samostatných trestných činov,¹⁹ ktorými sú:

- Neoprávnený prístup do počítačového systému (§ 247 TZ), kde objektívna stránka spočíva v tom, že páchatel prekoná bezpečnostné opatrenie, a tým získa neoprávnený prístup do počítačového systému alebo jeho časti,
- Neoprávnený zásah do počítačového systému (247a TZ), keď páchatel obmedzí alebo preruší fungovanie počítačového systému alebo jeho časti neoprávneným vkladáním, prenášaním, poškodením, vymazaním, zhoršením kvality, pozmenením, potlačením alebo znepristupnením počítačových údajov, alebo tým, že urobí neoprávnený zásah do technického alebo programového vybavenia počítača a získané informácie neoprávnenne zničí, poškodí, vymaže, pozmení alebo zníži ich kvalitu,
- Neoprávnený zásah do počítačového údajov (§ 247b TZ), t. j. páchatel úmyselne poškodí, vymaže, pozmení, potlačí alebo znepristupní počítačové údaje alebo zhorší ich kvalitu v rámci počítačového systému alebo jeho časti,
- Neoprávnené zachytávanie počítačových údajov (§ 247c TZ), kde objektívna stránka spočíva v tom, že páchatel neoprávnenne zachytáva počítačové údaje prostredníctvom technických prostriedkov neverejných prenosov počítačových údajov do počítačového systému, z neho alebo v jeho rámci vrátane elektromagnetických emisií z počítačového systému, ktorý obsahuje takéto počítačové údaje,
- Výroba a držba prístupového zariadenia, hesla do počítačového systému alebo iných údajov (§ 247d TZ), keď páchatel neoprávnenne zachytáva po-

¹⁷ ZÁHORA, J. et al. *Obrazové a zvukové záznamy v trestnom konaní*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 56.

¹⁸ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/40/EÚ o útokoch na informačné systémy.

¹⁹ ZÁHORA, J. *Trestnoprávna ochrana súkromia v kybernetickom procese*. In: PORADA, V., RAIS, K. a kol. *Právni, kriminalistické a kybernetické aspekty kybernetickej kriminality a bezpečnosti*. Pocta Vladimírovi Smejkalovi. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2021, s. 130.

čítačové údaje prostredníctvom technických prostriedkov neverejných prenosov počítačových údajov do počítačového systému, z neho alebo v jeho rámci vrátane elektromagnetických emisií z počítačového systému, ktorý obsahuje takéto počítačové údaje.

Zmeny v trestnoprávnej ochrane súkromia sú priamo ovplyvnené aj judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“). ESLP vydal v tejto súvislosti pomerne veľký počet rozsudkov, z ktorých som vybral len niektoré:

Rozsudok ESLP vo veci Marckx proti Belgicku (rozhodnutie z 13. júna 1970), v ktorom sú konkrétne charakterizované jednotlivé (napríklad prehliadky a vypočúvanie v prostredí domova; nasadzovanie skrytých odpočúvacích prístrojov (špicľovanie); nahrávanie telefonických hovorov, odpojenie elektrickej energie alebo vody).²⁰

Rozsudok ESLP v prípade Van Oosterwijck proti Belgicku (rozhodnutie zo 16. novembra 1980) uviedol, že právo na ochranu súkromia má zahŕňať aj právo zakladať a rozvíjať vzťahy s inými ľudskými bytosťami, najmä v citovej oblasti, v záujme rozvoja a naplnenia svojej vlastnej osobnosti.

Rozsudok ESLP vo veci Niemietz proti Nemecku (rozhodnutie zo 16. decembra 1992) vykladá právo na ochranu súkromia extenzívnejšie v súvislosti s prehliadkou obydlia, ale aj kancelárie nemeckého advokáta Niemietza. Európsky súd sa v tomto prípade stotožnil s tvrdeniami sťažovateľa, pokiaľ ide o porušenie čl. 8 Dohovoru a čl.1 jeho dodatkového protokolu č. 1 v tom, že prehliadka zasiahla do jeho práva na rešpektovanie jeho obydlia a korešpondencie, a tým poškodila klientelu jeho kancelárie a jeho povesť.

Rozsudok ESLP vo veci Huvig proti Francúzsku (rozhodnutie z 24. apríla 1990). V danom prípade ESLP konštatoval zásah do súkromného života aj vtedy, ak sa odpočúvanie telefónov týkalo obchodných záležitostí.

Rozsudok ESLP vo veci Chappell proti Spojenému kráľovstvu (rozhodnutie z 30. marca 1989). Európsky súd poskytol ochranu sťažovateľovi podľa čl. 8 Dohovoru, hoci prehliadka smerovala výlučne proti obchodným činnostiam, pričom vychádzal z výkladu slova „home“ v porovnaní s francúzskym ekvivalentom „domicile“.

Rozšírenie aplikovateľnosti práva na súkromie v zmysle čl. 8 Dohovoru aj na profesionálne aktivity a obchodnú činnosť potvrdili aj **Rozsudok ESLP vo veci Klass a ostatní proti Spolkovej republike Nemecko** (rozhodnutie zo 6. septembra 1978), v ktorom Európsky súd konštatoval, že aj aktivita profesionálnej povahy môže patriť pod pojem „súkromný život“ a „korešpondencia“.

²⁰ SVÁK, J. *Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch. II. zväzok*. Bratislava: Eurokódex, 2011, s. 385.

V **Rozsudku ESLP Gillow proti Spojenému kráľovstvu** (rozhodnutie z 24. novembra 1986) Európsky súd definoval obydlie ako miesto, kde osoba býva alebo vykonáva svoju obvyklú profesiu. Za obydlie pritom treba považovať aj obydlie, ktoré jednotlivец vytvoril v rozpore s vnútroštátnym právom, a tiež obydlie, ktoré je obývané len počas určitého obdobia v roku.

Rozsudok ESLP Société Colas Est. proti Francúzsku (rozhodnutie z 16. apríla 2002), v ktorom súd zdôraznil, že požiadavka na ochranu obydlia sa vzťahuje aj na sídla spoločnosti a treba rešpektovať s  kromie v sídlach spoločnosti či podnikov (právnických osôb) aj ich pobočiek.

Rozsudok ESLP Cr  mieux proti Francúzsku (rozhodnutie z 25. februára 1993) a **Rozsudok ESLP M  ailhe proti Francúzsku** (rozhodnutie z 25. februára 1993), v ktorých súd pod právo na ochranu súkromia zaradil aj kancelárske priestory.

Na záver by som chcel upozorniť na rozhodnutie, ktoré sa týkalo Slovenska a posunulo hranice chápania ochrany súkromia nečakaným smerom. Ide o **Rozsudok ESLP Chochol  ch proti Slovensku** (  . 81292/17). Prípad sa týka zákazu prechovávať pornografick  y materiál v  z  nom. Sťažovateľ, slovensk  y   t  tny príslušník naroden  y v roku 1989, si odpykáva do  ivotn  y trest v   stave pre výkon trestu od  iatia slobody Leopoldov. V roku 2013 boli sťažovateľovi zadr  zan   niektor   pornografické zábery a bol uznan  y vinným z disciplinárneho previnenia. V konečnom rozsudku   stavn  y súd SR okrem iného rozhodol, že pr  slu  n  y zákon (zákon   . 475/2005 Z. z. o výkone trestu od  iatia slobody) je v tejto veci absol  t  ny. V  zenie zahr  na izoláciu od opačného pohlavia a pornografia m  o   viesť k sexuálnym a násilným trestn  m činom. Zákon pod  la názoru ESLP neponechal priestor na vyv  a  enie zákazu takéhoto materiálu a práva jednotlivca na informácie. ESLP sa vo svojom rozhodnut  i oprel sa o   l  nok 8 Dohovoru upravujúcim právo na rešpektovanie s  kromn  ho života a kon  statoval porušenie tohto článku. S  u  asne poskytol sťažovateľovi spravodliv   zadosu  u  enie za nemajetkov   ujmu vo výške 2 600 eur.

Záver

V zmenách trestnoprávnej ochrany súkromia m  o  no vidieť viacer   tendencie. Právo na s  kromie predstavuje pozitívny záväzok štátu a rozširuje sa do sféry interpersonaln  ch vzťahov. S  u  asne dochádza k presnejšiemu vymedzeniu hranic zásahov štátu do práva na s  kromie, preferuje sa vnútroštátna náprava porušenia práva na s  kromie a zavádza sa extenzívny výklad pojmov obsiahnutých v práve na s  kromie.

LITERATÚRA

1. DESET, M. Právo na súkromie v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva. In: *Európske výzvy trestného práva*. Trnava: Wolters Kluwert 2016.
2. IVOR, J. Obrazovo-zvukový záznam ako dôkazný prostriedok v trestnom konaní. In: ZÁHORA, J. *Teoretické a praktické problémy dokazovania*. Bratislava: BVŠP, 2008.
3. IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. Bratislava, Wolters Kluwert, 2016.
4. SHARP, T. *Right to Privacy: Constitutional Rights & Privacy Laws*. <https://www.livescience.com/37398-right-to-privacy.html>In: (stiahnuté 12.5.2022).
5. ZÁHORA, J. et al. *Obrazové a zvukové záznamy v trestnom konaní*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018.
6. ZÁHORA, J. Trestnoprávna ochrana súkromia v kybernetickom procese. In: PORADA, V., RAIS, K. a kol. *Právni, kriminalistické a kybernetické aspekty kybernetické kriminality a bezpečnosti*. Pocta Vladimírovi Smejkalovi. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2021.
7. Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. PL. ÚS 5/93.
8. Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. PL. ÚS 15/98.
9. Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. II. ÚS 1/97.
10. R 30/1965.
11. R 11/1997.

Kontaktné údaje autora

prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.
Katedra trestného práva a kriminológie
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
ivan.simovcek@truni.sk

HISTORICKÝ POHĽAD NA JEDEN Z NAJZNÁMEJŠÍCH PROCESOV VEDÚCICH K POZBAVENIU OSOBNEJ SLOBODY A SMRTI¹

A HISTORICAL VIEW OF ONE OF THE MOST FAMOUS PROCESSES LEADING TO DEPRIVATION OF PERSONAL FREEDOM AND DEATH

doc. JUDr. Ján Šanta, PhD., LL.M., MBA

Úrad špeciálnej prokuratúry GP SR Bratislava
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

doc. JUDr. Eva Szabová, PhD.

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt: V tomto príspevku jeho autori pozornosť zameriavajú na jeden z historických aspektov osobnej slobody, konkrétne na fragmenty trestného procesu s Ježišom Kristom. Sústreďujú sa najmä na posledné dni jeho života spojené s obmedzením jeho osobnej slobody, výsluchmi a jej pozbavením vynesením odsudzujúceho rozsudku a vykonaním v tých časoch najpotupnejšieho trestu, ktorým bol trest smrti ukrižovaním. Tento proces autori približujú aj z pohľadu židovského práva – Mišny a rímskeho práva, so stručným porovnaním s niektorými aspektmi slovenského práva. Dochádzajú k záveru o účelovosti daného procesu poznamenaného silným ideologicko-náboženským vplyvom s jeho vopred naplánovaným výsledkom. Autori tak poukazujú na to, že hoci rímske súkromné právo je dodnes základom práva európskeho, a aj slovenského, rímske verejné právo, ktoré bolo rozvinuté oveľa menej, nezanechalo pre súčasnosť také významné právne dedičstvo ako uvádzané právo súkromné. To platí aj v prípade ochrany osobnej slobody.

Kľúčové slová: osobná sloboda, obmedzenie, pozbavenie, Mišna, rímske právo, trestný proces, ukrižovanie

Abstract: In this paper, its authors focus on one of the historical aspects of personal freedom, namely on fragments of the criminal trial with Jesus Christ. They mainly focus on the last days of his life, associated with the restriction of his personal freedom, interrogations and deprivation of it by passing a judgment of conviction and execution of the most humiliating punishment in those times, which was the death penalty by crucifixion. The authors also approach this process from the point of view of Jewish law - Mishnah and Roman law, with a brief comparison with some aspects of Slovak law. They come to a conclusion about the expediency of the given process marked by a strong ideological-religious influence with its pre-planned result. The authors thus point out that although Roman private law is still the basis of European and Slovak law, Roman public law, which was developed much less, did not leave such a significant legal legacy for the present as the mentioned private law. This also applies to the protection of personal freedom.

Key words: personal liberty, restraint, deprivation, Mishnah, Roman law, criminal trial, crucifixion

¹ Tento výstup pod vytvorený v rámci riešenia projektu APVV 19-0050: Trestnoprávna ochrana slobody.

Úvod

Ústava Slovenskej republiky (ďalej aj „ústava“), a celý rad medzinárodných právnych noriem, okrem iných práv, v súčasnosti prioritne zaručuje osobnú slobodu. Okrem takto formulovaného čl. 17 ods. 1, v ods. 2 ústava uvádza, že nikoho nemožno stíhať alebo pozbaviť osobnej slobody inak ako z dôvodov a spôsobom, ktorý ustanoví zákon. Týmto zákonom upravujúcim trestné konanie je Trestný poriadok.

Účel tejto ústavnej záruky sa dosahuje ochranou osobnej slobody pred obmedzeniami. Na právnu úpravu uvádzaného čl. 17 ods. 1 ústavy nadväzujú ďalšie ustanovenia, ktorými sa špecifikujú podmienky, ktoré musia byť splnené, aby mohlo dôjsť k obmedzeniu osobnej slobody.²

Pod osobnou slobodou sa v zmysle rozhodnutia Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 204/02 z 22. januára 2004 rozumie voľný, ničím neobmedzený pohyb človeka, ktorý sa môže podľa vlastného rozhodnutia zdržiavať na určitom mieste alebo slobodne z tohto miesta odísť.

Osobná sloboda, podľa nálezu Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 29/95 z 29. novembra 1995, v intenciách čl. 17 ústavy, nezahŕňa všetky tie práva, ktoré človeku zabezpečujú, aby sa cítil a konal ako slobodná bytosť. Na tento účel ústava upravuje súbor takých ďalších práv a slobôd, akými sú napríklad sloboda prejavu, právo na súkromie, sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery a iné. Osobná sloboda podľa tohto článku ústavy zabezpečuje len voľnosť človeka od vonkajších prekážok a obmedzení jeho pohybu.

Podľa čl. 24 ústavy sa zaručuje aj sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery. Toto právo zahŕňa tiež možnosť zmeniť náboženské vyznanie alebo vieru. Každý má právo byť bez náboženského vyznania. Každý má právo verejne prejavovať svoje zmýšľanie, slobodne prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru buď sám, alebo spoločne s inými, súkromne alebo verejne, bohoslužbou, náboženskými úkonmi, zachovávaním obradov alebo zúčastňovať sa na jeho vyučovaní. Cirkvi a náboženské spoločnosti spravujú svoje záležitosti samy, najmä zriaďujú svoje orgány, ustanovujú svojich duchovných, zabezpečujú vyučovanie náboženstva a zakladajú rehoľné a iné cirkevné inštitúcie nezávisle od štátnych orgánov. Podmienky výkonu týchto práv možno obmedziť iba zákonom, ak ide o opatrenie nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na ochranu verejného poriadku, zdravia a mravnosti alebo práv a slobôd iných.

² Drgonec, J. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2007, s. 194.

Status tejto slobody myslenia, svedomia a náboženského vierovyznania zdôrazňuje primárne povinnosť štátu zdržať sa konania v tejto oblasti.³

Takéto súčasné ponímanie uvádzaných a ďalších demokratických ľudských práv a slobôd je výsledkom ich niekoľko tisícročného vývoja.

Do obdobia pred viac ako dvetisíc rokov patrí proces s Ježišom Kristom, ktorý je obsahom tohto príspevku a ktorý doposiaľ tiež z hľadiska zákonnosti, s dôrazom na osobnú slobodu, vyvoláva množstvo otázok.

O väčšej časti Ježišovho života sa nezachovalo veľa informácií. Je však nepochybné, že medzi vtedajšími Izraelitmi žil na prelome milénia a verejne pôsobil Ježiš z Nazaretu, ktorý bol ľudovým kazateľom. Takýchto kazateľov však bolo vo vtedajšej Svätej zemi mnoho. Nový zákon sa vyjadruje k jeho narodeniu (napr. Mt 1, 18-25), avšak jeho následný život až po Ježišov krst Jánom Krstiteľom evanjelisti bližšie nepopisujú. Za základ poznatkov o Ježišovi Kristovi v kresťanskom svete sa považujú tzv. kanonické evanjeliá podľa Matúša, Marka, Lukáša a Jána, ktoré tvoria tzv. Nový zákon. Okrem nich existuje aj množstvo tzv. apokryfných evanjelií, ktoré sa vyjadrujú k ostatným epizodám Ježišovho života. Nájdeme medzi nimi mnohé texty, avšak niektoré z nich vyznievajú kontroverzne už podľa svojho názvu, napríklad Evanjelium podľa Márie Magdalény, podľa Judáša alebo Prameň Q. Zrejme len naposledy zmieňovaný Prameň Q alebo Ježišovo evanjelium je považovaný za zdroj informácií pre väčšinu kanonických evanjelistov – Matúša, Mareka a Lukáša. Podobnosť týchto troch textov (preto sa tieto evanjeliá nazývajú aj synoptické) dáva tušiť, že vychádzali z toho istého zdroja.

Ďalšími zdrojmi informácií sú nekresťanské pramene. Medzi tieto texty patria napríklad údaje od židovského historika Jozefa Flaviana, rímskeho autora Tacita alebo Plínia mladšieho. Treba však zdôrazniť, že z hľadiska vtedajšej Rímskej ríše bola Ježišova smrť iba epizodickou záležitosťou. Rímska moc totiž popravovala rôznych vzbúrencov celkom bežne. Ježiš si však zaslúžil pozornosť týchto autorov ako zakladateľ nového historického hnutia, ktoré naberalo na sile a význame.

1. Zo života Ježiša Krista

Meno Ježiš bolo úplne bežné mužské meno medzi Izraelitmi, ktoré sa používalo v podobách Ješua, Jošua, Ješu a pod. Pochádzal z oblasti s názvom Galilea a so svojimi učeníkmi hovoril pravdepodobne vtedajším aramejským akcentom (napr. Mt 26, 73). Až do príchodu do Jeruzalema pôsobil na po-

³ Krošlák, D. a kol. *Ústavné právo*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 318.

merne malom geografickom priestore. Pohyboval sa väčšinou v severnej a severozápadnej časti Galilejského (Genezaretského) jazera, čo bol geografický priestor rovnajúci sa približne súčasnému Bratislavskému kraju. Oblasť bola pomerne husto zaľudnená a Ježiš prechádzal z dediny do dediny, aby tu kázal vtedajšiemu obyvateľstvu.

Čoraz viac sa však stával známym aj za hranicami Galilei a ako novodobý prorok bol preto čím ďalej väčším ohrozením pre vtedajšie politické špičky v krajine. Herodes Antipas, syn Herodesa Veľkého, a Rimanmi dosadený vládca palestínskych provincií vrátane Galilei, sa obával silnejúcej moci týchto ľudových prorokov. Dal popraviť Jána Krstiteľa, ktorého považoval za buriča a v Ježišovi videl jeho nástupcu. Ježiš sa tohto vládcu nesnažil presvedčiť o opaku a jeho popularita neustále stúpala. Rozhodol sa zúčastniť aj na sviatku Pesach v Jeruzaleme, čo mohlo byť chápané ako deklarácia svojho vplyvu na obyvateľstvo. V tom čase sa do Jeruzalema zbíhali davy pútnikov z celého impéria, aby oslávili najväčší židovský sviatok a pripomenuli si exodus židovských predkov z Egypta. Podľa tradície Ježiš vošiel do Jeruzalema vítaný ako kráľ (Mk 11, 8-10). V skutočnosti však miestni obyvatelia tak vítali takmer všetkých, ktorí prichádzali na oslavy do hlavného mesta židovstva. Ježiš však nepatril k bežným pútnikom a evidentne sa tešil aj značnej vážnosti.

Už predtým sa však dostal do viacerých teologických sporov s židovskými autoritami – kňazmi, farizejmi a zákonníkmi, ktorí boli vykladačmi vtedajšej židovskej viery. Tu sa v podstate skrýva aj prvý problém Ježišovho neskoršieho odsúdenia, keď sa protirečením týmto autoritám vzoprel Božiemu zákonu tak, ako ho vnímali Židia. Farizeji a vykladači Božieho slova sa preto pokúšali Ježiša Krista spochybniť tým, že jeho výroky stavali do konfrontácie so slávnymi židovskými prorokmi. Pýtali sa ho na jeho názor a keď ho povedal, oponovali, že Mojžiš kázal inak. Ježiš na to odpovedal, „ale ja vám hovorím...“. Tým podľa židovských autorít v podstate poprel Mojžiša ako autoritu, a teda aj vtedajší zákon. Zašiel však oveľa ďalej, keď otvorene kritizoval tieto authority, okrem iného, aj slovami: „Beda vám farizeji a zákonníci, pokrytci!“ (napr. Mt. 23, 13). Vystupovaním voči židovským zákonom, tradíciám a autoritám si tak podstatne znepriatelil mnohých vplyvných Židov, ktorí si želali jeho umlčanie a postupne až smrť. To malo na jeho odsúdenie neskôr fatálne následky (Jn 19, 7).

Pre Rimanov však Ježiš Kristus neznamenal žiadnu skutočnú hrozbu, keďže jeho filozofický a ani náboženský vplyv nepovažovali za nebezpečný. Rimania trvali iba na zachovaní „pax romanum“ (stavu relatívneho pokoja, mieru), ktoré platilo v celej ríši.

Ježišovi však bola osudná ďalšia mimoriadna situácia. V Jeruzaleme navštívil aj hlavný Jeruzalemský chrám, z ktorého vyhnal všetkých predavačov

a peňazomencov (Lk 19, 45-46). V súčasnosti je táto udalosť popisovaná ako akt spravodlivého rozhorčenia nad zneužitím posvätného miesta. Pre objasnenie týchto súvislostí treba uviesť, že Jeruzalemský chrám sa skladal z troch častí. Prvú časť – nádvorie mohol navštíviť každý. Ďalšiu – druhú časť vnútorného chrámu mohol navštíviť iba Žid a napokon do centrálnej časti tohto bohostánku mal prístup iba židovský kňaz. Židia prichádzali do chrámu, aby obetovali baránka, podľa tradície na znak zmierenia Boha a človeka. V chráme však nebolo možné zobrazovať akékoľvek ľudské či zvieracie podoby. Keďže sa v celej Rímskej ríši platilo rímskymi peniazmi, na ktorých bol vyobrazený cisár, museli si bohobojní Židia vymeniť tieto peniaze za miestne platidlo. Za tie si potom mohli kúpiť zviera, ktoré bolo kôšer a mohlo byť obetované v chráme.

Ježiš sa však nestotožňoval s takýmito vtedajšími chrámovými zvykmi, preto inak pomerne potrebných pracovníkov starovekej zmenárne začal rozháňať. Zákonníci a farizeji takého Ježišovo konanie v chráme neskôr vládárovi – Pilátovi Pontskému rozhorčene popisovali ako pošpinenie autority cisára.

V súvislosti s ďalšími udalosťami a súdnym procesom s Ježišom Kristom treba poznamenať, že Židia chápali mesiáša ako vykupiteľa vo svetskom zmysle slova. Predstavovali si ho ako vodcu povstania, ktorý Židov vymaní spod ďalšej cudzej – rímskej nadvlády. Ježiš tak nespĺňal predstavy o mesiášovi ani u Rimanov a ani u Židov. Pre Rimanov preto mesiáš, akého predstavoval Ježiš, nebol žiadnym problémom a pre Židov sa zasa Ježiš, hlásajúci lásku k blížnemu i nepriateľovi, vymykal akémukoľvek chápaniu tohto pojmu.

Z uvedeného je zrejmé, že práve Ježišovo rebelantstvo, spochybňovanie židovských autorít, ich zákonov, nemenných zvykov a incident s mincami v chráme sa mohli stať skutočnými zámienkami pre jeho trestný proces a smrť.

Ako bude ďalej uvedené, súčasťou tohto trestného procesu boli najmä zadržanie a opakované výsluchy Ježiša Krista veľkňazmi Annášom a Kaifášom, ako aj Pilátom Pontským, a v konečnom dôsledku aj Herodesom. Následne ho Pilát dá bičovať a posmešne ho vyhlasuje za židovského kráľa. Zreteľa hodným úkonom Piláta je, že dáva možnosť davu prítomných, aby si vybral, koho má z úcty k židovskému sviatku omilostiť. Sfanatizovaný dav si však podľa evanjelistov vyžiadal Ježišovu smrť a omilostiť žiada Barnabáša, hoci sa ten mal dopúšťať lúpeži, dokonca spôsobil aj smrť. Pre mnohých bol totiž ľudový hrdina, ktorý viedol skupinu Židov v boji za oslobodenie. Barnabáš tak oveľa viac spĺňal kritériá, ktoré Židia vtedy pripisovali mesiášovi. V momente, keď im Pilát dáva na výber, dav sa prikláňa k svojim náboženským predstaviteľom (kňazi, farizeji, zákonníci) a žiada Barnabášovo prepustenie. Pilát síce podľa evanjelistov v priebehu procesu stále váhal, avšak pod hrozbou, že za zasadzovanie sa za buriča z Nazaretu, môže byť aj on sám ohrozený („Ak

ho prepustiš, nie si priateľom cisára!“ Jn 19, 12), napokon rozhodol známym fatálnym spôsobom.

Ježiš bol popravený ukrižovaním, teda tým najpotupnejším spôsobom, akým mohol byť človek v tom čase potrestaný. Počas výstupu na horu Golgotu, keďže v čase sviatkov nemohol byť v meste nikto popravený a trest sa musel vykonať za hradbami mesta, navyše ako súčasť krutého trestu niesol horizontálne brvno kríža (a nie celý kríž, ako ukazuje kresťanská tradícia). Na mieste popravy sa nachádzalo vertikálne brvno a spolu vytvárali tvar písmena T. Pilát chcel pravdepodobne vniesť do celej popravy politický kontext, a tak dal nad Ježišovu hlavu pripevniť tabuľku so známym nápisom I. N. R. I. (Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum), aby pripomínal „skutočný“ dôvod jeho popravy.

Popravou sa v podstate faktografické informácie o Ježišovi končia, pretože zmŕtvychvstanie a nanebovstúpenie sú už viac prejavom viery. Židia sú tak už viac ako dvetisíc rokov označovaní za hlavných vinníkov Kristovej smrti, ale aj hlavnou príčinou vzniku a existencie kresťanstva, pretože už v polovici 1. storočia n. l. (teda približne 30 rokov po Kristovej smrti) existovali silné komunity jeho nasledovníkov vo všetkých centrách ríše a aj v samotnom Ríme.⁴

2. Rímske právo

Hoci sa Rímska ríša oprávnenne pokladá za štát, v ktorom došlo k najväčšiemu rozvoju práva a právnej vedy spomedzi všetkých starovekých národov, našla v ňom svoje odzrkadlenie aj výrazná krutosť. Pri stíhaní a ukladaní trestov za verejné trestné činy (*crimina publica*), na rozdiel od súkromných protiprávných deliktov (*delikta privata*), bola zmyslom právneho postihu pomsta a odstrašenie pre budúcnosť. So zreteľom na charakter trestu uloženého za verejný trestný čin sa rozoznávali trestné orgány s pôsobnosťou hrdelnou (*iudicia capitalia*) a nehrdelnou (*iudicia non capitalia*). O niektorých najzávažnejších trestných činoch vrátane politických, tak ako v prípade Ježiša Krista, sa rozhodovalo na zhromaždeniach.

Napriek týmto aspektom možno v rímskom trestnom práve identifikovať základy moderného trestného práva. To, spolu s ústavným a administratívnym právom, patrilo do oblasti verejného práva (*ius publicum*). Doposiaľ sú z tohto obdobia aj v slovenskom trestnom práve na dennej báze aplikovateľné viaceré jeho zásady. Princíp *nulla poena sine lege* načrtnol už právnik Ulpianus, keď oddelil zločin od trestu: „Zločin je jedno a druhé je trest. Zločin môže

⁴ Spracované podľa: Flusser, D. Ježiš. Bratislava: *Historická revue*, 12/2010, s. 36.

byť aj bez trestu, no trest nikdy bez zločinu... trest možno uložiť len vtedy, ak je za tento delikt ustanovený v zákone alebo v inom predpise.“⁵ Podľa právnika Paula sa malo pri ukladaní trestov zásadne prihliadať na vek a neskúsenosť páchatela,⁶ čo možno pokladať za predobraz humanizmu súčasného trestného práva.

V Rímskej ríši sa najmä za cisárstva rozmohli politické procesy na základe trestného činu, tzv. urážky majestátu, teda zločinu proti rímskemu ľudu alebo jeho bezpečnosti (*crimen maiestatis*), ktoré boli často zinscenovanými prostriedkami na eliminovanie skutočných či domnelých nepriateľov. Tento trestný čin bolo možné spáchať veľmi rôznorodým konaním vrátane poburovania ľudu k vzbure, ale aj zradou, vzdaním sa nepriateľovi a mnohými ďalšími formami.

V rímskom práve bol trest (poena) definovaný ako „odveta za spôsobenú ujmu“. Rimania rozlišovali medzi hrdelnými trestami (poena capitis) a ostatnými druhmi trestov, spomedzi ktorých do popredia vystupovali peňažné tresty (poena pecuniaria). Hrdelné tresty nemuseli spočívať len v usmrtení odsúdeného, ale pod tento pojem sa subsumovala aj tzv. právna smrť (*capitis deminutio maxima*), pričom hrdelné tresty nespočívali len v odsúdení na smrť, ale aj v úplnej strate občianskych práv. Samotný trest smrti sa mohol vykonať i tzv. zostrenou formou (*summa supplicia*), pod čím treba rozumieť najmä trest ukrižovania, pohodenia šelmám, niekedy aj upálenia za živa. Tresty smrti sa spravidla vykonávali na verejnosti za prítomnosti čo najväčšieho davu ľudí. Hrdelné tresty mali okrem docielenia smrti odsúdeného sledovať aj spôsobovanie čo najväčšieho utrpenia kvôli odstrašujúcim účinkom na prítomných, a tak uplatnenie princípu generálnej prevencie. Rozsudky smrti sa spravidla vykonávali hneď po odsúdení.

Za zmienku stojí, že medzi zdroje trestného práva, okrem iných, patrili *Digesta*. Z 50 kníh *Digest* však len dve knihy sú vyhradené protiprávnym konaniam, konkrétne kniha 47 o súkromných deliktach (*de privatis delictis*) a kniha 48 o verejných procesoch (*de publicis iudiciis*). Z toho je zrejmé, že rímske trestné právo nedosahovalo takú právno-technickú ani obsahovú úroveň, ako právo súkromné.⁷ Jednotlivé jeho fragmenty sú zoradené postupne od polovice 2. storočia pred našim letopočtom až po koniec 3. storočia po Kristovi. Napr. vo fragmente právnika Pavla sa uvádza, aký trest treba uložiť tým, ktorí podnecujú ľud k nepokojom: „Tí, čo ľud podnecujú k vzburám

⁵ Ulp. D. 50, 16, 131,1.

⁶ Paul. D. 50, 17, 108.

⁷ Rebro, K., Blaho, P. *Rímske právo, štvrté prepracované a doplnené vydanie*. Bratislava: IURA EDITION, spol. s r. o., 2010, s. 429.

a nepokojom, budú buď ukrižovaní, alebo pohodení zveri alebo vysídlení na nejaký ostrov, a to podľa toho, ku ktorej sociálnej vrstve patria.“ Rozsudok vynášal miestny zástupca cisára, pričom sa nedalo odvolať k žiadnej inej úradnej inštancii.⁸

Na ukrižovanie (cruz) sa Rimania dívali z mytologického hľadiska ako na modifikáciu trestu, ktorý postihol bájneho Prometea, spútaného v Kaukazských horách. Pôvodne sa týkalo len otrokov a až postupne sa jeho ukladanie rozšírilo aj na slobodné osoby, ktoré patrili k tzv. nižšej a chudobnejšej triede (personae humiliores). Postihovalo aj provinčné obyvateľstvo Rímskej ríše. Z pohľadu starých Rimanov šlo teda o veľmi ponižujúci trest, ktorý nebol určený pre vážených rímskych občanov. Jeho výkon sa zásadne označoval ako „otrocká poprava“. Cisár Konštantín I. pod vplyvom kresťanských myšlienok zrušil tento výkon trestu smrti v roku 337. Malo to byť práve z úcty a rešpektu voči Ježišovi Kristovi. Zákaz platil pre územie Rímskej ríše, avšak v iných regiónoch a v iných dobách sa kríž ako forma potupného trestu používal aj naďalej. Tento trest bol postupne nahradený šibenicou, resp. tzv. furcou (rovný trám, ktorý mal uprostred výrez v tvare U umožňujúci upevnenie trámu na krk odsúdenému a následné priviazanie rúk o drevo v tejto polohe).

Za najznámejšie uloženie tohto trestu možno považovať práve prípad Ježiša Krista. Spomedzi rôznych teórií, za ktorý trestný čin bol Ježiš pravdepodobne odsúdený, sa javí ako najpravdepodobnejšia najmä skutková podstata trestného činu urážky majestátu. Práve v súvislosti s Ježišovým procesom treba dodať, že trest ukrižovania bol výlučne rímskym špecifikom a židovské právo ho nepoznalo. Na trest ukrižovania sa však dívali i Židia rovnako opovržlivo ako Rimania, čo dokladajú aj slová Starého zákona, ktoré sa síce pôvodne vzťahovali na obesenie, ale je ich možné aplikovať aj na trest ukrižovania: „Keď niekto spácha zlo, za ktoré je trest smrti, a keď ho obesia na dreve, jeho mŕtve telo nesmie ostať na dreve, lebo je prekliaty od Boha ten, čo visí na dreve, a ty nesmieš poškrvniť krajinu (a jej rastliny), ktoré Ti dal Boh do vlastníctva.“⁹

Tento trest však nebol výnimočný, naopak, najmä v období neskorej republiky a raného cisárstva bol ukladaný relatívne často. Napr. sýrsky legát Quintilius Varo dal v roku 5 p. n. l. ukrižovať vyše 2 000 miestnych obyvateľov za vzburu. Podobne skončili aj otroci, ktorí sa zapojili do Spartakovho povstania, pričom ich ukrižovali rad radom na ceste, ktorá viedla z Ríma do Capuy (via Appia). Ukrižovanie nebolo ukladané len pre velezradu a urážku

⁸ IMBERT, J. *Proces s Ježišom*. 1. vydanie. Bratislava: Práca, 1991, s. 15.

⁹ BIBLIA: *Starý a Nový zákon*. Druhé vydanie. Bratislava: Ikar, 2009, citácie evanjelistov, Dt 21, 23.

majestátu, ale trestalo sa ním aj napr. pirátstvo, úkladná vražda, niekedy aj lúpežné prepadnutie, či dokonca falšovanie. Ukrižovaní však vo výnimočnom prípade mohli byť aj dezertéri z armády.

Konkrétne v súvislosti so samotným výkonom trestu ukrižovania Ježiša Krista evanjelista Ján píše: „Keďže bol Prípravný deň, Židia požiadali Piláta, aby ukrižovaným polámali nohy a sňali ich, aby nezostali telá na kríži cez sobotu, lebo v tú sobotu bol veľký sviatok. Prišli teda vojaci a polámali kosti prvému aj druhému, čo boli s ním ukrižovaní. No keď prišli k Ježišovi a videli, že je už mŕtvy, kosti mu nepolámali, ale jeden z vojakov mu prebodol bok.“¹⁰ Prebodnutie kópiou bolo výnimočným aspektom celej udalosti. Treba dodať, že Rimania tento trest, ktorý sa zvyčajne praktizoval bez preliatia krvi, hoci nesmierne bolestivo, pokladali za nehodný slobodného človeka a nehodný muža práve preto, že podľa ich predstáv by mal človek zomierať s množstvom bodných a sečných rán na bojisku, ideálne čestne a slobodne ako vojak.¹¹

3. Židovské právo

Normy židovského práva vychádzajú z Biblie. Sú obsiahnuté v Talmude a v tzv. Pentateuchu/Tóre. Jeho súčasťou sú tzv. Mojžišove normy spísané v piatich knihách Starého zákona. Súčasťou Talmudu sú staroveké obyčaje a rabínske výklady práva. Skladá sa z dvoch častí s názvom Gemara a Mišna. K svätým knihám Židia pripájali komentáre vysvetľujúce Tóru; tie možno rozdeliť do dvoch veľkých skupín – prvú tvorí Midraš haláka – legislatívny výklad právnických častí Tóry, druhú Midraš hagadá – voľné komentovanie epických častí Tóry. Tieto komentáre sa uchovávali ústnou tradíciou. Ich písomná forma sa začína čítať až začiatkom kresťanstva. Výsledkom tejto činnosti bola Mišna (s komentármi Gemara). Trestné právo sa nachádza práve v Mišne. Vychádza zo starobylej zásady: „Čím si sa previnil, tým budeš potrestaný“ (v prenesenom význame „oko za oko, zub za zub“). Závažné trestné činy boli trestané smrťou, a to kameňovaním. Tento trest bol ukladaný za rúhanie, ale aj za čarodejníctvo, hriechy proti rodičom, manželskú neveru, incest, znásilnenie, vraždu a iné. Trest ukameňovania vychádzal z princípu, že celé spoločenstvo je zodpovedné za plnenie a dodržiavanie zákona. Pri trestnom procese mali strany svojich svedkov. Trest smrti mohol byť vynesený len vtedy, keď bol obvinený usvedčený dvoma svedkami (Num 35, 30; Dt 17,

¹⁰ Jn 19, 31.

¹¹ Spracované podľa: Gregor, M. *Desivé tresty v rímskom práve*. Bratislava: Comenius, 2018, s. 64.

6). Títo svedkovia tak boli z hľadiska dokazovania zodpovední za rozsudok. Mali preto právo hádzať kameňom ako prví.¹²

Pomerne značná zhovievavosť Mišny voči súdeným osobám vyplýva aj z jej tézy, podľa ktorej: „Sanhedrin, ktorý ak aspoň raz za sedem rokov odsúdi človeka k smrti, je skôr bitúnkom ako súdom.“

S poukazom na ďalšie ustanovenia Mišny možno konštatovať, že proces s Ježišom Kristom nebol regulárny z viacerých, ďalej uvedených, dôvodov. Podľa tradície uvedenej v Mišne sa totiž súdny proces mohol konať len cez deň. Ak sa proces skončil oslobodzujúcim rozsudkom, rozhodnutie súdu bolo možné oznámiť ihneď po hlasovaní. Naopak, ak bolo rozhodnuté o odsúdení, rozsudok sa neoznámil okamžite, ale sudcovia sa museli zísť ešte raz na ďalší deň. Na druhom zasadnutí mohli zmeniť názor a dať svoj hlas v prospech oslobodenia obžalovaného len tí, ktorí v predchádzajúci deň hlasovali za odsúdenie na smrť, pretože bolo stanovené, že druhá porada nemôže byť pre odsúdeného nepriaznivejšia než prvá. Zo skutočnosti, že zasadnutia sa konali dva po sebe idúce dni je zrejmé, že trestné konanie sa nemohlo začať v predvečer sabatu alebo sviatočného dňa. Trestné konanie zakotvené v Mišne teda zabezpečovalo ochranu práv obžalovaného nanajvyš dôsledne, hlavne vďaka jednodňovej lehote poskytovanej sudcom na zváženie prípadu.¹³

Podľa zachovaných dokumentov k hlasovaniu o odsúdení Ježiša Krista skutočne vo veľrade – Sanhedrine dochádza, a to tak, že v prvom hlasovaní jeden z úradníkov zapisoval hlasy za Kaifášov návrh a druhý proti nemu. Každý člen veľrady sa musel postaviť a vyjadriť svoj názor, pričom sa postupovalo od najmladšieho po najstaršieho člena. Prevaha v neprospech súdeného bola jednoznačná, za odsúdenie hlasovalo 66 členov veľrady, proti ich bolo 5. Aj opakované hlasovanie prinieslo rovnaký výsledok.¹⁴

Pre úplnosť treba dodať, že v tom čase bola najvyšším súdnym orgánom na danom teritóriu veľrada označovaná tiež ako Synedrium alebo Sanhedrin. Tá sídlila v tzv. Sále tesaných kameňov – Lishkhath liaggazith v Jeruzaleme, a jedine v tejto budove a len počas dňa sa mohli viesť také trestné konania ako to bolo v prípade Ježiša Krista. Proti rozhodnutiu tohto súdneho orgánu nebol prípustný opravný prostriedok, keďže sa deklarovalo, že takýto najrepresentatívnejší súdny orgán, zložený zo 71 sudcov z radov židovského kléru, zákonníkov znalých práva so skúsenosťami z nižších súdov a starších, je

¹² Mišna: ústne tradovaná forma Tóry z čias Mojžiša, ktorú zozbieral okolo roku 200 pr. Kr. Jehuda haNasi. Skladá sa z teoretických rozprávání (hagáda) a praktických pravidiel (halákah): Por.: MURPHY, R. E. *Tóra 101 otázok a odpovedí*. Dobrá kniha, Trnava 2001, s. 18.

¹³ IMBERT, J. *Proces s Ježišom*. 1. vydanie. Bratislava: Práca, 1991, s. 34 – 35.

¹⁴ WESLEY, J. L. *Ježiš Smrť spravodlivého*. Praha: Ottovo nakladateľstvá – Cesty, 2003, s. 118.

natoľko zákonný a objektívny, že môže vydávať len spravodlivé a objektívne rozhodnutia.

Židovské právo nepoznalo inštitút prokurátora, preto žalobcom mohol byť v zásade ktokoľvek, aj svedok a najmä poškodený. Neexistoval ani inštitút formálneho obhajcu.

Okrem priznania sa za najdôležitejší dôkaz považovali svedecké výpovede, muselo však ísť minimálne o dvoch priamych svedkov, nie nepriamych. V prípade krivej výpovede a oslobodenia spod obžaloby židovské právo predpokladalo naopak, pre takého svedka, ktorý krivo svedčil, taký trest, aký by bol uložený obžalovanému za trestný čin pre ktorý svedčil takýto svedok.

4. Spoločenské pomery v Judei

V roku 40 pred n. l. dosadil Rím za židovského kráľa Herodesa Veľkého, ktorý si však musel svoje kráľovstvo dobyť silou proti poslednému príslušníkovi Hasmoneovcov – Antigonovi. Herodes, podporovaný Rómom, dobyl Galileu, Samariu a napokon aj Jeruzalem. Pod rímskym patronátom vládol až do roku 4 pred n. l. Do obdobia jeho vlády patrí aj narodenie Ježiša Krista. Ukazovalo sa, že vláda vlastných židovských politických predstaviteľov robila Rimanom veľké problémy. Postupne odstránili jedného syna Herodesa Veľkého za druhým, až napokon bola Judea začlenená pod správu sýrskeho miestodržiteľa. Správca provincie mal najvyššiu vojenskú moc, ale aj civilnú správu, rozhodoval o živote a smrti obyvateľov spravovanej provincie. V Judei bol od roku 26 až do roku 36 jeho zástupcom Pontský Pilát so sídlom v prístavnom meste Caesarea. Ten sa musel starať o poriadok a bezpečnosť v krajine, vyberal dane, riešil spory medzi rímskymi i nerímskymi obyvateľmi. Na druhej strane cisár Augustus ako hlava celej Rímskej ríše dbal o to, aby neboli porušované náboženské zvyklosti Židov, ktorí boli citliví napr. na vnucovanie cisárskeho kultu, na cisárske obrazy na vojenských zástavách či minciach, alebo na vstup nežidovských osobností do jeruzalemského chrámu. Akékoľvek porušenie niektorých z týchto zvyklostí mohlo vyvolať vážne problémy.

Židovské obyvateľstvo bolo veľmi citlivé na niektoré kroky rímskej štátnej správy, ktorých sa dopustil najvyšší správca Judey, či už z nevedomosti alebo zámerne. Politik, účastník protirímskeho odporu a neskôr spisovateľ a historik Jozef Flavius uvádza niekoľko takýchto krokov, ktoré zvyšovali napätie, ba priam odpor miestneho obyvateľstva. Keď dal Pontský Pilát dopraviť do Jeruzalema cisárovi obrazy (signa), umiestnené na zástavách a štandardách vojska, mestské i vidiecke obyvateľstvo sa zhrozilo a bolo pobúrené týmto krokom. Okamžite navštívili najvyššieho rímskeho úradníka v susednom

meste Caesarea a žiadali, aby dal tieto obrazy opäť odniesť preč. Keď to odmietol, prítomní celých päť dní kľačiac na zemi mlčky so sklonenými hlavami si chceli vynútiť ústupok. Pilát však zotrval na svojom stanovisku, dokonca dal zavolať vojakov so zbraňami, aby potrestali Židov. Tí sa však ani pod hrozbou straty života nevzdali. Až pod dojomom takéhoto zotrávania na starých tradíciách nakoniec Pilát ustúpil a dal odniesť cisárske obrazy z Jeruzalema. Táto udalosť sa v dejinách uvádza ako prvá z viacerých, na základe ktorých aj Pilát Pontský pochopil, že musí dodržiavať prísne židovské tradície a v mnohom aj požiadavky Židov tak, ako to bolo aj v prípade samotného procesu s Ježišom Kristom.

Obyvatelia Jeruzalema sa však búrili, respektíve trvali na niektorých ďalších tradíciách, aj keď sa rímsky úradník snažil niečo urobiť v ich prospech. Jeruzalem trpel nedostatkom vody, preto sa Pilát rozhodol vybudovať vodovod, ktorý by priviedol pitnú vodu až zo vzdialenosti 400 stadií (asi 80 kilometrov). Židovské obyvateľstvo však pobúrilo to, že na výstavbu vodovodu použil chrámový poklad. V Jeruzaleme opäť prepukli nepokoje. V tomto prípade však Pilát neustúpil, dokonca medzi zhromaždených obyvateľov rozmiestnil vojakov oblečených v civilných odevoch a vyzbrojených palicami. Na dohodnuté znamenie vojaci zaútočili na obyvateľov, bili ich a dav rozohnali a pritom veľa ľudí zabili palicami, ďalších ušliapali utekajúci, takže aj bez použitia zbraní zostalo v uliciach Jeruzalema mnoho obetí, čo opäť vyvolalo medzi ľuďmi napätie.

O Pilátovi Pontskom sú údaje pomerne skromné. Vieme o ňom, že dosť dlho zastával funkciu prefekta (niekedy sa uvádza funkcia prokurátora) nad Palestínou. V tejto funkcii bol v rokoch 26 – 36 n. l. a do Judei ho poslal cisár Tiberius (vládol v rokoch 14 – 37 n. l.). Ak si uvedomíme, že väčšina úradníkov v jeho postavení zotrvala na svojom mieste sotva tri roky, pričom boli prípady, že niektorí nezotrvali vo svojej funkcii ani rok, potom musel Pilát patriť skutočne k úradníkom, na ktorých bolo spoľahnutie a inak nedôverčivý cisár Tiberius im veril. Na základe toho, že zastával funkciu cisárskeho prefekta v provincii, sa usudzuje, že pochádzal z jazdeckej rodiny, teda z druhej najvýznamnejšej sociálnej skupiny v Ríme (po senátorskom stave). Jeho meno Pontský sa odvodzuje z toho, že by mohol predtým, než prišiel do Palestíny, zastávať nejakú funkciu v Ponte, provincii na severovýchode Malej Ázie. Iní odborníci odvodzujú jeho meno od rímskeho oštetu (lat. pilum).

Pilátovi sa stal osudným až postup voči farizejom. Proti nim vystúpil s celou ozbrojenou mocou, ktorú mal k dispozícii. Následne bol obvinený zo zneužitia svojej funkcie, bol predvolaný pred svojho nadriadeného, správcu provincie Sýria. Tým bol vtedy L. Vitellius, niekoľkonásobný konzul a otec

neskoršieho rímskeho cisára Aula Vitellia. Pilát bol odvolaný zo svojej funkcie a z Judey musel odísť.

Niektoré zdroje uvádzajú, že nakoniec Pilát spáchal samovraždu po tom, ako ho dal cisár Tiberius uväzniť práve za Kristovu smrť. Po smrti bolo Pilátovo telo hodené do rieky Tiber. Celé stáročia sa vedelo o Pilátovi len to, čo o ňom písali vo svojich evanjeliách Kristovi učeníci alebo Jozef Flavius a Filón Alexandrijský. V roku 1961 však bol v ruinách starovekej Caesarei objavený nápis, ktorý uvádza meno Piláta Pontského a jeho funkciu prefekta – teda čiastočne odlišnú od tej, ako sa dovtedy predpokladalo, teda že vykonával funkciu prokurátora. Zlomok nápisu však neuvádza žiadne ďalšie údaje.

Od Ježišovej smrti sa vedú spory o tom, kto je za jeho smrť vlastne zodpovedný. Odhliadnuc od kompetenčných sporov medzi rímskou správou a židovskou samosprávou, môžeme sa čiastočne oprieť o synoptické evanjeliá v Novom zákone. Podľa nich Ježiš niekoľkokrát predpovedal svoje utrpenie a smrť. Evanjeliá podľa Matúša, Lukáša a Marka zhodne uvádzajú, že Ježiš trikrát hovoril svojim učeníkom, že musí ísť do Jeruzalema, kde vytrpí príkoria. Vzápätí aj menuje tých, od ktorých musí tieto utrpenia strpieť: budú to „veľkňazi, starší z ľudu a zákonníci“. Keď Ježiš prišiel do Jeruzalema, predviedli ho práve pred veľkňaza, starších z ľudu a zákonníkov. Tí hľadali trestné činy, z ktorých by ho mohli obviňovať a odsúdiť. Hľadali preto aj dôkazy – svedkov, ktorí by ho usvedčili. Podarilo sa im to jedine po tom, že Ježiš, i napriek násiliu použitému voči nemu stále tvrdil, že on je kráľom Židov. Po porade ho veľkňaz a starší z ľudu odsúdili a zhodli sa na tom, že ho treba dať popraviť.

Najmä zákonníci a farizeji totiž boli často terčom Ježišových kázaní a varovaní ľudí pred nimi. O zákonníkoch píše evanjeliá: „...radi chodievajú v dlhých oblekoch a radi sa dávajú pozdravovať na námestiach a radi si sadajú na prvé stolice v synagógach a na prvé miesta pri hostinách. Vyjedajú domy vdovám a naoko sa dlho modlievajú. Na týchto čaká prísnejší súd.“

Konkrétne a adresná kritika takýchto pomerov konkrétnych ľudí ich viedla k tomu, že napokon zviazaného Ježiša predviedli pred Piláta Pontského. Ten tiež vypočúval Ježiša, ale nezistil žiadne trestné činy, ktoré by si vyžadoval vysoký trest. Dokonca niekoľkokrát vyšiel pred úradnú budovu, aby zhromaždených presvedčil, že na Ježišovi nenašiel žiadnu vinu. Avšak veľkňaz, starší a aj obyčajný ľud požadovali pre Ježiša Krista jedine smrť.

V Lukášovom evanjeliu sa uvádzajú obvinenia, pre ktoré žiadali takéto prísne potrestanie, a to, že Ježiš „poburoval náš národ a zakazoval platiť dane cisárovi“. Navyše sa vraj Ježiš, podľa Jánovho evanjelia, vyhlasoval za židovského kráľa, na čo veľkňaz a zákonníci vyhlásili, že „oni nemajú kráľa, iba cisára“. Ježišovo hlásenie sa za židovského kráľa znamenalo pre nich obrovské rúhanie. Vtedy si aj Pilát uvedomil, že spochybňovanie postavenia rímskeho

cisára by mohlo mať aj pre neho osobne veľmi negatívne následky. O poprave Ježiša Krista tak bolo týmito obvineniami definitívne rozhodnuté. Rímska správa sa teda stala len nástrojom, ktorý mal vykonať rozsudok, vynesený nad Ježišom Židmi.

Prípad Piláta Pontského a jeho odovzdanie Ježiša na smrť ukazuje, že ani vysokí rímski úradníci nemali v časoch absolútnej moci cisára veľa možností na slobodné rozhodovanie v takýchto otázkach viny a trestu. Museli sa riadiť nielen písanými i nepísanými zákonmi ríše, ale aj zvyklosťami a tradíciami podrobených území, ktoré spravovali z rozhodnutia cisára.¹⁵

5. Proces s Ježišom Kristom a niektoré porovnania so slovenským trestným právom

Každý trestný proces i v súčasnosti začína zhromažďovaním dôkazov, môže pokračovať obvinením, následným obžalovaním a nakoniec odsúdením takejto osoby. V takomto procese sa, okrem iných, aplikujú zásady prezumpcie neviny a právo na obhajcu.

Vyšetrovanie Ježiša začali Saduceji a Farizeji.²

Začiatok tohto trestného konania možno situovať do Getsemanskej záhrady, kde bol Ježiš Kristus identifikovaný známym bozkom Judáša Iškariotského. Ježiša následne na tomto mieste zadržala chrámová stráž spolu s jej veliteľom na príkaz Synedria. Chrámová stráž „bola ozajstná náboženská polícia, ktorá si napriek rímskej okupácii zachovala právo zasahovať vo vážnych prípadoch na základe vlastného rozhodnutia. Za výnimočných okolností, ak by nejaký Žid vkročil do veľsvätine (Agripov list Caligulovi), mohla ho táto stráž aj usmrtiť bez toho, aby sa obrátila na rímskeho správcu“.³

Súd s Ježišom Kristom tvoria následne za sebou prebiehajúce výsluchy – prvý v noci vo štvrtok u Annáša a ďalší skoro ráno a dopoludnia v piatok u Kaifáša. Neskôr u Piláta a Herodesa Antipasa, spomínaného miestodržiteľa Galilee. Záverečný výsluch sa konal u Piláta, ktorý sa ho snažil tromi protinávrhmi oslobodiť, ale nepodarilo sa mu to. Prítomnému zhromaždeniu postupne, avšak neúspešne navrhoval delegovať ho k Herodesovi, bičovanie a dokonca milosť.

Pre objasnenie vtedajších spoločenských pomerov súvisiacich so samotným týmto trestným procesom je dôvodným uviesť, že pôvodný správca Judei Valérius Gratus v rokoch 15 – 16 zosadil veľkňaza Annáša (ktorý si v skutočnosti zachoval naďalej veľmi veľký spoločenský a profesijný vplyv)

¹⁵ <https://historickarevue.sme.sk/c/22528883/sudny-proces-ktory-zmenil-svet.html>

a menoval jeho nástupcu, ktorým bol Kaifáš. V rokoch 26 – 36 bol správcom Judei Pilát Pontský. Na rozdiel od Judey, spravovanej vladármi prichádzajúcimi z Ríma, a tak premenenej na skutočnú rímsku provinciu, Galilea si v tom čase uchovala relatívnu nezávislosť a naďalej ju spravoval miestny panovník Herodes Antipas.

Už na relatívnom začiatku Ježišovho verejného účinkovania sa niektorí farizeji a Herodesovi prívrženci spolu s kňazmi a zákonníkmi dohodli, že ho ich verejnú kritiku, chápanú až ako poburovanie, umlčia. Niektorými svojimi skutkami, najmä vyhánaním zlých duchov, odpúšťaním hriechov, uzdravovaním v sobotu, svojím vykladaním predpisov o čistote podľa zákona, priateľstvom s mýtnikmi a verejnými hriešnikmi Ježiš dokonca vzbudil u niektorých zlomyseľných ľudí podozrenie, že je posadnutý.⁴ Obviňovali ho aj za to, že sa rúha a že je falošný prorok, teda z náboženských zločinov, ktoré zákon stíhal trestom smrti ukameňovaním. Ježiš tak v skutočnosti demaskoval pokrytectvo zákonníkov a farizejov. Dokonca predpovedal zvrhnutie Židov a ich kultu.⁵

Imbert spresňuje rozhodnutie o smrti Ježiša tak, že jeho počiatok badať už po vzkriesení Lazára Ježišom. Niektorí svedkovia zázraku odišli k farizejom a hovorili im o tom. Nato veľkňazi a farizeji zvolali veľradu za predsedníctva Kaifáša, hoci išlo zatiaľ skôr o formálny dohovor o ďalšom postupe. Znepokojenie bolo zjavné od samého začiatku rokovania „Čo robíš? Tento človek robí mnohé znamenia. Ak ho necháme tak, uveria v neho všetci, prídu Rimania a zničia nám i toto miesto i národ.“ Kaifáš, ktorý bol veľkňazom im povedal: „Vy neviete nič. Neuvedomujete si, že je pre vás lepšie, ak zomrie jeden človek za ľud, a nezahynie celý národ.“⁶ A zaprorokoval, že „Ježiš má zomrieť za národ...“. A tak svätý Ján uzatvára: „Od toho dňa boli rozhodnutí, že ho zabijú.“⁷

Následné udalosti pred veľradou – Synedriom odhaľujú dôvod, prečo vodcovia Izraela odmietli Ježiša. Ježiš sa tu totiž prvýkrát otvorene priznáva, že je Mesiáš. Robí to v rozhodujúcom okamihu pred najvyššou autoritou svojho národa. Synedrium v tom vidí rúhanie sa Bohu a vyslovuje rozsudok smrti nad Ježišom. Súčasne priznanie sa k mesiášskemu kráľovstvu poskytuje Synedriu dôvod vydať Ježiša Pilátovi.⁸

Samotný trestný proces s Ježišom Kristom, ako to už bolo naznačené, možno rozdeliť do niekoľkých fáz, počnúc zadržaním chrámovou políciou, pokračujúc šiestimi výsluchmi a nakoniec vyhlásením rozsudku trestu smrti Pilátom Pontským a jeho vykonaním ukrižovaním.

V poradí prvý, v zásade neoficiálny, nočný výsluch sa konal vo štvrtok 2. apríla pred bývalým veľkňazom Annášom, avšak nepriniesol žiaden výsledok. Podľa Imberta pravdepodobný dôvod výsluchu spočíva v osobnej zve-

davosti bývalého veľkňaza Annáša. V ňom je možné vidieť aj psychologický ťah úradujúceho veľkňaza Kaifáša. Takýmto postupom podal jasný dôkaz úcty voči svojmu svokrovi Annášovi a zrejme tiež dúfal, že Annášove schopnosti ďalej rozšíriť obvinenia, ktoré by bolo možné vzniesť pred veľradou. Annáš sa počas výsluchu pýtal Ježiša na mnohé skutočnosti, avšak ten mu neodpovedal priamo. Odkázal Annáša na tých, ktorí ho počúvali každý deň. Tiež vyhýbavo odpovedal i jednému zo sluhov, ktorý ho za to udrel po tvári. Ježiš mu povedal: „Ak som zle povedal, dokáž, čo bolo zlé, ale ak dobré, prečo má biješ?“ Výsledkom tohto výsluchu bolo len spútanie Ježiša a predvedenie ho k úradujúcemu veľkňazovi Kaifášovi.⁹

Druhý výsluch sa tak uskutočnil pred Kaifášom v jeho dome počas noci. Podľa Trutwina a kol. sa tento výsluch uskutočnil okolo druhej hodiny rannej v piatok. Rovnako ako výsluch u Annáša aj tento výsluch u Kaifáša teda prebehol tajne v noci. Na tomto mieste treba poznamenať, že z právneho i morálneho hľadiska musela Ježiša odsúdiť veľrada. Z právneho hľadiska preto, lebo si to vyžadovala súdna tradícia. Z morálneho hľadiska zase preto, aby Ježiš nebol len obeťou „okupantov“, čím by si získal aureolu mučeníka, ale aj skutočným bohorúhačom odsúdeným najvyššou náboženskou vrchnosťou vlastného národa.¹⁰ Z uvedeného dôvodu výsluch pokračoval ďalej pred veľradou.¹¹

V poradí tretí výsluch Ježiša Krista sa uskutočnil skoro ráno v piatok pred veľradou. Tento výsluch sa konal okolo piatej hodiny rannej, keď veľrada aj vyniesla rozsudok smrti. Ježiš bol v zásade odsúdený aj za kacírstvo, pretože si privlastňoval označenie Mesiáš, naznačoval, že je Syn Boží a predpovedal tak budúcnosť. Veľrada tu mala zneužiť a vypočúvať podplatených svedkov. Boli dvaja tak, ako to prikazoval Mojžišov zákon.¹²

Svedkovia vypovedali, že Ježiš chcel zboriť chrám a za tri dni postaviť nový. Ježiš na takéto obvinenie neodpovedal, preto sa veľkňaz priamo obrátil na Ježiša, ktorý vo svojom učení dával najavo svoje synovstvo k Bohu. Kaifáš skríkol: „Zaprisahám ťa na živého Boha, aby si nám povedal, či si Mesiáš, Boží Syn.“ Ježiš odpovedal: „Sám si to povedal. Ale hovorím vám, odtiaľto uvidíte sedieť Syna človeka po pravici Moci...“ Tu si veľkňaz roztrhol rúcho a vykrikol: „Rúhal sa! Načo ešte potrebujeme svedkov? Sami ste to počuli.“ A všetci povedali „Hoden je smrti“.¹³ Kaifáš tak svojím spôsobom urobil zo všetkých prísediacich svedkov, lebo vedel, že by musel k priznaniu Ježiša znovu vypočuť prvých dvoch svedkov, pretože ani podľa vtedajšieho práva nikto nemohol byť odsúdený len na základe svojho priznania. Veľrada po týchto výsluchoch rozhodla o vine a treste smrti pre Ježiša Krista, avšak nemohla vynášať formálny rozsudok trestu smrti, preto Ježiša museli predviesť pred Piláta.¹⁴

Štvrtý výsluch sa uskutočnil v piatok 3. apríla (14. nisanu) asi v roku 30 – 33 (presný rok týchto výsluchov, a teda ani ukrižovania Ježiša Krista totiž nie je známy) pred Pilátom (nominis delatio), ktorý dané územie spravoval ako prefekt (vládár, z gréckeho výrazu hagemón) s plnou mocou od cisára ako ius gladius – mocou meča.

Podľa židovských zvyklostí pred týmto výsluchom Ježiša Krista prišli Židia k vládnej budove, nevošli však dnu, aby sa nepoškvrnili a mohli na nasledujúci deň jesť baránka. Pilát preto vyšiel von a pýtal sa, akú obžalobu podávajú proti tomuto človeku? Židia najprv len všeobecne tvrdili, že je zločinec, ale neuvádzali nič konkrétnejšie čo by ho usvedčilo z najzávažnejšieho zločinu. Evanjelista Ján uvádza rozhorčenú odpoveď Piláta: „Vezmite ho vy a súďte podľa svojho zákona!“ No oni mu pripomenuli, že nemôžu nikoho odsúdiť na trest smrti. Tak ho Židia obvinili z rozvracania svojho národa, z vyzývania, aby neplatili dane a z tvrdenia, že je Mesiáš, Kráľ.¹⁵ Pilát však nechcel len na základe takýchto vágnych obvinení súdiť Ježiša, zjavne sa chcel vyhnúť súdному procesu, a tak sa snažil davu ponúknuť iné riešenia tým, že najprv poslal Ježiša k Herodesovi Antipasovi, potom ponúkal milosť, výmenu za Barabáša a až nakoniec dal Ježiša zbičovať.¹⁶

Piaty výsluch sa uskutočnil pred Herodesom, pretože Ježiš Kristus mal bydlisko v Galilei. Práve z tohto dôvodu ho Pilát poslal k Herodesovi Antipasovi, vládovi Galillei, ktorý sa práve v tom čase v Jeruzaleme zúčastnil na „slávnosti baránka“. Herodes Ježišovi kládol veľa otázok, navyše chcel od neho vidieť nejaký zázrak. Ježiš však mlčal, a tak ho Herodes poslal späť k Pilátovi. Imbert píše: „Ježišova neústupčivosť a mlčanie Herodesa prekvapili a urazili. Nevyniesol ani odsudzujúci, ani oslobodzujúci rozsudok, ale dal Ježišovi najavo svoje opovrhnutie. Spolu s vojakmi ho obliekol do pompéznych šiat, aby ho zosmiešnil.“¹⁷

V týchto súvislostiach treba podčiarknuť významný právny aspekt, v ponímaní súčasného slovenského trestného práva procesného definovaný ako miestna príslušnosť podľa § 17 ods. 1, 3 Trestného poriadku Slovenskej republiky (ďalej aj „SR“) a spor o príslušnosť podľa § 22 ods. 1 Trestného poriadku SR.

Podľa § 17 ods. 1, 3 Trestného poriadku SR konanie vykonáva súd, v ktorého obvode bol trestný čin spáchaný. Ak miesto činu nemožno zistiť alebo bol čin spáchaný v cudzine, konanie vykonáva súd, v obvode ktorého obvinený býva, pracuje alebo sa zdržiava.

Podľa § 22 ods. 1 Trestného poriadku SR spory o príslušnosť medzi súdmi rozhoduje súd im najbližšie spoločne nadriadený.

Z uvedenej procesnej situácie je zrejmé, že Pilát Pontský prvýkrát využil možnosť nesúdiť Ježiša Krista a zjavne s týmto zámerom využiť možnosť

miestnej príslušnosti podľa miesta bydliska Ježiša Krista. Tú však Herodes po výsluchu Ježiša odmieta, a tak zjavne bez možnosti riešiť spor o príslušnosť naďalej príslušným zostáva Pilát Pontský, ktorý nakoniec Ježiša Krista, ako je všeobecne známe a ďalej uvedené, súdi.

Nakoniec posledný, šiesty výsluch sa uskutočnil opäť pred Pilátom a ten znova pred veľradou a zhromaždeným ľudom opakuje, že nevidí nijaký dôvod na odsúdenie Ježiša. V konečnom dôsledku však rozhodujúcim na odsúdenie Ježiša Krista bolo tvrdenie židovských predstaviteľov, že nemožno akceptovať ohrozovanie rímskej vlády spomínanými výroky a popisovaným konaním Ježiša Krista. Znamenalo to, že ak Pilát Ježiša neodsúdi, pôjdu to oznámiť jeho nadriadeným. Keďže Pilát bol zároveň povinný dodržiavať tradície židovského národa a chrániť záujmy Rímskej ríše, Ježiša Krista pod tlakom takýchto okolností za pokriku davu: „Ukrižuj, ukrižuj“ odsudzuje na smrť,¹⁸ avšak pri odsúdení vykonáva známy obrad očistného umývania rúk, čím sa viditeľne, podľa rituálu, zbavoval viny za Ježišovu smrť.¹⁹

Berúc do úvahy dĺžku tohto trestného konania, počnúc zadržaním vo štvrtok cez vykonanie uvádzaných šiestich výsluchov vo štvrtok a piatok a končiac vynesením rozsudku a výkonom trestu smrti v piatok, je v súčasnosti priam absurdnou predstava, že úplne celé toto trestné konanie trvalo len dva dni (!).

Iba veľmi okrajovo sa tak črtá určitá paralela so slovenským tzv. super-rýchlym konaním podľa § 204 Trestného poriadku, podľa ktorého, ak bola prokurátorovi odovzdaná spolu so spisom osoba, ktorá bola zadržaná ako podozrivá pri páchaní prečinu, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšuje päť rokov, bezprostredne po ňom, alebo po tom, čo odpadla prekážka jej bezprostredného zadržania najviac do 24 hodín po spáchaní prečinu a prokurátor ju neprepustí na slobodu, odovzdá ju najneskôr do 48 hodín od zadržania súdu, ktorému tiež podá obžalobu spolu so spisom. Ak prokurátor zistí dôvody väzby, súčasne navrhne, aby bol obvinený vzatý do väzby.

Hľadanie reálnejších spoločných prienikov tohto trestného procesu a slovenského trestného práva procesného v týchto súvislostiach je však nemožné.

Nakoniec zreteľa hodným je úvaha o tom, ktoré skutkové podstaty trestných činov podľa slovenského Trestného zákona by aspoň sčasti v tomto prípade prichádzali do úvahy.

Zohľadňujúc najzávažnejší trestný čin, na základe ktorého Ježiša Krista uznal za vinného Pilát Pontský, t. j. trestný čin tzv. urážky majestátu, teda zločinu proti rímskemu ľudu alebo jeho bezpečnosti (*crimen maiestatis*), by s najväčšou mierou podobnosti prichádzal do úvahy trestný čin sabotáže podľa § 317 Trestného zákona, navyše len za veľmi špecifickej situácie, ak by

páchateľ v úmysle poškodiť najmä obranyschopnosť štátu určitým „iným konaním“ podľa § 317 ods. 1 Trestného zákona spôsobil v činnosti štátneho orgánu poruchu alebo inú závažnú škodu. Iné trestné činy podľa siedmej hlavy Trestného zákona zakotvujúce trestné činy proti republike by neprichádzali do úvahy pre absenciu násilného konania, ktoré, ako je všeobecne známe, bolo učeníu Ježiša Krista úplne cudzie.

Ďalšie časti obžaloby zo strany Židov prezentované ako „poburovanie národa, zakazovanie platiť dane cisárovi“ a konanie Ježiša Krista smerujúce proti „peňazomencom“, ktorým prevracal stoly a vyhánal ich z Božieho chrámu, vykazuje niektoré znaky trestných činov podnecovania podľa § 337 Trestného zákona a výtržníctva podľa § 364 Trestného zákona.

Sumarizujúc takto popísaný trestný proces s Ježišom Kristom možno konštatovať jeho zjavnú nezákonnosť spočívajúcu najmä v tom, že skôr, než sa začal samotný súdny proces, židovské autority rozhodli, že Ježiš musí zomrieť. Nehľadelo sa na neho ako na nevinného, skôr než sa mu dokázala vina, ďalej pred procesom boli vyhľadani falošní svedkovia, aby svedčili proti Ježišovi, navyše sa ich výpovede nezhodovali, pričom jedine zhodné výpovede mohli byť podľa židovského práva usvedčujúce, vypovedali ako svedkovia utajení za stenou, neumožnili mu žiadnu relevantnú obhajobu, súdny proces sa uskutočnil v noci, čo bolo podľa židovských zákonov a zvykov nelegálne, veľkňaz zaprisahal Ježiša, potom ho však obvinil za to, čo vypovedal²⁰ a nakoniec takéto závažne trestné veci sa mali prejednávať iba v Synedriu, a nie v paláci veľkňaza na základe obžaloby podanej kýmkoľvek, nie z iniciatívy samotného súdneho orgánu – Synedria.²¹

Z hľadiska slovenského Trestného poriadku tak bolo v trestnom konaní vedenom proti Ježišovi Kristovi porušených množstvo zásad zakotvených v § 2, podľa ktorých najmä každý, proti komu sa vedie trestné konanie, považuje sa za nevinného, kým súd nevysloví právoplatným odsudzujúcim rozsudkom jeho vinu (zásada prezumpcie neviny, ods. 4). Každý, proti komu sa vedie trestné konanie, má právo na obhajobu (ods. 9). Ďalšie práva obvineného a zásady trestného konania s touto zásadou úzko súvisia.²² Orgány činné v trestnom konaní postupujú tak, aby bol zistený skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na ich rozhodnutie. Dôkazy obstarávajú z úradnej povinnosti. Právo obstarávať dôkazy majú aj strany. Orgány činné v trestnom konaní s rovnakou starostlivosťou objasňujú okolnosti svedčiace proti obvinenému, ako aj okolnosti, ktoré svedčia v jeho prospech, a v oboch smeroch vykonávajú dôkazy tak, aby umožnili súdu spravodlivé rozhodnutie (ods. 10). Konkrétnu obsahovú náplň tohto princípu určujú (a vždy určovali) špecifiká jednotlivých modelov trestného konania.²³ To nepochybne malo platiť aj pre trestný proces s Ježi-

šom Kristom o to viac, že židovské právo, ako to bolo uvedené, sa aj v tom čase vyznačovalo prvkami humanizmu. Nakoniec v zmysle zásady voľného hodnotenia dôkazov, orgány činné v trestnom konaní a súd hodnotia dôkazy získané zákonným spôsobom podľa svojho vnútorného presvedčenia založeného na starostlivom uvážení všetkých okolností prípadu jednotlivo i v ich súhrne nezávisle od toho, či ich obstaral súd, orgány činné v trestnom konaní alebo niektorá zo strán (ods. 12).

V konečnom dôsledku preto takýto súdny proces trpiaci celým radom závažných nezákonností, vyúsťujúci do trestu smrti ukrižovaním, nemožno definovať inak ako justičnú vraždu či fatálny justičný omyl.

Záver

Sumarizujúc podstatné okolnosti najznámejšieho trestného procesu v dejinách ľudstva, t. j. trestného procesu s Ježišom Kristom, možno uviesť, že toto trestné konanie sa riadilo jednak židovským a jednak rímskym trestným právom.

V postavení žalobcu nevystupoval prokurátor alebo štátny zástupca v dnešnom ponímaní, ale bol ním židovský ľud reprezentovaný veľradou, na čele ktorej stál v tom čase veľkňaz Kaifáš. Tento orgán však nemal právomoc vynášať rozsudok, súčasťou ktorého by bol aj trest smrti. Takúto právomoc mal len rímsky správca židovských území, a tým bol Pilát Pontský, ktorý síce s počiatočnými výhradami a hľadajúc alternatívy Ježiša Krista na naliehanie Židov na trest smrti aj odsudzuje.

Na odsúdenie Ježiša Krista postačovali jeho opakované výsluchy, a to pred židovskými najvyššími autoritami – bývalým veľkňazom Annášom, veľradou – Synedriom (sanhedrinom), vedenom vtedajším veľkňazom Kaifášom a vládcami Herodesom a Pilátom Pontským, niektorými týmito kompetentnými, najmä Kaifášom, vnímané ako určitá forma priznania sa a výpovede dvoch svedkov.

V tomto procese nemal Ježiš Kristus právo na skutočnú obhajobu.

Celý tento trestný proces, začatý jeho zadržaním v Getsemantskej záhrade a zakončený vynesením trestu smrti vrátane jeho vykonania ukrižovaním, trval len neuveriteľné dva dni – štvrtok a piatok 2. a 3. apríla v bližšieho historicky nezistených rokoch 30 – 33.

Aj keď sa k odsúdeniu Ježiša Krista z hmotnoprávneho hľadiska nezachovali jednoznačné historické dokumenty, podľa spisov evanjelistov a historikov, ktorí toto odsúdenie dokumentovali až v neskoršom období a na základe ústnych podaní, bol Ježiš Kristus podľa židovského práva formálne odsúdený

najmä za „rozvracanie svojho národa, z vyzývania, aby neplatili dane a z tvrdenia, že je Mesiáš, Kráľ“, teda z bohorúhačstva a podľa rímskeho práva zrejme za trestný čin tzv. urážky majestátu, teda zločinu proti rímskemu ľudu alebo jeho bezpečnosti (*crimen maiestatis*).

Je teda zrejmé, že v tomto procese došlo k prelínaniu sa rímskeho práva a práva židovského, čo vyplýva už z toho samotného faktu, že ak by bol Ježiš Kristus odsúdený na trest smrti podľa židovského práva, tento trest by bol podľa tohto práva vykonaný ukameňovaním, pretože Židia trest smrti ukrižovaním nepoznali. Avšak pretože k vykonaniu trestu smrti došlo ukrižovaním, aplikovaným bolo aj rímske právo, pre ktoré bolo práve ukrižovanie typické.²⁴

Úplne na záver za veľmi výstižné považujeme takto popísaný nenávisťný proces s Ježišom Kristom charakterizovať latinskými:

- *lex videt iratum, iratus legem non videt* – zákon vidí rozhnevaného, rozhnevaný nevidí zákon a
- *prohibenda est ira in puniendo* – pri trestaní je nutné zabrániť hnevu.

LITERATÚRA

1. *BIBLIA: Starý a Nový zákon*. Druhé vydanie. Bratislava: Ikar, 2009, citácie evanjelistov.
2. ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný poriadok s komentárom*. Žilina: Eurokódex, Poradca podnikateľa, spol. s r. o., 2006.
3. DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2007.
4. FLUSSER, D. Ježiš. Bratislava: *Historická revue*, č. 12/2010.
5. GREGOR, M. *Desivé tresty v rímskom práve*. Bratislava: Comenius, 2018.
6. HREŇO, R. *Súdny proces s Ježišom Kristom*, www.zoe.sk.
7. IMBERT, J. *Proces s Ježišom*. Bratislava: Práca, 1991.
8. KROŠLÁK, D. a kol. *Ústavné právo*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016.
9. REBRO, K., BLAHO, P. *Rímske právo, štvrté prepracované a doplnené vydanie*. Bratislava: IURA EDITION, spol. s r. o., r. 2010.
10. MULÁK, J. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravodlivý proces*. Praha: Leges, 2019.
11. MURPHY, R. E. *Tóra 101 otázok a odpovedí*. Trnava: Dobrá kniha, 2001.
12. RENAN, A. *Život Ježišov*. Praha, Grafie, 1913.
13. TRUTWIN, W., MAGA, J. *Otváral nám pisma*. Kňazský seminár J. Vojtaššáka, Spišská kapitula, Spišské Podhradie 1993.
14. WESLEY, J. L. *Ježiš Smrť spravodlivého*. Praha: Ottovo nakladatelství – Cesty, 2003.

Kontaktné údaje autorov

doc. JUDr. Ján Šanta, PhD., LL.M., MBA
Úrad špeciálnej prokuratúry GP SR Bratislava
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
jan.santa@genpro.gov.sk

doc. JUDr. Eva Szabová, PhD.
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
eva.szabova@truni.sk

ÚSTAVNÉ LIMITY NIEKTORÝCH INŠTITÚTOV TRESTNEJ ZODPOVEDNOSTI PRÁVNICKÝCH OSÔB

CONSTITUTIONAL LIMITS OF PARTICULAR INSTITUTES OF THE CRIMINAL RESPONSIBILITY OF LEGAL PERSONS

doc. JUDr. Marek Kordík, LL.M., PhD.

doc. JUDr. Radovan Blažek, PhD.

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky,
Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá nástrojmi a inštitútmi trestnej zodpovednosti právnických osôb, ktoré sú z hľadiska aplikačnej praxe, ako i teórie rozporuplné a ich právna úprava môže v praxi stíhanú právnickú osobu poškodiť alebo diskriminovať.

Kľúčové slová: právnická osoba, trestné stíhanie, právo na obhajobu, zastavenie trestného stíhania, účinná ľútosť, zaisťovacie opatrenia.

Abstract: The paper deals with instruments and institutes of criminal liability of legal entities, which are questionable from the view of the application practice and the theory. Their legal regulation may in practice harm or discriminate against the prosecuted legal entity.

Keywords: legal entity, criminal prosecution, right to defence, suspension of criminal prosecution, effective remorse, precautionary measures.

Úvod a základné zásady trestného stíhania právnických osôb

Právnické osoby sa stali neoddeliteľnou súčasťou života nás, fyzických osôb. Náš život je s nimi spätý tak úzko, že nás sprevádzajú od nášho narodenia až po našu smrť. Bolo by preto iluzórne sa domnievať a tvrdiť, že právnické osoby nemajú pre určité odvetvie (i právne) význam a môžeme túto „neživú právnu fikciu“ ignorovať. I keď sú právnické osoby iba umelé fikcie, sú plne spôsobilé na právne i protiprávne úkony. Súčasne predstavujú veľmi vhodné nástroje na vzájomné nadobúdanie a zbavovanie sa majetku, legalizáciu príjmov z trestnej činnosti a financovania terorizmu, zakrývanie skutočných vlastníkov a užívateľov výhod alebo nástroj na zbavenie a vyhnutie sa zodpovednosti.

Trestné stíhanie proti právnickým osobám sa bude riadiť rovnakými zásadami ako trestné stíhanie vedené proti fyzickým osobám. Uvedené zásady, tak ako v prípade trestného stíhania fyzických osôb, tvoria vzájomne

previazanú sústavu, bez ktorej by nebolo možné dosiahnuť účel trestného stíhania.

Zásadou, ktorú možno nanovo formulovať vo vzťahu k trestnému stíhaniu právnickej osoby, je zásada subsidiarity. Táto zásada sa prejaví vo vzájomnom pomere trestného stíhania fyzickej osoby a právnickej osoby. Obvinenie právnickej osoby a jej trestné stíhanie bude vždy sekundárne v pomere k trestnému stíhaniu fyzickej osoby, ktoré by malo byť vždy primárne. Sekundárna trestná zodpovednosť právnickej osoby je inštitútom doplnkovým, ktorý má za úlohu sankcionovať trestné činy, ku ktorým došlo, ale ktoré by inak postihnuteľné neboli kvôli tzv. delenej trestnej zodpovednosti, alebo postihovať trestné činy, na ktorých sa právnická osoba podieľa formou spolupáchateľstva alebo účasti. Zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „ZoTZPO“) na viacerých miestach uprednostňuje trestné stíhanie fyzickej osoby, resp. jeho aspekty, pred trestným stíhaním právnickej osoby. Ako praktický príklad je možné uviesť pravidlo určenia miestnej príslušnosti v spoločnom konaní podľa § 24 ods. 3, veta za bodkočiarkou ZoTZPO alebo ustanovenie § 24 ods. 3 ZoTZPO, ktoré určuje poradie vykonávaných procesných úkonov v spoločnom konaní vedenom proti fyzickej osobe a právnickej osobe, pričom v oboch prípadoch je rozhodujúcim kritériom trestné stíhanie fyzickej osoby, resp. jeho právna kvalifikácia. I napriek zdôraznenej zásade rovnosti práv obvinenej fyzickej a právnickej osoby (pozri vyššie), je to práva táto zásada, ktorá do značnej miery modifikuje zásadu rovnosti obvinených fyzických/ej osôb/osoby a právnických/ej osôb/osoby tým, že z povahy veci stanovuje právnickej osobe odlišné – subsidiárne postavenie v trestnom stíhaní. Táto odlišnosť spočívajúca v subsidiarite trestného stíhania právnickej osoby však nesmie mať vplyv na zákonnosť trestného stíhania a dodržania jej práva na obhajobu alebo záruk spravodlivého súdneho procesu.

I keď má právnická osoba nárok na základné ľudské práva a slobody v zmysle článku Dodatočného protokolu č. 1 k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv v súvislosti s pokojným výkonom majetkových práv, nie je možné bez ďalšieho vyvodiť, že právnickým osobám sú dané všetky základné práva a slobody ako fyzickým osobám. Je to podmienené predovšetkým povahou právnickej osoby, keďže uplatňovanie určitých práv je vzhľadom na fiktívny charakter právnickej osoby vylúčené/ý.

Základným kritériom uplatňovania zásad trestného stíhania a priznaním práv v trestnom konaní obvinenej právnickej osoby bude skutočnosť, že takéto neaplikovanie určitej zásady alebo práva nespôsobí výraznú zmenu medzi procesným postavením obvineného – fyzickou osobou a právnickou osobou, čím by sa porušila zásada rovnosti a nediskriminácie v prístupe k právu na

súdna a inú právnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy SR. Trestný poriadok je obsahovo prispôsobený požiadavke naplniť cieľ trestného stíhania, ktorý je v prípade fyzickej a právnickej osoby obdobný. Potreba špeciálnej zákonnej úpravy, ktorá zohľadňuje charakter právnickej osoby, je tak dostatočne vyjadrená priamo v ZoTZPO. Princíp právnej istoty vedie k záveru, že obvinený vedený dôverou v právo by mal mať vždy aspoň rámcovú predstavu o tom, či konanie, ktorého sa dopúšťa, je konanie právne dovolené alebo zakázané. Princíp rovnosti pred zákonom potom znamená, že zákon by mal byť vykladaný pre všetky prípady spĺňajúce tie isté podmienky rovnako. Tieto princípy neplatia bezvýhradne, ak existuje dostatočne legitímny dôvod na ich obmedzenie, teda dostatočne legitímny dôvod na zmenu interpretácie právnej normy, a ak boli orgánom, ktorý mení interpretáciu noriem, splnené procedurálne postupy na to určené. Tieto zásady platia najmä v prípade orgánov, ktorých úlohou je okrem iného aj zjednocovanie rozhodovacej činnosti súdov.¹

Podľa nášho názoru vo vzťahu k trestnému stíhaniu obvinenej právnickej osoby bez výnimky platí taktiež zásada prezumpcie nevinoty, a to aj napriek tomu, že pričítateľnosť trestného činu právnickej osobe podľa § 4 ods. 1 ZoTZPO má prvky objektívnej zodpovednosti. Z tohto však nemožno odvodzovať prezumpciu viny, pretože orgán činný v trestnom konaní bude povinne musieť vyhľadávať dôkazy, ktoré dostatočne preukazujú „pričítateľnosť“ trestného činu právnickej osobe.²

Podľa ostatného vývoja a chápania prezumpcie nevinoty zo strany EÚ sa táto zásada aplikuje na trestné stíhanie právnických osôb odlišne a v obmedzenej miere, pretože právo na prezumpciu nevinoty zahŕňa rôzne potreby a stupne ochrany fyzických a právnických osôb tak, ako to vyplýva z judikatúry Súdneho dvora týkajúcej sa práva nevypovedať vo vlastný neprospech, v tomto smere je ochrana práva právnických osôb na prezumpciu nevinoty zabezpečená údajne existujúcimi právnymi zárukami vo vnútroštátnych právnych predpisoch a v právnych predpisoch Únie. Treba zdôrazniť, že odôvodnenie smernice judikatúrou Súdneho dvora vo vzťahu k neaplikovaniu smernice na právnické osoby sa vzťahuje na rozhodnutia, ktorými sa posudzovali predbežné otázky v rámci administratívneho (súťažného) konania a nie trestného stíhania, na ktoré sa vzťahuje text smernice.³

¹ Čentéš, J., Kurilovská, L., Šimovček, I., Burda, E. a kol. *Trestný poriadok – Veľký komentár*. C. H. Beck, Bratislava 2022, s. 30.

² Čentéš, J., Kurilovská, L., Šimovček, I., Burda, E. a kol. *Trestný poriadok – Veľký komentár*. C. H. Beck, Bratislava 2022, s. 10.

³ Čentéš, J., Kurilovská, L., Šimovček, I., Burda, E. a kol. *Trestný poriadok – Veľký komentár*. C. H. Beck, Bratislava 2022, s. 11.

1. Účinná ľútosť a jej uplatňovanie v prípade právnickej osoby.

ZoTZPO obsahuje v § 8 osobitné ustanovenia o účinnej ľútosťi. Trestná zodpovednosť právnickej osoby zaniká v zmysle ustanovenia § 8 ods. 1 ZoTZPO tromi spôsobmi, a to:

i) ak zanikne trestnosť činu niektorej z osôb uvedenej v § 4 ods. 1 ZoTZPO jedným zo spôsobov uvedených v Trestnom zákone,⁴

ii) ak právnická osoba dobrovoľne upustí od ďalšieho konania smerujúceho k spáchaniu trestného činu a škodlivý následok svojho činu zamedzí alebo napraviť alebo

iii) ak právnická osoba dobrovoľne upustí od ďalšieho konania smerujúceho k spáchaniu trestného činu a urobí o ňom oznámenie orgánu činnému v trestnom konaní alebo Policajnému zboru v čase, keď sa škodlivému následku trestného činu ešte mohlo zabrániť alebo nebezpečenstvo hroziace z trestného činu odstrániť.

Ustanovenie odseku 2 §8 ZoTZPO je vo vzťahu k odseku 1 tohto ustanovenia v pomere špeciality. V prípade účinnej ľútosťi je jej aplikácia vylúčená pri trestných činoch korupcie. Ustanovenie § 8 ods. 2 ZoTZPO jednoznačne vylučuje aplikáciu účinnej ľútosťi pri trestných činoch korupcie aj v prípade postupu podľa § 8 ods. 1 ZoTZPO.

Ustanovenia § 8 sú komplexnou úpravou účinnej ľútosťi vo vzťahu k právnickým osobám, a preto je účinná ľútosť podľa ZoTZPO aplikovateľná vo vzťahu k všetkým trestným činom uvedeným v § 3 ZoTZPO. Ustanovenia zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „TZ“) sa v prípade účinnej ľútosťi aplikujú len v prípade účinnej ľútosťi podľa § 8 ods. 1 písm. a) ZoTZPO a v osobitných prípadoch účinnej ľútosťi podľa § 86 TZ. V prípade právnických osôb bude možné aplikovať osobitné druhy účinnej ľútosťi pri trestných činoch skrátene dane a poistného podľa § 276 TZ, neodvedenia dane a poistného podľa § 277 TZ, nezaplatenia dane a poistného podľa § 278 TZ, založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny podľa § 296 TZ a pri trestnom čine založenia, zosnovania a podporovania teroristickej skupiny podľa § 297 TZ.

Nepovažujeme však za správne, aby zánik trestnosti účinnou ľútosťou v prípade právnickej osoby bol viazaný na zánik trestnosti fyzickou osobou podľa ustanovenia § 86 TZ. Táto podmienka narúša nezávislosť trestnej zodpovednosti právnických a fyzických osôb a zároveň je v rozpore s koncepciou účinnej ľútosťi, ktorá má prísľubom beztrestnosti predovšetkým zamedziť a napraviť škodlivý následok, resp. zabrániť väčšiemu porušeniu záujmov

⁴ § 85 a § 86 TZ.

chránených Trestným zákonom.⁵ Súčasne znenie pripúšťa situáciu, že jedna z osôb uvedených v § 4 ods. 1 ZoTZPO (osoba odlišná od páchatela) v mene právnickej osoby bude chcieť uhradiť, resp. uhradí napr. skrátenú daň v lehote podľa § 86 TZ, avšak k zániku trestnej zodpovednosti právnickej osoby nedôjde, pretože nebola kumulatívne naplnená podmienka v zmysle ustanovenia § 8 ods.1 písm. a), a to, že fyzická osoba uvedená v § 4 ods. 1 zákona o TZPO ako páchatel neuskutočnila potrebné kroky na zánik trestnosti účinnou lútosťou podľa ustanovenia § 86 TZ, pretože tieto kroky urobila výlučne právnická osoba. Aj toto ustanovenie dáva základ pochybnostiam o jeho konformite s Ústavou SR.

Vo vzťahu k § 8 ods. 1, písm. b) a c) ZoTZPO treba tieto ustanovenia vykladať tak, že k dobrovoľnému upusteniu, zamedzeniu a náprave následku alebo oznámeniu o trestnom čine orgánom činným v trestnom konaní alebo Policajnému zbor musí dôjsť v čase, keď sa škodlivému následku trestného činu mohlo ešte zabrániť, resp. odstrániť, musí dôjsť *pred dokonaním trestného činu*, ktorý je pričítateľný právnickej osobe. Skutočnosť, že právnická osoba zistí spáchanie trestného činu, ktorý sa jej môže pričítať až *po jeho dokonaní (pri vlastnom auditovaní, revízií, kontrole a pod.)*, nemá vplyv na posúdenie jej trestnej zodpovednosti. Bezodkladné dobrovoľné oznámenie, nápravu škodlivých následkov atď., ku ktorým právnická osoba pristúpi po tom, ako zistí spáchanie trestného činu, treba vykladať ako poľahčujúcu okolnosť na určenie trestu, alebo okolnosť, ktorá môže mať vplyv na podmiennečné zastavenie trestného stíhania, zmier a pod. Naopak, o dobrovoľnosť nepôjde, ak právnická osoba konala len pod vplyvom obavy z možného trestného stíhania alebo postihu zo strany štátneho orgánu (napr. takéto skutočnosti vyjdú najavo pri neohlásenej kontrole alebo inšpekcii zo strany regulačného orgánu). Dobrovoľnosť však treba posudzovať vždy individuálne, zohľadňovať konkrétne okolnosti prípadov. O dobrovoľnosť teda spravidla nepôjde, ak sa trestné stíhanie už začalo, resp. trestné stíhanie už reálne hrozí.⁶ Dobrovoľnosťou rozumieme určitý prejav vôle uskutočnený bez hrozby alebo donútenia. hoci aj nezavinené škody vyplývajúce z konania páchatela. Aby došlo k zániku trestnosti účinnou lútosťou, treba aby právnická osoba vynaložila také úsilie, ktoré by v konečnom dôsledku smerovalo k zamedzeniu, resp. až k napraveniu takéhoto škodlivého následku.⁷

⁵ Turayová Y., Tobiašová, L., Čentěš, J. a kol. *Trestná zodpovednosť právnických osôb. Vybrané aspekty trestnej zodpovednosti právnických osôb v SR*. Bratislava: Wolters Kluwer, s. r. o., 2016. 70 s. ISBN 978-80-7400-059-1.

⁶ Fenyk J., Smejkal, L. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 56 s. ISBN 978-80-7357-720-9.

⁷ Záhora, J., Šimovček, I. *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, s. r. o., 2016. 140 s. ISBN 978-80-8168-413-5.

2. Absencia možnosti povinnej obhajoby

Vo vzťahu k zvoleniu obhajcu právnickej osobe platia všetky ustanovenia zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „TP“) s výnimkou ustanovení o tzv. povinnej obhajobe, ktorá sa v prípade právnických osôb z povahy veci nepoužije v zmysle § 28 ods. 2 ZoTZPO. Vzhľadom na skutočnosť, že uvedené ustanovenie *expressis verbis* vylučuje iba použitie ustanovení o povinnej obhajobe, tak znenie § 40 ods. 2 TP o bezplatnej obhajobe sa na obvinenú právnickú osobu vzťahuje, t. j. ak obvinená právnická osoba preukáže, že nemá dostatočné prostriedky na úhradu trov obhajoby, musí jej byť obhajca bez meškania ustanovený.

Pri podrobnom skúmaní dôvodov povinnej obhajoby je na mieste úvahy, že všetky dôvody povinnej obhajoby, ktorú sú uvedené v § 38 TP môžu reálne nastať len u fyzickej osoby. Výnimkou je dôvod podľa § 37 ods. 1, písm.c) TP, ktorý sa môže naplniť aj pri obvinenej právnickej osobe. V takomto prípade bude skutočne právnická osoba diskriminovaná, keďže nebude mať rovnaký prístup k obhajobe prostredníctvom ustanoveného obhajcu, čo môže byť v rozpore s článkom 12 ods. 2, článkom 47 ods. 2 a článkom 50 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov (ďalej len „Ústava SR“).⁸ Táto nerovnosť v právach a možná protiústavnosť dikcie § 28 ods. 2 je ešte vypuklejšia s prihliadnutím na znenie § 373 ods. 2 TP, ktorý ustanovuje, že obvinená osoba musí byť zastúpená advokátom v konaní o dovolaní podľa § 373 ods. 2 TP. Vzhľadom na skutočnosť, že ZoTZPO neobsahuje osobitnú úpravu dovolacieho konania vo vzťahu k právnickej osobe,⁹ v plnej miere sa uplatní znenie § 373 ods. 2 TP a v tomto prípade, ak si obvinená právnická osoba nezvolí obhajcu, bude jej obhajca ustanovený.¹⁰

3. Lehota trvania zaistovacích opatrení

V prípravnom konaní rozhoduje o obmedzujúcom a zaistovacom opatrení na návrh prokurátora sudca pre prípravné konanie. V návrhu na vydanie

⁸ Drgonec, J. *Ústava Slovenskej republiky – komentár*. 3. vydanie. Heuréka, Šamorín 2012, s. 274 – 285, s. 766 – 774, s. 847 a nasl.

⁹ Porovnaj znenie ZoTZPO.

¹⁰ Je diskutabilné, či nepripustiť výklad ustanovenia § 373 ods. 1 TP v tom zmysle, že požiadavka zastúpenia obvinenej právnickej osoby obhajcom je splnená na účely podania dovolania aj v prípade, ak je zvoleným zástupcom obvinenej právnickej osoby podľa § 27 ods. 2 ZoTZPO alebo opatrovníkom obvinenej právnickej osoby podľa § 27 ods. 7 ZoTZPO advokát – obhajca, resp. či takýto výklad je možný.

obmedzujúcich a zaisťovacích opatrení je nevyhnutné špecifikovať samotné zaistenie, resp. obmedzenie tak, aby bolo vykonateľné. Odôvodnenie návrhu prokurátora na vydanie takéhoto rozhodnutia musí byť opreté o konkrétne skutkové zistenia, ktoré nasvedčujú tomu, že existuje nejaká dôvodná obava. Táto dôvodná obava nemôže byť opretá len o znenie ZoTZPO, ale musí vyplývať z konkrétnych skutkových okolností.

Zistené skutočnosti musia nasvedčovať, že obvinená právnická osoba je trestne zodpovedná za spáchaný trestný čin. Túto podmienku treba vykladať tak, že z doposiaľ vykonaného dokazovania je zrejmé, že sa skutok stal, má znaky trestného činu a existuje dôvodné podozrenie, že sa ho mohla dopustiť právnická osoba. Ide v zásade o podmienku dôvodnosti vznesenia obvinenia, tak ako to je v prípade fyzickej osoby. Pri trestnom stíhaní právnickej osoby treba túto podmienku posudzovať z hľadiska konceptu pričítateľnosti, t. j. či doposiaľ zistené skutočnosti napĺňajú všetky podmienky pričítateľnosti trestného činu.

Podľa § 26 ods. 3 ZoTZPO je nevyhnutné prihliadnuť aj na následky, ktoré môže mať uloženie takéhoto opatrenia na právnickú osobu, ako aj tretiu osobu. V zmysle uvedeného ustanovenia treba vždy prihliadať aj na následky uloženia opatrenia pre právnickú osobu, prípadne tretie osoby (napr. veriteľov právnickej osoby). Súd by mal prihliadať na práva tretích osôb, dopad opatrenia na právnickú osobu, odôvodnenosť návrhu konkrétnymi skutočnosťami a iné. Pod tretími osobami rozumieme nielen zamestnancov právnickej osoby, ale aj ich dodávateľov, veriteľov a ďalšie osoby, ktoré sú závislé od riadneho chodu samotnej právnickej osoby. Rovnako budú tretími osobami aj ďalšie osoby, ktoré síce nemajú žiadny konkrétny vzťah k právnickej osobe, ale môžu profitovať z jej činnosti.¹¹ Stotožňujeme sa s tvrdením Říhu,¹² že vplyv na tretie osoby musí byť v uznesení riadne odôvodnený a podopretý konkrétnymi skutkovými argumentmi. Zastávame názor, že vysporiadanie sa s týmito okolnosťami by malo byť obsiahnuté už v návrhu prokurátora, pretože ide o jednu z obligatórnych okolností, na ktoré musí súd prihliadať.

Návetie § 26 ods. 1 ZoTZPO „z jej konania alebo ďalších konkrétnych skutočností vyplýva dôvodná obava, že...“ nápadne pripomína návetie § 71 ods. 1 Trestného poriadku „a z jeho konania alebo ďalších konkrétnych skutočností vyplýva dôvodná obava, že...“. Ak pripustíme skutočnosť, že opatrenia podľa § 26 ZoTZPO sú „väzbou“ právnickej osoby, tak nájdeme odpovede na vyššie položené otázky. Dôvody obmedzujúcich a zaisťovacích opatrení sú v podstate

¹¹ Šámal, P. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 581.

¹² Tamže.

analogickým odzrkadlením väzobných dôvodov podľa § 71 ods. 1 písm. a) až c) Trestného poriadku. Dikcia zásady rovnosti strán, resp. rovnosti subjektov nám hovorí, že medzi obvinenou právnickou osobou a obvinenou fyzickou osobou nesmú existovať žiadne rozdiely v právach (ak to povaha veci nevyklučuje). Zastávame názor, že lehota trvania obmedzujúcich a zaisťovacích opatrení bude zhodná s lehotou trvania väzby uvedenou v § 76 Trestného poriadku. Každý jeden zásah do základných práv a slobôd musí byť pokrytý odôvodneným rozhodnutím súdu. Podľa nášho názoru základnou lehotou bude teda sedemmesačná lehota podľa § 76 ods. 2 Trestného poriadku s poukazom na § 1 ods. 2 ZoTZPO (*stricto sensu* je podľa nášho názoru nevyhnutné za základnú lehotu považovať „len nevyhnutný čas“ – pozn. autorov). Rovnako trváme na tom, že táto lehota sa predlžuje len za predpokladu, ak prokurátor podá najmenej dvadsať pracovných dní pred uplynutím lehoty obžalobu, návrh na schválenie dohody o vine a treste alebo návrh na predĺženie tejto lehoty.

Teda *per analogiam* k 76 ods. 3 ZoTZPO súd alebo sudca pre prípravné konanie rozhodne o obmedzujúcom alebo zaisťujúcom opatrení alebo o návrhu prokurátora na predĺženie lehoty obmedzujúceho alebo zaisťujúceho opatrenia v prípravnom konaní tak, aby v prípade podania sťažnosti proti rozhodnutiu mohol byť spis predložený nadriadenému súdu najneskôr päť pracovných dní pred uplynutím lehoty, ktorá by bola lehotou obmedzujúceho alebo zaisťovacieho opatrenia v prípravnom konaní alebo pred uplynutím lehoty obmedzujúceho alebo zaisťovacieho opatrenia v prípravnom konaní; nadriadený súd rozhodne do uplynutia lehoty, ktorá by bola lehotou obmedzujúceho alebo zaisťujúceho opatrenia v prípravnom konaní alebo lehoty, ktorá sa má predĺžiť, inak predseda senátu nadriadeného súdu rozhodne o zrušení obmedzujúceho alebo zaisťujúceho opatrenia písomným príkazom, ktorý musí byť primerane odôvodnený. Predĺžiť lehotu obmedzujúceho alebo zaisťovacieho opatrenia možno len vtedy, ak návrh bol podaný včas a ak nebolo možné pre náročnosť veci alebo z iných závažných dôvodov trestné stíhanie skončiť a zrušením obmedzujúceho alebo zaisťovacieho opatrenia hrozí, že bude zmarené alebo podstatne sťažené dosiahnutie účelu trestného konania. Predĺženie lehoty obmedzujúceho alebo zaisťovacieho opatrenia môže trvať až sedem mesiacov, lehota zaisťovacieho alebo obmedzujúceho opatrenia v prípravnom konaní však nesmie presiahnuť dĺžku podľa § 76 ods. 7 TP. Pri späťvzátí návrhu prokurátora na predĺženie lehoty väzby sa postupuje primerane podľa § 72 ods. 3 TP.

Aplikácia ustanovenia § 76 ods. 3 Trestného poriadku *per analogiam* je podľa nášho názoru nielen možná, ale aj nutná. Rovnako je podľa nášho názoru nevyhnutné analogicky, s poukazom na § 1 ods. 2 ZoTZPO aplikovať aj usta-

novenie § 76 ods. 6 Trestného poriadku na celkovú lehotu trvania zaisťovacieho alebo obmedzujúceho opatrenia, ako aj ustanovenia § 76 ods. 7 Trestného poriadku.

Per analogiam k § 76 ods. 6 TP celková lehota zaisťovacieho alebo obmedzujúceho opatrenia v prípravnom konaní spolu so zaisťovacím a obmedzujúcim opatrením v konaní pred súdom nesmie presiahnuť

- a) dvanásť mesiacov, ak je vedené trestné stíhanie pre prečin,
- b) tridsaťšesť mesiacov, ak je vedené trestné stíhanie pre zločin,
- c) štyridsaťosem mesiacov, ak je vedené trestné stíhanie pre obzvlášť závažný zločin.

Per analogiam k § 76 ods. 7 TP z celkovej lehoty na obmedzujúce alebo zaisťovacie opatrenie pripadá na prípravné konanie najviac

- a) sedem mesiacov, ak je vedené trestné stíhanie pre prečin,
- b) devätnásť mesiacov, ak je vedené trestné stíhanie pre zločin,
- c) dvadsaťpäť mesiacov, ak je vedené trestné stíhanie pre obzvlášť závažný zločin.

Paralelu s konaním o návrhu na vzatie obvineného do väzby vidíme aj pri podaní sťažnosti voči uzneseniu o opatrení podľa § 26 ZoTZPO, kde podľa nášho názoru bude musieť sudca pre prípravné konanie rozhodnúť tak, aby v prípade podania sťažnosti mohol byť spis predložený nadriadenému súd najneskôr päť pracovných dní pred uplynutím lehoty. Zrušenie obmedzujúceho opatrenia zo strany obvinenej právnickej osoby nie je v ZoTZPO nijakým spôsobom upravené, preto si myslíme, že je nevyhnutné opäť analogicky aplikovať ustanovenia Trestného poriadku, konkrétne § 79 ods. 3 Trestného poriadku, podľa ktorého by obvinená právnická osoba mohla požiadať kedykoľvek o zrušenie obmedzenia alebo zaistenia.

Vyššie uvedenú aplikáciu ustanovení o väzbe zdôvodňujeme najmä nevyhnutnosťou pokrytia zásahu do základných práv rozhodnutím súdu s poukazom na zásadu primeranosti a zdržanlivosti. Ďalším argumentom svedčiacim v prospech takéhoto postupu je samotné znenie § 1 ods. 2 ZoTZPO, podľa ktorého je nevyhnutné subsidiárne aplikovať ustanovenia Trestného poriadku, ak ZoTZPO neustanovuje inak a povaha veci to nevyklučuje. V prípade zrušenia opatrenia na návrh obvinenej právnickej osoby argumentujeme aj zásadou zákazu *denegatio iustitiae*. Sudca, resp. súd vo všeobecnosti nemôže odmietnuť výkon súdnictva len preto, že uvedený vzťah zákon nerieši. Opačný výklad by bol ústavne nekonformný a priamo priečiaci sa zneniu čl. 46 ods. 1 Ústavy SR. Našu argumentáciu podporujeme aj všeobecnými poznatkami z teórie práva, keďže v praxi aplikácie práva sa môžu vyskytnúť situácie, ktoré právna norma nepredvída (napr. trvanie opatrení podľa § 26 ZoTZPO – pozn. autorov). V takýchto prípadoch je možné aplikovať postup

analogia legis, pri ktorej sa medzera v práve vyplní tak, že sa bude postupovať podľa právnej normy, ktorá upravuje podobný prípad.¹³ Na základe vyššie uvedených podobností, ktoré podľa nášho názoru jednoznačne existujú medzi väzbou podľa § 71 a nasl. Trestného poriadku a zaisťovacími a obmedzujúcimi opatreniami podľa § 26 ZoTZPO, je aplikácia analógie zákona legitímna, legálna a pre naplnenie účelu zákona, ako aj § 1 Trestného poriadku nevyhnutná.

Alebo hľadať inšpiráciu v trvaní zaistenia výnosov z trestnej činnosti prostredníctvom príkazov podľa §95 a nasl. TP.

Kontaktné údaje autorov

doc. JUDr. Marek Kordík, LL.M., PhD.

doc. JUDr. Radovan Blažek, PhD.

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

marek.kordik@flaw.uniba.sk

radovan.blazek@flaw.uniba.sk

¹³ Ottová, E. *Teória práva*. 3. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2010, s. 307.

**MOŽNOSTI OCHRANY VYBRANÝCH SLOBÔD
OBČANOV SLOVENSKEJ REPUBLIKY INTENCIÁCH
TRESTNÉHO PRÁVA AKO SÚČASŤ
TERCIÁRNEJ PREVENCIE KRIMINALITY**

**POSSIBILITIES OF PROTECTION OF SELECTED FREEDOMS
OF THE CITIZENS OF THE SLOVAK REPUBLIC
FOR THE PURPOSES OF CRIMINAL LAW AS PART
OF THE TERTIARY PREVENTION OF CRIME**

doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD.

Katedra kriminológie, Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Abstrakt: *Obsah príspevku poukazuje na vybrané slobody občanov Slovenskej republiky, ktoré sú garantované Ústavou SR. Autorka v jeho obsahu upriamuje pozornosť ochranu týchto slobôd a práv prostriedkami Trestného práva. Ďalej v obsahu príspevku uvádza práva a slobody osôb obvinených vo výkone väzby a odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody, a bol im za ich konanie uložený najprísnejší trest v podmienkach Slovenskej republiky, t. j. trest odňatia slobody. V závere poukazuje na návrhy zmien vybraných práv, ktoré sú zamerané na rozšírenie rozsahu práv s prioritným zameraním na osoby vo výkone väzby.*

Kľúčové slová: *slobody občanov, odsúdená osoba, osoba obvinená, terciárna prevencia, trest odňatia slobody*

Abstract: *The content of the contribution points to selected freedoms of the citizens of the Slovak Republic, which are guaranteed by the Constitution of the Slovak Republic. In its content, the author draws attention to the protection of these freedoms and rights by means of Criminal Law. Further, in the content of the post, he states the rights and freedoms of persons accused in custody and sentenced to imprisonment, and the most severe punishment in the conditions of the Slovak Republic was imposed on them for their actions, i.e. j. imprisonment. In the end, he points to proposals for changes to selected rights, which are aimed at expanding the range of rights with a priority focus on persons in custody.*

Key words: *civil liberties, convicted person, accused person, tertiary prevention, prison sentence*

Úvod

Ochrana základných práv a slobôd sa premietla do viacerých právnych predpisov Slovenskej republiky v rámci jeho jednotlivých úrovní. V demokratickom právnom štáte je zásadou, že ak orgány štátu pri plnení svojich úloh zasahujú do práv a slobôd fyzických a právnických osôb, môžu tak po-

stupovať len na základe výslovného zmocnenia zákonom a spôsobom stanoveným zákonom (*secundum et intra legem*).¹

1. Ochrana vybraných práv a slobôd občanov Slovenskej republiky

Európska únia (EÚ) dohliada na to, aby sa základné práva zohľadňovali pri tvorbe jej práva a pri jej činnosti. Ľudské práva propaguje tiež vo svojich vonkajších vzťahoch. Európsky parlament, Európska komisia a Rada v roku 2000 vyhlásili *Chartu základných práv EÚ*. V tomto dokumente sa stanovujú základné práva a slobody, ktoré uznáva Európska únia.

Po nadobudnutí platnosti Lisabonskej zmluvy v roku 2009 sa práva, slobody a zásady uvedené v charte stali právne záväznými pre EÚ a pre jej členské štáty pri vykonávaní práva EÚ. V uvedenej zmluve sa Európska únia tiež vyzyvá, aby pristúpila k Európskemu dohovoru o ľudských právach. Stanovuje sa v nej povinnosť:

- rešpektovať základné práva v rámci Európskej únie;
- rozvíjať a konsolidovať ľudské práva v rámci vonkajšej činnosti EÚ.

Rada zabezpečuje, aby sa základné práva zohľadňovali pri príprave právnych predpisov a činnosti EÚ. Usiluje sa tiež o presadzovanie ľudských práv v rámci vzťahov s krajinami, ktoré nie sú členmi EÚ, a medzinárodnými inštitúciami, ako aj počas rokovaní o medzinárodných dohodách.

V Slovenskej republike sú základné ľudské práva a slobody garantované Ústavou Slovenskej republiky (Ústavou SR).² V obsahu nasledujúcej časti príspevku poukážeme len na vybrané slobody a práva občanov Slovenskej republiky, porušenie ktorých inou osobou je chránené prostriedkami platného Trestného práva.

Medzi vybrané slobody a vybrané práva, na ktoré upriamime pozornosť patrí právo na život. „*Ľudský život je hodný ochrany už pred narodením. Nikto nesmie byť pozbavený života.*“³

Ďalším je právo vlastníť majetok. Vlastnícke právo všetkých vlastníkov má rovnaký zákonný obsah a ochranu. Majetok nadobudnutý v rozpore s právnym poriadkom ochranu nepožíva.⁴

¹ IVOR, J. a kol. 2012. *Od zločinu k trestu*, s. 9.

² Čl. 14 až 25 Zákon č. 460/2002 Zb. Ústava Slovenskej republiky čl. č. 14 až 25.

³ Čl. 15 ods.1 a 2 Zákon č. 460/2002 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

⁴ Čl. 16 ods. 2, Čl. 19 ods. 1 a 2, Čl. 20 ods. 1 Zákon č. 460/2002 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

Pozornosť upriamime aj na *nedotknuteľnosť obydlia*. Nie je dovolené doň vstúpiť bez súhlasu toho, kto v ňom býva.⁵

Medzi vybrané slobody patria napríklad *sloboda pohybu a pobytu*, ktoré sú zaručené Ústavou SR. Teda každý, kto sa oprávnene zdržiava na území Slovenskej republiky, má právo toto územie slobodne opustiť. Slobody podľa odsekov 1 a 2 môžu byť obmedzené zákonom, ak je to nevyhnutné pre bezpečnosť štátu, udržanie verejného poriadku, ochranu zdravia alebo ochranu práv a slobôd iných a na vymedzených územiach aj v záujme ochrany prírody.⁶

Ďalšie slobody, ktoré sú zaručené Ústavou SR, sú *sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery*. Toto právo zahŕňa aj možnosť zmeniť náboženské vyznanie alebo vieru. Každý má právo byť bez náboženského vyznania. Každý má právo verejne prejavovať svoje zmyšľanie. Každý má právo slobodne prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru buď sám, buď spoločne s inými, súkromne alebo verejne, bohoslužbou, náboženskými úkonmi, zachovávaním obradov alebo zúčastňovať sa na jeho vyučovaní.⁷

V obsahu tohto príspevku upriamime pozornosť aj na *listové tajomstvo, tajomstvo dopravovaných správ a iných písomností a ochrana osobných údajov*, ktoré sa zaručujú v Ústave SR. Nikto nesmie porušiť listové tajomstvo ani tajomstvo iných písomností a záznamov, či už uchovávaných v súkromí, alebo zasielaných poštou, alebo iným spôsobom; výnimkou sú prípady, ktoré ustanoví zákon. Rovnako sa zaručuje tajomstvo správ podávaných telefónom, telegrafom alebo iným podobným zariadením.⁸

Dodržiavanie základných ľudských práv je, ako už bolo skôr uvedené, implementované do obsahu viacerých právnych predpisov Slovenskej republiky. V nasledujúcej časti príspevku poukážeme na možnosti ochrany vybraných slobôd a práv občanov Slovenskej republiky prostriedkami platného Trestného práva a vybraných ďalších právnych predpisov.

2. Ochrana spoločnosti pred porušením vybraných základných slobôd a práv občanov Slovenskej republiky

Aké sú očakávania zo strany občana od štátu pri porušení jeho práv a slobôd? Človek žijúci v spoločnosti iných ľudí má určitú konkrétnu predstavu

⁵ Čl. 18 ods. 1 a 2 Čl. 21 ods. 1 a 3 Zákon č. 460/2002 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

⁶ Čl. 23 ods. 1, 2 a 3 Zákon č. 460/2002 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

⁷ Čl. 24 ods. 1a Zákon č. 460/2002 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

⁸ Čl. 22 ods. 1a 2 Zákon č. 460/2002 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

o tom, akú pomoc môže očakávať od „štátu“ a od svojho okolia, no tiež pri ktorých záležitostiach sa musí spoliehať sám na seba.

Spoločnosť chráni dodržiavanie základných slobôd a práv svojho občana, a v prípade, že dôjde k ich porušeniu Trestný zákon upravuje sankcie za ich porušenie. Napríklad:

- *Právo na život*, jeho porušenie sa premietlo do TZ vo forme sankcií uložených za trestné činy (TČ) vražda novonarodeného dieťaťa matkou (§ 146 TZ), vražda (§ 145 TZ), úkladná vražda (§ 144 TZ) a iných trestných činov.
- *Osobná sloboda*, jej obmedzovanie sa premietlo do Trestného zákona v obsahu viacerých skutkových podstát trestných činov, napríklad TČ proti slobode a ľudskej dôstojnosti, TČ obchodovanie s ľuďmi (§ 179), TČ zverenie dieťaťa do moci iného (§§ 180 a 181 TZ), ďalej TČ pozbavenia osobnej slobody (§ 182 TZ), TČ obmedzovanie osobnej slobody (§ 183 TZ) a iných.
- *Právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, právo na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života*. Porušenie uvedených práv sa premietlo do Trestného zákona vo forme skutkových podstát viacerých trestných činov (§§ 194 a 194a) a iných.
- *Právo vlastníť majetok*. Ochrana a ich porušenie sa premietlo do skutkových podstát napríklad trestných činov proti majetku, TČ krádeže (§ 212 TZ), TČ sprenevera (§ 213 TZ) a iných.
- *Ďalšie slobody, ktoré sme skôr spomínali a ktoré sú zaručené Ústavou SR, sú sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery*. Ich porušenie je tiež upravené v obsahu Trestného zákona a premietlo sa do skutkových podstát, napríklad trestných činov obmedzovanie slobody vyznania (§ 193 TZ).
- *Listové tajomstvo, tajomstvo dopravovaných správ a iných písomností a ochrana osobných údajov sa zaručujú Ústave SR*.⁹ Podobne aj sankcie za ich porušenie je upravené v Trestnom zákone, napríklad v obsahu skutkovej podstate trestného činov porušovanie tajomstva prepravovaných strán (§§ 196 a 197 TZ).

3. Terciárna sociálna prevencia kriminality v. represia ako súčasť ochrany vybraných práv a slobôd občanov Slovenskej republiky

Vzájomný pomer prevencie a represie kriminality je možné ilustrovať na charakterizovaní ich funkcií vo vzťahu k zákonnosti. Preventívnym opatrením sa vytvárajú podmienky na to, aby sa potenciálnym páchatelom sťažilo

⁹ Čl. 22 ods. 2 Zákon č. 460/2002 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

páchanie trestnej činnosti, a naopak, aby sa im dodržiavanie zákonov „vyplácalo“, no ak aj napriek tomu dôjde k porušeniu zákona, nastupuje represia. Účinná prevencia znižuje potrebu represie, represia zase spätne pozitívne posilňuje prevenciu. Podstatou trestu je ochrana spoločnosti pred páchatelmi trestných činov.¹⁰

Prostredníctvom funkcií TP sa poskytuje ochrana najdôležitejších právnych záujmov (spoločnosti, právam a oprávneným záujmom fyzických a právnických osôb) pred trestnými činmi. Platné právo je možné spojovať s ochrannou, preventívnou, represívnou a regulatívnou funkciou.¹¹

„Každý človek žijúci v spoločenstve iných ľudí sa sám slobodne rozhoduje o tom, či sa bude správať v súlade so zákonom, alebo jeho správanie prekročí medzu platných zákonov.“

Ochranná funkcia TP predstavuje podporný, krajný prostriedok právnej ochrany jednotlivca a spoločnosti. Trestné právo (ako najkrajnejší právny prostriedok) sa uplatňuje ako prostriedok poslednej inštancie „ultima ratio“, ktorý má štát k dispozícii na ochranu vymedzených záujmov.¹²

Preventívna funkcia práva spočíva najmä v predchádzaní a zamedzovaní trestnej činnosti. Táto funkcia vyplýva z účelu trestu.¹³ Podstatou trestu je chrániť spoločnosť pred páchatelmi trestných činov a zabrániť odsúdenému v ďalšom páchaní trestnej činnosti a vychovať ho k tomu, aby viedol riadny život.¹⁴

V rámci sociálnej terciárnej prevencie kriminality sa veľmi úzko prelína prevencia realizovaná prostredníctvom trestného práva a tzv. prevencia uskutočňovaná mimo trestného práva.

Prevencia mimo trestného práva má dva aspekty. Prvým je, že musí byť orientovaná tromi základnými smermi, ktoré spolu súvisia, respektíve zameraná na tri cieľové objekty, ktorými sú: páchatelia trestných činov, situácia trestných činov a obeť trestných činov.

Uvedené zameranie prevencie kriminality predstavuje základ klasifikácie prevencie kriminality, ktorá rozlišuje sociálnu prevenciu, prevenciu situačnú a prevenciu viktimizácie.

¹⁰ MAŠLANYOVÁ, D. a kol. 2019. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. 3. vydanie, s. 16.

¹¹ MAŠLANYOVÁ, D. a kol. 2019. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. 3. vydanie, s. 16.

¹² MAŠLANYOVÁ, D. a kol. 2019. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. 3. vydanie, s. 16.

¹³ § 34 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. trestného zákona v znení neskorších úprav.

¹⁴ IVOR, J. a kol. 2012. *Od zločinu k trestu*, s. 357.

S ohľadom na základnú klasifikáciu prevencie kriminality sa terciárna sociálna prevencia kriminality zameriava na skupiny a jednotlivcov, ktorí sa už dopustili trestnej činnosti. Terciárna sociálna prevencia je v podstate aj prevencia recidívy. Tu môžeme poukázať na veľmi úzke prepojenie preventívnej funkcie trestného práva a tzv. prevencie kriminality mimo trestného práva.

4. Ochrana spoločnosti pred porušovateľmi garantovaných základných práv a slobôd

Skôr ako pristúpime k poukázaniu na možnosti ochrany základných práv a slobôd občanov Slovenskej republiky, ktoré prioritne garantuje Ústava SR, uvedieme niektoré možnosti ochrany spoločnosti pred ich porušením inou osobou, či skôr ochranou pred samotnými porušovateľmi týchto práv upravených v platných právnych predpisov, akými sú Trestný zákon, Trestný poriadok a tzv. penologické zákony, konkrétne Zákon o výkone väzby a Zákon o výkone trestu odňatia slobody.

„Moja sloboda končí tam, kde začínam obmedzovať slobodu iného človeka.“¹⁵

Základným právom, ktoré je síce zaručené v Ústave SR, je *osobná sloboda*. Ústava SR zaručuje osobnú slobodu a upravuje podmienky, kedy môže byť osoba obmedzená na slobode. Jednou z možností je uloženie nepodmienečného trestu, t. j. najprísnejšieho trestu, ktorý je možné uložiť v podmienkach Slovenskej republiky, konkrétne trest odňatia slobody.

Hlavným znakom trestu je spôsobenie určitej ujmy osobe – t. j. *zásahy do občianskych práv, predovšetkým do osobnej slobody či vlastníckemu právu*. Trest môže byť uložený výlučne len za trestný čin, trest môže byť uložený páchateľovi len na základe zákona a trest za spáchaný trestný čin môže uložiť výlučne súd.¹⁶

„Trest má má zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchateľom tým, že mu zabráni v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvorí podmienky na jeho výchovu k tomu, aby viedol riadny život a súčasne iných odradí od páchania trestných činov, pričom trest zároveň vyjadruje morálne odsúdenie páchateľa spoločnosťou.“¹⁷ Trest má zabezpečiť, ako bolo uvedené, ochranu spoločnosti pred páchateľom trestnej činnosti (ochranná funkcia trestu), zabrániť odsúdenému v páchaní ďalšej

¹⁵ EŠTVANOVÁ, R. Výchovný poradca [online] [cit. 10.09.2022] dostupné na <https://cloud7p.edupage.org/cloud/Ludske_prava.pdf?z%3A8hl5iv0WkzDSidNr1fejR604uAsq%2BDBP1wEyRS%2Bc5nMDxFskZAUfBS%2FFPRDUVteRh>

¹⁶ MAŠLANYOVÁ, D. a kol. 2019. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. 3. vydanie, s. 148.

¹⁷ MAŠLANYOVÁ, D. a kol. 2019. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. 3. vydanie, s. 16.

trestnej činnosti (represívna zložka trestu), vytvorenie podmienky na výchovu odsúdeného k tomu, aby po odpykaní si trestu viedol riadny občiansky život (individuálna prevencia), odradil ostatných od páchania trestných činov (generálna prevencia) a účelom trestu je vyjadrenie morálneho odsúdenia páchatela spoločnosťou.¹⁸

Platný a účinný Trestný zákon ustanovuje, že *trest je ujmom na osobnej slobode, majetkových alebo iných právach odsúdeného*, ktorú môže uložiť páchatelovi len súd podľa tohto zákona za spáchaný trestný čin. Uvedená definícia vymedzuje niekoľko charakteristických znakov trestu.¹⁹

4.1. Niektoré možnosti obmedzenia základných práv a slobôd

V nasledujúcej časti nášho príspevku upriamime pozornosť predovšetkým na represívnu zložku trestu, ktorá je označovaná aj ako zábranný účinnok trestu, a je možné ju dosiahnuť fyzickým znemožnením určitého konania alebo spôsobenia výrazných zábran, ktoré určité konanie sťažujú. Teda základným zmyslom zábranného trestu je znemožniť páchatelovi na určitý čas páchať trestnú činnosť, napríklad aj uložením nepodmienečného trestu, ktorý je v podmienkach Slovenskej republiky označovaný aj ako najprísnejší trest, trest odňatia slobody.

V podmienkach Slovenskej republiky je možné v intenciách platného právneho predpisu uložiť trest odňatia slobody na určitú dobu, najdlhšie na dvadsaťpäť rokov, alebo ako trest odňatia slobody na doživotie.²⁰

Výkon trestu odňatia slobody v podmienkach Slovenskej republiky, práva a povinnosti odsúdených a dozor a kontrola nad výkonom trestu je upravený aj v samostatnom predpise, Zákonom NR SR č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov (Zákon o výkone trestu odňatia slobody).

Zákon o výkone trestu odňatia slobody vo svojej úvodnej časti (v §§ 1 až 6) upravuje, okrem predmetu zákona, účelu výkonu trestu, základných zásad výkonu trestu a základných pojmov, miesta výkonu trestu a orgánov zabezpečujúcich výkon trestu aj obmedzeniu základných práv a slobôd osôb vo výkone trestu.

Počas výkonu trestu je odsúdený povinný podrobiť sa obmedzeniam tých základných práv a slobôd, ktorých výkon by bol v rozpore s účelom výkonu

¹⁸ Podľa § 34 Zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších právnych úprav.

¹⁹ Legálna definícia trestu je obsiahnutá v § 31 Zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších právnych úprav.

²⁰ § 46 Zákon č. 300/2005. Z. z. trestný zákon v znení neskorších úprav.

trestu, alebo ktoré sa nemôžu vzhľadom na výkon trestu uplatniť. Odsúdený je obmedzený najmä *v práve na nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia, slobode pohybu a pobytu, zachovaní listového tajomstva a tajomstva dopravovaných správ a iných písomností, v práve slobodnej voľby povolania a v práve na nakladanie s vecami osobnej potreby.*

Počas výkonu trestu odsúdený *nemá* právo na štrajk, slobodne sa zhromažďovať a združovať v spolkoch, spoločnostiach alebo iných združeniach, zakladať odborové organizácie a združovať sa v nich, slobodne si vybrať lekára a zdravotnícke zariadenie. Odsúdený *nemôže* vo výkone trestu zakladať politické strany, politické hnutia a združovať sa v nich a nemôže vykonávať volené a iné verejné funkcie.

Výkon *práva odosielať a prijímať korešpondenciu, balíky a poukazy poštového platobného styku* počas výkonu trestu odňatia slobody odsúdeného zabezpečuje v jeho mene ústav.

Ďalej Zákon o výkone trestu odňatia slobody a na neho nadväzujúca Vyhláška č. 368/2008 Z. z., ktorou sa vydáva poriadok výkonu trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov upravuje a vymedzuje zaobchádzanie a účel zaobchádzania podľa § 11 s osobou vo výkone trestu (s odsúdeným) ako súhrn aktivít, ktorých účelom je diferencovaným spôsobom zabezpečiť výkon práv a povinností podľa tohto zákona, podporovať a rozvíjať zmysel pre zodpovednosť, dodržiavanie zákonov a spoločenských noriem, pozitívne osobnostné vlastnosti, úctu k iným, sebaúctu a pozitívny vzťah k rodine. Pri zaobchádzaní s odsúdeným sa dbá aj na obmedzovanie nepriaznivých vplyvov väzenského prostredia.

Na základe uvedeného môžeme konštatovať, že sloboda osoby páchatel'a trestnej činnosti končí vzatím do väzby, prípadne právoplatným odsúdením, ktorého súčasťou výroku bolo uloženie napríklad trestu domáceho väzenia, či trest, ktorý je označovaný za najprisnejší trest, ktorý je možné uložiť v intenciách platného Trestného zákona, trest odňatia slobody.

Počas výkonu trestu sa musia dodržiavať základné zásady výkonu trestu. Okrem iných sa vo výkone trestu:

- rešpektuje ľudská dôstojnosť odsúdeného a nesmú byť použité kruté, neľudské alebo ponižujúce spôsoby zaobchádzania alebo trestania,
- podporujú sa také postoje a schopnosti, ktoré odsúdenému pomôžu pri opätovnom zaradení do spoločnosti a rešpektovaní právneho poriadku.

Zmiernenie obmedzenia vo výkone trestu sa nesmie vykonať spôsobom, ktorý by ohrozil ochranu spoločnosti pred páchatel'mi trestnej činnosti alebo znížil účinok preventívneho pôsobenia výkonu trestu na ostatných členov spoločnosti.

Trest sa vykonáva diferencovane. Pohyb, kontakt, spôsob zabezpečenia a uplatňovania práv odsúdeného je rozdielny podľa stupňa stráženia. Na zvýšenie účinnosti výkonu trestu sa trest vykonáva s ohľadom na vnútornú diferenciaciu a tiež sa vytvárajú sa špecializované oddiely.

4.2. Základné sociálne práva a ostatné práva obvinených vo výkone väzby a odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody

Obvinení, ktorí boli umiestnení do väzby a podobne aj odsúdení, odpývajúce si trest odňatia slobody, sú na jednej strane obmedzení na slobode a sú im odopreté niektoré práva, ako už bolo skôr uvedené, napríklad *v práve na nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia, slobode pohybu a pobytu, zachovaní listového tajomstva a tajomstva dopravovaných správ a iných písomností, v práve slobodnej voľby povolania a v práve na nakladanie s vecami osobnej potreby, právo zhromažďovať sa* atď., v rámci penitenciárneho pôsobenia však musia byť v procese zaobchádzania dodržiavané nasledujúce práva obvinených a odsúdených.

Medzi základné práva osôb umiestnenej do zariadení na výkon väzby patria práva na *ubytovanie, stravovanie, odievanie, spánok osobná hygiena a vecí osobnej potreby, styk s advokátom a inou osobou, návštevy, korešpondencia, prijímanie balíkov, používanie telefónu, prijímanie peňažných prostriedkov, nakladanie s nimi a iné finančné operácie, nákup potravín a vecí osobnej potreby, zdravotná starostlivosť, vychádzka, vzdelávanie, záujmová činnosť, športová činnosť a iné činnosti, prístup k informáciám, poskytovanie psychologických a sociálnych služieb a ochrana práv obvinených*.²¹

Zákon NR SR č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov upravuje základné sociálne práva a ostatné práva odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody. Medzi základné sociálne práva odsúdených patria *ubytovanie, stravovanie, odievanie, spánok osobná hygiena a vecí osobnej potreby*, ktorých dodržiavanie je upravené v §§ 18 až 23 uvedeného zákona. Predmetný zákon upravuje v obsahu §§ 24 až 38 aj ostatné práva odsúdených, ktorými sú napríklad *návštevy, korešpondencia, prijímanie balíkov, používanie telefónu, prijímanie peňažných prostriedkov, rozdelenie dôchodku, nákup potravín a vecí osobnej potreby, zdravotná starostlivosť, vychádzka, vzdelávanie, kultúrno-osvetová činnosť, ochrana práv odsúdených, styk s advokátom a inou osobou*.

²¹ §§ 11 až 29 Zákon NR SR č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

4.3. Návrhy úpravy ostatných práv odsúdených v penologických právnych predpisov

V období spoločenských zmien súvisiacich s COVID-19, okrem meniacich sa pandemických opatrení, sa zaobchádzanie s obvinenými a odsúdenými a zabezpečenie výkonu väzby a výkonu trestu bolo na celoslovenskej úrovni v roku 2021 sprevádzané snahou riešiť dlhodobé výzvy najmä v oblasti:

- zlepšovania podmienok výkonu väzby,
- prevencie samovražedného konania,
- aktivít v špecializovanom výkone trestu odňatia slobody,
- a prehlbovania kvalifikácie odborného personálu realizujúceho zaobchádzanie s väznenými osobami.

Podľa Výročnej správy Generálneho riaditeľstva Zboru väzenskej a justičnej stráže (GR ZVJS) došlo k aktivitám zameraným na zlepšovanie podmienok výkonu väzby s osobitným dôrazom na zabezpečenie komplexného programu aktivít mimo cely pre všetkých obvinených a posilňovanie pozitívnych sociálnych väzieb, konkrétne:

- rozkazom generálneho riaditeľa č. 10/2021, ktorým sa mení RGR č. 19/2017 o zabezpečovaní práva obvinených a odsúdených na telefonovanie v znení neskorších predpisov, sa navýšila zákonom určená minimálna hranica na telefonovanie s blízkymi alebo inými osobami mimo väzenia, a to v prípade obvinených vykonávajúcich väzbu z dôvodu súdom určenej kolúznej väzby, predbežnej väzby a vydávacej väzby z dvoch dní v mesiaci v rozsahu po 20 minút na jeden deň týždenne v rozsahu 30 minút. Zároveň sa pre všetkých obvinených bez ohľadu na režim výkonu väzby a dôvody väzby navýšila možnosť telefonovať s obhajcom (advokátom) z denného limitu 20 minút na 40 minút;
- rozkazom generálneho riaditeľa č. 27/2021, ktorým sa upravuje postup zasielania žiadostí o povolenie telefonovania a žiadostí o povolenie návštevy osôb vo výkone väzby z „kolúznych dôvodov“, došlo po dohode s PZ k zjednoteniu procesu schvaľovania žiadostí o povolenie telefonovania a žiadostí o povolenie návštevy obvinených v kolúznej väzbe (s cieľom urýchliť proces schvaľovania žiadostí dotknutých obvinených prebieha komunikácia výlučne prostredníctvom emailovej pošty na vopred dohodnuté a vyčlenené adresy).

Odborná komisia na prípravu legislatívnych zmien upravujúcich podmienky výkonu väzby a výkonu trestu spracovala návrh novely zákona o výkone väzby a po neformálnych kolách interného pripomienkovania a vyhodnotení predbežného pripomienkového konania bol 21. 10. 2021 predložený na medzirezortné pripomienkové konanie.

Začiatkom roka 2022 prešiel návrh novely rokovaním legislatívnej rady vlády SR a aktuálne očakávame jeho zaradenie na rokovanie samotnej vlády SR. Medzi zásadné zmeny, ktoré môže priniesť navrhovaná podoba novely zákona, patrí najmä:

- zvýšenie minimálnej bytovacej plochy pri väznených osobách, ktoré nemôžu svojoľne opustiť celu, z 3,5 m² na 4 m²,
- zvýšenie minimálneho mesačného nároku na návštevy z dvoch na tri hodiny (jedna hodina však musí byť realizovaná formou videoprepojenia),
- neviazanie kontaktnej návštevy na spôsob výkonu väzby – bezkontaktná návšteva musí byť odôvodnená nebezpečnosťou väznenej osoby (riziko násilného správania, útoku a pod.),
- rozšírenie možnosti vzdelávania a pracovných možností na všetkých obvinených (nielen obvinení v zmiernenom režime) – explicitné ustanovenie minimálne osemhodinového pobytu mladistvého obvineného mimo cely,
- naviazanie trov výkonu väzby na uloženie nepodmienečného trestu a povinnosť úhrady iba na obdobie pobytu vo väzení.

V oblasti *prevencie samovražedného konania* bol za účelom skríningu samovražedného konania Rozkazom generálneho riaditeľa č. 49/2021, ktorým sa mení a dopĺňa RGR č. 21/2020 o psychologických činnostiach v Zbore väzenskej a justičnej strážie v znení RGR č. 55/2020, do praxe implementovaný dotazník Suicide Behaviors Questionnaire-Revised (SBQ-R). Tento dotazník musí spracovať psychológ najneskôr do siedmich dní po prijatí obvineného do výkonu väzby a odsúdeného do výkonu trestu.

Podľa výsledkov dotazníka doplneného o ďalšie diagnostické techniky sa identifikuje možné riziko samovražedného konania s následnou realizáciou protektívnych opatrení.²²

Odborná komisia v návrhu opatrení znižujúcich riziko samovražedného konania v podmienkach výkonu väzby a výkonu trestu odporúča:

- Aplikovať vstupný dotazník zameraný na skrínung samovražedného konania obvineného/odsúdeného odborným personálom do sedem dní od nástupu do výkonu väzby alebo výkonu trestu. Podľa výsledkov skríninového dotazníka ďalšími diagnostickými technikami zväžiť možné riziko a podľa potreby realizovať potrebné opatrenia v súlade s platnými všeobecne záväznými predpismi a internými predpismi zboru.
- Zabezpečiť kontinuálne diferencované vzdelávanie zaobchádzajúcemu personálu zboru (podľa služobného zaradenia) s väznenými osobami v podmienkach zboru k problematike skrínungu rizika samovražedného

²² Ročenka Zboru väzenskej a justičnej strážie za rok 2021. [online] [cit. 10.10.2022] dostupné na <<https://www.zvjs.sk/file/d649e184-6d37-4456-914a-9774de491367.pdf>>

konania u väznených osôb, ako aj adekvátneho zaobchádzania s rizikovými osobami.

- Zabezpečiť dostupnosť dokumentu WHO Preventing Suicide in Jails and Prisons pre personál zboru, ktorý je v priamom kontakte s väznenými osobami.
- S cieľom optimalizovať systém zaobchádzania s rizikovými osobami do budúcnosti v prípade samovraždy väznenej osoby zabezpečiť prevenciu okolností vzniku mimoriadnej udalosti a príčin jej vzniku, výsledky zdokumentovať a úlohy/odporúčania vyplývajúce z príslušných kontrol priebežne kontrolovať a vyhodnocovať. Zabezpečiť, aby členom kontrolnej komisie/skupiny bol vždy lekár so špecializáciou v odbore psychiatria, ktorý má súčasne pracovný úväzok v zbere aj v civilnom zdravotníckom zariadení.
- Vyhľadať a uviesť do praxe také technické zariadenie na snímanie potrebných vitálnych funkcií, ktoré by bolo použiteľné pre obvinených a odsúdených, ktorí sú zaradení do 2. a 3. stupňa rizika samovražedného konania („zvýšený dohľad“ a „monitorovanie“), bez potreby priamej fyzickej kontroly v čase nočného pokoja.
- Navrhnuť úpravu platnej legislatívy príslušných ustanovení týkajúcich sa úhrady zavinených a zvýšených trov výkonu trestu v § 55 ods. 1 písm. a) zákona o výkone väzby, § 91 ods. 1 písm. c) a § 92 ods. 1 zákona o výkone trestu v časti „...to neplatí v prípade, ak lekár ústavu posúdi zdravotný stav obvineného/odsúdeného ako nespôsobilý na to, aby rozpoznal reálne následky svojho konania a/alebo toto dokázal adekvátne ovládať“.
- Zabezpečiť metodické usmernenie príslušníkov ZVJS s disciplinárnou právomocou v procese disciplinárneho konania v súvislosti so sebapoškodením v súlade so zákonom o výkone väzby (§ 30 ods. 2 písm. d) a zákonom o výkone trestu (§ 40 písm. f) – „predstierať ochorenie, úmyselne sa poškodzovať na zdraví, užívať lieky nepredpísané, nepovolené lekárom alebo užívať ich inak, ako ich predpísal alebo povolil lekár alebo odovzdávať lieky iným obvineným/odsúdeným“; pri rozhodovaní o uložení disciplinárneho trestu je potrebné v spolupráci s psychológom a lekárom ústavu zohľadniť okolnosti vyplývajúce z psychického stavu väznenej osoby, a v opodstatnených prípadoch zväziť riešenie bez uloženia disciplinárneho trestu.
- Vedenie zboru doplnilo odporúčania komisie o monitorovanie telefonických hovorov väznených osôb s vyhodnocovaním kľúčových slov v súvislosti s hroziacou samovraždou.²³

²³ Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2021. [online] [cit. 10.10.2022] dostupné na <<https://www.zvjs.sk/file/d649e184-6d37-4456-914a-9774de491367.pdf>>

Záver

„Moja sloboda končí tam, kde začínam obmedzovať slobodu iného človeka.“

Na záver nášho príspevku môžeme konštatovať, že na jednej strane, osoba, ktorá obmedzila slobodu či porušila práva inej osoby, je prostredníctvom prostriedkov trestného práva potrestaná. Uložením niektorého z trestov, akými sú napríklad trest domáceho väzenia či trest odňatia slobody, sú tieto osoby síce obmedzené na niektorých právach a slobodách, ktorých rozsah obmedzenia upravuje Zákon o výkone väzby a Zákon o výkone trestu odňatia slobody, no na druhej strane v rámci procesu zaobchádzania s nimi v zmysle dodržania zásady humanizácie výkonu trestu im nesmú byť niektoré práva odopreté (podrobnejšie sme ich uviedli v časti 4.2 tohto príspevku).

Trest má zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchatelom tým, že mu zabráni v páchaní ďalšej trestnej činnosti, no počas výkonu trestu mu musia byť vytvorené podmienky na jeho výchovu na to, aby po odpykaní trestu dokázal viesť riadny život (zaradil sa do riadneho občianskeho života bez výrazných obmedzení), ale súčasne by mal trest odradiť iných od páchania trestných činov, pričom trest zároveň vyjadruje morálne odsúdenie páchatela spoločnosťou, ale pri dodržaní zásad rešpektujúcich ľudskú dôstojnosť odsúdeného a bez použitia krutých, neľudských alebo ponižujúcich spôsobov zaobchádzania alebo trestania.

LITERATÚRA

1. IVOR, J. a kol. 2012. *Od zločinu k trestu*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola a Žilina Eurokodex, s. r. o., 2012. 592 s. ISBN 978-80-89447-76-3.
2. MAŠLANYOVÁ, D. a kol. 2019. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. 3. vydanie*. Plzeň: Aleš Čeněk a.s., 2019. 642 s. ISBN 978-80-7380-772-6.
3. ŠÍMOVČEK, I. a kol. 2019. *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 3. vydanie*. Plzeň: Aleš Čeněk, a. s., 2019. 417 s. ISBN 978-80-7380-7768-9.
4. Zákon NR SR č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších úprav.
5. Zákon NR SR č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
6. Vyhláška č. 368/2008 Z. z. ktorou sa vydáva poriadok výkonu trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov.
7. Zákon NR SR č. 221/2006 Z. z. zákon o výkone väzby a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
8. EŠTVANOVÁ, R. výchovný poradca [online] [cit. 10.09.2022] dostupné na <https://cloud7p.edupage.org/cloud/Ludske_prava.pdf?z%3A8h15iv0WkzDSidNr1fejR604uAsq%2BD-BP1wEyRS%2Bc5nMDxFskZAuFBS%2FFPRDUVteRh>
9. BELIČKOVÁ, P. *Sloboda slova alebo „Sloboda jedného človeka končí tam, kde začína sloboda druhého* 14. mar 2019 o 18:25 [online] [cit. 10.09.2022] dostupné na <<https://blog.sme.sk/patriciabelic-kova/spolocnost/sloboda-slova-alebo-sloboda-jedneho-cloveka-konci-tam-kde-zacina-sloboda-druheho>>

10. Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2021. online] [cit. 10.10.2022] dostupné na <<https://www.zvjs.sk/file/d649e184-6d37-4456-914a-9774de491367.pdf>>

Kontaktné údaje autora

doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD.
Katedra kriminológie
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
magdalena.ondicova@akademiapz.sk

DÔKAZY V TRESTNOM PRÁVE PODĽA OSOBITNÝCH ZÁKONOV – ZÁKONNOSŤ, PRÍPUSTNOSŤ, ÚČINNOSŤ

EVIDENCE IN CRIMINAL LAW ACCORDING TO SPECIAL LAWS – LEGALITY, ADMISSIBILITY, EFFECTIVENESS

doc. JUDr. Adrián Vaško, PhD.

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín
Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Abstrakt: Príspevok je zameraný na problematiku dokazovania v trestnom konaní v kontexte možnosti zabezpečenia dôkazov na účely trestného konania podľa osobitných zákonov. Cieľom je na podklade priblíženia aspektov zákonnosti, prípustnosti a účinnosti dôkazov zdôvodniť možnosť použitia „netradičných“ dôkazných prostriedkov v rámci trestného konania.

Kľúčové slová: dôkaz, trestné konanie, dôkazný prostriedok, zákonnosť, prípustnosť, účinnosť

Abstract: The contribution is focused on the issue of evidence in criminal proceedings in the context of the possibility of securing evidence for the purposes of criminal proceedings under special laws. The goal is to justify the possibility of using „non-traditional“ means of evidence in criminal proceedings based on the approximation of aspects of legality, admissibility and effectiveness of evidence.

Key words: evidence, criminal proceedings, evidence, legality, admissibility, effectiveness

Úvod

Súčasný vývoj kriminality, aj medzinárodnými, resp. nadnárodnými prvkami, predstavujú výzvu pre spoločnosť, najmä však pre orgány ochrany a presadzovania práva. Kriminalita ako taká ohrozuje podstatu a samotnú existenciu demokratického a právneho fungovania štátu. Vzhľadom na uvedené má spoločnosť bezpochyby právo a povinnosť prijímať a realizovať opatrenia a prostriedky na jej potieranie. Tie sa budú vždy spájať so zásahmi do základných ľudských práv a slobôd tých, ktorí sa dopúšťajú trestnej činnosti bez ohľad na to, o aký druh kriminality ide. Takéto zásahy do ústavných práv a slobôd sú v demokratickej spoločnosti možné len na základe zákona.¹

¹ Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

Právnu funkciu ochrany pred nezákonnými zásahmi do základných práv a slobôd plní najmä *trestné právo*. Trestné právo (*hmotné a procesné*) najmä určuje kritériá, kedy je možné konanie kvalifikovať ako trestný čin, aké tresty či iné sankcie je možné ukladať, zaoberá sa procesom rozhodovania, procesnými predpokladmi a spôsobmi odhaľovania a dokumentovania normatívne vymedzených trestných činov.

Trestno-procesná úprava je veľmi účinným nástrojom na obmedzovanie kriminality, pretože poskytuje orgánom činným v trestnom konaní (ďalej len OČTK) celú plejádu trestnoprávných prostriedkov a inštitútov na získanie potrebných dôkazov, a tým v konečnom dôsledku aj na usvedčenie páchatel'a trestného činu.

V rámci trestného konania sa meritórne rozhoduje o udalosti, ktorá sa už udiala, bez ohľadu na časový úsek od spáchania činu po samotné rozhodovanie. OČTK samo spravidla bezprostredne neregistrujú spáchanie protiprávneho skutku. Následne zisťujú informácie o tom, či sa skutok stal, či je trestným činom a kto je páchatel'. V prípade, ak by OČTK samy skutok vnímali pri jeho spáchaní, do úvahy prichádza ich vylúčenie z vykonávania úkonov v trestnom konaní z dôvodov zaujatosti k predmetnej veci (§ 31 ods. 1 *Trestného poriadku*). Orgány činné v trestnom konaní a sudy spoznávajú skutok tak, že ho rekonštruujú s využitím dôkazov (*sprostredkujúcich skutočností*). Tento osobitný postup striktno upravuje Trestný poriadok – býva označovaný ako dokazovanie.²

Aktuálny stupeň rozvoja spoločnosti a s tým spojený rozvoj technológií prináša doteraz nedostupné technické a technologické možnosti. Na ich existenciu musí reagovať aj trestné právo, osobitne v oblasti dokazovania. Tradičné prístupy, samozrejme, sa budú aj naďalej akceptovať a využívať, no je nevyhnutné skúmať a akceptovať aj iné (netradičné) dôkazné prostriedky – napr. GPS, spravodajské informácie a pod. Je zřejmé, že ich plná akceptácia si vyžiada čas, precizovanie právnej úpravy a nevyhnutne aj určitý „posun“ v uvažovaní OČTK a súdov. Samotná právna úprava však, podľa nášho názoru, už v súčasnosti poskytuje rámec pre vyššie uvedený prístup.

1. Dokazovanie v trestnom konaní a ochrana slobody

Zabezpečenie naplnenia účelu trestného konania nie je možné bez procesu dokazovania. Dokazovanie má rozhodujúce a nezastupiteľné miesto a výz-

² Ivor, J., Polák, P., Záhora, J. *Trestné právo procesné 1*. Bratislava: Wolters Kluwer, s. r. o., 2017, s. 403.

nam pri napĺňaní účelu trestného konania. Predstavuje nosný prvok, ktorý ovplyvňuje jednotlivé štádiá trestného konania a jeho výsledky priamo určujú, aké bude záverečné rozhodnutie a kto ho vydá. Nevyhnutnou podmienkou pre správne, presvedčivé a spravodlivé rozhodnutie v konkrétnej trestnej veci je spoľahlivé zistenie skutkového stavu. Ide o základnú úlohu v procese dokazovania. Dokazovanie celkom jednoznačne tvorí centrálny prvok trestného konania ako celku.³

Ako cieľ dokazovania môžeme označiť spoznanie úplného komplexu podstatných skutočností, ktoré sú dôležité pre rozhodnutie o ďalšom postupe v konaní, resp. pre vydanie meritórneho rozhodnutia. Dokazovanie je podstatnou a nezastupiteľnou časťou trestného konania a je realizované v každom štádiu trestného konania. Je nezastupiteľné, pretože predstavuje jediný spôsob umožňujúci OČTK a súdu obstaranie podkladov pre ďalší priebeh konania a rozhodnutie.⁴

V rámci posudzovania dokazovania v trestnom konaní musia byť popri vnútroštátnej právnej úprave a judikatúre akceptované stanovené medzinárodné štandardy. Máme na mysli predovšetkým Dohovor o ochrane základných ľudských práv a slobôd v znení protokolov a dodatkových protokolov zo 4.11.1950, ktorý nadobudol platnosť pre Československú republiku 18.3.1992. Rovnako treba reflektovať na rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len ESLP).

Dohovor vo vzťahu k trestnému konaniu, okrem iného, zaručuje právo na spravodlivý proces (čl. 6 ods. 1) a právo obvineného na preukázanie viny zákonným spôsobom (čl. 6 ods. 2). Priebeh, rozsah a ani iné požiadavky na dokazovanie *expressis verbis* neupravuje.

Je všeobecne prijatou a akceptovanou zásadou, že proces právnej regulácie dokazovania je vo výhradnej kompetencii zmluvných štátov Dohovoru, pričom nevyplýva žiadna povinnosť akceptovať konkrétny dôkazný systém. Takáto koncepcia je žiaduca pri zohľadnení rozmanitosti úpravy dokazovania v kontinentálnom práve a systéme *common law*.

Posudzovanie otázok o prípustnosti dôkazov, hodnotení dôkazov vnútroštátnymi súdmi, relevantnosti dôkazov, pravdivosti a dôkaznej sile ponecháva ESLP v kompetencii vnútroštátnej právnej úpravy a súdov.

Zároveň si ESLP vyhradil právo posudzovať, či trestné konanie ako celok malo spravodlivý charakter v súlade s článkom 6 Dohovoru.

³ Mathern, V. *Dokazovanie v československom trestnom práve*. Bratislava: Obzor, 1984, s. 5.

⁴ Ivor, J. a kol. *Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie*. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 419.

Dokazovanie v trestnom konaní je v Slovenskej republike upravené v šiestej hlave Trestného poriadku (§§ 119 – 161). Je možné ho charakterizovať ako postup OČTK a súdu upravený zákonom, resp. iných osôb vedúci k vyhľadaniu, zabezpečeniu, vykonaniu a vyhodnoteniu poznatkov dôležitých pre poznanie skutkových okolností významných pre rozhodnutie o vine a treste, ako aj pre ďalší postup v konaní.⁵

Všetky skutočnosti dôležité v trestnom konaní pre rozhodnutie v konkrétnej veci tvoria predmet dokazovania. Predmet dokazovania má v každom trestnom prípade prísne individuálny charakter.

Hranice dokazovania sú v každej trestnej veci individuálne. Vždy sú limitované charakterom konkrétneho prípadu. V § 119 ods. 1 Trestný poriadok určuje okruh okolností, ktoré treba dokazovať. V TK sa dokazuje predovšetkým:

- či sa stal skutok,
- či má tento skutok znaky trestného činu,
- kto tento skutok spáchal a z akých pohnútok,
- závažnosť činu vrátane príčin a podmienok jeho spáchania,
- osobné pomery páchatela v rozsahu potrebnom na určenie druhu a výmery trestu a uloženie ochranného opatrenia a iné rozhodnutia,
- následok a výšku škody spôsobenú trestným činom,
- výnosy z trestnej činnosti a prostriedky na jej spáchanie, ich umiestnenie, povahu, stav a cenu,
- majetkové pomery na účely odňatia výnosov z trestnej činnosti.

Majetkové pomery, vyhotovovanie majetkového profilu a vyhľadávanie, dokumentovanie a preverovanie rozsahu a umiestnenia výnosov z trestnej činnosti v tomto kontexte zisťuje a vykonáva policajt alebo určený orgán podľa osobitného predpisu (§ 119 ods. 2 Trestného poriadku).

V odbornej literatúre a právnej teórii je všeobecne akceptovaná „logická schéma“ v podobe: prameň dôkazu – dôkazný prostriedok – dôkaz. Pre účely našej práce môžeme prameň dôkazu charakterizovať ako hmotný substrát (*určitá vec alebo konkrétna fyzická osoba*), s ktorým je konkrétny dôkaz spojený. Prameňom dôkazu môže byť napr. osoba, ktorá bola svedkom udalosti a v jej pamäti sa nachádza spomienka na túto udalosť a tú je schopná formou svedeckej výpovede sprostredkovať OČTK, resp. súdu. Rovnako prameňom dôkazu môže byť aj falšovaná bankovka, ktorú sa konkrétna osoba pokúsila použiť ako pravú a tá bola v tejto súvislosti zaistená.⁶

⁵ Ivor, J., Polák, P., Záhora, J. *Trestné právo procesné 1*. Bratislava: Wolters Kluwer, s. r. o., 2017, s. 404.

⁶ Fryšták, M., Provazník, J., Sedláčková, J., Brucknerová, E. *Trestní právo procesní*. Ostrava: Key Publishing, 2015, s. 85.

Dôkazné prostriedky môžeme zjednodušene definovať ako nástroj na to, aby mohli OČTK, resp. súd získať priamy poznatok o predmete dokazovania – dôkaz o určitej relevantnej skutočnosti.⁷

Právna teória chápe dôkaz ako priamy poznatok o predmete dôkazu získaný OČTK, resp. súdom a to prostredníctvom dôkazného prostriedku. Takéto získanie priameho poznatku musí byť realizované v rámci procesného dokazovania.⁸

V súvislosti s charakteristikou procesu dokazovania je vhodné priblížiť pojmy dôkaz a dôkazný prostriedok v zmysle aktuálnej právnej úpravy v Slovenskej republike (ďalej len SR).

2. Dôkaz a dôkazný prostriedok de lege lata

Zákonodarca v ustanovení v ustanovení § 119 ods. 3 Trestného poriadku zakotvuje definíciu dôkazu takto: „*Za dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť na náležité objasnenie veci a čo sa získalo z dôkazných prostriedkov podľa tohto zákona alebo podľa osobitného zákona.*“

Uvedená legálna definícia dôkazov odráža zásadu, z ktorej vyplýva, že na preukázanie viny a na uloženie spravodlivého trestu môžu byť akceptované len skutočnosti, ktoré boli získané postupom a spôsobom predpokladaným príslušným zákonom.

Vo vzťahu k jednotlivým dôkazom majú významný vplyv konkrétne štádium TK, ako aj konkrétne ustanovenia TP. Uvedené priamo vplýva na prípustnosť, alebo neprípustnosť dôkazu.

Pri posudzovaní prípustnosti dôkazov v TK je nevyhnutné akceptovať aj požiadavky vyplývajúce z judikatúry vnútroštátnych a medzinárodných súdov a aj zo samotných medzinárodných zmlúv. Právny poriadok SR neakceptuje precedentné právo, napriek tejto skutočnosti, právny rámec ovplyvňujúci formu, rozsah a spôsob dokazovania spoluvytvára judikatúra vnútroštátnych súdov, ÚS SR, ESLP.

V jednotlivých procesných štádiách treba hodnotiť materiálnu hodnotu dôkazu vyplývajúcu zo spôsobu a formy jeho zabezpečenia. Prípustný dôkaz na postavenie obvineného pred súd nemusí byť prípustný pre vznesenie obvinenia a pod.⁹

⁷ Šámal, P. *Trestní řád: komentář. 7.*, dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013. *Velké komentáře*, s. 1347.

⁸ Jelínek, J. *Trestní právo procesní*. Praha: Leges, 2016, s. 361.

⁹ Krutek – Kuruczová. *Trestné konanie a dokazovanie v trestnom konaní*, 2013, [online]

OČTK a súd v TK získavajú dôležité poznatky potrebné na náležité objasnenie veci využitím dôkazného prostriedku.

Trestný poriadok (ďalej len TP) upravuje dôkazný prostriedok v § 119 ods. 3. *„Dôkaznými prostriedkami sú najmä výsluch obvineného, svedkov, znalcov, posudky a odborné vyjadrenia, previerka výpovede na mieste, rekognícia, rekonštrukcia, vyšetrovací pokus, obhliadka, veci a listiny dôležité pre trestné konanie, oznámenie, informácie získané použitím informačno-technických prostriedkov alebo prostriedkov operatívno-pátracej činnosti.“*

Zákonodarca v uvedenom ustanovení TP zavádza rozsiahly výpočet dôkazných prostriedkov, avšak nie sú automaticky vylúčené aj iné pramene dôkazov, ktoré môžu reflektovať aktuálny technologický pokrok v 21. storočí.

Je však nevyhnuté, aby taký „nový“ dôkazný prostriedok poskytoval dôkazy, ktoré boli získané zákonným spôsobom. V súlade s ustanovením, že ako dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť na objasnenie veci je možné, podľa nášho názoru, uvažovať napr. o satelitných technológiách, GPS, GLO-NASS, autokamery, spravodajské informácie, digitálne stopy.

Rešpektovanie požiadaviek na zabezpečenie kontradiktórnosti v trestnom konaní prinieslo zavedenie možnosti pre zúčastnené strany obstarávať samostatne dôkazy. V § 119 ods. 4 Trestného poriadku je zakotvená táto možnosť. Strany potom nesú aj náklady spojené s ich obstaraním. Štát vynaložené náklady uhradí obvinenému v prípadoch oslobodenia spod obžaloby podľa § 285 písm. a), b) alebo c) Trestného poriadku.¹⁰

Pre zabezpečenia rešpektovania základných ľudských práv a slobôd je zásadné ustanovenie § 119 od. 5 Trestného poriadku: *„Dôkaz získaný nezákonným donútením alebo hrozbou takého donútenia sa nesmie použiť v konaní okrem prípadu, keď sa použije ako dôkaz proti osobe, ktorá také donútenie alebo hrozbu donútenia použila.“*

V súvislosti s právnou úpravou dôkazných prostriedkov si dovoľujeme uviesť vybrané návrhy významného odborníka na trestné právo z Českej republiky J. Jelínka. Okrem iného navrhuje, aby bolo do všeobecných ustanovení o dokazovaní zakomponované ustanovenie, že ako dôkazný prostriedok môžu byť použité len také prostriedky, ktoré sú spôsobilé, reflektujúcu súčasný stav vedeckého poznania, na poznávanie skutočnosti a ich vierohodnosť je možné potvrdiť existujúcimi vedeckými metódami. Uvedené riešenie by od-

[cit. 2021-04-10] dostupné na internete: <<http://krutekkuruczova.sk/trestne-konanie-dokazovanie-2013-04-22/>>

¹⁰ Dôvodová správa k zákonu č. 301/2005 Z. z., Trestný poriadok – LIT36207SK – posledný stav textu.

stránilo dohady, či môže byť ako dôkazný prostriedok využité napr. veštenie z kávy, resp. úvahy jasnovidca. Ďalej sa domnieva, že by bolo vhodné dôkazné prostriedky taxatívne vymenovať. Zastáva názor, že takáto právna úprava by bola z hľadiska obhajoby, ako aj rešpektovania právnej istoty nepochybne vhodnejšia. Svoje tvrdenie podporuje aj argumentáciou, že niektoré dôkazné prostriedky nie sú v trestnom konaní vôbec upravené (*pachové stopy, detektor lži, mikrostopy, analýza DNA*). Využitie týchto dôkazných prostriedkov je riešené judikatúrou súdov.¹¹

Akýkoľvek výsledok dokazovania je dôkazom bez ohľadu na to, ako bude následne hodnotený. Teda ak v procese hodnotenia dôkazu bude zistené, že nie je závažný (*nie je z neho možné získať poznatky o predmete dôkazu*), resp. nie je pravdivý, prípadne že pri jeho zabezpečovaní boli porušené zákonom stanovené pravidlá.¹²

3. Dôkazy aspekt zákonnosti, prípustnosti a účinnosti

V odbornej literatúre nachádzame názory, podľa ktorých je pojem prípustnosť dôkazov často stotožňovaný s pojmom zákonnosť dôkazov. Akceptujeme prezentovaný názor, že ide o vzájomne prepojené pojmy a ich praktické striktné rozlišovanie nie je vždy realizovateľné.

V zásade je zákonnosť dôkazov chápaná významovo užšie ako prípustnosť dôkazov. Z uvedeného konštatovania potom vyplýva, že nie je neprípustným každý dôkaz získaný nezákonným spôsobom. V tomto kontexte nie je nezákonným automaticky neprípustný dôkaz. Pojem neprípustnosť zahŕňa nielen neprípustnosť vyplývajúcu z nezákonného dôkazu, ale aj neprípustnosť určenú na základe použitého prameňa dôkazu, ako aj neprípustnosť vyplývajúcu na základe formálneho dôvodu, časovej preklúzie, pri predkladaní dôkazov súdu jednotlivými procesnými stranami.¹³

V zdrojoch z oblasti teórie práva je možné nájsť charakteristiku prípustnosti dôkazov, ktorá je tvorená s využitím hodnotenia:

- súladu základných zásad TK, ustanovení TP a prameňov dôkazov,
- súladu základných zásad TK, ustanovení TP a metód, prostriedkov a po-

¹¹ Jelínek, J. Dokazování z hlediska budoucí právní úpravy českého trestního řádu. In: JELÍNEK, J. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 19.

¹² Jelínek, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. vydanie. Praha: Leges, 2016, s. 361 – 362.

¹³ Šimovček, I. Prípustnosť dôkazov v trestnom konaní. In: Záhora, J. *Teoretické a praktické problémy dokazovania*. Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 15. decembra 2008. Bratislava: BVŠP, 2008, s. 255.

stupov použitých v procese získavania informácií tvoriacich vlastný obsah dôkazu.¹⁴

- Podľa názorov Záhora treba v procese vyhľadávania a vykonávania dôkazov akceptovať nasledujúce podmienky:
- poznanie pôvodu prameňa dôkazov, alebo dôkazných informácií a možnosť ich preverky,
- zákonné kompetencie subjektov v TK pri zabezpečovaní dôkazov,
- zistenie a overenie totožnosti osôb, ktoré sú zdrojom dôkazných informácií,
- dodržanie všeobecných procesných pravidiel na vyhľadávanie a vykonávanie dôkazov,
- rešpektovanie stanovených postupov pre úplnú a presnú fixáciu zabezpečených dôkazných informácií.¹⁵

V súvislosti s otázkami zákonnosti a prípustnosti dôkazov považujeme za potrebné zmieniť aj „Doktrínu plodov z otráveného stromu“ (*fruits of the poisonoustrree doctrine*). Predmetná doktrína je aplikovaná predovšetkým v trestnom práve USA pri riešení otázok účinnosti dôkazov.¹⁶

Ako uvádza Tlapák Navrátilová, doktrína plodov z otráveného stromu nepatrí do kontinentálneho práva a v súčasnosti v odbornej verejnosti, predovšetkým v ČR, prebieha o jej aplikovateľnosti diskusia. V jej rámci sa vyprofilovali v zásade dve skupiny názorov. Prvá skupina sa zhoduje v tom, že nie každá nezákonnosť automaticky znamená aj neprípustnosť dôkazu, a teda sú aj „plody z potráveného stromu“, ktoré je možné použiť v dokazovaní. Jeden z rozhodujúcich argumentov býva akceptácia formulácie z trestného poriadku, že ako dôkaz môže byť použité všetko, čo môže prispieť k objasneniu veci. Druhá skupina názorov vychádza zo stanoviska, že dôkaz získaný porušením procesného práva, ako aj dôkaz z neho odvodený, sú neúčinné.¹⁷

Súčasná judikatúra v ČR pri posudzovaní neprípustnosti dôkazov vychádza z dvoch základných teórií:

- teória konfliktu záujmov a hodnôt,
- test proporcionality.

Teória konfliktov záujmov a hodnôt skúma účinnosť na základe hodnoty dôkazov. Hodnota dôkazov je tvorená závažnosťou dôkazu, zákonnosťou,

¹⁴ Ivor, J. a kol. *Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie*. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 443.

¹⁵ Záhora, J. a kol. *Dokazovanie v trestnom konaní*. 1. vydanie. Praha: Leges, 2013, s. 116.

¹⁶ Nett, A. *Plody z otráveného stromu*. 1. vydanie. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s 9.

¹⁷ Tlapák Navrátilová, J. Doktrína plodů z otráveného stromu v kontextu nezákonných odpovědí. In: Jelínek, J. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 226 – 227.

pravdivosťou a podľa Najvyššieho súdu ČR sa má hodnotiť aj vierohodnosť.¹⁸

V prípade testu proporcionality sa porovnáva miera zásahu do práv osôb a možnosť naplnenia sledovaného účelu. Zohľadňuje sa aj závažnosť trestného činu, na ktorý sa dokazovanie vzťahuje. Ide o trojstupňový test. Najskôr sa hodnotí vhodnosť zásahu, ďalej nasleduje posudzovanie potrebnosti zásahu a nakoniec primeranosť zásahu.¹⁹

Trestný poriadok pracuje s pojmom zákonnosť. Konkrétny dôkazný prostriedok je prípustný podľa zákona a bol získaný postupom OČTK a súdu v súlade s ustanoveniami príslušných právnych predpisov.

Za nezákonný dôkaz je považovaný dôkaz, pri ktorom bola samotná nezákonnosť spôsobená, ale aj všetky dôkazy získané na jeho základe (*pozri uvedené vyššie*).

Teória práva akceptuje a aktuálne je aj v aplikačnej praxi využívaný postup hodnotenia zákonnosti dôkazov, ktorý spravoval Repík. Pri skúmaní otázok zákonnosti dôkazov sa hodnotí, či:

1. bol dôkaz získaný z prameňa ustanoveného, alebo prípustného v zmysle príslušného zákona,
2. bol dôkaz získaný a vykonaný kompetentným procesným subjektom,
3. bol dôkaz získaný a vykonaný v tom procesnom štádiu, v ktorom je kompetentný procesný subjekt oprávnený vyhľadávať a vykonávať dôkazy v procesnom zmysle, t. j. také dôkazy, ktoré môžu byť podkladom pre rozhodnutie v TK, osobitne pre rozhodnutie súdu,
4. získaný a vykonaný dôkaz sa týka predmetu dokazovania v danom procese, t. j. týka sa skutku, o ktorom sa vedie konanie, resp. otázok, o ktorých treba podľa zákona v súvislosti s týmto skutkom rozhodovať,
5. bol dôkaz získaný a vykonaný spôsobom ustanoveným, alebo prípustným podľa zákona.²⁰

Podľa Šimovčeka v prípade, že akceptujeme možnosť, že nie každá nezákonne získaná informácia je vylúčená ako dôkaz z trestného konania, treba stanoviť kritériá prípustnosti. Nezákonné dôkazy by mohli byť rozdelené do dvoch skupín:

- absolútne neprípustné,
- relatívne neprípustné.

¹⁸ Nett, A. *Plody z otráveného stromu*. 1. vydanie. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 46.

¹⁹ Tlapák Navrátilová, J. Doktrína plodů z otráveného stromu v kontextu nezákonných odposlechů. In: Jelínek, J. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 229 – 230.

²⁰ Repík, B. Procesní důsledky porušení předpisů o dokazování v trestním řízení. In: *Bulletin advokacie*, 1982, červenec – srpen, s. 122.

V prípadoch absolútnej neprípustnosti sa na ňu *ex offio* musí prihliadať. Pri relatívnej neprípustnosti bude môcť byť dôkaz pripustený predovšetkým s prihliadnutím na drobné porušenie zákona a jeho vysokú preukaznú hodnotu.²¹

Na základe analýzy rozhodnutí ESLP môžeme konštatovať, že Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd nereguluje proces dokazovania, ale zasahuje niektoré jeho aspekty. Prípustnosť dôkazov ESLP opakovane vo svojich rozhodnutiach viackrát označil za otázku, ktorá patrí do výhradnej právomoci konkrétnych vnútroštátnych subjektov a Dohovor sa ňou nezaobrá.

Ustanovenia čl. 6 ods. 1 Dohovoru nestanovujú nijaké pravidlá pre prípustnosť dôkazu a ESLP má za úlohu určiť, či konanie ako celok bolo spravodlivé. Treba uviesť, že hoci sa ESLP v zásade nezaobrá prípustnosťou dôkazu, opakovane vyslovil záver o tom, že použitie konkrétneho dôkazu porušilo právo na spravodlivý proces vo vzťahu ku konkrétnemu obvinenému.²²

Pre lepšiu názornosť uvádzame vybrané rozhodnutia ESLP:

*Prípád Schenk vs. Švajčiarsko zo dňa 12. 7. 1998 ESLP konštatoval, že čl. 6 Európskeho dohovoru neurčuje pravidlá prijateľnosti dôkazu a preto táto oblasť podlieha vnútroštátnej úprave. Úlohou ESLP nie je rozhodnúť, aký dôkazný prostriedok má byť prípustný, ale či trestné konanie ako celok bolo spravodlivé, resp. či bolo rešpektované právo obhajoby.*²³

*ESLP vo veciach Khudobin vs. Rusko, Klass a ďalší vs. Nemecko ESLP nevylučuje, aby boli v prípravnom štádiu a tam, kde to povaha trestného činu vyžaduje, ako dôkaz použité zdroje typu anonymných informátorov, ale následne využitie týchto zdrojov súdom pre odsúdenie je prijateľné len v prípadoch, keď existujú dostatočné záruky proti zneužitiu, jasný a predvídateľný postup schvaľovania, uskutočňovania a kontroly špeciálnych vyšetrovacích metód.*²⁴

V ostatnom čase zaznamenávame v judikatúre ESLP tendenciu k posunu od uprednostňovania zachovávaní absolútnej ochrany základných ľudských práva a slobôd smerom k zdôrazňovaniu potreby ochrany verejného záujmu a jeho ochrany.

Tieto tendencie Svák hodnotí a je podľa neho zrejmé, že sú precíznejšie určované súčasne aj limity (*hranice*) oprávnených zásahov do práva na sú-

²¹ Šimovček, I. – Jalč, A. K niektorým aspektom zákonitosti dôkazu a procesu dokazovania. In: Jelínek, J. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravodlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 221 – 222.

²² Mole, N. – Harby, C. *Právo na spravodlivý proces. Sprievodca na aplikáciu čl. 6 európskeho dohovoru o ľudských právach*. 1. vydanie, Bratislava: Informačná kancelária Rady Európy, 2006, s. 49.

²³ Rozsudok vo veci Schenk vs. Švajčiarsko zo dňa 12.7.1998.

²⁴ Rozsudok vo veciach Khudobin vs. Rusko, Klass a ďalší vs. Nemecko ESLP.

kromie, je postupne uprednostňovaná vnútroštátna náprava v prípadoch porušenia tohto práva a aplikuje sa extenzívny výkladu pojmov v súvislosti s právom na súkromie.²⁵

V zmysle tohto postupu je do práva na súkromie zahrnuté právo na súkromný život, právo na rodinný dom, nedotknuteľnosť obydlia, ako aj na ochranu korešpondencie.

Tieto konštatovania platia v plnom rozsahu aj pri zásahoch kompetentných subjektov do práva na súkromie upraveného v čl. 8 Dohovoru. V zmysle jeho ustanovení sú zásahy do práva na súkromia prípustné, výhradne ak sú splnené určené podmienky. *Štátne orgány štátu môžu zasahovať do tohto práva v prípadoch, ak je zásah v súlade so zákonom, je v demokratickej spoločnosti nevyhnutný v záujme národnej, resp. verejnej bezpečnosti, hospodárskeho blahobytu štátu, predchádzania nepokojom alebo zločinnosti, ochranu zdravia, morálky alebo na ochranu práv a slobôd iných.*²⁶

ESLP do súčasnosti nevytvoril presnú definíciu súkromného života. Súkromný život zahŕňa mravnú a fyzickú integritu osoby.²⁷

Pod pojmom súkromie treba chápať právo každej osoby na vytváranie a rozvoj vzťahov s ďalšími ľuďmi nielen v súkromí, ale aj na pracovisku. Podľa ESLP nie je možné presne oddeliť súkromný a pracovný život, keďže práve v rámci svojich pracovných aktivít má väčšina ľudí najväčšiu príležitosť nadväzovať a rozvíjať vzťahy s okolím. Z uvedených dôvodov sa právo na rešpektovanie súkromného života vzťahuje aj na právo na rešpektovanie súkromia v zamestnaní.²⁸

Pri riešení otázok zásahov do súkromia treba zvažovať celý rad faktorov. Zásahy do súkromia predstavujú veľmi širokú a rôznorodú kategóriu, ktorá je nevyhnutne prepojená so zabezpečovaním dôkazov v TK. Viaceré dôkazné prostriedky celkom zjavne zasahujú v prípade ich použitia do práva na súkromie.²⁹

Vo všeobecnosti nie je použitie dôkazu získaného porušením práva na súkromie automaticky v rozpore s právom spravodlivý súdny proces. ESLP zdôrazňuje potrebu hodnotenia dodržania práva na obhajobu v takýchto prípadoch. Ide najmä o to, či poskytnutá primeraná možnosť na napadnutie „originality“ (pravosti) dôkazu a jeho použitia. Opakovane ESLP zdôrazňuje pravidlo „rovnosti zbraní“ smerujúce ku kontradiktórnosti konania. Rovnako

²⁵ Svák, J. *Ochrana ľudských práva v troch zväzkoch. II. zväzok*. Bratislava: Eurokódex, 2011, s. 393.

²⁶ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (čl. 8. ods. 1).

²⁷ Rozsudok ESLP zo dňa 26.3.1985 vo veci X a Y proti Holandsku, č. 8978/80, § 22.

²⁸ Rozsudok ESLP zo dňa 16.12.1992 vo veci Niemietz proti Nemecku, č. 13710/88, § 37.

²⁹ Vostrá, Z. *Vybrané doktríny ESLP a jejich vliv na proces dokazování*. In: Jelínek, J. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 51 – 52.

tak treba hodnotiť kvalitu dôkazu a tiež aj to, či okolnosti jeho zabezpečenia nezakladajú oprávnené pochybnosti o jeho vierohodnosti alebo pravdivosti. Dôležité je aj hodnotenie „váhy“ (*miery, významu*) dôkazu, ako prispel k odsúdeniu. Ak nie je dôkaz podporený inými skutočnosťami, neznamená to automaticky, že konanie nebolo spravodlivé. Význam existencie ďalších dôkazov závisí vždy od konkrétnych okolností prípadu.³⁰

Podľa ESLP je pri posudzovaní otázok súvisiacich so spravodlivosťou TK ako celku nevyhnutné zohľadniť aj verejný záujem na stíhaní a potrestaní danej formy trestnej činnosti a následne ho zväziť s individuálnym záujmom osoby na tom, aby boli použité dôkazy získané v súlade so zákonom. V prípadoch, ak musia základné práva osoby ustúpiť verejnému záujmu, treba tento záver riadne odôvodniť takým spôsobom, aby nemohol byť považovaný za neprímeraný a nevykazoval známky svojvôle.³¹

V zhrnutí je možné uviesť, že Dohovor nezakazuje použitie dôkazu získaného porušením čl. 8 Dohovoru. Takéto nezákonne získané dôkazy netreba vylúčiť so spisu a dokonca môže byť na nich aj založený konečný výrok o vine. Použitie dôkazov získaných porušením práva na súkromie je len jedným z parametrov pri hodnotení spravodlivosti TK ako celku.

Takýto prístup má aj odporcov. Podľa názoru Zuzany Vostrej je žiaduce v záujme účinnej ochrany základných ľudských práva a slobôd tento postup neakceptovať. Daný postup v zásade legalizuje použitie dôkazov získaných porušením práva na súkromie, čím ho do výraznej miery oslabuje. S prihliadnutím na existenciu moderných technológií je možné v súčasnosti narušiť súkromie celou škálou sofistikovaných spôsobov (*a verejná moc ich aj používa*). Vzhľadom na uvedené musí byť ochrane súkromia naďalej venovaná pozornosť.³²

Zásahy štátnych orgánov do práva na súkromie, v kontexte vyššie uvedeného, ESLP posudzuje s využitím týchto základných hľadísk:

- legalita,
- legitimita,
- proporcionalita.

Pod pojmom legalita rozumieme, že právo na súkromie môže byť obmedzené, výhradne len na základe zákona (*čl. 8 ods. 2 Dohovoru*). Zákonná úprava musí byť dostupná a dostatočne predvídateľná.³³

³⁰ Vostrá, Z. Vybrané doktríny ESLP a jejich vliv na proces dokazování. In: Jelínek, J. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 53.

³¹ Rozsudok ESLP zo dňa 3.3.2016 vo veci Prade versus Nemecko, č. 7215/10, § 34 – 41.

³² Vostrá, Z. Vybrané doktríny ESLP a jejich vliv na proces dokazování. In: Jelínek, J. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 53.

³³ Svák, J. *Ochrana lidských práva (z pohledu judikatury a doktríny štrasburských orgánov ochrany práva)*. 2. rozšírené vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2006, s. 584 – 585.

Článok 8 ods. 2 Dohovoru zároveň poskytuje aj odpoveď na otázku rešpektovania požiadavky legitimity. Prípustné dôvody na zásahy orgánov štátu do práva na súkromie sme uviedli vyššie. Pri posudzovaní legitimity sa hodnotí súladnosť realizovaných opatrení s prípustným cieľom.

Proporcionalita zásahov kompetentných orgánov štátu musí byť rešpektovaná pri výbere prostriedkov zásahu, stanovených zákonom pri plnení legitímneho cieľa a právom na súkromie. Pri výbere týchto prostriedkov má štát možnosť na celkom slobodnú úvahu, vždy však musia byť sledované legitímne ciele a sú obmedzované tak, že akýkoľvek zásah do práva na súkromie budú realizovať v prípade nevyhnutnosti a v súlade s pravidlami fungovania demokratickej spoločnosti.

Štát teda môže pristúpiť k zásahu do práva na súkromie v prípadoch, keď je to nevyhnutné a sledovaný cieľ nie je možné dosiahnuť použitím iných (*miernejších*) prostriedkov.³⁴

Zásahy do práva na súkromie môžu byť teda realizované len pri súčasnom splnení požiadaviek legality, legitimity a proporcionality.

V nadväznosti na skúmanú problematiku zameriame pozornosť aj na otázky súvisiace s účinnosťou, resp. neúčinnosťou dôkazu. Tá sa v súvislosti s dokazovaním, či už ide o absolútnu, alebo relatívnu neúčinnosť, často rieši.

Nenahraditeľné miesto v procese dokazovania má celkom jednoznačne fáza dokazovania označovaná ako hodnotenie dôkazov. Vychádzame z jednej zo základných zásad trestného konania – zásady voľného hodnotenia dôkazov. Podstata voľného hodnotenia dôkazov spočíva v myšlienkovvej činnosti OČTK. Týmto spôsobom sa získanému dôkazu priraduje určitá hodnota z hľadiska jeho zákonnosti, dôležitosti a pravdivosti. Ak má byť proces hodnotenia dôkazov realizovaný v súlade s prezentovanou zásadou TK, musí byť rešpektované ako jedno z hľadísk aj hľadisko zákonnosti dôkazu. Máme na mysli to, či bol dôkaz získaný procesným postupom v súlade s príslušným zákonom.

V našom právnom poriadku (*a aj v právnom poriadku ČR*) je zásada voľného hodnotenia dôkazov, ako jednej zo súčasti kontinentálneho právneho systému, chápaná tak, že OČTK a súd sú povinné dôkazy hodnotiť vo vzájomnej súvislosti ako aj jednotlivo, čo umožňuje diferencovaný a materiálny prístup k nedostatkom konania (*bližšie nález Ústavného súdu ČR zo dňa 23.10.2014, spisová značka I. ÚS 1677/13*).³⁵

³⁴ Perhác, Z. – Perhácsová, A. Právna úprava používania informačno-technických prostriedkov (1. časť). *Justičná revue*, 65, 2013, č. 4, s. 543 – 545.

³⁵ Šámal, P., Čentěš, J., Pokorná, A. Srovnání českého a slovenského přístupu k absolutní a relativní neúčinnosti důkazů v trestním řízení z hlediska práva na spravedlivý proces. In:

Ako uvádzajú autori Šámal, Čentěš a Pokorná, k hodnoteniu dôkazov sa pristupuje z hľadiska práva na spravodlivý proces. V tomto kontexte môžeme konštatovať, že nie každá nezákonnosť má za následok automaticky aj nespravodlivosť a neústavnosť. Zákonnosť je teda „formou“ TK a spravodlivosť je požadovanou kvalitou (*obsahom*) TK. Ak by všeobecný súd oprel svoj záver o vine len o nezákonné dôkaz a nehodnotil by ich ako dôkazy podporné, vedľajšie, znamenalo by to ich nezákonnosť, a preto aj nespravodlivosť procesu a aj očividnú neústavnosť.³⁶

Trestný poriadok SR neobsahuje žiadne všeobecné ustanovenie o kategorizácii možných nedostatkov (*vád*) vykonaných dôkazov v prípadoch porušenia predpisov o dokazovaní v TK a s tým spojených procesných následkov vo vzťahu k použiteľnosti dôkazov (*tzv. vylučujúca klauzula*). Ustanovenie § 119 ods. 5 TP (*v ČR obdobne ustanovenie § 89 ods. 3 Trestného řádu*) je jediným ustanovením v tomto zákone, ktoré výslovne zakotvuje nepoužiteľnosť dôkazu ako procesného následku nezákonného donútenia alebo hrozby s výnimkou prípadu, keď bude takýto dôkaz použitý v konaní proti osobe, ktorá také donútenie alebo hrozbu donútenia použila.

Aj vzhľadom na vyššie uvedené treba pri nedostatku konkrétnej právnej úpravy ďalšie procesné nedostatky (*vady*) pri zaobstarávaní a vykonávaní dôkazov vyvodzovať výkladom. Právna teória a prax vychádza z materiálno-formálnej povahy dôkazu, čo znamená, že procesné dôsledky porušenia predpisov o dokazovaní sa odvíjajú od povahy a závažnosti ich porušenia. Ako dôkazy v TK v zásade nemôžu byť použité poznatky (*informácie*) získané dokazovaním, ak pri ich zaobstarávaní a vykonávaní bol porušený právny predpis spôsobom, ktorý mal povahu podstatnej vady konania. Ako sme už uviedli podstatnou vadou trpí predovšetkým dôkaz, ktorý bol získaný nezákonným donútením alebo hrozbou. V takomto prípade ide o absolútnu neúčinnosť. Ako ďalšie podstatné vady prichádzajú do úvahy získanie výpovede obvineného s využitím kapciózných a sugestívnych otázok, vykonanie výsluchu obvineného v čase, keď nemá obhajcu, ide o prípad nutnej obhajoby a výsluch nie je úkonom, ktorý nie je možné odložiť, výsluch svedka bez potrebného poučenia o práve odoprieť výpoveď a o zákaze výsluchu a pod.³⁷

Vždy treba posudzovať, či je porušenie predpisov možné hodnotiť ako podstatné. Procesným následkom podstatnej vady konania je neúčinnosť dô-

Jelínek, J. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 72 – 73.

³⁶ Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 27.5.2003, spisová značka III. ÚS 623/2000 (N 69/30 SbNU 163).

³⁷ Šámal, P. *Provedení dokazování v hlavním líčení a úprava absolútní a relativní neúčinnosti důkazů ve věcném záměru trestního řádu*. *Trestněprávní revue*, 2008, č. 12, s. 354.

kazov, čo znamená, že na ne nie je možné v TK prihliadať a musia byť vylúčené z hodnotenia pri zisťovaní skutkového stavu veci. Ak bude procesný nedostatok vyhodnotený ako nepodstatný alebo nezávažný, je dôkaz účinný (*prípustný*) a môže byť v TK použitý. Môže ísť napríklad o situáciu, keď neboli zistené všetky zákonom predpísané osobné údaje svedka, ale i tak bola dostatočne zistená jeho totožnosť. Uvedený stav nespôsobuje ujmu účelu svedeckej výpovede.³⁸

Z hľadiska stupňa nezákonnosti môžeme rozlišovať:

- a) absolútnu neúčinnosť dôkazu, ktorá je následkom existencie podstatného (*závažného*) nedostatku, ktorý je neodstrániteľný,
- b) relatívnu neúčinnosť dôkazu, ktorá je následkom podstatného (*závažného*) procesného nedostatku, ktorý je odstrániteľný.

Hlavný rozdiel v týchto dvoch skupinách spočíva v tom, že musí ísť o nedostatok, ktorý je možné dodatočne odstrániť a takýmto spôsobom dôkaz z hľadiska použiteľnosti „napraviť“ (*konvalidovať*). Ak je odstránený nedostatok v prípade absolútne neúčinného dôkazu, tak je možné v ďalšom konaní použiť nový, procesne perfektne získaný a vykonaný dôkaz. Na dôkazy relatívne neúčinné nie je možné v konaní prihliadať až do momentu, keď je nedostatok odstránený. Takéto nedostatky však nie sú v právnej praxi často registrované. Môže ísť o prípady, keď nebol udelený súhlas určitej osoby alebo orgánu na určitý úkon. Tieto nedostatky je možné napraviť dodatočným vydaním súhlasu. Pôvodne dôkaz s nedostatkom sa týmto spôsobom stane bezchybným a je ho možné v ďalšom konaní priamo použiť.³⁹

Otázky absolútnej a relatívnej neúčinnosti dôkazov bezprostredne súvisia so zásadou voľného hodnotenia dôkazov. Rozhodnutie o tom, či bude dôkaz prípustný patrí do voľného hodnotenia dôkazov. Pri posudzovaní hľadiska zákonnosti dôkazov v rámci hodnotenia dôkazov treba vychádzať zo všeobecných pravidiel prípustnosti dokazovania, špecifických pravidiel platných pre jednotlivé dôkazné prostriedky a taktiež limitov prípustnosti vyplývajúcich zo zásad trestného práva procesného. Máme na mysli predovšetkým zásadu zákonnosti TK a ďalšie zásady naplňajúce obsah práva na spravodlivý súdny proces. OČTK môže svoje rozhodnutia opierať len o svoje skutkové zistenia, ktorými sú dôkazy získané bez podstatného porušenia postupu určeného zákonom.⁴⁰

³⁸ Šámal, P., Čentěš, J., Pokorná, A. Srovnání českého a slovenského přístupu k absolutní a relativní neúčinnosti důkazů v trestním řízení z hlediska práva na spravedlivý proces. In: Jelínek, J. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 76.

³⁹ Šámal, P. Provedení dokazování v hlavním líčení a úprava absolutní a relativní neúčinnosti důkazů ve věcném záměru trestního řádu. *Trestněprávní revue*, 2008, č. 12, s. 354 – 355.

⁴⁰ Šámal, P. a kol. *Trestní řád I. § 89. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1308 – 1394.

Ústavný súd ČR konštatoval, že: „nie každá nezákonnosť sa rovná nespravodlivosti a neústavnosti, ale iba taká, ktorá vedie za uvedených predpokladov k vine obvineného“.⁴¹

Z tohto konštatovania vyplýva, že nie každé pochybenie pri získavaní alebo vykonávaní dôkazu ma *per se* za následok jeho neúčinnosť.⁴²

4. Dôkazy v trestnom práve podľa osobitných zákonov

Proces dokazovania v rámci trestného konania je nezastupiteľný. Podľa ustanovenia § 119 ods. 3 trestného poriadku „za dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť na náležité objasnenie veci a čo sa získalo z dôkazných prostriedkov podľa tohto zákona alebo podľa osobitného zákona“.

Sme presvedčení, že pod pojmom osobitný zákon je možné chápať viaceré právne predpisy. Tu treba uviesť, že niektoré z nich priamo zakotvujú právny predpoklad využiteľnosti informácií získaných v príslušnom zákonnom rámci ako dôkazu v TK.

Ďalšie aplikovateľné zákony takéto ustanovenia neobsahujú priamo, ale my sa domnievame, že táto absencia nepredstavuje prekážku pre ich akceptáciu aj v dokazovaní v TK.

Domnievame sa, že dôkazy získané v zmysle príslušných ustanovení „osobitných“ zákonov sú zákonné a v TK použiteľné. Ako uvádza Šamko, ak napríklad súkromná bezpečnostná služba vykoná sledovanie osoby alebo veci na verejnom priestranstve, pôjde o činnosť v súlade so zákonom. Takto získané informácie nie je možné *a priori* vylúčiť ako nepoužiteľné v TK. Rovnako obdobné konštatovanie platí aj pre záznamy kamerového systému, sledovanie prostredníctvom GPS a pod.⁴³

Myslíme si, že v právnom poriadku SR ide aktuálne najmä o tieto „osobitné“ zákony (v zmysle § 119 ods. 3 Trestného poriadku):

- zákon č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o ochrane pred odpočúvaním) v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v znení neskorších predpisov,

⁴¹ Nález ÚS ČR zo dňa 27.5.2003, sp. zn. III. ÚS ČR 623/2000 (N 69/30 SbNU 163).

⁴² Zaoralová, P. Vyloučení neúčinného důkazu v českém trestním řízení. Jelínek, J. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 254.

⁴³ Šamko, P. Zákonnosť dôkazov získaných činnosťou detektívnej služby. [online] [cit. 2021-04-10] dostupné na internete: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a230-zakonnost-dokazov-ziskanych-cinnostou-detektivnej-sluzby>

- zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 198/1994 Z. z. o Vojenskom spravodajstve v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 35/2019 Z. z. o Finančnej správe o zmene a doplnení niektorých zákonov,
- zákon č. 473/2005 Z. z. o poskytovaní služieb v oblasti súkromnej bezpečnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov (*zákon o súkromnej bezpečnosti*) v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 236/2017 Z. z. o európskom vyšetrovacom príkaze v znení neskorších predpisov.⁴⁴

Rovnako treba brať do úvahy aj medzinárodnoprávnu úpravu súvisiacu s trestným právom, ako napríklad v oblasti počítačovej kriminality, výmeny operatívnych a spravodajských informácií a pod.

Záver

Ako sme už uviedli, súčasné bezpečnostné výzvy súvisiace najmä s početnými prejavmi prípadov medzinárodného organizovaného zločinu, terorizmu, kriminálneho extrémizmu majú nevyhnutne za následok hľadanie nových foriem, metód a prostriedkov prevencie a represie.

Z hľadiska úvah pro futuro sa domnievame, že právna úprava dokazovania v trestnom konaní si nepochybne vyžiada úpravu. Odborná verejnosť sa zameriava najmä na úpravu dôkazu a dôkazných prostriedkov. V tejto súvislosti sme v práci uviedli názory Jelínka, ktoré môžu byť do určitej miery inšpiratívnymi aj pre prípadnú úpravu TP. Rovnako tak vnímame aj postrehy Ivora, ktorý sa, okrem iného, v súvislosti s dôkaznými prostriedkami a intenzívnym technologickým rozvojom zaoberal aj otázkou využitia informácií získaných pomocou satelitov. V súčasnosti je vo vesmíre viac než 1 700 satelitov. Najčastejšie sú využívané pre spravodajské služby, telekomunikačné spoločnosti a ochranu životného prostredia. Domnieva sa, že technické predpoklady na využitie takto získaných informácií aj v trestnom konaní sú už vy-

⁴⁴ Vaško, A. *Spravodajské informácie v trestnom konaní*. Praha: Leges, 2021, s. 73.

tvorené a je len otázkou času, kedy bude prijatá príslušná legislatívna úprava umožňujúca akceptovať aj dôkazy získané z týchto prameňov dôkazov.⁴⁵

Satelitné snímky môžeme chápať aj ako spravodajské informácie, pričom ich spravodajské služby bez akýchkoľvek pochybností aj reálne využívajú pri plnení zákonom zverených úloh. V tejto súvislosti uvádzame, že diaľkové snímanie, používanie satelitov na zber údajov môže niekedy poskytnúť jedinečné, inak nedostupné dôkazy (*satelitné snímky s vysokým rozlíšením majú vysokú výpovednú hodnotu*). Satelitné snímky boli prvýkrát použité v medzinárodných trestných konaniach počas súdnych procesov v Srebrenici v Medzinárodnom trestnom tribunáli pre bývalú Juhosláviu. Avšak úplná hodnota, ktorú táto jedinečná forma dôkazov môže mať, sa stále nevyužíva v porovnaní s jej potenciálom. Praktické otázky zhromažďovania a analyzovania dôkazov založených na družiciach, ako aj právne precedensy týkajúce sa prípustnosti a dôkaznej hodnoty sú hlavnými prekážkami ich častejšieho a účinnejšieho využívania v dokazovaní. V ostatnom období sa diskutuje o využívaní satelitných snímok pri kontrole čerpania dotácií na poľnohospodársku pôdu v SR, a teda je možné v dohľadnom čase očakávať ich použitie aj v trestnom konaní.

Napriek rastúcemu počtu satelitných analýz v trestnom konaní, najmä v prípadoch hromadného porušovania ľudských práv, neexistujú v tejto oblasti žiadne formálne všeobecne prijaté forenzné normy a metodológie, čo spôsobuje nedostatok profesionality a štandardizácie používaných metód. Analytici v súčasnosti pracujú bez všeobecne akceptovaného súdneho štandardu na skúmanie diaľkového snímania udalostí. Limitujúcim faktorom je aj nedostatočná informovanosť OČTK a súdov o takýchto druhoch dôkazných prostriedkov.

Podľa Krokera ide o jedinečnú formu dôkazov, ktorá by zvýšila kvalitu trestných konaní. Potenciál satelitných dôkazov sa bude v budúcnosti čoraz frekventovanejšie využívať.⁴⁶

Ako príklad uvádzame Belgicko, kde satelitné snímky už v súčasnosti zohrávajú dôležitú úlohu pri monitorovaní dodržiavania niektorých zákonov o životnom prostredí a poskytovaní impulzov pre regulačné orgány, aby zistili potenciálne porušenia právnych predpisov. Satelitné snímky sa používajú napríklad na zisťovanie znečistenia spôsobeného loďami. Satelitné snímky ako dôkazy by boli prípustné aj pri proaktívnych vyšetrovaniach environ-

⁴⁵ Ivor, J. Monitorovanie kamerovým systémom ako efektívny dôkazný prostriedok. In: Jelínek, J. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 283 – 299.

⁴⁶ Kroker, P. Satellite Imagery as Evidence for International Crimes. [online] [cit. 2021-04-10]. dostupné na internete <<https://www.ijmonitor.org/2015/04/satellite-imagery-as-evidence-for-international-crimes/>>

mentálnych trestných činov páchaných organizovanými zločineckými skupinami, ako napríklad nelegálne obchodovanie s odpadmi.⁴⁷

Je zrejmé, že presadenie akceptovania dôkazov pochádzajúcich z dôkazných prostriedkov získaných podľa iných zákonov nebude v praxi jednoduché, ale domnievame sa, že trend je v tomto zrejímavý a aj v podmienkach SR bude treba na toto reagovať. Okrem iného si dovoľujeme uviesť časť konštatovania ESELP, ktorý pripustil, že použitie špeciálnych vyšetrovacích metód samo osebe nemusí porušovať právo na spravodlivé súdne konanie.⁴⁸

Platná právna úprava v SR obsahuje v ustanovení § 119 ods. 3 zákona č. 301/2005 Z. z. dôkazné prostriedky len ako príklad, a teda, podľa nášho názoru, a prax to potvrdzuje, a priori nie je vylúčené aj využitie ďalších dôkazných prostriedkov samozrejme pri rešpektovaní zákonných požiadaviek.

Problematika využitia informácií v trestnom konaní získaných v zmysle iných zákonov a ich akceptácia v dokazovaní je pomerne neprebádaná a zo strany odborníkov málo skúmaná. Domnievame sa, že bude treba iniciovať odbornú diskusiu zástupcov praxe a teórie. V jej rámci sa treba zaoberať okrem iného aj otázkou, či „osobitné“ zákony musia *expressis verbis* obsahovať ustanovenia o možnosti využitia informácií získaných v súlade s nimi ako dôkazov v trestnom konaní. Podľa nášho názoru to také nevyhnutné nie je.

LITERATÚRA

1. BILLIET, C. M. Satellite Images as Evidence for Environmental Crime in Europe: A Judge's Perspective. In: Purdy, R., Leung, D. *Evidence from Earth Observation Satellites*. Leiden: Brill, 2012, s. 321 – 355.
2. ČUVILEV, A. A. – PENZEŠ, L. *Organizace a činnost orgánů přípravného řízení trestního*. Praha: Vysoká škola Sboru národní bezpečnosti, 1983, 307 s.
3. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (čl. 8. ods. 1).
4. Dôvodová správa k zákonu č. 301/2005 Z. z., Trestný poriadok – LIT36207SK – posledný stav textu.
5. FRYŠTÁK, M., PROVAZNÍK, J., SEDLÁČKOVÁ, J., BRUCKNEROVÁ, E. *Trestní právo procesní*. Ostrava: Key Publishing, 2015. 339 s. ISBN 978-80-7418-246-4.
6. IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné 1*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 528 s. ISBN 978-80-8168-593-4.
7. IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie*. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 419. ISBN 9788080783099.

⁴⁷ Billiet, C. M. Satellite Images as Evidence for Environmental Crime in Europe: A Judge's Perspective. In: Purdy, R. and Leung, D. *Evidence from Earth Observation Satellites*. Leiden: Brill, 2012, s. 321 – 355.

⁴⁸ Rozsudok veľkej komory vo veci Ramanauskas proti Litve, zo dňa 5. februára 2008, sťažnosť č. 74420/01, § 51.

8. IVOR, J. Monitorovanie kamerovým systémom ako efektívny dôkazný prostriedok. In: Jelínek, J. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 283 – 299.
9. IVOR, J. – VLHA, M. Využitie spravodajských informácií v prípravnom trestnom konaní. In: *Ochrana informačných zdrojov spravodajských služieb*. Zborník príspevkov zo sympózia Bratislava 3. decembra 2015. Bratislava: Eurokódex, 2015, s. 65 – 71. ISBN 9788089363285.
10. JELÍNEK, J. Dokazování z hlediska budoucí právní úpravy českého trestního řádu. In: Jelínek, J. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 19.
11. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. vydanie. Praha: Leges, 2016. 848 s. ISBN 978-80-7502-160-1.
12. KROKER, P. Satellite Imagery as Evidence for International Crimes. [online] [cit. 2022-09-02]. dostupné na internete <<https://www.ijmonitor.org/2015/04/satellite-imagery-as-evidence-for-international-crimes/>>
13. KRUTEK – KURUCZOVÁ. Trestné konanie a dokazovanie v trestnom konaní, 2013, [online] [cit. 2022-09-02] dostupné na internete: <<http://krutekkuruczova.sk/trestne-konanie-dokazovanie-2013-04-22/>>
14. MATHERN, V. *Dokazovanie v československom trestnom práve*. Bratislava: Obzor, 1984. 229 s.
15. MICHÁLEK, L., POKORNÝ, L., STIERANKA, J., MARKO, M., VAŠKO, A. *Zpravodajské služby a zpravodajská činnost*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, 440 s. ISBN 978-80-7598-725-9.
16. MOLE, N., HARBY, C. *Právo na spravodlivý proces. Sprievodca na aplikáciu článku 6 Európskeho dohovoru o ľudských právach*. Bratislava: Informačná kancelária Rady Európy, 2006. 64 s. ISBN 978-80-89141-10-4.
17. Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 27.5.2003, spisová značka III. ÚS 623/2000 (N 69/30 SbNU 163).
18. NETT, A. *Plody z otráveného stromu*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. 115 s. ISBN 8021015241.
19. PERHÁCS, Z., PERHÁCSOVÁ, A. Právna úprava používania informačno-technických prostriedkov (1. časť). *Justičná revue*, 2013, roč. 65, č. 4, s. 543 – 545.
20. REPÍK, B. Procesní důsledky porušení předpisů o dokazování v trestním řízení. *Bulletin advokacie*, 1982, červenec – srpen, s. 12.
21. Rozsudok ESLP vo veci Schenk sv. Švajčiarsko zo dňa 12.7.1998.
22. Rozsudky ESLP vo veciach Khudobin vs. Rusko, Klass a ďalší vs. Nemecko ESLP.
23. Rozsudok ESLP zo dňa 26.3.1985 vo veci X a Y proti Holandsku, č. 8978/80, § 22.
24. Rozsudok ESLP zo dňa 16.12.1992 vo veci Niemietz proti Nemecku, č. 13710/88, § 37.
25. Rozsudok ESLP zo dňa 3.3.2016 vo veci Prade versus Nemecko, č. 7215/10, § 34 – 41.
26. Rozsudok veľkej komory vo veci Ramanauskas proti Litve, zo dňa 5. februára 2008, sťažnosť č. 74420/01, § 51.
27. STIERANKA, J., VAŠKO, A. *Odhaľovanie trestných činov (nová stratégia a prístupy)*. Praha: Leges, 2021, 270 s. ISBN 978-80-7502-521-8.
28. SVÁK, J. *Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch. II. zväzok*. Bratislava: Eurokódex, 2011. 1094 s. ISBN 9788089447435.
29. SVÁK, J. *Ochrana ľudských práva (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv)*. Druhé rozšírené vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2006. 1116 s. ISBN 8088931517.
30. ŠÁMAL, P., ČENTĚŠ, J., POKORNÁ, A. Srovnání českého a slovenského přístupu k absolutní a relativní neúčinnosti důkazů v trestním řízení z hlediska práva na spravedlivý proces. In: Jelínek, J. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 72 – 73.
31. ŠÁMAL, P. Provedení dokazování v hlavním líčení a úprava absolutní a relativní neúčinnosti důkazů ve věcném záměru trestního řádu. *Trestněprávní revue*, 2008, č. 12, s. 354.
32. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I. § 89. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. 4072 s. ISBN 9788074004650.

33. ŠAMKO, P. Sledovanie osôb a vecí, policajný informátor a odborné vyjadrenie NAKA k hodnote drogy. [online] [cit. 2022-09-02] dostupné na internete: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a724-sledovanie-osob-a-veci-policajny-informator-a-odborne-vyjadrenie-naka-k-hodnote-drogy>
34. ŠAMKO, P. Zákonnosť dôkazov získaných činnosťou detektívnej služby. [online] [cit. 2022-09-02] dostupné na internete: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a230-zakonnost-dokazov-ziskanych-cinnostou-detektivnej-sluzby>
35. ŠIMOVČEK, I. Prípustnosť dôkazov v trestnom konaní. In: Záhora, J. *Teoretické a praktické problémy dokazovania*. Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 15. decembra 2008. Bratislava: BVŠP, 2008. 304 s. ISBN 9788089363223.
36. ŠIMOVČEK, I., JALČ, A. K niektorým aspektom zákonnosti dôkazu a procesu dokazovania. In: Jelínek, J. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 221 – 222.
37. TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, J. Doktrína plodů z otráveného stromu v kontextu nezákonných odposlechů. In: Jelínek, J. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 226 – 227.
38. Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.
39. VAŠKO, A. *Spravodajské informácie v trestnom konaní*. Praha: Leges, 2021, 152 s. ISBN 9788075025524.
40. VAŠKO, A. Možnosti využitia spravodajských informácií v trestnom konaní. In: *Bratislavské právnické fórum 2019: zákonnosť a prípustnosť dôkazov v trestnom konaní*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie: legality and admissibility of evidence in criminal proceedings: collection of papers from the international academic conference. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. Právnická fakulta UK, 2019, 241 s. ISBN 978-80-7160-520-1.
41. VAŠKO, A. Spravodajská operácia v trestných veciach. In: Stieranka, J. – Marko, M. a kol. *Aktuálne otázky aplikácie kriminálneho spravodajstva v kontexte nových trendov v Európskej únii*. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2018, s. 65 – 73.
42. VOSTRÁ, Z. Vybrané doktríny ESLP a jejich vliv na proces dokazování. In: Jelínek, J. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 51 – 52.
43. ZÁHORA, J. a kol. *Dokazovanie v trestnom konaní*. 1. vydanie. Praha: Leges, 2013. 320 s. ISBN 978-80-87576-76-2.
44. ZAORALOVÁ, P. Vyloučení neúčinného důkazu v českém trestním řízení. In: Jelínek, J. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 254.

Kontaktné údaje autora

doc. JUDr. Adrián Vaško, PhD.

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

adrian.vasko@umb.sk

DOVOLÁNÍ V ČESKÉM TRESTNÍM ŘÍZENÍ

APPELLATE REVIEW IN CZECH CRIMINAL PROCEEDINGS

JUDr. Jiří Mulák, Ph.D.

Katedra trestního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy

Abstrakt: Tento příspěvek¹ se zabývá vybranými aspekty dovolání v českém trestním řízení. Jedná se o mimořádný opravný prostředek, který směřuje proti již pravomocnému a zpravidla již vykonatelnému rozhodnutí soudu, které bylo vydáno ve druhém stupni. Jedná se o opravný prostředek zavedený tzv. velkou novelou trestního řádu,² který má centralizovaný devolutivní účinek (rozhoduje Nejvyšší soud České republiky), je vystavěn na kasačním principu s proky apelace. Dovolání lze podat pouze z taxativně uvedených důvodů. Do právní úpravy dovolání v nedávné době zasáhla novela trestních předpisů provedená zákonem č. 220/2021 Sb., která zavedla nový dovolací důvod. Vzhledem k připravovanému novému trestnímu řádu, kde bude upraven i tento opravný prostředek, je pozornost věnována i navrhovanému řešení.

Klíčová slova: dovolání, mimořádné opravné prostředky, ochrana základních práv a svobod

Abstract: This contribution deals with selected aspects of appellate review in Czech criminal proceedings. This is an extraordinary remedy directed against an already valid and usually enforceable court decision that was issued in the second instance. This is a remedy introduced by the so-called a large amendment to the criminal code, which has a centralized devolution effect (the Supreme Court of the Czech Republic decides), is built on the principle of cassation with elements of appeal. An appellate review can only be filed for the exhaustively stated reasons. The legal regulation of appellate review has recently been affected by the amendment of criminal regulations implemented by Act no. 220/2021 Coll., which introduced a new ground of appellate review. Due to the new criminal code being prepared, where this remedy will also be modified, attention is also paid to the proposed solution.

Key words: appellate review, extraordinary remedies, protection of basic rights and freedoms

Úvod

České trestní řízení se skládá z několika stadií (fází), jimiž jsou přípravné řízení,³ předběžné projednání obžaloby, hlavní líčení (jako jedna z forem za-

¹ Tento příspěvek je výstupem projektu Cooperatio Law (LAWS), který je řešen na Právnické fakultě Univerzity Karlovy.

² Zákon č. 265/2001 Sb., který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2002.

³ V případě standardního a rozšířeného přípravného řízení je toto stadium vnitřně členěno na fázi prověřování (tzv. inkvizice generální) a fázi vyšetřovací (tzv. inkvizice speciální).

sedání soudu), opravné řízení a vykonávací řízení, která se liší svým účelem a rovněž i specifickými zásadami. Ne všechna tato stadia jsou obligatorní, neboť např. předběžné projednání obžaloby nemusí být vždy nařízeno, stejně tak pokud je trestní věc vyřízena již v přípravném řízení (např. zastavením trestního stíhání, podmíněným zastavením trestního stíhání), nenastává řízení před soudem. Některé procesní postupy např. návrh dohody o vině a trestu, který byl uzavřen v přípravném řízení vyžaduje k zamýšleným účinkům jeho schválení v řízení před soudem (ve veřejném zasedání), dále má-li být obviněnému ponechán status spolupracujícího obviněného (§ 178a tr. řádu) je potřeba jeho úplné a pravdivé aktivity jak v přípravném řízení, tak i v řízení před soudem. Jen na okraj uvedme, že je to právě vztah přípravného řízení vůči řízení před soudem z hlediska rozsahu dokazování, který je neuralgickým bodem každého trestního řádu.⁴ Důležitou otázkou je i vztah hlavního líčení vůči odvolacímu řízení, které je součástí opravného řízení.

Fakultativní součástí trestního řízení je i řízení opravné, které byť je vystavěno na všeobecných základních zásadách trestního řízení, tak plní zvláštní úkoly v trestním řízení, a proto toto stadium vykazuje určitá specifika.⁵ Z hlediska účelu trestního řízení, tak rozeznáváme všeobecný, bezprostřední a širší účel trestního řízení.⁶ Opravné řízení se zahajuje procesním úkonem (opravným prostředkem), jímž se osoby k tomu oprávněné domáhají přezkoumání rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení (soud, státní zástupce a policejní orgán) z důvodů uvedených v zákoně. Z hlediska klasifikace rozeznáváme opravné prostředky na řádné a mimořádné;⁷ na ty, které mají či nemají devolutivní anebo suspenzivní účinek; zda je možná autoremedura; zda jsou vystavěny spíše na apelačním (reformativním) či kasačním (zrušovacím) principu, zda se u nich uplatňuje revizní princip (úplný, omezený) či zda platí princip vázanosti podaným opravným prostředkem a vytýkanými vadami; zda a na koho se uplatní princip *beneficium cohaesionis*; zda a do jaké míry platí zásada zákazu změny k horšímu (*reformationis in peius*), etc. České trestní řízení rozeznává šest opravných prostředků, jimiž jsou odvolání, stížnost, odpor, dovolání, stížnost pro porušení zákona a návrh na obnovu řízení.⁸ Mimo tuto

⁴ MULÁK, Jiří. Přípravné řízení – jeho účel, zásady a vztah k řízení před soudem. In: ČENTĚŠ, Jozef (ed.). a kol. *Efektívnosť prípravného konania – jej skúmanie, výzvy a perspektívy*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020, s. 106 an.

⁵ Ze slovenské perspektívy srov. ŠIMOVČEK, Ivan, JALČ, Adrián, SZABOVÁ, Eva. *Revízia rozhodnutí v trestnom konaní*. Praha: Leges, 2015.

⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. Praha: Leges, 2021, s. 658 – 659.

⁷ V závislosti na tom, zda směřují pro dosud nepravomocnému, nebo již pravomocnému rozhodnutí.

⁸ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. Praha: Leges, 2021, s. 667 an., 715 an., 732 an., 758 an., 773 an.

soustavu stojí dozorčí prostředek tzv. kasační oprávnění nejvyššího státního zástupce podle § 174a tr. řádu a rovněž i ústavní stížnost fyzické či právnické osoby podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy ČR.⁹

1. Dovolání jako mimořádný opravný prostředek

Dovolání, které je tradičně zařazováno mezi tzv. mimořádné opravné prostředky, se stalo součástí právního řádu v souvislosti s účinností tzv. velké novely trestního řádu (zákon č. 265/2001 Sb.), která nabyla účinnosti dnem 1. 1. 2002.¹⁰ V letošním roce si tak připomínáme nejen dvacet let od účinnosti této velké novely, ale také šedesát let od účinnosti stávajícího trestního řádu (zákon č. 141/1961 Sb).

Ustanovení o dovolání (§ 265a – 265s tr. řádu)¹¹ se zásadně uplatní i v řízení proti mladistvým (§ 1 odst. 3 zsvm) a v řízení proti trestně odpovědným právnickým osobám (§ 1 odst. 2 ztopo). Požadavek na zakotvení dovolání (a dovolacího řízení v trestním řízení) není stanoven v žádném ústavním či mezinárodním dokumentu. Tím se odlišuje např. od odvolání, neboť čl. 2 Protokolu č. 7 k EÚLP¹² a čl. 14 odst. 5 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech¹³ požadavek na *double degree*, tedy právo na odvolání ve věcech trestních vyžadují.

Ačkoliv je dovoláním možné napadnout především právní vady pravomocných soudních rozhodnutí, dovolatel může vytknout i vady skutkové. Dovolání má centralizovaný devolutivní účinek, neboť o něm rozhoduje Nej-

⁹ KLÍMA, Karel a kol. *Ústavní právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 734 an.

¹⁰ Z bohaté literatury např. ŠÁMAL, Pavel. Dovolání – nový mimořádný opravný prostředek v trestním řízení. *Bulletin advokacie*, 2001, č. 11 – 12, s. 103 an.; CÍSAŘOVÁ, Dagmar. K otázce dovolání podle trestního řádu. *Trestní právo*, 2002, č. 2, s. 15 an.; HRACHOVEC, Petr. Dovolání v trestním řízení – první rok v praxi. *Bulletin advokacie*, 2003, č. 5, s. 7; HRACHOVEC, Petr. Dovolání v trestních věcech třetím rokem. *Bulletin advokacie*, 2004, č. 11 – 12, s. 12 an.; HRACHOVEC, Petr. Pátý rok dovolání v trestním řízení. *Bulletin advokacie*, 2006, č. 11 – 12, s. 24 an.; HRACHOVEC, Petr. Deset let dovolání v trestním řádu. 1., 2 část. *Bulletin advokacie*, 2012, č. 1 – 2, s. 17; č. 3, s. 15; PŮRY, František. Několik prvních zkušeností s dovoláním v trestním řízení. *Právní rozhledy*, 2003, č. 7, s. 349 an. či monograficky SEKVARD, Ondřej. *Dovolání*. Praha: Orac, 2004.

¹¹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. Praha: Leges, 2021, s. 732 an.

¹² „Každý, koho soud uzná vinným z trestného činu, má právo dát přezkoumat oýrok o vině nebo trestu soudem vyššího stupně. Výkon tohoto práva, včetně důvodů, pro něž může být vykonáno, stanoví zákon. Z tohoto práva jsou přípustné výjimky v případech méně závažných trestných činů, které jako takové kvalifikuje zákon, nebo jestliže byla příslušná osoba souzena v prvním stupni nejvyšším soudem nebo byla uznána vinnou a odsouzena na základě odvolání proti osvobozujícímu rozsudku.“

¹³ „Každý, komu bylo dokázáno, že se dopustil trestného činu, má právo, aby důkazy a rozsudek byly přezkoumány vyšším soudem.“

vyšší soud České republiky, a to bez ohledu na tom zda odvolacím soudem byl krajský či vrchní soud. Dovolání lze podat ve lhůtě dvou měsíců od doručení rozhodnutí, proti kterému směřuje. Navrácení lhůty, které je jinak výrazem tzv. *favor defensionis*, k podání dovolání není přípustné. Trestní řád z tohoto pravidla nepřipouští výjimku ani tehdy, kdy obviněný nebyl o možnosti podání odvolání poučen, popř. zmeškal lhůtu proto, že se řídil nesprávným poučením. Obsah dovolání je přesně vymezen. Rozsah, v němž je rozhodnutí dovoláním napadáno, a důvody dovolání lze měnit jen po dobu trvání lhůty k podání dovolání (§ 265f odst. 2 tr. řádu).

2. Dovolání a jeho přípustnost

Dovoláním lze napadnout pravomocné¹⁴ rozhodnutí soudu ve věci samé, jestliže soud rozhodl ve druhém stupni a zákon to připouští (§ 265a odst. 1 tr. řádu). Rozhodnutím ve věci samé se rozumí:

- a) rozsudek, jímž byl obviněný uznán vinným a uložen mu trest, popřípadě ochranné opatření nebo bylo upuštěno od potrestání,
- b) rozsudek, jímž byl obviněný obžaloby zproštěn,
- c) usnesení o zastavení trestního stíhání,
- d) usnesení o postoupení věci jinému orgánu,
- e) usnesení, jímž bylo uloženo ochranné opatření,
- f) usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání,
- g) usnesení o schválení narovnání, nebo
- h) rozhodnutí, jímž byl zamítnut nebo odmítnut řádný opravný prostředek proti rozsudku nebo usnesení uvedenému pod písmeny a) až g).

Z hlediska subjektivní přípustnosti dovolání mohou podat pouze oprávněné osoby, a to nejvyšší státní zástupce,¹⁵ příslušný orgán Úřadu evropského veřejného žalobce,¹⁶ anebo obviněný pro nesprávnost výroku rozhodnutí soudu, který se ho bezprostředně dotýká. Žádná jiná osoba (např. poškozený či zúčastněná osoba) dovolání podat nemůže. Obviněný může dovolání podat pouze prostřednictvím obhájce. Podání obviněného, které nebylo učiněno

¹⁴ Srov. R 31/2002.

¹⁵ Na návrh krajského nebo vrchního státního zástupce anebo i bez takového návrhu pro nesprávnost kteréhokoli výroku rozhodnutí soudu, a to ve prospěch i v neprospěch obviněného, pokud veřejnou žalobu před soudem nezastupoval evropský pověřený žalobce nebo evropský žalobce

¹⁶ Pro nesprávnost kteréhokoli výroku rozhodnutí soudu, a to ve prospěch i v neprospěch obviněného, pokud veřejnou žalobu před soudem zastupoval evropský pověřený žalobce nebo evropský žalobce.

prostřednictvím obhájce, se nepovažuje za dovolání, byť bylo takto označeno; o tom musí být obviněný poučen (§ 125 odst. 3 tr. řádu). Nejvyšší soud o takovém podání nerozhoduje, ale zašle ho v závislosti na jeho obsahu buď příslušnému soudu jako návrh na povolení obnovy řízení nebo ministru spravedlnosti jako podnět ke stížnosti pro porušení zákona, popřípadě ho vrátí obviněnému s poučením, že dovolání může podat pouze prostřednictvím obhájce.¹⁷

3. Dovolání – k vybraným důvodům

3.1. Dovolací důvody obecně

Dovolání lze podat jen z výslovně uvedených a taxativně (limitativně) vypočtených důvodů, přičemž jejich výčet nelze rozšiřovat (srov. „*Dovolání lze podat, jen je-li tu některý z následujících důvodů*“). Vymezení konkrétního dovolacího důvodu je obligatorní obsahovou náležitostí dovolání. V dovolání nelze neuvést žádný dovolací důvod; v takovém případě podané dovolání nespĺňuje zákonem vyžadované náležitosti.¹⁸ Dovolatel je povinen nejen formálně podřadit své dovolací námítky pod jím uplatněný dovolací důvod, ale musí jej také věcně odůvodnit. Splnění těchto obsahových náležitostí dovolání také vymezí a limituje obsah a rozsah přezkumné činnosti dovolacího soudu (dovolání není založeno na revizním principu).

Ustanovení § 265b tr. řádu, které obsahuje taxativní výčet důvodů přípustnosti, bylo vykládáno Nejvyšším soudem spíše restriktivně. Nejvyšší soud v řadě svých rozhodnutích zdůrazňoval, že dovolání je mimořádným opravným prostředkem, a proto nelze obsah jednotlivých dovolacích důvodů stále rozšiřovat. Nejvyšší soud zde tak vycházel z vůle zákonodárce, který stanovením taxativních důvodů nezamýšlel, aby Nejvyšší soud vystupoval v roli obecné třetí instance a přezkoumával ve všech směrech všechna rozhodnutí soudu druhého stupně. Nejvyšší soud v některých svých (nutno říci starších) rozhodnutích opomíjel, že trestní řízení může být infikováno vadou ve formě porušení nebo zásahu do lidských práv, kdy tato vada vznikne buď až v odvolacím řízení, nebo i v řízení před soudem prvního stupně (hlavním líčení), ale odvolacím soudem nebude zjednána náprava. Pokud porušení práva na

¹⁷ Obdobně postupuje u podání osob, které by mohly podat v jeho prospěch odvolání. Je-li obviněný omezen ve svéprávnosti, může i proti vůli obviněného za něho v jeho prospěch dovolání podat též jeho opatrovník a jeho obhájce.

¹⁸ A jako takové může být odmítnuto podle § 265i odst. 1 písm. d) tr. řádu.

spravedlivý proces nebo zásah do něj nezpůsobí vadu trestního řízení, jakou předpokládá § 265b tr. řádu, k její nápravě Nejvyšším soudem právě díky restriktivnímu výkladu dovolacích důvodů nedojde, ač se může jednat o významné vady.¹⁹ Takový zásah do práva na spravedlivý proces tedy může věc posunout až do ústavněprávní roviny, neboť se může zhoršit postavení obviněného, a to jen v důsledku využití odvolacího práva. V návaznosti na to se lze důvodně domnívat, že dovolací důvody vymezené ustanovením § 265b tr. řádu pak zakládají nerovnost, kdy porušení základního práva může být přezkoumáno pouze za předpokladu, že jeden z jeho důsledků lze podřadit pod § 265b trestního řádu. Základní lidská práva by měla být zohledněna a ochráněna všemi opravnými prostředky stejně, ať už jsou jejich porušení a důsledky jakékoliv.

Ústavní soud ČR již několikrát podrobil kritice příliš restriktivní výklad dovolacích důvodů Nejvyšším soudem.²⁰ Ústavní soud uvedl, že povinnost soudů poskytovat ochranu základním právům a svobodám dle čl. 4 Ústavy ČR zavazuje i Nejvyšší soud v rámci dovolacího řízení a dovolací důvody by měly být vykládány v souladu s ústavně konformním výkladem podústavních norem. Příliš restriktivní výklad dovolacích důvodů dostává Nejvyšší soud mimo ústavní rámec, i když čl. 4 a čl. 95 Ústavy ČR zavazují i Nejvyšší soud.²¹

Ústavní soud v jednom ze svých rozhodnutí,²² že čl. 6 odst. 1 EÚLP obsahuje procesní ustanovení, s nimiž musí být ustanovení jednoduchého procesního práva interpretována souladně, a to včetně těch ustanovení trestního řádu, která vymezují dovolací důvody. V tomto nálezu neuspěla ani námitka Nejvyššího soudu o nedostatku kompetence dovolacího soudu zabývat se dovoláním podaných z jiných důvodů než dle ustanovení § 265b trestního řádu. Podle názoru Ústavního soudu je dovolacími důvody pouze vytvořen prostor pro selekci a prevenci před zahlcením soudu podáními.

Dovolací důvody lze rozdělit do dvou skupin, kdy nejprve jsou uvedeny dovolací důvody, jejichž obsahem jsou určité kvalifikované hmotněprávní nebo procesněprávní vady, které dovolatel vytýká napadenému rozhodnutí a řízení mu předcházejícímu a za určitých okolností, resp. za určité konstelace

¹⁹ Např. nerespektování zásady zákazu *reformationis in peius* (změny k horšímu). TRECHSEL, Stefan. *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford. Oxford University Press, 2005, s. 258.

²⁰ Srov. nálezy Ústavního soudu ČR ze dne 23. 3. 2004, sp. zn. I. ÚS 4/04, ze dne 18. 8. 2004, sp. zn. I. ÚS 55/04, ze dne 31. 3. 2010, sp. zn. II. ÚS 855/08 a řadu dalších.

²¹ K tomu blíže MULÁK, Jiří. Základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci – článek 4 Ústavy ČR ve světle vybraných ustanovení trestního řádu. In: KUDRNA, Jan (eds.). *Ústava České republiky v reflexi tří desetiletí*. Praha: Wolters Kluwer, 2022 (v tisku).

²² Srov. nálezy Ústavního soudu ČR ze dne 18. 8. 2004, sp. zn. I. ÚS 55/04.

i skutková zjištění (§ 265b odst. 1 tr. řádu), a dále je uveden specifický a samostatný důvod dovolání, který není vymezen žádnou vadou rozhodnutí, nýbrž tím, že rozhodnutím byl obviněnému uložen trest odnětí svobody na doživotí (§ 265b odst. 2 tr. řádu).²³

Z hlediska první skupiny jde o situaci, kdy ve věci rozhodl věcně nepříslušný soud,²⁴ nebo soud, který nebyl náležitě obsazen,²⁵ ledaže místo soudce rozhodoval senát nebo rozhodl soud vyššího stupně; ve věci rozhodl vyloučený orgán;²⁶ obviněný neměl v řízení obhájce, ač ho podle zákona mít měl;²⁷ byla porušena ustanovení o přítomnosti obviněného v hlavním líčení nebo ve veřejném zasedání; proti obviněnému bylo vedeno trestní stíhání, ačkoliv podle zákona bylo nepřípustné;²⁸ bylo rozhodnuto o postoupení věci jinému orgánu, o zastavení trestního stíhání, o podmíněném zastavení trestního stíhání, o schválení narovnání, aniž byly splněny podmínky pro takové rozhodnutí;²⁹ obviněnému byl uložen takový druh trestu, který zákon nepřipouští, nebo mu byl uložen trest ve výměře mimo trestní sazbu stanovenou v trestním zákoně na trestný čin, jímž byl uznán vinným;³⁰ bylo rozhodnuto o upuštění od potrestání nebo o upuštění od potrestání s dohledem, aniž byly splněny podmínky stanovené zákonem pro takový postup, bylo rozhodnuto

²³ Tento samostatný dovolací důvod se vztahuje k tomu, že byl uložen trest odnětí svobody na doživotí. Proto podstatou dovolacích námitek uplatněných proti výroku o trestu budou výhrady vůči splnění všech zákonných podmínek pro uložení tohoto výjimečného trestu ve smyslu § 54 odst. 1, 3 tr. zákoníku. Půjde o posouzení, zda soudy zjištěný skutkový podklad opodstatňuje právní závěr o splnění zákonných (hmotněprávních) podmínek pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí (srov. R 58/2003).

²⁴ Věcně nepříslušným soudem je soud, který ve věci rozhodoval v rozporu s pravidly upravujícími věcnou příslušnost soudů (§ 16, § 17 tr. řádu). Srov. však nález Ústavního soudu ČR ze dne 31. 8. 2021, sp. zn. IV. ÚS 3011/20.

²⁵ Nesprávně obsazeným soudem je soud, který věc rozhodoval ve složení, které neodpovídalo pravidlům uvedeným v zákoně č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích (§ 27, § 31 a § 35).

²⁶ Tento důvod nelze použít, jestliže tato okolnost byla tomu, kdo podává dovolání, již v původním řízení známa a nebyla jím před rozhodnutím orgánu druhého stupně namítnuta.

²⁷ Tento důvod dovolání se především vztahuje k porušení ustanovení o nutné obhajobě (§ 36 an. tr. řádu). V takovém případě dochází i k porušení práv garantovaných EÚLP [čl. 6 odst. 3 písm. c)] a ústavním pořádkem České republiky (čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod).

²⁸ Tento dovolací důvod nastupuje tehdy, bylo-li vedeno trestní stíhání, ačkoli mělo být soudem zastaveno, neboť ve věci existoval některý z obligatorních důvodů nepřípustnosti trestního stíhání (srov. § 11 a § 11a tr. řádu).

²⁹ V rámci tohoto dovolacího důvodu nelze vytýkat, že soudy tímto způsobem nerozhodly.

³⁰ Tento dovolací důvod může být naplněn ve dvou alternativách spočívajících v tom, že obviněnému soud uložil takový druh trestu, který zákon nepřipouští (např. *bez splnění zákonných podmínek pro jeho uložení, případně nepřípustná kumulace druhů trestů*) nebo výměra trestu je mimo trestní sazbu stanovenou v zákoně na trestný čin, jímž byl uznán vinným (*typicky: překročení horní hranice či prolomení dolní hranice u trestů, které jsou odstupňovány*).

o uložení ochranného opatření, aniž byly splněny podmínky stanovené zákonem pro jeho uložení; v rozhodnutí některý výrok chybí nebo je neúplný, bylo rozhodnuto o zamítnutí nebo odmítnutí řádného opravného prostředku; proti rozsudku nebo usnesení uvedenému v § 265a odst. 2 písm. a) až g), aniž byly splněny procesní podmínky stanovené zákonem pro takové rozhodnutí nebo přestože byl v řízení mu předcházejícím dán důvod dovolání uvedený v písmenech a) až l). K tomu je potřeba připočít i dva důvody poměrně zajímavé dovolací důvody, které jsou předmětem zevrubného výkladu níže.

3.2. Dovolací důvod ve smyslu § 265b odst. 1 písm. g) tr. řádu

Dovolací důvod podle § 265b odst. 1 písm. g) tr. řádu byl nově stanoven tak, že „rozhodná skutková zjištění, která jsou určující pro naplnění znaků trestného činu, jsou ve zjevném rozporu s obsahem provedených důkazů nebo jsou založena na procesně nepoužitelných důkazech nebo ve vztahu k nim nebyly nedůvodně provedeny navrhované podstatné důkazy“.

Jedná se dovolací důvod inspirovaný judikaturou českého Ústavního soudu o tzv. extrémním rozporu mezi provedenými důkazními prostředky a z nich plynoucími důkazy na straně jedné a skutkovými závěry následně právně hodnocenými na straně druhé.³¹ Jedná se o výjimku z pravidla („výjimku potvrzující pravidlo“), že Nejvyšší soud v řízení o dovolání není běžnou třetí instancí a nemá oprávnění plnohodnotně přezkoumávat napadená rozhodnutí, zásadně také neprovádí dokazování a musí vycházet ze skutkového stavu zjištěného soudy nižších stupňů a z jejich hodnocení důkazů.

Tento relativně nový dovolací znamená zřejmý průlom do ustálené judikatury, která se týká dovolání nejvyššího státního zástupce podaného v neprospěch obviněného.³² Podstatné především je, že se tu otevírá prostor pro to, aby nejvyšší státní zástupce mohl podat v neprospěch obviněného dovolání i z důvodu skutkové povahy. Zvláště významné to je u zprošťujících rozhodnutí, která do 31. 12. 2021 nejvyšší státní zástupce mohl napadat kvůli „nesprávnému právnímu posouzení skutku nebo jinému nesprávnému hmotněprávnímu posouzení“, jen když byl obviněný zproštěn obžaloby podle § 226 písm. b) tr. řádu, tj. proto, že skutek není trestným činem, případně podle § 226 písm. d) tr. řádu, tj. proto, že obviněný není pro nepřičetnost trestně odpovědný, nebo podle § 226 písm. e) tr. řádu, tj. proto, že zanikla trestnost

³¹ srov. zejména stanovisko pléna Ústavního soudu ČR ze dne 4. března 2014, sp. zn. Pl. ÚS-st. 38/14, vyhlášené jako sdělení Ústavního soudu pod č. 40/2014 Sb.

³² HRACHOVEC, Petr. Nový dovolací důvod v trestním řízení. *Bulletin advokacie*, 2022, č. 9, s. 26 – 28.

činu, a nikoli když byl zproštěn obžaloby podle § 226 písm. a) nebo c) tr. řádu.³³

Výše bylo uvedeno, že explicitním zakotvením tohoto důvodu do katalogu dovolacích důvodů s jeho obecnou formulací se navíc vyrovnalo postavení stran trestního řízení tím, že se jej může dovolávat nejen obviněný, ale i nejvyšší státní zástupce, který v řízení hájí i zájmy poškozeného. Námitka tzv. (zjevného) extrémního rozporu, se musí týkat rozhodných skutkových zjištění, tedy takových zjištění soudů nižších stupňů, která jsou pro rozhodnutí ve věci určující, zásadní, bez nichž napadené rozhodnutí nemůže obstát. Obdobně platí i v případě námitek, že byla taková skutková zjištění učiněna na základě procesně nepoužitelných důkazních prostředků (typicky takových, které jsou výsledkem nezákonného postupu orgánů činných v trestním řízení, pro který je vůbec nelze použít jako podklad pro rozhodnutí). Pod tento dovolací důvod lze dále subsumovat námitku tzv. opomenutých důkazů ve smyslu judikatury Ústavního soudu, ovšem i zde musí jít jen o navrhované a nedůvodně neprovedené důkazní prostředky podstatné, tedy pro rozhodnutí ve věci významné, které by mohly mít zásadní vliv na závěry o rozhodných skutkových zjištěních učiněných soudy nižších stupňů.³⁴

3.3. Dovolací důvod ve smyslu § 265b odst. 1 písm. h) tr. řádu

Určitá specifika vykazuje i dovolací důvod podle § 265g odst. 1 písm. h) tr. řádu,³⁵ tedy za situace, že „rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení skutku nebo jiném nesprávném hmotně právním posouzení“.

S poukazem na rozhodovací praxi Nejvyššího soudu a s ohledem na jeho obecnost jde o jednoznačně nejčastěji uplatňovaný dovolací důvod. Je především určen k nápravě právních vad v posouzení skutku, jenž je předmětem trestního stíhání, potažmo napadeného rozhodnutí. Je potřeba říci, že prostřednictvím tohoto dovolacího důvodu se nelze domáhat samotného přezkoumání skutkových zjištění, na nichž je založeno napadené rozhodnutí, ani skutkových zjištění jemu předcházejícího prvostupňového rozhodnutí.³⁶ Skutkový stav (zjištěný především nalézacím soudem, ale i též soudem odvolacím) je hodnocen z toho pohledu, zda skutek nebo jiné skutkové okolnosti

³³ Tamtéž, s. 28.

³⁴ K doktríně opomenutých důkazů srov. např. nálezy Ústavního soudu ČR ze dne 16. 2. 1995, sp. zn. III. ÚS 61/94, ze dne 12. 6. 1997, sp. zn. III. ÚS 95/97, ze dne 10. 10. 2002, sp. zn. III. ÚS 173/02, ze dne 24. 2. 2004, sp. zn. I. ÚS 733/01, ze dne 30. 6. 2004, sp. zn. IV. ÚS 570/03, ze dne 18. 11. 2004, sp. zn. III. ÚS 177/04.

³⁵ Dříve šlo o § 265b odst. 1 písm. g) tr. řádu.

³⁶ Srov. R 36/2004.

byly právně kvalifikovány v souladu s příslušnými ustanovením hmotného práva (zejména v souladu s ustanoveními tr. zákoníku).³⁷ Jak uvádí Draštík, tak východiskem pro zjištění existence tohoto dovolacího důvodu je popis skutku obsažený ve výroku rozhodnutí soudu, popřípadě rozvedený v jeho odůvodnění. O nesprávné právní posouzení skutku půjde tehdy, pokud popis skutkových okolností ve výroku rozsudku neodpovídá použité právní kvalifikaci. Nesprávnost hmotněprávního posouzení může spočívat v nesprávném použití jiné trestněprávní normy, než která měla být použita, nebo v nesprávné interpretaci správně aplikované normy, eventuálně též v nesprávnost právního posouzení skutku se může odvíjet též od nesprávného posouzení předběžné otázky podle § 9 odst. 1 tr. řádu.³⁸

Dříve byl tento dovolací důvod interpretován Ústavním soudem a později i Nejvyšším soudem v tom směru,³⁹ že v případech tzv. extrémního nesouladu právního posouzení skutku s učiněnými skutkovými závěry řízení o dovolání nemůže pominout právo obviněného na spravedlivý proces, aplikační praxe dovolacího soudu posuzuje důvodnost tohoto dovolacího důvodu též z těchto aspektů.

Skutkové námitky tedy již nelze zahrnovat pod dovolací důvod vymezený jako „*nesprávné právní posouzení skutku nebo jiné nesprávné hmotněprávní posouzení*“ ve smyslu § 265b odst. 1 písm. h) tr. řádu, protože na podkladě tohoto ustanovení Nejvyšší soud přezkoumává správnost aplikace hmotného práva na skutkový stav, který zjistily soudy prvního a druhého stupně, a nepřezkoumává skutková zjištění samotná. Skutkové námitky musí být tedy nyní spojeny s dovolacím důvodem podle § 265b odst. 1 písm. g) tr. řádu.⁴⁰

4. Dovolání *de lege ferenda* (návrh nového trestního řádu)

Pokud jde o připravovanou rekonstrukci trestního řádu, tak ta počítá s určitou reformou opravných prostředků, kdy nejvýznamnější změnou má být jednak zrušení (vypuštění) stížnosti pro porušení zákona a podstatné posílení apelačního principu na úkor principu kasačního u odvolání. Změny se pochoptelně dotknou i právní úpravy dovolání.

³⁷ Dovolací soud na základě tohoto dovolacího důvodu zásadně nepřehodnocuje skutkové závěry, které učinily soudy v napadeném rozhodnutí.

³⁸ Srov. DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav a kol. *Trestní řád. II. díl. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 458.

³⁹ HRACHOVEC, Petr. Nový dovolací důvod v trestním řízení. *Bulletin advokacie*, 2022, č. 9, s. 27.

⁴⁰ Tamtéž, s. 28.

Úprava dovolacích důvodů vychází z dosavadního znění § 265b tr. řádu, zároveň však dochází k jejich rozšíření, a to jednak na základě požadavků aplikační praxe, jednak jako vyvažující opatření při současném vypuštění dalšího mimořádného opravného prostředku – stížnosti pro porušení zákona. Z hlediska dovolacích důvodů lze uvést čtyři základní momenty (převzetí stávajících důvodů; reformulace některých důvodů; zavedení nového dovolacího důvodu a zavedení nového samostatného dovolacího důvodu).

Předně je potřeba říci, že připravovaná rekodifikace zásadně přebírá úpravu uvedenou ve stávajícím trestním řádu, pokud jde o dovolací důvody, což je dáno tím, že vedle připravované celkové rekodifikace trestního řádu probíhají i dílčí novelizace trestního řádu tzv. salámovou metodou („dílčí novelizace vykrádají rekodifikaci“). Zachovány, resp. přejaty tak budou i dovolací důvody uvedené v § 265b odst. 1 písm. g) i h) tr. řádu, o kterých bylo pojednáno výše.

Navrhovaná právní úprava počítá s reformulací jednoho ze stávajících dovolacích důvodů,⁴¹ a to tehdy, pokud „byla porušena ustanovení trestněprocesního zákona o přítomnosti obviněného v hlavním nebo odvolacím líčení nebo ve veřejném zasedání nebo v řízení došlo k jiné podstatné procesní vadě, která měla vliv na správnost a zákonnost napadeného rozhodnutí“. V případě tohoto dovolacího důvodu se oproti § 265b odst. 1 písm. d) tr. řádu mění jeho dikce s ohledem na zavedení odvolacího líčení v řízení o odvolání, jednak dochází k rozšíření využitelnosti tohoto důvodu i na další případy podstatných procesních vad, které měly vliv na správnost a zákonnost napadeného rozhodnutí.⁴²

Navrhovaná právní úprava zavádí nový dovolací důvod, který spočívá v porušení procesního principu zákazu *reformationis in peius*, tj. došlo-li po zrušení rozhodnutí na základě opravného prostředku podaného ve prospěch obviněného v navazujícím řízení ke změně rozhodnutí v jeho neprospěch.

V návaznosti na novou úpravu odvolání se zavádí další samostatný dovolací důvod ve vztahu k odvolacímu řízení. Návrh nového trestního řádu počítá totiž s tím, že odvolací soud bude moci zrušit zprošňující rozsudek soudu prvního stupně a ihned při splnění dalších podmínek v odvolacím řízení (odvolacím líčení) uznat obviněného vinným skutkem, kterým byl v prvním

⁴¹ § 265b odst. 1 písm. d) tr. řádu.

⁴² Takovým typickým případem by mohla být skutečnost, že proti obviněnému nebylo dosud účinně zahájeno trestní stíhání (sdělení obvinění je třeba považovat za nicotné), že v předcházejícím řízení bylo vážně porušeno právo obviněného na obhajobu. Rekodifikace totiž počítá s tím, že k zahájení trestního stíhání dojde sdělením obvinění. Nebude tedy již formálně zahajováno usnesením o zahájení trestního stíhání. K jiným možnostem ohledně usnesení zahájení trestního stíhání a jeho přezkumu srov. VNENK, Vladislav. Usnesení o zahájení trestního stíhání v ústavněprávních souvislostech. Právní rozhledy, 2022, č. 18, s. 637 an.

stupni zproštěn obžaloby.⁴³ Takovému obviněnému se pak v zájmu zachování co nejširší možnosti přezkumu odsuzujícího rozsudku odvolacího soudu nabízí plný přístup k dovolacímu Nejvyššímu soudu, aniž by přitom byl obviněný limitován dovolacími důvody.⁴⁴ Nejvyšší soud je v tomto případě na základě mimořádného opravného prostředku povinen přezkoumat v rozsahu podaného dovolání napadený odsuzující rozsudek odvolacího soudu, přičemž po tuto dobu má být *ex lege* odložen výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody.⁴⁵

Závěr

Tento příspěvek si kladl za cíl přiblížit aktuální právní úpravu dovolání *de lege lata* i *de lege ferenda*. Na tomto místě je potřeba opětovně připomenout smysl a poslání opravných prostředků (opravného řízení), které v systému trestního řízení toto – byť fakultativní stadium – trestního řízení plní. Dovolání směřuje proti taxativně vymezeným pravomocným soudním rozhodnutím, a je tedy procesním prostředkem umožňujícím průlom do právní moci rozhodnutí. Proto je třeba zvážit, zda v konkrétním případě skutečně převažuje zájem na zákonnosti rozhodnutí a procesního postupu mu předcházejícího nad zájmem na právní jistotě, stabilitě a nezměnitelnosti dovoláním napadeného rozhodnutí.⁴⁶ Jestliže převáží zájem na právní jistotě, stabilitě a nezměnitelnosti, pak i při zjištění jisté nezákonnosti v rozhodnutí anebo v procesním postupu není třeba činit kasační zásah a napadené rozhodnutí lze ponechat nedotčeno. Dovolání je založeno principu kasace (určující) s prvky apelace (modifikující), má centralizovaný devolutivní účinek. Pod vlivem judikatury Ústavního soudu ČR došlo k interpretačnímu a aplikačnímu rozšíření dovolacích důvodů [na základě čl. 4 Ústavy ČR dříve skrze výklad ustanovení § 265b odst. 1 písm. g) tr. řádu, které by účinné do 31. 12. 2021], s účinností novely trestních předpisů provedenou zákonem č. 220/2021 Sb. od 1. 1. 2022 na základě novelizovaného ustanovení § 265b odst. 1 písm. g) tr. řádu.

⁴³ Tento postup aktuálně zakazuje § 259 odst. 5 písm. a) tr. řádu, nicméně sám o sobě neporušuje EÚLP (srov. čl. 2 odst. 2 Protokolu č. 7 k EÚLP, který stanoví určité výjimky z práva na odvolání ve věcech trestních).

⁴⁴ Zavádí se tak úprava obdobná té, která je aktuálně upravena v § 265b odst. 2 tr. řádu ve vztahu k výjimečnému trestu na doživotí.

⁴⁵ Ostatní výroky sice zůstávají vykonatelné, v individuálním případě by však mohlo být rozhodnuto o odkladu jejich výkonu.

⁴⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. Praha: Leges, 2021, s. 730 – 731.

Aktuálně je v České republice připravována celková rekodifikace trestního řádu (souběžně s ní probíhá novelizace stávajícího trestního řádu). Z hlediska dovolacích důvodů lze uvést čtyři základní momenty (v drtivé většině jde o převzetí stávajících důvodů; dojde k reformulaci některých důvodů; dále k zavedení nového dovolacího důvodu a zavedení nového samostatného dovolacího důvodu).

Novelizaci, tím spíše pak celkovou rekodifikaci trestního řádu nelze pochopitelně provádět nepromyšleným či nekoncepčním způsobem.⁴⁷ Změny se, pokud jde o otázku opravných prostředků, pochopitelně nebudou týkat pouze dovolání, ale pokud bude přijat nový trestní řád v navrhovaném znění, tak dojde k vypuštění stížnosti pro porušení zákona, kterou může výlučně podat ministr spravedlnosti (v této souvislosti je potřeba uvést, že garantem příprav nového trestního řádu je právě ministerstvo spravedlnosti), a dále k výraznému rozšíření apelačních prvků u odvolání, což se již nyní setkává s odbornou kritikou. Již přijaté změny (zavedení nového dovolacího důvodu) lze pochopitelně hodnotit až s určitým odstupem. Všechny tyto souvislosti bude potřeba pečlivě promyslet.

LITERATURA

1. CÍSAŘOVÁ, Dagmar. K otázce dovolání podle trestního řádu. *Trestní právo*, 2002, č. 2.
2. DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav a kol. *Trestní řád. II. díl. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017.
3. HRACHOVEC, Petr. Nový dovolací důvod v trestním řízení. *Bulletin advokacie*, 2022, č. 9.
4. HRACHOVEC, Petr. Deset let dovolání v trestním řádu. 1., 2 část. *Bulletin advokacie*, 2012, č. 1 – 2; č. 3.
5. HRACHOVEC, Petr. Dovolání v trestních věcech třetím rokem. *Bulletin advokacie*, 2004, č. 11 – 12; an.
6. HRACHOVEC, Petr. Dovolání v trestním řízení – první rok v praxi. *Bulletin advokacie*, 2003, č. 5.
7. HRACHOVEC, Petr. Pátý rok dovolání v trestním řízení. *Bulletin advokacie*, 2006, č. 11–12.
8. JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. Praha: Leges, 2021.
9. KLÍMA, Karel a kol. *Ústavní právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016.
10. MULÁK, Jiří. Přípravné řízení – jeho účel, zásady a vztah k řízení před soudem. In: ČENTĚŠ, Jozef (ed.) a kol. *Efektívnosť prípravného konania – jej skúmanie, výzvy a perspektívy*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020;
11. MULÁK, Jiří. Základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci – článek 4 Ústavy ČR ve světle vybraných ustanovení trestního řádu. In: KUDRNA, Jan (eds.). *Ústava České republiky v reflexi tří desetiletí*. Praha: Wolters Kluwer, 2022 (v tisku).
12. MULÁK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2019.
13. PÚRY, František. Několik prvních zkušeností s dovoláním v trestním řízení. *Právní rozhledy*, 2003, č. 7.

⁴⁷ K tomu na mnoha místech MULÁK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2019.

14. SEKVARD, Ondřej. *Dovolání*. Praha: Orac, 2004.
15. ŠÁMAL, Pavel. Dovolání – nový mimořádný opravný prostředek v trestním řízení. *Bulletin advokacie*, 2001, č. 11 – 12.
16. ŠIMOVIČEK, Ivan, JALČ, Adrián, SZABOVÁ, Eva. *Revízia rozhodnutí v trestnom konaní*. Praha: Leges, 2015.
17. TRECHSEL, Stefan. *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford. Oxford University Press, 2005.
18. VNENK, Vladislav. Usnesení o zahájení trestního stíhání v ústavněprávních souvislostech. *Právní rozhledy*, 2022, č. 18.

Kontaktní údaje autora

JUDr. Jiří Mulák, Ph.D.
Katedra trestního práva
Právnická fakulta Univerzity Karlovy
mulakj@prf.cuni.cz

VYBRANÁ SPECIFIKA ŘÍZENÍ PŘED ODVOLACÍM SOUDEM V TRESTNÍ VĚCI V KONTEXTU ZÁRUK SPRÁVEDLIVÉHO PROCESU A PRÁVA NA OBHAJOBU

SELECTED SPECIFICS OF THE PROCEEDINGS BEFORE THE COURT ON APPEAL IN A CRIMINAL CASE IN THE CONTEXT OF GUARANTEES OF A FAIR TRIAL AND THE RIGHT OF DEFENSE

JUDr. Vladislav Vnenk, Ph.D.

Katedra ústavního a evropského práva
Fakulty právnické Západočeské univerzity v Plzni

Abstrakt: Předmětem předloženého příspěvku je zhodnocení vybraných aspektů záruk ochrany základních práv v odvolacím řízení v rámci trestního procesu. Důraz byl kladen zejména na aspekty a procesní pravidla dokazování před odvolacím a to s ohledem na okamžik procesního uzavření dokazování a rozhodnutí o navržených důkazech.

Klíčová slova: právo na obhajobu, kontradiktornost, spravedlivý proces

Abstract: The subject of the expert article is the evaluation of selected aspects of the guarantees of the protection of fundamental rights in appeal proceedings within the framework of the criminal process. Emphasis was placed especially on the aspects and procedural rules of evidence before the appeal, with regard to the moment of the procedural conclusion of the evidence and the decision on the proposed evidence.

Key words: right to defence, adversarial proceedings, fair trial

Úvod

Právo¹ na obhajobu ve smyslu čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod představuje speciální základní právo k obecnému právu na právní pomoc garantované čl. 37 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, přičemž z hlediska práv osoby, proti které je vedeno trestní řízení, jde o to z nejdůležitějších základních práv.² Kromě Listiny základních práv a svobod je prá-

¹ Tento příspěvek byl zpracován v rámci projektu Západočeské univerzity v Plzni s č. SGS-2022-020: Aktuální impulsy k reformě tradiční koncepce ochrany právního státu, suverenity a bezpečnosti v unijní i vnitrostátní aplikační praxi.

² KÜHN, Zdeněk, KRATOCHVÍL, Jan, KMEC, Jiří, KOSAŘ, David a kol. *Listina základních práv a svobod. Velký komentář*. Praha: Leges, 2022, s. 1582.

vo na obhajobu garantováno též lidskoprávními mezinárodními smlouvami,³ především Evropskou úmluvou (čl. 6 odst. 3) či Mezinárodním paktem o občanských a politických právech (čl. 14 odst. 3),⁴ přičemž v rámci trestního práva procesního je právo na obhajobu vyjádřeno v rámci ust. § 2 odst. 13 tr. řádu. Z hlediska zásad trestní právo procesního tato zásada samozřejmě nestojí a nemůže stát izolovaně, je tedy tato zásada (základní právo) provázána bezprostředně s ostatními zásadami trestního řízení (trestního práva procesního),⁵ jakož i v rámci obecných zásad tzv. organizace soudnictví.⁶

Jednou z těchto základních zásad je mj. zásada kontradiktornosti trestního řízení, přičemž se jedná o zásadu spadající do práva na spravedlivý proces, přičemž tato zásada se dovozuje především interpretací čl. 6 Evropské úmluvy⁷ a zásady rovnosti zbraní dle čl. 37 odst. 3 Listiny a čl. 96 odst. 1 Ústavy ČR.⁸ Z judikatury Ústavního soudu dále vyplývá, že *zásady kontradiktornosti řízení a rovnosti zbraní platí pro trestní řízení jako celek, avšak neuplatňují se ve všech stádiích trestního řízení a při všech procesních úkonech stejně intenzivně. Nejúplněji se prosazují v hlavním líčení, event. ve veřejném zasedání soudu, v nichž se rozhoduje o nejdůležitějších meritorních otázkách trestního řízení, tj. o vině a o trestu. V těchto procesních formách lze vytvořit reálné předpoklady (procesní, organizační i faktické) pro široké a reálné uplatnění těchto zásad. Naproti tomu při provádění úkonů v přípravném řízení nelze zásady kontradiktornosti řízení a rovnosti zbraní vždy plně uplatnit, pokud by jimi byly popřeny jiné legitimní zájmy, zejména zájem státu na efektivitě trestního stíhání.*⁹ J. Mulák k tomu uvádí, že zásadu kontradiktornosti řízení je možné označit za přímý výraz diskurzivity v procesní oblasti, neboť ten je založen na prismatu, že sporné skutečnosti se během řízení prezentují ve formě polemik (kontradikce), přičemž podle citovaného autora je rovné postavení procesních stran v rámci trestního procesu nezbytným předpokladem kontradiktornosti trestního řízení, kdy tedy tyto

³ Které jsou součástí ústavního pořádku ve smyslu tzv. konkursního nálezu, tj. Nález Ústavního soudu ČR se sp. zn. Pl.ÚS 36/01 ze dne 25. 6. 2002, podle kterého rozsah pojmu ústavního pořádku nelze vyložit toliko s ohledem na ustanovení § 112 odst. 1 Ústavy, nýbrž i vzhledem k ustanovení čl. 1 odst. 2 Ústavy a do jeho rámce zahrnout i ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách.

⁴ K tomu podrobněji např. TRESCHER, Stefan. *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford: Oxford University Press, 2009.

⁵ K tomu např. NOVOTNÝ, František a kol. *Trestní právo procesní*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 29 a násl.

⁶ K tomu např. MULÁK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2019, s. 59.

⁷ MULÁK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2019, s. 273 an.

⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 6. 2004 se sp. zn. III. ÚS 239/04.

⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 6. 2004 se sp. zn. III. ÚS 239/04.

procesní strany mají stejnou možnost hájit svá stanoviska před nezávislým a nestranným soudem.¹⁰

Zásada kontradiktornosti trestního řízení¹¹ se uplatní zejména v řízení před soudem, a to především v hlavním líčení či ve veřejném zasedání soudu,¹² v nichž se rozhoduje o meritorních otázkách. Současně se uplatní též ve vazebním řízení,¹³ v rámci obnovy řízení,¹⁴ či ve vykonávacím řízení (např. v řízení o přerušení a upuštění od výkonu trestu).¹⁵ J. Jelínek a kol. výslovně uvádí, že trestní řízení je kontradiktorním trestním řízením,¹⁶ přičemž V. Pelc k tomu doplňuje, že v řízení před soudem tvoří samou podstatu této fáze trestního řízení.¹⁷

¹⁰ MULÁK, Jiří. Zásada kontradiktornosti v trestním řízení– evropské souvislosti a česká reflexe. *Bulletin advokacie*, č. 3/2019, s. 33.

¹¹ K tomu např. PELC, Vladimír. Kontradiktornost – realita nebo chiméra českého trestního procesu? In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020.; MULÁK, Jiří. Zásada kontradiktornosti v trestním řízení– evropské souvislosti a česká reflexe. *Bulletin advokacie*, č. 3/2019, s. 33 a násl.

¹² *Uvedené zásady se neuplatňují ve všech fázích trestního řízení ve stejné míře. Zatímco v přípravném řízení provádí přezkum jeho zákonnosti zásadně státní zástupce, v řízení před soudem je již v postavení rovnocenné strany.* NOVÁK, Jiří. Čl. 40 [Ústavní parametry trestního řízení]. In: HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. *Listina základních práv a svobod*. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021, marg. č. 37.

¹³ Rozhodnutí ESLP Krejčíř proti České republice ze dne 26.03.2009, stížnost č. 39298/04. Z rozhodnutí lze citovat následující dílčí závěry: *Soud připomíná, že článek 5 odst. 4 přiznává každému, kdo byl zatčen nebo jinak zbaven svobody, právo podat návrh ohledně procesních a hmotněprávních požadavků nezbytných pro zajištění „zákonnosti“ zbavení jeho svobody ve smyslu článku 5 odst. 1. Řízení podle článku 5 odst. 4 sice nemusí vždy poskytovat stejné záruky, jaké článek 6 stanoví pro občanskoprávní a trestní řízení, musí se však jednat o řízení soudní a musí poskytovat záruky uzpůsobené charakteru zbavení svobody. Konkrétně řízení o stížnosti ve vazební věci musí být kontradiktorní a musí zaručovat rovnost zbraní účastníků řízení, tj. státního zástupce a zadrženého. První zárukou vyplývající z článku 5 odst. 4 Úmluvy je právo být skutečně slyšen soudcem, jemuž je podána stížnost ve vazební věci. Pokud jde o osoby zbavené svobody za podmínek uvedených v článku 5 odst. 1 písm. c) Úmluvy, článek 5 odst. 4 vyžaduje konání jednání; to musí být konradiktorní, což běžně předpokládá zastoupení obhájcem a možnost případně dát předvolat a vyslýchat svědky (Nikolova proti Bulharsku [velký senát], č. 31195/96, § 58, ESLP 1999-II; Reinprecht proti Rakousku, č. 67175/01, § 31, ESLP 2005-XII; Svípsta, cit. výše, § 129).*

¹⁴ PELC, Vladimír. Kontradiktornost – realita nebo chiméra českého trestního procesu? In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 47.

¹⁵ Podrobněji např. BRUNOVÁ, Markéta., POLANSKÝ, Ivo. Kontradiktornost ve vykonávacím řízení trestním – řízení o přerušení a upuštění od výkonu trestu. *Bulletin advokacie*, 2021, č. 5, s. 36 – 39.

¹⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 47.

¹⁷ PELC, Vladimír. Kontradiktornost – realita nebo chiméra českého trestního procesu? In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 49.

1. Řízení před odvolacím soudem v intencích dokazování

Z pohledu obhajoby je řízení před odvolacím soudem formou veřejného zasedání mimořádně důležité a je chybou je z hlediska obhajoby podceňovat.¹⁸ Procesní průběh veřejného zasedání o odvolání je upraven zejm. v rámci ust. § 235 a § 263 tr. řádu, přičemž z hlediska převažujícího apelačního principu v odvolacím řízení ve smyslu trestního řádu je v případě existence vad napadeného rozsudku soudu prvního stupně dokazování pravidlem.¹⁹ Limitem tohoto pravidla je ust. § 263 odst. 6 tr. řádu, podle kterého platí, že *Po přednesení návrhů ve veřejném zasedání provede odvolací soud důkazy potřebné pro rozhodnutí o odvolání, nejde-li o rozsáhlé a obtížně proveditelné doplnění dokazování, které by znamenalo nahrazovat činnost soudu prvního stupně.*

V praxi objevující se procesní vadou v řízení o podaném odvolání obžalovaného před odvolacím soudem (při veřejné zasedání) je okamžik uzavření dokazování a okamžik výzvy předsedy senátu k přednesu konečných návrhů, a to za situace, kdy má některá ze stran návrhy na doplnění dokazování. Z hlediska trestního řádu je procesně správným postupem takový procesní postup ve smyslu ust. § 235 odst. 3 tr. řádu, podle kterého platí, že *Po provedení důkazů udělí předseda senátu slovo ke konečným návrhům. Je-li osobou, která může být přímo dotčena rozhodnutím, obviněný, má právo mluvit poslední.*

Pokud tedy má některá ze strany návrhy na doplnění dokazování má soud dvě možnosti procesního postupu, a to buď neuzavřít dokazování a provedení navrhovaného důkazu, nebo rozhodne o tom, že navrhovaný důkaz (důkazy) nebude (typicky) pro nadbytečnost provádět. Pokud již není dalších návrhů na doplnění dokazování, nebo byly všechny takové návrhy zamítnuty, poté prohlásí předseda senátu dokazování za skončené.²⁰ Návrhy na dokazování i při přezkumných limitech před odvolacím soudem ve smyslu trestního řádu jsou však z hlediska obhajoby mimořádně důležité, neboť dokazování před odvolacím soudem v odvolacím řízení slouží, resp. může sloužit k tomu, aby byla zpochybněna správnost původního dokazování provedeného v hlavním líčení před soudem prvního stupně a jeho hodnocení.²¹

Předseda senátu tedy až poté, co je uzavřeno dokazování, může udělit podle ust. § 235 odst. 3 tr. řádu slovo ke konečným návrhům. Pokud předseda senátu prohlásí dokazování za skončené dříve, než rozhodl například o ob-

¹⁸ K tomu např. VANTUCH, Petr. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 765 a násl.

¹⁹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 6. vyd. Praha: Leges, s. 703.

²⁰ KADLEC, Jan. § 216. In: DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav a kol. *Trestní řád. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017.

²¹ VANTUCH, Petr. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 771.

hajobou navrženém důkazu, postupuje tak v rozporu s dikcí trestního řádu, jakož i se smyslem institutu závěrečného návrhu. *Účelem konečného návrhu je, podobně jako je účelem závěrečné řeči při hlavním líčení (§ 216), přednesení vlastního stanoviska osoby, která je k tomu oprávněna, k výsledkům veřejného zasedání a návrh učiněný k soudu, jak má v projednávané věci rozhodnout.*²² Konečný návrh ze strany obžalovaného, který jej podal, se obvykle totiž obsahově skládá ze shrnutí konkrétních důvodů podaného odvolání, reakci na provedené dokazování ve veřejné zasedání odvolacího soudu a případně na vyjádření ze strany státního zastupitelství či poškozeného, jakož i návrhu na konkrétní rozhodnutí odvolacího soudu podle ust. § 258 odst. 1 tr. řádu., ev. ust. § 257 tr. řádu.²³

V praxi se však objevují případy, kdy je vyhlášeno předsedou senátu usnesení, že není uzavřeno dokazování ve smyslu trestního řádu, ale že o důkazních návrzích bude rozhodováno v rámci tzv. konečné porady senátu a ihned poté předseda senátu uzavře dokazování a udělí stranám slovo k přednesu konečných návrhů, aniž by tedy bylo procesním způsobem rozhodnuto o navržených důkazech. Tento postup je však v rozporu s dikcí trestního řádu i samotným smyslem institutu konečného návrhu, protože dochází současně k porušení práva na obhajobu, zásady kontradiktornosti trestního procesu a zásady zákonnosti trestního procesu (zásady mající svůj výslovný základ v Listině základních práv a svobod).

Je-li jedním z účelů a smyslů konečného návrhu reakce na provedené dokazování ve veřejné zasedání odvolacího soudu,²⁴ je při tomto postupu odvolatel zkrácen na svých obhajovacích právech a je tedy současně porušena zásada kontradiktornosti i zásada řádného zákonného procesu tak, že nemohl modifikovat svůj konečný návrh s ohledem na výsledky dokazování před odvolacím soudem (například námitkou nedůvodného neprovedení důkazu pro nadbytečnost a podrobné odůvodnění této námítky).

Podle trestního řádu má přicházet udělení slova ke konečným návrhům podle ust. § 235 odst. 3 tr. řádu až po skončení, resp. uzavření dokazování, ne však dříve. Současně může být porušeno práva na náležité odůvodnění v kontextu porušení práva na spravedlivý proces ve smyslu tzv. opomenutých důkazů,²⁵ zásady materiální pravdy a založit též nepřezkoumatelnost

²² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2936.

²³ VANTUCH, Petr. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 772.

²⁴ VANTUCH, Petr. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 772; resp. k výsledkům veřejného zasedání dle ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2936.

²⁵ K náležitostem odůvodnění v kontextu tzv. opomenutých důkazů např. JELÍNEK, Jiří, ŘÍHA, Jan, SOVÁK, Zdeněk. *Rozhodnutí ve věcech trestních se vzory rozhodnutí soudů a podání advokátů*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2018, s. 303 a násl.

rozhodnutí (což bude nepochybně namítáno v dalších fázích řízení při podání dovolání v kontextu „nového“ dovolacího důvodu dle ust. § 265b odst. 1 písm. g) tr. řádu²⁶ či následně ústavní stížnosti).²⁷

V konečném návrhu poté, co jsou případně navržené důkazy (návrhy na doplnění dokazování) zamítnuty, může již obžalovaný (obhajoba) reagovat na takovéto zamítnutí návrhů na doplnění dokazování a odvolací soud se i s těmito námitkami musí v kontextu záruk spravedlivého procesu ve svém rozhodnutí náležitě zabývat.²⁸ Z nálezu Ústavního soudu se sp. zn. II. ÚS 881/08 ze dne 06.08.2008 vyplývá, že *Pokud obecné soudy neprovedou navrhovaný důkaz, ani ve svém rozhodnutí neodůvodní, proč navrhovaný důkaz neprovedly, porušují právo na spravedlivý proces zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.*

Řádný zákonný průběh řízení před odvolacím soudem ve veřejném zasedání je nezbytný též z hlediska záruk zákonného trestního procesu, přičemž literaturou je akcentován též význam základních zásad trestního řízení, resp. jejich kontrolní funkce, a to v opravném řízení, tedy, zda nižší instance náležitě dodržely jednotlivé základní zásady trestního procesu. Základní zásady jsou tak nezbytným referenčním kritériem.²⁹ Základem zásady zákonnosti

²⁶ K tomu např. HRACHOVEC, Petr. Nový dovolací důvod v trestním řízení. *Bulletin advokacie*, č. 9/2022.

²⁷ K tomu např. FOREJTOVÁ, Monika a kol. *Ústavní soudnictví*. Brno: Václav Klemm, 2014; J. Mulák uvádí, že právě řízení o ústavní stížnosti může být jedním z prostředků, jak na obecných soudech vynutit dodržování ústavních zásad trestního procesu. K tomu srov. MULÁK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2019, s. 120

²⁸ K tomu např. Nález Ústavního soudu se sp. zn. II. ÚS 881/08 ze dne 06.08.2008: *Ústavní soud pokládá za nutné zdůraznit, že zásadu spravedlivého procesu vyplývající z čl. 36 Listiny je třeba vykládat tak, že v řízení před obecným soudem musí být dána jeho účastníkovi mj. možnost navrhnout důkazy, jejichž provedení pro prokázání svých tvrzení pokládá za potřebné; tomuto procesnímu právu účastníka pak odpovídá povinnost soudu nejen o navržených důkazech rozhodnout, ale také - pokud návrhu na jejich provedení nevyhoví - ve svém rozhodnutí vyložit, z jakých důvodů navržené důkazy neprovedl. Jestliže tak obecný soud neučiní, zatíží své rozhodnutí nejen vadami spočívajícími v porušení obecných procesních předpisů, ale současně postupuje v rozporu se zásadami vyjádřenými v hlavě páté Listiny, a v důsledku toho též s článkem 95 odst. 1 Ústavy. Takzvané opomenuté důkazy, tj. důkazy, o nichž v řízení nebylo soudem rozhodnuto, případně důkazy, jimiž se soud (podle zásady volného hodnocení důkazů) nezabýval, proto téměř vždy založí nejen nepřezkoumatelnost vydaného rozhodnutí, ale současně též jeho protiústavnost. Ze zmíněných zásad nikterak nevyplývá povinnost soudu provést všechny důkazy, které účastník navrhl. Je to obecný soud, který je povinen a současně oprávněn zvažovat, v jaké fázi řízení, které důkazy je třeba provést, zda a nakolik je potřeba dosavadní stav dokazování doplnit a zda je určitý důkazní prostředek (ve stěžovatelově věci konkrétně důkaz dopisem ze dne 15. září 2004) způsobilý prokázat tvrzenou skutečnost. Jestliže obecné soudy opomenuly provést důkaz a jeho neprovedení ani nezdůvodnily, zatížily řízení vadou, která ve svém důsledku znamená porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces.*

²⁹ K tomu např. MULÁK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2019, s. 85 – 86.

trestního procesu (řádného zákonného procesu)³⁰ je čl. 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, podle kterého *Nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon, přičemž v trestním řádu je tato zásada vyjádřena v ust. § 2 odst. 1 tr. řádu, podle kterého Nikdo nemůže být stíhán jinak než ze zákonných důvodů a způsobem, který stanoví tento zákon. Z judikatury Ústavního soudu vyplývá, že ústavně zaručená procesní práva garantují jen řádné vedení právního řízení, nikoli jeho konkrétní výsledek z hlediska hmotného práva.....Z těchto základních procesních práv přímo plynou zase pouze procesní práva spojená s podáním návrhu, odvolání nebo jiného opravného prostředku, neboť nelze konstruovat nárok na zákonem zaručený výsledek odvolacího řízení, popř. na úspěch v soudním řízení, jak již nesčetněkrát Ústavní soud konstatoval ve své ustálené judikatuře, která vychází z toho, že právo na řádný (férový) proces zaručuje právo na projednání věci soudem za dodržení pravidel stanovených zákonem, popř. mezinárodní smlouvou, která splňuje ústavně stanovené podmínky aplikační přednosti (čl. 10 Ústavy).*³¹

Závěr

Předmětem tohoto příspěvku bylo především upozornění na určitý v praxi se vyskytující se procesně nesouladný postup v rámci řízení před odvolacím soudem při veřejném zasedání. Tento postup je podle mého názoru v rozporu s dikcí trestního řádu, kdy rozpornost spatřuji v tom, že předseda senátu odvolacího soudu udělí slovo ke konečným návrhům podle ust. § 235 odst. 3 tr. řádu ještě před procesním uzavřením dokazování za situace, kdy má obžalovaný důkazní návrhy, kterými zamýšlí zpochybnění správnosti původního dokazování provedeného v hlavním líčení před soudem prvního stupně a jeho hodnocení.³² Tím, že předseda senátu udělí slovo k přednesu konečného návrhu ještě dříve, než je procesně uzavřeno dokazování a je procesně rozhodnuto o důkazních návrzích, je porušeno právo obžalovaného na zákonný trestní proces ve smyslu čl. 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod ve spojení s ust. § 2 odst. 1 tr. řádu, současně jeho právo na obhajobu a kontraktornost trestního procesu, a to tedy v důsledku nemožnosti se vyjádřit v rámci závěrečného návrhu na výsledek dokazování ve veřejném zasedání

³⁰ Podrobněji např. NOVOTNÝ, František a kol. *Trestní právo procesní*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 32; MULÁK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2019, s. 117 a násl.

³¹ Nález Ústavního soudu ČR se sp. zn. III.ÚS 525/15, ze dne 8. 11. 2016.

³² VANTUCH, Petr. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 771.

před odvolacím soudem (byť samozřejmě mohou být za splnění podmínek navržené důkazní návrhy zamítnuty).

Jsem přesvědčen, že je třeba trvat v trestních věcech na důsledném dodržování zákonného postupu v rámci celého trestního procesu, neboť Listiny základních práv a svobod jasně stanovuje, že nikdo nesmí být stíhán jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon, tedy v tomto případě trestní řád.

LITERATURA

1. BRUNOVÁ, Markéta., POLANSKÝ, Ivo. Kontradiktornost ve vykonávacím řízení trestním – řízení o přerušení a upuštění od výkonu trestu. *Bulletin advokacie*, 2021, č. 5.
2. DRAŠTÍK, Antonín., FENYK, Jaroslav a kol. *Trestní řád. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017.
3. FOREJTOVÁ, Monika a kol. *Ústavní soudnictví*. Brno: Václav Klemm, 2014.
4. HRACHOVEC, Petr. Nový dovolací důvod v trestním řízení. *Bulletin advokacie*, č. 9/2022.
5. HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. *Listina základních práv a svobod*. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021.
6. JELÍNEK, Jiří a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020.
7. JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 6. vydání. Praha: Leges, 2021.
8. JELÍNEK, Jiří, ŘÍHA, Jan, SOVÁK, Zdeněk. *Rozhodnutí ve věcech trestních se vzory rozhodnutí soudů a podání advokátů*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2018.
9. KÜHN, Zdeněk, KRATOCHVÍL, Jan, KMEC, Jiří, KOSAŘ, David a kol. *Listina základních práv a svobod*. Velký komentář. Praha: Leges, 2022.
10. MULÁK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2019.
11. MULÁK, Jiří. Zásada kontradiktornosti v trestním řízení – evropské souvislosti a česká reflexe. *Bulletin advokacie*, č. 3/2019.
12. NOVOTNÝ, František a kol. *Trestní právo procesní*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017.
13. ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013.
14. TRESCHER, Stefan. *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
15. VANTUCH, Petr. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Praha: C. H. Beck, 2014.

Kontaktní údaje autora

JUDr. Vladislav Vnenk, Ph.D.

Katedra ústavního a evropského práva

Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni

vnenk@kup.zcu.cz

ÚSTAVNOPRÁVNE ASPEKTY OCHRANY OSOBNÉJ SLOBODY VO VÄZOBNÝCH VECIACH

CONSTITUTIONAL ASPECTS OF THE PROTECTION OF LIBERTY RELATING TO ARREST PROCEDURE

JUDr. Miloš Maďar, PhD., LL.M.

Ústavný súd Slovenskej republiky
Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín
Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Abstrakt: V ostatnom období je preskúvanie základného práva na osobnú slobodu či práva na slobodu a bezpečnosť Ústavným súdom Slovenskej republiky (ďalej len „ústavný súd“) vo väzobných veciach predmetom veľkého záujmu odbornej aj laickej verejnosti a v mediálnom priestore sa tejto téme venuje nevidaná pozornosť. K tejto skutočnosti prispievajú najmä (ale nielen) dva významné faktory. Jedným z nich je nárast počtu ústavných sťažností sťažovateľov vo väzobných veciach a druhým samotné osoby sťažovateľov, ktoré ipso facto priťahujú pozornosť médií. Tento príspevok je zameraný najmä na objasnenie všeobecných koncepčných východísk, prostredníctvom ktorých ústavný súd vstupuje do rozhodovania všeobecných súdov vo vzťahu k väzobným rozhodnutiam. Príspevok vzhľadom na rozsah nemá ambíciu kazuisticky spracovať jednotlivé výhrady ústavného súdu vo vzťahu k materiálnym a formálnym podmienkam väzby a túto tému si autor ponecháva na ďalšiu vhodnú príležitosť.

Kľúčové slová: ústavný súd, väzba, trestné konanie, osobná sloboda, Trestný poriadok, ústavná sťažnosť

Abstract: Recently, decisions of the Constitutional court of the Slovak republic relating to custody measures draw unseen attention of experts and media. This situation is caused mainly (not merely) by two factors. The first one is significant increase of constitutional complaints relating to arrest and custody measures, the second factor relates to persons who ipso facto attract media attention. This article is focused on presentation of the general conceptual conclusions relating to interference of the Constitutional court to arrest decisions-making process. Due to the size limit of this article, its ambition is not casuistically analyse material and formal presumptions of arrest, leaving this topic to later opportunity.

Key words: Constitutional court, arrest, criminal proceedings, liberty, Code of criminal procedure, constitutional complaint

Úvod

Vzhľadom na skutočnosť, že v prípade väzby ide o najzávažnejší zásah do osobnej slobody obvineného, u ktorého platí prezumpcia neviny, je nevyhnutné, aby väzba bola v súlade so zákonnými limitmi, ktoré majú za cieľ

minimalizovať negatívny vplyv na práva obvineného.¹ Tieto zákonné limity ovplyvňujú prirodzene aj rozsah a predmet prieskumu namietaných rozhodnutí prípadne postupov orgánov verejnej moci v súvislosti s väzbou ústavným súdom. Na úvod si treba pripomenúť, že na ústavný súd sa sťažovateľ nemôže obrátiť kedykoľvek a s akoukoľvek argumentáciou. Mnohokrát sa na ústavnom súde stretávame s tým, že sťažovatelia „slepo“ do ústavnej sťažnosti prenášajú svoju argumentáciu z ich prednesov či podaní pred všeobecnými súdmi. Na jednej strane je nutné priznať argumentu, že základné právo podľa čl. 17 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „ústavy“) vo svojom znení odkazuje na zákon, a preto pri posudzovaní otázky jeho rešpektovania alebo porušenia musí brať ústavný súd do úvahy zákonnú úpravu a jej aplikáciu príslušným orgánom, pričom v prípade zistenia závažného porušenia zákonosti ide aj o porušenie ústavnosti.² Rovnako aj z čl. 17 ods. 5 ústavy vyplýva, že do väzby možno vziať iba z dôvodov a na čas ustanovený zákonom. Príslušná zákonná úprava obsiahnutá predovšetkým v Trestnom poriadku je tak integrálnou súčasťou ústavného rámca zaručenej osobnej slobody.³ Aj čl. 5 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „dohovor“) vyžaduje, aby k pozbaveniu osobnej slobody došlo „v súlade s konaním ustanoveným zákonom“, a každé dohovorom prípustné pozbavenie osobnej slobody [čl. 5 ods. 1 písm. a) až f)] musí byť „zákonné“. Dohovor tu teda priamo odkazuje na vnútroštátne právo, a preto rešpektovanie tohto práva je integrálnou súčasťou záväzkov zmluvných štátov.⁴ Na druhej strane z postavenia a úlohy ústavného súdu ako nezávislého súdneho orgánu ochrany ústavnosti vyplýva, že argumentácia sťažovateľov vo väzobných veciach musí spĺňať určitú ľudskoprávnú ústavnú nadstavbu, ktorá by mala nájsť odraz v odôvodnení ústavnej sťažnosti.

1. Právomoc ústavného súdu na konanie o ústavnej sťažnosti

K procesným podmienkam na strane ústavného súdu patrí predovšetkým jeho právomoc rozhodovať v danej veci. Právomoc ústavného súdu predstavuje súhrn jeho oprávnení a povinností decízneho charakteru, ktoré sú mu zverené, resp. ktoré ho viažu pri napĺňaní ochrany ústavnosti. Nedostatok

¹ Prikryl, O. § 71 [Dôvody väzby]. In: Čentěš, J., Kurilovská, L., Šimovček, I., Burda, E. a kol. *Trestný poriadok I*. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s. 341, marg. č. 1.

² Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. III. ÚS 48/00 z 13. júla 2000.

³ Nález Ústavného súdu SR č. k. II. ÚS 55/98 z 18. októbra 2001.

⁴ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“) Lukanov v. Bulharsko z 20. 3. 1997, bod 43.

právomoci ústavného súdu predstavuje neodstrániteľný nedostatok procesnej podmienky konania, v dôsledku ktorého ústavný súd návrh odmietne pri predbežnom prerokovaní.⁵ V tejto súvislosti si treba uvedomiť, že ústavný súd ako nezávislý súdny orgán ochrany ústavnosti nie je alternatívnou ani mimoriadnou opravnou inštitúciou vo veciach patriacich do právomoci všeobecných súdov.⁶ Ústavný súd súčasne vo svojej rozhodovacej činnosti opakovane zdôrazňuje, že systém ochrany základných práv a slobôd zaručených ústavou a ľudských práv a základných slobôd vyplývajúcich zo záväznej medzinárodnej zmluvy je založený na princípe subsidiarity, ktorý určuje aj rozsah právomoci ústavného súdu pri poskytovaní ochrany základným právam a slobodám, resp. ľudským právam a základným slobodám vo vzťahu k právomoci všeobecných súdov (čl. 127 ods. 1 a čl. 142 ods. 1 ústavy), a to tak, že všeobecné súdy sú primárne zodpovedné za výklad a aplikáciu zákonov, ale aj za dodržiavanie základných práv a slobôd, resp. ľudských práv a základných slobôd (čl. 144 ods. 1 a 2 a čl. 152 ods. 4 ústavy). Všeobecné súdy sú tak ústavou povolané chrániť nielen zákonnosť, ale aj ústavnosť. Preto je právomoc ústavného súdu subsidiárna a nastupuje až vtedy, ak nie je daná právomoc všeobecných súdov. Preto ak sťažovatelia v ústavných sťažnostiach nesprávne napádajú rozhodnutie o väzbe sudcu pre prípravné konanie (resp. súdu prvého stupňa) ako prvostupňového orgánu a domáhajú sa jeho zrušenia, ústavný súd musí konštatovať existenciu procesnej prekážky brániacej prerokovaniu tejto časti ústavnej sťažnosti, ktorou je nedostatok právomoci ústavného súdu. Trestný poriadok zakotvujúci inštitút sťažnosti ako riadneho opravného prostriedku totiž poskytuje priestor aj na uplatnenie námietok týkajúcich sa pochybení konajúceho prvostupňového orgánu potenciálne predstavujúcich zásahy do základných práv a slobôd. Rozhodovanie o tomto opravnom prostriedku patrí vždy druhostupňovému súdu. Sťažovateľ tak spravidla disponuje možnosťou uplatniť svoje námietky o prípadnom pochybení prvostupňového súdu prostredníctvom sťažnosti, ktoré pred podaním ústavnej sťažnosti musí v zmysle § 132 ods. 2 zákona o ústavnom súde využiť.⁷ Ústavný súd je súdom „výsledkovým“ a preskúmava tak výlučne konečné rozhodnutie o určitej otázke, v tomto prípade nadriadeného súdu rozhodujúceho o sťažnosti.

⁵ Babják, M. § 56 [Predbežné prerokovanie návrhu na začatie konania]. In: Macejková, I., Bárány, E., Baricová, J., Fiačan, I., Holländer, P., Svák, J. a kol. *Zákon o Ústavnom súde Slovenskej republiky*. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2020, s. 344, marg. č. 2.

⁶ Uznesenie ústavného súdu SR č. k. II. ÚS 21/96 zo 16. mája 1996.

⁷ Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. II. ÚS 13/01 z 14. februára 2001.

Väzba je jedným z najzávažnejších zásahov do osobnej slobody a do práv obvineného. Vzhľadom na túto závažnosť vyžaduje po celý čas súdnu kontrolu jej ústavnosti a zákonnosti.⁸ Je výsoštným právom, ale aj povinnosťou všeobecného súdu dbať o to, aby doba väzby obvineného neprekročila nevyhnutnú hranicu. Na tento účel patrí všeobecnému súdu skúmať všetky okolnosti spôsobilé vyvrátiť alebo potvrdiť existenciu skutočného verejného záujmu odôvodňujúceho so zreteľom na prezumpciu neviny výnimku z pravidla rešpektovania osobnej slobody a uviesť ich v rozhodnutiach o väzbe. Ústavný súd už vo viacerých svojich rozhodnutiach zdôraznil, že jeho právomoc na rozhodovanie vo väzobných veciach predpokladá výlučne skúmanie toho, či sa v konaní pred väzobnými súdmi dodržali ústavno-procesné princípy takého obmedzenia osobnej slobody, akým je väzba obvineného.⁹

Pokiaľ ide o konkrétne rozhodovanie ústavného súdu vo väzobných veciach, treba si uvedomiť, že v tomto smere je daná právomoc ústavného súdu len na preskúmanie dôvodu a spôsobu obmedzenia osobnej slobody, t. j. či proti osobe, ktorá sa berie do väzby (alebo je vo väzbe), bolo vznesené obvinenie, rozhodnutie o väzbe sa odôvodnilo aj skutkovými okolnosťami, o väzbe rozhodoval súd, obvinený bol do väzby vzatý pre konkrétne skutočnosti, ktoré odôvodňujú obavu vyjadrenú v § 71 ods. 1 písm. a) až c) Trestného poriadku alebo okolnosti uvedené v odseku 2 tohto ustanovenia, a osoba bola vzatá a držaná vo väzbe len na čas dovolený zákonom, resp. konkrétnym rozhodnutím väzobného súdu o predĺžení väzby.¹⁰ Úlohou ústavného súdu je tiež sledovať, či všeobecné súdy v namietaných rozhodnutiach správne aplikujú právo, či dané rozhodnutia sú odôvodnené a či nenesú znaky arbitrárnosti vyúsťujúce do porušenia niektorého zo základných práv a slobôd.¹¹ Osobitne je v tejto súvislosti dôležité poznamenať, že do obsahu právomoci ústavného súdu spravidla nepatrí preskúmať správnosť skutkových a právnych záverov všeobecných súdov, ktoré viedli k záveru o existencii zákonného dôvodu na vzatie do väzby. Tento postup skúma opravný súd v riadnom inštančnom postupe, ktorý je funkčne usporiadaný na preskúmanie obsahu trestného spisu, súvisiacich listín, podaní obvineného a prípadne aj ďalších dôkazov osvedčujúcich použitie takéhoto zabezpečovacieho prostriedku, akým je väzba v trestnom konaní. Ústavný súd tak nekoná ako súd tretej alebo štvrtej inštancie.¹²

⁸ Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. III. ÚS 26/01 z 8. marca 2001.

⁹ Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. II. ÚS 94/2012 z 19. apríla 2012.

¹⁰ Uznesenie ústavného súdu SR č. k. II. ÚS 76/02 zo 7. mája 2002.

¹¹ Uznesenie ústavného súdu SR č. k. II. ÚS 465/2011 z 20. októbra 2011.

¹² Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. IV. ÚS 237/2021 z 28. apríla 2021.

Úlohou ústavného súdu je tak preskúmať zlučiteľnosť opatrenia, ktorým je jednotlivец pozbavený slobody, s ústavou alebo medzinárodnou zmluvou o ľudských právach a základných slobodách, a to bez toho, aby skutkové a právne závery všeobecného súdu nanovo vyhodnocoval, resp. ich nahrádzal svojimi vlastnými závermi. Povedané inak, úlohou ústavného súdu nie je samostatne posúdiť existenciu väzobných dôvodov sťažovateľa v pozícii inštančne nadriadeného súdu a porovnať svoje zistenia so závermi všeobecných súdov, ale presvedčiť sa, že odôvodnenie napadnutého uznesenia všeobecného súdu dáva dostatočný základ na väzobné stíhanie sťažovateľa, a to s ohľadom na konkrétne okolnosti prípadu i na všetky sťažovateľom prezentované relevantné námietky.¹³ Do úvah všeobecného súdu pri rozhodovaní o väzbe sa ústavný súd cíti oprávnený zasiahnuť spravidla len vtedy, ak nie je rozhodnutie o väzbe podložené zákonným dôvodom buď vôbec, alebo ak tvrdené (a nedostatočne zistené) dôvody väzby sú v extrémnom rozpore s kautelami vyplývajúcimi z ústavného poriadku, prípadne s medzinárodnými zmluvami, ktorými je v tomto smere Slovenská republika viazaná.¹⁴ Ústavný súd preto nemôže zasahovať do skutkových a právnych záverov všeobecných súdov, ak ich z ústavného hľadiska možno pokladať za akceptovateľné a udržateľné. Kasačnú intervenciu ústavného súdu by mohli vyprovokovať také prípadné rozhodnutia a postupy všeobecných súdov v rámci rozhodovania o väzbe, ktoré by v určitom štádiu trestného konania predstavovali zjavný omyl či exces pri posudzovaní formálnych a materiálnych podmienok väzby, prípadne by boli iným evidentným popretím samotnej podstaty ochrany základných práv a slobôd.¹⁵ Úlohou ústavného súdu nie je nanovo vyhodnocovať skutkové a právne závery príslušných väzobných rozhodnutí, ale preskúmať, či závery v nich uvedené sú z ústavného hľadiska akceptovateľné a udržateľné.¹⁶

2. Čo môžu sťažovatelia v konaní pred ústavným súdom namietať v súvislosti s rozhodovaním o väzbe v trestnom konaní?

Predmet konania o ústavnej sťažnosti sťažovateľa je vymedzený samotným návrhom sťažovateľa¹⁷ a ústavný súd v tejto súvislosti nemôže rozhodovať ultra petitem. Vymedzenie predmetu prieskumu ústavného súdu zo stra-

¹³ Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. II. ÚS 343/09 z 13. októbra 2009.

¹⁴ Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. I. ÚS 348/2016 z 1. júna 2016.

¹⁵ Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. I. ÚS 459/2021 z 30. novembra 2021.

¹⁶ Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. IV. ÚS 333/08 zo 17. októbra 2008.

¹⁷ § 43 ods. 1 a § 123 ods. 1 zákona č. 314/2018 Z. z. o Ústavnom súde Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

ny sťažovateľov je kritické, pretože správne odôvodnenie ústavnej sťažnosti v zmysle kritérií zákona o ústavnom súde ovplyvňuje to, z akých hľadísk ústavný súd predmetnú vec prejedná. V tejto súvislosti ústavný súd nemôže suplovať argumentáciu sťažovateľa, a to predovšetkým (ale nielen) ústavnoprávnu. Viazanosť ústavného súdu návrhom na začatie konania sa prejavuje predovšetkým vo viazanosti petitom tohto návrhu, teda v konaní podľa čl. 127 ústavy tou časťou ústavnej sťažnosti, v ktorej sťažovateľ špecifikuje, akého rozhodnutia sa od ústavného súdu domáha, čím zároveň vymedzí predmet konania pred ústavným súdom z hľadiska požiadavky na poskytnutie ústavnej ochrany. Takto vymedzený rozsah prieskumu ústavného súdu môže byť vo výnimočných okolnostiach modifikovaný (zvyčajne rozšírený) dôvodmi ústavnej sťažnosti (tak ako to *expressis verbis* vyplýva z § 45 zákona o ústavnom súde), z ktorých ale musí zrozumiteľne vyplývať nespochybniteľný záujem sťažovateľa podrobiť ústavnoprávnemu prieskumu konkrétne a adresne vymedzené rozhodnutie, opatrenie alebo iný zásah (vymedzený predmetom, subjektom a inými, najmä časovými súvislosťami), na čo musí nevyhnutne vecne nadväzovať aj pregnantná súvzťažná ústavnoprávna argumentácia sťažovateľa. Jedine za kumulatívneho splnenia týchto podmienok je tak potom možné prekročiť petit ústavnej sťažnosti pri rešpektovaní ontologickej podstaty tohto ústavného inštitútu, potierajúc pritom prehnajú ústavnoprávnu solemnitú, ktorej dôsledky by mohli ohroziť materiálnu ochranu sťažovateľových základných práv a slobôd.¹⁸ Z uvedeného tak vyplýva, že vymedzenie toho, akého rozhodnutia sa sťažovateľ ústavnou sťažnosťou domáha, je predovšetkým záležitosťou petitu ústavnej sťažnosti, vymedzeného spravidla samostatným odsekom či samostatnou časťou ústavnej sťažnosti. Ústavný súd by sa však mal snažiť porozumieť celému obsahu ústavnej sťažnosti a za určitých špecifických podmienok (splnených kumulatívne – pozri kritériá stanovené ústavným súdom v I. ÚS 514/2020) môže prekročiť petit ústavnej sťažnosti, ak hranice prieskumu namietaného rozhodnutia, opatrenia či postupu orgánu verejnej moci bude možné vyrozumiť aj z odôvodnenia samotnej ústavnej sťažnosti.

Každé pozbavenie slobody musí byť „zákonné“, t. j. musí byť vykonané „v súlade s konaním ustanoveným zákonom“, a okrem toho každé opatrenie, ktorým je jednotlivец pozbavený slobody, musí byť zlučiteľné účelom čl. 17 ústavy, ktorým je ochrana jednotlivca proti svojvôli. Požiadavku obsiahnutú v tomto článku nemožno definovať in abstracto, ale musí sa posúdiť podľa okolností každej veci vrátane toho, čo v sťažnosti uviedol sťažovateľ.¹⁹ V sú-

¹⁸ Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. I. ÚS 514/2020 z 18. novembra 2020.

¹⁹ Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. I. ÚS 109/03 z 11. júna 2003.

vislosti s väzobným rozhodovaním ústavný súd vo svojej judikatúre pravidelne pripomína, že rozhodovanie o väzbe je pokryté zárukami **čl. 17 ústavy a čl. 5 dohovoru**, a že ostatné články ústavy a dohovoru sa na takéto rozhodovanie v zásade nevzťahujú.²⁰ Niekedy sa stáva, že sťažovateľ v rámci ústavnej sťažnosti, ktorej obsah smeruje k preskúmaniu rozhodnutí a postupov všeobecných súdov vo väzobných veciach, namieta aj porušenie základného práva na súdnu a inú právnu ochranu podľa **čl. 46 ods. 1, ústavy** základného práva na prerokovanie veci bez zbytočných **prieťahov podľa čl. 48 ods. 2 ústavy**, ako aj svojho práva na spravodlivé súdne konanie podľa **čl. 6 ods. 1, 2 a 3 dohovoru**.

Pokiaľ ide o sťažovateľmi namietané porušenie základného práva zaručeného v čl. 46 ods. 1 ústavy, ústavný súd vo svojej judikatúre už dlhodobo konštatuje, že ide o všeobecné ustanovenie, ktoré upravuje základné právo na súdnu ochranu, a to vo vzťahu ku konaniu vo veci samej, a nevzťahuje sa na konanie o väzbe, na ktoré je aplikovateľný čl. 17 ods. 2 a 5 ústavy, ktorý je vo vzťahu k čl. 46 ods. 1 ústavy v pomere špeciality, a sú v ňom implicitne obsiahnuté hmotné a tiež procesné atribúty základného práva na osobnú slobodu vrátane práva na súdnu ochranu v prípadoch pozbavenia osobnej slobody väzbou. Táto súdna ochrana zahŕňa základné procesné garancie spravodlivého súdneho konania s prihliadnutím na povahu a účel konania o väzbe, a preto sú na konanie a rozhodovanie súdu o väzbe aplikovateľné špeciálne ustanovenia čl. 17 ods. 2 a 5 ústavy o osobnej slobode, a nie všeobecné ustanovenie čl. 46 ods. 1 ústavy.²¹

Obdobne vo vzťahu k namietanému porušeniu práva zaručeného v čl. 6 ods. 1 dohovoru ústavný súd opakovane zdôrazňuje, že čl. 6 ods. 1 dohovoru je *ratione materiae* v trestných veciach aplikovateľný v zásade len na rozhodovanie vo veci samej (rozhodovanie o vine a treste – resp. o trestnom obvinení) a nevzťahuje sa na rozhodovanie o väzbe, pre ktoré platí špeciálna, z hľadiska procesných záruk poskytnutých osobe nachádzajúcej sa vo väzbe, prísnejšia právna úprava obsiahnutá v čl. 5 dohovoru upravujúcom právo na osobnú slobodu a bezpečnosť.²² Tento právny názor vychádza z rešpektovania rozhodovacej praxe ESLP, v zmysle ktorej sa osobná sloboda chráni v zásade prostredníctvom čl. 5 dohovoru, a to najmä ak ide o zákonnosť väzby vrátane otázky, či k takémuto zbaveniu slobody došlo v súlade so zákonom upraveným postupom (čl. 5 ods. 1 dohovoru), pričom súčasťou záruk vyvoditeľných z čl. 5 dohovoru je aj ochrana práva jednotlivca na primeranú dĺžku väzby v zmysle požiadavky, aby väzba nebola predlžovaná nad prime-

²⁰ Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. I. ÚS 428/2021 z 30. septembra 2021.

²¹ Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. IV. ÚS 444/2013 z 11. júla 2013.

²² Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. I. ÚS 256/07 z 13. decembra 2007.

ranú lehotu a aby nedochádzalo v postupe príslušných orgánov počas trvania väzby k zbytočným prieťahom (čl. 5 ods. 3 dohovoru), ako aj ochrana práva jednotlivca domáhať sa periodického prieskumu zákonnosti väzby a žiadať o prepustenie na slobodu, o ktorom musí byť rozhodnuté urýchlene (čl. 5 ods. 4 dohovoru).²³

Obdobný záver platí aj vo vzťahu k namietanému porušeniu základného práva na prerokovanie veci bez zbytočných prieťahov **podľa čl. 48 ods. 2 ústavy a čl. 38 ods. 2 Listiny základných práv a slobôd** (ďalej len „listina“), **prípadne práva na prejednanie záležitosti v primeranej lehote podľa čl. 6 ods. 1 dohovoru** v súvislosti s dĺžkou trvania rozhodovania o osobnej slobode sťažovateľa, pretože aj právo na urýchlené preskúmanie dôvodnosti väzby je obsiahnuté v čl. 17 ústavy a v čl. 5 ods. 4 dohovoru, ktoré sú v pomere špeciality k čl. 48 ods. 2 ústavy, resp. čl. 38 ods. 2 listiny a čl. 6 ods. 1 dohovoru.²⁴

3. Prieťahy všeobecných súdov pri rozhodovaní o väzbe a ingerencia ústavného súdu

Ústavný súd v súvislosti so svojou rozhodovacou činnosťou, v rámci ktorej sa zaoberal požiadavkou urýchlenosti rozhodovania o žiadosti o prepustenie z väzby z hľadiska čl. 17 ods. 1, 2 a 5 ústavy a tiež z hľadiska čl. 5 ods. 4 dohovoru, už opakovane uviedol, že jednotlivé lehoty sa z hľadiska požiadaviek neodkladnosti alebo urýchlenosti posudzujú podľa všetkých okolností prípadu. V zásade však požiadavke neodkladnosti rozhodovania o žiadosti o prepustenie z väzby v zmysle čl. 17 ods. 2 a 5 ústavy, resp. čl. 5 ods. 4 dohovoru nezodpovedá lehota počítaná na mesiace, ale na týždne. Tejto požiadavke preto spravidla zodpovedá lehota konania nepresahujúca na jednom stupni súdu dobu jedného mesiaca.²⁵ Týmto základným kritériom sa snaží ústavný súd vo svojich rozhodnutiach riadiť.

Podľa judikatúry ESLP väzba má mať striktne obmedzené trvanie, a preto má byť zaručená možnosť jej kontroly v krátkych intervaloch. V texte čl. 5 ods. 4 dohovoru použitý anglický výraz „speedily“ a francúzsky výraz „bref délai“ (v slovenskom preklade „urýchlene“) jasne indikuje, čo musí byť v danom prípade hlavným predmetom záujmu, avšak aké časové obdobia budú

²³ Napr. Rozsudok ESLP Khudoyorov v. Rusko, č. 6847/02, rozsudok z 8. 11. 2005, body 124 –125, 172 – 174 a 193; Rozsudok Veľkej komory ESLP Öcalan v. Turecko, č. 46221/99, rozsudok z 12. 5. 2005, body 83 – 84 a 103; Rozsudok ESLP Khudobin v. Rusko, č. 59696/00, rozsudok z 26. 10. 2006, body 103 a 115.

²⁴ Mutatis mutandis Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. I. ÚS 315/2010 z 7. septembra 2010.

²⁵ Nález Ústavného súdu SR č. k. III. ÚS 255/03 z 14. januára 2004.

akceptovateľné a aké nie, bude závisieť od konkrétnych okolností. Článok 5 ods. 4 dohovoru zaručuje osobám pozbaveným osobnej slobody právo iniciovať konanie, v ktorom môžu spochybníť zákonnosť pozbavenia slobody, čím dáva týmto osobám právo aj na to, aby po začatí takéhoto konania súd urýchlene rozhodol o zákonnosti pozbavenia slobody a nariadené jeho ukončenie, ak sa ukáže ako nezákonné.²⁶ Akékoľvek výnimky z požiadavky „rýchleho“ preskúmania vyplývajúce z čl. 5 ods. 4 dohovoru si vyžadujú striktný výklad.²⁷

Ak celková dĺžka rozhodovania o väzbe obvineného už na prvý pohľad predstavuje časové obdobie nezlučiteľné s požiadavkou urýchllosti, je úlohou príslušného väzobného súdu vysvetliť dôvody oneskorenia alebo poukázať na výnimočné okolnosti ospravedlňujúce takéto oneskorenie. Za takéto výnimočné okolnosti nemožno považovať rozsah sťažovateľom uplatnených námietok ani čerpanie dovolenky zákonného sudcu. Relevantným dôvodom však môže byť čiastočne situácia v súvislosti s opatreniami na zabránenie šírenia pandémie, avšak ani to však samo osebe nemôže ospravedlniť dlhšie obdobie nečinnosti väzobného súdu.²⁸ Ústavný súd v tejto súvislosti dáva do pozornosti závery ESLP, ktorý konštantne judikuje, že zmluvné štáty si majú právny poriadok organizovať tak, aby konajúce súdy mohli naplniť rôzne požiadavky, ktoré z dohovoru vyplývajú. Je zodpovednosťou štátu a úlohou príslušných súdov zabezpečiť organizáciu práce tak, aby sa väzobné konanie viedlo čo najrýchlejšie,²⁹ a preto je ich úlohou prijať potrebné administratívne opatrenia na zabezpečenie rýchleho vybavenia naliehavých vecí, najmä v prípadoch týkajúcich sa osobnej slobody jednotlivca. ESLP už v súvislosti s rýchlosťou rozhodovania o väzbe judikoval, že nadmerná pracovná zaťaženosť sudcov a ani dovolenkové obdobie nemôžu ospravedlniť obdobia nečinnosti súdu³⁰ (ústavný súd napr. vo veci II. ÚS 642/2017 neakceptoval „mimoriadnu rodinnú udalosť“ ako relevantnú okolnosť, ktorá by mohla ospravedlniť celkové predĺženie väzobného konania).

Z judikatúry ústavného súdu, ako aj z judikatúry ESLP však vyplýva, že pri posudzovaní rýchlosti konania o osobnej slobode (o väzbe) treba stále prihliadať na konkrétne okolnosti daného jednotlivého prípadu. Je len ťaž-

²⁶ Rozsudky ESLP vo veci Rehbock proti Slovinsku z 28. 11. 2000, Vodeničarov proti Slovenskej republike z 21. 12. 2000, § 33 – § 36.

²⁷ Rozsudok ESLP vo veci Lavrentiadis proti Grécku z 22. 9. 2015, sťažnosť č. 29896/13, bod 45.

²⁸ Nález Ústavného súdu SR č. k. I. ÚS 423/2020 z 8. decembra 2020.

²⁹ Rozsudok Veľkej komory ESLP vo veci Khlaifia a ďalší proti Taliansku z 15. 12. 2016, sťažnosť č. 16483/12, bod 131.

³⁰ Rozsudok ESLP vo veci E. proti Nórsku z 29. 8. 1990, bod 66, rozsudok ESLP vo veci Bezicheri proti Taliansku z 25. 10. 1989, sťažnosť č. 11400/85, bod 25.

ko predstaviť si stanovenie absolútne striktnej paušálnej lehoty, v rámci ktorej sa má o väzbe rozhodnúť, pretože za určitých okolností by to mohlo byť v neprospech samotnej osoby, o osobnej slobode ktorej sa koná. Nemožno vylúčiť situácie, keď okolnosti trestnej veci neumožnia objektívne, zodpovedne a spravodlivo posúdiť potrebu zbaviť osobu slobody vo vopred učenej lehote.³¹ Z uvedeného vyplýva, že na posúdenie ústavnej sťažnosti nepostačuje aritmetické určenie dĺžky konania. Dokonca ani doba, ktorá sa na prvý pohľad javí ako neprimeraná nevyklučuje zjavnú neopodstatnenosť ústavnej sťažnosti, ak sú tu konkrétne okolnosti, ktoré relevantne odôvodňujú zistený „prieťah“, a celková doba konania do právoplatného rozhodnutia, resp. doručenia rozhodnutia nie je neprimeraná a aj prípadné iné okolnosti nasvedčujú, že namietaný zásah do základného práva sťažovateľa nedosahuje intenzitu jeho porušenia.³² Ústavný súd tak napríklad vo veci I. ÚS 491/2021 konšatoval, že dĺžka rozhodovania o žiadosti obvineného o prepustenie z väzby trvajúca na súde jedného stupňa 52 dní, nie je s ohľadom na správanie obvineného, resp. jeho obhajcu (nedostatok súčinnosti obhajoby na výzvu súdu a čerpanie dovolenky obhajcom) neústavná.³³

Mnohí sťažovatelia v ústavných sťažnostiach žiadajú, aby z dôvodu prieťahov všeobecných súdov pri rozhodovaní o väzbe ústavný súd samostatným výrokom rozhodol o ich prepustení na slobodu. Žiadna zákonná norma a ani judikatúra však nespája prieťahy v konaní o väzbe s automatickým prepustením obvineného na slobodu. Výnimku predstavujú prípady, keď priamo z príslušného zákona vyplýva lehota, v rámci ktorej má byť rozhodnuté.³⁴ Ústavný súd v konaní II. ÚS 428/2020 v tejto súvislosti vyslovil názor, že porušenie procesných garancií, ktoré musia byť o žiadosti o prepustenie z väzby dodržané, nemusí mať za následok prepustenie obvineného z väzby na slobodu, pretože to samo osebe nemôže vyvolať pominutie dôvodov na ďalšie trvanie väzby ani spochybníť zákonnosť väzby samotnej vrátane jej právneho titulu (súdneho rozhodnutia, o ktoré sa trvanie väzby opiera). Ústavný súd teda rozlišuje medzi zákonnosťou a ústavnou konformnosťou väzby samotnej a zákonnosťou a ústavnou konformnosťou procesného postupu súdu pri rozhodovaní o žiadosti o prepustenie z väzby na slobodu.³⁵

³¹ Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. I. ÚS 254/2021 z 15. júna 2021.

³² Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. IV. ÚS 660/2013 z 12. decembra 2013.

³³ Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. I. ÚS 491/2021 zo 14. decembra 2021.

³⁴ Nález Ústavného súdu SR č. k. II. ÚS 86/2019 zo 7. novembra 2019.

³⁵ Porovnaj napr. Nález Ústavného súdu SR č. k. II. ÚS 318/2018 zo 17. októbra 2018 a tam uvedenú judikatúru.

Záver

Ako sme v úvode konštatovali, cieľom tohto príspevku bolo priblížiť všeobecné ústavnoprávne aspekty, prostredníctvom ktorých ústavný súd vstupuje do prieskumu rozhodnutí vo väzobných veciach. Ide o akýsi úvod do problematiky ústavnoprávneho prieskumu obmedzenia osobnej slobody väzbou, ktorý vysvetľuje úlohu ústavného súdu pri prieskume ústavných sťažností, uplatňovanie jeho právomoci vo väzobných veciach a definuje predmet a rozsah ústavnoprávneho prieskumu. Čiastočne príspevok reaguje na vybrané procesné garancie súvisiace s dĺžkou rozhodovania o väzbe všeobecnými súdmi.

LITERATÚRA

1. PRIKRYL, O. § 71 [Dôvody väzby]. In: Čentéš, J., Kurilovská, L., Šimovček, I., Burda, E. a kol. *Trestný poriadok I*. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s. 341, marg. č. 1.
2. BABJÁK, M. § 56 [Predbežné prerokovanie návrhu na začatie konania]. In: Macejková, I., Bárány, E., Baricová, J., Fiačan, I., Holländer, P., Svák, J. a kol. *Zákon o Ústavnom súde Slovenskej republiky*. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2020, s. 344, marg. č. 2.
3. Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. III. ÚS 48/00 z 13. júla 2000.
4. Nález Ústavného súdu SR č. k. II. ÚS 55/98 z 18. októbra 2001.
5. Uznesenie ústavného súdu SR č. k. II. ÚS 21/96 zo 16. mája 1996.
6. Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. II. ÚS 13/01 z 14. februára 2001.
7. Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. III. ÚS 26/01 z 8. marca 2001.
8. Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. II. ÚS 94/2012 z 19. apríla 2012.
9. Uznesenie ústavného súdu SR č. k. II. ÚS 76/02 zo 7. mája 2002.
10. Uznesenie ústavného súdu SR č. k. II. ÚS 465/2011 z 20. októbra 2011.
11. Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. IV. ÚS 237/2021 z 28. apríla 2021.
12. Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. II. ÚS 343/09 z 13. októbra 2009.
13. Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. I. ÚS 348/2016 z 1. júna 2016.
14. Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. I. ÚS 459/2021 z 30. novembra 2021.
15. Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. IV. ÚS 333/08 zo 17. októbra 2008.
16. Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. I. ÚS 109/03 z 11. júna 2003.
17. Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. I. ÚS 514/2020 z 18. novembra 2020.
18. Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. I. ÚS 428/2021 z 30. septembra 2021.
19. Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. IV. ÚS 444/2013 z 11. júla 2013.
20. Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. I. ÚS 256/07 z 13. decembra 2007.
21. Uznesenie ústavného súdu SR č. k. I. ÚS 315/2010 zo 7. septembra 2010.
22. Nález Ústavného súdu SR č. k. III. ÚS 255/03 zo 14. januára 2004.
23. Nález Ústavného súdu SR č. k. I. ÚS 423/2020 z 8. decembra 2020.
24. Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. I. ÚS 254/2021 z 15. júna 2021.
25. Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. IV. ÚS 660/2013 z 12. decembra 2013.
26. Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. I. ÚS 491/2021 zo 14. decembra 2021.
27. Nález Ústavného súdu SR č. k. II. ÚS 86/2019 zo 7. novembra 2019.
28. Nález Ústavného súdu SR č. k. II. ÚS 318/2018 z 017. októbra 2018.
29. Rozsudok ESLP Lukanov v. Bulharsko z 20. 3. 1997, bod 43.
- 30.

31. Rozsudok ESLP Khudoyorov v. Rusko, č. 6847/02, rozsudok z 8. 11. 2005, body 124 –125, 172 – 174 a 193.
32. Rozsudok Veľkej komory ESLP Öcalan v. Turecko, č. 46221/99, rozsudok z 12. 5. 2005, body 83 – 84 a 103.
33. Rozsudok ESLP Khudobin v. Rusko, č. 59696/00, rozsudok z 26. 10. 2006, body 103 a 115.
34. Rozsudok ESLP vo veci Rehbock proti Slovinsku z 28. 11. 2000.
35. Rozsudok ESLP Vodeničarov proti Slovenskej republike z 21. 12. 2000, body 33 – 36.
36. Rozsudok ESLP vo veci Lavrentiadis proti Grécku z 22. 9. 2015, sťažnosť č. 29896/13, bod 45.
37. Rozsudok Veľkej komory ESLP vo veci Khlaifia a ďalší proti Taliansku z 15. 12. 2016, sťažnosť č. 16483/12, bod 131.
38. Rozsudok ESLP vo veci E. proti Nórsku z 29. 8. 1990, bod 66.
39. Rozsudok ESLP vo veci Bezicheri proti Taliansku z 25. 10. 1989, sťažnosť č. 11400/85, bod 25.

Kontaktné údaje autora

JUDr. Miloš Maďar, PhD., LL.M.

Ústavný súd Slovenskej republiky

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín Právnická fakulta

Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Milos.Madar@ustavnysud.sk

TRESTNÝ ČIN OHROZENIA POD VPLYVOM NÁVYKOVEJ LÁTKY V KONTEXTE TECHNOLOGICKÉHO ROZVOJA¹

THE CRIMINAL OFFENSE OF ENDANGERMENT UNDER THE INFLUENCE OF AN ADDICTIVE SUBSTANCE IN THE CONTEXT OF TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT

JUDr. Stanislav Mihálik, PhD.

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Právnická fakulta,
Univerzita Komenského v Bratislave,

Abstrakt: Autor sa v predkladanom príspevku zameriava na vplyv a dopad vybraných technologických zmien v oblasti trestného práva na trestnú zodpovednosť páchateľa, osobitne vo vzťahu k trestnému činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky. Svoje východiská prezentuje v dvoch základných líniách, na jednej strane s ohľadom na rozmach tzv. e-kolobežiek a e-bicyklov (a na prípady s tým spojené vzhľadom na otázku právnej zodpovednosti), na druhej strane s ohľadom na trestnoprávne aspekty zavádzania autonómnych vozidiel. Základným cieľom predkladaného príspevku je otvorenie a rozvinutie vedeckej diskusie v súvislosti s problematikou, ktorej potreba náležitého rozpracovania naberá na intenzite a význame.

Kľúčové slová: trestná zodpovednosť, trestný čin, ohrozenie pod vplyvom návykovej látky, technologický rozvoj, elektrické kolobežky, elektrobicykle, autonómne vozidlá

Abstract: In the presented paper, the author focuses on the influence and impact of selected technological changes in the field of criminal law on the criminal responsibility of the offender, especially in relation to the criminal act of endangerment under the influence of an addictive substance. The author presents its starting points in two basic lines, on the one hand with regard to the boom of the so-called e-scooters and e-bikes (and related cases with regard to the issue of legal liability), on the other hand with regard to the criminal law aspects of the introduction of autonomous vehicles. The basic goal of the presented paper is to open and develop a scientific discussion in connection with the issue, the need for proper elaboration of which is gaining in intensity and importance.

Key words: criminal responsibility, crime, endangerment under the influence of an addictive substance, technological development, electric scooters, electric bicycles, autonomous vehicles

Úvod

Právne odvetvie trestného práva sa vyznačuje mnohými špecifikami, je determinované svojimi jednotlivými základnými zásadami a predstavuje sú-

¹ Túto prácu podporila Agentúra na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0346.

časť právneho poriadku, ktorá disponuje najinvazívnejšími sankciami. Okrem samotného faktu, ktorý sa v konečnom dôsledku viaže na právny poriadok ako celok, že teoreticko-právny rámec konkrétneho právneho odvetvia musí akcentovať na požiadavky aplikačnej praxe, musí trestné právo prihliadnúť aj na tú líniu, či takéto požiadavky (vzhlľadom na zmeny spoločenských pomerov) nemajú dopad v tom zmysle, že trestné právo musí poskytovať právnu ochranu aj takýmto chráneným záujmom. Uvedené má osobitný význam s ohľadom na východiská zásady subsidiarity trestnej represie. V predkladanom príspevku sa zameriavame na líniu technologických zmien (resp. technologického vývoja) v kontexte zamýšľania sa nad potrebou reakcie zo strany trestného práva, partikulárne v súvislosti s trestným činom ohrozenie pod vplyvom návykovej látky. Svoje myšlienky potom prezentujeme v dvoch základných líniách, v prvom rade s ohľadom na rozmach tzv. e-kolobežiek a e-bicyklov, v druhom rade s dôrazom na aspekty zavádzania autonómnych vozidiel. Domnievame sa totiž, že ide o otázky, ktoré v aktuálnych spoločenských pomeroch naberajú na intenzite (v prípade druhej popísanej línie možno dodať, že zrejme skôr, ako si myslíme), a preto je nevyhnutné zamýšľať sa nad tým, akým spôsobom (a či vôbec) môžu uvedené podmieňovať trestno-právnu zodpovednosť.

1. Trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky v kontexte rozmachu elektrických kolobežiek a elektrobicyklov

V prvej časti predkladaného príspevku bude základným rámcom náhľad na možnosti vyvodenia trestnej zodpovednosti za trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky v spojitosti s rozmachom elektrických kolobežiek a elektrobicyklov (hoci, ako uvedieme v texte nižšie, právny poriadok Slovenskej republiky využíva inú terminológiu) a jazdou na nich. Cieľom bude vyvodiť závery v súvislosti s tým, či výkon uvedenej činnosti možno za určitých okolností podradiť práve pod uvedený trestný čin (s ohľadom na jeho jednotlivé znaky skutkovej podstaty, osobitne s dôrazom na jeho objektívnu stránku). Domnievame sa totiž, že technologický pokrok v danej oblasti by mal byť v rovine trestného práva dopĺňaný reakciou aplikačnej praxe, nesporné vychádzajúc z východísk zásady subsidiarity trestnej represie.

Základným východiskom v podmienkach zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „**Trestný zákon**“ alebo „**TZ**“) je pre účely nášho skúmania § 289 ods. 1, v zmysle ktorého vyplýva (ak sa zameriame len na hypotézu a dispozíciu predmetnej právnej normy), že trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky sa dopustí „*Kto vykonáva v sta-*

ve vylučujúcom spôsobilosť, ktorý si privodil vplyvom návykovej látky, zamestnanie alebo inú činnosť, pri ktorých by mohol ohroziť život alebo zdravie ľudí alebo spôsobiť značnú škodu na majetku...“. Primárny aplikačný rámec, okrem samotného faktu, že vo všeobecnosti ide o ohrozovací trestný čin, je potom vyskladaný na výklade dvoch základných pojmov (resp. slovných spojení), a to „stav vylučujúci spôsobilosť“ a „zamestnanie alebo iná činnosť, pri výkone ktorých by mohlo dôjsť k ohrozeniu života alebo zdravia ľudí alebo k spôsobeniu značnej škody na majetku“, ktorých vnímanie je v podmienkach doktríny trestného práva relatívne konštantné.

Vnímanie výkladu pojmu „stav vylučujúci spôsobilosť“ je v podmienkach trestnoprávnej teórie determinovaný jeho kvalitatívnou a prakticky aj kvantitatívnou zložkou, v samotnom základe vyjadruje ovplyvnenie fyzických a psychických schopností jednotlivca návykovou látkou, a práve tým je ovplyvnená spôsobilosť na vykonávanie zamestnania alebo inej činnosti, ktorou by mohol byť ohrozený život alebo zdravie, prípadne majetok vo forme škody značného rozsahu. Veľmi často býva uvedený trestný čin spájaný len s požitím alkoholu, avšak aplikačný rámec je oveľa širší, a to vo vzťahu k návykovým látkam ako takým (v zmysle § 130 ods. 5 TZ). Práve uvedené (okrem iného) spôsobuje značnú rozličnosť vo vzťahu k vnímaniu tohto pojmu, nakoľko rozdielny je jednak vplyv konkrétnej návykovej látky na jednotlivca (na jeho fyzické a psychické schopnosti), rovnako je však potrebné diferencovať to, akým spôsobom pôsobí ovplyvnenie tou ktorou návykovou látkou na výkon individuálne vymedzeného zamestnania alebo inej činnosti.² Predmetom zisťovania v konkrétnom prípade bude to, akou mierou bola prostredníctvom požitej návykovej látky ovplyvnená schopnosť páchateľa realizovať konkrétnu činnosť,³ rozhodujúce bude rovnako to, akú činnosť páchateľ pod vplyvom návykovej látky vykonával.⁴

Pokiaľ hovoríme o alkohole, doktrína trestného práva rozlišuje tzv. absolútny stav vylučujúci spôsobilosť a relatívny stav vylučujúci spôsobilosť. Absolútny stav vylučujúci spôsobilosť je vystavaný na pomocnom medicínskom hľadisku, a to v tom zmysle, že schopnosť vodiča viesť bezpečne motorové vozidlo je nepriaznivo ovplyvnená, ak hladina alkoholu v krvi dosiahne 1 g/kg (teda 1 promile).⁵ Relatívny stav vylučujúci spôsobilosť potom vyjadruje prípady, keď hodnota alkoholu v krvi u konkrétnej osoby síce nedosiahla spo-

² Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 2790 s.

³ Tamže.

⁴ Napr. v R 54/1968 (Rozsudok Najvyššieho súdu ČSSR z 31. mája 1968, sp. zn. Tz 46/68; publikované v Sbírkce soudních rozhodnutí a stanovisek, 10/1968).

⁵ Čo v prípade hladiny alkoholu vo vydychovanom vzduchu zodpovedá 0,4762 mg/l.

menutú hranicu vymedzenú pre absolútny stav vylučujúci spôsobilosť, avšak schopnosť vykonávať činnosť spočívajúcu v riadení motorového vozidla bola ovplyvnená práve spôsobom, ako to vymedzuje § 289 ods. 1 TZ. Ak však ide o návykovú látku inú, ako je alkohol, postup zisťovania, či ide o predmetný stav, by mal spočívať jednak v zistení konkrétnej miery ovplyvnenia osoby takouto látkou, následne takýto zistený stav komparovať s východiskami posudzovania stavu vylučujúceho spôsobilosť vo vzťahu k ovplyvneniu alkoholom, a to za pomoci znalca z odboru toxikológie.⁶

S ohľadom na zameranie príspevku a záujem na koncipovaní príslušných záverov má osobitný význam výklad druhého zo základných pojmov, resp. výklad pojmu „zamestnanie alebo iná činnosť, pri výkone ktorých by mohlo dôjsť k ohrozeniu života alebo zdravia ľudí alebo k spôsobeniu značnej škody na majetku“. Z dikcie zvolenej zákonodarcom (a teda aj z gramatického výkladu) jasne vyplýva, že Trestný zákon v týchto prípadoch poskytuje ochranu už v prípade samotného ohrozenia príslušných záujmov v súvislosti s výkonom určitej činnosti, vzhľadom na uvedené platí, že takéto ohrozenie nemusí byť bezprostredné, priamo hroziace alebo konkrétne.⁷ V súvislosti s riadením motorového vozidla vzniká takéto ohrozenie samotným začatím jazdy. Odpoveď na to, čo možno rozumieť pod takýmto zamestnaním alebo inou činnosťou nám dáva predovšetkým doktrína, v zmysle uvedeného ide o takú činnosť, ktorej bezpečný a bezproblémový výkon si vyžaduje sústredenú pozornosť a schopnosť správne vnímať a pohotovo reagovať na vzniknutú situáciu. Práve ovplyvnenie návykovou látkou potom takéto schopnosti oslabuje a umožňuje ohrozenie záujmov chránených príslušnou skutkovou podstatou trestného činu v príslušnom rozsahu a intenzite (s ohľadom na § 289 ods. 1 TZ).⁸ Na jednej strane treba potom povedať, že sem nebude patriť každá činnosť vykonávaná pod vplyvom návykovej látky (napríklad ak si tá nevyžaduje sústredenú pozornosť, reagovanie na situáciu), rovnako sem nemožno zaradiť činnosti, ktoré síce predstavujú určité ohrozenie, avšak nie v miere a intenzite, ktorú vyžaduje Trestný zákon (napríklad ak by takáto činnosť predstavovala hrozbu vzniku malej alebo väčšej škody, ale sama osebe by neohrozovala život alebo zdravie ľudí; z doslovného výkladu sem nebude patriť ani činnosť, ktorá by *per se* ohrozovala život alebo zdravie jednotliv-

⁶ Prokejinová, M. Komentár k § 289. In: Burda, E., Čentěš, J., Kolesár, J., Záhora, J. a kol. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel.* 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011, 1608 s. [online]. [cit. 25.10.2022]. Dostupné z: <<https://www.beck-online.sk/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrgfpvg327mvvxuns7nfus46t2l4zdambvl4ztamc7obtdeobz>>.

⁷ Vychádzajúc napr. z R 62/1967 (Rozhodnutie Krajského súdu v Ústí nad Labem, z 25. októbra 1966, sp. zn. 1 To 320/66; publikované v Sbíрке soudních rozhodnutí a stanovisek, 10/1967).

⁸ Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník. 2. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2012, 2790 s.

ca). V drvivej väčšine prípadov pôjde práve o riadenie motorového vozidla, v danom prípade je popísané ohrozenie konštituované samotnou povahou činnosti, hmotnosťou vozidla, motorickou silou, pričom s takouto činnosťou možno spájať závažné a devastačné účinky. Zaradiť sem možno aj výkon činnosti lekára pri poskytovaní lekárskej starostlivosti alebo výkon nebezpečnej výskumnej činnosti.

Dôležité je podotknúť, s ohľadom na vymedzené ciele príspevku, že takouto činnosťou v zmysle konštantnej rozhodovacej činnosti nie je jazda na bicykli v podnapitom stave (resp. pod vplyvom návykovej látky vo všeobecnosti).⁹ Z takejto činnosti totiž nevyplýva ohrozenie takej intenzity, ako je to v prípade vedenia motorového vozidla (ak vnímame uvedené ako určitý referenčný bod), možno totiž konštatovať, že obdobná intenzita ohrozenia by bola vytvorená napríklad samotnou chôdzou takto podnapitého jedinca. Nízka intenzita ohrozenia má svoj základ v malej hmotnosti takéhoto dopravného prostriedku (v porovnaní s motorovým vozidlom), čo má odraz v rádovo nižšej kinetickej energii, ktorá je vytvorená. Ohrozenie života, zdravia alebo majetku sledovanej intenzity teda neprichádza za normálnych podmienok¹⁰ do úvahy, s tým je spojené aj veľmi malé riziko vzniku vyššie spomínaných devastačných účinkov.

Možno potom pod takouto činnosťou, ktorá by patrila do rámca § 289 ods. 1 TZ, rozumieť za určitých okolností aj jazdu na elektrickej kolobežke alebo elektrobicykli? Koncipovanie záverov si potom vyžaduje nielen poňatie trestnoprávneho rámca, ale aj náhľad do právnej úpravy mimo trestného práva. V prvom rade je pre nás všeobecným východiskom zákon č. 106/2018 Z. z. o prevádzke vozidiel v cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, konkrétne § 4 upravujúci kategórie vozidiel, pričom v zmysle ods. 2 písm. k) naposledy spomenutého právneho predpisu možno hovoriť v súvislosti s elektrickými kolobežkami a elektrobicyklami o kategórii V – tzv. ostatné vozidlá, ktoré sa nedajú zaradiť do žiadnej z predchádzajúcich kategórií (rovnako s odkazom na ods. 8). Uvedené nám napomáha v kategorizácii predmetných vozidiel, nie však pri ich bližšom spoznaní. Tu nám však dáva odpovede zákon č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o cestnej premávke“). Význam majú samotné výkladové

⁹ Vychádzame z R 1/1966 (Rozhodnutie Nejvyššího soudu ČSSR z 5. novembra 1965, sp. zn. 2 Tz 15/65; publikované v Sbírkce soudních rozhodnutí a stanovisek, 1/1966).

¹⁰ O normálnych podmienkach hovoríme z toho dôvodu, že v súvislosti s výkonom predmetnej činnosti nemožno v objektívnej realite vylúčiť vznik devastačných účinkov, v takomto prípade sú však výsledkom konkrétnej situácie, nie však povahy činnosti ako takej.

ustanovenia, nakoľko § 2 ods. 2 písm. m) zákona o cestnej premávke upravuje, čo možno rozumieť pod nemotorovým vozidlom, pričom sa sem zaraďuje aj „...kolobežka s pomocným motorčekom a bicykel vybavený pomocným motorčekom so zdvihovým objemom valcov nepresahujúcim 50 cm³ s konštrukčnou rýchlosťou neprevyšujúcou 25 km h⁻¹ alebo bicykel vybavený pomocným elektrickým motorčekom s trvalým menovitým výkonom do 0,25 kW, ktorého výkon sa progresívne znižuje a nakoniec sa preruší, keď vozidlo dosiahne rýchlosť 25 km h⁻¹ alebo keď vodič prestane šliapať do pedálov...“. Z takejto dikcie možno usudzovať, že kolobežka s pomocným motorčekom bude za všetkých okolností (bez ohľadu na objem motora a konštrukčnú rýchlosť) považovaná za nemotorové vozidlo, v prípade elektrobicyklov (resp. bicyklov vybavených pomocným motorčekom) len do určitého objemu motora v spojení s predpísanou maximálnou konštrukčnou rýchlosťou. Argumentačne je potom nepochybné, že ak elektrobicykel uvedený rámec prevyšuje, nemôže byť považovaný za vozidlo nemotorové, ale zrejme práve vozidlo motorové. S ohľadom na elektrické kolobežky treba uviesť, že s účinnosťou do 30.11.2019 sa osoba pohybujúca na elektrickej kolobežke považovala za chodca, s účinnosťou od 01.12.2019 je takáto osoba vnímaná ako vodič, čo napríklad znamená, že sa na neho vzťahuje tolerancia vo vzťahu k požitiu alkoholu alebo inej návykovej látky v zmysle § 4 ods. 2 písm. d) zákona o cestnej premávke.

Ako potom uvedené posudzovať? V prvom rade treba povedať, že v súvislosti s jazdou na elektrickej kolobežke alebo elektrobicykli platia pre stav vylučujúci spôsobilosť obdobné východiská ako pre jazdu na motorovom vozidle. Prakticky generálne sa vychádza z toho, že práve uvedené je východiskovým rámcom, ktorý pôsobí ako odraz na posúdenie uvedeného pri iných činnostiach (nemožno však hovoriť o preaplikovaní automatickom, keďže treba zohľadniť charakter takejto činnosti, samotnú potenciálnu nebezpečnosť a v neposlednom rade aj nároky na sústredenú jednotlivca). V druhom rade, z hľadiska posúdenia, či jazda na elektrickej kolobežke alebo elektrobicykli môže predstavovať činnosť predpokladanú trestným činom ohrozenia pod vplyvom návykovej látky, možno podľa nášho názoru konštatovať, že bude jednoznačne závisieť od určitých kritérií. Ak pristúpime k vystavaniu záverov na podklade jazdy na bicykli, ktorá nie je činnosťou predpokladanou ust. § 289 ods. 1 TZ, musíme vychádzať z čiastkových záverov, prečo to tak je. Ak je základným kritériom to, že takéto vozidlá majú nedostatočnú váhu, uvedené môže byť jedným z kritérií, ale nemôže byť kritériom jediným. Treba si uvedomiť, že elektrobicykle samy osebe majú rádovo vyššiu hmotnosť ako klasické bicykle, to však neznamená, že by sa svojou váhou približovali hmotnosti vozidiel (uvedené však spravidla pre elektrické kolobežky neplatí, dokonca bude platiť, že ich konštrukčná hmotnosť bude nižšia ako pri klasických bi-

cykloch). S vyššou hmotnosťou sa potom spájajú aj deštruktívnejšie následky, rozhodujúcim kritériom tu však bude rýchlosť takýchto vozidiel.

Treba si uvedomiť, že či už v súvislosti s elektrickými kolobežkami alebo elektrobicyklami možno rozlišovať rôzne kategórie, keď diferenciacným kritériom je práve výkon (objem) motora a s tým súvisiaca maximálna rýchlosť.¹¹ To potom znamená, že takáto činnosť sa stáva nepochybne nebezpečnejšou, skôr spôsobilou ohroziť život, zdravie alebo majetok ľudí, teda činnosťou, ktorá kladie pomerne vysoké nároky na sústredenie osoby, na reagovanie na vzniknutú situáciu a podobne. Tým prakticky siahame do popisu činnosti, ktorá patrí do rámca § 289 ods. 1 TZ a môže byť predpokladom na vyvodenie trestnej zodpovednosti (za situácie jej vykonávania pod vplyvom návykovej látky). Samotné elektrické kolobežky alebo elektrobicykle sa so zvyšujúcou konštrukčnou rýchlosťou stávajú vozidlami kategórie motocyklov, a teda treba uvažovať aj nad tým, či na vedenie takéhoto vozidla nie je potrebný vodičský preukaz. Ak si uvedomíme, že vedenie takýchto druhov motorových vozidiel je činnosťou regulovanou, je nesporné, že takáto činnosť bude patriť aj do rámca trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky.

Domnievame sa potom, že vedenie elektrickej kolobežky alebo elektrobicykla nemožno považovať *en bloc* za činnosť, ktorou by bolo možné ohroziť život, zdravie alebo majetok v rozsahu predpokladanom Trestným zákonom, avšak rovnako nemožno konštatovať, že by to platilo pre každú podmnožinu v rámci danej činnosti. Keď už hovoríme o predmetných vozidlách s vyššou konštrukčnou rýchlosťou, s vyšším výkonom, vychádzame z toho, že ohrozenie pre vybrané chránené záujmy tu už nie je koncipované na základe konkrétnej situácie (čo platí napr. pre sféru jazdy na bicykli pod vplyvom návykovej látky), ale skupinovo, pre určitý druh činností. Na uvedené by mal potom zákonodarca náležite reagovať, a to či už rozlíšením jednotlivých kategórií elektrických kolobežiek a elektrobicyklov (napr. v rámci zákona o cestnej premávke), ale aj náležitou reguláciou takejto činnosti, prakticky priamo úmerne s nebezpečenstvom, ktoré predstavujú pre záujmy chránené Trestným zákonom (napr. práve s ohľadom na rozoberaný § 289 ods. 1 TZ).

¹¹ Napríklad ak uvážime, že hoci sa rýchlosť elektrobicyklov pohybuje spravidla niekde na maximálnej rýchlosti 45 km/h, osobám nič nebráni ísť aj rýchlejšie, a to vďaka vlastnej vyvinutej sile pri pedálovaní (uvedené sa odráža od stupňa asistencie, ktorý je pri väčšine modelov nastavený až do 300 % navýšenia vlastného výkonu). Ako rýchlo môžem s elektrobicyklom ísť? [online]. [cit. 25.10.2022]. Dostupné z: <<https://www.mtbiker.sk/elektrobicykle-v-skratke/11679/ako-rychlo-mozem-s-elektrobicyklom-ist.html>>.

2. Trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky v kontexte právnych aspektov zavádzania autonómnych vozidiel

Druhou základnou líniou, ktorej základnému náčrtu venujeme pozornosť v predkladanom príspevku, je náhľad na možnú trestnú zodpovednosť za trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky v kontexte zavádzania autonómnych vozidiel. Samotná problematika právnych aspektov zavádzania autonómnych vozidiel je nanajvýš širokou témou, nesporne to potom platí aj pre oblasť trestného práva, osobitne trestného práva hmotného, kde sú základné otázky spojené so samotnou trestnou zodpovednosťou (nielen vo vzťahu k tomu, ako ju vlastne vyvodiť, ale aj voči ktorému zo subjektov – čo bude jednoznačne závisieť aj od stupňa automatizácie).

Predtým však, ako sa dostaneme k samotnej otázke úvah nad vyvodzovaním trestnej zodpovednosti, venujeme pozornosť základnej terminologickej otázke, ktorou je rozlišovanie automatizovaného a autonómneho vozidla (resp. systému). Hoci sa v doktríne trestného práva pracuje so spojením právne aspekty zavádzania autonómnych vozidiel, takéto pomenovanie nie je celkom presné. Kým automatizované systémy pracujú na základe vopred definovaných parametrov, pričom práve od vstupných údajov závisí, aké úlohy môžu vykonávať, autonómne systémy idú ešte ďalej v tom, že ide prakticky o systémy, ktoré sa učia prispôbovať a v meniacom prostredí sa vyvíjajú.¹² V súvislosti s aktuálnym vývojom možno hovoriť o určitých úrovniach automatizácie,¹³ pričom takéto diferencovanie môže (a podľa nášho názoru aj bude) mať v budúcnosti význam pre otázky spojené s vyvodzovaním trestnej zodpovednosti.

Keď nahliadneme do účinnej právnej úpravy v podmienkach Slovenskej republiky, tá neumožňuje v cestnej premávke používanie vozidiel na úrovni automatizácie 3 a vyššie (teda úrovne podmienenej, vysokej a úplnej automatizácie), a teda osoba, ktorá takéto vozidlo použije, je plne zodpovedná

¹² Andraško, J. Mesařík, M. Čo vieš o mojom vozidle? Ochrana osobných údajov a kybernetická bezpečnosť v kontexte autonómnych vozidiel. In: *Revue pro právo a technologie*. [Online]. 2020, č. 22, s. 5 – 9. [cit. 25.10.2022]. Dostupné z: <<https://journals.muni.cz/revue/article/view/13841>>.

¹³ Z hľadiska uvedeného možno hovoriť o šiestich úrovniach automatizácie (úroveň 0 – 5), pričom ide o škálu od systému bez automatizácie až po systém úplnej automatizácie. Pozri z Taxonomy and Definitions for Terms Related to Driving Automation Systems for On-Road Motor Vehicles. Preview [online]. [cit. 30.10.2022]. Dostupné z: <https://www.sae.org/standards/content/j3016_202104/preview/>. V zmysle vyššie uvedených východísk bude predstavovať autonómne vozidlo úroveň 5 (teda úplná automatizácia, keď sa ľudský vodič nevyžaduje a nevyžaduje sa ani jeho zásah, ktorý prakticky ani nie je možný – vzhľadom na chýbajúci volant a pedále; možno hovoriť o nezávislých rozhodnutiach systému riadenia).

za spôsobené následky a nemôže sa napríklad deliberovať argumentom, že dopravná nehoda vznikla kvôli nesprávnej alebo nedostatočnej inteligentnej cestnej infraštruktúry.

Aspekty zavádzania automatizovaných a autonómnych vozidiel sú potom v podmienkach trestného práva spojené práve s tou otázkou, kto bude trestne zodpovedným subjektom. Dostávame sa totiž do situácie, najmä v prípadoch vysokej automatizácie, keď nám klasické východiská spojené s trestnou zodpovednosťou fyzických osôb a právnických osôb nebudú postačovať. Prakticky sa môžeme baviť o alternatívach, či bude zodpovednostným subjektom samotný vodič, programátor, výrobca vozidla, prípadne jeho predajca, špecificky, či sa bavíme o určitej delenej zodpovednosti (v súvislosti s uvedeným je potrebné viesť vedecké diskusie o samotnom mieste delenej zodpovednosti v podmienkach trestného práva). Osobitne si myslíme, že uvedené posúdenie bude závisieť nielen od stupňa automatizácie vozidla, ale predovšetkým od spôsobu vymedzenia povinností konkrétneho subjektu, práve porušenie ktorých môže byť predpokladom na vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti. Výrazným determinantom potom bude aj úprava samotných podmienok využívania autonómnych vozidiel v cestnej premávke.

Uvedené potom platí nielen generálne, ale aj špecificky vo vzťahu k vybraným trestným činom, ako je to aj v našom prípade v súvislosti s trestným činom ohrozenia pod vplyvom návykovej látky. Platí totiž, že hoci sa nám uvedená problematika môže zdať akokoľvek vzdialená, je len otázkou času, kedy naberie na relevancii, osobitne v podmienkach priestoru Európskej únie. V takomto kontexte bude predmetom skúmania nielen to, či ide o činnosť v rámci spomenutého trestného činu, ale predovšetkým to, ktorý subjekt je za spôsobený následok trestne zodpovedný, napríklad v súvislosti s kreovaním príslušnej koncepcie pričítateľnosti.

Záver

V predkladanom príspevku sme venovali svoju pozornosť dvom pomerne špecifickým otázkam v súvislosti s trestnou zodpovednosťou za trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky.

Prvou z línií bolo možné vyvodzovanie trestnej zodpovednosti za uvedený trestný čin v súvislosti s rozmachom elektrických kolobežiek a elektrobicyklov. V rámci koncipovania záverov sme dospeli k tomu, že hoci nemožno danú činnosť vo všeobecnosti vnímať za činnosť s intenzitou nebezpečnosti patriacou do rámca § 289 ods. 1 TZ, jej určitá sféra takouto činnosťou byť môže. Uvedené bude závisieť od povahy konkrétneho vozidla, od výkonu

motora, od konštrukčnej rýchlosti a pod., a teda bude treba v konkrétnom prípade náležite preukázať, či uvedené takouto činnosťou je, alebo nie je. Podľa nášho názoru nemôže byť jediným východiskom to, aká je hmotnosť takéhoto vozidla, pretože ohrozenie záujmov chránených Trestným zákonom bude odvodené od všetkých príslušných atribútov (ako je to v rámci aplikačnej praxe s jazdou na bicykli). Práve s ohľadom na uvedené sa domnievame, že takéto ohrozenie nie je len výsledkom situácie, ale skôr dôsledkom nebezpečnosti vykonávanej činnosti pod vplyvom návykovej látky ako takej.

Druhou základnou líniou predkladaného príspevku je zamyslenie sa nad rámcom aspektov zavádzania autonómnych vozidiel v podmienkach trestného práva. Dospeli sme k záverom, že vo vzťahu k trestnému činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky bude v danej oblasti základná otázka obdobná ako vo vzťahu k oblasti trestného práva hmotného ako celku, a to vo vzťahu k akému subjektu bude možné vyvodiť trestnú zodpovednosť. Vychádzame z toho, že ak nebude možné použiť klasické mechanizmy vyvodenia trestnej zodpovednosti voči fyzickej osobe a právnickej osobe, trestného právo bude musieť konštruovať fungujúce systémy, za využitia ktorých nebude možné vyvodenie trestnej zodpovednosti spochybníť. Prakticky sa však rovnako treba zamyslieť nad tým, či prichádza do úvahy určitý koncept pričítateľnosti, ktorý by mohol mať svoje základy v kontexte pričítateľnosti trestného činu fyzickej osoby právnickej osobe.

Literatúra

1. Ako rýchlo môžem s elektrobicyklom ísť? [online]. [cit. 25.10.2022]. Dostupné z: <<https://www.mtbiker.sk/elektrobicykle-v-skratke/11679/ako-rychlo-mozem-s-elektrobicyklom-ist.html>>.
2. ANDRAŠKO, J. MESARČÍK, M. Čo vieš o mojom vozidle? Ochrana osobných údajov a kybernetická bezpečnosť v kontexte autonómnych vozidiel. In: *Revue pro právo a technológiu*. [Online]. 2020, č. 22, s. 3 – 50. [cit. 25.10.2022]. Dostupné z: <<https://journals.muni.cz/revue/article/view/13841>>.
3. PROKEJNOVÁ, M. Komentár k § 289. In: Burda, E., Čentěš, J., Kolesár, J., Záhora, J. a kol. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel*. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011, 1608 s. [online]. [cit. 25.10.2022]. Dostupné z: <<https://www.beck-online.sk/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrgfpngx327mvvxuns7nfus46t2l4zdambv14ztamc7obtdeobz>>.
4. R 1/1966 (Rozhodnutie Nejvyššího soudu ČSSR z 5. novembra 1965, sp. zn. 2 Tz 15/65; publikované v Sbírkě soudních rozhodnutí a stanovisek, 1/1966).
5. R 62/1967 (Rozhodnutie Krajského soudu v Ústí nad Labem, z 25. októbra 1966, sp. zn. 1 To 320/66; publikované v Sbírkě soudních rozhodnutí a stanovisek, 10/1967)
6. R 54/1968 (Rozsudok Nejvyššího soudu ČSSR z 31. mája 1968, sp. zn. Tz 46/68; publikované v Sbírkě soudních rozhodnutí a stanovisek, 10/1968).
7. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 3614 s. ISBN 978-80-7400-428-5.

8. Taxonomy and Definitions for Terms Related to Driving Automation Systems for On-Road Motor Vehicles. Preview [online]. [cit. 30.10.2022]. Dostupné z: <https://www.sae.org/standards/content/j3016_202104/preview/>.

Kontaktné údaje autora

JUDr. Stanislav Mihálik, PhD.

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

stanislav.mihalik@flaw.uniba.sk

APLIKÁCIA ZÁSADY PRIMERANOSTI A ZDRŽANLIVOSTI V TRESTNOM PRÁVE

APPLICATION OF THE PRINCIPLE OF PROPORTIONALITY AND RESTRAINT IN CRIMINAL LAW

Mgr. Marko Mašan

Katedra trestného práva,
Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Abstrakt: Príspevok sa v prvej časti zameriava na analýzu a teoretické vymedzenie zásady primeranosti a zdržanlivosti tak vo všeobecnej rovine, ako aj v oblasti trestného práva procesného. Za použitia vyabstrahovaných pojmových kritérií zásady primeranosti a zdržanlivosti autor analyzuje inštitút predvedenia, ku ktorému následne vyjadruje svoje názory *de lege ferenda*. V poslednej časti príspevku autor poukazuje na vzťah zásady primeranosti a zdržanlivosti k informovaniu verejnosti a únikom informácií počas prebiehajúceho trestného konania.

Kľúčové slová: Zásada primeranosti a zdržanlivosti, zaisťovanie osôb, predvedenie, informovanosť verejnosti, zásah do práv

Abstract: The first part of this article focuses on the analysis and theoretical definition of the principle of proportionality and restraint, both, at the general level and in the area of criminal procedural law. By using the abstract conceptual criteria of the principles of proportionality and restraint the author analyzes the detention measures and thereafter he expresses his opinions *de lege ferenda*. In the last part of this article, the author points out the principle of proportionality and the restraint during the ongoing proceedings in the context of informing the public v. the leakage of information.

Key words: principle of proportionality and detention, arrest of persons, detention measures, awareness of legality, interference with rights

Úvod

Aktuálna situácia v Európe, rovnako aj na Slovensku, poukazuje na naše hodnotové smerovanie, ako aj na problematiku ochrany základných práv a slobôd. S ohľadom na to, že práve trestné právo predstavuje krajný legálny spôsob zásahu štátu do práva jeho občanov (*ultima ratio*), chceme sa v tomto príspevku venovať prostriedkom, ktoré garantujú ochranu, respektíve chránia občana pred neprimeraným či nevhodným zásahom do jeho práv v rámci trestného konania. Poukazuje na § 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (ďalej len „Trestný poriadok“ alebo len „TP“), ktorý reflektuje účel, ale aj hra-

nice trestného konania, ktorý spočíva v tom, aby boli trestné činy náležite zistené, ich páchatelia boli podľa zákona spravodlivo potrestaní a výnosy z trestnej činnosti boli odňaté, pričom treba rešpektovať základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb. Z uvedeného je teda zrejmé, že limitom trestného konania je práve rešpektovanie základných práv a slobôd. Preto sa v príspevku venujeme práve zásade primeranosti a zdržanlivosti, ktorá má predstavovať garanciu neprekročenia nevyhnutného zásahu do práv osôb dotknutých trestným konaním. *In concreto* popíšeme aplikáciu zásady primeranosti a zdržanlivosti na inštitúte predvedenia ako jedného zo zaisťovacích úkonov osôb.

V neposlednom rade si treba uvedomiť, že zásada primeranosti a zdržanlivosti má chrániť všetky osoby, ktoré sú nejakým spôsobom dotknuté trestným konaním. So zreteľom na uvedené chceme poukázať na vzrastajúci fenomén. Ide o to, že spoločnosť začala vnímať negatívne už len vzťah osoby k trestnému konaniu. Uvedené možno považovať za eskaláciu nesprávneho prístupu spoločnosti k obvinenému, ktorý spočíva v tom, že spoločnosť prestala vnímať prezumpciu nevinoty, čo vedie k spoločenskému odsúdeniu len obvinenej osoby. V súčasnosti spoločnosť v niektorých prípadoch prezentuje takéto spoločenské odsúdenie dokonca voči osobám, u ktorých sa len vykonáva niektorý zo zaisťovacích úkonov. Uvedené spoločenské odsúdenie predstavuje taktiež istý zásah do práva dotknutej osoby, pričom tento zásah vznikol v dôsledku trestného konania. Preto sa v poslednej časti príspevku venujeme vzťahu zásady primeranosti a zdržanlivosti a možným zásahom do práva osôb v dôsledku informovania verejnosti zo strany OČTK a médií o prebiehajúcom trestnom konaní.

1. Zásada primeranosti a zdržanlivosti

Zásada primeranosti a zdržanlivosti je jedna z kľúčových základných zásad trestného procesu. Vo všeobecnosti jej vyjadrenie a zakotvenie môžeme nájsť už v Ústave Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. (ďalej len „Ústava SR“) v čl. 13 ods. 4: „*Pri obmedzovaní základných práv a slobôd sa musí dbať na ich podstatu a zmysel. Takéto obmedzenia sa môžu použiť len na ustanovený cieľ.*“ A to aj v nadväznosti na ods. 3, ktorý znie: „*Zákonné obmedzenia základných práv a slobôd musia platiť rovnako pre všetky prípady, ktoré spĺňajú ustanovené podmienky.*“ Na tomto mieste môžeme taktiež poukázať na zakotvenie zásady primeranosti a zdržanlivosti v Ústavnom zákone č. 23/1991 Zb. Listina základných práv a slobôd (ďalej len „Listina“). Ako všeobecné vymedzenie danej zásady nachádzame v čl.4 ods. 4 Listiny: „*Pri používaní ustanovení o medziach základ-*

ných práv a slobôd musí sa dbať na ich podstatu a zmysel. Také obmedzenia nemožno zneužívať na iné účely, než na ktoré boli ustanovené.“ V spojení s čl. 4 ods. 3 Listiny „Zákonné obmedzenia základných práv a slobôd musia platiť rovnako pre všetky prípady, ktoré spĺňajú ustanovené podmienky“. Chcem tiež poukázať na prítomnosť použitia zásady primeranosti a zdržanlivosti na ústavnej úrovni. V podstate ide už o konkrétne požiadavky, obsiahnuté pri jednotlivých právach a slobodách, za ktorých ich je možno obmedziť alebo do nich zasiahnuť. Takúto špecifikáciu zásady primeranosti a zdržanlivosti nájdeme tak v Ústave SR, ako aj v Listine. Príkladom môže byť obmedzenie slobody pohybu a pobytu, ktoré sú v Ústave SR a Listine vymedzené skoro totožne. Čl. 14 ods. 3 Listiny: „Tieto slobody možno obmedziť zákonom, ak je to nevyhnutné pre bezpečnosť štátu, udržanie verejného poriadku, ochranu zdravia alebo ochranu práv a slobôd iných a na vymedzených územiach aj z dôvodu ochrany prírody.“ Čl. 23 ods. 3 Ústavy SR: „Slobody podľa odsekov 1 a 2 môžu byť obmedzené zákonom, ak je to nevyhnutné pre bezpečnosť štátu, udržanie verejného poriadku, ochranu zdravia alebo ochranu práv a slobôd iných a na vymedzených územiach aj v záujme ochrany prírody.“ Z uvedeného je zjavné, že zásada primeranosti a zdržanlivosti nepredstavuje kľúčový prvok len v oblasti trestného práva procesného, ale jej ochrana nevyhnutne pôsobí už na ústavnej úrovni.

Takto vo všeobecnosti môžeme zásadu primeranosti a zdržanlivosti vymedziť ako istý mantinel alebo návod, za pomoci ktorého je možné zasiahnuť alebo obmedziť základné práva a slobody, preto má práve v trestnom práve procesnom nesmierne dôležitý význam a postavenie. Treba si uvedomiť, že v podstate skoro každý úkon, ktorý orgány činné v trestnom konaní (ďalej len „OČTK“) a súd vykonávajú, predstavujú istý zásah do práv jednotlivca. Zjednodušene povedané, zásada primeranosti a zdržanlivosti je nástroj, podľa ktorého možno určiť, či je možný zásah do práv jednotlivca, a ak áno, v akej intenzite ho môžu OČTK a súd vykonať.

Z hľadiska trestného práva procesného ide o základnú zásadu celého trestného konania, respektíve sa v rámci trestnoprávnej teórie zaradzuje medzi všeobecné zásady trestného konania.¹ V podstate ide o „novú“ zásadu trestného práva procesného, a to v tom zmysle, že pri rekodifikácii Trestného poriadku sa aj v trestnoprávnej teórii osamostatnila. Podľa nášho názoru bola zásada primeranosti a zdržanlivosti prítomná v trestnom poriadku aj za účinnosti starého Trestného poriadku, teda zákona č. 141/1961 Zb. (ďalej len „starý Trestný poriadok“ alebo „starý TP“). Je pravdou, že v rámci teórie ne-

¹ IVOR, J., POLÁK, P. ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, s. 56.

bola presne vymedzená a pomenovaná ako samostatná zásada. Avšak podľa nás sa táto zásada vyvodzovala zo zásady stíhania len zo zákonných dôvodov a zákonným spôsobom a zásady prezumpcie nevinoty. Túto situáciu možno prirovnať k zásade kontradiktórnosti, ktorá tiež bola v minulosti vyvodzovaná z obžalovacej zásady, pričom v súčasnosti predstavuje samostatnú zásadu trestného konania.² Z hľadiska vymedzenia zásady primeranosti a zdržanlivosti v starom Trestnom poriadku poukazujeme na § 2 ods. 4 TP: „*Ak tento zákon neustanovuje niečo iné, postupujú orgány činné v trestnom konaní z úradnej povinnosti; musia trestné veci prejednávať čo najrýchlejšie a dôsledne zachovávať občianske práva zaručené ústavou.*“ Práve posledná časť uvedeného odseku, teda dôsledne zachovávať občianske práva zaručené ústavou, možno označiť za zásadu primeranosti a zdržanlivosti.

Súčasná právna úprava zásady primeranosti a zdržanlivosti je obsiahnutá v § 2 ods. 2 TP Trestného poriadku a znie: „*Do základných práv a slobôd osôb v prípadoch dovolených zákonom možno zasahovať len v miere nevyhnutnej na dosiahnutie účelu trestného konania, pričom treba rešpektovať dôstojnosť osôb a ich súkromie.*“ Na prvý pohľad je zrejmé, že aktuálna úprava je obsiahnejšia, ale zároveň aj konkrétnejšia. Posledná časť odseku, pričom treba rešpektovať dôstojnosť osôb a ich súkromie, môže lákať k reštriktívnemu výkladu tejto zásady, a to v tom zmysle, že postačuje zachovať dôstojnosť a súkromie dotknutej osoby. Podľa nášho názoru je nevyhnutné zásadu primeranosti a zdržanlivosti vykladať čo možno najširšie, pretože táto zásada poskytuje ochranu nielen obvinenému, respektíve osobe, voči ktorej sa vedie trestné stíhanie, ako je to pri zásade zákonnosti, ale zásada primeranosti a zdržanlivosti chráni každý jeden subjekt, ktorý môže byť/je dotknutý trestným konaním. Teda do tejto širokej škály môžeme zaradiť znalcov, svedkov, obhajcov, spolupracujúce orgány a inštitúcie, prípadne ich rodiny a blízke osoby. Preto podľa nášho názoru koniec vyššie citovaného odseku nezužuje zásadu primeranosti a zdržanlivosti, ale kladie osobitný dôraz na zachovanie dôstojnosti a súkromie osôb. Tento dôraz je veľmi dôležitý v dnešnej informačnej dobe, keď sa informácie šíria rýchlo a vedú často neoprávnene zasiahnuť do súkromia jednotlivcov.

Na komparáciu všeobecného základného zakotvenia zásady primeranosti a zdržanlivosti môžeme siahnuť po českej právnej úprave. Všeobecné vymedzenie rovnako nachádzame na ústavnej úrovni v Ústavnom zákone č. 2/1993 Sb. Listina základných práv a svobôd (ďalej ako „Listina ČR“). S ohľadom na to, že pôvod oboch Listín je rovnaký, aj ich obsah je v tomto prípade zhodný, a to aj napriek tomu, že Listina ČR prešla niekoľkými novelizáciami na rozdiel

² OLEJ, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 1992, s. 11 – 22.

od slovenskej Listiny. Preto nachádzame všeobecné vymedzenie v čl. 4 ods. 4 Listiny ČR „*Při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.*“ Rovnako v spojený s čl. 4 ods. 3: „*Zákonná omezení základních práv a svobod musí platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky.*“ Z hľadiska trestného práva česká právna úprava ešte vychádza zo starého Československého zákona o trestnom konaní súdnom, teda zákona č. 141/1961 Zb., ktorý sme už vyššie spomínali, avšak súčasný český Zákon o trestním řízení soudním (Trestní řád) č. 141/1961 Sb. prešiel širšou novelizáciou. Novelizovaný bol aj § 2 ods. 4, v ktorom je obsiahnutá zásada primeranosti a zdržanlivosti:³ „*Jestliže tento zákon nestanoví něco jiného, postupují orgány činné v trestním řízení z úřední povinnosti. Trestní věci musí projednávat urychleně bez zbytečných průtahů; s největším urychlením projednávají zejména vazební věci a věci, ve kterých byl zajištěn majetek, je-li to zapotřebí vzhledem k hodnotě a povaze zajištěného majetku. Trestní věci projednávají s plným šetřením práv a svobod zaručených Listinou základních práv a svobod a mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána; při provádění úkonů trestního řízení lze do těchto práv osob, jichž se takové úkony dotýkají, zasahovat jen v odůvodněných případech na základě zákona a v nezbytné míře pro zajištění účelu trestního řízení. K obsahu petic zasahujících do plnění těchto povinností orgány činné v trestním řízení nepřihlížejí.*“ V merite možno košťovať podobnosť medzi slovenskou a českou právnou úpravou. Česká právna úprava, na rozdiel od slovenskej, explicitne reflektuje aj práva a slobody, ktoré sú garantované medzinárodnými zmluvami. Z hľadiska slovenského práva môžeme konštatovať, že rozsah a možnosti ochrany základných práv a slobôd, ktoré sú garantované medzinárodnými zmluvami, sú reflektované na ústavnoprávnej úrovni. Na druhej strane v českej právnej úprave absentuje dôraz na ochranu dôstojnosti a súkromia.

Medzi všeobecnú právnú úpravu môžeme zaradiť aj ustanovenie § 55 ods. 1 Trestného poriadku: „*Při vykonávání úkonov trestného konania musia orgány činné v trestnom konaní, súd a osoby příslušné vykonávat úkony trestného konania zaobcházet s osobami zúčastnenými na úkone tak, ako to vyžaduje účel trestného konania; vždy sa musí respektovat ich dôstojnosť a ich ústavou zaručené základné práva a slobody.*“

Aj na základe vyššie uvedeného môžeme vymedziť obsah zásady primeranosti a zdržanlivosti tak, že ide o požiadavku, ktorá smeruje voči OČTK a súdom, aby počas celého trestného konania postupovali takým spôsobom, ktorý čo najmenej zasahuje do základných ľudských práv a slobôd a pri výko-

³ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, s. r. o., 2002, s. 91.

ne všetkých procesných úkonov konali so zúčastnenými subjektami tak, aby rešpektovali ich dôstojnosť, humánnosť a úctu k ľudským právam a slobodám, súčasne za dosiahnutia účelu trestného konania.⁴ Z uvedeného môžeme vyabstrahovať nasledujúce zložky zásady primeranosti a zdržanlivosti.

- a) **legalita** – vyjadruje nutnosť existencie zákonného podkladu na zásah do základných práv a slobôd. Nie je teda prípustné, aby sa zásahy realizovali na základe podzákonného právneho predpisu. Legálnosť zásahu do základných práv a slobôd však nepostačuje posudzovať len z hľadiska naplnenia formálnych kritérií – t. j. samotné zakotvenie možnosti vykonať zásah v zákone, jeho prijatie a uverejnenie stanoveným spôsobom. Je nevyhnutné, aby došlo aj k naplneniu materiálnych predpokladov legality – najmä jasnosť a zrozumiteľnosť, precíznosť príslušných zákonných ustanovení, rešpektovanie zákazu retroaktivity, predvídateľnosť účinkov. V podstate ide o naplnenie zásad trestného práva hmotného *nullum crimen sine lege, scripta, cesrta, praevia*. Uvedený pojem legalita v tomto kontexte predstavuje čiastkový aspekt zásady primeranosti a zdržanlivosti, a teda nejde len o jej legálne zakotvenie a vyjadrenie v zmysle § 2 ods. 5 TP, ktoré uvádzame vyššie v texte.
- b) **legitimita** – znamená, že zásahy do základných práv a slobôd je možné realizovať vždy len na dosiahnutie cieľa, ktorý zákon predpokladá a dovoľuje. Ako príklad možno uviesť zabezpečovacie úkony prítomnosti osôb, vecí alebo informácií, ktorých cieľom je zabezpečiť veci dôležité pre trestné konanie.⁵
- c) **proporcionalita/primeranosť** – vyjadruje to, že aj keď by zásah zo strany OČTK a súdu do základných práv a slobôd spĺňal prvé dve uvedené kritériá legality a legitimacy,⁶ daný zásah sa nesmie uskutočniť v prípade, ak by jeho intenzita bola zjavne neprimeraná vzhľadom na výsledok, ktorý má daný zásah priniesť pre potreby trestného konania (napr. ponechanie osoby v kolúznei väzbe, hoci OČTK tvrdí, že potrebné dôkazy boli už zaistené, prípadne ak je zjavné, že osoba, u ktorej bola obava, že ju bude obvinený ovplyvňovať, sa dostala zjavne mimo jeho dosahu a vplyvu).
- d) **subsidiarita** – môžeme tvrdiť, že priamo nadväzuje na hmotnoprávny princíp *ultima ratio*, keďže zásada primeranosti a zdržanlivosti je v podstate jeho procesný odraz.⁷ Predstavuje skutočnosť, že ak dôjde k situácii, keď

⁴ IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava: IURA EDITION, spol. s. r. o., 2006, s. 57.

⁵ Nález US SR III. ÚS 68/2010-62 zo dňa 25. 8. 2010.

⁶ OLEJ, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Košice: UPJŠ, 2013, s. 73.

⁷ ROMŽA, S. *Limity uplatňovania princípu ultima ratio pri rozhodovaní o prostriedkoch nahrádzajúcich väzbu*. Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta Udalosť: Bratislavské právnické fórum. dostupné: <https://www.judikaty.info/document/article/635/> [cit. online dňa 18.9.2022].

sú splnené vyššie popísané podmienky, majú byť prostriedky, ktorými sa zasahuje do základných práv a slobôd zvolené tak, aby uvedené práva dotknutých osôb boli obmedzené v čo najmenšom/nevyhnutnom rozsahu. Ako príklad môžeme uviesť hierarchicky usporiadané zaisťovacie úkony, pričom ako prvé sa musia aplikovať tie, ktoré zasahujú do práva dotknutej osoby v najnižšej intenzite, hoci všetky tieto zaisťovacie inštitúty majú rovnaký účel/cieľ (napr. § 89a TP Povinnosť na vydanie veci a § 90 TP Odňatie veci).⁸

Vyššie popísané vymedzenie, resp. postup, ktorý treba aplikovať, možno chápať ako všeobecný. Predstavuje zásadu primeranosti a zdržanlivosti v rovine „všadeprítomného pravidla“ ako aplikačného a výkladového princípu, na ktorý treba brať zreteľ pri vykonávaní konkrétnych inštitútov a zásahov do základných práv a slobôd. Trestný poriadok pri niektorých inštitútoch osobitne sprísňuje/stanovuje postup vykonania niektorých zásahov do práv dotknutých osôb. Ide v podstate o odzrkadlenie legality ako zložky zásady primeranosti a zdržanlivosti. Takéto precizovanie zásady primeranosti a zdržanlivosti nachádzame v štvrtej a piatej hlave Trestného poriadku, pojednávajúcom o zaistení osôb a vecí a zaistení informácií. Práve zaisťovacie úkony predstavujú najčastejšie zásahy do základných práv osôb zo strany OČTK. Z hľadiska dosiahnutia účelu trestného konania⁹ je prakticky nevyhnutné, aby boli takéto úkony vykonané, pretože predstavujú prvý stupeň objasňovania, ako aj dokazovania v trestnom konaní. Uvedené vyplýva už zo samotnej definície „veci dôležitej pre trestné konanie“¹⁰ a práve na ich zaistenie slúžia zaisťovacie úkony. Preto považujeme za potrebné na tomto mieste poznamenať, že vykonávanie zaisťovacích úkonov je nevyhnutnou súčasťou trestného konania, avšak na druhej strane tieto inštitúty predstavujú zásah (rôznej intenzity) do práva nielen obvineného, ale aj iných osôb, či už svedkov alebo osôb, ktoré majú v dispozičnej sfére veci dôležité pre trestné kona-

⁸ JANKO, S. *Zásada primeranosti a zdržanlivosti pri realizácii úkonov zaistenia osôb*. Magister Officiorum2/2020 dostupné na: <https://www.epi.sk/odborny-clanok/zasada-primeranosti-a-zdrzanlivosti-pri-realizacii-ukonov-zaistenia-osob.htm> [cit. online dňa 18.9.2022].

⁹ § 1 TP „Trestný poriadok upravuje postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov tak, aby trestné činy boli náležite zistené, ich páchatelia boli podľa zákona spravodlivo potrestaní a výnosy z trestnej činnosti boli odňaté, pričom treba rešpektovať základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb.“

¹⁰ § 89 TP Vec dôležitá pre trestné konanie

(1) „Za vec dôležitú pre trestné konanie sa považuje vec, ktorá

a) môže slúžiť na účely dokazovania,

b) bola použitá na spáchanie trestného činu alebo bola určená na spáchanie trestného činu (ďalej len „nástroj trestnej činnosti“), alebo

c) je výnosom z trestnej činnosti.“

nie. Aj z tohto dôvodu zákonodarca precizoval podmienky a postup použitia týchto inštitútov v zmysle zásady primeranosti a zdržanlivosti. V ďalšej časti príspevku by sme chceli poukázať na, podľa nášho názoru, niektoré nedostatky súvisiace so zásadou primeranosti a zdržanlivosti pri predvedení ako zaisťovacieho inštitútu osôb a zároveň by sme navrhli možné zmeny de lege ferenda.

2. Predvedenie

Ďalším stupienkom subsidiarity po predvolaní je predvedenie svedka/obvineného. V tomto prípade ide už o faktické obmedzenie osobnej slobody. V praxi prídu uniformovaní príslušníci policajného zboru na miesto, kde sa má predvádzaná osoba zdržiavať.¹¹ Následne má byť osoba poučená o predvedení a o tom, že v prípade, ak bude klásť odpor, môžu policajti použiť hmaty a chmaty v zmysle zákona o policajnom zbore.¹² Teda pri tomto zabezpečovacom úkone môže dôjsť aj do zásahu do telesnej integrity danej osoby, avšak len v nevyhnutnej miere so zreteľom na odpor, ktorý kladie. V neposlednom rade sa v danej situácii vynára problém v prípade, ak sa predvádzaný nachádza vo väčšej vzdialenosti od miesta, kam sa má dostať, prípadne sa často presúva. V uvedenom prípade treba danú osobu zabezpečiť v istom časovom predstihu pred jej reálnym predvedením. Bohužiaľ, zákonná úprava tohto časového horizontu absentuje, hoci ide o zjavný zásah do práv predvedeného, či už z hľadiska primeranosti alebo subsidiarity. Zároveň tu chýba aj legalita daného zásahu, hoci je prítomná jeho legitimita. Podľa profesora Romžu treba v danom prípade postupovať analogicky s inštitútom zadržania svedka, ktorý stanovuje takéto „predbežné zaistenie na maximálne 24 hodín“.¹³ To znamená, že predvádzanú osobu musia od zadržania predviesť do 24 hodín. Treba vždy posudzovať, aká je v konkrétnom prípade minimálna potrebná doba takéhoto obmedzenia osobnej slobody, a či je vôbec nutná, aby sa tento postup nezneužíval na vytváranie nátlaku na predvádzanú osobu. *De lege ferenda* považujeme za minimálne vhodné, ak by zákonodarca vymedzil v trestnom poriadku explicitne časový úsek, počas ktorého je možné obmedziť osobnú slobodu predvádzanej osoby pred jej samotným predvedením. Hoci pripúšťame vyššie uvedenú analógiu, s použitím ktorej sa zhodujeme, avšak so zreteľom

¹¹ Úkon sa vykonáva na základe poverenia § 17 Zákon č.171/1993 Z. z. Policajnom zbore, pričom v prípade potreby je možné vyhlásiť pátranie do danej osoby.

¹² Zákon č.171/1993 Z. z. Policajnom zbore.

¹³ § 88 ods. 3 TP.

na závažnosť zásahu do slobody dotknutej osoby a odkazom na trestnoprávnu zásadu *nullum crimen sine lege, scripta, certa* v spojení s princípom právnej istoty, považujeme uvedené právne zakotvenie za nevyhnutné.

Z vyššie popísaného je zrejme, že inštitút predvedenia je spôsobilý zasiahnuť do práva dotknutej osoby oveľa intenzívnejšie. Preto zákon už pri tomto inštitúte precizuje podmienky, za ktorých je ho možné použiť a to aj so zreteľom na jeho subsidiaritu. Ak sa osoba, ktorá bola riadne a včas predvolaná na výsluch alebo iný úkon, bez dostatočného ospravedlnenia nedostaví na daný úkon, je možné ju na tento úkon predviesť. Na to, ako aj na ďalšie následky nedostavenia sa, musí byť v predvolaní upozornená.¹⁴ V praxi je ustanovený úzus práve s ohľadom na zásadu primeranosti a zdržanlivosti, že danú osobu treba predvolať viackrát a taktiež sa má najprv upozorniť na možnosť uloženia poriadkovej pokuty. Ak sa osoba nedostaví na predvolanie ani po uložení poriadkovej pokuty, je možné pristúpiť k predvedeniu danej osoby. Samozrejme, ako vždy treba brať zreteľ na konkrétne okolnosti prípadu a správanie, či procesné postavenie osoby, ktorú treba zabezpečiť, preto nie je vylúčená možnosť uložiť poriadkovú pokutu spolu s predvedením.¹⁵ Paradoxne tento postup je zhodný pri osobe svedka, ako aj pri osobe obvineného, teda zákon ponecháva postup na úvahu predsedu senátu (samosudcu). Na tomto mieste treba ešte zdôrazniť ustálenie praxe v tom, že v prípade predvolanie svedka pod pojem „svedok“ subsumuje aj iné subjekty trestného konania, ako sú znalci, tlmočníci, prekladatelia (mimo obhajcu a prokurátora, pretože tí sa o úkone upovedomujú). Naproti tomu v prípade predvedenia sa pojem „svedok“ už nevykladá extenzívne a myslí sa ním iba tento konkrétny subjekt.

Považujeme za potrebné poukázať na problematický inštitút. Ide o predvedenie obvineného bez predchádzajúceho predvolania. Zákon v § 120 ods. 3 TP pripúšťa uvedenú možnosť za podmienok, že ak je to potrebné na úspešné vykonanie úkonu, najmä ak sa osoba skrýva, nemá trvalé bydlisko, ak mu nie je možné doručiť predvolanie na adrese, ktorú uviedol. Ako vyplýva z vyššie popísaného, aplikácia tohto predvolania vyžaduje v podstate splnenie jedinej podmienky, a to potrebu úspešného vykonania úkonu trestného konania.¹⁶ Hoci Trestný poriadok uvádza aj niekoľko príkladov, ide však len o explicitný výpočet („najmä“), z čoho vyplýva, že sú prípustné aj iné dôvody. To znamená, že obvineného je možné predviesť bez predchádzajúceho predvolania, ak sú na to naliehavé dôvody procesnej povahy. Z hľadiska okolností, pre ktoré je toto predvedenie možné použiť, hlavne „skrývanie sa a absencia byd-

¹⁴ § 120 ods. 1 TP.

¹⁵ NS ČSR sp. zn. Tpj 32/89 zo dňa 04.09.1989 - R19/1990.

¹⁶ Uznesenie NS SR sp. zn 6 Tost 28/2013 zo dňa 8. 8. 2013.

liska“, môže evokovať väzobné dôvody obsiahnuté v § 71 ods.1 písm. a) TP.¹⁷ Preto podľa nášho názoru je tenká aplikačná hranica medzi inštitútom zadržania obvineného § 86 TP, prípadne v súdnej časti aj príkazom na zatknutie § 73 TP a predvedením obvineného bez predchádzajúceho predvolania. Toto predvedenie podľa nášho názoru má byť aplikované často namiesto zaistenia obvineného, hlavne v prípadoch, keď nie sú jasne naplnené dôvody väzby, teda ak napr. nie je dostatočne dôvodná obava z úteku alebo v prípade, ak osoba nemá trvalé bydlisko, respektíve miesto, kde sa obvykle zdržiava. Pri príkaze na zatknutie treba poukázať, že samotné ustanovenie § 73 ods. 1 TP uvádza subsidiaritu: „Ak je daný niektorý z dôvodov väzby a obvineného nemožno predvolať, predviesť alebo zadržať a zabezpečiť jeho prítomnosť na výsluchu alebo na inom úkone...“ Ako príklad situácie, keď bolo možné využiť jedine predvedenie zadržaného bez predchádzajúceho predvolania, uvádzame situáciu, keď po vydaní príkazu na prepustenie z väzby obvinených v inej trestnej veci bola zabezpečovaná ich účasť na neverejnom zasadnutí a výsluch v súdnej časti konania práve formou predvedenia v zmysle § 120 ods. 3 TP. Obvinení boli zaistení s cieľom predviesť ich ešte v priestoroch ústavu na výkon väzby. Najvyšší súd takéto konanie odôvodnil tým, že v prípade zadržania obvineného, resp. jeho zatknutia na základe príkazu na zatknutie, ktorých aplikácia inak, mimochodom, v posudzovanej veci vzhľadom na nesplnenie zákonných podmienok neprichádzala do úvahy, pretože v súdnej časti nie je možné aplikovať zadržanie a s ohľadom na zatknutie toto explicitne vyžaduje aplikáciu predvedenia, ak je možná. Možno uviesť, že kým väzba predstavuje najzávažnejší zásah do osobnej slobody obvineného, predvedenie je z tohto pohľadu zásahom najmiernejším. Zásah do osobnej slobody obvineného pri jeho predvedení musí byť primeraný (v zmysle zásady primeranosti a zdržanlivosti) účelu použitia tohto inštitútu, ktorým je, ako sme už aj skôr zmienili, zaistenie osoby pre potreby vykonania určitého úkonu trestného konania. V tomto prípade boli obaja obvinení riadne informovaní o účele ich predvedenia, pričom do času konania neverejného zasadnutia boli umiestnení v cele policajného zaistenia. Obaja obžalovaní majú byť členmi zločineckej skupiny, páchajúcej dlhodobo závažnú trestnú činnosť. Obžalovaný 1 mal pritom stáť na vrchnom a obžalovaný 2 na strednom stupni hierarchie tejto skupiny. Obaja sú obvinení z viacerých trestných činov, medzi nimi aj za obzvlášť závažné zločiny, za ktoré im v prípade uznania viny hrozí vysoký trest (trest odňatia slobody na dvadsať až dvadsaťpäť rokov alebo doživotie).¹⁸ Hoci je otázne, či v tomto

¹⁷ Ujde alebo sa bude skrývať, aby sa tak vyhol trestnému stíhaniu alebo trestu, najmä ak nemožno jeho totožnosť ihneď zistiť, ak nemá stále bydlisko alebo ak mu hrozí vysoký trest.

¹⁸ Uznesenie NS SR sp. zn 6 Tost 28/2013 zo dňa 8. 8. 2013.

konkrétnom prípade nemôže ísť aj o rešazenie väzby, čo však z uvedeného rozhodnutia nevieme dostatočne vyvodíť.

Možno zhrnúť, že podľa nášho názoru sa v praxi na takéto subsidiárne pôsobenie predvedenia obvineného bez predchádzajúceho predvolania nie vždy prihliada a preferujú sa skôr prísnejšie zaistovacie prostriedky, teda príkaz na zatknutie a zadržanie obvineného. Predvedenie obvineného bez predchádzajúceho predvolania sa podľa nášho názoru má prednostne používať minimálne pri bezdomovcoch alebo pri osobách, ktoré sa často presúvajú za prácou. *De lege ferenda* by sme nevideli ako problematické prípadné vypustenie tohto inštitútu, ak nie to, aspoň precizovanie jeho použitia, pretože formuláciu, „*ak je to potrebné na úspešné vykonanie úkonu*“ pokladáme za príliš všeobecnú a náchylnú na zneužitie, hlavne pri obvinených, ktorí sa často presúvajú za prácou. Rovnako, ako sme už vyššie uviedli, treba presnejšie oddeliť subsidiaritu daného inštitútu. Čo by bolo podľa nášho názoru prípadne možné tým, že by dané ustanovenie explicitne reflektovalo potrebu jeho prednostného aplikovania obdobne, ako je to v prípade príkazu na zatknutie. Na druhej strane bez samotného precizovania účelu daného predvedenia, explicitné vyjadrenie subsidiarity by bolo pravdepodobne nedostatočné a v konečnom dôsledku môže situáciu zhoršiť.

3. Zverejňovanie informácií o stave Trestného konania ako možný zásah do práv

Potreba čo možno najširšieho ponímania zásady zdržanlivosti a primeranosti vyvstáva napríklad pri komunikácii OČTK s verejnosťou o jednotlivých trestných stíhaniach, ktoré sa vedú. Na prvý pohľad je to pomerne atypický prípad na aplikáciu zásady primeranosti zdržanlivosti. Na druhej strane aj informovanie verejnosti o stave určitého konania má charakter úkonu zasahujúceho do práva. Minimálne sa zasahuje do práv osoby, voči ktorej je trestné konanie vedené. To platí aj s ohľadom na to, že OČTK neoznačia presne osobu. Poukazujeme na to, že doba sa zmenila a médiá sú oveľa agresívnejšie a informácie dostupnejšie. Preto je nesmierne dôležité, aby OČTK pri prezentovaní jednotlivých prípadov posúdili aj pomocou zásady primeranosti a zdržanlivosti, aké informácie, v akej kvantite a kvalite, môžu poskytnúť verejnosti so zreteľom nielen na to, aby sa nezmaril účel trestného konania, ale aj aby nedošlo k zbytočnému a neprimeranému zásahu do dôstojnosti a súkromia účastníkov daného konania. Ešte väčší dôraz by sa mal pri informovaní verejnosti klásť počas prípravného, respektíve celého predsúdneho konania, keďže toto konanie je neverejné, a teda aj pri vyvažovaní práv je zřejmé, že právo

na informácie musí v tomto prípade ustúpiť. Jedným z aspektov ustúpenia práva na informácie je práve zásada prezumpcie neviny a potreba ochrany dobrej povesti a súkromia, ktorá je odzrkadlená v zásade primeranosti a zdržanlivosti.

Neprimerané zdieľanie informácií zo strany OČTK¹⁹ môže so sebou priniesť viacero negatívnych dôsledkov. Jedným z nich je už spomínané predčasné spoločenské odsúdenie subjektov, ktorých sa dané trestné konanie dotýka. V závislosti od intenzity zásahu sa poškodený následne môže domáhať náhrady škody a ochrany osobných a osobnostných práv v zmysle civilného práva, keďže tie boli porušené (určite vtedy, ak by sa nedokázala vina obvineného). Ďalším, azda závažnejším rizikom, je faktická kriminalizácia osôb, ktoré budú šíriť informácie, ktoré boli neprimerane poskytnuté zo strany OČTK, prípadne by tie boli ešte nejakým spôsobom prikreslené. Takéto konanie je možné subsumovať pod niektorý z trestných činov, napríklad trestný čin podľa § 345 (Krivého obvinenia) alebo § 373 (Ohováranie) Trestného zákona č. 300/2005 Z. z.

V neposlednom rade poukazujeme na problém, ktorý môže nastať z hľadiska práva na zákonného sudcu, pretože tento má byť nestranný a nezáujatý. V prípade, že privedieme argumentáciu do krajnosti, ak sa sudca dozvie čiastkové informácie, ktoré poskytl OČTK médiám počas prípravného konania, sudca si v podstate už vytvára názor na vec, s ktorou sa nemal priestor riadne oboznámiť, čím dochádza k jeho ovplyvneniu. Z hľadiska súdnej časti konania je situácia mierne odlišná, a to v tom zmysle, že táto časť konania (neberúc do úvahy výnimky) je verejná. Napriek tomu pokladáme za nevhodné, aby prokurátor rozoberal v médiách ešte neuzavretú vec. Takéto konanie je nielen v rozpore so zásadou primeranosti a zdržanlivosti, ale narúša aj právo na spravodlivý proces, ako aj vyššie popísané právo na zákonného sudcu. Význam verejnosti spočíva v tom, aby sa mohla zúčastniť na pojednávaní aj ako jedna zo záruk zákonnosti trestného konania. Tomu nasvedčujú aj obmedzenia o vykonávaní obrazových a zvukových záznamov zakotvené v Trestnom poriadku.²⁰ Pre porovnanie, ak dochádza zo strany obhajcu (advokáta) k informovaniu verejnosti, ktoré je v rozpore so zásadou primeranosti a zdržanlivosti, je takýto obhajca vystavený disciplinárnemu konaniu zo strany Slovenskej advokátskej komory.

V poslednom čase je veľký problém únik informácií zo spisu. Hoci je právne konanie, respektíve celá predsúdna časť neverejná, v médiách sa často objavujú zápisnice o výsluchu svedka či niektoré podania, ktoré sú obsahom

¹⁹ § 6 TP.

²⁰ § 253 TP.

spisu. Za vrchol možno označiť, ak sa novinári nachádzajú ešte pred OČTK na mieste, kde sa má vykonať nejaký zaisťovací úkon. V prípade, ak takéto informácie vyzerajú niekto z OČTK, je podľa nášho názoru nevyhnutné voči nemu vyvodiť disciplinárny postih, a to aj so zreteľom na vyššie popísané riziko zverejnenia informácií a ich nepriaznivých následkov. Problematická je situácia, ak informácie zo spisu alebo o trestnom konaní zverejní oznamovateľ, prípadne poškodený ako osoba, ktorá má právo nazeráť do spisu. Táto osoba je podľa nášho názoru viazaná mlčanlivosťou iba v prípade, ak ide o utajovanú skutočnosť, ako to vyplýva z § 116 TP. Je preto otázne, či a aký postih je možné uložiť, ak takáto osoba zverejní napríklad bežnú zápisnicu o výsluchu svedka, prípade o svojom vlastnom výsluchu. V nadväznosti na uvedené je podľa nášho názoru problematické sankcionovať aj médiá, ktoré takúto informáciu prevezmú a verejne zdieľajú.

Nepokladáme za vhodné práve aj s ohľadom na zásadu primeranosti a zdržanlivosti, ako aj princíp *ultima ratio*, sankcionovať médiá prostriedkami trestného práva hmotného. Z hľadiska médií by sme navrhli, aby sankciu, napríklad v podobe pokuty, upravil niektorý z civilných predpisov, napríklad zákon č. 308/2000 Z. z. o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z. z. o telekomunikáciách. Avšak upriamili by sme pozornosť aj na možnosť použitia poriadkovej pokuty ako sankcie za takéto zverejnenie informácií, čomu by však podľa našej mienky musela predchádzať aj legislatívna zmena. Tá má smerovať k úprave § 116 TP, kde by bolo explicitne uvedené, ktoré informácie sa nesmú v danom procesnom štádiu zverejňovať. Formulácia by znela napríklad takto: „S ohľadom na neverejnosť predsúdnej časti trestného konania, sú subjekty trestného konania o tomto povinné zachovať mlčanlivosť, a to vrátane obsahu spisového materiálu. V prípade porušenia tejto povinnosti bude porušiteľovi uložená poriadková pokuta.“ Je možné poukázať na použitie poriadkovej pokuty aj za súčasného stavu, avšak výlučne vo vzťahu k predsúdnemu konaniu a iba voči subjektom trestného konania, teda s ohľadom na vyššie popísaný príklad by šlo o poškodeného alebo oznamovateľa. V uvedenom prípade treba brať zreteľ na to, že predsúdna časť trestného konania je neverejná a za súčasného analogického aplikovania § 6 TP aj voči ďalším subjektom, nielen OČTK a súdom, by bolo podľa nášho názoru možné uložiť poriadkovú pokutu aj napríklad poškodenému, ktorý by v prípravnom konaní zverejnil zápisnice o výsluchu obvineného. Na druhej strane s poukazaním na legalitu a právnu istotu preferujeme vyššie popísanú legislatívnu zmenu, ktorá má smerovať k možnosti uložiť poriadkovú pokutu.

Záver

Je nesporné, že v súčasnosti, ale aj v budúcnosti, má zásada primeranosti a zdržanlivosti podstatné miesto v trestnom práve. Už len so zreteľom na skutočnosť, že jej cieľom je chrániť jednotlivcov pred neprímeraným zásahom do ich základných práv a slobôd. Navyše samotná zásada sama ustanovuje limity a *de facto* postup, ako sa môže do práv zasiahnuť. Môžeme konštatovať, že čiastočne v súčasnosti chráni spoločnosť aj sama pred sebou a pred jej zbytočnou kriminalizáciou. Význam zásady primeranosti a zdržanlivosti je ešte vyšší s ohľadom na jej úzke prepojenie so zásadou zákonnosti a zásadou prezumpcie nevinoty. Aj z vyššie popísaných prípadov je zrejmé, že OČTK a súdy musia aplikovať zásadu primeranosti a zdržanlivosti veľmi svedomito a intenzívne.

LITERATÚRA

1. IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné* Bratislava: IURA EDITION, spol. s r. o., 2006, s. 993. ISBN 80-8078-101-X.
2. IVOR, J., POLÁK, P. ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, s. 596. ISBN 978-80-571-0332-5.
3. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní.* Praha: EUROLEX BOHEMIA, s. r. o., 2002, s. 571. ISBN 80-86432-20-3.
4. MARKOVÁ, V., STRÉMY, T., ŠANTA, J., JANKO, S. *Trestné právo procesné. Všeobecná časť.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2021. 363 s. ISBN 978-80-7380-861-7.
5. OLEJ, J. a kol. *Trestné právo procesné.* Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 1992, s. 176, ISBN 80-7097-234-3
6. HUSÁR, E. a kol. *Trestné právo procesné.* Bratislava: IURA EDITION, spol. s r. o., 1996, s. 289. ISBN: 80-88715-29-6.
7. ROMŽA, S. *Limity uplatňovania princípu ultima ratio pri rozhodovaní o prostriedkoch nahradzujúcich väzbu.* Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta. Udalosť: Bratislavské právnické fórum. dostupné: <https://www.judikaty.info/document/article/635/> [cit. online dňa 18.9.2022]
8. JANKO, S. *Zásada primeranosti a zdržanlivosti pri realizácii úkonov zaistenia osôb.* Magister Officiorum2/2020 dostupné na: <https://www.epi.sk/odborny-clanok/zasada-primeranosti-a-zdrzanlivosti-pri-realizacii-ukonov-zaistenia-osob.htm> [cit. online dňa 18.9.2022].
9. <https://www.ta3.com/relacia/24691/sudna-rada-riesi-zasah-naka-na-sude> [cit. online dňa 18.6.2022].
10. MAŠAN, M. *Zásada primeranosti a zdržanlivosti a jej vplyv na trestné právo*, príspevok v Zborníku z medzinárodnej vedeckej konferencie „Míľniky práva v stredoeurópskom priestore“ 2022 – v tlači.
11. Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších ústavných zákonov.
12. Ústavný zákone č. 23/1991 Zb. Listina základných práv a slobôd.
13. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
14. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.
15. Zákon č. 141/1961 Sb. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád).
16. Zákon č. 141/1961 Zb. Zákon o trestnom konaní súdnom (trestný poriadok).

17. Zákon č.171/1993 Z. z. Policajnom zbore.
18. Zákon č.308/2000 o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z. z. o telekomunikáciách.
19. NSČSR sp. zn. Tpj 32/89 zo dňa 04.09.1989 - R19/1990.
20. Uznesenie NS SR sp. zn 6 Tost 28/2013 zo dňa 8. 8. 2013.
21. Nález US SR III. ÚS 68/2010-62 zo dňa 25. 8. 2010.

Kontaktné údaje autora

Mgr. Marko Mašan

Katedra trestného práva

Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

marko.masan@student.upjs.sk

K NIEKTORÝM UPRAVENÝM INŠTITÚTOM ZAISTENIA OSÔB V KONTEXTE OCHRANY ZÁKLADNÝCH PRÁV A SLOBÔD¹

TO SOME MODIFIED INSTITUTES OF DETENTION OF THE PERSONS IN THE CONTEXT OF THE PROTECTION OF FUNDAMENTAL RIGHTS AND FREEDOMS

prof. JUDr. Ing. Adrián Jalč, PhD.

Katedra trestného práva a kriminológie,
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt: *V súčasnosti je ochrana spravodlivého trestného procesu na európskom kontinente multidimenzionálna. Primárne ochranu tomuto právu poskytujú právne a demokratické štáty. Právo na spravodlivý proces je súčasťou katalógov ľudských práv členských štátov EÚ. Práve úprava obsiahnutá v ústavách štátov bola zdrojom inšpirácie pri neskoršom vytváraní ustanovení o spravodlivom procese v Európskom dohovore i Charte EÚ. Právna úprava väzby v národných úpravách jednotlivých štátov EÚ nadväzuje na tieto dokumenty a je ďalej precizovaná aj judikatúrou ESELP.*

Kľúčové slová: *orgány činné v trestnom konaní, súdy, právo na obhajobu, zásada prezumpcie neviny, právo na osobnú slobodu, práva obvineného a poškodeného*

Abstract: *The protection of a fair criminal process on the European continent is multidimensional. The rule of law and democracy is the primary protection of this right. The right on a fair trial is part of the human rights catalogs of the EU Member States. The legislation contained in the constitutions of the states was a source of inspiration in the later creation of provisions on due process in the European Convention on Human Rights and the EU Charter. The legal regulation of custody in the national regulations of individual EU states follows these documents and is further specified in the case law of the ECHR.*

Keywords: *law enforcement authorities, courts, the right to a defense, the principle of the presumption of innocence, the right to personal liberty, the rights of the accused and the victims (injured party)*

Úvod

Najvýznamnejším medzinárodným dokumentom v európskom priestore upravujúcim práva osôb, proti ktorým sa vedie trestné konanie je Európs-

¹ This work was supported by Slovak Research and Development Agency under the Contract No. APVV-19-0050. Túto prácu podporovala Agentúra na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0050 s názvom Trestnoprávna ochrana slobody.

sky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Ide o dokument upravujúci práva, ktorých pôvod siaha až do 17. storočia a je zjavné, že v súčasnosti sú tieto práva typické pre právne a demokratické štáty po celej Európe, a taktiež sú základom princípu vlády práva či primátu práva nad štátom.

V procesnoprávnej rovine sa tieto princípy pretavujú do limitácie činnosti štátnych orgánov, t. j. že orgány činné v trestnom konaní a súd sú povinné v každom štádiu trestného konania zachovávať zákonnosť konania, z čoho vyplýva ich povinnosť dodržiavať práva obvineného, poškodeného a iných osôb zúčastnených v trestnom konaní.

1. Všeobecne k väzbe

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že väzba je procesnoprávnym inštitútom s dočasnou povahou, ktorej účelom je zaistiť osobu obvineného na účely trestného konania.² Obvinený je dočasne pozbavený osobnej slobody, aby mohol byť zabezpečený účel trestného konania³, ale iba po splnení zákonných podmienok väzby, čo do dôvodov a čo do zákonného postupu rozhodovania o väzobnom stíhaní. V tejto súvislosti musí byť za každých okolností aplikovaná zásada primeranosti a zdržanlivosti podľa § 2 ods. 2 Trestného poriadku. Pri aplikovaní zásady primeranosti a zdržanlivosti by malo byť prihliadnuté na závažnosť trestnej činnosti a tiež na možnosť použitia miernejších prostriedkov, ktoré by plnili účel väzby.⁴ V Českej republike vidíme realizáciu týchto princípov v § 68 Trestného poriadku. Tieto požiadavky vychádzajú aj z medzinárodných dokumentov, napr. Odporúčania Výboru ministrov R (2006)¹³ o používaní vyšetrovacej väzby, podmienkach, za ktorých sa uskutočňuje a poskytovaní záruk voči zneužitiu, ktoré vyjadruje požiadavku, aby väzba zastávala postavenie ultima ratio pri plnení účelu väzby, čiže aby v zmysle zásady primeranosti a zdržanlivosti boli primárne zvážené iné menej reštriktívne prostriedky, ako zabezpečiť naplnenie účelu trestného konania, čiže buď nahradiť väzbu inými prostriedkami, alebo zvážiť vôbec nevyhnutnosť väzobného stíhania obvineného. Táto nevyhnutnosť môže byť odôvodnená jeho prítomnosťou na hlavnom pojednávaní, počas vyšetrovania, ale aj neovplyvňovaním iných svedkov a nepôsobením na iné osoby.

² IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I. Všeobecná časť*. 2. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, s. r. o., 2021, s. 362.

³ ČENTĚŠ, J. et al. *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť*. 2. vydanie. Šamorín: Heureka, 2012, s. 231.

⁴ IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I. Všeobecná časť*. 2. vydanie Bratislava: Wolters Kluwer, s. r. o., 2021, s. 363.

Hoci je s inštitútom väzby spojených mnoho aplikačných problémov odvíjajúcich sa od v danom čase platnej normatívy, je nenahraditeľnou súčasťou trestného konania a dosiahnutia jeho účelu. „Bez jeho existencie by však trestné konanie vo všeobecnosti stratilo schopnosť razantne a efektívne reagovať na najrozmanitejšie nebezpečné kriminálne praktiky, čím by v podstate zmarilo svoj účel a v spoločnosti by uvoľnilo cestu svojvôli a bezpráviu. Preto je správna a vyvážená právna úprava väzby a jej následná realizácia, zohľadňujúca tak záujmy jednotlivcov i spoločnosti na ochrane osobnej slobody jednotlivca, ako i záujmy spoločnosti na ochrane pred kriminalitou a na riadnom fungovaní trestného práva, predmetom častého legislatívneho vývoja, opierajúceho sa o potreby značne flexibilnej praxe.“⁵ Účelom väzby je zaistiť prítomnosť obvineného za účelom vykonania úkonov trestného konania a zaistiť výkon trestu, ak súd rozhodne o jeho vine, a to predovšetkým tak, aby sa nedopúšťal ďalšej trestnej činnosti, aby sa zabránilo jeho možnému úteku alebo skrývaniu sa alebo mareniu spravodlivosti tým, že by svojim konaním maril vyšetrovanie skutočností, ktoré sú relevantné pre trestné konanie, a pôsobením na určité osoby, prípadne iným spôsobom by znemožňoval nastolenie spravodlivosti.⁶

Vo veci postavenia väzby ako ultima ratio sa dostatočne vyjadril aj EStP napríklad v rozhodnutiach Rokhlin proti Rusku⁷ a Ilijkov proti Bulharsku⁸ č. 33977/96, v ktorých bola väzba označená za odchýlku od presadzovaného práva na osobnú slobodu.⁹ V oboch prípadoch bola posudzovaná nielen odôvodnenosť väzobného stíhania, ale aj existencia pretrvávania dôvodov väzby a dĺžka väzobného stíhania. Každá úvaha súdu pre prípravné konanie o vzatí obvineného do väzby musí byť uvážená v zmysle konkrétnych okolností trestnej veci a žiaden z prípadov nie je možné generalizovať ako všeobecnú normu aplikovateľnú aj na iný prípad.

⁵ BURDA, E. – LACIAK, O. K niektorým aspektom väzby v súčasnom znení Trestného poriadku a v návrhu novely Trestného poriadku. In: ZÁHORA, J. (ed.). *Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti*. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 113.

⁶ BALÁŽOVÁ, E. Materiálne podmienky preventívnej väzby. In: SAKTOROVÁ, L. – KUBINCOVÁ, T. (eds.). *Banskobystrické zámocké dni práva. V. ročník*. Banská Bystrica: Belianum, 2020, s. 7.

⁷ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 12.10.2005, vo veci Rokhlin proti Rusku, sťaž. 54071/00.

⁸ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 26.07.2001, vo veci Ilijkov proti Bulharsku, sťaž. 33977/96.

⁹ LEFLEROVÁ, L. Nahradenie väzby z hľadiska ústavnoprávnej praxe. In: *Justičná revue: časopis pre právnu prax*. 2014, roč. 66, č. 6 – 7, s. 848.

2.1 K dôvodom väzby po prijatí zákona č. 308/2021 Z. z.

Rozhodnutie o väzobnom stíhaní môže byť vydané iba vtedy, ak sú splnené zákonné podmienky väzby. Prvou zákonnou podmienkou väzby je, že musí ísť o osobu, voči ktorej bolo vydané uznesenie o vznesení obvinenia podľa ustanovenia § 206 Trestného poriadku. Česká právna úprava v § 68 ods. 1 stanovuje, že vziať do väzby možno len osobu, proti ktorej bolo zahájené trestné stíhanie. Takéto podanie prvej zákonnej podmienky premieta širšiu požiadavku, aby bola objektivizovaná existencia skutku a preukázané, že skutok, vo veci ktorého sa začalo trestného stíhanie, je trestným činom, čiže napĺňa znaky skutkovej podstaty niektorého z trestných činov a existujú objektívne dôvody na podozrenie, že páchatelom daného skutku je obvinený.¹⁰ „Existencia dôvodného podozrenia, že obvinená osoba spáchala trestný čin, je podmienkou sine qua non regulárnosti vzatia a držania vo väzbe. Aby bolo možné obvineného vziať do väzby, musí okrem formálnych náležitostí existovať aj tzv. dvojitý materiálny predpoklad vzatia do väzby, a to dôvodnosť obvinenia a dôvodnosť väzby. Súd rozhodujúci o väzbe je povinný dôsledne sa zaoberať otázkou dôvodnosti vzneseného obvinenia, a to vrátane preskúmania vzneseného obvinenia zo spáchania skutku obvineným podľa kvalifikovanej skutkovej podstaty. Zároveň je súd rozhodujúci o väzbe povinný preskúmať, či vedeniu trestného stíhania nebránia zákonné prekážky, a to vrátane premlčania trestného stíhania. Súd rozhodujúci o väzbe je povinný vysporiadať sa s otázkou, či zadokumentované dôkazy racionálne odôvodňujú kvalifikáciu skutku a či posudzovanie skutku podľa kvalifikovanej skutkovej podstaty nebolo vedené len na účely bez primeraných dôvodov zvýšiť závažnosť predmetného skutku tak, aby sa na tento skutok nevzťahovalo premlčanie.“¹¹ Vznesením obvinenia tak nedochádza k zásahu do osobnej slobody a legitímnosť zásahu vo forme väzby musí byť odôvodnená ďalšími existujúcimi dôvodmi.

Ďalšou zákonnou podmienkou väzobného stíhania je existencia takého konania na strane obvineného alebo vyplývajúcich z iných okolností prípadu, že existuje dôvodná obava z naplnenia niektorých následkov, ako sú uvedené v § 71 ods. 1 písm. a) až c) (§ 67 v ČR) Trestného poriadku, t. j. dôvody väzby. Nejde však o poslednú zákonnú podmienku, ktorá musí byť splnená, ak má byť obvinenému zasiahnuté do osobnej slobody formou väzobného stíhania, je nevyhnutné tiež, aby väzba splňala status *ultima ratio* v príslušnej trestnej veci.

Vzhľadom na to, že v aplikačnej praxi v podmienkach SR dochádzalo k čoraz častejšiemu nadužívaniu inštitútu väzby, novelou Trestného poriad-

¹⁰ ČENTĚŠ, J. et al. *Trestný poriadok. Velký komentár*. 4. aktualizované vydanie. Bratislava: EU-ROKÓDEX, s. r. o., 2019, s. 250.

¹¹ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 18.02.2015, sp. zn. III. ÚS 29/2015-68.

ku vykonanou zákonom č. 308/2021 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov, došlo k doplneniu zákonných podmienok vzatia obvineného do väzby. Novou, výslovne vyjadrenou zákonnou podmienkou vzatia obvineného do väzby je, že vzhľadom na osobu obvineného, povahu a závažnosť trestného činu, nie je v čase rozhodovania o väzbe možné nahradiť väzbu podľa § 80 alebo § 81 Trestného poriadku (t. j. nahradenie väzby zárukou, sľubom, dohľadom alebo peňažnou zárukou).¹² Hoci táto podmienka doposiaľ nebola výslovne upravená Trestným poriadkom, jasne vyplývala z požiadaviek kladených na národnú trestnú politiku z Odporúčania Výboru ministrov Rec(2006)13 a z judikatúry štrasburských orgánov ochrany práva.¹³

Zákonodarca sa v dôvodovej správe k návrhu zákona č. 308/2021 Z. z. zmiňuje o novej zákonnej podmienke (novej právnej úprave), ktorú súdy musia aplikovať tak, že pred rozhodnutím o väzbe musia zvážiť možnosti nahradenia väzby s prihliadnutím na osobu páchatela a podozrenia z konkrétneho trestného činu. Zákon tu vyžaduje požiadavku obligatórneho skúmania možnosti nahradenia väzby. Pre súdy teda vyplýva povinnosť zvážiť využitie inštitútov nahradenia väzby, t. j. sľub, záruku, dohľad alebo peňažnú záruku a primerané povinnosti a obmedzenia, ktoré môžu byť uložené v spojitosti s nimi. Táto povinnosť vyplýva súdom pri rozhodovaní o väzbe podľa § 71 ods. 1 písm. a) alebo c), teda pri útekovvej a preventívnej väzbe. Rozhodnutie o väzbe má prichádzať do úvahy len v prípade, ak ju nie je možné nahradiť, vyplývajúc zo zásady väzby ako prostriedku *ultima ratio*. Zároveň z dôvodovej správy vyplýva, že sa stanovujú požiadavky na vyšší štandard náležitostí návrhu na vzatie obvineného do väzby a odôvodnené rozhodnutie súdu o väzbe.¹⁴ Za riadne odôvodnené rozhodnutie súdu o väzbe sa v zmysle § 72 ods. 2 TP považuje také, ktoré v odôvodnení obsahuje uvedenie skutkových okolností, o ktoré sa výrok rozhodnutia opiera, pričom novou náležitosťou zavedenou novelou Trestného poriadku je aj uvedenie skutočností preukazujúcich dôvodnosť trestného stíhania a konkrétnych skutočností zakladajúcich dôvod väzby v zmysle § 71 TP. Zároveň v súvislosti s povinnosťou súdov

¹² ŠAMKO, P. *Zmeny v Trestnom poriadku účinné od 15.08.2021*. [online]. Právne listy. 04.08.2021. [cit. 2022-02-14]. Dostupné z: <http://www.pravnelisty.sk/zakony/a985-zmeny-v-trestnom-poriadku-ucinne-od-15-08-2021>.

¹³ LACIAK, O. – MLKVÁ ILLYOVÁ, Z. Historický vývoj inštitútu kolúznej väzby, súčasná právna úprava a perspektívy *de lege ferenda*. In: *Bulletin slovenskej advokácie*. 2021, roč. 27, č. 3, s. 20 – 29.

¹⁴ Dôvodová správa k návrhu zákona č. 308/2021 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov. [online]. [cit. 2022-02-14] Dostupné z: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2021-173>.

preskúmať možnosti nahradenia väzby súvisí ďalšia povinnosť, a to riadne odôvodniť, z akých dôvodov súd nenahradí väzbu podľa § 80 alebo § 81 TP.¹⁵

Podľa dôvodovej správy sa predmetnou zmenou sleduje zabezpečenie vyššej kvality odôvodnenia návrhov na vzatie obvineného do väzby a rozhodnutí súdov o väzbe. Dôležitou je zmena v podmienkach návrhu na vzatie obvineného do väzby a odôvodnení rozhodnutia súdu v súvislosti s kolúznou väzbou, keď tie musia obsahovať uvedenie konkrétnych skutočností, ktoré zakladajú dôvodnú obavu z kolúzneho správania obvineného, alebo z ktorých je zrejmé, že obvinený takto už konal, pričom tieto skutočnosti musí uviesť už prokurátor vo svojom návrhu. Cieľom podľa dôvodovej správy je posilniť práva obvineného v kolúznej väzbe. Zároveň sa súdom pri rozhodovaní o kolúznej väzbe ustanovuje ako obligatórna náležitosť uviesť vo výroku rozhodnutia konkrétne ustanovenie, buď § 76 ods. 8¹⁶, ktorý vymedzuje presnú dĺžku trvania kolúznej väzby, alebo § 76 ods. 9¹⁷, ktorý stanovuje výnimky z tejto lehoty.¹⁸

2.1.1 Kolúzna väzba

Všeobecne platí, že pri kolúznej väzbe sa má zabrániť následkom, ktorými sú marenie priebehu trestného konania formou ovplyvňovania svedkov, znalcov, spoluobvinených alebo iným spôsobom mariť objasňovanie skutoč-

¹⁵ § 72 ods. 2 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov.

¹⁶ Ak je obvinený vo väzbe z dôvodu podľa § 71 ods. 1 písm. b) založeného na dôvodnej obave, že bude pôsobiť na svedkov, znalcov, spoluobvinených alebo inak mariť objasňovanie skutočností závažných pre trestné stíhanie, väzba z tohto dôvodu môže trvať najviac päť mesiacov. Ak nebol obvinený, ktorý nie je vo väzbe súčasne aj z iného dôvodu, prepustený z väzby pred uplynutím lehoty podľa prvej vety, musí byť prepustený z väzby na slobodu písomným príkazom predsedu senátu a v prípravnom konaní prokurátora, ktorý musí byť primerane odôvodnený, najneskôr v posledný deň tejto lehoty. Ak je obvinený vo väzbe súčasne aj z iného dôvodu, rozhodne o zmene dôvodov väzby najneskôr v posledný deň lehoty podľa prvej vety predseda senátu a v prípravnom konaní prokurátor písomným príkazom, ktorý musí byť primerane odôvodnený.

¹⁷ Ak je obvinený vo väzbe z dôvodu podľa § 71 ods. 1 písm. b), pretože pôsobil na svedkov, spoluobvinených alebo znalcov alebo inak maril objasňovanie skutočností závažných pre trestné stíhanie, alebo ak sa proti obvinenému vedie trestné stíhanie pre obzvlášť závažný zločin spáchaný organizovanou skupinou, trestný čin spáchaný zločineckou skupinou alebo teroristickou skupinou, pre trestný čin založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny podľa § 296 Trestného zákona, trestný čin založenia, zosnovania a podporovania teroristickej skupiny podľa § 297 Trestného zákona alebo pre trestný čin, za ktorý možno uložiť trest odňatia slobody na doživotie, odsek 8 sa nepoužije.

¹⁸ Dôvodová správa k návrhu zákona č. 308/2021 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov. [online]. [cit. 2022-02-14] Dostupné z: <https://www.slovlex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2021-173>.

ností závažných pre trestné konanie.¹⁹ Zákonodarca bráni tomu, že zotrvaním obvineného na slobode by dochádzalo k ovplyvňovaniu osôb, ktorých výpoveď, resp. znalecký posudok by mohli negatívne ovplyvniť priebeh a rozhodnutie v trestnom konaní.

Výpočet osôb, na ktoré by mal obvinený pôsobiť, je daný taxatívnym výpočtom v § 71 odsek 1 písm. b) TP, ale súčasne je demonštratívne vytvorený priestor aj na iný spôsob marenia trestného konania. Marenie skutočností závažných pre trestné konanie možno vykladať aj v zmysle ovplyvňovania iných osôb ako svedkov, znalcov a spoluobvinených, ktorí sú vypočítaní v tomto ustanovení Trestného poriadku, ale podmienkou je, aby existovala dôvodná obava marenia trestného stíhania vo vzťahu k závažným skutočnostiam.²⁰ Inou formou marenia objasňovania závažných skutočností môže byť napríklad falšovanie alebo pozmeňovanie listinných dôkazov. Musí ísť však o také závažné skutočnosti, ktoré majú podstatný význam a sú spôsobilé ovplyvniť predovšetkým posúdenie viny, trestu alebo výrok o náhrade škody.²¹

Súd pri rozhodovaní o vzatí obvineného do väzby nemusí rozhodovať iba na základe skutočností, že obvinení pôsobili na taxatívne uvedené osoby, ale aj na základe iných konkrétnych skutočností. To, čo možno považovať za „konkrétnu skutočnosť“ je v konkrétnej veci na úvahe súdu podľa okolností danej trestnej veci.²² *„Čo sa týka neexistencie dôvodov kolúznej väzby podľa § 71 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku, možno v súlade s odôvodnením napadnutého uznesenia (aj v súlade s odôvodnením sťažnosti obvineného) skonštatovať, že orgánom prípravného konania sa doposiaľ nepodarilo zaistiť žiadny dôkaz preukazujúci, že obvinený pôsobil na svedkov, alebo inak maril objasňovanie skutočností závažných pre trestné stíhanie. Ani v poznatkoch získaných operatívnu činnosťou nie je žiadny údaj preukazujúci, aby obvinený nezákonným spôsobom ovplyvňoval doterajšie vyšetrovanie, alebo ničil dôkazy. Takéto skutočnosti neuviedli ani pracovníci daňových úradov vykonávajúci daňové kontroly vo firmách obvineného vo svojich výpovediach, miestnych šetreniach a daňových správach. Preto dôvod väzby podľa § 71 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku nemohol byť u obvineného uplatnený.“*²³ Predmetné vyjadrenie podal NS SR, ktorý odmietol záver o tom, že hrozba vysokým trestom je sama osebe postačujúcou skutočnosťou odôvodňujúcou väzobné stíhanie obvineného. Kolúzia by mala smerovať ku konkrétnym odôvodneným skutočnostiam, inak je možné aplikovať kolúznu väzbu ako procesný inštitút všeobecnej prevencie, a ak by mala

¹⁹ § 71 ods. 1 písm. b) zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov.

²⁰ ČENTÉŠ, J. et al. *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť*. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2012, s. 244.

²¹ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 06.06.2017, sp. zn. 4Tost 17/2017.

²² Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 17.06.2014, sp. zn. 3Tost 23/2014.

²³ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 11.03.2011, sp. zn. 4Tost 6/2011.

preventívne brániť akémukoľvek mareniu trestného stíhania, vo všeobecnej rovine možno predpokladať, že každý obvinený môže mať záujem na ovplyvnení výpovedí svedkov alebo spoluobvinených.

V spojení s kolúznou väzbou vznikali aplikačné problémy aj vo vzťahu k jej trvaní. Sudca Šamko k tomu dodáva: „*Slovenská aplikačná prax bola povestná ‚nekonečným‘ trvaním kolúznej väzby... pričom kolúzna väzba nezriedka trvala viac ako rok, prípadne nepochopiteľne trvala aj v konaní pred súdom po výsluchu relevantných svedkov (hoci neboli zistené nikdy žiadne kolúzne aktivity obvineného)...*“²⁴ Zásadnou zmenou v tomto smere tak bolo prijatie zákona č. 308/2021 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov. Vyplývajú z predmetnej novely Trestného poriadku zaviedla sa päťmesačná lehota trvania kolúznej väzby ako výsledok potreby zmeny v právnej úprave, pričom „*okrem neobmedzenosti trvania kolúznej väzby je problémom súčasnej aplikačnej praxe aj fakt, že z odôvodnení viacerých súdnych rozhodnutí o vzatí obvineného do kolúznej väzby je zrejmé, že sa dôvodná obava kolúzie nepreukazuje konkrétnymi skutočnosťami, ale sa prezumuje, žiaľ, často arbitrárne*“.²⁵ Takúto problematiku v praxi by mohla odstrániť predmetnou novelou zavedená obligatórna povinnosť prokurátora a súdov v návrhu na vzatie obvineného do väzby a v rozhodnutí o väzbe riadne odôvodniť rozhodnutie o väzbe, ktoré spočíva v povinnosti uvádzať konkrétne skutočnosti, ktoré zakladajú dôvodnú obavu z kolúzneho správania obvineného.

Ďalším aplikačným problémom v praxi je možnosť nahradenia kolúznej väzby niektorým z inštitútov podľa § 80 a § 81 TP, pričom vnútroštátne súdy pri rozhodovaní o možnosti náhrady väzby vychádzali z rozhodnutia ESLP vo veci Caballero proti Spojenému kráľovstvu, ktorý odmietol takú právnu úpravu, ktorá znemožňuje v určitých prípadoch nahradenie väzby. Dôležitým pre rozhodovaciu prax súdov sa stal výklad ÚS SR, ktorý premietol závery ESLP vo veci Caballero proti Spojenému kráľovstvu do rozhodnutia, pričom uviedol, že: „*V čase formulovania tohto názoru vo vzťahu ku druhej vete čl. 5 ods. 3 dohovoru ešte z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva nebolo jasné, či je prípustné vo vnútroštátnom práve vylúčiť z možnosti prepustenia na záruku niektoré trestné činy, resp. niektoré dôvody väzby. Preto možnosť prepustenia na záruku bola viazaná na zákonom určené prípady. Keďže v súčasnosti je už jednoznačné, že z pôsobnosti druhej vety čl. 5 ods. 3 dohovoru vnútroštátne právo nemôže vylúčiť*

²⁴ ŠAMKO, P. *Zmeny v Trestnom poriadku účinné od 15.08.2021*. [online]. Právne listy. 04.08.2021. [cit. 2022-02-14]. Dostupné z: <http://www.pravnelisty.sk/zakony/a985-zmeny-v-trestnom-poriadku-ucinne-od-15-08-2021>.

²⁵ LACIAK, O. – MLKVÁ ILLYOVÁ, Z. Historický vývoj inštitútu kolúznej väzby, súčasná právna úprava a perspektívy *de lege ferenda*. In: *Bulletin slovenskej advokácie*, 2021, roč. 27, č. 3, s. 20 – 29.

*niektoré trestné činy, resp. niektoré dôvody väzby, je ústavný súd toho názoru, že čl. 17 ods. 1, 2 a 5 ústavy zahrňuje v sebe aj možnosť prepustenia počas konania podmieneného zárukou. ...*²⁶

2.1.1.1 Krejčíř proti Českej republike

V argumentácii o nemožnosti nahradenia kolúznej väzby niektorým inštitútom nahradzujúcim väzbu by som ako príklad uvádzal aj prípad predjednaný ESLP vo veci Krejčíř proti Českej republike, pretože český právny poriadok upravuje túto problematiku už obdobne ako slovenská právna úprava. Obvinený v danom prípade namietal, že česká právna úprava mu neumožňuje žiadať o prepustenie z väzby formou peňažnej záruky, kaucie, resp. neumožňuje mu nahradenie väzby, čím je porušený čl. 5 ods. 3 Dohovoru. Podľa ESLP nedošlo k porušeniu čl. 5 ods. 3 Dohovoru, čo odôvodnil primárne odkazom na rozhodnutie vo veci Wemhoff proti Nemecku, v ktorom bolo vyslovené, že štát musí zabezpečiť prepustenie podmienené zárukami iba vtedy, ak obava z úteku je jediným dôvodom na ponechanie obvineného vo väzbe, čiže nie vo vzťahu ku kolúznej väzbe, odkazom na rozhodnutie vo veci S.B. C. proti Spojenému kráľovstvu, z ktorých zase vyplýva porušenie čl. 5 ods. 3 Dohovoru v prípadoch, kedy právne predpisy vopred vylúčia akékoľvek súdne preskúmanie väzby a možnosť prepustenia na základe nahradenia väzby kauciou. V týchto rozhodnutiach vyjadril rozpor s čl. 5 ods. 3 Dohovoru pre prípad, ak právna úprava bráni určitým kategóriám obvinených úspešne sa domáhať dočasného prepustenia na slobodu. V prípade českej právnej úpravy išlo iba o nedostatok súdneho preskúmania týkajúceho sa kaucie (nahradenia väzby), ale obvinený nebol zbavený možnosti preskúmania jeho prepustenia na slobodu.²⁷

2.2. Trvanie väzby verzus kolúzna väzba

Vzhľadom na závažnosť zásahu do osobnej slobody obvineného formou väzobného stíhania nie sú rozhodujúce iba podmienky, za akých obvinený môže byť stíhaný, ale aj zákonom stanovené limity trvania väzby, a to tak, aby v súlade s princípmi právneho a demokratického štátu nedochádzalo k nezákonným neprimeraným zásahom do osobnej slobody, ktoré by boli v rozpore

²⁶ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 08.10.2004, sp. zn. I. ÚS 100/04-126.

²⁷ LALÍK, T. Ad: Je možná kaucia pri kolúznej väzbe? [online]. *Právne listy*. 23.03.2021.[cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a950-ad-je-mozna-kaucia-pri-koluznej-vazbe>

s Ústavou SR a medzinárodnými záväzkami. Trestný poriadok upravuje trvanie väzby v ustanoveniach § 76 až § 79.

Ustanovenie § 76 ods. 1 Trestného poriadku vyslovuje nosnú požiadavku trvania väzby vo všeobecnosti. Predmetné ustanovenie by sme mohli označiť za generálnu klauzulu trvania väzby bez dotknutia sa ďalších, Trestným poriadkom taxatívne ustanovených časových obmedzení trvania väzby. Touto fundamentálnou požiadavkou je, aby väzba trvala iba nevyhnutný čas, a to bez ohľadu na to, či ide o základnú alebo predĺženú väzbu v prípravnom konaní alebo o väzbu v konaní pred súdom.

Dotknutému ustanoveniu TP zodpovedá aj § 2 ods. 6 TP, ktorý vyžaduje od orgánov činných v trestnom konaní a súdu, aby vo väzobných veciach konali prednostne a urýchlene.²⁸ Podmienka limitovania trvania väzby na nevyhnutný čas je vyjadrená v povinnosti orgánov činných v trestnom konaní, sudcu pre prípravné konanie a súdu skúmať, či dôvody na väzbu stále trvajú alebo sa zmenili a to v každom štádiu trestného stíhania v zmysle § 79 ods. 2 Trestného poriadku, pričom sudca pre prípravné konanie tak koná len pri rozhodovaní o návrhu prokurátora na predĺženie lehoty väzby alebo pri zmene dôvodov väzby a pri rozhodovaní o žiadosti obvineného o prepustenie na slobodu. Tomu zodpovedá aj ustanovenie § 79 ods. 3 Trestného poriadku, ktoré oprávňuje obvineného kedykoľvek žiadať o prepustenie z väzby (na slobodu).²⁹ Požiadavka, aby väzba trvala len nevyhnutný čas je zdôraznená nielen samotným § 76 ods. 1 Trestného poriadku, ale aj tomu prislúchajúcimi povinnosťami na strane orgánov činných v trestnom konaní a súdu a oprávneniami na strane obvineného.

Celkové trvanie väzby, resp. limit na trvanie väzby, ak ide o trestné stíhanie vedené vo veci prečinu, je v súčasnosti 12 mesiacov, ak ide o zločin, celková väzba môže trvať až 36 mesiacov a v prípade obzvlášť závažných zločinov až 48 mesiacov. Ide o hraničné trvanie väzobného stíhania vrátane predĺženej väzby.³⁰ Táto maximálna prípustná dĺžka trvania väzby poskytuje právne garancie proti procesným situáciám a konaniu orgánov činných v trestnom konaní, ktorými by sa snažili predlžovať väzobné stíhanie. Z tohto dôvodu je nevyhnutné stanoviť limity trvania väzby, ktoré nemožno prekročiť ani v prípade, ak trestná vec nie je ukončená a väzobné dôvody naďalej pretrvávajú.³¹

²⁸ IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I. Všeobecná časť*. 2. vydanie Bratislava: Wolters Kluwer, s. r. o., 2021, s. 372.

²⁹ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 16.01.2013, sp. zn. 3Tost 1/2013.

³⁰ § 76 ods. 6 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov.

³¹ NESZMÉRY, J. Obtiažnosť trestnej veci a existencia iných závažných dôvodov pri (ne) predĺžení lehoty trvania väzby obvineného. In: *Bulletin slovenskej advokácie*, 2018, roč. 24, č. 12, s. 22 – 23.

Prevažná časť zákonnej väzobnej lehoty je ustanovená pre prípravné konanie, pretože najčastejšie práve v prípravnom konaní je existencia dôvodu väzobného stíhania a práve v tomto štádiu treba zabezpečiť všetky skutočnosti dôležité pre trestné konanie. Na prípravné konanie preto pripadá pri trestnom stíhaní vedenom za prečin 7 z 12 mesiacov lehoty väzby, pri trestnom stíhaní vedenom za zločin 19 z 36 mesiacov a pri trestnom stíhaní vedenom za obzvlášť závažný zločin 25 zo 48 mesiacov podľa § 76 ods. 7 Trestného poriadku. Novela Trestného poriadku s účinnosťou od 15.08.2021 zaviedla do TP nový odsek 8 v § 76, v ktorom upravuje maximálnu lehotu trvania kolúznej väzby. Osobitne tak bola pre kolúznu väzbu stanovená lehota v trvaní päť mesiacov. Ide o zásadnú zmenu, pretože doposiaľ v slovenskom Trestnom poriadku lehota kolúznej väzby špeciálne vymedzená nebola. Zákonodarca bol v tomto smere inšpirovaný českou právnou úpravou, ktorá ale trvanie predmetnej väzby ohraničuje na tri mesiace. Zákonodarca tak reflektuje na povahu a vplyv kolúznej väzby, keďže z hľadiska intenzity zásahu do práva na osobnú slobodu tá predstavuje najväčší zásah spomedzi ostatných zaisťovacích inštitútov. V nasledujúcom odseku 9 § 76 je uvedená výnimka z tejto lehoty, a to v prípadoch, ak je obvinený vzatý do väzby z dôvodu kolúzneho správania, ak sa vedie trestné stíhanie pre trestný čin spáchaný organizovanou, zločineckou alebo teroristickou skupinou, pre trestný čin založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny, trestný čin založenia, zosnovania a podporovania teroristickej skupiny alebo pre trestný čin, za ktorý je možné uložiť trest odňatia slobody na doživotie. V uvedených prípadoch sa súd alebo sudca pre prípravné konanie nebude riadiť § 76 odsek 8, t. j. päťmesačná lehota sa pri kolúznej väzbe nepoužije, ale bude sa spravovať všeobecnými ustanoveniami o väzbe. Na základe § 76 odsek 10 sa súdu alebo sudcovi pre prípravné konanie dáva možnosť rozhodnúť o ponechaní obvineného v kolúznej väzbe aj nad stanovenú päťmesačnú lehotu, a to v prípadoch, ak bolo u obvineného zistené kolúzne správanie alebo niektorá z okolností uvedená v § 76 odsek 9.³²

Až do prijatia ustanovenia § 76a TP sme mohli hovoriť o absolútnych limitoch trvania väzobného stíhania. Absolútna povaha tejto garancie bolo preložená zavedením ustanovenia § 76a zákonom č. 97/2009 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov. Zákom č. 5/2009 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov bolo zasiahnuté do podstatnej

³² Dôvodová správa k návrhu zákona č. 308/2021 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov. [online]. [cit. 2022-02-14] Dostupné z: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2021-173>.

časti zaisťovacích inštitútov. Výnimka z celkovej dĺžky trvania väzby podľa § 76 ods. 6 TP sa môže uplatniť výlučne na základe rozhodnutia súdu o predĺžení celkovej lehoty väzby na nevyhnutnú dobu. K tomuto predĺženiu môže dochádzať opakovane, ale tiež so zákonným limitom v trvaní 60 mesiacov. Formálnou podmienkou je, aby sa trestné stíhanie viedlo pre obzvlášť závažný zločin, pre ktorý Trestný zákon v príslušnej skutkovej podstate trestného činu umožňuje uloženie trestu odňatia slobody na 25 rokov alebo doživotie. To znamená, že nejde iba o kvalifikované skutkové podstaty, v ktorých sa trest odňatia slobody na 25 rokov alebo doživotný trest ukladá obligatórne, ale aj prípady fakultatívneho ukladania týchto trestnoprávných sankcií.

V aplikačnej praxi sa rovnako stretávame so situáciou, keď je prepustený obvinený z väzby na slobodu opätovne obmedzený na osobnej slobode orgánmi činnými v trestnom konaní. Takýto prípad prejednával NS SR, v ktorom poukázal na obchádzanie ustanovení Trestného poriadku s cieľom, aby obvinený bol opätovne obmedzený na osobnej slobode. Z obsahu rozhodnutia je podstatné vyjadrenie v znení: *„Obvinený V. M. bol, resp. je trestne stíhaný vo viacerých trestných veciach, v troch z nich bol zároveň stíhaný väzobne. Do rozhodovania najvyššieho súdu sa vo väzbe v celku nachádzal už viac ako o 29 mesiacov. Priebeh väzobného konania proti obvinenému nepochybne potvrdzuje, že ak bol v jednej trestnej veci z väzby prepustený, ihneď bol vzatý do väzby v inej trestnej veci, a v prerokovávanom prípade sa to opakuje už po tretíkrát. V danej väzobnej kauze úlohou sudcu bolo komplexne vyhodnotiť viac ako 29 mesačné väzobné stíhanie obvineného, a preto posúdenie nemohol obmedziť iba na prerokúvanú vec, v ktorej bol obvinený opätovne zadržaný. Povinnosťou sudcu pri rozhodovaní o vzatí do väzby je vždy komplexne skúmať naplnenosť zákonných podmienok väzby (formálne i materiálne) a to nielen vo vzťahu k aktuálnej väzbe. V rámci skúmania materiálnych podmienok sudca prehliadol dôležité skutočnosti, ktoré majú význam pri rozhodovaní o vzatí do väzby. Nezohľadnil totiž dĺžku predchádzajúcich väzieb a nepostrehol okolnosti, za ktorých bolo o nich rozhodované, t. j. že obvinený bol braný do väzby vždy v bezprostrednej časovej nadväznosti po skončení predchádzajúcich trestných stíhaní obvineného bez odsudzujúceho rozsudku a následným prepustením z väzby v týchto veciach. Nesprávnosť a atypická účelovosť postupu dozorujúceho prokurátora preukazuje i jeho pokyn, v ktorom nariadil, aby v prípade, že bude V. M. prepustený z väzby na slobodu Krajským súdom Nitra v trestnej veci poškodeného G., bol bezprostredne po prepustení opätovne zadržaný a v dotknutej veci bol spracovaný návrh na vzatie do väzby. V intenciách tohto cieľa dokonca prikázal sledovať prípadnú zmenu termínu verejného zasadnutia. Takýto postup sa nedá ináč hodnotiť ako nesprávna a doslova nezdravá prax orgánov prípravného konania. U obvineného V. M. sa, za spomínaným účelom, vedú samostatné trestné konania za viac trestných činov v rozpore s ustanovením*

§ 18 ods. 1 Trestného poriadku, aby v prípade neodsúdenia v jednej veci mohol byť zobrať ihneď do väzby v druhej veci.³³ Prostredníctvom porušenia § 18 (spoločné konanie) Trestného poriadku sa tak zasahuje do osobnej slobody obvineného a obchádza sa celková dĺžka trvania väzobného stíhania.

Rovnako však treba uviesť, že tzv. reťazenie väzieb je v niektorých prípadoch nevyhnutné, najmä ak ide o obzvlášť závažnú trestnú činnosť, ktorá je páchaná zločineckými a organizovanými skupinami, keď dochádza k postupnému odhaľovaniu ďalšej trestnej činnosti páchanej členmi týchto skupín. Obvykle dochádza k tomu, že členovia organizovanej skupiny alebo zločineckej skupiny sú po odhalení prvotných trestných činov väzobne stíhaní. Od tzv. reťazenie treba odlíšiť opakovanú väzbu upravenú v ustanovení § 71 ods. 3 Trestného poriadku. Na rozdiel od opakovanej väzby podľa § 71 ods. 3 TP, Trestný poriadok sa nezmieňuje o takzvanom reťazení väzby.³⁴ Rozdiel v oboch prípadoch, ako sú vyššie uvedené, spočíva v tom, že k opakovaniu väzby dochádza v tej istej trestnej veci, nie v inej trestnej veci.

Zásadnou odlišnosťou tak je, že ak ide o tzv. reťazenie väzieb v prípadoch (napríklad obzvlášť závažnej trestnej činnosti), keď sú trestné činy postupne odhaľované a postupne sa v nich vedie trestné stíhanie, nedochádza k nezákonnému porušovaniu podľa § 18 Trestného poriadku na rozdiel od prípadov, keď účelovo je vedených viacero samostatných trestných konaní voči jednému obvinenému. Takýmto prípadom je trestná vec, o ktorej sa vyššie zmieta NS SR, keď sú trestné stíhania vedené osobitne s porušením ustanovenia § 18 Trestného poriadku.

Záver

K základným princípom právneho štátu patrí garancia dodržiavania základných práv a slobôd a s tým spojené zabezpečenie minimalizácie zásahov do osobnej slobody fyzickej osoby zo strany verejnej moci. Nadužívanie inštitúty väzby v trestnom konaní môže v konečnom dôsledku narušiť dôveru verejnosti v trestne konanie samotné. V tomto ohľade treba najmä apelovať na súdy, aby pri rozhodovaní o väzbe nerozhodovali zjednodušene, so snahou rýchlo sa vysporiadať s trestnou vecou, ale aby prípad posudzovali individuálne so snahou využívať aj inštitúty nahradzujúce väzbu.

³³ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 15.07.2015, sp. zn. 1Tost 22/2015.

³⁴ VOJTUŠ, F. Reťazenie väzieb. In: *Justičná revue: časopis pre právnu prax*. 2018, roč. 70, č. 2, s. 197.

Právna úprava platná v ČR vo vzťahu k úprave kolúznejskej väzby bola dlhý čas inšpirujúca pre slovenskú justičnú prax. V kontexte prijatia zákona č. 308/2021 Z. z. sa tento nedostatok podaril odstrániť.

V trestnom konaní by sme nikdy nemali zabudnúť na slová H. Schwartz, ktorý hovorí, „že nielenže skoro všetky vlády tyranov zneužívajú trestný proces na presadenie vôle snažiac sa pritom o zachovanie zdania zákonnosti, ale že dokonca i demokratické vlády, ak sa ocitnú v tiesni používajú trestný proces neoprávnené proti domnelým nepriateľom a niekedy aj proti tým, ktorí iba jednoducho nesúhlasia s ich oficiálnou politikou“.³⁵

LITERATÚRA

1. HUBÁLKOVÁ, Eva. *Přehled judikatury Evropského soudu pro lidská práva. Právo na spravedlivé řízení a další procesní práva*. Praha: ASPI, 2006, 157 s. ISBN 80-7357-124-2.
2. KLIMEK, L. *European Arrest Warrant*. Heidelberg – New York – Dordrecht – London: Springer, 2015, s. 1.
3. KMEC, Jiří a kol. *Evropská úmluva o lidských právech: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, 1660 s. ISBN 978-80-7400-365-3.
4. MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 573 s. ISBN 978-80-7357-748-3.
5. WAGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 906 s. ISBN 978-80-7357-750-6.
6. MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné, Obecná část*. Brno 1997, 215 s. ISBN 80-210-1536-5.
7. GERLOCH, A., ŠTURMA, P. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v proměnách práva na počátku 21. století v českém, evropském a mezinárodním kontextu*. Praha: Auditorium, 2011, 536 s., ISBN 978-80-87284-23-0.
8. BARTOŇ, M. a kol. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, 608 s. ISBN 978-80-7502-128-1.
9. REPÍK, B. *Lidské práva v soudním konání*. MANZ, Bratislava 1999, 252 s. ISBN 80-85719 24-X.
10. SVÁK, Ján. *Základy európskej ochrany ľudských práv. Zväzok 1*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, 2002, 312 s. ISBN 80-8055-487-0.
11. REPÍK, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Orac, 2002, 263 s. ISBN 80-86199-57-6.
12. JELÍNEK J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. vyd. Praha: Nakladatelstvo Leges, 2016. 846 s. ISBN 978-80-7502-160-1.
13. FRYŠTÁK, M. a kol. *Trestní právo procesní*. Ostrava: KEY publishing, 2015. 338 s. ISBN 978-80-7418-246-4.
14. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. Praha: Leges, 2014. 1246 s. ISBN 978-80-7502-049-9.
15. LETKOVÁ, A., SCHNEIDEROVÁ, A. The Value of Justice in Czechoslovak Criminal Law Norms in the 20th Century, (2021). *Access to Justice in Eastern Europe*, 4 (2), s. 86 – 103 (<https://ajee-journal.com/the-value-of-justice-in-czechoslovak-criminal-law-norms-in-the-20th-century>).

³⁵ ŠÁMAL, P. Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému. Codex Bohemia, s. r. o., Praha 1999, s. 10.

Kontaktné údaje autora

prof. JUDr. Ing. Adrián Jalč, PhD.
Katedra trestného práva a kriminológie
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
adrian.jalc@truni.sk

**TRESTNÉ ČINY PROTI RODINE A MLÁDEŽI
VO SVETLE VEĽKEJ NOVELY TRESTNÉHO ZÁKONA**

**OFFENCES AGAINST THE FAMILY AND YOUTH
IN THE LIGHT OF THE MAJOR AMENDMENT
TO THE CRIMINAL CODE**

JUDr. et Mgr. Joachim Dušan Fraňo

Katedra trestného práva a kriminológie,
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

***Abstrakt:** Autor v predkladanom príspevku venuje pozornosť navrhovaným zmenám trestných činov Týranie blízkej a zverenej osoby a Ohrozovanie mravnej výchovy mládeže, ktoré sú predmetom veľkej novely Trestného zákona v roku 2022.*

***Kľúčové slová:** týranie blízkej a zverenej osoby, ohrozovanie mravnej výchovy mládeže, trestné právo, veľká novela Trestného zákona*

***Abstract:** In the present paper, the author focuses on the proposed changes to the offences of Cruelty to a Close and Dependent Person and Endangering the Moral Education of Young Persons, which are the subject of a major amendment to the Criminal Code in 2022.*

***Key words:** cruelty to a close and dependent person, endangering the moral education of young persons, criminal law, major amendment to the criminal code*

Úvod

Koncom roka 2021 bola Ministerstvom spravodlivosti SR predstavená veľká novela Trestného zákona,¹ ktorá sa do medzirezortného pripomienkového konania, vzhľadom na jej rozsah, dostala až 7. septembra 2022. Možné zmeny v oblasti ochrany slobôd prostriedkami trestného práva neobišli ani trestné činy proti rodine a mládeži. Autor v predkladanom príspevku venuje pozornosť navrhovaným zmenám trestných činov Týranie blízkej a zverenej osoby a Ohrozovanie mravnej výchovy mládeže.

¹ MS SR. Veľká zmena Trestného zákona.

1. Všeobecne k novele Trestného zákona

Návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (ďalej len „návrh zákona“ v príslušnom gramatickom tvare) bol vypracovaný na základe Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky na roky 2021 až 2024, časť Trestná politika a väzenstvo, v ktorom sa Vláda SR zaviazala ku komplexnému vyhodnoteniu Trestného zákona a Trestného poriadku s cieľom komplexne upraviť Trestný zákon v súlade s programovým vyhlásením Vlády SR a potrebami aplikačnej praxe.² Vo všeobecnej časti dôvodovej správy absentuje bližšia zmienka o potrebe úpravy trestných činov proti rodine a mládeži. Len konkrétnu argumentáciu uvádza predkladateľ v osobitnej časti dôvodovej správy k návrhu zákona, k bodom 130 a 131.

2. K trestnému činu týrania blízkej a zverenej osoby

Podľa ustanovenia § 208 ods. 2 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v účinnom znení (ďalej len „TZ“) sa rovnako ako v odseku 1 potrestá, kto spácha obdobný čin, ako je čin uvedený v odseku 1, hoci bol za obdobný čin v predchádzajúcich dvanástich mesiacoch postihnutý.

Objektívnu stránkou poruchového trestného činu týrania blízkej a zverenej osoby je komisívne konanie páchatela, spočívajúce v taxatívne vypočítanom katalógu spôsobov konania ustanovenom v § 208 ods. 1 TZ, *in concreto*, že blízkej osobe³ alebo osobe, ktorá je v jeho starostlivosti alebo výchove,⁴ spôsobí fyzické utrpenie alebo psychické utrpenie bitím, kopaním, údermi, spôsobením rán a popálenín rôzneho druhu, ponižovaním, pohrdavým zaobchádzaním, neustálym sledovaním, vyhrážaním, vyvolávaním strachu alebo stresu, násilnou izoláciou, citovým vydieraním alebo iným správaním, ktoré ohrozuje jej fyzické alebo psychické zdravie alebo obmedzuje jej bezpečnosť, bezdôvodným odopieraním stravy, oddychu alebo spánku alebo odopieraním nevyhnutnej osobnej starostlivosti, ošatenia, hygieny, zdravotnej starostlivosti, bývania, výchovy alebo vzdelávania, nútením k žobrote alebo k opakovanému vykonávaniu činnosti vyžadujúcej jej neúmernú fyzickú záťaž alebo psychickú záťaž vzhľadom na jej vek alebo zdravotný stav, alebo spôsobilej poškodiť jej zdravie, vystavovaním vplyvu látok spôsobilých poškodiť jej

² Dôvodová správa k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, s. 1.

³ § 127 ods. 4, ods. 5 TZ.

⁴ § 127 ods. 8 TZ.

zdravie, alebo neodôvodneným obmedzovaním v prístupe k majetku, ktorý má právo užívať.

Druhovým objektom je tu záujem spoločnosti na ochrane blízkych a zverených osôb, prípadne na ich riadnej starostlivosti bez toho, aby pociťovali fyzické alebo psychické utrpenie a príkorie. Individuálnym objektom je ochrana života, zdravia, rodiny a riadnej starostlivosti blízkych a zverených osôb pred uvedeným konaním, pričom hmotným predmetom útoku sú osoby blízke a zverené. Ide teda o trestný čin prioritne pokrývajúci ochranu pred domácim násilím.

Postihnutým za obdobný čin⁵ sa rozumie ten, komu bola za obdobný čin, t. j. konanie v podstatných znakoch sa prekrývajúce s objektívnou stránkou skutkovej podstaty trestného činu, uložená sankcia alebo iné opatrenie za priestupok alebo iný obdobný delikt (typicky správny delikt). „Postihnutím za obdobný čin sa rozumie uloženie sankcie, hoci aj vo forme blokovej pokuty za akýkoľvek obdobný čin (priestupok alebo iný správny delikt) pokiaľ také konanie nadobudlo právoplatnosť.“⁶

V prípade § 208 ods. 2 Trestného zákona je obdobným činom priestupok proti občianskemu spolunažívaniu podľa § 49 ods. 1 písm. e) zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v účinnom znení, podľa ktorého sa priestupku dopustí ten, kto blízkej osobe alebo osobe, ktorá mu bola zverená do starostlivosti alebo výchovy, ublíži na cti tým, že ho urazí alebo vydá na posmech, z nedbanlivosti ublíži na zdraví, úmyselne uvedie nesprávny alebo neúplný údaj pred štátnym orgánom, pred orgánom obce alebo pred organizáciou za účelom získania neoprávnenej výhody, úmyselne naruší občianske spolunažívanie vyhrázaním ujmu na zdraví, drobným ublížením na zdraví, nepravdivým obvinením z priestupku, schválnosťami alebo iným hrubým správaním.

Uvedené, zákonom postihované konanie, v praxi predstavuje mnohé typické prejavy domáceho násillia, od urážok cez fackanie, ťahanie za vlasy, drsné chytenie obeť pod krkom s vyhrážkami, drganie, sácanie, slovné a gestikulačné vyhrážky, sledovanie, ponižovanie, pravidelné podrývanie sebavedomia, vysmievanie, kontrolovanie telefónu a sociálnych sietí, klamlivé obvinenia, ťahanie po úradoch, po polícii, očierňovanie pred susedmi, u zamestnávateľa, pred rodinou, nepravdivé obviňovanie z alkoholizmu, nevery atď.

Množstvo týchto prejavov domáceho násillia však v aplikačnej praxi policajť prvotne posudzuje ako priestupok, no aj ďalšie, veľakrát totožné skutky,

⁵ § 128 ods. 5 TZ.

⁶ ŠKROVÁNKOVÁ M.: Domáce násillie páchané na senioroch. In: Polák, P. et al. *Kriminologické možnosti riešenia domáceho násillia*. Bratislava: Wolters Kluwer, s. r. o., 2017, s. 225.

sú kvalifikované „iba“ ako priestupok, hoci ide o opakované, recidivujúce či perzistujúce konania.

Ustanovenie § 208 ods. 2 TZ postihuje práve menej závažné protispoločenské skutky, nedosahujúce priamo intenzitu trestného činu podľa § 208 ods. 1 TZ, a to formou inštitútu časovo obmedzenej priestupkovej recidívy zavedenej do Trestného zákona novelizačným zákonom č. 397/2015 Z. z., ktorým sa na účely Trestného zákona ustanovuje zoznam látok s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom, a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony s účinnosťou od 01. 01. 2016. Účelom zavedenia tohto ustanovenia bolo podľa predkladateľa, ktorým bolo Ministerstvo spravodlivosti SR, zaviesť trestnosť konania týrania blízkej a zverenej osoby pri priestupkovej recidíve v období 12 mesiacov od posledného právoplatného postihnutia za obdobný čin. Podstata priestupkovej recidívy spočívala v odlišení páchania priestupku proti blízkej osobe a zverenej osobe od iných skutkových podstát v rámci priestupku proti spoločenskému spolunažívaniu.⁷

Ministerstvo spravodlivosti SR ako predkladateľ návrhu zákona v súčasnosti navrhuje u trestného činu týrania blízkej a zverenej osoby vypustiť ustanovenie § 208 ods. 2 TZ z dôvodu jeho údajnej neaplikovateľnosti.

Údajnú neaplikovateľnosť však predkladateľ v dôvodovej správe, ktorej základným účelom je presvedčiť členov zákonodarného zboru, vo všeobecnosti, o potrebe a dôvodoch prijatia novej právnej úpravy a jej cieľoch,⁸ nijak bližšie nerozvíja, čo je podľa názoru autora pretrvávajúcim, pomerne závažným politicko-právnym problémom a nežiaducim stavom v spoločnosti. Údajnú neaplikovateľnosť pritom ani nie je možné objektívne overiť, z dôvodu absencie relevantných merateľných štatistických ukazovateľov v Štatistikách kriminality MV SR a štatistických ročenkách Ministerstva spravodlivosti SR, neuvádzajúcich osve údaje o trestných činoch a počtoch odsúdených podľa ustanovenia § 208 ods. 2 TZ, iba spoločne podľa § 208 TZ, nezohľadňujúc tak existenciu dvoch základných skutkových podstát. Je preto veľmi otázne, ako predkladateľ dospel k záveru, že ustanovenie § 208 ods. 2 TZ je neaplikovateľné. Aplikáciou práva je pritom „uskutočňovanie práva štátnymi orgánmi, resp. aj ďalšími orgánmi verejnej moci“.⁹ Paradoxné je, že práve Ministerstvo spravodlivosti SR v roku 2015 ako predkladateľ novelizačného zákona

⁷ Dôvodová správa k zákonu č. 397/2015 Z. z. ktorým sa na účely Trestného zákona ustanovuje zoznam látok s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, s. 2.

⁸ § 7 ods. 2 zák. č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v účinnom znení.

⁹ KANÁRIK, I. Realizácia práva. In: BRÖSTL, A. et al. *Teória práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2013, s. 101.

č. 397/2015 Z. z. navrhlo vložiť do vtedy účinného Trestného zákona ustanovenie § 208 ods. 2 TZ. Nemenej zaujímavým paradoxom je aj skutočnosť, že zmieným zákonom č. 397/2015 Z. z. „z dielne“ Ministerstva spravodlivosti SR, bol zo skutkovej podstaty trestného činu týrania blízkej a zverenej osoby odstránený pojmový znak týrania. Uvedená eufemizácia nebola namieste, navyše ak trestný čin nesie pojem (znak) týranie vo svojom názve a rozumie sa ním podľa ustálenej judikatúry „zlé nakladanie so zverenou (alebo blízkou) osobou, ktoré sa vyznačuje hrubším stupňom necitlivosti a bezohľadnosti s určitým trvaním“.¹⁰ Šamko uvádza, že v praxi sa veľmi skoro po nadobudnutí účinnosti novely vyskytli právne názory, podľa ktorých na spáchanie trestného činu podľa § 208 ods. 1 TZ „už nie je nevyhnutné, aby sa páchatel dopustil týrania (t. j. určitého sústavnejšieho konania), ale na jeho naplnenie postačí aj len jednorazové, či ojedinelé konanie (napríklad udretie poškodenej osoby, jednorazová bitka, ojedinelé vyhrážanie sa poškodenej osobe, jednorazové „vyhodenie“ z bytu a podobne)“.¹¹

Predkladateľ ďalej argumentuje príkladom pôsobiacim *ad absurdum*, keď uvádza ako príklad manželku, ktorá úmyselne vyleje víno do tváre manžela na oslave, a ak tak urobí dvakrát v priebehu 12 mesiacov, naplní všetky znaky zločinu podľa § 208 ods. 2 TZ s trestnou sadzbou 3 až 8 rokov, teda s rovnakou závažnosťou, ako je týranie blízkej osoby a zverenej osoby podľa ustanovenia § 208 ods. 1 TZ. Súčasne uvádza, že je neprimerané, aby sa sčítaním dvoch priestupkov vytváral zločin týrania blízkej a zverenej osoby a to bez toho, aby vôbec došlo k týraniu. Navyše uvádza, že pre týranie je charakteristické jasné vymedzenie rolí, kde jedna osoba je v postavení obeť a druhá osoba je v postavení útočníka a tieto roly sa nikdy nestriedajú, pretože ak sa tieto roly striedajú, nejde o trestný čin podľa ustanovenia § 208 ods. 1 TZ. Ustanovenie § 208 ods. 2 TZ takéto rozlišovanie nevyžaduje, pretože postačuje samotný fakt časovo obmedzenej priestupkovej recidívy, s čím nemožno súhlasiť, keďže základná skutková podstata ustanovená v § 208 ods. 2 TZ priamo odkazuje na základnú skutkovú podstatu podľa § 208 ods. 1 TZ s taxatívnym výpočtom konaní a jej účelom.

Podľa názoru autora predkladateľ návrhu zákona vypustením ustanovenia § 208 ods. 2 TZ dosiahne zníženie ochrany obetí domáceho násillia a posilnenie postavenia páchatel'ov. Za každou aplikáciou práva je v konečnom dôsledku konkrétny človek. Ak je aplikácia inštitútu postihujúceho priestupkovú recidívu v oblasti domáceho násillia nedostatočná, nie je to problémom aplikácie (aplikovateľnosti) právnej normy, ale je to problémom kompetent-

¹⁰ R 20/1984.

¹¹ ŠAMKO, P. Je možné spáchať trestný čin týrania blízkej osoby bez týrania?

ných subjektov (OČTK) nevyužívajúcich potenciál tohto inštitútu na ochranu práv a slobôd obetí, najmä domáceho násillia. Podľa názoru autora je prioritne na konkrétnych príslušníkoch Policajného zboru SR zaradených do priameho výkonu služby na úrovni okresných riaditeľstiev, krajských riaditeľstiev a Prezídia PZ, prípadne príslušníkoch mestských/obecných polícií rovnako zaradených do priameho výkonu okrskovej služby na úrovni okresných veliteľstiev, staníc či útvarov obecných polícií, aby **poznali dostatočne svoj rajón z geografického hľadiska, potenciálnych páchatel'ov v ňom, a mali základné operatívne vedomosti o situácii a rizikách v zásahovej oblasti, o to viac v prípadoch, keď sa oznámenia alebo služobné zákroky opakujú, a to z dôvodu správneho posúdenia, či ide o (opakované) domáce násillie (nižšej intenzity)**, alebo napríklad o etnické osobitosti, pretože implikujúc, „ak obeť nechápe, resp. nie je schopná uvedomiť si význam a podstatu jej práv subjekty majú na túto skutočnosť za každých okolností prihliadať a využiť všetky možnosti na to, aby obeť adekvátne pochopila svoje práva“.¹² Následne je aplikácia ust. § 208 ods. 2 v prípadoch nižšej intenzity domáceho násillia na posúdení OČTK. Sumarizujúc teda autor konštatuje, že **vypustenie ustanovenia § 208 ods. 2 z TZ**, upravujúceho priestupkovú recidívu, v podstate najmä domáceho násillia, **nie je na mieste, a už vôbec nie z dôvodu neaplikovateľnosti, ktorá nie je ani štatisticky podložená**, ale je na mieste skôr apel na príslušníkov v priamom výkone služby a inštruktorov či orgány PZ SR zodpovedné za vydávanie interných normatívnych aktov či metodických pokynov.

Na záver tejto časti sa nad rámec príspevku žiada dodať, že v skutkovej podstate trestného činu týrania blízkej a zverenej osoby by azda bolo bývalo vhodnejšie zosúladiť dikciu zákona s poznatkami vied psychológie, psychiatrie i sociálnej práce, a doplniť znak *emocionálneho utrpenia*.

3. K trestnému činu ohrozovania mravnej výchovy mládeže

Pri trestnom čine ohrozovania mravnej výchovy mládeže sa navrhuje komplexná štruktúrna a do istej miery aj obsahová zmena.

Ohrozovací trestný čin ohrozovania mravnej výchovy mládeže tvoria podľa § 211 TZ dve základné a jedna kvalifikovaná skutková podstata trestného činu. Jeho druhovým objektom je záujem spoločnosti na riadnej starostlivosti o deti a mládež, s osobitným dôrazom na telesný, rozumový, mravný a cito-

¹² KRÁSNA, P. – KURILOVSKÁ, L. Aktuálne možnosti účelnej pomoci obetiam trestných činov. In: MARKOVÁ, V. (ed.). *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi – 10. ročník*. Bratislava: APZ v Bratislave, 2022, s. 140.

vý vývin,¹³ teda na mravnú výchovu, pričom hmotným predmetom útoku je explicitne a obligatórne osoba mladšia ako 18 rokov, s výnimkou ustanovenia § 211 ods. 2 TZ, podľa ktorého je hmotným predmetom útoku osoba mladšia ako 15 rokov s poukazom na predpisy pracovného práva.

Objektívna stránka trestného činu ohrozovania mravnej výchovy mládeže spočíva v komisívnom aj omisívnom alternatívnom konaní páchatela, spočívajúcom v tom, že osobu mladšiu ako 18 rokov zvädza k záhaľčivému alebo nemravnému životu, umožní jej viesť záhaľčivý alebo nemravný život, umožní jej dopúšťať sa konaní, ktoré sú podľa tohto zákona trestnými činmi, umožní jej dopúšťať sa konaní, ktoré sú podľa osobitných zákonov priestupkami alebo jej bráni v povinnej školskej dochádzke. Objektívna stránka druhej základnej skutkovej podstaty trestného činu spočíva v konaní páchatela, ktorým v rozpore so všeobecne záväzným právnym predpisom zamestnáva dieťa mladšie ako pätnásť rokov, pričom mu bráni v povinnej školskej dochádzke.

Subjektom podľa § 211 TZ môže byť každá trestne zodpovedná osoba staršia ako 18 rokov preto, že toto ustanovenie chráni práve osobu mladšiu ako 18 rokov. Vzhľadom na uvedené sa ho nemôže dopustiť mladistvý.

Súčasnú zmenu § 211 ods. 1 TZ navrhuje predkladateľ v prvom rade premenovať na „Ohrozovanie výchovy dieťaťa“. V ďalšom predkladateľ navrhuje rozdeliť ustanovenie § 211 ods. 1 TZ na tri základné skutkové podstaty, pretože doterajšia prax trestania rodičov za tzv. záškoláctvo podľa § 211 ods. 1 písm. b/ TZ sa ukázala ako nevhodný a neúčelný prostriedok na riešenie sociálneho problému.¹⁴ V aplikačnej praxi je za tzv. záškoláctvo postihovaných neúmerne veľa rodičov, najmä z marginalizovaných komunit, pričom súčasne sú im odnímané sociálne dávky, čím sa však neriešia sociálne problémy vyľúčených komunit, čo ilustrujú aj oficiálne štatistické údaje. Za celý rok 2021 bolo zistených 722 skutkov kvalifikovaných ako trestný čin podľa § 211 ods. 1 TZ, objasnených bolo 639 skutkov a stíhaných 956 osôb,¹⁵ pričom v roku 2022 bolo len do 31. augusta stíhaných už 1 053 osôb.¹⁶ Odsúdených v roku 2021 bolo 689 osôb, z toho 311 recidivistov.¹⁷ Pre porovnanie bolo v roku 2020 odsúdených 1 618 osôb, z toho 692 recidivistov.¹⁸

¹³ MENCEROVÁ, I. Trestné činy proti rodine a mládeži. In: Mencerová, I. et al. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. Šamorín: Heuréka, 2014, s. 110.

¹⁴ Dôvodová správa k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, s. 37.

¹⁵ MV SR. Štatistika kriminality za obdobie 1.1. – 31.12.2021.

¹⁶ MV SR. Štatistika kriminality za obdobie 1.1. – 31.8.2022.

¹⁷ MS SR. Štatistická ročenka 2021. I. Trestná agenda.

¹⁸ MS SR. Štatistická ročenka 2020. I. Trestná agenda.

Ustanovenie § 211 ods. 1 podľa návrhu zákona je novou skutkovou podstatou, ktorá má po zmene postihovať páchatel'a, ktorý „nedbá, čo aj z nedbanlivosti, o povinnú školskú dochádzku dieťaťa, o ktoré má povinnosť starať sa, napriek tomu, že sa proti nemu opakovane bezvýsledne použili opatrenia na úseku štátnych sociálnych dávok, opatrenia na úseku pomoci v hmotnej núdzi alebo opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí smerujúce k náprave“, s trestnou sadzbou do dvoch rokov.

Druhá základná skutková podstata, podľa návrhu zákona ustanovená do § 211 ods. 2, má postihovať toho, „kto neplní, čo aj z nedbanlivosti, svoje povinnosti starostlivosti o dieťa, a tým ho vydá nebezpečenstvu spustnutia, umožní mu viesť záhaľčivý alebo nemravný život, alebo mu umožní dopúšťať sa konaní, ktoré sú podľa tohto zákona trestnými činmi, alebo priestupkami podľa osobitných zákonov“, s trestnou sadzbou taktiež do dvoch rokov. Navrhované ustanovenie je alternatívnou skutkovou podstatou trestného činu transformovanou z doterajších ustanovení § 211 ods. 1 písm. b/, písm. c/ a písm. d/ TZ.

Posledná základná skutková podstata navrhovaného trestného činu ohrozenia výchovy dieťaťa, podľa návrhu zákona ustanovená do § 211 ods. 3, má postihovať trestom odňatia slobody až do troch rokov toho, „kto dieťa zväzda k záhaľčivému alebo nemravnému životu, alebo obmedzuje v povinnej školskej dochádzke bez oprávneného dôvodu, alebo v rozpore so všeobecne záväzným právnym predpisom zamestnáva, pričom mu bráni v povinnej školskej dochádzke“. Navrhované ustanovenie je taktiež alternatívnou skutkovou podstatou trestného činu transformovanou z doterajších ustanovení § 211 ods. 1 písm. a/, písm. e/ TZ a § 211 ods. 2 TZ. Pre naplnenie skutkovej podstaty podľa navrhovaného § 211 ods. 3 sa bude vyžadovať ako u jedinej úmyselné zavinenie.

Súčasná trestnoprávna úprava podľa názoru autora vážne ohrozuje rodinu rozpadom a vyňatím detí a ich umiestnením do centier pre deti a rodiny a zbytočne finančne zaťažuje štát. Ročné náklady na osobu vo výkone trestu odňatia slobody sú totiž 22 640,95 eur¹⁹ a na starostlivosť o jedno dieťa v centre pre deti a rodiny 19 269 eur,²⁰ nehovoriac o rastúcej inflácii.²¹

Podľa názoru autora je **navrhovaná úprava trestného činu podľa § 211 TZ žiaduca a vhodná, s vysokým potenciálom znížiť počet trestne stíhaných osôb, resp. počet osôb vo výkone trestu odňatia slobody** (kvôli zachovaniu hranice trestnej sadzby umožňujúcej upustenie od potrestania), keďže opatre-

¹⁹ Štatistická ročenka 2021. II. Činnosť Zboru väzenskej a justičnej stráže.

²⁰ ÚPSVaR. Priemerný bežný výdavok na nasledujúci rok.

²¹ Výdavky na dieťa v centre pre deti a rodiny stúpili v roku 2021 medziročne o 1 620 eur.

nia na zabezpečenie dodržiavania školskej dochádzky detí v marginalizovaných komunitách štát už dnes realizuje prostredníctvom inštitútov sociálneho práva.²²

Záver

Veľká novela Trestného zákona prináša *summa summarum* podľa názoru autora jednu možnú pozitívnu a jednu možnú negatívnu zmenu v oblasti ochrany práv a slobôd. Kým navrhovaná zmena trestného činu týrania blízkej a zverenej osoby v podobe vypustenia ustanovenia § 208 ods. 2 TZ povedie k zníženiu ochrany obetí, predovšetkým domáceho násillia, a tým, v negatívnom zmysle slova, k zlepšeniu postavenia páchatel'a, komplexná štruktúrna a do istej miery aj obsahová zmena § 211 TZ môže poviesť k zvýšeniu ochrany slobody páchatel'a, a to v pozitívnom zmysle slova, keďže mnohým rodičom stíhaným za trestný čin ohrozovania mravnej výchovy mládeže zväčša len chýbajú rodičovské zručnosti²³ a štát v súčasnosti má mechanizmy ekonomického charakteru sankcionujúce neplnenie školskej dochádzky.

LITERATÚRA

1. *Dôvodová správa k návrhu zákona, ktorým sa mení a doplňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon*. Cit. [2022-10-16]. Dostupné na: https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy?p_p_id=processDetail_WAR_portlet&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheabi

²² Napr. § 12a ods. 1 písm. a/ zákona č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v účinnom znení (úrad práce určí osobitného príjemcu prídavku na dieťa a príplatku k prídavku na dieťa, ktorým je obec, v ktorej má oprávnený príjemca pobyt), § 2 ods. 1 písm. b/ zákona č. 201/2008 Z. z. o náhradnom výživnom a o zmene a doplnení zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nálezU Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 615/2006 Z. z. v účinnom znení (strata nároku na náhradné výživné), § 4 ods. 3 zákona č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku a o zmene a doplnení niektorých zákonov v účinnom znení (zníženie rodičovského príspevku na 50 %, ak oprávnená osoba nedbá najmenej tri po sebe nasledujúce kalendárne mesiace o riadne plnenie povinnej školskej dochádzky ďalšieho dieťaťa v jej starostlivosti).

²³ Napr. spáchanie činu inak trestného dieťaťom *nevedelo* pre chýbajúce rodičovské zručnosti riešiť 70 % rodičov detí vyňatých z rodiny, záškoláctvo nevedelo riešiť 40 % rodičov vyňatých detí, úteky z domu a členstvo v nevhodnej partii nevedelo riešiť 55 % rodičov a problémové správanie v škole 50 % rodičov detí vyňatých z rodiny. MIKLOŠKO, J. *Ohrozená rodina na Slovensku analýza kontextu vyňatia detí z prirodzeného prostredia v rokoch 2006 až 2010*. Bratislava: SPDDD Úsmev ako dar, Inštitút ochrany práv dieťaťa a rodiny FZaSP TU v Trnave v spolupráci s Ústredím práce, sociálnych vecí a rodiny, 2011, s. 39.

- lity=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=1&_processDetail_WAR_portletset_fileCooaddr=COO.2145.1000.3.5171115&_processDetail_WAR_portletset_file=TZ_dovoda_sprava_.docx&_processDetail_WAR_portletset_action=getFile
2. *Dôvodová správa k zákonu č. 397/2015 Z. z. ktorým sa na účely Trestného zákona ustanovuje zoznam látok s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.* Cit. [2022-10-16]. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=417973>
 3. KANÁRIK, I. Realizácia práva. In: BRÖSTL, A. et al. *Teória práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2013. 199 s. ISBN 978-80-7380-425-1.
 4. MENCEROVÁ, I.: Trestné činy proti rodine a mládeži. In: Mencerová, I. et al. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. Šamorín: Heuréka, 2014. 389 s. ISBN 978-80-89122-96-7.
 5. MIKLOŠKO, J. *Ohrozená rodina na Slovensku analýza kontextu vyriatia detí z prirodzeného prostredia v rokoch 2006 až 2010*. Bratislava: SPDDD Úsmev ako dar, Inštitút ochrany práv dieťaťa a rodiny FZaSP TU v Trnave v spolupráci s Ústredím práce, sociálnych vecí a rodiny, 2011. 194 s. ISBN 978-80-970879-0-6.
 6. MS SR: *Štatistická ročenka 2020. I. Trestná agenda*. Cit. [2022-10-16]. Dostupné z: <https://web.ac-mssr.sk/wp-content/uploads/2021/Statisticka_rocenka_2020/I.%20Trestn%C3%A1%20agenda_2020.pdf>
 7. MS SR: *Štatistická ročenka 2021. I. Trestná agenda*. Cit. [2022-10-16]. Dostupné z: <https://web.ac-mssr.sk/wp-content/uploads/2022/statisticka_rocenka_2021/I.%20Trestn%C3%A1%20agenda_2021.pdf>
 8. MS SR: *Veľká zmena Trestného zákona*. Cit. [2022-10-16]. Dostupné na: <<https://www.justice.gov.sk/tlacovespravy/tlacova-sprava-3735/>>
 9. MV SR: *Štatistika kriminality za obdobie 1.1. - 31.12.2021*. Cit. [2022-10-16]. Dostupné z: <https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/statistiky_2021/12_december/3xml_statistika_podla_paragrafov_3_31.12.2021.xml>
 10. MV SR: *Štatistika kriminality za obdobie 1.1. - 31.8.2022*. Cit. [2022-10-16]. Dostupné z: <https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/statistiky_2022/08_august/3xml_statistika_podla_paragrafov_3_31.08.2022.xml>
 11. ŠAMKO, P. *Je možné spáchať trestný čin týrania blízkej osoby bez týrania?* Cit. [2022-10-16]. Dostupné z: <<http://www.pravnelisty.sk/clanky/a435-je-mozne-spachat-trestny-cin-tyrania-blizkej-osoby-bez-tyrania>>
 12. KRÁSNA, P. – KURILOVSKÁ, L. Aktuálne možnosti účelnej pomoci obetiam trestných činov. In: Marková, V. (ed.). *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi – 10. ročník*. Bratislava: APZ v Bratislave, 2022. 243 s. ISBN 978-80-8054-953-4.
 13. ŠKROVÁNKOVÁ, M. Domáce násilie páchané na senioroch. In: Polák, P. et al. *Kriminologické možnosti riešenia domáceho násillia*. Bratislava: Wolters Kluwer, s. r. o., 2017. 568 s. ISBN 978-80-8168-708-2.
 14. MS SR: *Štatistická ročenka 2021. II. Činnosť Zboru väzenskej a justičnej stráže*. Cit. [2022-10-16]. Dostupné z: <https://web.ac-mssr.sk/wp-content/uploads/2022/statisticka_rocenka_2021/II.%20%C4%8Cinnos%C5%A5%20Zboru%20v%C3%A4zenskej%20a%20justi%C4%8Dnej%20str%C3%A1%20C5%BEe%202021.pdf>
 15. Ústredie práce, soc. vecí a rodiny SR: *Priemerný bežný výdavok na nasledujúci rok*. Cit. [2022-10-16]. Dostupné z: <https://www.upsvr.gov.sk/zariadenia-socialnopravnej-ochrany-deti-a-socialnej-kurately/priemerny-bezny-vydavok-na-nasledujuci-rok.html?page_id=149325>
 16. Zákon č. 201/2008 Z. z. o náhradnom výživnom a o zmene a doplnení zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nálezů Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 615/2006 Z. z. v účinnom znení.
 17. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v účinnom znení.
 18. Zákon č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku a o zmene a doplnení niektorých zákonov v účinnom znení.

19. Zákon č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v účinnom znení.

Kontaktné údaje autora

JUDr. Mgr. Joachim Dušan Fraňo
Katedra trestného práva a kriminológie
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
joachim.dusan.frano@gmail.com

NIEKOĽKO POZNÁMOK K TRESTNÉMU ČINU SEXUÁLNEHO ZNEUŽÍVANIA¹

A FEW NOTES ON THE CRIMINAL OFFENSE OF SEXUAL ABUSE²

doc. JUDr. Miloš Deset, PhD. – JUDr. Štefan Zeman, PhD.

Katedra trestného práva a kriminológie,
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt: Autori sa v príspevku zamerali na TČ sexuálneho zneužívania, pričom hlbšej analýze podrobili súčasnú slovenskú právnu úpravu v predmetnej oblasti, ako je uvedená v § 201, § 201a, § 201b, resp. § 202 TZ. Poukazujú na viaceré problematické konštrukcie existujúcich skutkových podstát a s tým spojené prípadné problémy aplikačnej praxe. Súčasťou príspevku je aj stručná kriminologická analýza páchania a postihovania predmetnej trestnej činnosti v SR v rokoch 2018 až 2021. Je nesporné, že ide o veľmi aktuálny problém, s ktorým sa moderná spoločnosť čoraz viac borí. Na mieste sú preto aj viaceré návrhy de lege ferenda, ktoré autori analyzujú.

Kľúčové slová: TČ sexuálneho zneužívania, ľudská dôstojnosť, dieťa, páchateľ

Abstract: The authors focused on the criminal offenses of sexual abuse, while they subjected to a deeper analysis the current Slovak legislation in the subject area, as stated in § 201, § 201a, § 201b, respectively. § 202 of the Penal Code. They point to a number of problematic constructions of these crimes in the Penal Code and related potential problems of application practice. Authors also offers a short criminological analysis of the commission and prosecution of sexual abuse in the Slovak Republic between 2018 and 2021. It is indisputable that this is a very current problem with which modern society is increasingly struggling. Therefore, several proposals of de lege ferenda are in place, which the authors analyze.

Key words: Crime of sexual abuse, human dignity, child, offender

Úvod

Sexuálne zneužívanie detí³ je nepochybne veľmi citlivou témou, pred

¹ Tento príspevok vznikol v rámci projektu APVV-19-0050 s názvom „Trestnoprávna ochrana slobody“.

² This work was supported by Slovak Research nad Development Agency under Contract No. APVV-19-0050 „Criminal Law Protection of Liberty“.

³ Deti sú všeobecne najviac zraniteľnou skupinou voči sexuálnej viktimizácii. Najčastejšie sa pritom obeť sexuálneho zneužívania stávajú deti ženského pohlavia vo veku 10 až 12 rokov. K tomu pozri KLIMEK, L. a kol. *Kriminológia vo vnútroštátnom a medzinárodnom rozmere*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2020, s. 363. Dieťaťom sa rozumie všeobecne v zmysle ustanovenia § 127 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

ktorou si však spoločnosť už jednoducho nemôže zatvárať oči. Isto sa totiž zhodneme na tom, že sexuálne zneužívania patrí medzi najzávažnejšie sociálno-patologické javy súčasnej spoločnosti,⁴ a že pre obeť je ich zneužitie nesmierne hlboká, spravidla až celoživotná trauma.

Sexuálne zneužívania pritom zahŕňa akékoľvek neprístojné vystavovanie dieťaťa sexuálnemu kontaktu, či už vo forme fyzického (kontaktného) zneužívania (vykonávaného buď aktívnym konaním páchatel'a, ktorý súloží s dieťaťom, dotýka sa jeho pohlavných orgánov, atď., alebo aktívnym konaním dieťaťa, ktoré sa napr. dotýka pohlavných orgánov páchatel'a), alebo virtuálneho (bezkontaktného) zneužívania (napr. online kontaktovanie dieťaťa s úmyslom sexuálne ho zneužiť, navrhnutie stretnutia za týmto účelom, vystavovanie dieťaťa pornografickým záznamom, opakované bezkontaktné útoky exhibicionistu, a podobne).⁵ Páchatel'om môže byť ktokoľvek, kto sa dostal do takéhoto kontaktu s dieťaťom, resp. komu bolo zverené do starostlivosti, napr. rodič, príbuzný, priateľ, odborný, resp. dobrovoľný pracovník s deťmi a mládežou alebo aj celkom cudzia osoba. Vždy pritom pôjde o násilie na dieťať, a to bez ohľadu na to, či páchatel' presadzuje svoje sexuálne záujmy fyzickým atakom na dieťa alebo jeho psychickým zastrášaním či odmeňovaním, prípadne iným zvýhodňovaním (napr. poskytnutím odmeny za vytvorenie pornografického zobrazenia),⁶ alebo pôjde o sexuálny kontakt z obojstrannej „lásky“ v rámci citového vzťahu medzi páchatel'om a poškodeným/poškodenou, a teda bez použitia násilia, či dokonca na výslovnú žiadosť zneužitej maľoletej osoby.⁷ Základná premisa zákonodarcu v zmysle ustanovenia § 201,

(ďalej aj TZ alebo Trestný zákon) osoba mladšia ako osemnásť rokov, ak zákon neuvádza inak. Treba však podotknúť, že v zmysle § 201, 201a, resp. 201b TZ je pred sexuálnym zneužívaním chránené len dieťa do dovŕšenia 15. roku veku, kým v prípade sexuálneho zneužívania podľa ustanovenia § 202 TZ sa poskytuje ochrana deťom vo veku 15 – 18 rokov, ktoré už teda môžu samo rozhodovať o svojom pohlavnom živote, avšak v danom prípade by boli vystavené osobitnému okruhu páchatel'ov, ktoré zákon presne vymedzuje, a ktorí v danom prípade zneužívajú ich vzťah alebo postavenie k dieťaťu (napr. rodič, učiteľ, lekár, kňaz).

⁴ KARKOŠKOVÁ, S. *Sexuálne zneužívanie detí vo svetle výskumných poznatkov*. Pezinok: Justičná akadémia Slovenskej republiky, 2021, s. 9. Už na úvod tiež podotýkame, že TČ sexuálneho zneužívania je v zmysle ustanovenia § 201 až 202 TZ dlhodobo štatisticky najčastejším sexuálnym trestným činom v SR, a to s pomerne veľkým nárastom pred TČ znásilnenia (§ 199 TZ) a sexuálneho násilia (§ 200 TZ).

⁵ ŠAMKO, P. *Výklad znakov skutkovej podstaty trestných činov sexuálneho zneužívania a výroby detskej pornografie*. Dostupné online na: <http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a143-vyklad-znakov-skutkovej-podstaty-trestnych-cinov-sexualneho-zneužívania-a-vyroby-detskej-pornografie>, [cit. 26. 9. 2022].

⁶ KLÍMEK, L. a kol. *Kriminológia vo vnútroštátnom a medzinárodnom rozmere*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2020, s. 364.

⁷ BURDA, E. – ČENTĚŠ, J. – KOLESÁR, J. – ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel*. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2011, s. 426.

201a, resp. 201b Trestného zákona totiž vychádza z toho, že deti mladšie ako 15 rokov (v prípade sexuálneho zneužívania podľa § 202 TZ do dovŕšenia 18. roku veku) musia byť chránené pred rôznymi útokmi na ich sexuálnu nedotknuteľnosť,⁸ a to vzhľadom na ich správny ďalší mravný a fyzický vývoj.⁹

Napriek tomu však ide o trestné činy s vysokou latenciou,¹⁰ pričom príčin je viacero. Veľmi často si totiž obeť, najmä vo veľmi nízkom veku, ani neuvedomujú, že niekto (a často ich blízka osoba) s ich telom manipuluje tak, že sa to prieči dobrým mravom.¹¹ Pri maloletých obetiach ešte v detskom veku sa tak zneužívanie nemá ako dostať na povrch, ak páchatel postupoval obozretne. Trestné oznámenie prakticky nemá kto podať. Obete o svojom zneužití dokážu hovoriť často až v puberte, keď si začínajú uvedomovať sexualitu, resp. až v dospelosti, ak teda vôbec. Hanba a možno dlhoročný strach, v ktorom obeť žili, postupne si uvedomujú čo sa okolo nich deje, často totálne demoralizujú ich odhodlanie vec riešiť. Aj to je možno príčina, prečo v prieskume sexuálneho správania na Slovensku uviedlo zážitok sexuálneho zneužívania vo veku 6 – 15 rokov len 1 % mužov a 3,1 % žien.¹² Domnievame sa, že reálne čísla budú zrejme vyššie.

Častým aplikačným problémom býva v predmetnej oblasti aj to, že ak vôbec dôjde k obvineniu, to je založené len na výpovedi maloletej obete¹³ a pri nedostatku iných dôkazov treba skúmať vierohodnosť predmetnej výpovede maloletého/maloletej.¹⁴ Veľmi častým javom býva aj to, že dospievajúci jedinci

⁸ ČENTĚŠ, J. a kol.: *Trestný zákon. Veľký komentár*. 5. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex, 2020, s. 412.

⁹ STIFFEL, H. – TOMAN, P. – SAMÁŠ, O. *Trestný zákon. Stručný komentár*. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 443.

¹⁰ KLIMEK, L. a kol. *Kriminológia vo vnútroštátnom a medzinárodnom rozmere*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2020, s. 363.

¹¹ PROKEINOVÁ, M. – LACIAK, O. *Sexuálne zneužívanie detí a zverených osôb a trestnoprávna ochrana obetí trestných činov*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2021, s. 8.

¹² Pre porovnanie, v Českej republike bolo podľa prieskumu v detskom veku sexuálne zneužitých 4 % chlapcov a 7 % dievčat. K tomu pozri bližšie HERETIK, A. *Forenzná psychológia*. 4. vydanie. Bratislava: Lindeni, 2019, s. 328 – 329.

¹³ K uvedeným problémom aplikačnej praxe pozri napr. FEDOROVÍČOVÁ, I. K problematike vierohodnosti výsledkov výsluchu obvineného pri dokazovaní trestných činov sexuálneho zneužívania detí a zverených osôb. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitas Comeniana*, roč. XXXIX, 2020, č. 1, s. 72 – 83; FEDOROVÍČOVÁ, I. Domová prehliadka ako významný zdroj indormácií pri objasňovaní a vyšetrovaní sexuálnej trestnej činnosti. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitas Comeniana*, roč. XXXIX, 2020, č. 2, s. 22 – 39; PROKEINOVÁ, M. Vyfabulované obvinenia zo sexuálneho zneužívania dieťaťa. In: *Justičná revue*, roč. 70, 2018, č. 4, s. 462 – 465; KARKOŠKOVÁ, S. – MIKULÁŠKOVÁ, G. Rámce a roviny krivých obvinení zo sexuálneho zneužívania detí. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, roč. XXVI, 2018, č. 3, s. 419 – 452.

¹⁴ K tomu pozri napr. ČÍRTKOVÁ, L. Spolehlivost psychologických indicií při podezření na sexuální zneužívání. In: *Kriminalistika*, roč. XXXVIII, 2015, č. 2, s. 103 – 111; KARKOŠKOVÁ, S. *Sexuálne zneužívanie detí vo svetle výskumných poznatkov*. Pezinok: Justičná akadémia Slovenskej

majú pohlavný styk dobrovoľne, hoci to nijako nezabavuje trestne zodpovedného páchatela jeho trestnej zodpovednosti, a tak tu zdanlivo ani nie je dôvod podávať trestné oznámenie.

V príspevku sa tak dotkneme viacerých existujúcich problémov našej právnej úpravy ako aj aplikačnej praxe v predmetnej oblasti a pozastavíme sa aj nad viacerými návrhmi *de lege ferenda*, ktoré bolo možné identifikovať v poslednom čase v súvislosti so sexuálnym zneužívaním. Zároveň v príspevku poskytneme aj stručnú kriminologickú analýzu páchania a postihovania sexuálneho zneužívania v SR v rokoch 2018 – 2021, vychádzajúc predovšetkým zo štatistík Ministerstva spravodlivosti SR.

1. Stručná trestnoprávna analýza

Trestný čin sexuálneho zneužívania je upravený v druhom diele druhej hlavy osobitnej časti Trestného zákona medzi trestnými činmi proti ľudskej dôstojnosti. Predmetný trestný čin je upravený v 4 paragrafových ustanoveniach – § 201, § 201a, § 201b, resp. § 202 TZ.

1.1. Sexuálne zneužívanie podľa § 201 TZ

Základná skutková podstata trestného činu sexuálneho zneužívania v zmysle uvedeného ustanovenia je obsiahnutá v ods. 1: „*Kto vykoná súlož s osobou mladšou ako pätnásť rokov alebo ktorú osobu iným spôsobom sexuálne zneužije, potrestá sa odňatím slobody na tri roky až desať rokov.*“

Z uvedeného vyplýva, že už v tejto základnej skutkovej podstate pôjde o zločin, keďže horná hranica trestnej sadzby prevyšuje päť rokov a je to úmyselný trestný čin (§ 11 ods. 1 TZ).¹⁵ Tento trestný čin môže pritom spáchať okrem fyzickej osoby aj právnická osoba (§ 3 zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb v znení neskorších predpisov).

Objektom trestného činu sexuálneho zneužívania je v zmysle vyššieho ustanovenia ochrana mravného a telesného vývoja osôb mladších ako päť-

republiky, 2021, s. 37 – 40, resp. s. 109 – 151; BOUKALOVÁ, H. – GILLERNOVÁ, I. a kol. *Kapitoly z forenzní psychologie*. Praha: Nakladatelství Karolinum, Univerzita Karlova, 2020, s. 46.

¹⁵ Odseky 2 až 4 § 201 TZ predstavujú potom kvalifikované skutkové podstaty, kde prirážajúcimi okolnosťami sú napr. závažnejší spôsob konania (v zmysle § 138 TZ môže ísť napríklad o spáchanie skutku so zbraňou, po dlhý čas, surovým spôsobom či na viacerých osobách atď.), spoločné konanie najmenej dvoch osôb, spôsobenie ťažkej ujmy na zdraví, bezprostredné ohrozenie života dieťaťa či spôsobenie smrti. V najprísnejšej skutkovej podstate § 201 ods. 4 TZ je horná hranica trestu odňatia slobody stanovená až na 20 rokov.

násť rokov, a to bez ohľadu na ich pohlavie a pohlavnú zrelosť a ich už vyššie zmienená nedotknuteľnosť v sexuálnej sfére. Tieto osoby sú chránené aj vtedy, ak už mali v minulosti pohlavný styk či samy boli iniciátormi sexuálneho zneužitia.¹⁶ Rovnako je irelevantné, či bol aktívnejší páchatel' alebo poškodený, prípadne či ku skutku došlo na základe citového vzťahu.¹⁷ Hranica legálneho sexu v SR je tak týmto ustanovením stanovená na dovŕšenie 15. roku veku.

Objektívna stránka spočíva vo vykonaní súdože¹⁸ s osobou mladšou ako 15 rokov (hmotný predmet útoku) alebo v akomkoľvek inom spôsobe sexuálneho zneužitia takejto osoby, čím sa rozumejú intenzívnejšie zásahy do pohlavnej sféry poškodených, ako napr. ohmatávanie prsníkov alebo pohlavných orgánov, bozkávanie prirodzenia, orálny a análny styk atď., ktoré smerujú k vzrušeniu páchatel'a.¹⁹ V tomto smere teda nie je rozdiel, akým konaním došlo k pohlavnému zneužitiu, súdož aj iné spôsoby sexuálneho zneužívania kladie zákon na rovnakú úroveň.²⁰ Pri oboch spôsoboch však treba zdôrazniť, že tak súdož, ako aj predmetné iné spôsoby sexuálneho zneužitia musia byť obojstranne bez násilia, hrozby bezprostredným násilím alebo zneužitia bezbrannosti. Inak povedané, musí ísť o dobrovoľnú súdož alebo inú formu pohlavného zneužitia, s ktorou maloletá osoba do dovŕšenia 15. roku svojho veku súhlasí, alebo dokonca sama páchatel'a k takejto aktivite nabáda. Pri použití násilia alebo hrozby násilím by už totiž bolo potrebné kvalifikovať konanie páchatel'a ako TČ znásilnenia alebo sexuálneho násilia, ktorého by sa pá-

¹⁶ Páchatelia neraz v rámci svojej obhajoby argumentujú, že všetko prebiehalo dobrovoľne alebo že maloletý/á sama iniciovala konanie a páchatel'a zvädzala. K tomu pozri napr. ŠAMIN, S. Aktuálne trendy v páchaní sexuálne motivovaných trestných činov so zameraním na maloleté osoby. In: *Vedecká konferencia doktorandov na Akadémii Policajného zboru v Bratislave. Zborník príspevkov z 2. ročníka Vedeckej konferencie doktorandov na Akadémii Policajného zboru v Bratislave*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2019, s. 308.

¹⁷ PROKEINOVÁ, M. – LACIAK, O. *Sexuálne zneužívanie detí a zverených osôb a trestnoprávna ochrana obetí trestných činov*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2021, s. 26. Pohlavný styk motivovaný vzájomným citovým vzťahom mladistvého páchatel'a a dieťaťa vo veku blízkom k dovŕšeniu jeho 15. roku veku, by však mal byť osobitne citlivo posudzovaný OČTK a súdmi. K tomu pozri napr. ŠAMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentár*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1675.

¹⁸ Súdožou sa rozumie spojenie pohlavných orgánov muža a ženy tak, aby došlo aspoň k čiastočnému vniknutiu pohlavného orgánu muža do pošvy ženy. Tým je trestný čin dokonaný. Nevyžaduje sa porušenie panenskej blany, rovnako je irelevantné, či sa páchatel' pohlavne uspokojil (R 31/1964). K tomu pozri napr. ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný zákon. Veľký komentár*. 5. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex, 2020, s. 408.

¹⁹ STIFFEL, H. – TOMAN, P. – SAMÁŠ, O. *Trestný zákon. Stručný komentár*. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 443. Jednorazové letmé dotyky cez odev nebude preto možné hodnotiť ako pohlavné zneužívanie touto formou (R 17/1982).

²⁰ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný zákon. Veľký komentár*. 5. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex, 2020, s. 412.

chateľ dopustil na chránenej osobe (§ 139 ods. 1 písm. a) TZ) a postupovalo by sa podľa kvalifikovaných skutkových podstát (§ 199 ods. 2 písm. b) TZ, resp. § 200 ods. 2 písm. b) TZ). Z hľadiska využitia bezbrannosti maloletej osoby páchatelom treba zasa poukázať na to, že maloletý musí byť aspoň čiastočne schopný uvedomiť si dôvody, ktoré by mali viesť k tomu, aby odporoval vymáhanému pohlavnému styku zo strany páchatela.²¹ V opačnom prípade by šlo zo strany páchatela o využitie bezbrannosti maloletého, a teda opäť o naplnenie skutkovej podstaty znásilnenia alebo sexuálneho násillia, nie sexuálneho zneužívania. V tomto kontexte možno uviesť napr. takú konkrétnu situáciu, ak by dieťa malo len veľmi nízky vek a vôbec by nechápalo charakter a cieľ páchatelovho konania a v dôsledku toho by nekládlo odpor, a práve tým by prišlo k zneužitiu bezbrannosti dieťaťa.²² Maloletý musí byť teda natoľko fyzicky a duševne vyspelý, aby bol schopný pochopiť konanie páchatela a svoj prípadný nesúhlas s týmto konaním dať dostatočne zreteľne najavo.²³ Obdobne by nešlo o dobrovoľné podvolenie sa poškodenej osoby, ale o zneužitie jej bezbrannosti, ak by napr. páchatel vedome spáchal útok voči poškodenej maloletej osobe za okolností, že tá prakticky nemôže klásť odpor vzhľadom na svoju nízku fyzickú či duševnú vyspelosť, najmä ak k zneužitiu príde napr. na odľahlom mieste.²⁴

Z hľadiska subjektu predmetnej skutkovej podstaty § 201 ods. 1 TZ, významným špecifikom tohto ustanovenia je to, že trestná zodpovednosť páchatela vzniká v zmysle § 22 ods. 2 TZ až dovŕšením 15. roku veku, čo sa počíta od začiatku nasledujúceho dňa dosiahnutia tejto vekovej hranice. To je zásadný rozdiel oproti ostatným trestným činom, keďže veková hranica vzniku trestnej zodpovednosti je na Slovensku v zmysle § 22 ods. 1 TZ vo všeobecnosti stanovená od 14. roku veku.²⁵ Páchatelom môže byť pritom muž aj žena, pričom je logické, že pri sexuálnom zneužití vo forme súložie musí byť páchatel opačného pohlavia ako zneužitá osoba, pri inom spôsobe sexuálneho zneužívania môže ísť aj o rovnaké pohlavia.

Napokon, pokiaľ ide o subjektívnu stránku, vyžaduje sa úmyselné zavine-

²¹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 618.

²² PROKEJNOVÁ, M. – LACIAK, O. *Sexuálne zneužívania detí a zverených osôb a trestnoprávna ochrana obetí trestných činov*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2021, s. 28.

²³ Uznesenie Najvyššieho súdu ČR z 19. júna 2019, sp. zn. 3 Tdo 457/2019.

²⁴ K tomu viď rozsudok Vrchného súdu v Olomouci z 20. októbra 2004, sp. zn. 5 To 100/2004 (R 42/2006).

²⁵ Výnimku predstavuje ešte spáchanie sexuálneho zneužívania prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby v zmysle § 201a TZ, kde trestná zodpovednosť páchatela vzniká až dovŕšením 18. roku veku. K tomu pozri napr. PROKEJNOVÁ, M. Nezrovnalosť v zákone v otázke veku v súvislosti s trestným činom sexuálneho zneužívania. In: *Justičná revue*, roč. 72, 2020, č. 2, s. 227 – 230.

nie, pričom postačuje aj nepriamy úmysel.²⁶ Úmysel sa však musí vzťahovať aj na vek poškodenej osoby.²⁷ V tomto smere je z hľadiska aplikačnej praxe zaujímavá tá situácia, keď páchateľ vykoná napr. súlož s osobou mladšou ako 15 rokov v dôsledku uvedenia do omylu v otázke veku a na základe falošného ubezpečenia poškodenej o jej vyššom veku, alebo napr. keď na základe inak už fyziologicky vyspelého zjavu poškodenej páchateľ nemá dôvod pochybovať o pravdivosti jej tvrdenia. Ide o situáciu tzv. negatívneho skutkového omylu, pretože páchateľ sa mylne domnieva, že neexistuje skutočnosť, ktorú vyžaduje skutková podstata trestného činu, teda že poškodená už dovŕšila vek pre legálny sex. Voči takémuto páchateľovi nemôže byť vyodená trestná zodpovednosť práve kvôli absencii úmyselného zavinenia spôsobenej uvedením do omylu.²⁸

Na záver možno konštatovať, že v súdnej praxi dominujú práve skutky s právnou kvalifikáciou podľa § 201 ods. 1 TZ s jednoduchým popisom, že obžalovaný X. Y. mal v určitom čase, na určitom mieste pohlavný styk s maloletou Y. Z. a to aj napriek tomu, že vedel, že táto nedovŕšila 15. rok svojho veku. Týmto svojim konaním teda vykonal súlož s osobou mladšou ako pätnásť rokov, čím spáchal zločin sexuálneho zneužívania podľa § 201 ods. 1 TZ.²⁹ Aj pri pohľade na 2. kapitolu tohto príspevku však možno vidieť, že súdy spravidla ukladajú odsúdeným prvopáchateľom za TČ sexuálneho zneužívania podľa ustanovenia § 201 ods. 1 TZ podmienené tresty odňatia slobody s probačným dohľadom (nepodmienené tresty odňatia slobody boli v takomto prípade uložené len v necelých 17 % prípadov).³⁰ Okrem toho môže súd v zmysle § 51 ods. 3 a 4 TZ páchateľovi uložiť aj určité obmedzenia alebo povinnosti, ako napr. zákaz kontaktovať sa s určenou osobou v akejkoľvek forme vrátane kontaktovania prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby alebo inými obdobnými prostriedkami, zákaz priblíženia sa k určenej osobe na vzdialenosť menšiu ako päť metrov, zákaz zdržiavať sa v blízkosti

²⁶ PROKEINOVÁ, M. – LACIAK, O. *Sexuálne zneužívanie detí a zverených osôb a trestnoprávna ochrana obetí trestných činov*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2021, s. 29. K tomu pozri aj § 15 TZ.

²⁷ MAŠLANYOVÁ, D. – SZABOVÁ, E. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. 4. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021, s. 328.

²⁸ PROKEINOVÁ, M. – LACIAK, O. *Sexuálne zneužívanie detí a zverených osôb a trestnoprávna ochrana obetí trestných činov*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2021, s. 29.

²⁹ PROKEINOVÁ, M. Nezrovnalosť v zákone v otázke veku v súvislosti s trestným činom sexuálneho zneužívania. In: *Justičná revue*, roč. 72, 2020, č. 2, s. 228.

³⁰ K tomu pozri správu Analytického centra Ministerstva spravodlivosti SR z roku 2022 o rozhodovaní súdov v prípade trestných činov sexuálneho násillia v rokoch 2018 – 2021. Dostupné online na: https://web.ac-mssr.sk/wpcontent/uploads/2022/analyzy_komentare/08_2022_tc_nasillia/20220825_Komenta%CC%81r_trestn%C3%A9_%C4%8DIny_sexu%C3%A1lného_n%C3%A1sillia_vPE.pdf, [cit. 28. 9. 2022].

obydliu určenej osoby alebo v určenom mieste, kde sa takáto osoba zdržuje alebo ktoré navštevuje, povinnosť podrobiť sa v skúšobnej dobe psychoterapii alebo zúčastniť sa na psychologickom poradenstve. Súd tiež môže nariadiť kontrolu dodržiavania nariadených obmedzení či povinností elektronickým monitoringom odsúdeného.³¹

1.2. Sexuálne zneužívanie podľa § 201a TZ

Ustanovenie § 201a TZ je zložené len zo základnej skutkovej podstaty v nasledujúcom znení: „Kto prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby navrhne dieťaťu mladšiemu ako pätnásť rokov osobné stretnutie v úmysle spáchať na ňom trestný čin sexuálneho zneužívania alebo trestný čin výroby detskej pornografie, pričom sám nie je dieťaťom, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.“

V tomto prípade ide o tzv. kontaktovanie detí prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby³² na účely ich sexuálneho zneužívania, ktorého sa môže dopustiť fyzická aj právnická osoba.³³ Z predmetného ustanovenia tiež vyplýva, že tento trestný čin je prečinom.³⁴ Ide o pomerne nové ustanovenie, ktoré bolo do vnútroštátneho právneho poriadku včlenené novelou Trestného zákona prostredníctvom zákona č. 204/2013 Z. z., a to ako požiadavka smernice 2011/93/EÚ o sexuálnom zneužívaní a vykorisťovaní detí a detskej pornografii³⁵ a Dohovoru Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním z roku 2007. Treba však dodať, že transpozícia smernice 2011/93/EÚ neprebehla optimálne.³⁶

Objektom tohto trestného činu je záujem spoločnosti na ochrane mravného rozvoja a výchovy detí pred ich zneužívaním. Hmotným predmetom útoku je dieťa mladšie ako 15 rokov, a to bez ohľadu na pohlavie dieťaťa či jeho pohlavnú zrelosť alebo akékoľvek predchádzajúce sexuálne skúsenosti.³⁷

³¹ PROKEINOVÁ, M. – LACIAK, O. *Sexuálne zneužívanie detí a zverených osôb a trestnoprávna ochrana obetí trestných činov*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2021, s. 30.

³² K tomu pozri § 3 ods. 1 zákona č. 351/2011 Z. z. o elektronických komunikáciách v znení neskorších predpisov.

³³ § 3 zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb v znení neskorších predpisov.

³⁴ § 10 ods. 1 písm. b) TZ.

³⁵ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/93/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV (Ú. v. EÚ L 335, 17. 12. 2011).

³⁶ KLIMEK, L. – ZÁHORA, J. – HOLCR, K. *Počítačová kriminalita v európskych súvislostiach*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 273.

³⁷ PROKEINOVÁ, M. – LACIAK, O. *Sexuálne zneužívanie detí a zverených osôb a trestnoprávna ochrana obetí trestných činov*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2021, s. 32.

Opäť je tu platná tá premisa, že osoba pred dovŕšením 15. roku veku nie je spôsobilá dať súhlas na sexuálne aktivity.

Objektívna stránka spočíva v navrhnutí osobného stretnutia prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby dieťaťu mladšiemu ako 15 rokov, aby mohol byť na ňom spáchaný trestný čin sexuálneho zneužívania alebo trestný čin výroby detskej pornografie.³⁸

Uvedený trestný čin možno teda spáchať len prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby, pričom samotná elektronická komunikácia páchatela smeruje priamo k tomu, aby sa s maloletým mladším než 15 rokov osobne stretol v úmysle ho následne sexuálne zneužiť alebo na ňom spáchať trestný čin výroby detskej pornografie. Iniciatíva teda musí prísť zo strany páchatela,³⁹ a následne po tomto návrhu musia prísť aj faktické činy vedúce k takémuto stretnutiu.⁴⁰ K dokonaniu tohto trestného činu však príde už samotným návrhom páchatela, osobné stretnutie s obeťou sa ani nemusí uskutočniť. Komunikácia medzi páchatelom a obeťou spočíva napr. v emailovej, sms či inej elektronickej komunikácii. Páchatel môže často vystupovať pod falošnou identitou a bez vyvolania podozrenia. Následne si vytipuje dieťa, pred ktorým sa prezentuje ako chápaný rovesník, ktorý chce pomôcť dieťaťu s jeho problémami. Dieťa zároveň presvedča, aby o ich vzťahu nikomu nehovorilo, aby si ich komunikáciu vymazalo so zdôraznením, že ide o dôverný vzťah.⁴¹ Postupne manipuluje dieťa tak, aby bolo presvedčené, že ich vzájomný vzťah je jedinečný a plný porozumenia. Túto falošnú predstavu dieťaťa môže páchatel ešte viac upevňovať napr. dobíjaním kreditu mobilného telefónu, zakúpením počítačovej hry alebo inými výhodami. Od dieťaťa postupne vyláka osobné informácie, rozhovory začne viesť k intímnym témam, začne požadovať od dieťaťa fotografie alebo videá so sexuálnym podtónom a otvorene o týchto témach hovoriť. Dieťa, aby si uchránilo tento „výnimočný“ vzťah, začne postupne čoraz viac plniť požiadavky páchatela, klamať

³⁸ Trestný čin výroby detskej pornografie je upravený v § 368 TZ. Detskou pornografiou sa pritom v zmysle § 132 ods. 4 TZ rozumie zobrazenie skutočnej alebo predstieranej súlože, iného spôsobu pohlavného styku alebo iného obdobného sexuálneho styku s dieťaťom alebo osobou vyzerajúcou ako dieťa alebo zobrazenie obnažených častí tela dieťaťa alebo osoby vyzerajúcej ako dieťa určené na sexuálne účely.

³⁹ PROKEINOVÁ, M. – LACIAK, O. *Sexuálne zneužívanie detí a zverených osôb a trestnoprávna ochrana obetí trestných činov*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2021, s. 35. Dieťa na správu ani nemusí odpovedať.

⁴⁰ KLIMEK, L. – ZÁHORA, J. – HOLCR, K. *Počítačová kriminalita v európskych súvislostiach*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 275.

⁴¹ K tomu pozri bližšie HAJDÚKOVÁ, T. – BACIGÁL, I. Využitie virtuálnej komunikácie cez internet ako prostriedok ku sexuálnemu zneužívaniu detí. In: HULLOVÁ M. (eds.). *Mravnostná kriminalita ako spoločenský fenomén a možnosti jej kontroly*. Zborník z medzinárodnej virtuálnej vedeckej konferencie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2015, s. 222.

rodičom o trávení voľného času atď. Keď napokon páchatel' nadobudne istotu vo vzťahu s dieťaťom, navrhne mu osobné stretnutie spravidla na opustenom mieste alebo ho zavolá priamo k sebe domov. Ak dieťa súhlasí, dôjde k reálnemu stretnutiu a následne k zneužitiu dieťaťa. Ak sa dieťa zdráha, páchatel' začne vyvíjať nátlak, aby tak spravilo z lásky k nemu, prípadne za odmenu. Ak napokon nezaberie ani tento prístup, páchatel' sa začne dieťaťu rovno vyhrážať, že zverejní jeho intímne fotografie na internete a prezradí ho rodičom alebo kamarátom. Dieťa môže byť takto zneužívané opakovane a dlhodobo bez prezradenia.⁴² Sexuálne zneužívanie sa totiž väčšinou nestane, ale deje sa dlhodobo.⁴³

Subjekt ako páchatel' tohto trestného činu nemôže byť pritom sám dieťaťom, ktorým sa rozumie osoba mladšia ako 18 rokov, ako to vyplýva z dikcie samotného ustanovenia § 201a TZ. V tomto smere je zaujímavé, že zákonodarca túto výnimku zabudol začleniť do ustanovenia § 22 ods. 2 TZ,⁴⁴ čo so sebou prináša aj viaceré možné aplikačné problémy.⁴⁵

Subjektívna stránka si vyžaduje aj v tomto prípade úmyselné zavinenie, ku ktorému musí obligatórne pristúpiť aj pohnútka páchatela smerujúca k spáchaniu trestného činu sexuálneho zneužívania alebo trestného činu výroby detskej pornografie na dieťati mladšom ako 15 rokov. Ešte raz pripomíname, že vzhľadom na dikciu skutkovej podstaty § 201a TZ, k dokonaniu trestného činu v tomto prípade príde aj vtedy, ak sa napokon páchatel' a obeť ani nestretnú, keďže trestný čin je dokonaný už samotným návrhom páchatela, ktorý smeroval k tomu, aby mohol obeť sexuálne zneužiť alebo využiť na výrobu detskej pornografie. Ide o tzv. predčasne dokonaný trestný čin. Ak by na prípadnom osobnom stretnutí skutočne došlo k pohlavnému alebo inému sexuálnemu styku, aplikuje sa už § 201 TZ.⁴⁶

⁴² PROKEINOVÁ, M. – LACIAK, O. *Sexuálne zneužívanie detí a zverených osôb a trestnoprávna ochrana obetí trestných činov*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2021, s. 36.

⁴³ KLIMEK, L. a kol. *Kriminológia vo vnútroštátnom a medzinárodnom rozmere*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2020, s. 362.

⁴⁴ Ku kritike tohto stavu pozri bližšie napr. PROKEINOVÁ, M. Nezrovnalosť v zákone v otázke veku v súvislosti s trestným činom sexuálneho zneužívania. In: *Justičná revue*, roč. 72, 2020, č. 2, s. 227 – 230.

⁴⁵ K tomu pozri napr. PROKEINOVÁ, M. – LACIAK, O. *Sexuálne zneužívanie detí a zverených osôb a trestnoprávna ochrana obetí trestných činov*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2021, s. 36 – 37.

⁴⁶ NEMCOVÁ, M. *Sexuálne zneužívanie detí na internete a jeho nárast s príchodom pandémie*. Dostupné online na: <https://www.pravnenoviny.sk/sexualne-zneuzivanie-deti-na-internete-a-jeho-narast-s-prichodom-pandemie>, [cit. 28. 9. 2022].

1.3. Sexuálne zneužívanie podľa § 201b TZ

V tomto prípade ide o formu sexuálneho zneužívania dieťaťa pri účasti na sexuálnych aktivitách alebo sexuálnom zneužití, ktorá bola zaradená do nášho TZ tou istou novelou z roku 2013, ako aj ustanovenie § 201a TZ. Základná skutková podstata v odseku 1 znie nasledujúco: „Kto zneužije dieťa mladšie ako pätnásť rokov v úmysle vyvolania sexuálneho uspokojenia jeho účasťou na sexuálnych aktivitách alebo sexuálnom zneužití, hoci sa na nich takéto dieťa nemusí priamo zúčastňovať, alebo kto umožní také jeho zneužitie, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.“

Objektom je opäť ochrana mravného a telesného vývoja detí mladších ako 15 rokov, bez ohľadu na ich pohlavie a pohlavnú zrelosť či predchádzajúce sexuálne skúsenosti.

V rámci objektívnej stránky môže dochádzať k sexuálnemu zneužívaniu aj prostredníctvom technických prostriedkov, na základe čoho sa dieťa mladšie ako 15 rokov ani nemusí priamo (bezprostredne fyzicky) zúčastniť na sexuálnych aktivitách alebo sexuálnom zneužití. Z dikcie vyššie uvedeného ustanovenia taktiež vyplýva aj to, že trestnej zodpovednosti podlieha rovnako ten, kto inému vedome umožní zneužitie dieťaťa mladšieho ako 15 rokov. Predmetom útoku je opäť dieťa mladšie ako 15 rokov, ako to bolo aj v prípade § 201, resp. § 201a TZ.

Subjektom je ktorákoľvek trestne zodpovedná osoba, ktorá dovŕšila aspoň 15. rok veku. Páchateľom však môže byť v zmysle § 3 zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb aj právnická osoba.

Subjektívna stránka je totožná, ako to bolo aj v ustanovení § 201a TZ. Okrem úmyslu páchatela musí byť obligatórne prítomná aj pohnútka smerujúca k vyvolaniu sexuálneho uspokojenia páchatela vplyvom účasti na sexuálnych aktivitách dieťaťa mladšieho ako 15 rokov alebo na sexuálnom zneužití, pričom sa takéto dieťa ani nemusí na nich priamo zúčastňovať z dôvodu využitia technických prostriedkov. Trestný čin bude dokonaný aj v tom prípade, keď nedôjde k sexuálnemu uspokojeniu páchatela, vyžaduje sa len to, že k tomu smeroval jeho úmysel.⁴⁷ Na naplnenie skutkovej podstaty pritom postačuje aj jednorazové konanie páchatela.⁴⁸

⁴⁷ PROKEINOVÁ, M. – LACIAK, O. *Sexuálne zneužívanie detí a zverených osôb a trestnoprávna ochrana obetí trestných činov*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2021, s. 40.

⁴⁸ ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestný zákon. Veľký komentár*. 5. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex, 2020, s. 414.

1.4. Sexuálne zneužívanie podľa § 202 TZ

Posledná skutková podstata trestného činu sexuálneho zneužívania je upravená v predmetnom ustanovení § 202 TZ, ktorého ods. 1 predstavuje základnú skutkovú podstatu: „Kto pohne dieťa k mimomanželskej súloži alebo ho iným spôsobom sexuálne zneužije, ak

- a) je takéto dieťa zverené do jeho starostlivosti alebo pod jeho dozor alebo odkázaná osoba,
- b) ide o detskú prostitúciu, alebo
- c) zneužije uznané postavenie, ktoré vyplýva z dôvery, authority alebo vplyvu na dieťa, potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov.“

Toto ustanovenie chráni z hľadiska objektu tú istú ľudskú dôstojnosť a slobodu rozhodovania v sexuálnych vzťahoch osôb. Rozdiel je však v tom, že chráni deti mladšie než 18 rokov, ale staršie ako 15 rokov, bez ohľadu na ich pohlavie a pohlavnú zrelosť či predchádzajúce sexuálne skúsenosti.⁴⁹

Objektívna stránka spočíva v pohnutí dieťaťa vo veku 15 rokov až do dovŕšenia 18. roku veku k mimomanželskej súloži alebo v inom spôsobe sexuálneho zneužívania⁵⁰ a zároveň musí byť splnená jedna z alternatívnych podmienok uvedených v § 202 ods. 1 písm. a) až c) TZ, teda spáchanie skutku iba vymedzeným okruhom osôb. To jednak znamená, že iniciatíva musí prísť opäť od páchatela a preukázanie jeho iniciatívy bude vecou dokazovania.⁵¹ *A contrario*, ak bude iniciátorom súlože alebo iného spôsobu sexuálneho zneužívania sama poškodená osoba, nebude naplnená predmetná skutková podstata.⁵² A zároveň to znamená, že páchatelom sexuálneho zneužívania podľa § 202 TZ môžu byť len také zákonom vymedzené osoby, ktoré zneužijú svoje osobitné postavenie a vzťah, ktorý majú k poškodenému dieťaťu.

Subjektom tak môže byť v rámci uvedeného písm. a) len páchatel, ktorému bolo dieťa zverené do jeho starostlivosti a tým je závislé od páchatela výživou, opaterou, a uspokojovaním jeho osobných potrieb (čo je najmä vzťah rodičov a detí), resp. páchatel, ktorý má dieťa pod dozorom (najmä učiteľ,

⁴⁹ BURDA, E. – ČENTÉŠ, J. – KOLESÁR, J. – ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel.* 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2011, s. 430. Dieťa mladšie ako 15 rokov je chránené ust. § 201 TZ.

⁵⁰ Výnimku teda predstavujú manželské sexuálne styky s osobou, ktorá síce ešte nedovŕšila 18. rok veku, ale na základe súhlasu súdu po dovŕšení 16. roku veku už žije v manželstve s danou osobou v zmysle § 11 ods. 1 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov.

⁵¹ PROKEJNOVÁ, M. – LACIAK, O. *Sexuálne zneužívanie detí a zverených osôb a trestnoprávna ochrana obetí trestných činov.* 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2021, s. 41.

⁵² BURDA, E. – ČENTÉŠ, J. – KOLESÁR, J. – ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel.* 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2011, s. 430.

vychovávateľ) alebo páchatel', na ktorého je dieťa odkázané finančne alebo poskytnutím bývania, pričom dieťa nemusí byť súčasne zverené do jeho starostlivosti alebo dozoru.⁵³ V prípade písmena b) je páchatel'om ktorákoľvek trestne zodpovedná osoba, keďže ide o pohnutie dieťaťa po dovŕšení 15. roku veku do dosiahnutia 18. roku veku k detskej prostitúcii.⁵⁴ V prípade alternatívnej podmienky uvedenej pod písm. c) môže byť páchatel'om len ten, kto zneužije postavenie, ktoré vyplýva z dôvery, autority alebo vplyvu na dieťa. Ide o osoby, ktorým dieťa na základe ich postavenia dôveruje, ktoré sú pre neho autoritou alebo majú na neho vplyv (napr. kňaz, lekár, psychológ).

Pokiaľ ide o subjektívnu stránku, vyžaduje sa rovnako úmyselné zavinenie, pričom úmysel sa musí aj tu vzťahovať aj na vek obete.

2. Stručná kriminologická analýza sexuálneho zneužívania v SR v rokoch 2018 – 2021

Analytické centrum Ministerstva spravodlivosti SR publikovalo v auguste 2022 pomerne rozsiahlu štúdiu o rozhodovaní súdov o trestných činoch sexuálneho násillia v rokoch 2018 až 2021.⁵⁵

V kontexte TČ sexuálneho zneužívania z predmetnej štúdie vyplýva, že za posledné štyri štatisticky kompletne spracované kalendárne roky bolo na Slovensku za TČ sexuálneho zneužívania (§ 201 až 202 TZ) **odsúdených celkovo 1 047 osôb**, a to nasledujúco:

Tabuľka č. 1: Vývoj počtu odsúdených za TČ sexuálneho zneužívania v rokoch 2018 – 2021

	2018	2019	2020	2021
§ 201 TZ	290	259	224	226
§ 201a TZ	5	8	6	10

⁵³ ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestný zákon. Veľký komentár*. 5. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex, 2020, s. 415.

⁵⁴ V zmysle § 132 ods. 2 TZ sa detskou prostitúciou rozumie uspokojovanie sexuálnych potrieb iného súložou, iným spôsobom pohlavného styku alebo iným obdobným sexuálnym stykom s dieťaťom za odmenu alebo jej príslub, bez ohľadu na to, či táto odmena alebo jej príslub boli poskytnuté dieťaťu alebo tretej osobe.

⁵⁵ NOVÁKOVÁ, K. – PODOLÁKOVÁ, L. – HOREHÁJOVÁ, B. (eds.) *Trestné činy sexuálneho násillia*. Bratislava: Analytické centrum Ministerstva spravodlivosti SR. Dostupné online: https://web.ac-mssr.sk/wp-content/uploads/2022/analyzy_komentare/08_2022_tc_nasilnia/20220825_Komenta%CC%81r_trestn%C3%A9_%C4%8Diny_sexu%C3%A1lného_n%C3%A1sillia_vPE.pdf, [cit. 28. 9. 2022].

Niekoľko poznámok k trestnému činu sexuálneho zneužívania

§ 201b TZ	2	5	3	2
§ 202 TZ	15	10	1	3
CELKOM	312	282	234	241

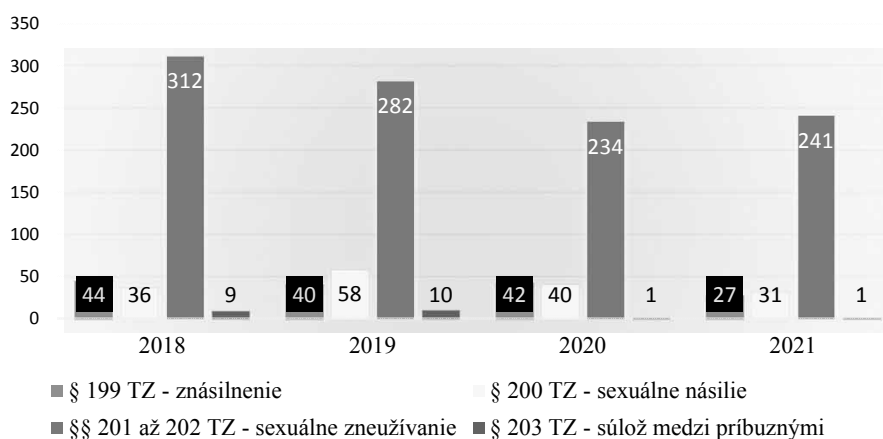
Zdroj: Analytické centrum Ministerstva spravodlivosti SR

Pri porovnaní s ostatnými trestnými činmi proti ľudskej dôstojnosti (znásilnenie, sexuálne násilie, súlož medzi príbuznými) možno konštatovať, že TČ sexuálneho zneužívania je v SR dlhodobo štatisticky najčastejším trestným činom proti ľudskej dôstojnosti.

Tabuľka č. 2: Vývoj počtu odsúdených za TČ proti ľudskej dôstojnosti v SR v r. 2018 – 2021

	2018	2019	2020	2021
§ 199 TZ	44	40	42	27
§ 200 TZ	36	58	40	31
§§ 201 až 202	312	282	234	241
§ 203 TZ	9	10	1	1
CELKOM	401	390	317	300

Graf č. 1: Vývoj počtu odsúdených za TČ proti ľudskej dôstojnosti v SR v r. 2018 – 2021

Zdroj: Analytické centrum Ministerstva spravodlivosti SR

Pri pohľade na **pohlavie odsúdených** možno konštatovať, že muži predstavovali v rokoch 2018 až 2021 drvivú väčšinu všetkých páchatel'ov odsúdených za TČ sexuálneho zneužívania v zmysle § 201 až 202 TZ (z 1047 odsúdených bolo až 1 024 mužov a iba 23 žien). Pokiaľ ide o **vek odsúdených**, pri trestnom čine sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ, najpočetnejšiu skupinu tvorili páchatelia vo veku 18 až 25 rokov (44 %). Pre mladý dospelý vek je totiž typická práve mravnostná, násilná a drogová kriminalita. V tomto veku vrcholí sexuálna aktivita u človeka. Neprekvapuje preto, že druhou najpočetnejšou vekovou kategóriou boli odsúdení do dovŕšenia 18. roku veku (34 %).

V prípade trestného činu sexuálneho zneužívania prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby (§ 201a TZ), najviac odsúdených bolo vo veku 36 až 50 rokov (45 %). To je výrazne vyššia veková kategória, ako je vekový priemer odsúdených za sexuálne trestné činy celkovo (18 – 25 rokov). Jedným z možných vysvetlení je, že páchatelia tohto typu sexuálneho trestného činu sa spravidla vyznačujú niekoľkými sociálno-psychologickými nedostatkami, akými sú nízke sebavedomie, problematické budovanie vzťahov atď., čo im spôsobuje výrazné komplikácie pri nadväzovaní medziľudských kontaktov. Jedným z následkov je vyhľadávanie kontaktu cez online platformy práve s mladistvými, pretože tí páchatel'ov nezastrašujú do rovnakej miery ako interakcie s dospelými v reálnom svete. Heretik uvádza, že u obetí detského predpubertálneho veku bývajú páchatelmi väčšinou hetero- či homosexuálni pedofili s nápadne vysokým zastúpením páchatel'ov vyššieho veku (tretina nad 50 rokov), pričom viac ako 2/3 z nich nemajú pravidelné heterosexuálne styky a vzrušujú sa najmä neskúsenosťou a pasivitou objektov. Pri samotnom čine ide najčastejšie o nekoitálne aktivity, hladkanie, obchytávanie, expozíciu genitálu, prípadne s masturbáciou páchatela. Naopak, skupina páchatel'ov pohlavného zneužívania obetí pubertálneho veku je veľmi rôznorodá, od len o niečo starších rovesníkov až po pseudopedagogické zneužitie podstatne staršou autoritou (učiteľom, vychovávateľom).⁵⁶ V prípade sexuálneho zneužívania dieťaťa mladšieho ako pätnásť rokov pri účasti na sexuálnych aktivitách (§ 201b TZ) najpočetnejšiu vekovú kategóriu predstavovali páchatelia vo veku 51 až 60 rokov (25 %).

Z hľadiska trestnej politiky možno konštatovať, že v prípade sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ bolo v rokoch 2018 až 2021 celkovo odsúdených 999 páchatel'ov, pričom najčastejšie ukladaným trestom bol podmienený trest odňatia slobody, ktorý bol uložený v sledovanom období 812-krát (teda až v 81 % prípadov), s priemernou dĺžkou trestu 24,5 mesiacov (t. j. približne 2 roky). Len pripomíname, že v základnej skutkovej podstate § 201 ods. 1 TZ

⁵⁶ HERETIK, A. *Forenzná psychológia*. 4. vydanie. Bratislava: Lindeni, 2019, s. 328.

je výška trestu odňatia slobody stanovená na tri roky až desať rokov. Jedným z možných vysvetlení veľkého podielu podmienených trestov je v tomto prípade tá skutočnosť, že najväčšie zastúpenie na páchaní sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ majú páchatelia vo veku od 18 do 25 rokov, spravidla osoby blízke veku mladistvých, čo je poľahčujúca okolnosť,⁵⁷ resp. osoby vo veku 15 – 18 rokov, teda mladiství.⁵⁸ Nepodmienečný trest odňatia slobody bol odsúdeným páchatelom uložený 166-krát (teda v 17 % prípadov), pričom pomer uložených nepodmienečných trestov za TČ sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ priamo úmerne stúpa s vekom páchatelom.⁵⁹ Priemerná dĺžka nepodmienečných trestov predstavovala 56 mesiacov (t. j. viac než 4 a pol roka).

Pokiaľ ide o trestný čin sexuálneho zneužívania prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby (§ 201a TZ), v sledovanom období došlo k odsúdeniu celkovo 29 osôb. Podmienené tresty, hoci prevažujú aj v tomto prípade, boli uložené už len v 58 % prípadov s priemernou dĺžkou takmer 15 mesiacov. Nepodmienečný trest bol uložený 12-krát, pričom priemerná dĺžka nepodmienečných trestov dosahovala 53 mesiacov (takmer štyri a pol roka).

Za trestný čin sexuálneho zneužívania dieťaťa mladšieho ako pätnásť rokov pri účasti na sexuálnych aktivitách (§ 201b TZ) došlo v období rokov 2018 až 2021 k odsúdeniu 12 osôb. Podmienené tresty odňatia slobody boli uložené osemkrát s priemernou dĺžkou trestu 12 mesiacov. Nepodmienečné tresty boli uložené dvakrát.

Najviac odsúdených za TČ sexuálneho zneužívania je dlhodobou v Prešovskom a Košickom kraji. Miera recidívy sa pohybuje okolo 20 – 25 %.⁶⁰

⁵⁷ § 127 ods. 2 TZ: „Osobou blízkou veku mladistvých sa rozumie osoba, ktorá dovŕšila osemnásť rok svojho veku a neprekročila dvadsaťjeden rokov svojho veku.“

§ 36 písm. d) TZ: „Poľahčujúcou okolnosťou je to, že páchatel spáchal trestný čin vo veku blízkom veku mladistvých alebo ako osoba vo vyššom veku, ak táto skutočnosť mala vplyv na jeho rozumovú alebo vôľovú spôsobilosť.“

⁵⁸ V prípade mladistvých má v zmysle § 97 ods. 1 TZ plniť trest najmä výchovnú funkciu. Podľa § 117 ods. 2 TZ „nepodmienečný trest odňatia slobody môže súd mladistvému uložiť len za podmienky, že by vzhľadom na okolnosti prípadu, osobu mladistvého alebo vzhľadom na predtým uložené opatrenia uloženie iného trestu zjavne nevedlo k dosiahnutiu účelu trestu podľa tohto zákona“. Nie je preto prekvapením, že pri tejto vekovej skupine bol vo viac ako 97 % prípadov uložený podmienený trest odňatia slobody, kým v prípade osôb blízkych veku mladistvých tak bolo v 86 % prípadov.

⁵⁹ Napr. u odsúdených vo vekovej kategórii 26 až 35 rokov súdy uložili nepodmienečné tresty odňatia slobody už vyše 37 % páchatelov, vo veku 36 až 50 rokov 45 % páchatelov a odsúdeným vo veku 51 až 60 rokov boli nepodmienečné tresty odňatia slobody za TČ sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ uložené až vyše 60 % odsúdených.

⁶⁰ K tomu pozri bližšie NOVÁKOVÁ, K. – PODOLÁKOVÁ, L. – HOREHÁJOVÁ, B. (eds.).

3. Kritika súčasnej právnej úpravy a návrhy *de lege ferenda*

Naša právna úprava TČ sexuálneho zneužívania vykazuje viacero špecifických nedostatkov, na ktoré sa opakovane poukazuje v odbornej literatúre.

Medzi nimi možno uviesť oprávnenú kritiku, ktorú formuloval Beleš.⁶¹ Jeho prvá poznámka sa týka ustanovenia § 201a TZ,⁶² teda sexuálneho zneužívania prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby, ktorého cieľom je postihovať už samotné vykonanie návrhu páchatelom na stretnutie s dieťaťom, ku ktorému reálne ani nemusí prísť, dokonca dieťa ani nemusí na správu páchatela čo i len odpovedať. K dokonaniu prišlo už odoslaním takejto správy v úmysle spáchať na dieťati trestný čin sexuálneho zneužívania alebo výroby detskej pornografie. Beleš kritizuje zákonodarcu, že pri transpozícii čl. 6 smernice 2011/93/EÚ o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii⁶³ zrejme nezhľadil možnosť kvalifikovania uvedeného konania ako TČ sexuálneho zneužívania podľa už existujúceho ustanovenia § 201 TZ vo vývinovom štádiu prípravy, keďže už v základnej skutkovej podstate ide o zločin a príprava na zločin je trestná v zmysle § 13 TZ. To, k čomu smerovala smernica, to už náš TZ v predmetnom ustanovení § 201 ods. 1 TZ postihoval v podstate aj dovtedy, nebolo potrebné formulovať novú skutkovú podstatu, ktorá by sa aplikovala na prípady, ak sexuálne zneužitie nedospelo do štádia pokusu, ale konanie sa obmedzilo len na kontaktovania dieťaťa v rámci elektronickej komunikácie. Ustanovenie § 201a TZ je tak vo vzťahu špeciality k ustanoveniu § 201 ods. 1 TZ. Je paradoxné, že keby sa kontaktovanie kvalifikovalo ako príprava na zločin sexuálneho zneužívania podľa § 201 ods. 1 TZ, páchatela by bolo možné postihnúť vyššou trestnou sadzbou trestu odňatia slobody, než ako je to v prípade postihu podľa § 201a TZ. V kontexte dikcie § 201a TZ treba si tiež položiť otázku, prečo sa postihuje kontaktovanie zo strany páchatela výlučne prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby? Ak teda páchatel kontaktuje dieťa iným spôsobom, napr. osobne, prostredníctvom inej osoby

Trestné činy sexuálneho násillia. Bratislava: Analytické centrum Ministerstva spravodlivosti SR. Dostupné online: https://web.ac-mssr.sk/wp-content/uploads/2022/analyzy_komentare/08_2022_tc_nasilia/20220825_Komenta%CC%81r_trestn%C3%A9_%C4%8Diny_sexu%C3%A1lného_n%C3%A1silia_vPE.pdf, [cit. 28. 9. 2022].

⁶¹ BELEŠ, A. Sexuálne zneužívania z komparatívneho pohľadu. In: *Trestní právo*, roč. XXIII., 2019, č. 2, s. 11.

⁶² Ktorý bol vložený do nášho TZ novelou č. 204/2013 Z. z., ako sme sa o tom podrobne zmienili už vyššie.

⁶³ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/93/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV (Ú. v. EÚ L 335, 17. 12. 2011).

či zanechaním odkazu na papieri, trestnosť by bola podľa Beleša v zmysle § 201a TZ vylúčená a do úvahy by beztak prichádzala kvalifikácia skutku ako prípravy na zločin sexuálneho zneužívania podľa § 201 ods. 1 TZ.⁶⁴

Vo vzťahu k zneniu § 201b TZ, teda sexuálneho zneužívania dieťaťa pri účasti na sexuálnych aktivitách alebo sexuálnom zneužití, možno uviesť tiež viaceré nedostatky. Beleš toto ustanovenie nazýva priamo „zmätočný-m“⁶⁵ a kladie si otázku, v čom má spočívať účasť dieťaťa na sexuálnych aktivitách alebo sexuálnom zneužití a akým spôsobom má byť dieťa zneužitá, ak sa priamo na takých aktivitách nezúčastňuje. Rovnako nie je jasné, čo je predmetným ustanovením vlastne postihované, čo nebolo možné postihovať už § 201 ods. 1 TZ. Treba uviesť, že § 201b TZ bol zavedený za účelom transpozície čl. 2 a 3 vyššie uvedenej smernice o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí. Zo znenia týchto ustanovení vyplýva, že ich účelom je kriminalizovať konania, ktoré majú za následok to, že dieťa sa stane svedkom sexuálnych aktivít alebo sexuálneho zneužívania. Beleš sa domnieva, že toto ustanovenie je nielen zmätočné, ale aj nadbytočné, pretože opäť kriminalizuje konania, ktorých postih už bol zaručený ustanovením § 201 ods. 1 TZ. Inak by sa situácia javila, ak by účelom ustanovenia § 201b TZ mala byť kriminalizácia vystavenia dieťaťa tomu, aby sa stalo svedkom sexuálnych aktivít alebo sexuálneho zneužívania iba z nebanlivosti páchatela.

Ustanovenia § 201a TZ, resp. § 201b TZ boli opakovane vystavené aj inému druhu kritiky. Zavedením týchto ustanovení do TZ zákonodarca totiž neúmyselne zaviedol aj tretí nástup trestnej zodpovednosti u fyzických osôb, a to z hľadiska veku páchatela. V zmysle § 22 ods. 1 TZ vzniká trestná zodpovednosť fyzických osôb dovŕšením 14. roku ich veku. Ustanovenie § 22 ods. 2 TZ k tomu dodáva: „Pre trestný čin sexuálneho zneužívania podľa § 201 nie je trestne zodpovedný, kto v čase spáchania činu nedovŕšil pätnásť rok svojho veku.“ Nijako sa však už toto ustanovenie nezmieňuje o TČ sexuálneho zneužívania prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby v zmysle § 201a TZ, ktoré slovami o páchatelovi, ktorý „sám nie je dieťaťom“ stanovuje nástup trestnej zodpovednosti v danom prípade dokonca až dovŕšením 18. roku veku. Zmienka v uvedenom § 22 TZ, ktorý upravuje vek páchatelov ako okolnosť vylučujúcu trestnú zodpovednosť, o tom úplne absentuje. Nie je to inak ani v prípade vzniku trestnej zodpovednosti pri TČ sexuálneho zneužívania dieťaťa pri účasti na sexuálnych aktivitách alebo sexuálnom zneužití podľa § 201b TZ, kde trestná zodpovednosť páchatela vzniká až dovŕšením 15. roku

⁶⁴ BELEŠ, A. Sexuálne zneužívanie z komparatívneho pohľadu. In: *Trestní právo*, roč. XXIII., 2019, č. 2, s. 11.

⁶⁵ *Ibidem*.

veku, ako je to pri ustanovení § 201 TZ, o čom sa však zmieny § 22 TZ takisto vôbec nezmieňuje. Ide teda v tomto smere o zjavný rozpor § 22 TZ s § 201a, resp. § 201b TZ.⁶⁶ Mencerová preto navrhuje v rovine *de lege ferenda*, aby text § 22 ods. 2 TZ znel nasledujúco: „Pre trestný čin sexuálneho zneužívania podľa § 201 a § 201b nie je trestne zodpovedný, kto v čase spáchania činu nedovršil pätnásť rok svojho veku. Pre trestný čin sexuálneho zneužívania podľa § 201a nie je trestne zodpovedný, kto v čase spáchania činu nedovršil osemnásť rok svojho veku.“⁶⁷ Klimek navyše dodáva, že zákonodarca nezjednotil ani terminológiu pri vymedzení predmetu ochrany v § 201 TZ na jednej strane, a na druhej strane v § 201a TZ, resp. § 201b TZ. Kým v prípade § 201 TZ nachádzame termín „osoba mladšia ako pätnásť rokov“, v prípade § 201a TZ a § 201b TZ nachádzame termín „dieťa mladšie ako pätnásť rokov“. Uvedené je v rozpore s požiadavkou presnosti právneho predpisu,⁶⁸ pričom daná nepresnosť sa týka ustanovení bezprostredne nasledujúcich za sebou.⁶⁹

Napokon sa možno zmieniť aj o ďalšom návrhu *pro futuro* v súvislosti s právnou úpravou TČ sexuálneho zneužívania. Ten formuloval Surmánek vo vzťahu k § 201 TZ,⁷⁰ pričom modeluje v praxi reálne sa vyskytujúcu situáciu, keď orgány činné v trestnom konaní (OČTK) vyšetrojú skutok, ktorého sa dopustil mladistvý na osobe mladšej ako 15 rokov, ktorá však už dovŕšila 14. rok veku a s ktorou má mladistvý páchatel' citový vzťah, ktorý prerástol aj do sexuálnej roviny. Podľa Surmánka by bolo za takejto situácie na mieste zohľadniť tú skutočnosť, že za posledné roky došlo k reálnemu poklesu vekovej hranice, pri ktorej začínajú maloletí sexuálne žiť, čo je nesporný spoločenský fakt. Svoj podiel viny na tom má aj spoločnosť, v ktorej dochádza k uvoľňovaniu sexuálnych noriem správania sa a k čoraz väčšej liberalizácii sexuálnej morálky, najmä pod vplyvom masovokomunikačných technológií, filmov a hier. Treba si uvedomiť, že mnohé zlé rozhodnutia mladistvých, ktoré pramenia z mladíckej nerozvážnosti a majú neraz až trestnoprávnu dohru, môžu im pokaziť celý budúci osobný a profesionálny život i kariérny postup.

⁶⁶ K tomu pozri bližšie PROKEINOVÁ, M. Nezrovnalosť v zákone v otázke veku v súvislosti s trestným činom sexuálneho zneužívania. In: *Justičná revue*, roč. 72, 2020, č. 2, s. 227 – 230.

⁶⁷ MENCEROVÁ, I. Legislatívne nedostatky transpozície Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2011/93/EÚ. In: JELÍNEK, J. – IVOR, J. (eds.). *Trestní právo Evropské unie a jeho vliv na právní řád České republiky a Slovenské republiky*. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference pořádané dne 22. dubna 2015 v Praze. Praha: Leges, 2015, s. 309.

⁶⁸ K tomu pozri nález Ústavného súdu SR z 11 marca 1999, sp. zn. PL. ÚS 15/98.

⁶⁹ KLIMEK, L. – ZÁHORA, J. – HOLCR, K. *Počítačová kriminalita v európskych súvislostiach*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 288.

⁷⁰ SURMÁNEK, E. *Sexuálne zneužívania uskutočnené mladistvými – úvahy de lege ferenda*. Dostupné online na <https://www.ulpianus.sk/blog/sexuálne-zneužívania-uskutočnené-mladistvými-de-lege-ferenda>, [cit. 1. 10. 2022].

Za istých okolností by samotný trestný postih v zmysle platnej právnej úpravy nemusel pôsobiť spravodlivo z titulu svojej neprimeranosti voči konkrétnym okolnostiam daného prípadu.

Surmánok preto navrhuje pre vyššie naznačené prípady vytvorenie novej, a to privilegovanej skutkovej podstaty, a jej text formuluje *de lege ferenda* nasledujúco: „Mladistvý, ktorý vykoná súlož s osobou vo veku od štrnásť do pätnásť rokov, alebo ktorý takú osobu iným spôsobom sexuálne zneužije, pričom tak učiní na základe citového vzťahu k tejto osobe alebo na základe súhlasu tejto osoby, potrestá sa odňatím slobody na osemnásť mesiacov až päť rokov.“

Objektom takéhoto ustanovenia by mala byť ochrana mravného a telesného vývoja osoby vo veku od štrnásť do pätnásť rokov života za súčasného riešenia jej pohlavnej zrelosti a jej citového vzťahu alebo súhlasu v oblasti jej sexuality. Objektívna stránka je vyjadrená alternatívne, a to vykonaním súložu s osobou vo veku od štrnásť do pätnásť rokov (hmotný predmet útoku), alebo iným spôsobom sexuálneho zneužívania, pričom pre oboje alternatívy je charakteristické, že k nim došlo buď na základe citového vzťahu medzi subjektom a hmotným predmetom útoku, alebo na základe súhlasu hmotného predmetu útoku. Subjekt je konkrétny, páchatelom môže byť jedine mladistvý vo veku od pätnásť do osemnásť rokov, ktorý uskutočnil konanie charakterizované objektívnou stránkou a ktorý bol s hmotným predmetom útoku v citovom vzťahu alebo konal na základe súhlasu hmotného predmetu útoku. Tu je nevyhnutné zdôrazniť, že tak ako na základnú skutkovú podstatu, aj na túto privilegovanú skutkovú podstatu by sa malo vzťahovať ustanovenie § 22 ods. 2 TZ o stanovení trestnej zodpovednosti až od pätnásteho roku veku páchatela. Napokon pokiaľ ide o subjektívnu stránku, tá sa vyznačuje úmyselným zavinením, ktoré sa musí vzťahovať aj na to, že hmotný predmet útoku musí byť osoba vo veku od štrnásť do pätnásť rokov.

Stanovenie trestnej sadzby trestu odňatia slobody od osemnástich mesiacov do päť rokov nie je podľa Surmánka samoúčelné. Keďže by v danom prípade išlo o prečin,⁷¹ pre mladistvého by tak v dôsledku miernejšieho druhu trestného činu nastala výhodnejšia situácia. V prípade nevyhnutnosti uloženia trestu odňatia slobody by sa zvýšila pravdepodobnosť uloženia podmieneného trestu odňatia slobody, prípadne aj s probačným dohľadom, a to na úkor nepodmienennej formy výkonu tohto trestu, čo by bolo v súlade s výchovným účelom trestu u mladistvého, ako aj v súlade s výnimočnosťou ukladania nepodmieneného trestu odňatia slobody podľa § 117 ods. 2 TZ.

⁷¹ V zmysle § 10 ods. 1 písm. b) TZ prečinom je aj úmyselný trestný čin, za ktorý tento zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby neprevyšujúcou päť rokov.

Zároveň by sa rozšíril katalóg uplatniteľných trestov, pretože okrem trestu odňatia slobody by prichádzal do úvahy aj trest povinnej práce podľa § 54 TZ, prípadne teoreticky aj peňažný trest podľa 56 ods. 2 TZ (resp. § 114 TZ). Taktiež by bolo možné nepotrestať mladistvého páchatela, pretože by sa sprístupnila možnosť upustiť od potrestania podľa § 98 a § 99 TZ, resp. podmienčne upustiť od potrestania podľa § 101 TZ. Vykonaním uloženého trestu povinnej práce alebo peňažného trestu, ako aj upustením od potrestania by sa zároveň zmiernili následky právoplatného odsúdenia za trestný čin, nakoľko k zahladeniu odsúdenia by v zmysle § 121 ods. 4) a ods. 6) TZ došlo už vykonaním uložených trestov, resp. v zmysle § 100 TZ právoplatnosťou rozhodnutia, ktorým sa upúšťa od potrestania mladistvého. Napokon medzi výhody Surmánkom navrhovanej novej privilegovanej skutkovej podstaty TČ sexuálneho zneužívania možno zaradiť aj to, že už v štádiu prípravného konania, ako aj v štádiu konania pred súdom by bolo možné širšie uskutočniť niektoré odklony v trestnom konaní, a to konkrétne podmienené zastavenie trestného stíhania podľa § 216 a nasl. Trestného poriadku,⁷² ako aj uzatvoriť zmier a zastaviť trestné stíhanie podľa § 220 a nasl. TP. Avšak zrejme najzásadnejšou zmenou oproti platnej právnej úprave by bola potreba skúmať aj materiálny znak trestného činu, a to jeho závažnosť, ktorá sa pre vznik trestnej zodpovednosti v prípade mladistvého páchatela v zmysle ustanovenia § 95 ods. 2 TZ vyžaduje väčšia ako malá. V tejto súvislosti treba poznamenať, že *„skutočnosť, že prečin bol spáchaný mladistvým ako osobou bez dostatočných životných skúseností, ktorej dospievanie je sprevádzané zmenami celej osobnosti, má pre určovanie stupňa závažnosti mimoriadny význam. Stupeň rozumového vývoja a malé životné skúsenosti mladistvého môžu podstatne ovplyvniť hodnotenie pohnútky činu“*.⁷³

S argumentáciou Surmánka možno do veľkej miery súhlasiť. Zákonodarca by mal skutočne v nadväznosti na učenie o právnom štáte veľmi starostlivo zvážiť, ktoré skutky treba kriminalizovať a následne aj to, do akej miery treba tieto skutky penalizovať, či skôr depenalizovať. Uvedený autorov návrh má jednoznačne tendenciu k depenalizácii trestného práva vo vzťahu k mladistvému, hoci za súčasného rešpektovania potreby ochrany objektu predmetnej privilegovanej skutkovej podstaty. Viedol by zároveň k napĺňaniu zásady, ktorá by mala platiť osobitne pri trestných konaniach proti mladistvým, ktoré by sa mali vyznačovať cieľom čo najmenej trestať a čo najviac vychovávať, pričom ak je nutné trestať, tak aj trestom vychovávať a polepšovať. Možno

⁷² Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej aj TP).

⁷³ BURDA, E. – ČENTĚŠ, J. – KOLESÁR, J. – ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel.* 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2011, s. 613. K tomu pozri aj pozri tiež R 16/1982.

dodať, že v súčasnej Európe existuje viacero hnutí, ktoré chcú dosiahnuť zníženie vekovej hranice legálneho sexuálneho života, argumentujúc už naznačenou akceleráciou biologického a psychologického vývinu súčasnej mládeže a nízkou spoločenskou nebezpečnosťou sexu so súhlasom maloletej „obete“. Odporcovia takejto liberalizácie však poukazujú na fakt, že predčasná iniciácia sexuálneho života zmení psychosexuálne prežívanie na celý život a jeho hlavným rizikom je konzumný a polygamný prístup k sexu.⁷⁴ Tento názor je nepochybné do veľkej miery tiež na mieste...

Záver

Sexuálne zneužívanie je citlivou a čoraz aktuálnejšou témou súčasnej spoločnosti. Najohrozenejšími sú práve deti, pričom si treba uvedomiť, že sexuálne zneužívanie je vždy aktom násillia, aj keď páchatel' vôbec nemusel použiť fyzické násillie, dokonca aj keď k aktivitám prichádza so súhlasom alebo dokonca z podnetu obeť. Nikto z dospelých by nemal utajovať zneužívanie, práve naopak, deťom treba ponúknuť všemožnú ochranu a pomoc v ich nerovnom a často bezbrannom postavení, v ktorom sa nachádzajú voči páchatel'ovi. Riešenie nachádzame nielen v trestnej represii voči páchatel'ovi, ale najmä v širokej prevencii a informovanosti. Najdôležitejšia je výchova detí a mládeže k správnym životným hodnotám.

LITERATÚRA

1. BELEŠ, A. Sexuálne zneužívanie z komparatívneho pohľadu. In: *Trestní právo*, roč. XXIII, 2019, č. 2, s. 9 – 17. ISSN 1211-2860.
2. BOUKALOVÁ, H. – GILLERNOVÁ, I. a kol. *Kapitoly z forenzní psychologie*. Praha: Nakladatelství Karolinum, Univerzita Karlova, 2020, 435 s. ISBN 978-80-246-4461-5.
3. BURDA, E. – ČENTĚŠ, J. – KOLESÁR, J. – ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel*. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2011, 1608 s. ISBN 978-807400-394-3.
4. ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný zákon. Veľký komentár*. 5. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex, 2020, 998 s. ISBN 978-80-8155-096-6.
5. ČÍRTKOVÁ, L. Spolehlivost psychologických indicií při podezření na sexuální zneužívání. In: *Kriminalistika*, roč. XXXVIII, 2015, č. 2, s. 103 – 111. ISSN 1210-9150
6. FEDOROVÍČOVÁ, I. Domová prehliadka ako významný zdroj informácií pri objasňovaní a vyšetrovaní sexuálnej trestnej činnosti. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitas Comeniana*, roč. XXXIX, 2020, č. 2, s. 22 – 39. ISSN 1336-6912.
7. FEDOROVÍČOVÁ, I. K problematike vierohodnosti výsledkov výsluchu obvineného pri dokazovaní trestných činov sexuálneho zneužívania detí a zverených osôb. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitas Comeniana*, roč. XXXIX, 2020, č. 1, s. 72 – 83. ISSN 1336-6912.

⁷⁴ HERETIK, A. *Forenzná psychológia*. 4. vydanie. Bratislava: Lindeni, 2019, s. 328.

8. HAJDÚKOVÁ, T. – BACIGÁL, I. Využitie virtuálnej komunikácie cez internet ako prostriedok ku sexuálnemu zneužívaniu detí. In: HULLOVÁ M. (eds.). *Mravnostná kriminalita ako spoločenský fenomén a možnosti jej kontroly*. Zborník z medzinárodnej virtuálnej vedeckej konferencie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2015, s. 222 – 226. ISBN 978-80-8054-647-2.
9. HERETIK, A. *Forenzná psychológia*. 4. vydanie. Bratislava: Lindeni, 2019, 608 s. ISBN 978-80-566-1213-2.
10. KARKOŠKOVÁ, S. *Sexuálne zneužívanie detí vo svetle výskumných poznatkov*. Pezinok: Justičná akadémia Slovenskej republiky, 2021, 232 s. ISBN 978-80-973526-2-2.
11. KARKOŠKOVÁ, S. – MIKULÁŠKOVÁ, G. Rámce a roviny krivých obvinení zo sexuálneho zneužívania detí. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, roč. XXVI, 2018, č. 3, s. 419 – 452. ISSN 1210-9126.
12. KLIMEK, L. – ZÁHORA, J. – HOLCR, K. *Počítačová kriminalita v európskych súvislostiach*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, 448 s. ISBN 978-80-8168-538-5.
13. KLIMEK, L. a kol. *Kriminológia vo vnútroštátnom a medzinárodnom rozmere*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2020, 780 s. ISBN 978-80-571-0251-9.
14. MAŠLANÝOVÁ, D. – SZABOVÁ, E. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. 4. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021, 654 s. ISBN 978-80-7380-862-4.
15. MENCEROVÁ, I. Legislatívne nedostatky transpozície Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2011/93/EÚ. In: JELÍNEK, J. – IVOR, J. (eds.). *Trestní právo Evropské unie a jeho vliv na právní řád České republiky a Slovenské republiky*. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference pořádané dne 22. dubna 2015 v Praze. Praha: Leges, 2015, 384 s. ISBN 978-80-7502-080-2.
16. NEMCOVÁ, M. *Sexuálne zneužívanie detí na internete a jeho nárast s príchodom pandémie*. Dostupné online na: <https://www.pravnenoviny.sk/sexualne-zneuzivanie-deti-na-internete-a-jeho-narast-s-prichodom-pandemie>, [cit. 28. 9. 2022].
17. NOVÁKOVÁ, K. – PODOLÁKOVÁ, L. – HOREHÁJOVÁ, B. (eds.). *Trestné činy sexuálneho násillia*. Bratislava: Analytické centrum Ministerstva spravodlivosti SR. Dostupné online: https://web.ac-mssr.sk/wp-content/uploads/2022/analyzy_komentare/08_2022_tc_nasilia/20220825_Komenta%CC%81r_trestn%C3%A9_%C4%8Diny_sexu%C3%A1lneho_n%C3%A1silia_vPE.pdf, [cit. 28. 9. 2022].
18. PROKEINOVÁ, M. Nezrovnalosť v zákone v otázke veku v súvislosti s trestným činom sexuálneho zneužívania. In: *Justičná revue*, roč. 72, 2020, č. 2, s. 227 – 230. ISSN 1335-6461.
19. PROKEINOVÁ, M. Vyfabulované obvinenia zo sexuálneho zneužívania dieťaťa. In: *Justičná revue*, roč. 70, 2018, č. 4, s. 462 – 465. ISSN 1335-6461.
20. PROKEINOVÁ, M. – LACIAK, O. *Sexuálne zneužívanie detí a zverených osôb a trestnoprávna ochrana obetí trestných činov*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2021, 110 s. ISBN 978-80-571-0350-9.
21. STIFFEL, H. – TOMAN, P. – SAMAŠ, O. *Trestný zákon. Stručný komentár*. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, 938 s. ISBN 978-80-8078-370-9.
22. SURMÁNEK, E. *Sexuálne zneužívanie uskutočnené mladistvými – úvahy de lege ferenda*. Dostupné online na <https://www.ulpianus.sk/blog/sexualne-zneuzivanie-uskutocnovane-mladistvymi-de-lege-ferenda>, [cit. 1. 10. 2022].
23. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, 2011 s. ISBN 978-80-7400-178-9.
24. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 1040 s. ISBN 978-80-7478-616-7.
25. ŠAMIN, S. Aktuálne trendy v páchaní sexuálne motivovaných trestných činov so zameraním na maloleté osoby. In: SIVÁČKOVÁ, L. (ed.). *Vedecká konferencia doktorandov na Akadémii Policajného zboru v Bratislave*. Zborník príspevkov z 2. ročníka Vedeckej konferencie doktorandov na Akadémii Policajného zboru v Bratislave. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2019, s. 307 – 315. ISBN 978-80-8054-825-4.

26. ŠAMKO, P. *Výklad znakov skutkovej podstaty trestných činov sexuálneho zneužívania a výroby detskej pornografie*. Dostupné online na: <http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a143-vyklad-znakov-skutkovej-podstaty-trestnych-cinov-sexualneho-zneužívania-a-vyroby-detskej-pornografie>, [cit. 26. 9. 2022].
27. Nález Ústavného súdu SR z 11 marca 1999, sp. zn. PL. ÚS 15/98.
28. R 16/1982.
29. R 17/1982.
30. R 31/1964.
31. R 42/2006.
32. Rozsudok Vrchného súdu v Olomouci z 20. októbra 2004, sp. zn. 5 To 100/2004.
33. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/93/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV (Ú. v. EÚ L 335, 17. 12. 2011).
34. Uznesenie Najvyššieho súdu ČR z 19. júna 2019, sp. zn. 3 Tdo 457/2019.
35. Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov.
36. Zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb v znení neskorších predpisov.
37. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
38. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
39. Zákon č. 351/2011 Z. z. o elektronických komunikáciách v znení neskorších predpisov.

Kontaktné údaje autorov

doc. JUDr. Miloš Deset, PhD.

Katedra trestného práva a kriminológie

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

deset.milos@gmail.com

JUDr. Štefan Zeman, PhD.

Katedra trestného práva a kriminológie

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

stefanzemanpftu@gmail.com

TRESTNÉ PRÁVO AKO NÁSTROJ ELIMINÁCIE SLOBODY ZHROMAŽĎOVANIA A SLOBODY PREJAVU

CRIMINAL LAW AS A TOOL FOR ELIMINATION FREEDOM OF ASSEMBLY AND FREEDOM OF EXPRESSION

JUDr. Rastislav Bublák

Okresný súd Dolný Kubín, Katedra trestného práva a kriminológie,
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt: Hoci názov konferencie je formulovaný v duchu ochrany slobôd, príspevok je poňatý z opačnej strany a síce, kedy trestné právo neslúži ako prostriedok ochrany slobôd, ale ako prostriedok eliminácie slobôd. Príspevok sa kriticky vyjadruje k pripravovanej novele Trestného zákona, ktorá popiera zmysel slobody zhromažďovania a slobody prejavu, a je v rozpore s Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd a judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva. Príspevok čerpá predovšetkým z rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva

Kľúčové slová: trestný čin, ultima ratio, demokracia, protest

Abstract: Although the title of the conference is formulated in the meaning of the protection of freedoms, the contribution comes from the opposite side, namely, when criminal law does not serve as a tool of protecting freedoms, but as a tool of eliminating freedoms. The contribution criticizes the upcoming amendment to the Criminal Code, which denies the meaning of freedom of assembly and freedom of expression, and is contrary to the Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms and the case-law of the European Court of human rights. The contribution is based mainly on decisions of the European Court of human rights.

Key words: criminal offense, ultima ratio, democracy, protest

1. Trestné právo ako prvotný nástroj regulácie spoločenských vzťahov

Sloboda prejavu tvorí jeden zo základných pilierov demokracie a fundamentum všetkých politických práv. Európsky súd pre ľudské práva („ESLP“) zdôrazňuje, že jej existencia je elementárnou podmienkou existencie demokratickej spoločnosti a rozvoja každého človeka.¹ V spleti rôznych foriem prejavu ESLP zvykne zdôrazňovať, že aplikabilita článku 10 Dohovoru je *a priori* daná pri prejavoch, ktoré majú politický charakter. Jedným zo spôsobov, akým prejaví svoj politický názor a hlavne kde, je aj na verejnom zhromaždení. Tomu zodpovedá aj znenie § 1 ods. 2 zákona č. 84/1990 Zb. o zhromaž-

¹ Handyside v. the United Kingdom, č. (5493/72).

ďovacom práve.² Protest, ako jedna z možností realizácie zhromažďovacieho práva, má nespornú výhodu v tom, že púta pozornosť. A je prinajmenšom viac ako pravdepodobné, že upúta pozornosť tých, kvôli ktorým sa protest koná. Nesporným faktom protestov je tiež to, že niekedy je chvílkové upútanie pozornosti to jediné, čo sa protestom dosiahlo. Rezignácia na neúčinné protestné maniere na Námestí SNP alebo pred Úradom vlády SR však raz za čas dotiahne určitú časť slovenskej populácie k domom tých, ktorí svoj politický mandát odvodzujú práve (aj) od tých, ktorí sa pred domom nachádzajú s transparentom v ruke.

Legitimitu protestov pred domami politikov vyplýňa sloboda politického prejavu. Ak sú občania hlboko znepokojení so spôsobom vládnutia tých, ktorým vo voľbách odovzdali svoj mandát, kde viac bude ich nespokojnosť vypočítaná než rovno pod ich (politickými) oknami? Argument o ochrane súkromného života sa v tomto prípade dá veľmi ľahko odbiť zvýšenou potrebou spoločnosti na kontrole svojich zvolených zástupcov, a to aj ak ide o ich súkromný život, ako aj potrebou vyššej miery tolerancie politikov voči zásahom do ich práv a slobôd. Právnym odbitím nech je odkaz na judikatúru EŠLP týkajúcu sa konfliktu medzi súkromným životom politikov a slobodou prejavu, podľa ktorej politici v tomto „boji“ ťahajú vždy za kratší koniec.³ A teraz k tomu trestnoprávnemu.

To, čo sa pri funkciách trestného práva (hmotného) zvykne zdôrazňovať a ukladať na prvé miesto je, že trestné právo chráni najdôležitejšie právne statky spoločnosti, najmä práva a právom chránené záujmy fyzických a právnických osôb. Trestné právo má chrániť tie práva a slobody, ktoré vyplývajú z Ústavy Slovenskej republiky a medzinárodných ľudsko-právnych dokumentov záväzných pre Slovenskú republiku. Ochrana práv a slobôd občanov nie je vlastne ničím iným než výkonom *Hobbsovej*⁴ koncepcie spoločenskej zmluvy, v ktorej sa štát zaviazal chrániť základné hodnoty svojich občanov výmenou za ich úplné a bezpodmienečné podriadenie sa štátnej moci. Čo sa však na politickej scéne (pretože prijímanie trestnoprávných noriem je otázkou čisto politicou) často opomína, je faktor, že trestnoprávna ochrana základných spoločenských hodnôt prichádza na rad až vtedy, ak právne prostriedky mimotrestnej povahy na ich ochranu nestačia. V tomto zmysle

² Výkon tohto práva slúži občanom na využívanie slobody prejavu a ďalších ústavných práv a slobôd, na výmenu informácií a názorov a na účasť na riešení verejných a iných spoločných záležitostí vyjadrením postojov a stanovísk.

³ *Lingens v. Austria* n. (9815/82), *Oberschlick v. Austria*, n. (20834/92), *Couderc and Hachette Filipacchi Associés v. France* n. (40454/07)

⁴ Viac k tomu pozri KRSKOVÁ, A. *Dejiny politickej a právnej filozofie*. Praha: Wolters Kluwer (Iura Edition), 2011, s. 307 – 308. ISBN 978-80-8078-385-3.

sa o trestnom práve hovorí, že má fragmentárnu povahu, keďže normy trestného práva neupravujú primárny predmet mimotrestnej právnej regulácie v celej jeho šírke, ale vyberajú si len určité fragmenty spoločenských vzťahov, ktoré sú primárne chránené inými právnymi odvetvami.⁵ Príkaz na použitie trestného práva ako prostriedku *ultima ratio* preto platí v prvom rade pre zákonodarcu. Ak dôjde k prijatiu trestnoprávnej regulácie správania sa, má to neopomenuteľný vplyv na slobodu jednotlivca. Štát takto jednotlivcovi zakazuje správať sa spôsobom, ktorý v trestnoprávnej norme popísal, a to za účelom ochrany iných spoločenských záujmov. V otázke legality a legitimacy spravidla nemožno štátu kriviť. Niekedy je však krivda na mieste, a to niekedy býva najčastejšie v otázke proporcionality (a niekedy aj legitimacy). Ak štát použije, či skôr zneužije trestné právo na situácie, kde trestné právo, zjednodušene povedané, „nemá čo robiť“, nedochádza tým len k popretiu základnej funkcie trestného práva, dochádza tým predovšetkým k nepripustnému zásahu do slobôd chránených základnými ľudsko-právnymi dokumentami. Je to paradox. Štát, ktorý sa v spoločenskej zmluve zaviazal na ochranu základných hodnôt svojich občanov a ktorý na dosiahnutie tohto záväzku používa aj trestnoprávne normy, v konečnom dôsledku tieto slobody trestnoprávnou reguláciou nie že nechráni, on ich vo svojej podstate niekedy popiera.

Nejak tak by sa dala popísať pripravovaná novela Trestného zákona („Tr. zák.“) v rámci legislatívneho procesu č. LP/2022/511. Predkladateľ v nej navrhuje okrem iného aj precizovanie trestného činu podnecovania podľa § 337 Tr. zák. na alternatívne možnosti spáchania daného trestného činu. Vo vzťahu k tomuto príspevku má relevanciu navrhované znenie § 377 ods. 1 písm. f), ktoré má v základnej skutkovej podstate znieť nasledujúco: „Kto verejne vyzýva na zhromaždenie pred skutočným alebo domnelým obydľím iného s cieľom vystaviť ho obťažovaniu, vyvolať proti nemu nenávisť alebo vzbudiť dôvodnú obavu o jeho život alebo zdravie, alebo život alebo zdravie jeho blízkej osoby, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.“ Nebyť politického kontextu navrhovanej zmeny, zrejme by táto časť novely ušla našej pozornosti. Z dôvodovej správy vyplýva, že predkladateľ tým reaguje na stupňujúce sa útoky voči predstaviteľom rôznych povolání, napr. lekári, zdravotné sestry, učitelia. Ak aj rátame tých pár vyhrotených protestov pred obydľami lekárov, stále ich je menej než protestov konaných pred domami politikov. Pri zistení, že protestov pred domami politikov je viac než pred domom kohokoľvek iného, potom si celkom jednoducho dokážeme vyvodiť záver, že nie ochrana obyvateľstva, ale ochrana politikov je tým primárnym účelom navrhovanej úpravy. Politici sa však v dôvodovej správe

⁵ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné, Obecná část, 2. vydání*, Praha, C. H. Beck, 2012, s. 16. ISBN 978-80-7179-082-2.

nespomínajú, a zrejme aj účelovo. Navrhovaná úprava však v každom prípade nesporne zasahuje do slobody zhromažďovania, a v konečnom dôsledku aj do slobody prejavu. Otázkou je, či má takýto zásah legitimitu a spĺňa podmienku proporcionality.

1.1. *Quo vadis democratia?*

Protest pred obydľím politika a prejavy na ňom prednesené mávajú v zásade politický kontext. Protestujúci vyjadrujú svoj postoj k otázkam vládnutia štátu, ergo otázkam verejného záujmu. Z judikatúry ESLP⁶ je zrejme, že priestor na reštrikciu zhromažďovacieho práva, na ktorom sa realizuje sloboda politického prejavu, je malý. ESLP⁷ v tejto súvislosti taktiež konštantne zdôrazňuje, že poskytovanie zvýšenej ochrany politikom prostredníctvom osobitnej právnej úpravy nie je spravidla v súlade s duchom Dohovoru.

Ak si do citovanej skutkovej podstaty namiesto pojmu „iného“ vložíme pojem „politik“ v príslušnom gramatickom tvare (pretože právna úprava smeruje najmä k ochrane politikov), zistíme, že takýto kontext už výslovne odporuje Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a judikatúre naň vzťahujúcej. Už vyššie sme poukázali na to, že politici sa nevyhnutne podrobujú dôkladnej kontrole zo strany verejnosti, a z povahy svojej verejnej funkcie musia vykazovať vyšší stupeň tolerancie. Iste, ochrana života a zdravia je legitímnym dôvodom na zásah do zhromažďovacieho práva. Avšak chrániť politikov proti obťažovaniu zo strany tých, ktorí im vo voľbách odovzdali mandát na konanie v ich mene a v mene všetkých občanov? To, či je takýto zásah legitímny, prenecháme na zváženie čitateľa. My však takýto zásah považujeme nielen za nelegitímny, ale aj neproporcionálny. Zákon o zhromažďovacom práve má totižto nástroje, akými je možné zhromaždenie zakázať, rozpustiť či uložiť pokutu. Avšak trestne stíhať zvolávateľa politického zhromaždenia, ktorý ho zvolal s cieľom vyjadriť zjavnú nespokojnosť s politickým smerovaním štátu, je už tak trochu cez čiaru. Ešte viac disproporcionálne pôsobí fakt, že v navrhovanej kvalifikovanej skutkovej podstate v ods. 2 je uvedené, že páchatel takto koná *v úmysle pôsobiť na výkon právomoci orgánu verejnej moci*. Potom sa pýtame, čo je asi tak účelom politických protestov, keď nie pôsobiť na výkon právomoci orgánu verejnej moci? Protestujúci chcú svojimi prejavmi a prítomnosťou docieľiť práve zmenu spôsobu, akým

⁶ Pozri *mutatis mutandis* Castells v. Spain n. (11798/85), Wingrove v. The United Kingdom n. (17419/90).

⁷ Pozri napr. Otegi Mondragon v. Spain n. (2034/07), Pakdemirli v. Turkey n. (35839/97), Colombani and others v. France n. (51279/99).

ich zástupcovia vedú štát. Akýkoľvek politický protest by bol preto predom „odsúdený“ na kvalifikovanú skutkovú podstatu s trestnou sadzbou 1 až 5 rokov. Pri takejto sadzbe existuje reálna možnosť nepodmienečného trestu odňatia slobody. Za to, že zvolávateľ vyzve nespokojných ľudí na politický protest pred obydľie vládnuceho politika, hoci aj za účelom jeho obťažovania⁸ (takýto účel je pri domových protestoch azda implicitný). Demokracia? To sotva.

Navrhovaná právna úprava taktiež fakticky vyvoláva tzv. *chilling effect*, keď zvolávateľ nebude riskovať trestné stíhanie či trestný postih a radšej zhromaždenie nezvolá. Tým sa okliešti účinná realizácia zhromažďovacieho práva a vo svojej podstate aj sloboda prejavu. K nárastu *chilling effect*-u prispievajú do značnej miery aj médiá či samotná politická scéna, u ktorej je už zvykom zveličovať.⁹ Tvrdenie o zákaze protestov pred domami politikov má navyše o to väčší efekt, keď ho uskutoční predstaviteľ politickej strany s aktuálne druhým najvyšším voličským potenciálom.¹⁰ Treba tiež pripomenúť, že ochranu pred podnecovaním už obsahuje platné a účinné ustanovenie § 337 Tr. zák., ktoré sa vzťahuje na všetky situácie, pri ktorých dôjde k naplneniu znakov tam uvedených. Je teda aplikovateľný aj na situácie, keď k tomuto trestnému činu dôjde pred domom politika. Nie je preto nevyhnutné do § 337 Tr. zák. vkladať konkrétny typ protiprávneho konania, čo vo svojich dôsledkoch môže neoprávnene oklieštiť slobodu zhromažďovania a slobodu prejavu, najmä toho politického. Priamy zásah do pilierov demokracie. Eventuálne prijatie navrhovanej právnej úpravy by preto spôsobilo viac škody ako úžitku.

Na záver, v duchu zásady *salus populi suprema lex esto*, nám neostáva nič iné len dúfať, že štát si svoj záväzok zo spoločenskej zmluvy splní a predložený návrh neschváli. Schválenie takejto právnej úpravy nie je cesta. Vlastne je, ale do demokratického pekla.

⁸ Ide navyše o neurčitý pojem, nie je zrejmé, ako pojem „obťažovať“ vykladať; či v bežnom hovorovom význame alebo nejakom špecifickom trestnoprávnom význame v kontexte napr. trestného činu Nebezpečného elektronického obťažovania v zmysle § 360b Tr. zák.

⁹ Pozri napr. článok v denníku Plus jeden deň, dostupné na: <https://www1.pluska.sk/spravy/z-domova/video-kalinak-brutalne-sokuje-kolikova-chce-zaviest-zakaz-protestov-pred-domami-politikov,alebo> <https://www.topky.sk/cl/10/2377367/Kalinak-nenechal-na-Kolikovej-jednu-nitku-suchu--Vraj-chce-zakazat-protesty-pred-domami-politikov->

¹⁰ Pozri výsledky volebného prieskumu za september 2022, dostupné na <https://volby.sme.sk/pref/1/politicke-strany/p/focus>

LITERATÚRA

Monografie

1. KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné, Obecná část, 2. vydání*, Praha, C. H. Beck, 2012, 968 s. ISBN 978-80-7179-082-2.
2. KRŠKOVÁ, A. *Dejiny politickej a právnej filozofie*, Praha, Wolters Kluwer (Iura Edition), 2011, 600 s. ISBN 978-80-8078-385-3.

Rozhodnutia ESLP

1. Handyside v. the United Kingdom, č. (5493/72).
2. Lingens v. Austria n. (9815/82).
3. Oberschlick v. Austria, n. (20834/92).
4. Couderc and Hachette Filipacchi Associés v. France n. (40454/07).
5. Castells v. Spain n. (11798/85).
6. Wingrove v. The United Kingdom n. (17419/90).
7. Otegi Mondragon v. Spain n. (2034/07).
8. Pakdemirli v. Turkey n. (35839/97).
9. Colombani and others v. France n. (51279/99).

Internetové zdroje

1. <https://www1.pluska.sk/spravy/z-domova/video-kalinak-brutalne-sokuje-kolikova-chce-za-viest-zakaz-protestov-pred-domami-politikov>
2. <https://www.topky.sk/cl/10/2377367/Kalinak-nenechal-na-Kolikovej-jednu-nitku-suchu--Vraj-chce-zakazat-protesty-pred-domami-politikov->
3. <https://volby.sme.sk/pref/1/politicke-strany/p/focus>

Kontaktné údaje autora

JUDr. Rastislav Bublák
Okresný súd Dolný Kubín
Katedra trestného práva a kriminológie
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
rastobublak@gmail.com

VYBRANÉ INFORMAČNO-TECHNICKÉ PROSTRIEDKY A ICH VYUŽITIE V RÁMCI ODHAĽOVANIA ORGANIZOVANEJ KRIMINALITY¹

SELECTED INFORMATION AND TECHNICAL MEANS AND THEIR USE IN THE FRAMEWORK OF THE DETECTION OF ORGANIZED CRIME

JUDr. Karin Vrtíková, PhD. – JUDr. Ivana Mokra

Katedra trestneho prava a kriminologie,
Pravncka fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt: O informano-technickych prostriedkoch plat, e sice ide o efektvne a uinne prostriedky napomahajuce k odhaĽovaniu zavaznych druhov trestnej innosti na jednej strane, na druhej strane vyznamnym sposobom zasahuj do zkladnych prav a slobod obcanov. Ich pouitie v ramci trestneho prava preto nie je samozrejme a mus by starostlivo uvazene a podlozene zakonnymi predpokladmi. Bez splnena podmienok ustanovenych Trestnym poriadkom by toti nebolo mozne považova ich za zakonny dokaz, im by bol zmareny ich vyznam a to ex tunc. Uvedene podporuje aj konstatovanie EStP, e prostriedky tajneho dohĽadu nad obcanmi typicke pre policajny štat su tolerovateĽne pokiaĽ su striktne nevyhnutne na ochranu demokratickych intitucii.²

Kluove slova: informano-technicke prostriedky, odhaĽovanie trestnej innosti, organizovana kriminalita, zasahovanie do zkladnych Ľudskych prav a slobod, zakonny dokaz

Abstract: Regarding information technology means, although they are effective and efficient means helping to detect serious types of criminal activity on the one hand, on the other hand they interfere in a significant way with the basic rights and freedoms of citizens. Their use in criminal law is therefore not self-evident and must be carefully considered and supported by legal assumptions. Without fulfilling the conditions established by the Criminal Code, it would not be possible to consider them as legal evidence, which would destroy their meaning ex tunc. This is also supported by the ECtHR's finding that means of secret surveillance of citizens typical of a police state are tolerable as long as they are strictly necessary to protect democratic institutions.

Key words: information technology means, detection of criminal activity, organized crime, interference with basic human rights and freedoms, legal evidence

¹ Tuto pracu podporovala Agentura na podporu vyskumu a vyoja na zklade Zmluvy . APVV-19-0050.

This work was supported by Slovak Research and Development Agency under the Contract No. APVV-19-0050.

² Rozsudok EStP vo veci . 5029/71, *Klass vs. Nemecko*, zo 6. septembra 1978. K tomu tie pozri Nalez Ustavneho sudu SR, sp. zn. I. US 290/2015 z 7. oktobra 2015.

Úvod

Informačno-technické prostriedky sú veľmi špecifické, ofenzívne a spravidla utajovaným spôsobom vykonávané dôkazné prostriedky, prostredníctvom ktorých je možné získať informácie dôležité pre trestné konanie, a tak napomáhať k odhaľovaniu tej najzávažnejšej trestnej činnosti. Aby bolo možné v súlade s ustanovením § 2 ods. 12 TP vyhodnotiť dôkaz získaný použitím informačno-technických prostriedkov ako **dôkaz získaný zákonným spôsobom** v intenciách judikatúry Európskych orgánov ochrany práva, Ústavného súdu SR a Najvyššieho súdu SR, je nutné kumulatívne naplnenie základných podmienok, a to:

- podaný návrh spĺňa náležitosti stanovené Trestným poriadkom alebo zákonom č. 166/2003 Z. z. o ochrane pred odpočúvaním v znení neskorších predpisov;
- príkaz alebo súhlas na použitie ITP je riadne odôvodnený, obsahuje všetky stanovené náležitosti a bol vydaný príslušným súdom a sudcom;
- použitie ITP bolo vykonané v súlade s vydaným príkazom;
- dôkaz získaný použitím ITP je použiteľný v trestnom konaní z hľadiska kvality, obsahu a úplnosti.³

Na nasledujúcich riadkoch bude preto identifikovaný jeden z informačno-technických prostriedkov, vymedzením ktorého dôjde k zodpovedaniu otázky, či jeho použitie pri odhaľovaní organizovanej trestnej činnosti vykazuje v aplikačnej praxi nedostatky a v prípade ich vybádania budú navrhnuté riešenia *pro futuro*.

Cieľom predkladaného príspevku bude preto dokázať, či zákonodarca reflektuje na súčasné potreby spoločnosti v oblasti dokazovania organizovanej kriminality prostredníctvom predmetného trestno-procesného inštitútu.

Legálna úprava informačno-technických prostriedkov je vymedzená v rámci piatej hlavy prvej časti Trestného poriadku, ktorá predstavuje nielen podmienky použitia a povoľovania týchto prostriedkov, ale aj výpočet subjektov, ktoré sú oprávnené nariadiť ich vykonanie a spôsoby použitia takto získaných informácií.

Za informačno-technické prostriedky považujeme v zmysle § 10 ods. 20 TP nasledujúce:

- elektrotechnické, rádiotechnické, fototechnické, optické, mechanické, chemické a iné technické prostriedky a zariadenia alebo ich súbory použité utajovaným spôsobom pri odpočúvaní a zázname prevádzky v elektronic-

³ K tomu bližšie pozri Rozhodnutie trestnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 5 Tdo/22/2019, zo dňa 27. augusta 2019.

kých komunikačných sieťach „odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky“,

- *obrazové, zvukové alebo obrazovo-zvukové záznamy* a
- *zadržanie a otvorenie zásielok.*

1. Vyhотовovanie obrazových, zvukových a obrazovo-zvukových záznamov

Je prirodzené klásť si otázku, akým spôsobom je možné efektívne bojovať s organizovanou kriminalitou. Organizovaná trestná činnosť a boj proti nej si na jednej strane vyžaduje nemalé množstvo finančných prostriedkov a na druhej strane účinné nástroje, ktorými sa získajú objektívne a neskreslené informácie, ktoré budú môcť byť použité v rámci trestného konania.

Jedným z takýchto prostriedkov je aj vyhotovovanie obrazových, zvukových a obrazovo-zvukových záznamov. Práve tento informačno-technický prostriedok sa v značnej miere využíva pri odhaľovaní najzávažnejších druhov trestnej činnosti, najmä preto, že napomáha k preverovaniu vierohodnosti a zákonnosti vykonávaných dôkazov. Právny inštitút vyhotovovania obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov v Trestnom poriadku predstavuje trestnoprávnu úpravu tzv. priestorových odposluchov, vyhotovovania fotografií a videozáznamov utajovaným spôsobom na účel zistenia informácií dôležitých pre trestné konanie a ich procesné použitie ako dôkazov v trestnom konaní.⁴

Vyhотовovanie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov je jeden zo spôsobov aplikácie informačno-technických prostriedkov podľa § 10 ods. 20 TP, ktoré sú realizované prostredníctvom špeciálnych, na tento účel skonštruovaných technických zariadení na záznam obrazu a zvuku v priestore.⁵

Vyhотовovanie takýchto záznamov, ktoré je spojené so vstupom do obydľia, sa vyznačuje nekompromisným zásahom do domovej slobody, a preto ich zákon umožňuje iba pri zločinoch a taxatívne vymedzených trestných činoch. Na vydanie príkazu na vyhotovovanie obrazových, zvukových a obrazovo-zvukových záznamov, ktoré sú spojené s priamym vstupom do obydľia, je

⁴ ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVIČEK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I. § 1 – 195*. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s. 592.

⁵ Ludovo nazývané tzv. ploštice. Zameranie na udalosti v priestore, nie v prostredí telekomunikačnej prevádzky je základným rozdielom medzi vyhotovovaním obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov podľa § 114 TP a odpočúvaním a záznamom telekomunikačnej prevádzky podľa § 115 TP.

nevyhnutná ingerencia súdu, t. j. sudcu pre prípravné konanie, ak ide o štádiá postupu pred začatím trestného stíhania alebo v prípravnom konaní, príkaz samosudcu na návrh prokurátora, resp. príkaz predsedu senátu.

Z uvedeného vyplýva, že na základe príkazu prokurátora by takéto vyhotovovanie nebolo možné začať. Ak teda sudca pre prípravné konanie vydá príkaz na vyhotovovanie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov, neprichádza do úvahy preskúmanie odôvodnenosti orgánov činných v trestnom konaní. Predpokladá sa, že vydaním takéhoto príkazu súdu je zabezpečená ústavnosť a opodstatnenosť jeho vydania. Sudca pre prípravné konanie je v tomto prípade garantom, že použitie ITP je opodstatnené.⁶

Podmienkou akéhokoľvek vyhotovovania obrazového, zvukového alebo obrazovo-zvukového záznamu je existencia dôvodu, že takto získané informácie sú dôležité pre trestné konanie. Predmetné konštatovanie nepredpokladá subsidiárne použitie tohto ITP, čo je možné považovať za rozporné s judikatúrou ESLP, ktorá na všetky formy „tajného sledovania“ aplikuje rovnaké princípy,⁷ a preto *pro futuro* navrhujeme doplniť do ustanovenia § 114 TP explicitné vymedzenie zásady subsidiarity, a to spôsobom, že v prípade neaplikovania informačno-technického prostriedku, vyhotovovania obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov, by utajené poznatky nebolo možné získať iným spôsobom, resp. získanie potrebných dôkazov a následne odhalenie a usvedčenie páchateľa inými spôsobmi by bolo podstatne sťažené. Z toho dôvodu odporúčame, aby ustanovenie § 114 ods. 1 TP znelo nasledujúco, pričom nami navrhované doplnenie predmetného ustanovenia je zvýraznené tučným písmom:

*„V trestnom konaní pre úmyselný trestný čin, za ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby prevyšujúcou tri roky, korupciu alebo pre iný úmyselný trestný čin, o ktorom na konanie zaväzuje medzinárodná zmluva, možno vyhotoviť obrazový, zvukový alebo obrazovo-zvukový záznam, ak možno dôvodne predpokladať, že ním budú zistené skutočnosti významné pre trestné konanie. **Príkaz možno vydať, ak sledovaný účel nie je možné dosiahnuť inak, alebo ak by bolo jeho dosiahnutie iným spôsobom podstatne sťažené.**“*

Na druhej strane zákonodarca alternuje so situáciou, že prostredníctvom tohto zabezpečovacieho prostriedku nemusia byť zistené informácie dôležité pre trestné konanie. V takom prípade je nevyhnutné, aby buď OČTK alebo

⁶ K tomu bližšie pozri Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 2TdoV/1/2017, zo dňa 24. mája 2017.

⁷ Rozsudok ESLP vo veci č. 35394/97 Khan vs. Spojené kráľovstvo, zo dňa 12. mája 2000. Rozsudok ESLP vo veci č. 62617/00 Copland vs. Spojené kráľovstvo, zo dňa 20. novembra 2012.

príslušný útvar PZ zničili všetky záznamy a to bez meškania a zákonným spôsobom.

Na aplikačné problémy súvisiace s danou problematikou upozorňujú viacerí autori. Jednou z právnych nuáns danej problematiky je situácia, keď dôjde k zmene právnej kvalifikácie skutku na trestný čin neuvedený v ustanovení § 114 ods. 1 TP. Na túto spornosť totiž existujú dva druhy názorov. Prvá skupina tvrdí, že dôkazy získané postupom podľa § 114 TP je možné použiť aj po zmene právnej kvalifikácie, ak v čase ich získania bola pôvodná právna kvalifikácia skutku ako trestného činu uvedeného v § 114 ods. 1. Po zmene právnej kvalifikácie na trestný čin **neuvedený** v § 114 ods. 1, resp. 2 TP môže byť tiež neisté, kedy reálne nastali podmienky na takúto zmenu právnej kvalifikácie, a tým aj na stratu zákonnej možnosti získavania ITP. Kubička považuje za najvhodnejší záver ten, podľa ktorého pri prekvalifikovaní skutku na trestný čin neuvedený v § 114 ods. 1 TP by nepoužiteľnosť takto získaných dôkazov pôsobila spätne aj na obdobie do zmeny právnej kvalifikácie skutku. Ak by teda bolo na základe vykonaného dokazovania zistené, že skutok nie je možné posudzovať v zmysle právnej kvalifikácie uvedenej v § 114 ods. 1 TP, takto získané dôkazy by nebolo možné od začiatku použiť ako dôkaz.⁸ Na druhej strane profesor Čentěš tvrdí, že takto získané informácie sú použiteľné ako dôkaz v trestnom konaní, ak v čase vznesenia obvinenia právna kvalifikácia (umožňujúca aplikovať postup podľa § 114 TP) zodpovedala skutku, teda, že nešlo o účelovú nadkvalifikáciu skutku.⁹ Mihók dopĺňa, že: „*Takto získané informácie by boli neprípustné ako dôkaz v prípade absolútnej nesprávosti právnej kvalifikácie, resp. v prípade hrubého nepomeru medzi právnou kvalifikáciou skutku pred vydaním príkazu a po zmene právnej kvalifikácie.*“¹⁰ V takom prípade si však myslíme, že by vôbec nemal byť vydaný príkaz, teda sudca pre prípravné konanie by príkaz nemal vôbec vydať.

Základnou podmienkou použitia tohto zabezpečovacieho prostriedku je odôvodnený **príkaz**.¹¹ Takýto príkaz je v zmysle aktuálnej právnej úpravy

⁸ KUBIČKA, R. Informačno-technické prostriedky v trestnom konaní – analýza niektorých aspektov aktuálnej právnej úpravy s dôrazom na interpretačné problémy. In: ZÁHORA J. (ed.). *Teoretické a praktické problémy využitia informačno-technických prostriedkov v trestnom konaní*. Praha: Leges, 2017, s. 216.

⁹ ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVIČEK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I. § 1 – 195*. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s. 591 – 604.

¹⁰ MIHÓK, M. Príkaz na zistenie a oznámenie údajov o uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke a vybrané problémy aplikačnej praxe. In: *Justičná revue*, č. 12, 2019, s. 1320 – 1330.

¹¹ § 181 Obsah príkazu

(1) Príkaz musí obsahovať

a) označenie orgánu, o ktorého rozhodnutie ide,
b) dátum a miesto rozhodnutia,

oprávnený v konaní pred súdom vydať predseda senátu a v prípravnom konaní sudca pre prípravné konanie. V príkaze je nevyhnutné uvádzať aj čas, počas ktorého sa majú záznamy vyhotovovať. *Ex lege* je možné, aby vyhotovovanie obrazových, zvukových a obrazovo-zvukových záznamov trvalo šesť mesiacov s možnosťou ich dodatočného predĺženia maximálne o dva mesiace, a to aj opakovane. Na tomto mieste upozorňujeme, že nepovažujeme za správne, deklarovanie možnosti predĺženia tohto príkazu v Trestnom poriadku bez toho, že by bol v jeho rámci uvedený čas, kedy môže k takémuto predĺženiu dôjsť. Teda Trestný poriadok umožňuje opätovne predĺžiť príkaz, ktorým možno vyhotovovať obrazové, zvukové a obrazovo-zvukové záznamy, avšak neustanovuje lehotu, kedy tak treba urobiť. Túto skutočnosť vyhodnocujeme ako problematickú a kvôli zabezpečeniu právnej istoty navrhujeme, aby zákonodarca priamo v ustanovení § 114 ods. 3 TP doplnil časový úsek, kedy má byť príkaz predĺžený. Odporúčame, aby tak bolo urobené minimálne **desať pracovných dní pred uplynutím lehoty trvania predchádzajúceho príkazu**. Zároveň platí, že ak je takýto príkaz vyhotovený na šesť mesiacov, predčasné ukončenie vykonávania záznamov je možné iba v prípade, ak by bolo dodatočne zistené, že neboli dodržané podmienky potrebné na použitie tohto zabezpečovacieho prostriedku.

Začať s použitím tohto ITP je možné aj v prípade, ak hrozí nebezpečenstvo omeškania, vec neznesie odklad a nie je možné získať príkaz sudcu pre prípravné konanie. Zároveň musí byť kumulatívne naplnené, že ide o postup pred začatím trestného stíhania alebo postup v prípravnom konaní a nie je spojený s priamym vstupom do obydľia. O vydaní takéhoto príkazu môže rozhodnúť aj prokurátor, no v lehote do dvadsaťštyri hodín musí príkaz potvrdiť sudca pre prípravné konanie, v opačnom prípade stráca platnosť a s takouto neplatnosťou príkazu sa spája aj absolútna neplatnosť získaných informácií a povinnosť zničenia všetkých záznamov, ktoré boli takto získané.

Pri zničení záznamu ešte chvíľu ostaneme. V zásade je možné uviesť, že právno-teoretické vymedzenie zničenia získaných dôkazov predpokladá nasledujúce okolnosti:

- dôkazy neboli dodatočne konvalidované sudcom pre prípravné konanie, a teda sa ich zničenie spája s ich neplatnosťou;
- neboli zistené informácie významné pre trestné konanie. V takom prípade

c) výrok príkazu s uvedením zákonných ustanovení, ktoré boli použité,

d) skutok s uvedením právnej kvalifikácie trestného činu, ak z povahy veci nevyplýva niečo iné.

(2) Písomné vyhotovenie príkazu musí obsahovať odôvodnenie vtedy, kde to zákon výslovne ustanovuje.

(3) Proti príkazu opravný prostriedok nie je prípustný.

sa dané informácie musia zničiť bez meškania, napr. vymazaním z nosiča informácií alebo zničením listiny, na ktorej sú zaznamenané. Subjektom tejto povinnosti je OČTK, súd alebo príslušník Policajného zboru, ktorý porovnávanie údajov v informačných systémoch vykonal. Zápisnica o zničení záznamu je súčasťou spisu. Zároveň platí, že o zničení záznamu je nevyhnutné informovať osobu, ktorej sa vyhotovovanie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov týkalo (bola špecifikovaná v návrhu prokurátora, resp. príkaze sudcu), ak táto osoba nemá možnosť nazeráť do spisu podľa Trestného poriadku. Účelom informačnej povinnosti je osoba, ktorej bolo zasiahnuté do práva na súkromie, umožniť preskúmanie takeého postupu napr. Ústavným súdom SR.¹²

Použitie informácií z vyhotovených obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov ako dôkazov v trestnom konaní je možné napríklad nasledujúcimi spôsobmi:

- premietnutím obrazového, zvukového alebo obrazovo-zvukového záznamu na technickom zariadení;
- vykonaním listinného dôkazu – predložením fotografie;
- prečítaním doslovného prepisu záznamu alebo obrazovo-zvukového záznamu;
- vykonaním výsluchu policajtov, resp. príslušníkov policajného zboru, ktorí vyhotovovanie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov vykonávali.

Takto získaný záznam môže byť použitý ako dôkaz v trestnom konaní až po skončení jeho vyhotovovania. Podmienkou použitia takeého dôkazu v inej trestnej veci je, že ide o trestné konanie pre trestný čin podľa § 114 ods. 1 TP.¹³

S rozmachom informačných technológií je previazaná aj problematika, na ktorú upozorníme v nasledujúcom texte. Je zrejme, že v aplikačnej praxi sa pomerne často vyskytujú situácie, keď sa do konfliktu dostávajú dve závažné skupiny oprávnení. Tou prvou je bez pochyb právo osoby na súkromie, do ktorého je zasahované vyhotovovaním obrazového, zvukového či obrazovo-zvukového záznamu. Druhou je právo spoločnosti na potrestanie páchatel'ov závažných druhov kriminalít, a to v čo možno najkratšom čase a s najmenšími možnými obeťami. Položme si teda otázku, kde sú hranice medzi dvoma

¹² ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVIČEK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I.* § 1 – 195. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s. 591 – 604.

¹³ Pre úplnosť uvádzame, že právna úprava v Trestnom poriadku účinná do 31. decembra 2020 ustanovovala pri tomto inštitúte podmienku na použitie informácií v inej trestnej veci skutočnosť, že v inej trestnej veci sa súčasne viedlo trestné konanie pre niektorý z trestných činov uvedených v § 114 ods. 1 TP.

oprávneniami a akým spôsobom nastaviť objektivitu používania predmetného zabezpečovacieho prostriedku.

Ďalším páľčivým problémom vyskytujúcim sa v aplikačnej praxi, ktorý spôsobuje právnu roztrieštenosť, je nemožnosť podania **opravného prostriedku** proti príkazu na vykonávanie obrazových, zvukových a obrazovo-zvukových záznamov. Trestný poriadok ako *lex generalis* v danom prípade neumožňuje osobe, do práva ktorej bolo zasiahnuté týmto zabezpečovacím prostriedkom, podať opravný prostriedok, teda neumožňuje preskúmanie zákonnosti takéhoto príkazu. Súčasne táto skutočnosť nekonvenuje odporúčaniam plynúcim z judikatúry ESLP a nie je v súlade s článkom trinásť Európskeho dohovoru.¹⁴ Osoba, ktorej bolo do práva na súkromie zasiahnuté vykonaným zásahom, nemá možnosť podať návrh na preskúmanie zákonnosti príkazu na vyhotovovanie obrazových, zvukových a obrazovo-zvukových záznamov na Najvyšší súd SR, pretože v ustanovení § 114 ods. 8 TP táto možnosť **absentuje**. Len na porovnanie, osoba, ktorej bolo do práva na súkromie zasiahnuté odpočúvaním, disponuje oprávnením dovoľávať sa preskúmania zákonnosti príkazu na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky na Najvyššom súde SR.¹⁵ Takéto rozdielne nazeranie na v zásade obdobné situácie a disharmóniu v právnej úprave nepovažujeme za objektívne a už vôbec nie za preukazujúce právnu istotu v demokratickej spoločnosti. S ohľadom na to apelujeme na zákonodarcu, aby v rámci trestno-procesného inštitútu vyhotovovania obrazových, zvukových a obrazovo-zvukových záznamov zabezpečil rovnakú právnu úpravu ako pri odpočúvaní a zázname telekomunikačnej prevádzky a dotknutej osobe tak nezabraňoval v možnosti uplatniť svoje oprávnenie, teda dať príkaz preskúmať Najvyšším súdom SR.

Na základe uvedeného navrhujeme zmenu a zároveň doplnenie ustanovenia § 114 ods. 8 TP, a to nasledujúcim spôsobom, pričom nami navrhované doplnenie predmetného ustanovenia je zvýraznené tučným písmom:

„Ak sa pri vyhotovovaní obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov nezistili skutočnosti významné pre trestné konanie, orgán činný v trestnom konaní alebo príslušný útvar Policajného zboru musí získať záznam predpísaným spôsobom bez meškania zničiť. Zápisnica o zničení záznamu sa založí do spisu. O zničení záznamu osobu uvedenú v odseku 2, ktorá

¹⁴ Čl. 13 Európskeho dohovoru: „Koho práva a slobody priznané týmto dohovorom boli porušené, má právo na účinný opravný prostriedok pred vnútroštátnym orgánom bez ohľadu na to, že porušenie spôsobili osoby pri plnení ich úradných povinností.“

¹⁵ § 115 ods. 9 TP deklaruje právo osoby, ktorej bude poskytnutá informácia o zničení záznamu o odpočúvaní a zázname telekomunikačnej prevádzky, podať v lehote dvoch mesiacov od jej doručenia návrh na preskúmanie zákonnosti príkazu na odpočúvanie a záznamu telekomunikačnej prevádzky Najvyššiemu súdu SR.

nemá možnosť nazerať do spisu podľa tohto zákona, upovedomí orgán, ktorého rozhodnutím sa vec právoplatne skončila, a v konaní pred súdom predseda senátu súdu prvého stupňa do troch rokov od právoplatného skončenia trestného stíhania v danej veci. Upovedomenie zahŕňa označenie súdu, ktorý vydal alebo potvrdil príkaz na vyhotovovanie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov, dĺžku vyhotovovania záznamu a dátum skončenia tohto vyhotovovania. Súčasťou informácie je aj poučenie o práve podať v lehote troch dvoch mesiacov od jej doručenia návrh na preskúmanie zákonnosti príkazu na vyhotovovanie obrazových, zvukových a obrazovo-zvukových záznamov najvyššiemu súdu.“

Navrhované ustanovenie § 114 ods. 9 TP:

„Informácie podľa odseku deväť predseda senátu, policajt alebo prokurátor nepodá, ak ide o osobu, ktorá má možnosť nazerať do spisu podľa tohto zákona, alebo v konaní o obzvlášť závažnom zločine alebo zločine spáchanom organizovanou skupinou, zločineckou skupinou alebo teroristickou skupinou, alebo ak sa na trestnom čine podieľalo viac osôb a vo vzťahu aspoň k jednému z nich nebolo trestné stíhanie právoplatne skončené, alebo ak by poskytnutím takej informácie mohol byť zmarený účel trestného konania.“

Podľa nášho názoru si všetky zásahy do súkromia prostredníctvom prostriedkov zabezpečovania informácii dôležitých pre trestné konanie vyžadujú z hľadiska právnej istoty, aby istý okruh dotknutých osôb mal možnosť preskúmať príkaz, na základe ktorého bolo danej osobe zasiahnuté do súkromia. Na druhej strane pripúšťame výnimku z tohto oprávnenia, a to s cieľom zachovať utajenie takejto informácie po naplnení zákonných dôvodov, ale aj v týchto prípadoch by mal zákonodarca garantovať, že posúdenie príslušných orgánov, či sú dané dôvody na utajenie tejto informácie, nebolo svojvoľné, ale podliehalo povinnej súdnej kontrole.

Vymedzením situácie medzi sledovaním osôb a vecí v zmysle § 113 ods. 4 TP a vyhotovovaním obrazových, zvukových a obrazovo-zvukových záznamov v zmysle § 114 TP predostrieme ďalší aplikačný rozpor. Najvyšší súd SR v jednom zo svojich uznesení¹⁶ dospel k niekoľkým záverom v aplikácii daných inštitútov. Ako prvé uviedol, že postup podľa § 113 ods. 4 TP „*nemožno využiť, ak by sa malo vykonať sledovanie v obydli*“ (čo vyplýva zo znenia uvedeného ustanovenia, že „*sledovanie nie je spojené so vstupom do obydli*“), „*naproti tomu postup podľa § 114 ods. 2 TP možno aplikovať aj v obydli*“ (čo vyplýva zo znenia tohto ustanovenia, že „*vyhotovovanie obrazových, zvukových*

¹⁶ Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 6 Tdo/31/2016, zo dňa 14. septembra 2016.

alebo obrazovo-zvykových záznamov spojených s priamym vstupom do obydľia“). Rozsah postupu podľa § 114 ods. 2 TP je oproti ustanoveniu § 113 ods. 4 TP širší a s vážnejšími dôsledkami na právo na súkromie. Najvyšší súd SR zdôraznil, že: „Už len z týchto skutočností je zrejmé, že postup podľa § 114 TP predstavuje razantnejší zásah do práva na súkromie dotknutej osoby oproti postupu podľa § 113 TP, a to len pri vybraných trestných činoch. Postup podľa § 114 ods. 2 TP je špeciálnym vo vzťahu k postupu podľa § 113 TP, pričom procesný postup podľa § 113 ods. 4 TP (sledovanie so súčasným použitím ITP) možno použiť len v prípade, ak nepôjde o trestné činy patriace do katalógu trestných činov vymenovaných v ustanovení § 114 ods. 1, ods. 2 TP a sledovanie nebude spojené so vstupom do obydľia. Inými slovami, ak treba vykonať sledovanie spojené s použitím ITP (§ 113 ods. 4 TP) so vstupom do obydľia s tým, že pôjde o niektorý z trestných činov taxatívne uvedených v ustanovení § 114 ods. 1, ods. 2 TP, musí sa postupovať podľa špeciálneho ustanovenia a to podľa ustanovenia § 114 TP.“ Z uvedeného je zrejmé, že postupovať podľa § 113 ods. 4 TP, t. j. vykonať sledovanie osôb alebo vecí za súčasného vyhotovovania obrazových záznamov (sledovať osobu či vec vyhotovovaním obrazových záznamov) nie je možné pri trestných činoch, ktoré nepatria do katalógu trestných činov vymenovaných v ustanovení § 114 ods. 1, ods. 2 TP. Vychádzajúc z uvedeného je možné konštatovať, že vydanie príkazu na sledovanie osôb alebo vecí pre nedbanlivostný trestný čin by právne neobstálo a informácie získané z takéhoto sledovania by museli byť bez meškania zničené. Na druhej strane, ak je nevyhnutné vykonávať sledovanie s použitím ITP, je možné tak urobiť iba na základe ustanovenia § 114 TP.

Záver

Úspešnosť boja proti organizovanej kriminalite nezávisí len od politického či právneho definovania organizovanej a zločineckej skupiny, ale najmä od celospoločenského postavenia a postoja verejnosti. Totiž v krajine, kde má verejnosť negatívny vzťah k štátu, k štátnym orgánom a politickým inštitúciám, práve tam sa bude organizovanej kriminalite dariť.

Prostredníctvom zabezpečovania informácií dôležitých pre trestné konanie je bez pochyb, možné zistiť významné skutočnosti pre trestné konanie. Napriek tomu nemožno zabúdať na fakt, že Trestný poriadok prioritne nabáda na používanie iných trestnoprávných inštitútov a až subsidiárne umožňuje využívanie napríklad prezentovaného nástroja dokazovania. Ten umožňuje v boji so závažnými druhmi kriminality získať hodnoverné informácie, ktoré disponujú zásadným významom pre samotné rozhodovanie o vine a treste. Na druhej strane je nevyhnutné narábať s nimi opatrne a v medziach zákona.

Aby bolo možné konštatovať, že trestné stíhanie najrôznejších prípadov závažnej kriminality bolo efektívne, je nutné preukázať dôkaznú núdzu. Znamená to, že v súčasnosti sa trestné konanie nezaobíde s využitím iba „štandardných“ metód dokazovania, ale čím ďalej tým viac sa používajú moderné netradičné dôkazné prostriedky, ktorých aplikáciu si vyžiadala neustále sa vyvíjajúca veda, technika a informatika. Keďže využívanie takýchto metód boja predstavuje závažný zásah do ľudských práv a slobôd, je nevyhnutná ich precízna právna úprava.

Z tohto miesta apelujeme na orgány činné v trestnom konaní, aby striktné dodržiavali zákonné podmienky nutné na ich použitie. Absencia niektorej z podmienok môže spôsobiť nezákonnosť daného dôkazu, a tým môže dôjsť k zmareniu účelu trestného konania. Nemožno opomínať ani fakt, že využívaním týchto prostriedkov dochádza k narušeniu práva na súkromie osoby, ktorá sa o realizácii daného zabezpečovacieho prostriedku dozvie *ex post*. Preto iba správnou a legálnou aplikáciou daných prostriedkov, neopomínajúc judikatúru Ústavného súdu SR a Najvyššieho súdu SR, možno garantovať, že predmetné trestno-procesné prostriedky budú efektívnym nástrojom, ktorým bude možné získať informácie významné pre trestné konanie, a tak učiť spravodlivosti zadošť.

LITERATÚRA

1. ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I*. § 1 – 195. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s. 592.
2. KUBIČKA, R. Informačno-technické prostriedky v trestnom konaní – analýza niektorých aspektov aktuálnej právnej úpravy s dôrazom na interpretačné problémy. In: ZÁHORA, J. (ed.). *Teoretické a praktické problémy využívania informačno-technických prostriedkov v trestnom konaní*. Praha: Leges, 2017, s. 216.
3. MIHÓK, M. Príkaz na zistenie a oznámenie údajov o uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke a vybrané problémy aplikačnej praxe. In: *Justičná revue*, č. 12, 2019, s. 1320 – 1330.
4. Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 290/2015 zo 7. októbra 2015.
5. Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 6 Tdo/31/2016 zo 14. septembra 2016.
6. Rozhodnutie trestnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 5 Tdo/22/2019 z 27. augusta 2019.
7. Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 2TdoV/1/2017 z 24. mája 2017.
8. Rozsudok ESLP vo veci č. 35394/97 *Khan vs. Spojené kráľovstvo* z 12. mája 2000.
9. Rozsudok ESLP vo veci č. 62617/00 *Copland vs. Spojené kráľovstvo* z 20. novembra 2012.
10. Rozsudok ESLP vo veci č. 5029/71 *Klass vs. Nemecko* zo 6. septembra 1978.

Kontaktné údaje autorov

JUDr. Karin Vrtíková, PhD.

Katedra trestného práva a kriminológie

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

karin.vrtikova@truni.sk

JUDr. Ivana Mokrá

Katedra trestného práva a kriminológie

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

mokra.ivana@gmail.com

Eva Szabová, Karin Vrtíková, Ivana Mokr (eds.)

**MOŽNÉ ZMENY
V OBLASTI OCHRANY SLOBÔD
PROSTRIEDKAMI TRESTNHO PRVA**

**POSSIBLE CHANGES IN THE FIELD
OF THE PROTECTION OF FREEDOM
BY MEANS OF CRIMINAL LAW**

Zodpovedn redaktor: Jozef Molitor
Grafick prava a zalomenie: Jana Jankov
Oblka: Marek Petralka

Pre Prvnick fakultu Trnavskej univerzity v Trnave
vydalo Vydavatestvo Typi Universitatis Tyrnaviensis,
spolon pracovisko Trnavskej univerzity
a VEDY, vydavatestva Slovenskej akadmie vied, ako 379. publikciu.
Vytlaila VEDA, vydavatestvo SAV.

ISBN 978-80-568-0525-1 (ta)
ISBN 978-80-568-0524-4 (on-line)